

Euskal Herriko oroimenaren isla prentsan

Gara egunkariak albisteen bitartez eskuratutako 1936ko estatu-kolpearen
osteko oroimenaren analisia (2000-2012)

Nazioarteko Doktorego Tesia (2017ko uztaila)

DOKTOREGAIA: Eztizen Miranda Bernabé

ZUZENDARIA: Jose Inazio Basterretxea Polo

eman ta zabal zazu

Universidad
del País Vasco

Euskal Herriko
Unibertsitatea

*Amatxurentzat:
zu barik bidea ilunagoa da,
baina zure oroimenaren argitasunari esker
ausartuko naiz aurrera egiten*

Eusko Jaurlaritzaren Zientzia Politikorako Zuzendaritzak diruz lagundutako ikerketa (2010-2014 urte bitarteko «Ikertzaileak prestatzeko beka» eta hiru hileko egonaldia Aberdeeneko Unibertsitatean -2012ko udan-, John Brewer eta Cristina Flesher irakasleen zuzendaritzapean). Beste hiru hileko egonaldia egin du ikerlari honek Boston College Unibertsitatean -2013ko udaberrian-, MRAP taldearen zuzendaritzapean, William Gamson, Charlotte Ryan eta Kevin Carragee irakasleekin.

The future will not judge us for forgetting, but for
remembering all too well and still not acting in accordance
with those memories

Andreas Huyssen (1995:260)

Esker onez

Tesi ikerketaren bidea hartzea erabaki nuenetik, askotan atera naiz markatuta zegoen galtzadatik. Beti gustatu zait mendia, eta batzuetan ibilbide ezezagunek aldapan gora eraman naute, espero ez nuen tontor batera. Gailurrera ailegatzen naizenean, berriz, gogoratzen ditut maldan ezagutu ditudan pertsonak: bide-bazterretako begiratoki berriak erakutsi dizkידatenak, inoiz ikusita ez nituen loreak oparitu dizkידatenak, eta, batez ere, motxilaren pisua handiegia zenean, barruko zama hartu eta nirekin tontorrera igo direnak...

Bai, goian zaudenean ikusten duzu badirela tontor altuagoak, baina mendia ezagutzeko bide bakarra hori zen, eta tontorra bera baino politagoa izaten dira mendiko bazterrak.

Lan honetan nire tontorretik ikusitakoaren deskribapena aurkeztuko dut, baina hasi aurretik mendian ezagutu ditudan pertsonen esker onak eman nahi dizkiet, lokatzez beteriko egun euritsuetan nirekin jarraitu duten guztiei.

Lehenengo eta behin Iñaki Rebolledori, jakina, motxilaren zama horrenbestetan hartu izanagatik eta biok lupetzan sartuta egon garenean ere ateratzen saiatu eta lortu izanagatik.

Tesi honen zuzendariari, Jose Inazio Basterretxeari. Tontorrerako bidean behin eta berriro galdu naizen arren, deiadar-mendiko gailurretik jakin izan duelako batzarretarako deia egiten. Basterretxea mendizale ona da, eta Gorbeiatik jotzen zuen adarra; nik, ordea, gerraren aztarnei jarraituta, Sollubetik erantzun izan diot deiari. Eskerrik asko, hala ere, batzarretan parte hartzeko aukera eskaintzeagatik.

Nola ez, betiko familiari eta lagunei, mendian egon naizen bitartean albo batera utzi baditut ere, edozein momentutan herrira buelta naitekeela erakutsi didatelako.

Lagun eta familia berriari, proiektu honi esker pertsonak ezagutzeaz gain, lagunak ere egin ditudalako, eta lagun berri horiei esker heldu naizelako Sollubeko tontorrera. Oroimen historikoa eskuratzeko munduan Aranzadi Zientzia Elkarteari: Francisco Etxeberria, taldearen parte izaten uzteagatik; Lourdes Herrasti, emakumeon indarraren adibide izateagatik; Cristina Martin, gauzak errazteagatik beti; jakina, Bizkaiko taldeari, Enrique Gonzalez, Itxaso Martelo, Jimi Jiménez, Naiara Argote eta Sonia Polo, barre eta negarren artean horrenbeste irakatsi didatelako; Helena Ferrándiz, elkarrizketak nola egin behar diren erakusteaz gain, niri eskainitako eztabaida guztiengatik; Francisco Ferrándiz, indusketen alderik gizatiarrenari jarritako arretagatik; Alberto J. Sampedro eta Mikel Errazkin, gerraren erreferentziak eta azalpenak eskura jartzeagatik, eta elkarteko gainerakoak, oroimenaren alde egunero egiten duten lanagatik. Tokian tokiko elkarte guztiei eta haien kideei, galderak erantzuteko prest beti egoteagatik; Jose Ramon Emparan Ortiz, Sasetari buruz eskainitako dokumentuengatik. Ana Messuti eta Goldatuko Josu Ibargutxi, Juan Mari Zulaika eta beste guztiei,

justiziaren aldeko borrokan gazteontzako denbora izateagatik. Oroimenaren lekukoei, haien memoria nirekin konpartitu izanagatik eta egunero erakusten duten indarragatik.

Akademiaren bidea erraztu didatenei, naziokoak eta nazioartekoak. Eduki-analisiaren fitxa osatzen lagundu nindutenei, Izaro Arroita, Sendoa Ballesteros eta Sonia Polo. Eztabaidetan parte hartu zuten teknikari, ikertzaile eta kazetari guztiei, haien gogoetak nirekin konpartitu izanagatik. Mikel Aizpuru eta Jon Mirena Landa, testuak irakurtzeagatik eta haien iritzia eta ezagutza nirekin konpartitzeagatik. Cristina Lavía, SPSSren mundua erakusteagatik. Maria Gonzalez Gorosarri, bibliografia osatzen laguntzeagatik, eta bereziki hasieratik erakutsitako laguntza eta prestutasunagatik. Miguel Angel Casado eta Gema Martinez, bekaren hasieran eskainitako elkartasunagatik. Ander Altuna, gure eta lan honen euskara horren ondo zaintzeagatik. Marian Leon, AEK abandonatu nuen arren nire testuak irakurtzeko prest jarraitzeagatik. Joe Jonshton, nire ingelesezko *ghost writer* izateagatik. Elin Goranson, *my little poet*, azkeneko momentuan ere hor izateagatik. Aberdeeneko Unibertsitateari, John Brew eta Cristina Flesher 2012ko egonaldian eskainitako arretagatik. Boston College eta Media Research and Action Project (MRAP) taldeari, batez ere, William Gamson, Kevin Carragee eta Charlotte Ryan lagunei, bakearen bidezko justiziaren aldeko borroka posible eta beharrezkoa dela erakusteagatik.

Eusko Jaurlaritzari doktoratu aurreko programako beka eskaintzeagatik, eta EHUko Kazetaritza Sailari, haiei esker hasi bainuen mendiko ibilaldi hau 2010ean; ahaztu barik Mari Mar Gonzalez eta Itxaso Gomez idazkariak, lehenengoari akuarelazko koloreak eskaintzeagatik eguneroko paper zuri-beltzen artean, eta Itxasori egunik ilunenean ere irribarre egiteko arrazoiak badaudela gogoratzeagatik. EHUko liburutegietako langile guztiei, batez ere hemerrotekan horrenbeste lagundu didatenei. Gizarte eta Komunikazio Zientzien Fakultateko langile guztiei: atezainak, informatikariak, ikus-entzunezko teknikariak, garbitzaileak... eguneroko lana errazteagatik.

Izen zerrenda amaigabea delako, eta gurako nituen izen guztiak ezin ditudalako hona ekarri: bidean topatu ditudan guztiei, modu batean edo bestean aurrera egiten lagundu nauten guztiei. Eskerrik asko.

AURKIBIDEA

Euskal Herriko oroimenaren isla prentsan Gara egunkariak albisteen bitartez eskuratutako 1936ko estatu-kolpearen osteko oroimenaren analisisa (2000-2012)

Aurkezpena	1
A. Ikergaiaren egoera	
0. Sarrera	9
1. Komunikazioaren gizarte-erantzukizuna giza eskubideen babesean, eta komunikazioaren beraren kalitate-bermearen beharra	
1.0. Sarrera	13
1.1. Informazio eta mobilizazio-estrategia	15
1.1.1. Ekintza kolektiboaren markoa eta narrazio-diskurtsoa	16
1.2. Justiziaren aldeko mezua definitzen	18
1.2.1. Hedabideen marko informatiboa gizarte-justiziaren alorrean	18
1.2.2. Kazetaritzaren jardun-ohiturak eta neutraltasunaren arriskuak	26
1.2.3. Laburpena eta ondorioak	29
2. Oroimenaren testuinguru historikoa: 1936ko estatu-kolpea, gerra eta diktadura	
2.0. Sarrera	33
2.1. Testuinguru historiko orokorra	33
2.2. Errepresioaren ezaugarriak	34
2.2.1. Estatu-kolpearen osteko indarkeria bizia (1936-1945)	35
2.2.1.1. Estatu-kolpearen testuinguru orokorra	35
2.2.1.2. Hego Euskal Herriko instituzioen egoera	36
2.2.1.3. Estatu-kolpearen osteko indarkeriaren ezaugarriak	37
2.2.2. Bigarren Mundu Gerraren amaieraren osteko garaia (1946-1959)	42
2.2.2.1. Testuinguru orokorra	42
2.2.2.2. Erregimenaren aurkako mugimenduen sorrera	43
2.2.2.3. Indarkeriaren ezaugarriak	44
2.2.3. Diktaduraren azken urteak eta trantsizioa (1960-1978)	44
2.2.3.1. Testuinguru orokorra	44
2.2.3.2. Indarkeriaren ezaugarriak	46
2.3. Genero ikuspegia eta familian eragindako kaltea	47
2.3.1. Generoan oinarritutako indarkeria	48
2.4. Indarkeria motak.....	53

3. Oroimenaren eskuratzeko prozesua eta giza eskubideak	
3.0. Sarrera	57
3.1. Espainiar estatuaren bideak eta gizarte mugimenduen erantzuna	57
3.2. Nazioarteko zuzenbidearen bideak	63
3.2.1. Argentinako kereila eta giza eskubideen aldeko nazioarteko erremintak	64
3.2.1.1. Nazioarteko zuzenbidearen jatorria	64
3.2.1.2. Nurenbergeko Auzitegi Militarren Estatutua	65
3.2.1.3. Gerrako eta gizateriaren aurkako krimenen preskripzio ezintasunari buruzko konbentzioa	66
3.2.1.4. Indarrez desagerrarazitako pertsonen buruzko Konbentzio Interamerikanoa	66
3.2.1.5. Nazioarteko Zigor Auzitegiaren Erromako Estatutua	67
3.2.2. Nazioarteko beste erreminta batzuk	67
3.2.3. Justizia trantsizionala	69
3.2.3.1. Egiaren Batzordea	70

B. Ikerketaren diseinua

0. Sarrera	79
1. Helburuak, hipotesiak eta iker-galderak	81
1.1. Helburuak	82
1.2. Hipotesiak eta iker-galderak	83
2. Metodologia	84
2.1. Eduki-analisiaren metodoa	84
2.1.1. Laginketa	84
2.1.2. Unibertsoa	85
2.1.3. Lagina eta analisisa	85
2.1.3.1. Eduki-analisi kuantitatiboa galdera kualitatiboetan oinarrituta	89
2.1.4. Datu-bilketa	124
2.2. Metodo kualitatibo interpretatzailea	125
2.2.1. Diskurtso-analisisa	125
2.2.2. Eztabaida-taldeak	128

C. Ikerketaren emaitzak

0. Sarrera	133
1. Aztertutako lagin-denboraren testuinguru sozio-politiko	134
2. Eduki-analisiaren datuak	145
2.0. Sarrera	145
2.1. Diskurtso-markoa	145
2.1.1. Zein da Garak eskuratu duen oroimena (5W-ak)	145
2.1.1.1. Nor(k). Protagonista historikoak	145
2.1.1.2. Noiz gertatu zen	174
2.1.1.3. Non gertatu zen	176
2.1.1.4. Zer gertatu zen. Injustiziaren azalpena	178
2.1.2. Diskurtsoaren laburpena	201
2.2. Informazioaren kalitatea eta kazetaritza-jarduna	205
2.2.1. Aniztasuna	206
2.2.1.1. Aniztasun geografikoa	206
2.2.1.2. Albistearen protagonisten aniztasuna	210
2.2.1.3. Albistearen ahotsen aniztasuna	212
2.2.1.4. Protagonista eta ahotsen arteko harremana	214
2.2.1.5. Aniztasunari buruzko ondorioak	220
2.2.2. Izenburuak	221
2.2.2.1. Izenburuaren izaera	221
2.2.2.2. Egitate-maila	222
2.2.2.3. Izenburua eta egitate-mailaren arteko harremana	224
2.2.3. Gaurkotasuna	226
2.2.4. Zehaztasuna	232
2.2.4.1. Zehaztasun akatsak	232
2.2.4.2. Terminologia	236
2.2.4.3. Saila	240
2.2.5. Osotasuna	242
2.2.6. Laburpena eta ondorioak	243
3. Metodo kualitatibo interpretatzailearen datuak	
3.0. Sarrera	247
3.1. Diskurtso-analisia	247
3.1.1. Madrazoren dekretua: biktimen egungo borroka	247
3.1.1.1. Diskurtsoa	249
3.1.1.2. Ekintza kolektiboaren markoa	255
3.1.1.3. Ondorioak	257
3.1.2. Txiki eta Otaegi: biktimizatutako heroiak, identitatearen irakurketa eguneratua	258
3.1.2.1. Diskurtsoa	259
3.1.2.2. Ekintza kolektiboaren markoa	263
3.1.2.3. Ondorioak	264

3.1.3. Lapurtutako sinbola: Cándido Saseta. Euzko gudarosteko komandante burua	265
3.1.3.1. Diskurtsoa	265
3.1.3.2. Ekintza kolektiboaren markoa	269
3.1.3.3. Ondorioak	270
3.1.4. Saturrarango kartzela: datuen erabilera eza emakumezkoen eta umeen kasuan	271
3.1.4.1. Diskurtsoa	272
3.1.4.2. Ekintza kolektiboaren markoa	276
3.1.4.3. Ondorioak	277
3.1.5. Desagertuen bila: indusketen azaleratzea egunkarian	278
3.1.5.1. Diskurtsoa	280
3.1.5.2. Ekintza kolektiboaren markoa	286
3.1.5.3. Ondorioak	288
3.1.6. Diskurtso-analisiaren ondorioak	289
3.2. Eztabaida-taldeak	293
3.2.1. Gaia lantzeko arrazoiak	294
3.2.2. Historiaren lekukoak eta beldurra	294
3.2.3. Iturriak	296
3.2.4. Informazioaren tratamendua	297
3.2.4.1. Mezua eta historiaren jarraipena	297
3.2.4.2. Testuinguru orokorraren beharra. Loturazko injustizia	298
3.2.4.3. Gai humanoen garrantzia	299
3.2.4.4. Terminologia eta mezuaren kontraesanak	302
3.2.4.5. Neutraltasuna	303
3.2.4.6. Iraganari zor zaion naturaltasuna	303
3.2.4.7. Kazetaritza-jardueraren ohiturak	304
3.2.4.8. Instituzioen parte-hartzea	305
3.2.4.9. Urteetan zehar egondako aldaketak	306
3.2.4.10. Hizkuntza eta zabalkuntza	308
3.2.4.11. Gaiaren etorkizuna	309

D. Ondorioak

1. Hipotesiak eta ondorioak	313
2. Etorkizunera begira egin beharreko lana	323

Representation of the Basque historical memory in the press

*Coverage of the repression that followed the military coup of 1936;
Gara daily newspaper (2000-2012)*

Introduction	327
---------------------------	-----

A. Literature review

1. Communication quality and the social responsibility of media (Summary)	337
2. Historical context of memory: the 1936 coup d'état, war and dictatorship	343
2.0. Introduction	343
2.1. General historical context	343
2.2. Characteristics of the repression	347
2.2.1. Period of strong violence following the coup d'état (1936-1945)	348
2.2.1.1. General context of the military coup d'état	348
2.2.1.2. Situation of the institutions in the Southern Basque Country	349
2.2.1.3. Characteristics of the violence after the coup d'état	351
2.2.2. Period after the end of the WW II (1946-1959)	357
2.2.2.1. General context	357
2.2.2.2. Origins of the movements against the regime	358
2.2.2.3. Characteristics of the violence	359
2.2.3. Last years of dictatorship and the transition (1960-1978)	359
2.2.3.1. General context	359
2.2.3.2. Characteristics of the violence	361
2.3. Gender perspective and negative consequences for the family	363
2.3.1. Gender-based violence	364
2.4. Forms of violence	369
3. Recovery process of the historical memory and human rights (only in Basque)	

B. Research Design

0. Introduction	373
1. Goals, hypotheses and research questions	374
1.1. Goals	376
1.2. Hypotheses and research questions	377
2. Methodology (Summary)	378
2.1. Content analysis method	378
2.1.1. Sample design	378
2.1.1.1. Quantitative content analysis based on qualitative questions	381

2.2. Interpretative qualitative method	392
2.2.1. Discourse-analysis	392
2.2.2. Focus groups	394

C. Results

0. Introduction	399
1. Socio-political context of the analysed sample-period (Summary)	400
2. Information from the content analysis	409
2.0. Introduction	409
2.1. Discourse framework	409
2.1.1. What is the memory recovered by the newspaper <i>Gara</i> (5W)	409
2.1.1.1. Who. Historical protagonists	409
2.1.1.2. When. Historical memory of which era	436
2.1.1.3. Where it happened	438
2.1.1.4. What happened. Explanation for the injustice	440
2.1.2. Summary of the discourse	463
2.2. Information quality and news production routines (Summary)	467
2.2.1. Diversity	468
2.2.1.1. Geographical diversity and journalists	468
2.2.1.2. Diversity and protagonists in the news	471
2.2.1.3. Diversity and voices within the news	472
2.2.1.4. Being or standing in the media. Protagonists and voices	473
2.2.1.5. Conclusions about diversity	476
2.2.2. Headlines	477
2.2.2.1. Character of the headline	477
2.2.2.2. Degree of factualness	478
2.2.2.3. Relation between headlines and factualness	479
2.2.3. Currency	480
2.2.4. Accuracy	484
2.2.4.1. Accuracy errors	484
2.2.4.2. Terminology	485
2.2.4.3. Section of the newspaper	487
2.2.5. Completeness	488
2.2.6. Summary and conclusions	489
3. Data of the interpretative qualitative method (Summary)	493
3.0. Introduction	493
3.1. Discourse analysis	493
3.1.1. Decree 280/2002, known as “the decree of Madrazo”: a double victimisation	493
3.1.2. The victimised heroes Txiki and Otaegi: the re-interpretation of their identity based on the interests of today	494

3.1.3. A stolen symbol: Cándido Saseta, commander-in-chief of the Euzko Gudarostea	495
3.1.4. The prison of Saturraran: the non-use of data regarding women and children	495
3.1.5. Digging out the truth from the mass graves presented in the newspaper	496
3.1.6. General conclusions of the discourse-analysis	497
3.2. Focus groups	501
3.2.1. Reasons for writing about historical memory	501
3.2.2. Witnesses of history and fear	501
3.2.3. Sources	501
3.2.4. Information processing	502
3.2.4.1. Message and the coverage of history	502
3.2.4.2. The need for a general context. A continuous injustice	502
3.2.4.3. The relevance of humane perspective	502
3.2.4.4. Contradictions in the message and the use of terminology	502
3.2.4.5. Neutrality	503
3.2.4.6. The deserved naturalness for the interpretation of the past	503
3.2.4.7. Media performance	503
3.2.4.8. The participation of institutions	503
3.2.4.9. The development of the discourse over the years	504
3.2.4.10. Language and coverage	504
3.2.4.11. The future of the topic	504

D. Conclusions

1. Hypothesis and conclusions	508
2. Final considerations and some proposals for future investigation	517

<u>Glossary</u>	519
------------------------------	-----

<u>Bibliografia</u>	531
----------------------------------	-----

<u>Edukien aurkibidea</u>	543
--	-----

Eranskinak / Appendixes (CDan)

1. Eranskina: Lagina
2. Eranskina: Metodoaren fitxa
3. Eranskina: Audioak
4. Eranskina: Dokumentu historikoak

Aurkezpena

Ikerketa aplikatuak ezagutzan laguntzen du; galdera errealei, pragmatikoei edota gizarte-kezkei erantzuten dielako, baita arazo errealak, pragmatikoak eta sozialak konpontzen saiatzen delako ere. Komunikazio-ikerketa aplikatuak gizarte-komunikazioaren arazoaren galderei erantzuten die, bai eta gizarte-komunikazioa aztertu ere arazoaren edo galderaren erantzuna bilatzeko. Komunikazio-ikerketa aplikatuaren bereizgarria da galderaren asmoa edota helburua (ikerketa-txostenaren beraren manifestu bezala). Komunikazio-ikerketa aplikatuak benetako gizarte-komunikazio baten arazo edo kezka baten inguruko ezagutza garatzea bilatzen du¹.

(Cissna, 1982:ii)

Doktore-tesi hau egiteko ideia Ezkabako (Nafarroa) «botilen hilerrria» bisitatu ostean etorri zen, 2010eko abenduan. Bertan, indusketa-lanak egiten ari zirenean, hobitik ateratzen ari ziren *desagertu* baten familia ezagutu nuen.

Hasiera batean arkeologoek pikatxoia eta pala erabiltzen zituzten lurra kentzeko. Hezurrak agertzen hasi zirenean, pala utzi eta lurrean makurtu ziren guztiak. Pintzela eta bestelako erreminta finak hartu eta, kontu handiz, urteetan zehar aztarnak bildu zituen lurra desagerrarazten hasi ziren, hezurrak agerian uzteko. Desagertuaren familiarekin berbetan egon nintzen luze desagertuaren hezurrak agerian uzten zituzten bitartean. Orduan konturatu nintzen zer balio zuen hilobi hartan zegoen hezurdurak; ez zen hezurdura hutsa, Francisco Muñoz zen, eta 70 urte desagertuta egon ostean maite zutenen babesera bueltatuko zen.

Garai hartan ez nuen ezer ezagutzen 1936ko estatu-kolpeari buruz, ezta geroko errepresioari buruz ere, baina min handia eman zidan ikusitakoak eta entzundakoak. II. Errepublikari buruz irakurtzen hasi nintzen, estatu-kolpea, gerra, diktadura, errepresioa... eta historia ez zitzaidan gustatu; injustizia horren aurrean ekarpenik egin ahal nuen galdetu nion neure buruari: giza eskubideen aldeko komunikazioa lantzea bururatu zitzaidan, eta hori izango zen nire ekarpena, komunikazioaren bitartez justiziaren alde egiteko erremintak zabaltzea. Izan ere, ikertzaile bezala

¹ Applied research sets out to contribute to knowledge by answering a real, pragmatic, social question or by solving a real pragmatic, social problem. Applied communication research involves such a question or problem of human communication or examines human communication in order to provide an answer or solution to the question or problem. The intent or goal of the inquiry (as manifest in the research report itself) is the hallmark of applied communication research. Applied communication research involves the development of knowledge regarding a real human communication problem or question.

geure buruari egin behar diogun galdera ez da gure ikerketa erabilgarria izango den ala ez, baizik eta zertarako eta norentzat izango den erabilgarria (Becker, 1995:102).

Beraz, ikerketa honek erabilgarria izan nahi du komunikazioaren bitartez justiziaren aldeko aldaketa soziala sustatzeko. Aktibismo komunikatiboaren (Frey and Carragee, 2007) printzipioetan oinarrituta, agerian utzi nahi du hedabideen arduraren oromen historikoa eskuratzeko.

Lanak lantzen duen oroimena 1936ko estatu-kolpearen osteko garaia da: estatu-kolpeak, gerrak eta ia 40 urteko diktadurak eragindako giza eskubideen urraketan gaineko justizia aldarrikatzen duen memoria.

Lanak, *Gara* egunkaria hartu esku artean, eta atal eta ideia hauek lantzen ditu:

Ikergaiaren egoera izeneko atalean hiru kapitulu landu dira. Lehenengoak aztertzen du *komunikazioaren gizarte-erantzukizuna giza eskubideen babesean, eta komunikazioaren beraren kalitate-bermearen beharra*. Informazioari eskaini beharreko tratamendua dauka gogoan atalak, injustiziaren aurkako mobilizazio-estrategiarekin bat egiten duten hedabideek kontuan izan beharrekoak. Justiziaren aldeko mezua zabaltzeko *ekintza kolektiboaren markoa* ere azaltzen du. Horrekin guztiaren, giza eskubideen babesean hedabideen informazioak izan beharreko ezaugarrien zerrenda osatuta dago.

Lehen atalaren bigarren kapituluak *oroimenaren testuinguru historikoa* azaltzen du. 1936ko estatu-kolpean, gerran eta Francoren garaian izandako gertakari esanguratsuenak gogora ekartzen ditu eta errepresioaren ezaugarriak azaldu.

Eta hirugarrenak *oroimenaren eskuratzeko-prozesua eta giza eskubideen babesaren alde sortutako arauak* ditu aztergai. Eskuratzeko-prozesuaren inguruan lortutako aurrerapausoak azalduta, nazio eta nazioarteko erreminta juridikoei buruzko aurkezpena egiten du.

Ikerketaren diseinua bigarren atalean dago. Bertan, doktore-tesi honen helburuak, hipotesiak eta ikerketa-galderak aurkeztuta daude. Horren ostean, lanaren metodologia azalduta dago: alde batetik, eduki-analisiaren metodoaren ezaugarriak agertzen dira; galdera kualitatiboetan oinarritutako eduki-analisi kuantitatiboa. Beste alde batetik, metodo kualitatibo interpretatzailearen harira erabilitako diskurtso-analisisa eta eztabaida-taldeak osatzeko erabilitako metodologia deskribatuta dago.

Hirugarren atalean *ikerketaren emaitzak* daude. Metodologian azaldutako analisiak ekarritako datuen presentazio hori egiteko bost zatitan banatuta dago atala. Bat, aztertutako lagin-denboraren testuinguru soziopolitikoa azalduta dago, gerora datozen datuak ulergarriago egiteko. Ardatz kronologikoaren bidez, aztertutako oroimen historikoaren gertakizun-lerroa eta ikerketa-laginaren denboran zehar izandako gertakari esanguratsuenak aurkeztu dira. Bi, eduki-analisiaren datuak aurkeztu dira, alde batetik, eduki-analisiaren bitartez bildutako datuen arabera, *Gara* egunkariak oroimen historikoari buruz eraikitako diskurtso-markoa azaldu du ikertzaileak, hots,

oroimen historikoaren inguruan zer-nolako kontakizuna eraiki duen egunkariak. Beste alde batetik, jario historiko hori nola azaldu duen eztabaidatzen du zatiak. Informazioaren kalitatea neurtu eta kazetaritza-jarduna aztertu egiten du. Hiru, *metodo kualitatiboaren datuak* azalduta daude; lehenengo partean *Garak* oroimen historikoaren harira landutako 5 albiste-gairen diskurtso-analisia azalduta dago; bigarren partean, eskuratzeko-prozesuaren alde lanean ari diren teknikoekin eta oroimena landu duten kazetariekin egindako eztabaida-taldearen fruitua dago.

Laugarren atalak, azkenak, lanaren ondorioak eta etorkizunera begira landu daitezkeen bestelako ikerketa-proposamen batzuk aurkezten ditu.

Gako-hitzak eta zenbait gogoeta hasi aurretik

Oroimena, identitatea, historia eta justizia izan dira ikerketa-lan honen gako-hitzak. Hortaz, ikerketarekin berarekin hasi aurretik, hona hemen haien inguruko zenbait gogoeta.

Oroimena eta identitatea

Oroimen historikoari dagokionez, fenomenoari egin zaion kritikarik entzunenetakoa izan da *historiaren* eta *oroimenaren* arteko ezberdintasuna. Eztabaida horretan asko sartu barik, lan honetan komunikazioaren eta oroimenaren arteko harremana landuko da. Lehenengo eta behin, kontuan izan behar da oroimena etengabearen erreproduzitzen dela gizartearen testuinguru sozial eta kulturalaren barnean; horregatik, oroimenaren prozesuak eragina du prozesu historikoan bertan (Lechner eta Guell, 2002:61). Bestela esanda, oroimena iraganari lotuta dago, baita orainaldiari eta etorkizunari ere, iragana gaur gogoratzen delako eta memoria zehatz horrek eragina izango duelako etorkizunean.

*Oroitzapenek gure iraganarekiko loturak moldatzen dituzte, eta nola gogoratzen dugun definitzen gaitu orainaldian. Gizabanako eta gizarte moduan **iragana behar dugu gure identitatea eraikitzeko eta finkatzeko**, baita gure etorkizunaren irudia elikatzeko ere. (...) Orainaldiaren eta iraganaldiaren arteko eztabaida selektiboa eta etengabe aldakorra eskainita, onartu behar dugu gure orainaldiak eragin zuzena izango duela zer eta nola gogoratzen dugun (...) Aldi berean, indarrez gogoratutako iragana oroimen mitologikoa bihur daiteke².*

(Huyssen, 1995:249-50)

² Remembrance shapes our links to the past and the ways we remember define us in the present. As individuals and societies, we need the past to construct and anchor our identities and to nurture a vision of the future.(...) Given a selective and permanently shifting dialogue between the present and the past, we have come to recognise that our present will inevitably have an impact on what and how we remembered (...) At the same time, the strongly remembered past may turn into mythic memory.

Borroka politikoaren harira, gerran, errepresio-garaian eta horiek eragindako sufrimenduan denbora ez da lineala. Jelinek azaldu zuen moduan, denborak aurrera egiteak ez du iraganaren amaiera esan nahi, eta ez du ziurtatzen gizarteak iraganarekiko auziak konpondu dituenik. Zaila da oroimen gatazkatsu eta mingarri bati esanahia topatzea, horregatik iraganera jotzen da etengabearen erantzunen bila. Halatan, orainaldian islatzen da gatazkaren errepresentazio etengabea³.

Herrien eta pertsonen *identitatea* oroimenaren eredu garatzen da. Endel Tulvingsen teoriak azaltzen duen legez, pertsonen memoria gizakiaren beraren gaitasun zehatz bat da. Denboraren eta identitatearen arteko konbinazioa da oroimena eta gizartea denbora eta identitate zehatz horretara moldatzen da. Tokian tokiko memoriak zuzenean konektatuta daude egungo tokian tokiko identitateekin (J.Assmann, 2010:122).

Iragana gogoratuz bai eta ahaztuz ere eraikitzen du oroimena gizarteak. Etengabeko prozesua da eta testuinguru sozial eta kultural zehatz baten barnean gertatzen da (Lechner eta Guell, 2002:61). Hori horrela, iragana eta etorkizuna orainaldiaren bitartez daude konektatua, batez ere iraganeko eta etorkizuneko gertakariak egungo politikak baldintzatzen dituztelako. Hortaz, memoriaren helburua ez da iraganaren irakurketa kronologikoa egitea, baizik eta ulertzea zer esan nahi duen iragan horrek gaur egun, batez ere, historia ez delako zientzia zehatz bat eta oroimena egungo gai bat delako. Ildo beretik, Carol Gluck ikertzaile estatubatuarrak azaltzen du nola eragiten duten kanpoko presio sozialek, politikoek eta nazioartekoek memoria eraikitzeke moduan. Oroimena, publikoa edota kolektiboa, egungo hedabideen eta gizartearen komunikabide guztietan dagoen iraganarekiko ikuspuntua baita⁴.

Oroimenak fikziozko ezaugarriak ere baditu, imajinarioaren eta arrazoiaren arteko loturak eragiten duen emaitza. Horregatik, oroimenaren ezaugarrietako bat da iraganeko gertakariak narrazioen eta interpretazioen bitartez azaltzea, eta ez horrenbeste gertakari zehatzen bitartez (Lechner and Guell, 2002:62). Gerrari buruz kontatzen diren istorioek, besteak beste, oroimena aldatzea eragiten dute. Istorio horiek narrazio heroikoak izateko joera dute, «gaizto eta biktima» arteko korapiloak askatasunaren eta erresistentziaren alde. Herrialde bakoitzeko testuinguruak, berriz, narrazioa baldintzatzen du, eta informazio-datu batzuk azalduko dira, beste batzuk interpretatu eta beste zenbait isilarazi (Gluck, 2013).

Horregatik guztiagatik interesgarria da aztertzea nola aldatzen den memoria, oroimen faltsuak ez direlako existitzen; testuinguru pertsonalek iragan beraren inguruko esperientziak eragiten dituzte, eta oroimen horien guztien batuketak, hain justu, egiten du horren aberatsa memoria (Jelin, 2002:77, 2002:137).

³ «The passage of time does not imply closure or a societal sense of having settle accounts with the past. Looking at a conflictual and painful past, and searching for its meaning, is a never-ending undertaking» (Jelin, 2010:61).

⁴ 2013ko apirilean Boston College Unibertsitatean eskainitako seminarioan.

Identitatea eztabaidara ekarrita berriro, oroimenak indarra ematen dio komunitatearen ideari, taldeak oroimenak partekatzen dituelako eta, testuinguruak ahalbidetzen duenean, denbora luzez isilarazitako memoria erabiltzeko gaitasuna duelako. **Oroimenak partekatuz komunitateko gizabanakoa ziurrago dago bere buruaz, eta bere ideiak defendatzeko indar handiagoa du, historia beraren parte sentitzen delako.** Gauzak horrela, oroimenaren eskuratzea egia aurkitzea baino gehiago da; izan ere, indarra, zilegitasuna eta errekonozimendua lortzea ere bada (Jelin, 2002:10-36). Hortik dator oroimen kolektiboaren garrantzia: familiek, nazioek, erlijioek, gutxiengoan dauden taldeek eta abarrek partekatzen duten iraganeko historia da, aldarrikatzen duten historia zehatza (Nora, 1978:398); eta horregatik, hain justu, da inportantea, historia aztertzeko oinarriak eskaintzen dituelako eta, behar izatekotan, historia ofiziala zalantzan jartzen duelako (Ricour, 1995:188).

Historia eta justizia

Oroimen historikoa eskuratzearen aldeko fenomenoak iraganarekiko justizia bilatzen du. Are gehiago, Pablo de Greiff Justizia Trantsizionalaren Nazioarteko Zentroaren buru eta NBEko errelatoreak aldarrikatu zuen moduan, oroimen historikoaren eskuratzea oroimen kontu bat izateaz gain, giza eskubidea ere bada. 1936ko estatu-kolpeak gerra ekarri zuen, eta horren ostean, 40 urtez iraun zuen diktadura eta errepresioa. Guztira 300.000 pertsona baino gehiago hil zituzten; haietako asko indarrez desagerrarazitako biktimak izan ziren, eta, gutxienez, 114.000 gizon-emakumek jarraitzen dute desagertuta gaur egun. Indarrez desagerrarazitako pertsonen harira, garrantzitsua da gogoratzea pertsona agertu arte, indarrean jarraitzen duen delitua dela, horregatik, krimena ikertzen jarraitzeko beharra dago desagertutako pertsona edo haren aztarnak agertu eta senitartekoei bueltatu arte. Areago, «indarrez desagerrarazitako pertsonen aurkako krimenak gizadiaren aurkako krimenak dira modu orokor eta sistematikoan burutu direnean» eta «egileek ezin dute amnistia-lege berezirik edo antzekorik profitatu inpunitatea izateko»⁵. Bestela esanda, krimen horiek indarrean jarraitzen dutelako, 1936ko gerra eta ondorengoko diktaduran zehar indarrez desagerrarazitako kasuak ikertzeko betebeharra du Estatuak.

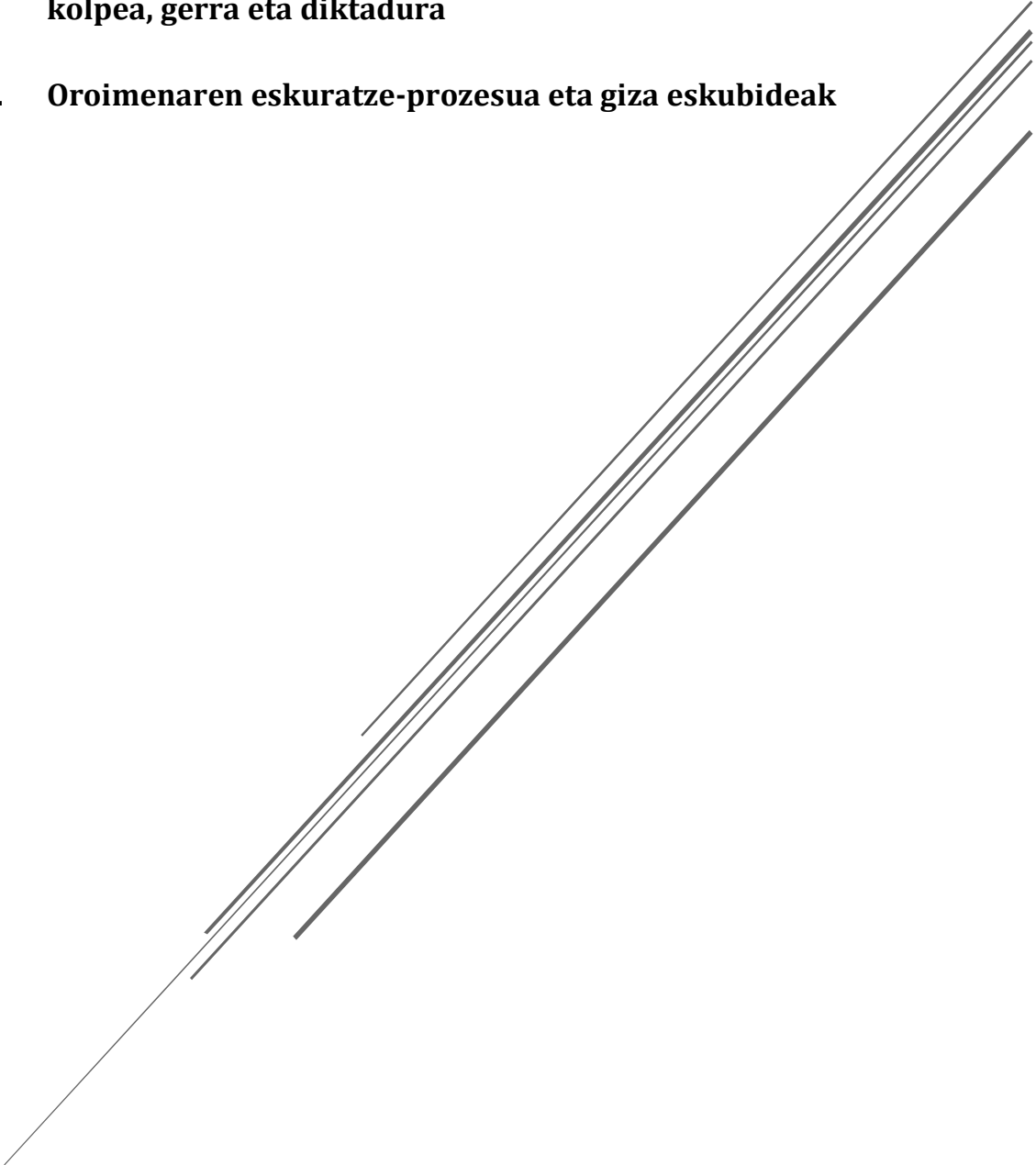
Idea horiek guztiak buruan izanda, tesi-ikerketak hau interes publikoaren aldeko kazetaritza jardueran oinarrituta dago. Lana sinatzen duen ikertzaile honek sinesten du kazetaritzak interes pribatuen gainetik egon behar duela gizartearen balioak eta eskubideak babesteko. Oroimen historikoa eskuratzea gizartearen eskubidea da.

⁵ Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights. 2009. *Enforced or Involuntary Disappearances*. United Nations: Geneva.

«Adostu dezakegu oroimen historikoa ez dela bizi izandakoa, ez esperientzia, ez oroimenak —hori memoria kolektiboa da—, prozesu bat baizik, eta prozesu horren ondorioz, gaurko gatazkek eta interesek eragina dute historian. Oroimen historikorik gabeko historia letra hila litzateke, afektu gabeko hitza. Beraz, memoria historikoa iraganeko erabilera da, historiaren erabilera talde sozialek, alderdiek, elizek, nazioek edo estatuek eskuratzen duten bezala. Bereganatze menderatzaile edo menderatuak, askotarikoak eta edozein zentzutan hautakorrak; moldatua anakronismoak ezartzen dituen legeetara, iraganaren eta orainaldiaren antzekotasunetara moldatua».

(Lavabre, 2006:43)

A. Ikergaiaren egoera

0. Sarrera
 1. **Komunikazioaren gizarte-erantzukizuna giza eskubideen babesean, eta komunikazioaren beraren kalitate-bermearen beharra**
 2. **Oroimenaren testuinguru historikoa: 1936ko estatu-kolpea, gerra eta diktadura**
 3. **Oroimenaren eskuratze-prozesua eta giza eskubideak**
-

0. Sarrera

Komunikazioa, oroimen historikoa eta giza eskubideak dira tesi-ikerketaren gako-hitzak. *Ikergaiaren egoera* izeneko atal honek ideia horiek landuko ditu.

Atal honen lehenengo kapituluak komunikazioa landuko du. Aktibismo komunikatiboan oinarrituta, ekintza kolektiboaren markoa azalduko du, giza eskubideen defentsan kazetaritzak kontuan izan beharreko ideiak aztertuta.

Komunikazioren gizarte-erantzukizuna eta komunikazioaren beraren kalitate-bermearen premia aztertuta, 1936ko estatu-kolpea eta geroko errepresioari buruzko testuingurua azalduko da. Horretarako, 1931ko II. Errepublikari buruzko zenbait datu eskainiko dira gerora etorri zen estatu-kolpearen ezaugarri batzuk ulertzeko. Horren ostean, gerran eta diktaduran sufritutako errepresioaren ezaugarriak aurkeztuko dira, urratutako giza eskubideen azalpenarekin batera eta generoaren ikuspuntua gogoan izanda. Familian eragindako kaltea eta genero ezberdintasunen testuingurua azalduko da.

Giza eskubideen urraketen harira, esanguratsua da Espainiako estatua izatea indarrez desagerrarazitako biktima gehien¹ duen munduko bigarren herrialdea. Desagerrarazitako pertsona horien bilaketak, besteak beste, sustatu zuen 1936ko estatu-kolpeari buruzko oroimen historikoaren eskuratze-prozesua. Hori horrela, atalaren azkeneko kapituluan eskuratze-prozesuaren ezaugarriak eta urteetan izandako bilakaera azalduko dira, eta sarrera emango zaio giza eskubideen aldeko eta justizia trantsizionalarekin zerikusia duten nazioarteko erreminten azterketari.

¹ Mexikoko egungo datuak zehaztu gabe daudela kontuan izanda.

A. Ikergaiaren egoera (1/3)

1. Komunikazioaren gizarte-erantzukizuna giza eskubideen babesean, eta komunikazioaren beraren kalitate-bermearen beharra

1.0. Sarrera

1.1. Informazio eta mobilizazio-estrategia

1.1.1. EKINTZA KOLEKTIBOAREN MARKOA ETA NARRAZIO-DISKURTSOA

1.2. Justiziaren aldeko mezua definitzen

1.2.1. HEDABIDEEN MARKO INFORMATIBOA GIZARTE-JUSTIZIAREN ALORREAN

1.2.2. KAZETARITZAREN JARDUN-OHITURAK ETA NEUTRALITASUNAREN ARRISKUAK

1.2.3. LABURPENA ETA ONDORIOAK

1. *Komunikazioaren gizarte-erantzukizuna giza eskubideen babesean, eta komunikazioaren beraren kalitate-bermearen beharra*

Demokraziarako egokia den komunikazio-sistemak irakurleari eskaini behar dizkio beraren eguneroko bizitzan eragina duten gizartegaiak ulertzeko baliabideak¹.

(Gamson, Croteau, Hoynes and Sasson, 1992:373)

Hedabideak, ondo erabiliz gero, bitarteko zoragarriak dira jendearen borondatea gidatzeko eta jarrera politiko jakin batzuetara hurbiltzeko.

(Jose Inazio Basterretxea Polo, 2002:239)

1.0. Sarrera

Informatzailea da komunikazioaren oinarriko estrategia, baina masa-komunikabideak egitateen lekuko eta informatzaile izateaz gain, zenbait aldaketaren eragile ere badira. Aktibismo komunikatiboan oinarrituta, mobilizazio-estrategia erabiltzea aukeratzen duten hedabideek Ekintza Kolektiboaren Markoaren barnean eraiki behar dute beren mezua. Izan ere, hedabideetan hainbat gizarte-talde, instituzio eta ideologia nahasten dira, eta, eskaintzen duten informazio horren arabera, gizarte-errealitatearen definizioa eratzen dute. Informazioa harremana gauzatzeko lehengaia da, horregatik, hedabideek gizarte-eredu berriaren lokarri bihurtzeko ahalmena dute. Produktio-errutinek eta haien kudeaketak, berriz, zaildu egiten dute mobilizazio-estrategiaren eraginkortasuna. Hau da, kazetaritza-jardunak informazio-markoa baldintzatzen du, baina hedabideak interes-publikoaren eta zerbitzu-publikoaren aldeko erremintatzat ulertuta, erantzukizun handia dute gizarte-marko justu baten eraketan eta zabalkuntzan (Gurevitch & Levy, 1985:19; Ryan, 1991; McQuail, 2010; Basterretxea, 1997, 2002). Horregatik, mobilizazio-estrategian oinarritzen dira *aktibismo komunikatiboa* eta *ekintza kolektiboaren markoa* lantzen dituzten teoriak (Ryan, 1991; Gamson, 1992, 2002; Lawrence R. Frey eta Kevin M. Carragee, 2007; MRAP...).

¹ «A media system suitable for a democracy ought to provide its readers with some coherent sense of the broader social forces that affect the conditions of their everyday lives».

«Francoren nazionalen aurka gobernu errepublikano demokratikoaren borrokaren alde egin genuenok arrazoia genuen. Azken batean, justiziaren aldeko borroka zen, moralitatea, duintasuna... Espainiako Gerra Zibila bizi izan genuen guztiok hunkituta sentitu ginen eta larrua jokatu genuen bertan... Inpartzialak zirela baieztatzen zutenen begietan faltsutasuna eta hipokresia baino ez nituen ikusten; zoramena, baita ergelkeria ere, iruditzen zitzaizkidan beti editoreek eta irakurleek objektibotasuna eta inpartzialtasuna eskatzen zizkietenean berriemaileei gerrari buruz idaztean... partzialtasuna gaitzestean benetan garrantzitsuak diren faktore bakarrak ukatzen dira: zintzotasuna, ulerkuntza eta zehaztasuna»².

1936ko gerran egondako kazetariak defendatu zituzten zintzotasuna, ulerkuntza eta zehaztasuna bilatuko dira hurrengo orrialdeetan, injustiziaren aurkako aktibismo komunikatiboa oinarri hartuta, giza eskubideen aldeko ekintza kolektiboaren marko komunikatiboak eskatzen dituen ezaugarriak definitzeko. Horrez gain, argitaratutako albisteek eskaini duten informazioaren kalitatea neurtuko da, besteak beste, gaiari buruzko ulerkuntza eta zehaztasuna bete diren edo ez interpretatu ahal izateko. Hori horrela, mobilizazio-estrategiaren barnean azalduta dago ekintza kolektiboaren markoa hurrengo puntuan, eta, horren ostean, justiziaren aldeko mezua nola landu ikusiko da, aurrekoan bezala, genero-ikuspuntuari buruzko gogoeta batzuk aurkeztuta.

² «Quienes defendimos la causa del gobierno republicano contra la de los nacionales de Franco teníamos razón. A fin de cuentas era la causa de la justicia, la moralidad y la decencia... Todos los que vivimos la Guerra Civil española nos conmovimos y nos dejamos la piel... Siempre me pareció ver falsedad e hipocresía en quienes afirmaban ser imparciales; y locura, cuando no una estupidez rotunda, en los editores y lectores que exigían objetividad o imparcialidad a los corresponsales que escribían sobre la guerra... Al condenar la parcialidad se rechazan los únicos factores que realmente importan: la sinceridad, la comprensión y el rigor» (Preston, P., 2009, in Serrano, 2011:25).

1.1. Informazio- eta mobilizazio-estrategia

Kazetaritzak, beste hainbat ogibidek bezala, historia luze eta harro egoteko modukoa du tirania eta berdintasunik ezaren aurka³.

(Ryan, 1991:174)

Informazioaren bitartez jazoeren eta gertakari garrantzitsuenen berri ematea da hedabideen eginbehar oinarrikoena, baina horretarako **informazioak erabilgarria izan behar du** (McQuail, 2010:98; Basterretxea, 2002):

- **Informazioa.** Harremana gauzatzen duen lehengaia.
- **Korrelazioa.** Informazioa eta gertakariak azaltzea, interpretatzea eta komentatzea.
- **Jarraitzea.** Balio komunak garatzea eta gordetzea.
- **Entretenimendua.** Gizarte-tentsioa leuntzea eta dibertsioa ahalbidetzea.
- **Mobilizazioa.** Gizartearen mesederako diren gaien alde egitea.

Ikerketa-ildo bi hartuko dira oinarri hurrengo orrialdeetan, alde batetik, gizarte-erantzukizunaren eta interes publikoaren arloko ikerketak, eta, beste alde batetik, eredu profesionala eta informazioaren kalitatea aldarrikatzen dituzten ikerketak (McQuail, 1992, 2010; Gonzalez Gorosarri, 2011). Bi horien arabera, mundua ezagutzeko demokraziaren aldeko informazioa zabaltzea du helburu kazetaritzaren izaera historikoak, eta horretarako gizartearekiko ardurak hedabidearen interesen gaintik egon behar du (McQuail, 1992:1-14, 184, 308; Nordenstren, 1998). Horren harira, Robert Hackett-ek eta William Carrol-ek *markoaren definizioaren*⁴ egitura azaltzen dute aktibismoaren alde, hedabideen konpromisoaren alde. Justiziaren markoan oinarritutako mobilizazio-estrategia horrek interes publikoa babestu eta demokrazia parte-hartzailea sustatzen du (Curry Jansen, Pooley, Taub-Pervizpour, 2008:1-7).

³ «Journalism, like many other professions, has a long and proud history of opposition to tyranny and inequality»

⁴ Ingeleseko *framing* hitza *markoaren definizio* adieraz itzuli dugu, eta hemendik aurrera *framing* adierazteko erabiliko dugu.

1.1.1. EKINTZA KOLEKTIBOAREN MARKOA ETA NARRAZIO-DISKURTSOA

Markoa gure errealitatea ulertzeko oinarritzko estruktura emozionala da. **Markoaren definizioa**, bestalde, jasotzen den errealitatearen parte bat aukeratzea da, kasu honetan, kazetariak arazoaren inguruan egiten duten interpretazioa, sortzen duten definizioa edota egiten duten ebaluazio moralak (Entman, 1993:52). Markoak, beraz, balio konnotatibo handia du; horregatik, pertsonak modu ezberdinetan uler dezakete gertakari bera (Borah, 2011:248). Interpretazio horiek, ordea, kolektiboak ere izan daitezke eta markoaren definizio horrek, hain justu, sustatzen ditu ekintza kolektiboak (McAdam, McCarthy and Zald, 1996:6). Hau da, markoa definitzea errealitate soziala eraikitzeko prozesua da eta gizarte-prozesu orokor baten barnean gertatzen da; testuinguru politikoak, kulturalak eta historikoak zerikusi handia dute markoaren beraren eraketan. Markoa eraikitze horren emaitza da, horregatik, eztabaida publikoan eragina izateko, markoak mobilizazio estrategiaren barnean egon behar du definituta (N. Zald, 1996:261; Ryan, Carragee and Meinhofer, 2001: 175)⁵.

Narrazioa da markoari ematen zaion forma, eta ardurazkoa da komunikazioaren eta aktibismoaren arloan. Pertsona bati adre eman nahi bazaio injustizia baten aurrean kritiko aurkezteko, arrazoiari dei egiteaz gain, sentimenduak ere ukitu behar dira. Bestela esanda, estrategia komunikatiboa behar da motibazioa eta ekintza sustatzeko.

*Zeren eta narrazioa erabiltzen baitugu bihotza eta burua erakartzeko, hezi eta adoretu egiten du —irakasten digulako nola jardun behar dugun, bai eta jarduteko animatu egiten gaituelako ere— eta, horregatik, eskuak ere erakartzen ditu.*⁶

(Ganz, 2008:1)

Ilido berean, Martha Nussbaum-ek (2001) informazio sentikorrari garrantzia ematen dio, batez ere, arlo moralen inguruko gaiak jorratzeko orduan, haren esanetan, sentikortasunik gabe zaila baita injustiziaren aurkako erabaki egokiak bilatzen laguntzen diguten balioak ulertzea. Areago, Ganzek (2008) itxaropena ere aipatzen du, adorea ematen digulako gizarte-ekintzetan parte hartzeko, eta, gainera, gertakarien testuingurua eta esanahia indartzen ditu, gertakaria bera, beste barik, azpimarratu beharrean. Horren harira, Gamson-en Ekintza Kolektiboaren Markoak⁷ «talde-eraginkortasuna adierazten du eta ukatzen du haien iraganarekiko doilorki jokatu duten zenbait

⁵ Media Research and Action project ikerketa-taldean helburuetako bat da: «MRAP goal is to build the capacity of community groups to speak collectively in an effective manner» (Ryan, Carragee and Meinhofer, 1998:166).

⁶ «Because we use narrative to engage the “head” and the “heart”, it both, instruct and inspires -teaching us not only how we ought to act, but motivating us to act- and thus engaging the hands as well»

⁷ *Collective Action Frame* (Gamson, W. 1992).

eragileren aldaezintasuna», hau da, mezuak itxaropenari dei egiten dio, hori bai, pairatutako injustizia jakinarazteko eta azpimarratzeko, eta gizarte-taldeari eta haren identitateari indarra emateko:

- Injustizia. Sumindura morala adierazten du, kontzientzia politikoa. Eragindako minari eta sufrimenduari buruzko kontzientziazioa behar du.
- Ahalmen itxaropentsua. Ekintza-ahalmenerako ezaugarria, hau da, ekintza kolektiboaren bitartez egoera edota politikak aldatzeko aukera badagoela. Injustizia behin azalduta, horren aurkako ekintzak egin daitezkeela erakutsi jendeari. Aldaketarako aukera.
- Identitatea. Azaltzen du «gu» nor den, normalean «haiek» ideiarekin kontrastatuz, zeinek beste interes eta balio batzuk dituzten. Taldeko identitatea.

Ekintza kolektiboaren markoaren ezaugarriek albistearen informatzeko gaitasuna neurtzen dute, betiere, ekintza kolektiboak sustatzeko xedearekin eta hedabideen erantzukizun soziala oinarri: injustiziak testuingurua ematen dio gaiari; ekintza-ahalmenak gelditasuna ekiditen du, zeren itxaropena eskaintzen baitu errukitasun-nekearen ondorioz sortutako sentimenduak saihesten dituen bitartean; eta identitateak emozio-loturak sortzen ditu, ikusleari laguntzeko injustiziaren balioak ulertzen (Gamson, 1992:7-8; Cohen, 2001; Nussbaum, 2001). Gamsonen hitzetan, «injustizia-markoak mindutako taldea kolektibo bihurtzen du, ez indibidual. Batek sufritutakoa “gu” ideiarekin barnean partekatzen da», eta aldaketarako itxaropena pizten du (Gamson, 1992:112-113).

Bestalde, gaiak narrazio-diskurtsoaren istorio-lerroa dira, eta **sinboloak** gai horien ordezkariak. Sinboloak erabiltzen dira umore edota jarrera bati dei egiteko azaldutako erreferente baten gainean; duintasuna, handitasuna, garrantzia, ohorea, beldurra, mirespena, errespetua... sentipenak jakinarazteko, bai eta egoerarako egokia den beste edozein sentimendu ere. Areago, sinboloek edozein itxura mota har dezakete: pertsonak, ekintzak, argazkiak, esaldiak... eta haien helburua da gaia islatzea, pertsonifikatzea eta azpimarratzea. Ildo berean, mezuaren beharretara egokitu daitezke sinbolo horiek (See Bernays, 1955:138-139, 146).

1.2. Justiziaren aldeko mezua definitzen

Markoa zehaztu ostean, barneko informazioa landu behar da. Horretarako, aniztasuna, zehaztasuna, gizarte-erantzukizuna eta elkartasuna ezinbesteko ezaugarriak dira kazetaritza-jardunean eta komunikazio publikoaren arloan (McQuail, 1992, 2010). Albisteak gaia edota auzia ezagutzeko informazioa eskaini behar du, kalitatezko informazioa (McQuail, 2010:202):

- Hedabideek albiste nabarmen ugari eskaini behar dituzte bai eta munduan zeharreko gertakarien testuingurua azaltzen duen informazioa ere.
- Informazioak objektiboa behar du izan, datuak eskaintzen dituen neurrian; zehatza, zintzoa, osatua, errealitatearekiko zilegia, fidagarria eta egiaztagarria, iritziak eta gertakariak bananduta agertzen diren zentzuan.
- Informazioak orekatua eta inpartziala behar du izan, ikuspuntu eta interpretazio ezberdinetatik informatu behar du, sentsazionalismorik eta aurreiritzirik gabe.

Hedabideen funtsezko egituraren parte dira irizpide horiek eta gizarte-erantzukizunean oinarritzen dira. Hori oinarri, ondorengo puntuan gizarte-justiziaren aldeko markoaren ezaugarriak azalduko ditugu.

1.2.1. HEDABIDEEN MARKO INFORMATIBOA GIZARTE JUSTIZIAREN ALORREAN

Hedabideek, informatzeaz gain, gertakarien ezaguera eta kontzientzia sortzeko ahalmena dute. Horretarako, gaiak eztabaida-marko baten barruan antolatzen dira, «errealitate» zehatz baten ezagutza eraikita. Hau da, nabarmentzen duten markoak istorio baten ildoaren nondik norakoak ezartzen ditu eta esanahia ematen die gertakariaren jazoerei (Gamson eta Modigliani, 1987:143).

Hori horrela, hedabideek diskurtso publikoa eratzen laguntzen dute. Areago, egungo gertakariari eta gizarte-aldaketa posiblei buruz informatzean, **hizkera ezarri eta egungo testuinguruari buruzko kontzientzia sortzen dute**, errealitaterako materialak sortzen dituzte (Gamson, 2007:243; McQuail, 2012:100-101). Horregatik informatzeko erabilitako iturriek eta ahotsek orekatuta egon behar dute, **iturri ofizialak eta boteretsuenak neurririk gabe erabiltzen badira, edota edozein ahotsi kritikarik egiten ez bazaio, nahita edo nahigabe joera alderdikoiak sor daitezkeelako** (McQuail, 1992:83, 127-130; Ryan, 1991). Horregatik, adierazpenarekin batera informazioak gertakariari buruzko analisia eskaini behar du (Gamson, 2007:243, McQuail, 2010:98).

Kazetaritza-lengoiaren oinarriak dira: zehaztasuna, murriztasuna eta naturaltasuna, idazteko orduan esaldiak ulergarriak izateko (Armentia eta Caminos, 2009:76-77). Horiek horrela, auzia albiste bihurtzen denean, alegia, **albisteen hutsunean** sartzea lortzen duenean, markoak ondo zehaztuta egon behar du mezua ahulduta edota neutralizatuta ager ez dadin, hau da, albistegian egon arren, ezkutatuta egon ez dadin (Smith, MacCarthy, McPhail eta Augustyn, 2001:1398). Beraz, hedabideek eskaintzen duten informazioak «ulergarria izan behar du “guk” partekatzen “ditugun” irudizko ideia horien testuinguruaren barnean, eta ulergarria izan behar du gatazkari buruzko albistek, bai eta gatazka horrek eragiten dituen kalteek ere».

Informazioa osatu gabe badago edo **datuak zehatzak** ez badira, berriz, albistek zein auziak berak zilegitasuna galduko du (Tester, 2012:71; Cohen, 201:112), eta, ondorioz, gaia ezagutzen ez duten pertsonentzat ez da erakargarria izango eta ez dute informatuta egoteko ahaleginik egingo. Eszeptikoen edota auziaren aurka daudenen kasuan, gauza bera, datuak zehatzak ez badira, mezua zalantzan jar dezakete gaiaren alde daudenen kontra egiteko (Gamson, 2007:250). Beste modu batean esanda, jakinarazi beharreko informazioa ezkutatuta gera daiteke albistean, baldin eta eskaintzen diren datuetan errakuntzak badaude. Horri, hain justu, Arendt-ek «**sinesgarritasun-hutsunea**» esaten dio (Tester, 2012:72), eta lotura zuzena du Cohen autorearen *ukatze-egoeraren* ideiekin. Informazioa zehatza ez bada, erraza da datuak **ukatzea**, datuen hutsetan oinarrituta informazioa okerra delako eta gertakaria beste moduren batean defini daitekeelako (Cohen, 2001:xi; Tester 2012:73). Laburbilduz, **mezua ez da sinesgarria izango, baldin eta ez badago argi zer gertatu den eta, are gutxiago, diskurtsoaren beraren barneko datuak kontrajarriak badira**.

Kazetaritzaren etika profesionalaren nazioarteko oinarriek dioten bezala, «gizarteak eta pertsonak eskubidea dute beren burua askatasunean azaltzeko eta errealitatearen irudi objektiboa jasotzeko; objektiboa, informazio zehatza eta ulergarria eskaintzen duelako». Beraz, informazioak sinesgarritasun-hutsuneak ekidin behar ditu **gertaeraren egitate-maila**, hau da, **gertakari-datuak zehaztasunez** eta **osotasunez aurkeztuta**, sinesgarritasuna indartzeko eta gertakariaren inguruko testuingurua azaltzeko. Zehaztasunaren kasuan, barne-zehaztasuna eta kanpo-zehaztasuna ditugu. **Barne-zehaztasuna** da albistearen barne-ezaugarrien arteko zehaztasuna, esaterako, izenburua eta albistearen corpusa bat etortzea. Hori horrela, datuetan zehaztasuna baldin badago eta gaiaren testuingurua osatuta baldin badago, errazagoa izango da irakurlearentzat informazioak jorratzen duen auziari buruz ikastea. **Kanpo-zehaztasuna** hainbat albisteren arteko zehaztasuna da (McQuail, 1992:210, Armentia eta Caminos, 2009:143-149).

Osotasunaren kasuan, zehaztasunean bezala, badira **barne-osotasuna** eta **kanpo-osotasuna**. Barne-osotasunak eskatzen du berriaren istorioa ulertzeko beharrezkoak diren datu guztiak albistearen barnean egotea. Kanpo-osotasunak, aldiz, gertakari edota gai baten inguruan argitaratutako albiste guztien multzoa neurtzen du: ea albiste guztien artean gaiaren inguruko

ikuspuntu ulergarria eskaintzen duten ala ez, eta, horrez gain, denbora luzean jorratutako gaia denez, aztertzen du ea gaiaren bilakaera testuinguru zabalean azaldu den denbora horretan zehar. Hori da, hain justu ere, McQuailek Westerståhl-en objektibotasun-ereduari gehitutako **informatzeko gaitasuna**; irakurleari zerbaiti buruz informatzeaz gain, jakinarazteko eta hezteko balio duen informazioa (McQuail, 1992:196-222, 2010:351).

Ildo berean, Testerrek beste hutsune batzuk azaltzen ditu. Alde batetik, hedabideek gatazkei edota auzi polemikoei buruz informatzen dutenean, gehienetan, oso **informazio generikoa** eta orokorra eskaintzen dute. Zehaztasunik gabeko informazio eskaintza horrek gertakariaren gaineko berezitasunak eta ezaugarriak estaltzen ditu. Areago, diskurtsoaren beraren **naturaltasunak** egoeraren garrantzia, zenbait kasutan larritasuna, ezabatzen du eta arazoa konpontzeko mezuari indarra kentzen dio (Tester, 2012:74), hau da, marko orokorraren diskurtsoa jakintzat hartzen du (Gamson, 2007:250). Horrez gain, albisteek testuinguru, analisi eta gaiaren inguruko azalpenak behar dituzte, horrela ez bada, eta hedabideetan asko agertzen bada gaia, informazio-uholdea sortzeko arriskua dago, eta ur-uholdeetan gertatzen den bezala, testuingururik gabeko informazio-uholdeak irakurlea itoko du; hark informazioa profitatu ahal izateko gaiaren zergatiak eta ondorioa ulertzeko erremintak behar ditu, baita konpontzeko itxaropena ere arazo bati buruzko afera denean. Ildo horretan, Cohen-en **ukatze psikologikoaren** teoriak azaltzen dute nola gehiegizko sufrimenduaren aurrean, ikusleak arazoari ihes egiten dion edo izoztuta geratzen den. Sufrimendu horren kausak ulertzen ez ditugunean, sufrimendua bera ulergaitza bihurtzen da eta egoera hori eragin duen injustiziaren aurka egiteko motiboak ezkutatuta geratzen dira.

Horren guztiaren harira **gupida-nekea** ere ager daiteke; izan ere, lotura zuzena du aipatutako naturaltasunarekin, generikotasunarekin eta informazio-uholdearekin. Gupida-nekea ekiditeko, ordea, Cohenek Gamsonen ekintza kolektiboaren markoarekin bat egiten du eta honako hiru egoera hauek azpimarratzen ditu (Gamson, 1992; Cohen, 2001:187-191):

1. **Informazio-uholdea, gehiegizko ekarpen-karga, saturazioa.** Pertsona bat ezin da horrenbeste informazioarekin borrokatu, are gutxiago horrenbeste bihozgabekeriarekin. Batik bat, sufrimendu hori guztia konpontzeko biderik ez badago, ikusleak, bere burua babesteko, arreta desbideratu eta telebista amatatu edota egunkaria itxiko du. Horregatik, **ahalmen itxaropentsua egon behar du eskaintzen den informazioan.**

2. **Normalizazioa eta errutina-bilakaera.** Irudi berberak, edo oso antzekoak, behin eta berriro aurkezten direnean, azkenean normalizat jotzen ditu informazioaren kontsumitzaileak, baita hasieran ezeroak iruditzen zitzaizkionak ere, ikusiaren ikusiz normalizatu egiten ditu ikusleak. Horiek horrela, «hasierako inpaktua galdu egiten da ezagun bihurtzen delako: hori guztia aurretik ikusita dago. Normalizazioa neutralizatu

egiten da eta, ondorioz, axolagabetasuna dakar». Gertatzen ari dena normal bihurtzen da, injustizia bera normalizatzen da, eta, ondorioz, arrunta denez, ez da zertan akziorik hartu, ez baitago gizartearen esku. Hori gerta ez dadin, **injustiziaren gaineko sumindurak agerian egon behar du.**

3. **Sentikortasuna kendu, zenbakiak zenbaki bihurtu.** Ideia hau aurrekoarekin lotuta dago, irudi edota informazio-datu berak «koska morala sortu» nahi duenean behin eta berriro, irudia ezagun bihurtzen da eta eragina izateari uzten dio. **Jendeak bere burua identifikatuta sentitu behar du gertakariarekin edota gaiarekin,** zenbakiak bere kabuz oso inbertsonalak baitira.

Horren harira, Cohenek azaldu bezala, informazioak gainezka egitearen ideia normalizazio horren testuinguruan ulertu behar dugu, hau da, informazio asko egoteak ez du zertan txarra izan, informazioa egokia eta kalitatezkoa baldin bada. Datuak errepikagarriak badira, ordea, eta mezua ez bazaie momentu bakoitzeko beharrei egokitzen, orduan, mezua ez da eraginkorra izango, gupidanekea sortuko duelako. Bestela esanda, «gupidanekea ekidin daiteke, bai, albistearen estaldura aproposa egiten bada, baina egungo albisteen estaldurak eragiten dituen ondorioak, berriz, horiek ezin ditugu ekidin» (Cohen, 2001:193). Ezagutza faltaren kausa ez da mezua, baizik eta mezua forma, mezua nola bidaltzen den, horregatik **kazetaritza-jardueran garrantzitsuagoa da kalitatea kantitatea baino.**

Horiek horrela, McQuailen kalitatezko kazetaritza-jardunaren ezaugarrietara bueltatuta, normalizazioa eta arinkeria ekiditeko arreta jarri behar zaio eskaintzen diren datuen **egokitasunari.** Gertakaria eta gai orokorraren nondik norakoak ulertzeko beharrezkoa den informazioa eskaini behar du albisteak, irakurleei gaiari buruz irakasteko eta «sentsazionalismoa» ekiditeko (McQuail, 1992:200, 213). Hots, gertakaria azaltzea da albistean agertzen diren informazio-datuen helburua. Zerikusirik ez duen daturik agertuz gero, ordea, edo gainazaleko datuak aurkezten badira, orduan, zailagoa egingo zaio irakurleari testua bere osotasunean ulertzea (Gitlin, 2003:28). Berriro ere, kazetaritza-lengoiaren oinarria baita albistea ulertzeko beharrezkoak ez diren datuak ekiditea, mezua ez ahultzeko (Martin Vivaldi, 1990:259-260).

Bestalde, eskainitako datuek ezaguera zehatz bat baino ez badute irudikatzen eta **gertaera modu isolatuan aurkezten badute,** salbuespenezko gertakaria dela ematen du. Nahiz eta gertakariaren beraren datuak zehazki azalduta egon, jazoera zehatz hori eragin duen afera orokorrak azalduta egon behar du, irakurleak ulertzeko badagoela konponbidea horrelakorik berriro ez gertatzeko (Cohen, 2001:113). Ikerketa-lan honen testuinguru historikoan azaldutako *generoan oinarritutako biolentziaren* kasuan, adibidez, ez da gauza bera emakumezko baten bortxaketa sexuala jazoera anekdotiko baten moduan agertzea edo errepresio sistematiko baten politikaren

parte bezala agertzea. Lehenengoak ez duelako konponbiderik jada, baina bigarrenak bai, horrelako errepresio politikorik berriro gerta ez dadin egungo gizartean.

Ildo horretatik, Iyengar-ek bi albiste-marko mota ezberdintzen ditu: **informazio-marko episodikoa**, gertakari zehatz bati buruz informatzen duena, marko orokorragoaren testuingurua azaldu barik, eta, **informazio-marko tematikoa**, gertakariaren testuinguruaren aurrekariak azaltzen dituena. Azkeneko kasu horretan gai edota arazoaren nondik norakoak azalduko dira gertakaria bera ulergarria izateko eta, ondorioz, irakurlearentzat interesgarriagoa ere izango da. «Marko episodikoaren eta tematikoaren arteko alderik oinarritzkoena hauxe da: episodikoak gertakari zehatzak deskribatzen ditu gertaerak azaltzeko; tematikoak, berriz, froga orokorrak edota kolektiboak aurkezten ditu» (Iyengar, 1991:14). Gitlin-ek (1980) aztertu bezala, albisteek orokorrean gertakizunak *–event–* aztertzen dituzte, eta gaiak edota arazoak *–issue–* bigarren mailan geratzen dira. Hautaketa horrek, baina, mesede egiten die gobernuari edota bestelako instituzio ofizialei haien erabakiak, ekintzak, ospakizunak eta abar albiste egiten dituelako.

Hortaz, hedabideak arazo sozialaren salaketa-markoa azaldu nahi badu, gai orokorraren beraren azalpena eskaini behar du, eta ekidin unean uneko gertaerara mugatzea; **informazio-marko tematikoaren** alde egin behar du hedabideak. Horregatik, ekitaldiek edota jardunaldiek mezu-ekitaldiak izan behar dute, alegia, gizarte-arazoaren markoa ezartzeko baliabideak, eta ez unean uneko gertakari bati buruzko albisteak (Oliver eta Maney, 2000:471-472). Ekitaldia irakurlea erakartzeko *gantxo –hook–* bat da, baina aurrekariaren testuinguru ahalik eta sakonena eskainiz gero, informazio-albisteak garrantzia emango dio informazio-gaiari (Gitlin, 2003:35). Ideia horrek, berriro ere, aurretik aipatutako isolatzearekin du zerikusia. Horregatik, gertakari-albisteak sortzeaz gain, gertakari-albiste horien bitartez auziaren muina hedatzeko kapaz izan behar dute.

Hortaz, generoaren ideia puntu honetara ekarrita berriro, beharrezkoa da oroimen historikoaren gaia bera marko tematiko baten barruan aurkeztea, eta beharrezkoa da, orobat, generoan oinarritutako indarkeria ere aurkeztea. Marko tematikoak erremintak eskaintzen dizkio irakurleari, indarkeria horren zergatiak eta ondorioak ulertu ahal izateko tresnak, egun arazo izaten jarraitzen duen fenomeno delako eta indarkeria mota horrekin amaitzeko baliabideak eskaintzeko. Horretarako, gertakari-albisteak argitaratzearekin batera genero interpretatiboek, hau da, elkarrizketa edota erreportaje formatuek, gaian sakontzeko aukera eskaintzen dute eta indarkeriari buruzko gogoeta eta analisia bultzatzen dute (Ariznabarreta, 2006:16; Armentia eta Caminos, 2009:82-100). Sanzek *Genero Indarkeriaren tratamendua Euskal Prentsan* ikerketa-lanean azpimarratu zuen bezala, «Komunikabideek eta, beraz, egunkariek oso parte hartze positiboa izan dezakete gizartean kontzientziaziora eragiteko, kontzientziatu ideia honetan: sexuen berdintasuna lehentasunezkoa dela genero indarkeria saihesteko eta ezabatzeko» (Sanz, 2006:107).

Bestalde, gertakari dramatikoaren indarrari eta arriskuari dagokienez, narrazio dramatikoek, **izenburu gogorrek eta informazio biziak irakurlearen arreta erakartzen dute** (Cohen, 2001:203), dramak, konfrontazioak eta emozio-ekitaldiak jendearen sabeletan ezinegona sortzen dutelako (Zald, 1996:288). **Arreta hori, ordea, oso gainazalekoa izan daiteke, baldin eta dramatizazioaren eta informazioaren arteko oreka mantentzen ez bada**; izan ere, oro har, espektakuluek eta berri negatiboek horren atzean dagoen arazoaren testuinguruak baino estaldura handiagoa dute, eta horrek gaiaren ezaguera oztopatzen du.

Ikuspuntu pertsonalek gertakarien izaera politikoa ezkututzen dute eta ikusleek maila emozional pertsonalean erantzuten dute; arreta giza zirraran jartzean, gehienetan, gertaeraren ezaugarri garrantzitsuak itzaltzen ditu, batez ere, prozesu politikoaren garapena, botere-harremanak eta indar ekonomikoak⁸.

(Bennet, 1983:8)

Gaia pertsonalizatzean, erraza da testuingurua galtzea eta, ondorioz, estaldura informatiboa partziala izatea. **Zirrara eragitearekin batera, gaiaren beraren esanahiak argia eta sakona izan behar du; azaleko bizitasunean geratuz gero, dibertimendu-beharrak asetzen ditu albisteak, eta, ondorioz, istorioa hor amaituko da** (Gamson, 2007:252), **gaiaren konplexutasuna ezabatu egingo da eta ikuslea politika-kontutik aldendu egingo du** (Cohen, 2001:209). «Kazetaritza-irizpideen ohiko joera nagusiari jarraitzeko, kazetariak gai kulturalaren joera nagusia ere puze dute, edota istorioa sinplifikatu heroien izaera zorrotza eta amaiera benetan izandakoa baino argiagoa aurkeztuta», alegia, ekitaldi sentsazionalistak eta dramatikoak azpimarratzen dituzte. «Gizabanakoen mina» agerian utzi, baina gizarte-arazoa estatiko aurkeztuta eta oinarri historikoak eta instituzionalak azaldu barik (Ryan, 1991:46-51). Hori horrela, injustiziak eragindako mina aurkeztu arren, injustiziaren zergatiak eta ondorioak ez dira azaltzen. Horrez gain, heroiei buruzko sinplifikazioa gertatzeaz gain, biktimen sinplifikazioa ere gerta daiteke zirrarako espektakulua nagusitzen bada eta objektuaren eduki politikoa ezabatzen bada. Robert Fisk kazetari britainiarraren hitzetan, egungo kazetaritzaren arazo larrienetakoa da hedabideek egiazko pertsonak aurkeztea film bateko pertsonaiak izango balira bezala, eta irakurleari ez dio astirik ematen hasierako egintza ulertzeko, gaia gain-sinplifikatuta dagoelako, irakurleak erraz gainditu ahal izateko (Kapuściński, 2003). Gauza bera esan daiteke informazio politikoari buruz, baita gizarte-gaiak jorratzen dituen informazio-politikoari buruz ere. Edozein kasutan, kazetariak erabakitzen du nola aurkeztu informazioa, beraz,

⁸ «The personal angle ends up hiding the political import of events as viewers respond on an individual emotional level; the focus on human emotion often obscures the most important features of events, most notable, the workings of political processes, power relations and economic forces».

kazetariaren esku dago gainazaleko gertaerak edo adierazpen-aiпуak eztabaida-gaiaren analisirik egin gabe azaltzea edo ez, eta, gero, oposizioko alderdiaren erantzuna argitaratzean, erantzun hutsa argitaratzea gaiaren hurrengo informazio-albiste bezala, edo erantzuna analisiaren bitartez aurkeztea aurreko albistearekin lotuta (Serrano, 2011:15-16).

Adierazpenen harira, Gamsonek **hedabideetan ahotsa izatearen eta hedabideetan egotearen** arteko aldea azpimarratzen du. Lehenengoaren kasuan protagonistak parte-hartze aktiboa du albistean, alegia, haren ideiek eta argumentuek badute isla notizian. Hedabideetan egoteak, berriz, hedabideetan agertzea baino ez du esan gura, protagonistak ez du zertan ahotsa izan. Horregatik, injustiziaren aurkako mezua helarazi nahi dutenentzat mezua helarazi ahal izateko ez da nahikoa hedabideetan agertzearekin, iritzia izan behar dute. Hedabideen eztabaida-gunean asko dira, iritzia izatearen aldeko borrokan, mugimenduaz gain, instituzioak, gobernuaren bozeramaileak..., eta kazetariaren ardura da erabakitzea aukera hori nori eskaini (Gamson, 2007:251).

Ahotsa izateari dagokionez, ahotsaren pertsonalizazioak, alegia, kontrolik gabeko *personaia ospetsu baten* izaeraren sorkuntzak auziaren izaera ezkuta dezake (Gamson, 2007:252). Areago, pertsonalizazio hori gerta daiteke, baita gaiaren protagonistekin ere; kasu horretan, esaterako, errepresioaren biktimekin. Biktimak aurkez daitezke personaia aktibo moduan, mezuaren adierazle eta adibide, edo, aurkez daitezke personaia pasibo moduan, sufrimenduzko espektakuluaren parte. Azkeneko hori eginez gero, biktimaren beraren izaera alde batera utzita, gertakari osoaren izaera politikoa ere alde batera geratuko da. Areago, kaltegilearen irudia, izena, izaera... agertzen ez bada informazioaren testuinguruan, gertakaria bere osotasunean ulertzeko eragozpenak izango ditu irakurleak (Ryan, 1991:46). Pertsonalizazioaren erreminta kontrolatuz gero, beraz, behatzailearen zirrara eragin dezakeen tresna da, «interes humanoa» ekartzen diolako albisteari. Behatzaileak aurkeztutako injustiziaren biktimekin parekatuta sentitzen badu bere burua, injustizia hobeto ulertuko du, eta injustizia bera edo antzekoa bizi dutenak ez dira bakarrik sentituko. Horrez gain, «narrazio-kutsurik eta interes humanorik gabe albisteak ez da asko zabalduko edo ez du izango balio nahikorik albiste-merkatuan egoteko», horregatik narrazioa garrantzitsua da gizarteak ahalik eta hobekien ulertzeko afera informatiboa, eta erakargarria izateko harentzat (Curran et al., 1980 in McQuail, 1992:189, McQuail, 1992:216, 2010:383, 508).

Irakurleari atenzioa emateko **gantxo informatiboak**, aipuak eta *leadak* erabiltzen ditu albistek. Horiek guztiek atenzioa ematearekin batera marko informatiboa baldintzatzen dute. Gertaera modu ezberdinetan aurkez daiteke eta aukeratutako markoak esanahia emango dio gertaerari. Horregatik, kezkatzen gaituen gaiarekin zerikusia duen jazoerari ezartzen zaion markoa oso garrantzitsua da. Adibidez, aurreko orrialdeetan aipatutako isolamendua ekiditeko, unean uneko gertakaria gai orokorra aurkezteko erabili behar dugu, **gantxo informatiboa ezin da albistearen gai nagusia izan, baizik eta irakurlea erakartzeko informazio-datu berria**. Areago, ez du zertan unean

uneko gertakaria edota ekitaldia izan, urteurrena ere izan daiteke, betiere, gai orokorraren testuingurua azaltzeko asmoz erabilia, gaia egunkarietara ekartzeko aitzakia. Ildo berean erabiltzen dira **leadak**, gaia interesagarri egiten duen istorioa erabili, berriro ere gai orokorraren inguruko mezua galdu barik, bestela, zabaldu nahi den mezua nahasi bilaka daiteke eta Cohenen *ukatzerako* motibo bihurtu. Gauza bera **aipuen** kasuan, esaldi deigarriek irakurlearen arreta erakar dezakete, baina esaldi hautatuak diren heinean, ez dute zertan laburbildu hizlariaren mezua, eta testuingurutik kanpo badaude, **barne-zehaztasuna** apurtuko dute. Are gehiago, aipuari ematen zaion tratamenduaren arabera, aipua bera bihur daiteke albiste, berriro ere, kezkatzen gaituen gaia ezkutatuta geratuta (Ryan, 1991: 53-57, 96-102; McQuail, 2010:310).

Berdintasuna eta **aniztasuna** ere kontuan hartu beharreko ezaugarriak dira. Lehenengoari dagokionez, «emaileenganako eta hartzaileenganako sarbidearen arabera posible den heinean, diskriminaziorik eta aurreiritzirik ez egotea esan nahi du». Aniztasuna «bereziki garrantzitsua da agerian uzten duelako gizartearen beraren aldaketen bilakaera naturala, demokraziak bere oinarrian erakutsi beharreko izaera pluralaren erakusgarri». Aniztasun hori bi ezaugarritan neurtzen da: batetik, albiste berean agertzen diren ahotsen kopuruan, eta gai beraren inguruan argitaratutako albisteen artean parte hartzen duten ahotsen kopuruan (McQuail, 1992:67-71). Bestetik, aniztasun kuantitatiboaren eta kualitatiboaren arteko aldea aztertzen du McQuailek. Lehenik, «hedabideen lekuaren eta denboraren araberrako estaldura»ri begiratzen dio, eta, bigarrenik, «gaiaren aurkezpenaren eta ebaluazioaren —hala zuzena nola zeharkakoa— oreka, inpartzialtasuna eta zintzotasuna». Azken batean, albiste kopuru bera eskaini arren, baita arreta eta sarbiderako aukera berberak ere, edukiaren lanketa onuragarriagoa izan daiteke pertsona batentzat edo besterentzat. Izan ere, ideia horrek zerikusi handia du hedabideetan ahotsa izatearen eta hedabideetan egotearen arteko ezberdintasunarekin (Hartman and Husband, 1974; Shoemaker, 1984; van Dijk, 1991; McQuail, 1992:149an ikusita; Gamson, 2007). Aniztasunarekin jarraituz, aipatzekoa da aniztasun geografikoa, hau da, hedabideak hainbat lurralderi eskaintzen dien arreta (McQuail, 1992:152); azkenekoz, genero-ikuspegiarekin ere badu zerikusia, azpimarratzekoa baita nola oraindik ere gaur egun emakumea kontrolezko roletatik kanpo geratzen den hedabideetan, estereotipoetan oinarritutako izaeran agertzen dira eta ez dute benetan islatzen beren lana gizartean, generoaren errepresentazio faltsua hedabideetan (McQuail, 1992:166; 2010:120-123; Sanz, 2006:97-113).

Bestalde, hitzen esanahia ere garrantzi handia du. Gogoan izan beharrekoa da «komunitate interpretatzaile» zehatz baten arauak eta kulturak baldintzatzen dutela zentzu hori. Bestela esanda, hitzek bi *esanahi* dituzte: denotatiboa eta konnotatiboa. Lehenengoari dagokionez, testuan

esplizituki agertzen dena esan nahi du, «ikur baten begien bistako esanahi erraza»⁹. Konnotazioaren kasuan, testuan inplizituki agertzen diren ideiak dira, hau da, «esanahia duen objektuarekin lotuta egon daitekeen esanahia»¹⁰ (McQuail, 2010:346-347). Hori horrela, informazioaren markoa ezagutzeko, testuan erabiltzen diren kontzeptu konkretuak eta kontzeptuek eurek sortzen dituzten ideiak izan behar ditugu kontuan (Beardsworth, 1980).

1.2.2. KAZETARITZAREN JARDUN OHITURAK ETA NEUTRALITASUNAREN ARRISKUAK

*Kazetaria errealitatearen interpretea da, beraz, intenzionalitateak baldintzatzen du kazetaritza lanbidea. Kazetariaren lan interpretatibo horren aitortzak laguntzen du, besteak beste, orain arte kazetaritzarekin lotzen zen ustezko objektibitatearen ideiarekin amaitzeko*¹¹.

(Armentia eta Caminos, 2009:71)

Kasu askotan marko informatiboa ez da apropos hautatzen, kazetaritzaren jardun-ohituren ondorioa izaten da. Charlotte Ryan-ek hainbat jardun-ohitura errepikatzen direla nabaritu zuen *Prime Time Activism* (1991) bere tesi-ikerketaren liburuan: (1) **Aurkezteko epea**, kazetariak egun eta ordu zehatz batean aurkeztu behar dute lana, areago, normalean, beste hainbat lanekin batera aurkeztu behar dute eta horrek edozein gai sakontasunean landu ahal izatea oztopatzen du. (2) **Aurretik antolatutako ekitaldiak berri taupadetan**¹² landuta, «ekitaldi gehienak aurretik ezagunak dira eta ohiko iturriek antolatzen dituzte» horregatik zehaztutako gaietan arduratutako kazetariak idazten dituzte. Hori horrela, ez dituzte berriak bilatu behar, berriak haiengana heltzen direlako. Esan gabe doa lan egiteko era horrek baduela zenbait iturrirekiko dependentzia sortzeko arriskua eta gai garrantzitsuagoak izan daitezkeen beste asko kanpoan utz ditzake. (3) **Berri taupadak** hedabideek erakunde eta bestelako iturritz osatutako agenda dute, eta horiek badituzte aldiro sortzen dituzten berri sistematiakoak, adibidez, gobernuak egiten duena jarraitu, gobernuak egiten duenak albistea sortzen duelako (Kingdom, 2003:59). (4) **Lekua eta formatua**, hedabide mota guztiek dituzte leku-eta denbora-mugak, beti ez dago lekurik bi orrialdeko erreportajea argitaratzeko (Ryan, 1991:141-164). Horrekin guztiarekin batera, (5) **hedabidearen baliabideak** ere aintzat hartu behar dira, hedabide guztiek ezin baitituzte informazio-agentzien argazkiak edota berriak erosi. Areago, 1997an Rosa Martín Sabarís ikertzaileak Euskal Telebista Publikoari buruzko tesi-ikerketan argitaratu zuenean, aipatutako jardun-ohituren ahulguneak berriro ere agerian uzteaz gain, (6) **lurralde-espezializazioa**

⁹ «The obvious straightforward meaning of a sign is its denotation».

¹⁰ «...the associated meaning that may be conjured up by the object signified».

¹¹ «El periodista es un intérprete de la realidad, por lo que podemos decir que la profesión periodística está marcada por la intencionalidad. El reconocimiento de este trabajo interpretativo del periodista contribuye, entre otros muchos aspectos, a echar por tierra la pretendida objetividad con la que hasta hace no mucho tiempo se rodeaba el trabajo periodístico».

¹² *Beat reporter* ingelesez

eta (7) **espezializazio instituzionalak** ere aipatu zituen, albisteen hautaketan eragina duten espezializazioak.

Beraz, espazio, denbora eta iturrien gaineko murrizketa horiek guztiek kazetariaren ahalmen ikertzailea mugatzen dute, eta Tuchman-ek dioenez, «iturri ofizial zentralizatuen egintzak ontzat eta desinteresatutzat jotzen dira, ez dute analisirik edota baieztapenik behar» (Tuchman,1981:89). Horrela, bada, datu horiek *albiste huts arinak* bihurtzen dira, nahiz eta, berriro ere, kazetariaren esku egon bere kabuz gaiaren inguruan ikertzea.

Bestalde, objektibotasunaren aldeko bilaketa etengabeak, nahi gabe bada ere, joerazko estaldura informatiboa eragin dezake, «abantailak eskaintzen dizkie eztabaida-gaietan ondo antolatutako eta ondo finantzatutako taldeei eta alderdi nagusiei, kontuan izan barik hautatutako aldearen berezko balioa» (McQuail, 2010:202). Hori gertatzen da objektibotasun osoa ezinezkoa delako, eta, ondorioz, «ez desiragarria», «datuak tratatzen dituelako inplikazio moralik edo dimentsio kualitatiboa baieztatzeke beharrik izango ez balute bezala» (Hemánus, 1976 McQuail, 1992:188 orrialdean). Ildo beretik, ustezko neutraltasunaren aldeko jarrerak kolokan jartzen du hedabideen gizarte-erantzukizuna: «Hedabide nagusiek argudiatzen dute beren profesionaltasunak ziurtatzen duela objektibotasuna eta joerarik gabeko estaldura» (Ryan, 1991:176). Gorago azaldu bezala, ordea, instituzio batzuen iritzia plazaratzeak eta beste batzuen ez, edo gertakari bati buruzko testuinguru osoa ez azaltzeak, ez analizatzeak, albistearen beraren oreka apurtzen du. Horrela azaltzen zion kazetari batek Ryan (1991:179) ikerlariari haren ikerketarako egindako elkarrizketa batean:

*Jendeari ez bazaio esaten zergatik den zerbait garrantzitsua, zergatik arduratuko da? Horrek sortzen du apatia eta interes ezaren politika. Kazetariak esaten digute zer gertatzen den, baina ez zergatik den garrantzitsua, beldur direlako aurreiritziak dituztelako ideia leporatuko dietela. Antolatzailleek ondo Ulertu behar dute hori. Eta zertarako hitz egingo dute hedabideek zure ekitaldiari buruz, ikusleek ez baldin badakite zer esan gura duen horrek?*¹³.

Bestela esanda, kazetaritzaren jardun-ohiturek eta jarrera profesionalak ekiditen dute, zenbaitetan, gai bati buruzko analisi sakona eta luzea egitea. Horregatik, kazetariak ardura handia du lantzen duen informazioan. Era berean, Cohenek bi kazetari mota ezberdintzen ditu: «kazetari neutrala» eta «kazetari parte-hartzailea». Lehenengoari dagokionez, kazetaria da «informatzailea,

¹³ «If the public isn't told *why* something's important, why should they care? *This* is what leads to apathy and disinterest in politics – journalists, afraid of appearing biased, tell us *what happened* but not *why it's important*. This is a crucial point for organizers to understand. SO WHAT if the media reports on your rally, if the audience has no idea what it meant?»

interpretatzailea eta gobernuaren erreminta (bere burua haren bide edo ispilu bihurtuta). Bigarrena, ordea, *laugarren boterearen* ideiarekin lotzen du, egunkarien ideiak publikoaren ordezkariak dira, kritikoak dira gobernuaren politikekin eta *watchdog* orokorrak dira» (Cohen, 1963:191; McQuail, 2010:283). Horrela, bada, kazetarien lana ulertu behar dugu, beste gauza askoren artean, balio etikoak dituen profesio gisa. Gizartearekiko eta justiziarekiko konpromisoa, giza eskubideen urraketen salatari eta mundua ulertarazteko eta hobetzeko asmoa duena, gaia sakontasunean analizatzeko beldurrik gabekoa, nahiz eta subjektiboa izan (Serrano, 2011). Neutraltasuna, beraz, ez da posible, ez eta guragarria ere (Gamson, 2007:248; McQuail; 1992:227). Gertakari edota gai zehatz bati buruz informatzean aukeratutako hitzak eta irudiak erabiltzen dituzte eta erantzun emozionala bilatzen dute hedabideek; horrez gain, gertakariak dramatizatzen dituzte eta, testuinguru sozialaren arabera, informazio hori nori bideratuta dagoen, ezaugarri batzuk edo beste azpimarratzen dituzte (Zald, 1996:270). Horren guztiaren, eta beste zenbait kazetaritzaren jardun-ohituraren ondorioz, giza eskubideen aldeko mezua ezkutatuta gera daiteke, albisteetan egon arren, baldin eta objektibotasunaren babesean neutral mantentzen bada kazetaria.

Ikerketa honetan aztergai izango dugun *Gara* egunkariari dagokionez, berez, ez du eskuliburu fisikorik, baina egunkariaren kazetariak badituzte hedabidean idazteko adostutako oinarri batzuk. Generoari dagokionez, garrantzi handia ematen dio egunkariak hizkuntza ez sexista erabiltzeari eta posible den kasuetan sexu biak islatzen dituzten terminoak erabiltzea hobesten du. Ildo berean, generoan oinarritutako indarkeria ere gogoan du, arazo sozial bat dela onartuta. Bestalde, langileen kezken ispilu ere izan nahi du, beste hedabideetan azaltzen ez diren ahotsen bozgorailua izatea baitu helburu. 1936ko oroimen historikoaren harira, egunkariak ez du ezer definituta idatziz, baina egunkariaren agendan leku nabarmena duen gaia dela aitortu zion bertako kazetari batek ikertzaile honi. Oroimenarenaren eskuratze-lanei buruzko informazioa azaleratzeko konpromisoa onartu zuen eta bai elkarten bai instituzioen egunerokotasunari jarraipena egiten diotela baieztatu. Erregimen diktatorialaren izaera faxista azpimarratzeko beharra ere gogoan dute *Garako* kazetariak, baina esan bezala, erabili beharreko terminologiari buruz ez dute ezer zehaztuta oroimen historikoaren kasuan.

1.2.3. LABURPENA ETA ONDORIOAK

Pertsonen eta gizartearen eskubidea da egia historikoa ezagutzea eta hedabideen gizarte-erantzukizuna «justizia, zintzotasuna, demokrazia eta gurugarri diren gizartearen eta kulturaren balio»en printzipio oinarritzkoenak errespetatzea (McQuail, 2010:163).

Hortaz, honako hauek dira ekintza kolektibo baten markoaren barruan landutako kalitatezko informazioak bete beharreko ideia nagusiak:

1. Informazioak **ulergarria** eta **zehatza** izan behar du, gizarte-gaiaren inguruko txarto ulertzeak eta ukatzeak ekiditeko.
2. **Gertakariaren testuingurua eta berezitasunak** oso garrantzitsuak dira deskribatze orokorrak eta diskurtsoaren inguruko naturaltasun faltsua ez gertatzeko.
3. **Aniztasuna**, bai protagonisten artean bai geografikoa, onuragarria da gaiaren ezagutza hobea izateko.
4. Gizarte-gai zehatz baten inguruko albisteetan, urteurrenek eta bestelako unean uneko gertaerek gaia azaltzeko *gantxoak* izan behar dute.
5. **Informazio-marko tematikoak** episodikoak baino aproposagoak dira mezua islatzeko.
6. **Hedabideetan agertzearekin batera, iritzia izan behar dute gizarte-protagonistek.**
7. **Leadek** balio dute gizarte-gaiaren inguruko datu berriak aurkezteko, edo ideia nagusia indartzen duten adibideak azaltzeko, baina marko berean egon behar dute eta ez beste gertakari baten moduan aurkeztuta.
8. **Aipuak** interesgarriak dira protagonistaren ikuspuntua laburbiltzeko, baina horretarako hautatutako aipuak protagonistaren iritzia laburbildu behar du.
9. **Injustiziak ezaguna izan behar du**, baina injustizia hori zerk eragin duen ezagutu ahal izateko, **minaren pertsonalizazioak kontrolatuta egon behar du**, areago, gehiegizko sinplifikazioa eragiten duen emozioen espektakulua ekidin behar dugu, eduki politikoa husten duelako.
10. **Gaia aurkeztu behar dugu arazo kolektibo moduan, baina gizabanakoengan eragina duen arazo kolektibo gisa.**

A. Ikergaiaren egoera (2/3)

2. Oroimenaren testuinguru historikoa: 1936ko estatu-kolpea, gerra eta diktadura

2.0. Sarrera

2.1. Testuinguru historiko orokorra

2.2. Errepresioaren ezaugarriak

2.2.1. ESTATU-KOLPEAREN OSTEKO INDARKERIA BIZIA (1936-1945)

2.2.1.1. Estatu-kolpearen testuinguru orokorra

2.2.1.2. Hego Euskal Herriko instituzioen egoera

2.2.1.3. Estatu-kolpearen osteko indarkeriaren ezaugarriak

2.2.2. BIGARREN MUNDU GERRAREN AMAIERAREN OSTEKO GARAIA (1946-1959)

2.2.2.1. Testuinguru orokorra

2.2.2.2. Erregimenaren aurkako mugimenduen sorrera

2.2.2.3. Indarkeriaren ezaugarriak

2.2.3. DIKTADURAREN AZKEN URTEAK ETA TRANTSIZIOA (1960-1978)

2.2.3.1. Testuinguru orokorra

2.2.3.2. Indarkeriaren ezaugarriak

2.3. Genero-ikuspegia eta familian eragindako kaltea

2.3.1. GENEROAN OINARRITUTAKO INDARKERIA

2.4. Laburpena. Indarkeria motak

2. *Oroimenaren testuinguru historikoa: 1936ko estatu-kolpea, gerra eta diktadura*

Iragana gogoratu ezin dutenak errepikatzen kondenatuta daude.

Jorge Ruiz de Santayana (1905)

2.0. Sarrera

Frankismoa Espainiako Estatu osoan ia 40 urtez ezarritako diktadura izan zen, **1936ko estatu-kolpetik** 1978ko konstituzio espainola onartu arte. Estatu-kolpeak ez zuen arrakastarik izan Espainiako lurralde guztietan eta, ondorioz, **gerra** egon zen Espainiako hainbat tokitan (1936-1939). Gerra, beraz, estatu-kolpeak eragindako gatazka izan zen. Gerra amaitzean, baina, errepresioak eta indarkeriak moteldu beharrean gora egin zuten; **Francisco Francoren diktadura** ezarrita eta erregimen berriak onartutako legeetan oinarrituta, gizartearen gaineko giza eskubideen urraketa sistematikoa hasi zen.

Horiek horrela, gerora egingo dugun indarkeriaren beraren analisia ulertu ahal izateko, hurrengo orrialdeetan, alde batetik, aztertutako garaiaren testuinguru historikoa azalduko dugu, eta, beste alde batetik, sufritutako errepresioaren ezaugarriak aurkeztu.

2.1. Testuinguru historiko orokorra

Espainiako Bigarren Errepublika Primo de Riveraren diktaduraren eta Alfontso XIII.aren monarkiaren ostean etorri zen. 1931ko apirilaren 12an udal-hauteskundeak izan ziren eta bi egun geroago, apirilaren 14an, ezarri zen erregimen berria estatu osoan; 1936ko uztailean estatu-kolpe militarra izan arte.

Errepublikarekin batera garapen sozial garrantzitsuak heldu ziren, besteak beste: Estatuaren eta Elizaren arteko banaketa eta gizonezkoaren eta emakumezkoaren arteko berdintasunaren aldeko zenbait politika —emakumezkoaren boto-eskubidea, ezkontza zibila eta dibortzioaren legalizazioa...— ; bai eta nekazarien lan-erreforma eskaeren sustatzea ere; azken horrek indar handia izan zuen Nafarroan. Bestela esanda, erregimen berriak aldaketa sozial aurrerakoi anitz garatu zituen justizia sozial handiago baten alde, lurralde-egituraketa berria gizarte- eta lan-alorrean eta Elizaren boterearen eta ogasunen murrizketa, besteak beste (Majuelo, 2009:16; Larousse, 1988:8453; Diez Fuentes, 1995:25-26; Abad, 2004, 2009).

Nazioarteari begira, 1929ko krisiaren ondorioz mundu mailako ekonomia kolokan zegoen. Horrekin batera, sistema totalitarioek indarra hartu zuten Europan: Alemanian, Alemaniako Langile

Alderdi Nazionalsozialistak indarra hartu zuen herrialde germaniarrean, 1933an Adolf Hitlerrek hartu zuen agindua eta *Alemania Nazi* moduan ezagutzen dugun garaiari hasiera eman zion; Italian, bitartean, Benito Mussolini aginduan zegoen 1922tik eta gobernu faxista sustatu zuen. Portugalen, Gomes da Costa jeneralak estatu-kolpea eman zuen 1926an; 1933an diktadura instituzionalizatuko zuen eta konstituzioa onartu zuten Antonio de Oliveira Salazar buru. Hura horrela, Italia, Alemania eta Portugalgo buruzagi totalitarioek babesa eskainiko zioten Francori komunismoren aurkako borrokan, II. Mundu Gerrari hasiera eman aurretik eta ostean (Viñas, 2010:73-80).

2.2. Errepresioaren ezaugarriak

«Gerra zibila izan da dudarik gabe XX. mendeko Hego Euskal Herriko historiaren gertaerarik dramatikoena eta traumatikoena».
Mikel Errazkin, 2009

Estatu-kolpeak huts egin zuen Espainiako Estatuko hainbat lurraldetan eta horren ondorioz gerra egon zen. Estatu-kolpea eman zutenek irabazi zuten gerra eta ia 40 urteko diktadura hasi zen, Francisco Franco Bahamonde (1899-1975) buru. Hori horrela, indarkeria ez zen gerrarekin amaitu, diktadura osoan zehar erabili zuen indarkeria erregimenak beldurra ezartzeko gizartean, baita diktadorea hil ostean ere (Vega, 2011). Urte horietan guztietan zehar, ordea, gizarte-aldaketak egon ziren, baita sistema- eta errepresio-aldaketak ere. Testuinguru hura eta haren ezaugarriak azaltzeko diktadura hiru garai nagusitan banatzen dute historialariek (Soto Carmona, 1998:31-61: Biescas, 1989):

1. **(1936-1945)**. Estatu-kolpeak arrakasta izan zuen herrietan matxinatuen indarkeria 1936an bertan hasi zen: fusilamenduak, bortxaketak, erailketak, kontzentrazio-esparruak, langileen batailoiak... errepresioa handia izan zen eta ez zegoen langileen borrokarako indarrik. Kolpeak huts egiten zuen lurraldeetan, bestalde, Barrusok definitutako indarkeria espontanea, iraultzailea eta herri-justizia egon zen kolpisten aurka, batez ere gerraren lehenengo urteetan (Barruso:2005).
2. **(1946-1959)**. Bigarren Mundu gerra amaituta 1945ean eta europar faxismoaren erorialdiarekin Francok nazioarteko onarpena bilatu behar izan zuen. Aldaketa soziala eta politikoa hasita zegoen, ekonomiaren beraren estruktura moldatuta, grebak antolatzen hasi ziren eta mugimendu-taldeak sortu. Egoera ekonomikoa, berriz, larria zen oraindik eta erregimenaren izaera errepresiboa bizirik zegoen.

3. **(1960-1978)**. Grebak nagusi ziren, erregimenaren aurkako presio soziala handitzen joan zen, eta mugimendu-taldeek eta sindikatuek indarra hartu zuten.

Hurrengo orrialdeetan, garai horiek azalduko dira eta, horren ostean, estatu-kolpeak eragindako errepresioaren ezaugarriak genero-ikuspuntutik aztertuko dira. Hau da, eguneroko errepresioak familian izan zuen eragina eta emakumeek emakume izateagatik sufritutako indarkeriaren adierazle esanguratsuenak ikusiko dira. Amaitzeko, indarkeria motei buruzko laburpena azalduko da.

2.2.1. ESTATU-KOLPEAREN OSTEKO INDARKERIA BIZIA (1936-1945)

Arakatutako dokumentuen arabera, Espainian **150.000-200.000 gizon-emakume inguru hil zituzten gerraren atzealdean, epaiketarik gabe edo ikerketarik gabeko epaiketa sumarisimoen ostean**. Beste hainbat pertsonak galdu zuten bizitza **borroka-gunean, 145.000-200.000** bitartean. Datu horiei gehitu behar zaizkie **zibilen aurkako bereizi gabeko bonbardaketen ondorioak**: bonba horiek pertsona kopuru zenbakaitza erail zuten (Vega, 2011; Preston, 2012). Bestalde, **oraindik ere, indarrez desagerrarazitako 114.000 pertsona baino gehiago** badaudela esan ohi da, 1936tik 1951ra bitartean desagerrarazitakoak¹.

2.2.1.1. Estatu-kolpearen testuinguru orokorra

1936ko uztailaren 16an Espainiako Armadaren zati batek Manuel Azañaren II. Errepublikaren aurka egin zuen Melillan, falangistek, karlistek eta espainiar Elizak babestuta. 17aren eta 18aren arteko gauean bertan kolpistek 225 soldadu eta zibil hil zituzten Marokon, hainbat errepublikazalaren emazte eta alaba preso hartu zuten, torturatu eta bortxatu, eta behin Marokoko baseak hartuta, militarrek penintsulan eman zuten estatu-kolpea uztailaren 18an (Preston, 2012:133-134). Areago, Afrikako ejertzito hori funtsezko bilakatuko zen kolpearen porrotaren ostean etorriko zen gerran.

Gonzalo Queipo de Llanok² izan zuen penintsularen hegoaldeko aginte militarra kolpisten artean eta hurrengo bost hilabeteetan preso hartutako 600 pertsona baino gehiago hil zituzten Cadizen. Penintsularen iparraldean Emilio Molak³ hartu zuen kolpearen ardura, eta 1936ko uztailaren

¹ Garzonen autoaren ikerketan oinarritutako datua (JUZGADO CENTRAL DE INSTRUCCION Nº 005 AUDIENCIA NACIONAL/MADRID/DILIGENCIAS PREVIAS/PROC. ABREVIADO 399 /2006 V), interneten eskuragarri: <http://baltasargarzon.org/wp-content/uploads/2013/11/auto_memoria_historica.pdf> (Kontsulta: 2016-11-22).

² **Queipo de Llano, Gonzalo**. Militar espainola (Tordesillas, 1875 - Sevilla, 1951). 1930ean Portugalera erbesteratu zen konplot antimonarkiko batean parte hartu zuelako. Bigarren Errepublikan lehen eskualde militarreko kapitain jenerala izan zen, Alcalá Zamoraren etxe militarreko burua (1931-34) eta karabineroen burua (1934-36). 1936ko altxamendu faxistan parte hartu zuen eta frankisten hegoaldeko armadako buru zela, Sevilla (1937) eta Málaga (1937) hartu zituen. *Harluxet Hiztegi Entziklopedikoa*.

³ **Mola Vidal, Emilio**. Militar espainola (1887 – 1937). Marokon borrokatu zen eta koronela izatera heldu zen merituak

19an horrela erran zuen Iruñean gerra-legea ezarrita:

... terrorezko giroa sortu behar dugu; nagusitasunezko zirrara zabaldu behar dugu inolako ardura eta duda barik akabatuz guk bezala pentsatzen ez duten guztiak⁴.

Emilio Mola

Kolpeak Hego Euskal Herriaren banaketa ekarri zuen. Araban eta Nafarroan hasieratik izan zuen arrakasta kolpeak, baina Gipuzkoan huts egin zuen. Bizkaian, bestalde, ez zen estatu-kolperik egon, militarrek babesa eskaini ziotelako II. Errepublikari, kolpisten agindua desobedituta. Izan ere, kolpearen aldeko soldaduak egon arren, Bilboko Garellanoko kasernan gobernuko legalitatea babestu zuten, eta Bizkaiko segurtasun-indarren unitateak kolpisten aurka borrokatu ziren gerora etorriko zen gerran: Guardia Zibila, Asaltoko Guardia, Segurtasunezkoa, Mugazainak, Miñoiak eta Garellanoko militarrek, besteak beste (Tuñón de Lara, 1987:23; Fusi Aizpuru, 1987:44-45).

Gipuzkoan militarren arteko ezberdintasunek kolpearen hutsegitea ekarri zuten, baina eraso gogorrek egon ziren eta jarraian gerra. Urtearen amaierarako ia Gipuzkoa osoa kolpisten esku zegoen. Bizkaiak 1937ko ekaina arte iraun zuen (Fusi Aizpuru, 1987:44-45; Ugalde, 2004:632; Chueca, 2009:32; Chueca eta Fernandez, 1997: 19).

2.2.1.2. Hego Euskal Herriko instituzioen egoera

Elizari dagokionez, Euskal Elizak Espainiako Elizaren ildo nagusiari jarraitu beharrean, euskal apaiz askok lan egin zuten legalitate errepublikanoaren eta abertzaletasunaren alde gerraren hasieratik; izan ere, euskal apaizen ekintza politiko, sozial, kultural eta asanbladarako praktika Espainiako Estatuko beste lurraldeetan baino garatuago zegoen, eta euskal nazionalismoarekin lotura handia zuen (Euzko Apaiz Taldea, 1982; Goñi, 1989; Ferreiro, 2013:42).

Gerra aurretik eztabaidatzen hasi ziren autonomia-estatutua mahaira ekarri zuten berriro eta EAJ akordio batera heldu zen Madrileko gobernu errepublikanoarekin autonomia-estatutua onartzeko. Areago, Bizkai eta Gipuzkoako defentsari esker, 1936ko urriaren 6an Eusko Jaurlaritza osatu zuten. Hurrengo egunean hainbat ideologiatako alderdiak batu ziren Gernikan (jeltzaleak, errepublikanoak, sozialistak, komunistak, ekintzaleak...) eta Jose Antonio Agirre hautatu zuten lehendakari (Chueca, 2009:33-36). Horren harira, gerra-egoerari aurre egiteko defentsa-saila sortu

eginda. Berenguerreko gobernuaren Segurtasunezko Zuzendaritza Orokorra. Nafarroako Gobernadore Militarra izanda, 1936ko estatu-kolpearen buruetako bat izan zen. Uztailaren 19an eman zuen kolpea Iruñean Nafarroako milizia erreketek eta falangistak mobilizatuta. Iparraldeko armadaren burua izan zen eta hainbat herrialderen sunsiketa ekarri zuen. 1937ko ekainean hil zen hegazkin istripu batean. *Harluxet Hiztegi Entziklopedikoa*.

⁴«...Es necesario crear una atmósfera de terror, hay que dejar sensación de dominio eliminando sin escrúpulos ni vacilación a todo el que no piense como nosotros. Tenemos que causar una gran impresión, todo aquel que sea abierta o secretamente defensor del Frente Popular debe ser fusilado». General Mola: Instrucción Reservada. Base 5ª. in Navarra 1936, De la esperanza al terror (2003).

zuten lehenik eta behin, eta, horrekin batera, Euzko Gudarostea: 40.000 soldadu inguru mobilizatu zituzten 750 bat pertsonaz osatutako batailoietan. Gobernazio Sailean, ordena publikoari eusteko polizia autonomoa sortu zuten: Ertzaintza. Horrez gain, eta gerra bitartean, Kultura Sailak ere garrantzi handia izan zuen, batik bat, Euskal Herriko Unibertsitatea abiaraztea lortu zuelako Basurton Medikuntza ikasketekin, eta martxan jarri zuelako euskara hutsezko lehenengo egunkaria, *Eguna*⁵ (San Sebastian, 1987:89-119; Chueca, 2009:39; Ugalde, 2004:667-674). Horrez gain, Euzkadiko Gurutze Gorria ere eratu zuten.

Testuinguru horretan, gerra aurrera zihoan; irailean Elgetan ziren, Intxorta mendietan, eta bertan zazpi hilabeteko erresistentziari ekin zioten gudariak eta milizianoek. 1937ko ekainaren 19an karlistak Bilbon sartu ziren eta Hego Euskal Herri osoa faxisten esku geratu zen. Gerrak aurrera egin zuen Espainian, harik eta 1939ko apirilaren 1ean Alacanten amaitutzat eman arte. Puntu honen hasieran esan bezala, soilik **borroka-gunean 200.000 pertsona hil** ziren (Preston, 2012), baina gerraren bukaerak bakea ekarri beharrean, errepresio handia ekarri zuen.

Bitartean, Jaurlaritzaren egitura mantendu egin zen, erbestean bazen ere. Komunistek, bestalde, Francoren aurkako *Maki* izeneko gerrillak antolatu zituzten, indarra izan zutenak, bereziki, 1944tik 1946ra.

2.2.1.3. Estatu-kolpearen osteko indarkeriaren ezaugarriak

Gauzak horrela, 1936ko uztailaren osteko errepresioaren ezaugarriak ezberdinak izan ziren lurraldearen arabera. **Bizkaian eta Gipuzkoan gerrak indarkeriaren ezaugarriak baldintzatu zituen.** Gerra garaian, Bizkaia eta Gipuzkoa errepublikazaleen esku zegoen bitartean, «**indarkeria espontaneo eta iraultzailea**» izenekoa burutu zuten errepublikazaleek. Eraso horien adibideak izan ziren Donostiako kartzelen aurkako erasoak 1936ko uztailaren 30ean, edo hurrengo egunean erasotako presoak Tolosan. Bilbon ere *Altuna Mendi* eta *Cabo Quilates* itsasontzietan preso zeuden gizonezkoen aurkako erasoak egon ziren 1936ko irailaren 25ean eta urriaren 2an. 1937ko urtarrilaren 4an izan ziren erasorik gogorrenak Bilboko kartzeletan, guztira 224 preso hil zituzten. Eraso horiei dagokienez, bestalde, ordurako osatuta zegoen Jaurlaritzak ikerketa bat zabaldu zuen erasoaren egileak epaitzeko. Euzkadiko Auzitegi Popularrak, bestetik, 87 kausa bideratu zituen, 74 epai eman zituela, haien artean, kartzelen aurkako erasoetan *erreboltei laguntza eskaintzeagatik*⁶ (Onaindia, 1973:43; Granja, 1990; Barruso, 1998, 2007; Azcona eta Lezamiz, 2012; Ferreira, 2013:45-46).

⁵*Eguna* euskarazko lehenengo egunkaria izan zen Hego Euskal Herrian argitaratutakoa, Espainiako Bigarren Errepublikaren garaian, 1937ko urtarriletik ekainera arte. Izan ere, Gerra Zibilak moztu egin zuen hedabide honen ibilbidea. Euzko Alderdi Jeltzalea izan zen sustatzaile nagusia, eta mezu ugari politikoak ziren eta gerrateari buruzkoak. Estiloaren aldetik, kazeta-euskara garbia delakoaren adibide ona izan zen, hizkuntza batua sortu baino lehenagoko garaiak ziren eta bizkaiera euskalki nagusia zen, baina ez bakarra. Bilbon argitaratu zuten, Posta kalean.

⁶ «Auxilio a la rebelion».

Alde errepublikanoak erabilitako indarkeria horren harira, estatu-kolpearen huts egiteak *kontrol edo botere iraultzailea* eragin zuen Gipuzkoan, eta kolpisten etengabeko erasoen eta bonbardaketen erantzuna izan zen kartzelen aurkako erasoen moduko justizia espontaneoak, kontrolatu gabeko taldeek gauzatuta. Gerrak aurrera jarraitzen zuen eta Gipuzkoako Defentsa Batzordeak bahituta hartu zituen, baita epaitu eta exekutatzearekin mehatxatu ere eta aurrera eramanez kasutan; horrek leialen arteko desadostasunak eragin zituen. Hortik sortuko ziren aipatutako auzitegi popularrak, Barrusok definitutako justizia popularra, 1936ko amaieran sortutakoak, premiazko auzitegi moduan eta moderatuagoak. Izan ere, errepresio errepublikanoa leuntzen joan zen denbora aurrera joan ahala. Hala eta guztiz ere, gorago aipatu dugun bezala, Bizkaian ere presoek aurkako erasoak egon ziren. Aztertutako datuen arabera, guztira, 770 bat lagun hil zituzten errepublikazaleek Hego Euskal Herrian borroka-gunetik kanpo (Barruso, 2005; Aizpuru, 2009:49-67).

Arabaren eta Nafarroaren egoera bestelakoa izan zen. Bertan estatu-kolpeak arrakasta izan zuen eta errepresio bortitza eragin zuten kolpistek errepublikazaleen aurka lehenengo momentutik. Nafarroan bakarrik, **kolpistek 3.000 pertsona baino gehiago hil zituzten** estatu-kolpearen ostean, haietako asko oraindik ere desagertuta daude (Altaffaylla, 2012; Preston, 2012:184). Karlismoko indar erreketek —boluntario zirenak eta boluntario izatera behartu zituztenak— militarrekin batera matxinatu ziren, horregatik, berehala erori zen Nafarroa kolpisten eskuetan (Chueca, 1997:11). Araban eta Nafarroan, zona errepublikanoan gertatu ez bezala, **errepresioa aurretik pentsatutako estrategian oinarritu zen**, alde batetik, **ezkerreko liderrak boteretik kentzeko, eta, beste alde batetik, gizartean beldurra zabaltzeko, erregimen berriaren aurka joan ez zitezen** (Barruso, 2005; Vega, 2011:49-56). Santiago Vega Sombria historialariak honela deskribatzen du militarrek erabilitako estrategia helburu horiek lortzeko:

- Beldurraren bitartez geldiarazi. Adibidez, exekuzioak jende aurrean egin leku publikoetan eta hildako gorpuak ikusgarri utzi kalean, edo hedabideen bitartez mehatxuak zabaldu, esaterako, gorago aipatutako Molaren esaldia, edo agiri ofizialen bitartez.
- Biktimen hautaketa «eredu» izateko. Lehenengoak botere militarrek eta gobernadore zibilak izan ziren, gero alkateak eta zinegotziak, eta horien ostean intelektualak eta lanbide liberalak zituztenak.
- Horretaz guztiaz gain, gerra aurrera joan ahala, atzeguardia ziurtatu zuten, hau da, kolpisten ideologiarekin bat egiten ez zuten guztiak hiltzen zituzten. Hortik herri askotan gertatutako sarraskiak.

Gerran

Eskurik ez hartzeko nazioarteko ituna sinatu arren, 1936ko gerran Sobietar Batasunak laguntza eskaini zion Errepublikari; Alemaniak eta Italiak kolpistei, Hitler eta Mussolini diktadoreak buru. Hori horrela, kolpisten gerra-armamentuaren ahalmena errepublikazaleena baino askoz handiagoa izan zen: ehiza-hegazkinak, hegazkin bonbaketariak, armamentua eta soldadu gehiago zituzten batez ere *Alemania naziari* eta Mussoliniren Italiari esker. Euzko Gudarosteak eta bestelako ejertzito errepublikanoek, ordea, Sobietar Batasunak eta Nazioarteko Brigadek lagundu arren, ez zuten kolpistei aurre egiteko tresna nahikorik (Ugarte, 2004:691). Faxisten gerra-estrategia, bestalde, frontetik haratago joan zen. Izan ere, zibilen kontra egin den lehenengo bereizi gabeko airezko eraso 1936ko uztailaren 22an izan zen Otxandion (Bizkaia), herriko jaiak ospatzen zituzten egunean. Bonbardaketa Andikona izeneko plazan izan zen eta 61 hildako eragin zituen, haien artean, ia erdiak, umeak; indar militarrek Vulcano plazan ziren, Andikonatik urrun (Olabarria, 2011).

Otxandiokoa lehenengo **bonbardaketa** izan zen, gero Durango, Gernika, Bilbo, Amorebieta, Galdakao, Elorrio... 30 herrik baino gehiagok sufritu zituzten bonben ondorioak: hildakoak, zaurituak, herrien suntsiketa eta eguneroko izua, terrorea. Hildakoei dagokienez, ez dago zenbaki zehatzik, Gernikan, adibidez, hildako kopuruaren gaineko zenbaki ofizialik ez dago erasoaldia eta bi egunera kolpistak sartu zirelako herrian, ikerketarako edo zenbaketarako astirik utzi gabe, baina Xabier Irujoren *El Gernika de Richthofen* izeneko ikerketak aztertzen dituen dokumentu eta lekukotzen arabera **1.000 hildako baino gehiago izan ziren** (Irujo, 2012:239-280), **bakarrik Gernikan**. Horrez gain, hegazkin alemanek eta italiarrek, Francok aginduta, etxe eta eraikinen % 85 suntsitu zuten; zubiak eta gerrarako materiala ekoizten zuten lantegiak, berriz, zutik mantendu zituzten (Chueca eta Fernandez, 1997:135-138; Irujo, 2012:241).

Gerrak eta herriaren aurkako erasoek milaka pertsonen **erbesteratzea** ekarri zuten, Iparraldea euskaldun askoren babesleku bihurtuta. Ihesaldia berehala hasi zen, baina gatazka aurrera joan ahala eta Gernika eta Bilboko bonbardaketen ostean, **umeen erbesteratze** masiboa prestatu zuen Jaurlaritzak 1937ko maiatzean, hilaren 5ean Santurtzitik 2.500 ume eta 1.000 emakume inguru joan ziren *Habana* eta *Goizeko Izarra* itsasontzietan atzerrirako bidean. Itsasontzi gehiago atera ziren gerran zehar jendea penintsulatik ateratzeko, Frantzia, Erresuma Batua, SESB, Mexiko, eta beste hainbat herrialdetara eramateko beldurretik ihes egiten zuten ume eta heldu horiek guztiak. Orotara, kalkulatzen da **150.000 euskal erbesteratu baino gehiago** egon zirela estatu-kolpea eta gerraren ondorioz (Chueca, 2010). Espainiar estatu osoan 300.000 eta 450.000 inguru (Zallo, 2013)⁷.

Gerra bitartean, aurreko puntuan azaldu bezala, alde bietako presoak egon ziren eta testuinguru horretan Marcel Junod Nazioarteko Gurutze Gorriko Batzordearen delegatuak presoan

⁷ <<http://rebellion.org/noticia.php?id=178097>> (Kontsulta: 2016-02-16).

arteko trukaketa bideratu zuen Euskal Herrian eta Espainiako Estatuko beste hainbat herrialdetan. Delegatuak bere egunerokoan azaldu zuenez, kolpistek ez zituzten bete trukaketa-akordio guztiak eta preso euskaldun asko gatibu mantendu zituzten⁸.

Iparraldea, bestalde, errepresioaren ihes-gune bilakatu zen euskal herritar askorentzat, batez ere, Baiona, Biarritz eta Hendaia udal ezkertiarrek. Iparraldean jarrera orokorra, ordea, oso hotza izan zen errefuxiatuen babesari dagokionez. Ipar Euskal Herriaren gehiengo katolikoa, kontserbadorea eta tradizionalista zen 1936an, eta ezin zuten onartu katolikoak izanda komunismoarekin bat egin izana Hegoaldeko euskaldunek. Ybarnegaray diputatua, esaterako, Francoren alde agertu zen sarritan hedabideetan, areago, *Sud-Ouest* izan zen euskal nazionalisten eta Errepublikaren alde agertu zen egunkari bakarra, euskarazko *Eskualduna* aldizkaria ere kolpisten alde eta euskal nazionalisten aurka agertu baitzen hasieratik. Hala eta guztiz ere, Donibane-Lohizune-Ziburun eta Angelun errefuxiatuen aldeko defentsa- eta laguntza-batzordeak eratu ziren, eta udalek antolatutako zentroek eta bertako familiek eurek hartu zituzten errefuxiatu asko. Horren harira, garrantzitsua izan zen Madeleine de Jaureguiberry emakumearen lana, «Begiraleak» kultur elkarte femeninoaren presidentea, eta Eugène Goyheneche ikaslearena, zeinak EAJrekin harremana zuen 1933tik. Esan daiteke, beraz, Iparraldeko alderdi ezkertiarrek eta herriko jendeak hartu zituztela euskal errefuxiatuak, Iparraldeko gehiengo politikoak eta elizkoiak Hegoaldeko euskaldunen aurkako jarrerari eutsi bazion ere (Larronde, 1987:349-363).

Gerraostean

Gerra amaituta kolpistekin bat egin ez zuten askok **askatasun-gabetzea** sufritu zuten: kartzela, kontzentrazio-esparrua, langileen batailoiak edota jazarpena. Horrez gain, funtzionarioen *garbiketa* gertatu zen eta beheramendu publikoa, berreziketa politikoa eta, eskoletan zein eguneroko bizitzan, kulturaren inposaketa eguneroko indarkeriaren parte izan zen.

Aranzadi Zientzia Elkarrekin Jaurlaritzarentzat egindako txosten baten arabera, 1936tik 1945era 55.546 euskaldun baino gehiago izan ziren preso (Egaña, 2009:88) eta Espainiako Estatu osoan kalkulatu da 1940an 250.000 pertsona zeudela **kartzeletan** (Zallo, 2013). Kartzela batzuetan emakumezkoak eta gizonezkoak zeuden, baina baziren bakarrik emakumezkoak zituzten kartzelak: Zornotza, Bilboko Orue eta Galera etxeak, eta ezagunenetakoa: Saturraran (Mutriku). Kartzelekin batera, Javier Rodrigo historialariaren arabera, 188 **kontzentrazio-esparru** egon ziren Espainian 1936tik 1947ra; itxi zuten azkena Miranda de Ebrokoa izan zen, 1947an. Guztira 367.000 eta 500.000 pertsona bitartean egon ziren kontzentrazio-esparruetan (Rodrigo, 2005). Euskal Herrian ere

⁸ Trukatze bat baino gehiago adostu zituen Gurutze Gorriak, hainbat euskal ume haien gurasoengana bueltatzea ere lortuta, baina kolpisten jarrera ez zen positiboa izan eta horrek bestelako akordioak zaildu zituen (ik. Junod, 1951).

kontzentrazio-esparru handiak egon ziren, besteak beste, Deustuko Unibertsitatekoa eta Urduñako esparrua, non 1937ko uztailetik 1939ko iraila arte 50.000 preso inguru egon ziren, Joseba Egiguren (2011) historialariak egindako ikerketaren arabera. Askatasun-gabetzeaz gain, presoek kartzeletan eta bestelako zentroetan bizi zituzten baldintzak oso txarrak ziren: gosea, hotza, gaixotasunak, torturak... (Vega: 2011:94-147).

Gerra ofizialki 1939ko apirilean amaitu arren (Hego Euskal Herrian 1937ko ekainean), gerra-egoera 1948 arte mantendu zen. Horrez gain, erregimenak gerraren *irabazleen* aurkako ideologia guztiak jazarriko zituen sistema politikoa garatu zuen: Erantzukizun politikoen legea 1939ko otsailaren 13koa; Masoneria eta komunismoaren errepresiorako legea, 1940ko martxoaren 1ekoa; Alferren eta gaizkileen legea, 1954ko uztailaren 15eko aldaketa⁹, ekintza homosexualak delitu bihurtuta... Horiek dira **errepresio sistematikoa justifikatu zuten zenbait legeren** adibide. Erregimenarekin bat egiten ez zuten ideologiak legearen aurkakoak ziren, hau da, delitu. Alderdi politiko guztiak legez kanpo utzi zituzten 1937ko Bateratze Dekretuaren bitartez Falange Española y de las Jons (FET de las JONS) alderdi bakarra bihurtuta, Franco buru.

Funtzionarioen garbiketa, esaterako, *Erantzukizun politikoen legean* eta *Komunismo eta masoneriaren aurkako legean* oinarritu zen. Purgak **terrorearen** beste alderdi bat izan ziren (Vega, 2011:198-246). Udal-langile askok enplegua galdu zuten; zinegotzi, alkate, eta funtzionario asko exekutatu egin zituzten estatu-kolpearen ostean. Eskolarako irakasleen kontrako errepresioa ere azpimarratzekoa da. Horrekin batera, **ondarea desjabetu** zien erregimenak alderdi politikoei, sindikatuei bai eta pertsona fisikoei ere, gerrarako dirua lortzearekin batera, *arerioa* erresistentziarako baliabiderik gabe uzteko (Vega, 2011: 148-197).

Horrez gain, lapurtutako dokumentuen bitartez, besteak beste, ezkerreko alderdietako afiliatu guztien izenak lortu zituzten kolpistek, *legea* erabilita atxilotu ahal izateko gero. Auzokideek jarritako salaketak ere baziren: motibo politikoak batzuetan, bai eta motibo pertsonalak, mendekuak, arrazoi ekonomikoak edota inbidiak ere (Vega, 2011:60).

Espainia *bakarra, handia eta askearen* aldeko politikak euskal kultura, kultura katalana edota erregimenarena ez zen beste edozeinen eskubideak zapaldu zituen, eta **eguneroko beldurrean eta gosean oinarritzen zuen errepresio soziala**: atxiloketa arbitrarioak, beheramendu publikoa (ilea moztea edo errizino-olioa edanaraztea, esaterako), jipoiak ematea, zigorrak argitaratzea, hildakoen lista publikoak, jazarpenak, isun ekonomikoak, umeen heziketa erregimenaren alde... Bestela esanda, diktadurak erregimenaren aurkako errepresio sistematikoa babesten eta agintzen zuen sistema politikoa antolatu zuen.

⁹ Lege hau Azañaren Gobernuak ezarritako legea da; Francoren erregimenak moldatu zuen gero.

Guda amaituta, beraz, kolpisten indarkeriak gora egin zuen, eta Aizpuru historialariak azaltzen duen bezala, «errepresiorako estrategia eta makineria garatu zuten lehenengo egunetik, eta garaitua fisikoki deuseztatzeaz gain, eta "atzealdea" garbitzeaz gain, corpus legegile *sui generis* bat eratu zuten, garaituei bizirauteko askatasuna, ondasunak eta bitartekoak kenduko zizkiena» (Aizpuru, 2009:54).

2.2.2. BIGARREN MUNDU GERRAREN AMAIERAREN OSTEKO GARAIA (1946-1959)

2.2.2.1. Testuingurua

Oso zaila da garaien arteko muga zehatza ezartzea, baina, urteek aurrera egin ahala, aldaketa esanguratsuak gertatzen joan ziren sistemaren barruan, baita indarkeriaren ezaugarrietan ere. Bigarren Mundu Gerra amaituta 1945ean, europar faxismoa erori zen. Francok nazioarteko onarpena bilatu behar izan zuen eta azkeneko kontzentrazio-esparrua 1947an itxi zuen. 1955ean Nazio Batuen Erakundeak (NBE) Espainia onartu zuen. Hala ere, 1947ko apirilaren 19ko Bidelapurria eta terrorismoari buruzko lege-dekretuarekin batera Francoren erregimenak hasiera eman zion errepresio-garai berriari. Nazioarteko onarpena lortuta zuen eta, horrez gain, Francoren komunismoaren aurkako borrokak eta katolizismoak bat egiten zuten AEBren ideiekin, Sobietar Batasunaren aurkako Gerra Hotzaren garaian (1947-1991).

Bestalde, ekonomiaren beraren estruktura aldatzen ari zen, hazkunde ekonomikoa hasita baitzegoen, besteak beste, burdingintzako industriari esker eta Bizkaiko labe garaiei esker. Hala eta guztiz ere, egoera ekonomikoa larria zen oraindik, eta, horrekin batera, erregimenaren izaera errepresiboa gogorra zen. Prezioen garestitzea nabarmena zen eta herria gose; areago, errazionamendu-liburuxka izan zuten familiek 1939tik 1951ra, eta gabeziak asetzeko estraperloa ohikoa zen (Lopez Adan, 2007:37). Egoera horretan, batez ere Hego Euskal Herrian langileriaren ezinegona handia zen eta 1946an grebaren aldeko mugimenduak hasi ziren. 1947ko maiatzean greba orokorra egin zen Bizkaian, Gipuzkoara ere hedatu zena, CNT, ELA-STV eta UGTk bultzatuta. 1951n beste greba orokor batera deitu zuten langileek eta euskal industria gelditzea lortu (Gurruchaga, 1985:192-200; Casanova, 2007:20).

Kulturaren aurreko garaiko errepresio bortitzak, besteak beste, euskal nazionalismoaren aurka, eragin zuen familia-tradizioa izatea belaunaldi berriek abertzaletasunera hurbiltzeko zuten bide bakarra. Horrez gain, abertzaletasunaren barnean ere zatiketak egon ziren eta hori gerora aipatuko ditugun gizarte-mugimenduetan nabaritu zen. Jaurlaritzak erbestean jarraitzen zuen, euskal kulturaren inguruko beste hainbat pertsona adierazgarriekin batera. Izan ere, aipatzekoa da 1953ko amaieran lankidetzahitzarmena sinatu zutela Francok eta Estatu Batuek, eta horrek Jaurlaritzaren laguntza-itzaropen guztiak bertan behera geratzea ekarri zuen. Jaurlaritzarentzat kolpe handia izan zen, baita Agirre

lehendakariaren heriotza ere, 1960ko martxoan Parisen (Aizpuru, 2007:14-15; Lopez Adan, 2007:43-44).

2.2.2.2. Erregimenaren aurkako mugimenduen sorrera

Erresistentzia eta errepresioaren arteko testuinguru horretan gizarte-mobilizazioak indarra hartzen hasi ziren. Izan ere, 1950eko hamarkada trantsizio politikorako eta sozialerako garaia izan zen. Industrializazioaren hazkundearekin batera, besteak beste, sindikatu historikoek (ELA, CNT eta UGT) eta langile-mugimenduek borrokan jarraitu zuten, gainera, Langile Batzordeak ere bultzatu zituzten. «1956tik aurrera, kultura politiko klasikoaren desagerpenarekin, esparru ideologikoa betetzear zegoen, eta poliki-poliki langile mugimendua egoera berrirako bere kultura politiko berria eta egokia bilatuz joan zen» (Majuelo, 2007:121).

Horren harira, Xabier Itzainak aztertu bezala, Euskal Herrian elizaren parte-hartzea garrantzitsua izan zen. Erregimenari dagokionez, «Armada eta Falangea ez ziren aski boterea zaintzeko, militarren ordenak behar zuen gaineko justifikazio bat irauteko. Jainkoaren manuz ari zirela erranez, erregimenaren hastapeneko bortizkeriari kutsu sakratu bat ematen zioten» (Itzaina, 2007:65-66). Ildo horretatik, Espainiako Estatuak Vatikanorekin 1953an sinatutako konkordatuaren ondorioz, hezkuntza eta kultura elizaren esku geratu ziren, eta, besteak beste, emakumearen eskubideen atzerakada handia ekarriko zuen. Euskal Herriko egoera, berriz, bestelakoa zen, Pablo Iztuetaren hitzetan, diktadura frankistaren aurka egin baitzuten euskal apaizek bi fasetan: 1940-1960, jarduera klandestino, eta 1960tik aurrera, era publikoan. *Egiz* aldizkaria ekintza kolektibo klandestino horren adibidea izan zen, euskal apaizek erbestetik argitaratzen zuten aldizkaria. Horrez gain, euskal apaizak aipatutako langile-mugimenduaren partaide izan ziren, langileen eskubideak defendatzeko grebetan parte hartzeko edota hitzarmen kolektiboetan laguntzeko. Iparraldean ere ekintza katolikoak indar gutxiago izan arren, eragina izan zuen; aipagarria, 1953an ikasle talde batetik sortutako *Enbata* mugimendua, ekintza katolikotik hurbil (Itzaina, 2007).

Elizatik at bestelako gizarte-taldeak sortu ziren. EAJren barruan, esaterako, EIA Eusko Ikasle Alkartasuna sortu zen 1947an euskara eta euskal kultura unibertsitatara eramateko asmoarekin. Gerora, 1952an Ekin taldea sortu zuten hainbat ikaslek, haien artean Julen Madariaga zegoen, ikaskuntza eta formakuntza politikoa lantzeko helburuarekin. 1950eko hamarkadaren amaieran EKIN-EGI sortu zen bi taldeak elkartuta, eta EAJren estrategiatik eta ideologiatik aldendu ziren. Taldeak 1958ko abenduan egindako batzar batean adostu zuen ETAREN sorrera, euskal identitatea kultura eta hizkuntzaren testuinguruan kokatzeko. Bai ETAREN bai EGIREN ekintzak *euskal erresistentzia* moduan ezagutzen ziren, propaganda gehienbat (ikurrinak jarri, pintadak egin...); askotan zeinek egiten zituen ere ez zegoen argi. Euskal kulturaren aldarrikapenekin batera, euskarak erabiltzaileak galdu bazituen ere, batez ere Bizkaian, folklorea mantendu egin zen —dantzak eta musika, esaterako—, areago,

Zeruko Argia aldizkaria berriro agertu zen eta *Jakin* sortu, erbesteko eta klandestinitateko lanekin batera, euskara ere sustatzeko asmoarekin. Ikastolen mugimendua ere 1950eko hamarkadan hasi zen (Aizpuru, 2007:25-32).

2.2.2.3. Indarkeriaren ezaugarriak

Erregimenak jendea atxilotzen eta kartzelaratzen jarraitu zuen; izan ere, isun ekonomikoek eta bestelako indarkeria motek eguneroko bizitzaren parte izaten jarraitu zuten beldurraren politika bizirik mantentzeko, Aizpuren hitzetan «Frankismoaren alderik gogorrena pasatua bazen ere, errepresioak gordinkeria osoz jarraitzen zuen» (Aizpuru, 2007:14). Erregimenaren aurkako mugimenduen sorreraren ondorioz, erregimena bestelako «estrategiak» erabiltzen hasi zen. Langileen aurkako errepresioa, esaterako, gogorra izan zen. Greba-egunetan edota greben ostean zigorrak ezartzen zizkien erregimenak langileei: atxilotetak, kaleratzeak, lortutako lan-eskubideak ukatzea... erregimenaren aurkako edozein mugimendu geldiarazteko nahian (Majuelo, 2007:113-114).

Gerrillen aurkako lehenengo urteetan legionarioek, erregularrek eta guardia zibilek hartu zuten parte, baita falangista paramilitarrek ere, baina 1941etik aurrera Guardia Zibilak hartu zuen protagonismoa, eta erregimenaren aurkakoen kontrako **gerra zikina** hasi zen. Vega historialariak azaltzen duen bezala, gerra zikinak bi ezaugarri zituen: alde batetik, senitartekoen eta kolaboratzaileen aurkako jazarpena eta hilketak; beste alde batetik, maki gerrillari edota bestelako herritar mozorrotutako guardia zibilek mota guztietako gaiztakeriak burutzen zituzten (lapurretak, erailketak, bortxaketak...) eta gerrillakoei leporatzen zizkieten gero; hori horrela, erregimenaren aurkako mugimenduen borrokari zilegitasuna kentzen zioten eta haien aurkako errepresio bortitza justifikatu (Vega, 2011: 284-308).

2.2.3. FRANKISMOAREN AZKEN URTEAK ETA TRANTSIZIOA (1960-1978)

2.2.3.1. Testuingurua

60ko hamarkadatik aurrera erresistentzia gero eta nabariagoa egiten hasi zen, batez ere Hego Euskal Herrian, Madrilan, Bartzelonan, Asturiasen eta Sevillan ere erregimenaren aurkako mugimendua handia izan arren (Vega, 2011:304). Estatu mailan, FRAP, MIL, GRAPO eta beste talde batzuk agertu ziren diktaduraren kontra. Euskal lurraldeetan, ETak burututako lehenengo ekintza armatua 1959an izan zen, baina ez zen hildako edo zauriturik izan, zeren orokorrean delitu politikoak, iritzikoak edota propagandakoak baitziren gehienak. Hala eta guztiz ere, erresistentzia zenbat eta handiagoa izan, orduan eta gogorragoa zen haien kontratako eraso erregimenaren aldetik.

Ekonomiari dagokionez, aipatzekoa da 1959an sinatutako Estabilizazio Plana, ekonomia egonkortzeko eta nazioarteko merkatura zabaltzeko Espainiako gobernuak adostutako neurriak. Planak ekonomiaren liberalizazioa ekarri zuen eta horrekin batera ekonomiaren hazkundera Euskal Herrian. Industrializazioak, baina, gizartea hirietan pilatu zuen, eta zerbitzuen eskasia, besteak beste, nabaria zen. Pedro Ibarrek aztertu bezala, 50eko hamarkadaren amaieran eta 60ko hamarkadan 100.000 pertsona inguru joan ziren lanera Bizkaiko ezkeraldera eta Nerbioi Garaira. Testuinguru horretan langile-borrokak ere indarra hartu zuen, alde batetik sindikatu zaharrak —UGT, CNT eta ELA—, eta beste alde batetik, euskal apaizek bultzatutako «Elizako elkarte legalak», HOAC (Hermandad Obrera de Acción Católica), JOC (Juventud Obrera Católica) edota ACO (Acción Católica Obrera). Orduan, 1962an CCOO sortu zen, Langile Batzordeak aktibo zeuden eta ETak ere Langile Taldeak sustatu zituen. Izan ere, Ibarren hitzetan «gizarteak ez ditu aitortu, are gutxiago erakundeek, gizartea aldatzeko eta diktadura eraisteko eginda zituzten lanak» 60ko eta 70eko hamarkadetan. Aipatzekoak dira, adibidez, Naval eta Babcock & Wilcox moduko enpresetan bideratutako grebak 1975 eta 1976 urteetan (Ibarra, 2009).

Industrializazioaren ondorioz, bestalde, kutsadura jasanezina bihurtu zen industriak zeuden inguruetan, eta horrek herri-mobilizazioak ekarri zituen, besteak beste, 1969ko urriaren 28an Erandion egindako manifestazioa kutsaduraren aurka. Manifestazio horretan, hain zuzen, poliziak bi pertsona hil zituen tiroz.

Grebak eta manifestazioak ez ziren bakarrik lan-eskubideen aldeko aldarrikapenak egiteko, gizartea, euskal eliza eta langile-mugimendu osoa oso konprometitua zegoen, baita eskubide politiko eta sozialekin ere. Horren harira, ezin dugu ahaztu Burgoseko prozesuaren ostean, 1970eko abenduaren 3an hasi zena, heriotza-zigorrrera kondenatuta zeuden ETako kideen aldeko greba politikoak.

Euskal kulturaren aldeko mugimenduei esker, 1964an Elkarteen legea onartu zuen erregimenak, eta dantzak, musika eta euskal kulturaren inguruko bestelako taldeak babestuta geratu ziren. Ildo horretan, auzo-elkarteek ere indarra hartu zuten, auzokideen arteko lankidetzaren bitartez auzoko arazoei aurre egiteko.

Euskal kulturaren aldeko borrokak indarra hartu zuen, baita erbestean ere. Ugaldereen testuetan Larritz Ariznabarretak antzeman bezala, «euskara eta identitatearen iraupena kinka larrian» zeuden, horregatik oso garrantzitsua zen euskal unibertsitatearen aldeko aldarrikapena egitea (Ariznabarreta, 2008:125-134).

2.2.3.2. Indarkeriaren ezaugarriak

Gizarte-mugimenduak eta erresistentziak gora egin zuten, beraz, 1960ko hamarkadatik aurrera, baina erresistentziarekin batera atxiloketak ere gero eta ugariagoak izan ziren; Chueca historialariaren arabera, 1968tik 1976ra 22.000 lagun atxilotu zituzten Hego Euskal Herrian: 1975ean, soilik, 3.500; atxiloketa horien osteko tortura-salaketak ere gero eta sarriago gertatu ziren (Chueca, 2004; Casanova, 2007:20-32). Horren inguruan, Jaurlaritzak¹⁰ giza eskubideen urraketari buruzko zenbait txosten eskatu die hainbat arlotako adituei. Alde batetik, ekainaren 12ko 107/2012 Dekretua onartu zuen, «Euskal Autonomia Erkidegoan, 1960tik 1978ra bitartean, motibazio politikoko indarkeria-egoeran izandako giza eskubideen urraketan ondorioz sufrimendu bidegabeak jasan zituzten biktimak aitortzekoa eta biktima horiei ordainak ematekoa». Dekretuaren aginduz egindako txostenak baieztatu zuen erregimenaren eta estatuko segurtasun-indarren errepresioa indartsua izan zela diktaduraren azkeneko garaian¹¹.

Euskal Herriko Unibertsitateak torturei buruz antolatutako udako kongresuan (2016) Jose Luis de la Cuestak esan bezala, tortura diktadura osoan zehar egon zen, eta 1960tik aurrera *instituzionalizatu* egin zen¹².

Nazioarteari begira, ordea, 60ko eta 70eko hamarkadetan ekonomia, turismoa eta bestelako *negozioek* garrantzia hartu zuten erregimenarentzat. Testuinguru horretan uler daiteke 1963ko abenduaren 2ko *Tribunal de Orden Publico* (TOP) delakoaren sorrera. Ordura arte tribunal militarrek arduratzen ziren delitu politikoez, baina hortik aurrera TOP izango zen errepresio politikoaren arduraduna, justizia militarretik *justizia zibilera* aldatu zuelako irudia emateko. Hala eta guztiz ere, bertan erregimenaren aurkako terrorismo-delituak aztertzen ziren, eta polizia frankistaren *Brigada politico-social* izeneko taldeak ikertzen zituen. Ikerketak, oro har, atxilotuek delitua beren buruari egotzita hasten ziren, atxiloketan torturatu ostean (Vega:2011:298-304). Areago, Francoren gobernuak burututako azkeneko fusilamenduak 1975eko irailaren 27an izan ziren epaiketa militar sumarísimo batek erabakita: FRAPeko José Humberto Baena, José Luis Sánchez Bravo eta Ramón García Sanz; ETA politiko-militarreko Jon Paredes Manot (Txiki) eta Angel Otaegi¹³. Urtebete lehenago Salvador Puich Antich (MIL)¹⁴ hil zuten *garrote vil* erabilia. Heriotza-zigorrek nazioarteko ezinegon handia eragin zuten eta manifestazioak, grebak eta itxialdiak egin ziren, horren aurrean erregimenak hainbat salbuespen-egoera ezarri zituen manifestarien aurkako errepresioa handituta. Izan ere, Franco hildakoan, 1976ko martxoaren 3an 5 langile hil zituzten segurtasun-indarrek Gasteizen, eta

¹⁰ 1979ko Konstituzioaren ostean sortutako Jaurlaritzak, hots, euskal gobernu autonomikoa.

¹¹ *Urraketak jasandako Batzordearen Txostena Giza Eskubideen Biktimen Balorazio 1960-1978*.

¹² Ik. bibliografian: Eusko Jaurlaritzak argitaratutako txostenak.

¹³ ETako militanteen kasuan, Eusko Jaurlaritzak haien biktima-izaera aitortu zuen 2012an, bidezko epaiketarik ez zutelako izan <http://www.berria.eus/paperekoa/1484/006/001/2012-11-20/indarkeria_politikoaren_lehen_zortzi_biktimak_aitortu_ditu_jaurlaritzak.htm> (Kontsulta: 2017-04-30).

¹⁴ MIL: Movimiento Ibérico de Liberación.

ehunka pertsona zauritu langileen eskubideen aldeko kontzentrazio batean¹⁵.

Martxoaren 3ko gertakariak izan zirenean Juan Carlos de Borbon zen estatuburu; izan ere, diktadoreak izendatu zuen ondorengo estatuburu 1969an. Hori horrela, Francisco Franco hil ostean, 1975eko azaroaren 20an, *Mugimendu Nazionalaren Oinarrien (Principios del Movimiento Nacional)* zina egin zuen, eta Espainiako errege izendatu zuten Gorteetan 1975eko azaroaren 22an (Aguilar Fernandez, 2008:255-263). Orden publikoko tribunala (TOP) 1977ko urtarrilaren 5ean kendu zuten, eta bertan lantzen ziren terrorismo-gaien jurisdikzioa sortu berri zen Auzitegi Nazionalak eramango zuen hortik aurrera. Horrez gain, urte bereko urriaren 17an onartuko zuten 46/1977ko Amnistia Legea Gorteetan, hurrengo kapituluan azalduko dugun legea. Izan ere, azalduko oroimen historikoaren eskuratze-prozesuari bidea ireki zioten bestelako aldaketa politiko sozialak ere ikusiko ditugu hurrengo kapituluan, aztertutako garaietan urratutako giza eskubideei buruzko ikerketek aurrera jarraitzen dutelako, hurrengo urteetan kasu gehiago agertuko direlako susmoarekin¹⁶.

2.3. Genero-ikuspegia eta familian eragindako kaltea

Hurrengo kapituluarekin hasi aurretik, ordea, erregimen diktatorialak familiaren barneko egituraketan eragindako sufrimendua aztertuko dugu genero-ikuspuntua azpimarratuta. Izan ere, *Generoa eta komunikabideak* ikerketa-taldeak azpimarratu zuen bezala, garrantzitsua da arreta berezia eskaintzea genero-ikuspuntuari, besteak beste, 1936ko gerran eta ondorengo diktaduran ez ezik, oraindik ere generoan oinarritutako indarkeria arazo bat delako gure gizartean; izan ere, asko dira urtero hiltzen dituzten emakumeak oraindik gaur egun etxeko esparruan (Ariznabarreta, L. et al., 2006). Hori horrela, eta generoan oinarritutako indarkeriari eskaini beharreko tratamendua hurrengo ataletan aztertuko dela aurreratuta, puntu honetan aztertzen ari garen garai historiari dagokion genero-ikuspuntua azalduko da.

Alde batetik, frontean gizonezkoak zirelako nagusi, borroka-gunean hiltzen zirenean edo preso hartzen zituztenean, etxeko emakumeak hartu behar zuen familiaren ardura osoa. Beste alde batetik, II. Errepublikako estatu laikoa desagertu zen eta diktadorearekin batera estatu katolikoa ezarri zen, areago, euskal apaizak izan ezik, Francorekin bat egin zuen Elizak (Ferreiro, 2013). Ezkontza zibila eta dibortzioa debekatu zituen erregimenak, baita abortua, ohaidetza eta adulterioa zigortu ere, hori bai, pena batez ere emakumezkoek sufritzen zuten (Domingo, 2007:86-133; Jiménez Villarejo, 2006:11-14). Katolizismo horrek eragina izan zuen emakumezkoaren rolean, eta *Fuero del Trabajo* legediaren bitartez, 1938ko martxokoa, familia «babestu» nahian emakumezkoa esparru pribatura bueltatzera behartu zuen erregimenak, alegia, etxeko lanetara. Hori horrela, *Zerbitzu Soziala* egitea derrigorrezkoa zen:

¹⁵ Horiei ere giza eskubideen urraketan biktima-izaera aitortu zien Jaurlaritzak 2012an.

¹⁶ Ik. bibliografian: araudien zerrenda.

Emakume espainolari inposatutako «Zerbitzu Sozialak» balio behar du gaitasun femeninoak erabiltzeko oraingo gerrak eragindako minak eta gerraosteko larritasun sozialak leuntzeko, bai eta emakumearen gaitasuna baliotzeko ere, hogeita zazpi puntu programatikoek defendatzen duten garai berriko anaitasun-harremanak baieztatzeko¹⁷.

Hurrengo lerroetan, II. Errepublikan zehar lortutako eskubideak eta estatu-kolpearen ostean emakumeek galdutako autonomia eta sufrututako errepresioa azalduko ditugu. Horrekin batera, eguneroko bizitzari buruzko genero-ikuspegia azalduko dugu, emakumeek garai hartan egindako lanari buruzko gogoeta aurkeztuta.

2.3.1. GENEROAN OINARRITUTAKO INDARKERIA

Feminismoa indarra hartzen hasi zen XX. mendearen hasieran prentsak eta hitzaldi publikoek lagunduta, eta horri esker talde feministak agertzen hasi ziren erreforma-programak lantzeko. Hori horrela, II. Errepublikarekin batera gorago aipatutako hainbat eskubide lortu ziren, hala nola lan-eskubidea, ezkontza zibila, dibortzioa, abortua eta boto-eskubidea. Azken horrek, ordea, ez zuen emakumezko guztien oniritzia izan, Margarita Nelken eta Maria Martinez Sierra moduko *beso luzeko* emakumeek aurka egin zuten, zeren eta kezka baitzuten emakumezkoen heziketa katolikoak ez ote zuen haien botoa eskumaren aldekoa izatea eragingo. Izan ere, Elizak feminismo katolikoaren defentsan jarraitu zuen eta hainbat izan ziren horren alde sortu ziren emakume-taldeak. *Asociación Femenina de Acción Nacional* talde eskuindarra ere garatu zen andrazkoari heziketa erlijioso eta domestikoa eskaintzen jarraitu ahal izateko Errepublika garaian. Falange espainolak 1934an sortu zuen *Sección Femenina de Falange*, Pilar Primo de Riverak gidatuta, «famiaren aurka» zihoazen ideiekin amaitzeko, esaterako dibortzioa. Kartzelan ziren gizonezkoen zainketaz ere arduratzen ziren eskumako emakume antolatutak (Domingo, 2007, 21-133; Diez fuentes, 1995:23-30).

Falangearen sekzio femeninoarekin batera, karlistek ere bazuten beren sekzio femeninoa, **Margaritak**, hain zuen, 1932an sortutakoa Nafarroan; «beharrean dauden familia tradizionalistak laguntzea, eta umeei kristau-jakinbidea erakustea» zuten helburu nagusia, karlismoaren beraren ideiak herritarren artean zabaltzarekin batera¹⁸. Kartzelak eta ospitaleak ere bisitatzen zituzten, eta

¹⁷ «La imposición del “Servicio Social” a la mujer española ha de servir para aplicar las aptitudes femeninas en alivio de los dolores producidos en la presente lucha y de las angustias sociales de la post-guerra, a la vez que valerse de la capacidad de la mujer para afirmar el nuevo clima de hermandad que propugnan los veintiséis puntos programáticos». 1937ko urriaren 7ko Dekretua. BOE, 379. zenbakia urriaren 11koa.

¹⁸ «Se anunciaron elecciones para el 16 de febrero [de 1936], por lo que empezamos a recorrer pueblos; se notaba en ellos no menos firmeza, pero sí más desaliento. El triunfo anterior de las derechas se vio anulado por el miedoso pasteleo, y eso había dejado amargo sabor. Conocí en aquella etapa electoral carreteras solitarias que llevaban a pueblos perdidos en las montañas. Las margaritas hicimos un esfuerzo tremendo y todas las trampas imaginables, aunque menos que nuestras contrarias. En Navarra el triunfo fue aplastante, y también ganamos en Leiza, pero empezaron a llegar noticias del resto de España, de Madrid, que fue un desastre debido a la abstención de muchísimas derechas. ¡Qué caro habrían de pagar su inconsciencia!»

batez ere gerra hasi zenean, erizainak ziren haietako askok euren burua eskaini zuten ospitaleetan lan egiteko (Larraz eta Sierra-Sesúмага, 2011:569-624). Emakumeek lan handia egiten zuten, baita Euzko Alderdi Jeltzalearen barruan ere, eta, lehenago aipatu bezala, **Emakume Abertzale Batza** sortu zuten Bilbon 1922an. Emakume haiek hainbat eginbehar zituzten, hala nola nazionalismoaren aldeko propaganda, kultura-, heziketa-, ongintza- eta afektibitate-zerbitzuak eskaintzea, eta antolatu ziren askatasun-gabetzea sufritzen zuten pertsonak laguntzeko; Margaritek eta *Sección Femenina*ko emakumeen eginbeharretatik ez oso urrun (horiek ere kristauak ziren) eta, berriro, generoaren ezaugarrietan oinarrituta (Ugalde, 1993; Amurrio, 2006).

Horiez gain, baziren antolatutako beste emakume-talde asko, areago, alderdi politiko bakoitzak emakumezko talde aktiboa zuen, eta alderdietatik kanpo antolatu zirenak ere bazeuden. Haietako batzuk aipatzearren: *PCE, Mujeres antifascistas; Juventudes Socialistas y Comunistas, Union de Muchachas; Mujeres anarquistas, mujeres libres; AMA: Agrupación de Mujeres Antifascistas* — ideologia komunistakoa 1933an jaioa eta *Mujeres Contra la Guerra y el Fascismo* elkartetik sortua—; 1945ean *Federación Democrática Internacional de Mujeres (FDIM)* taldeak hainbat emakumezko talde antifaxista bildu zituen. Hala eta guztiz ere, *Falange Española, Sección Femenina*, erakunde femenino ofizial bakarra izan zen diktadura garaian; *Acción Católica* ere bazuen bere talde femeninoa, *sección femenina*ren antzeko eginkizunekin, baina ofizialtasunik gabe.

Estatu-kolpeak eragina izan zuen familiaren eta gizartearen beraren estrukturan, eta emakumearen egoera horren baldintzapean geratu zen. Gizonezkoek gerrara joan behar izan zuten, beste asko hil eta indarrez desagerrarazi zituzten kolpistek, erbestera ere joan ziren asko. Horrek guztiak eragin zuzena izan zuen emakumezkoaren eguneroko bizitzan. Alde batetik, familiaren ardura bere gain hartu behar izan zuen, eta etxean eta etxetik kanpo lan egitera behartuta egon zen, familiako ekonomia mantentzeko; beste alde batetik, faxismoaren aurkako gerran parte-hartze zuzena izan zuen, borroka-gunean gutxi batzuek, baina atzeguardian askok: propaganda-lanetan, alde batetik; eta, beste alde batetik, preso zituzten pertsonen laguntza eskaintzen, besteak beste (Diez fuentes, 1995:31-32; Abad Buil, 2004:5-6).

Hala kolpisten aldeko emakume-taldeak nola kolpisten aurkakoak modu aktiboan aritu ziren politikan. Esan bezala, paper garrantzitsua izan zuten propaganda zabaltzeko lanetan, eta horrekin batera, kartzeletan zeuden gizonak laguntzeko ere antolatu ziren. Egoera horretan, propaganda politikoa eta familia eta presoak lagundu beharra Errepublikan zehar lortutako eskubideen aldarrikapena baino garrantzitsuagoa bihurtu zen emakumeentzat. Horrek emakumezkoen biktimizazio bikoitza eragin zuen. Lehenenik, estatu-kolpearekin batera haien **izaera politikoa ukatu** egin zitzairen, esfera publikotik pribatura bueltatu behar izan zuten emakumeek. Bigarrenik, **bizilagun-**

Dolores Baleztena Ascárate, Margariten sortzailearen testigantza *Requetés* liburuan jasota (2011:578).

delitua ere sufritu zuten, hau da, ideologia esanguratsua zuten gizonezkoen emazte, ama edota alaba izateagatik sufritutako errepresioa. Rol bikarioaren isla izan zen hori, esfera pribatura behartu zuten emakumea, eta senarrak edo bizilagunak burututako *krimenengatik* kondenatuta izan zen (Domingo: 2007:14-15; Abad Buil, 2004; 2009).

Erljioak zeresan handia izan zuen gizarteak generoari buruz egin zuen interpretazioan, eta Eliza Katolikoak eta erregimen frankistak bat egin zuten emakumearen bizitza esfera pribatura mugatzeko eta gizonezkoaren objektu gisa aurkezteko (Connell, 2009:6). Testuinguru horretan, estatu-kolpean eta gerran erabilitako indarkeria sexualaz gain, diktadurak **generoan oinarritutako errepresioa** sustatu zuen legeria patriarkalaren bitartez: emakumezkoak ez zuen adin-nagusitasunik izango 25 urte bete arte; lan egin zezakeen arren, etxean egotera behartuta zegoen ezkondu arte — edo moja-etxera joan arte—, eta behin ezkondu, senarraren menpe zegoen, xede nagusiak zituela senarrari gustu ematea, etxea zaintzea eta seme-alabak izan eta katolizismoan hezteka (Moraga, 2008:232; Domingo, 2007; Sanchez, 2009:247-255).

Horren harira, 1939ko abenduaren 29ko Estatuko Buruzagitzaren Dekretua onartuta, emakumearen zerbitzu soziala **Falangearen Sección Femeninaren** esku geratu zen. Sekzioaren helburuen artean zegoen gerra aurretik etxetik kanpo lan egitea lortu zuten emakumeak etxeko lanetara bueltatzeko prestatzea. Zerbitzu soziala derrigorrezkoa zen 17 eta 35 urte bitarteko emakume guztientzat,; izan ere, *Falange Española Tradicionalista de las JONS*en *Auxilio Social*eko Batzorde Nazionalak familia tradizionalaren defentsan egingo zuen lan, emakumearen heziketaren bitartez. Horren harira, 1938ko abenduaren 27an Lan Ministerioak argitaratutako aginduaren arabera, «estatu berriaren joera izango da emakumeak arreta jartzea familian eta lanpostuetatik aldentzea». Areago, *ama* esango zaie emakumeei, ezkondu osteko haien eginbehar nagusia hori izango delako, ama izatea. Horretaz guztiaz gain, sexualitate femeninoa ukatu zitzaion emakumeari, kirola eta janzkera ere araututa zegoela emakumearentzat (Espuny i Tomás, 2007; Domingo, 2007:94-133; Nuñez Díaz-Balart, 2003:63-75). Eskolatzeari dagokionez, aldea zegoen familia dirudunen eta ez dirudunen artean, kasu bietan alde aurretik estrukturatuta bazegoen ere. Dirudunen kasuan, gehienetan moja-eskoletara joango ziren, «eginkizun femeninoetarako» prestatzeko, idazkaria, telefonista... eta behin heziketa amaituta, lan aktiboa lortzen bazuten, lana utzi eta etxera bueltatu beharko zuten ezkondu ostean. Familia behartsuen kasuan, neskek gutxitan amaituko zuten oinarrizko hezkuntza, oso gazte fabrikara edo tailerretara joan behar izaten baitzuten lanera. Areago, ezkondu ere lan egingo zuten familia aurrera atera ahal izateko, txarto ikusita egon arren (Domingo, 2007:15-17).

Gerra osteko gabezia handia izan zen eta familia askok presio ekonomiko handia sufritzeaz gain, familiako gizonak askotan preso edo desagerrarazita zeuden. Egoera horrek eragindako miseriak prostituzioan jardutera behartu zituen emakumezko asko, horrek zeukan pisu morala ahaztu barik.

Gizarteak baztertu zituen emakume horiek, baina aldi berean, erregimenak sustatu egin zuen prostituzioa. Horrez gain, kartzeletan ere alboratu zituzten, traidoretzat jotzen zituztelako *haien gizonetzkoak* hil zituztenekin oheratzeagatik, azken batean, prostitutak ordaintzeko diru nahikoa, batez ere, erregimenaren aldekoek zuten, beraz, gehienetan haiek ziren emakume haien bezeroak (Nuñez Díaz-Balart, 2003, 101-110; 2004:55-60).

Areago, diktadura aurretik ere horren onartuta zegoen prostituten lana, gerra bitartean Errepublikako Gobernuaren Osasun Sailak gaixoaldi-bajak sinatzen zituen sexu bidezko gaitz kutsakorren bat zuten prostitutentzat¹⁹.

Emakumezkoen egoera kartzeletan

Kartzelen baldintzak oso gogorak izan ziren bai gizonetzkoentzat bai emakumeentzat, batez ere 40ko hamarkadan: jende-pilaketa, gosea, gaixotasunak, buelta gabeko *ateratzeak*. Emakumezkoek eta gizonetzkoek kartzela barruan bizi zuten egoera, ordea, ez zen parekoa. Hiru alde nagusi zeuden (Nuñez, 2004:47-48; Vinyes, 2004:18; Domingo, 2007:137-205):

- Arrazoi biologikoak eta umeak egotea. Emakumeen gaineko presioa askoz handiagoa zen umeak bazeuden, eta askotan, gainera, xantaia egiten zieten. Horrez gain, garbitasuna ukatu egiten zitzairen kartzeletan, eta emakumezkoaren kasuan larriagoa zen, batez ere hilekoa zuten egunetan, orduan ere ukatu egiten zitzaielako garbiketa femeninoa eta higiene falta horrek gaitz ginekologikoak eragiten zizkien. Emakume presoek aurkako bortxaketak ohikoak ziren, eta asko haurdun gelditzen ziren; zainketa medikurik gabeko haurdunaldiak eta erditzeak.
- Emakumeentzako lan arauturik ez zegoen, eta, ondorioz, ezkutuko manufaktura handia zen.
- Kanpotik jasotzen zuten laguntza gizonetzkoena baino askoz murriztagoa zen. Senitartekoren baten edo beste emakumezko presoek bitartez, zenbait emakume-talderen bitartez, baina kanpotik, batez ere, gizonetzkoa laguntzen zuten.

Umeen harira, batez ere gerraosteko lehenengo urteetan umeen desagertzea ohikoa izan zen kartzelen barruan. Askok presondegian bizi zituzten baldintza txarren ondorioz hiltzen ziren, baina beste kasu askotan erregimenak ateratzen zituen, hau da, emakume presoek umeak kentzen zizkien legeak babestuta; izan ere, legeak, umeak hiru urte betetzen zituztenean, kartzelatik atera behar ziren. Askotan Estatuak eta Elizak kontrolatzen zituzten zentroetara eramaten zituzten, *Auxilio Socialeko* eta *Falangearen* zentroetara, hain zuzen ere, non erregimenaren oinarrietan heziko zituzten. 1942an, esaterako, 10.000 ume baino gehiago zeuden erregimenaren tutoretzapean. Beste kasu batzuetan,

¹⁹ Ik. eranskinak.

erregimenaren aldeko familiek hartzen zituzten seme-alabatzat, bestelako aukerarik ez zutela ama presoek. Antonio Vallejo Nágera armadaren psikiatria-zerbitzuko buruak sustatu zuen *gorrien* seme-alabekin amaitzeko ideia, edo, behintzat, erregimenaren aldeko ideietan oinarritutako heziketan murgildu nahi zituzten haurrak *komunismoaren sustraiekin amaitzeko*, eta horretarako haien amen besoetatik lapurtzen zituzten. Izan ere, kartzeletan sartzen ziren ume asko ez zeuden inon erregistratuta, haurdun sartu ziren emakumeen kasuan ere ez zituzten jaiotzak erregistratzen, ezta bortxaketen ondorioz jaiotzen ziren umeen kasuetan ere, beraz, haien desagertzea ere erregistrorik gabe geratzen zen (Vinyes, 2002; Vinyes & Armengou, 2002; Domingo:2007-137-205).

Emakumeari delitu politikoa leporatu ahal zioten emakumeak berak burutzen bazuen, bai eta ezkontideak burutzen bazuen ere. Edozein kasutan, delitu politikoa leporatuz gero, emakumeak zigor bikoitza jasotzen zuen: batetik, delituarena berarena, eta, bestetik, gizarteak berak ezartzen ziona emakume izanda politikan aritu izateagatik. Hori horrela, familia askotan ezkutatu egiten zen senitarteko emakume preso bat eduki izana, 1940tik 1949ra 50.400 emakume baino gehiago gatibu izan arren (Vinyes, 2002:31). Gizonezko bat izatea baino ohore-galtze handiagoa zelako ustean, emakumezkoen aurkako errepresioa isiltasunean gordetzen zen. Hori horrela, gerra osteko egoerak eta erregimenaren errepresio moral eta politikoak hiru emakume *multzo* sortu zituzten kartzeletan (Nuñez, 2004:59):

- Emakume preso politikoa, konprometitua.
- Gizonezko preso politikoaren ezkontidea.
- Emagaldua, baztertuta geratu zena.

Hala eta guztiz ere, esan beharra dago erregimenak izaera politiko hori ukatzen ziela emakumeei, gizonezkoen kasuan ez bezala, ez zegoelako emakume preso politikoaren izaera ofizialik, denak ziren *komunak* (Domingo, 2007:178).

Generoan oinarritutako indarkeria, beraz, mota askotakoa izan zen: fisikoa, alegia, bortxaketa; beheramendu publikoa, ilea moztu edota errizino-olioa ematen zieten gainean libra zitezen; gainera, herritik zehar desfilatzera behartzen zituzten eta jendea haiengana hurbiltzen zen haietaz trufatzeko; eta eguneroko bizitzan sufritutako indarkeria, besteak beste, prostituziora behartu arazo ekonomikoei aurre egin ahal izateko, ukatutako eskubide guztiez gain. Ezaguna da Nafarroan, Larragako 14 urteko Maravillas Lamberto neskaren bortxaketa eta geroko heriotza aitaren aurrean, generoan oinarritutako indarkeria gizonezkoek ere sufritu zutelako. Esaterako, haien bizikideak bortxatzen zituztela ikusarazi egiten zieten, eta gizonezkoa bera ere bortxatu zuten zenbait kasutan (Preston, 2012; Errazkin, 2011; Vega, 2011; Gonzalez Gorosarri, 2010; Egaña, 2009; Sanchez, 2009; Alaffaylla, 2008; ...).

2.4. Indarkeria motak

Indarkeria, beraz, mota askotakoa izan zen, eta hurrengo orrialdeetan haien ezaugarriak eta berezitasunak azalduta daude, besteak beste, Euskal Herriko zenbait herrialdeetan sufritutako errepresioari buruz egin diren ikerketak kontuan izanda (Barruso, 2005, 2007; Aizpuru, 2007; Altabayla, 2008; Errazkin, 2008, 2011; Gonzalez Gorosarri, 2010; Buces, 2014, 2016; Sanz, 2015;...).

Bourgoisek indarkeria mota hauek definitu zituen (2005:13-14):

1. **Zuzeneko indarkeria politikoa (ikusgarria).** Indarkeria fisikoa erabiliz eta beldurra hedatuz, agintari ofizialek zein haien aurkariak erabiltzen dute helburu zehatzekin; ideologia, mugimendu edo estatu politiko baten izenean. Errepresio militarra, tortura eta erresistentzia armatua dira adibide batzuk.
2. **Indarkeria egituratua (ikusezina).** Gizartearen beraren egitura ekonomikoen eta politikoen bitartez gauzatzen da indarkeria mota hau, ekonomikoki esplotatuz edota politikoki zapalduz, instituzioek eraginda, hala min fisikoaren bidez nola emozionalaren bidez. Indarkeria honen forma bat da, adibidez, eguneroko beharrizanei erantzun ez izatea (Galtung, 1981).
3. **Indarkeria sinbolikoa (ikusezina).** Menperatzailearen ikusmoldea ezartzea da indarkeria mota honen helburua. Bourdieuk azaldu bezala, menperatzaileak sentimenduak eta jakintza erabiltzen ditu, menpekoaren onarpena baduela, biolentzia fisikoa erabili gabe; baizik eta beheramendua, gizarte-ezberdintasunen legitimazioak eta barneratutako hierarkiak, alegia: sexismoa, arrazakeria eta botere-klasearen barne-adierazpenak.
4. **Eguneroko indarkeria (ikusezina).** Indarkeria mota hau egunerokoan gauzatzen da, norbanakoen artean, pertsonen artean, etxe barnean edota delinkuentziaren bidez. Scheper-Hughesen arabera, komunitatearen izua ohiko bihurtzen da, baita norbanakoaren bizi-esperientzietan jazotako basakeriak ere, txikiak zein handiak.

Indarkeria egon zen borroka-gunean, atzeguardian eta gerra ondorengo urteetan; formaz eta intentsitatez aldakorra bazen ere, garaiaren eta testuinguruaren arabera. Gerra osteko biolentziak «garbiketa ideologikoa» zuen helburu, horregatik zuzeneko indarkeria politikoak garrantzi handia izan zuen. Horrez gain, indarkeria ekonomikoa ere egunero gertatzen zen. Indarkeria egituratua jasan behar izan zuten gerraren galtzaileek eta haien senitartekoek.

Emakumeen kasuan, borroka-gunean hain parte-hartze handia izan ez zuten arren, lan gogorra egin zuten atzeguardian eta eguneroko indarkeria eta biolentzia sufritu zuten, fisikoa zein psikologikoa. Familiaren egiturak kalte handia sufritu zuen eta horrek epe luzeko ondorioak eragin zituen gizartean (González Cortés, 2008:154-155; Vega, 2011).

Gerra-egoera indarrean egon zen 1948a arte eta indarkeriaren erabilera sistematikoa eta instituzionalizatua izan zen *Estatu berriaren* eraikuntza helburu (Juliá, 1999:26). Derrigorrezko edo borondatezko obediencia lortzeko Estatuak zigorraren beldurra hedatu zuen, zigor hori legezko bihurtuta lege-arauen bitartez (Gonzalez Calleja, 2000:363). Espainiako diktaduran botere judizialak parte-hartze zuzena izan zuen errepresio politikoan eta botere betearazleak sortutako mekanismo instituzionalek erregimenaren arauak betetzera behartzen zuten herria (Aguilar, 2011:14-15). Agintaritza hartu zuenean botere legegile osoa bereganatu zuen Francok eta 1938ko urtarrilaren 30eko eta 1939ko abuztuaren 8ko legeek ezarrita, diktadoreak beste inoren onarpenaren beharrik gabe, legeak egiteko eta desegiteko ahalmena eskuratu zuen 1975ean hil zen arte.

Hori horrela, errepresioari ekiteko *erreminta legegile* guztiak zituen, besteak beste, 1939ko otsailaren 9an sinatutako Erantzukizun Politikoen Legearen 1. artikulua²⁰; hortik aurrera, erregimenak ahalmen *legala* izan zuen Errepublika garaian Errepublikaren alde borrokatu zirenak kondenatzeko, eta erbestetik bueltatzen ziren pertsonak kondenatzeko (Carrillo, 2006:500-3/Gómez Isa). Diktaduraren aurkako ideiak zituzten pertsonen aurkako indarkeria legala eta sistematikoa izan zen.

²⁰ «Se declara la responsabilidad política de las personas, tanto jurídicas como físicas, que desde primero de octubre de mil novecientos treinta y cuatro y antes de dieciocho de julio de mil novecientos treinta y seis, contribuyeron a crear o a agravar la subversión de todo orden de que se hizo víctima a España y de aquellas otras que, a partir de la segunda de dichas fechas, se hayan opuesto o se opongan al Movimiento Nacional con actos concretos o con pasividad grave» (1939ko otsailaren 13ko Estatuko Aldizkari Ofiziala, 824. or.).

A. Ikergaiaren egoera (3/3)

3. Oroimenaren eskuratze-prozesua eta giza eskubideak

2.0. Sarrera

2.1. Espainiako Estatuaren bideak eta gizarte-mugimenduen erantzuna

2.2. Nazioarteko zuzenbidearen bideak

2.2.1. ARGENTINAKO KEREILA ETA GIZA ESKUBIDEEN ALDEKO NAZIOARTEKO ERREMINTAK

- 2.2.1.1. Nazioarteko zuzenbidearen jatorria
- 2.2.1.2. Nurenbergeko Auzitegi Militarraren Estatutua
- 2.2.1.3. Gerrako eta gizateriaren aurkako krimenen preskripzio-ezintasunari buruzko konbentzioa
- 2.2.1.4. Indarrez desagerrarazitako pertsonen buruzko Konbentzio Interamerikanoa
- 2.2.1.5. Nazioarteko Zigor Auzitegiaren Erromako Estatutua

2.2.2. NAZIOARTEKO BESTE ERREMINTA BATZUK

2.2.3. JUSTIZIA TRANTSIZIONALA

- 2.2.3.1. Egiaren Batzordea

3. Oroimenaren eskuratze-prozesua eta giza eskubideak

3.0. Sarrera

Aurreko atalean, 1936ko estatu-kolpearen inguruko testuinguru historikoa eta orduko erregimen diktatorialak urratutako giza eskubideen azalpena aurkeztu dira.

Hori horrela, datozen orrialdeetan Franco hil osteko trantsizioaren ostean Espainiako Estatuan eta Euskal Herrian gertatu diren eskuratze-prozesuak azalduta daude, orduko oroimena eskuratzeko eta gertatutako giza eskubideen urraketen gainean justizia egiteko ahaleginak. Bestela esanda, *egia, justizia eta erreparazioa*, baita *berriro ez gertatzeko bermea* ere, justizia trantsizionalaren oinarriak direlako. Atal honen lehenengo kapituluan, Espainiako Estatuan oroimenaren alde sortutako gizarte-mugimenduak eta instituzioetan izan duten eragina aztertuko dira. Horren ostean, bigarren kapituluan, nazioarteko zuzenbidearen bideak ikustatuko dira, justiziaren aldeko erreminta legal nagusiak ezagutzeko eta justizia trantsizionalaren garrantzia ulertu ahal izateko.

3.1. Espainiako Estatuaren bideak eta gizarte-mugimenduen erantzuna

Lehenago aipatu den moduan, Franco hil ostean Juan Carlos de Borbon izendatu zuten estatuburu, diktadoreak berak 1969an agindu legez. 1976ko uztailaren 30ean lehenengo Amnistiari buruzko Errege Lege-dekretua onartu zuten, eta ia urtebete geroago trantsizioa markatu zuen 1977ko urriaren 15eko 46/1977 Amnistia Legea indarrean jarri zen, hilabete batzuk lehenago, ekainaren 15ean, Franco osteko lehenengo hauteskundeak izan eta gero. Arau horrek bai delitu eta falta politikoak, bai kontzientzia-eragozpenekoak biltzen zituen. Horren bitartez, kartzelan geratzen ziren preso asko libre geratu ziren, erregimenak ukatutako zenbait lanpostu eskuratu zituzten langileek eta aurrekari penalak ezabatu zituzten hainbat kasutan. Legeari buruzko neurririk eztabaidatuena, berriz, 1976ko abenduaren 15a arte burututako odol-delituak ere amnistiatu izana da, zeinak mesede egin baitzien, batez ere, estatu-kolpearen defendatzaileei eta erregimenaren jarraitzaileei, eta aurrerago ikusiko den bezala, trabak jarri baitzizkion nazioarteko giza eskubideen aldeko justiziarik (Aguilar Fernandez, 2008:413-479).

Bestalde, Franco hil bezain laster, indusketa-lanak egin ziren oroimena eskuratzeko lanaren parte bezala, hori bai, laguntza instituzionalik gabe, eta izanik ere, oso gutxi (Etxeberria, 2012:13;

Silva, 2006:574-5). 1981eko estatu-kolpearen ostean, berriz, indusketak eta beste eskuratzeko-egitasmo asko bertan behera geratu ziren (Espinosa, 2012:17-54). Lege-araudiei dagokienez, trantsizio-garaian, Adolfo Suarez presidente zenean, 35/1978 Errege Lege-dekretuaren bitartez «1936-1939ko gerraren ondorioz» hildakoen senitartekoei pentsio bat onartu zien gobernuak, baina bakarrik jaso zuten euren senitartekoa gerran hil zela dokumentuen bitartez frogatu ahal izan zutenek. Antzeko neurriak eta gabeziak izan zituen geroko 1979/5 Legeak, irailaren 18koak. Ondoren, 1982an, PSOEk hartu zuen gobernuaren agindua 1996 arte, eta gerra- edota diktadura-garaian kartzelan egondakoentzako kalte-ordaina zehaztu zuten, 4/1990 aurrekontuen legearen bitartez. Arauak zioen kartzelan hiru urte baino gehiago egondakoei eta hori frogatu ahal zutenei emango zitzaizela indemnitazioa; askok, berriro ere, ez zuten diru-laguntza kobratzeko aurkeztu beharreko dokumenturik, eta, ondorioz, ez zuten ordainik jasotzeko eskubiderik izan. Areago, ez araudiek ez instituzioek eurek ez zuten indarrez desagerrarazitakoei buruzko aipamen ofizialik egin (Espinosa, 2006:183-4; Escudero Alday, 2013:141-161).

Guztiarekin ere, 2000ko urrian Priaranza del Bierzon, Leonen, hilobi batean zeuden 13 desagertuen aztarnak eskuratu zituzten. Berreskuratutako izenak 1936ko urriaren 16an fusilatutako errepublikazaleenak ziren. Aurreko urteetan, batez ere trantsizio-garaian, hildakoak hobietatik ateratzeko ahaleginak egon baziren ere, Priaranza del Bierzon lehenengo aldiz erabili zituzten teknika antropologikoak 1936ko gerran eta ondorengoko diktaduran hildakoen aztarnak eskuratzeko. Hori horrela, indusketaren argazkiak eta dokumentu teknikoak sortu eta gorde egin zituen talde teknikoak, haien artean Aranzadi Zientzia Elkarteko eta Udako Euskal Unibertsitateko (UEU) kideak, eta aurretik atera zituzten gorpuekin gertatu ez zen bezala, prozesu osoaren historia erregistratuta geratu zen (Etxeberria, 2011:77). Urte bi geroago, Zaldibiako eta Arrasateko bi hilobi zabaldu zituen Aranzadik, 2002ko urrian eta azaroan, hurrenez hurren. Urte bereko abenduan, Jaurlaritzak, Ibarretxe lehendakaria zenean, 1936ko gerran indarrez desagerrarazitako pertsonen hilobiak ikertzeko eta aurkitzeko batzordea eratu zuen, eta Eusko Jaurlaritzak eta Aranzadi Zientzia Elkarrean elkarlanean jarduteko hitzarmena sinatu zuten. Hitzarmen horrek indarrean jarraitzen du gaur egun.

Hitzarmenarekin batera, Jaurlaritzako Etxebizitza eta Gizarte Gaien Sailak, Javier Madrazo buru, 280/2002 Dekretua, 2002ko azaroaren 19koa, onartu zuen. Dekretuak diktaduran zehar kartzelaratuak pertsonen kalte-ordaina jasotzeko aukera eman zien, baina 1990eko aurrekontuen legearekin gertatu zen bezala, kartzelaratzeko hori frogatzen duten dokumentuak biltzeko arazoak izan zituzten errepresaliatuek eta haien oinordekoek; gainera, Jaurlaritzako Gizarte Sailak ez zuen aurrekontu nahikorik izan heldu zitzaizkion eskaera guztiei aurre egiteko¹.

Bitartean, gizarte-mugimendua gero eta indartsuagoa zen, eta gero eta elkarte gehiago

¹ Zailtasun horiek zuzentzeko 2006an, 22/2006 Dekretua, otsailaren 14koa, onartu zuen Jaurlaritzak.

sortzen hasi ziren oroimena eskuratzeko helburuarekin. Horrez gain, ordurako jada existitzen ziren zenbait elkarte kultural oroimena eskuratzeko proiektuak abian jartzen hasi ziren (Agirreazkuenaga eta Urquijo, 2015).

Nafarroako Legebiltzarrak 1936ko estatu-kolpearen ondorioz «fusilatutako herritar nafarrei errekonozimendua eta ordain morala» ematea onartu zuen 2003ko martxoaren 10ean —UPN abstenitu egin zen—. Nafarroako Legebiltzarraren parte-hartzea lortu zen, hein handi batean, Nafarroako fusilatuen senitartekoen elkarteak eta *Alargunen Herria* elkarteak izandako ekimenei esker. Hori bai, Legebiltzarrak ez zuen 2013ko azaroaren 26a arte onartu «1936ko kolpe militarren ondorioz eraildako eta errepresioaren biktima izandako Nafarroako herritarrei errekonozimendua eta ordain morala emateko» 33/2013 Foru Legea.

Madrilgo Diputatuen Kongresuan, 2002ko azaroaren 20an (Franco hil eta 27 urtera), aho batez onartu zuten «inork ez duela, iraganean gertatu zen bezala, biolentzia erabiltzeko zilegitasunik bere ideologia politikoa inposatzeko eta erregimen totalitarioak ezartzeko herritarren askatasunaren eta duintasunaren aurka, zeinak gure gizarte demokratikoaren gaitzespena eta arbuioa merezi baitu»². Ez zuten, ordea, Francoren diktadura espresuki kondenatu eta, gainera, biktimen aitortza morala baietsi arren, Parlamentuko Talde Popularrak zilegitasuna ukatu zion II. Errepublikako Konstituzioari: «1978ko Konstituzioa, bide batez, ezarrita izan ez den lehenengoa, adostasunean sortutako lehenengoa, askatasunen Konstituzioa...» . Ildo horretatik, hurrengo urtean (2003/12/01) Espainiako Kongresuan frankismoaren eta 1936ko gerraren garaiko biktimen omenezko ekitaldia egin zuten. Alderdi Popularrak, berriz, ez zuen parte hartu. Era berean, Espainiako PP **Europako Parlamentuak** estatu-kolpearen 70. urteurrenean egindako gaitzespen-adierazpenaren aurka azaldu zen, Europako Alderdi Popularrak adierazpenaren alde bozkatu bazuen ere³.

Instituzioetatik kanpo, gizarte zibilak eskuratzeko lanetan jarraitu zuen (Ferrándiz, 2014). 2006ko abenduan zenbait pertsonak eta elkartek 20 bat salaketa jarri zituzten Auzitegi Nazionalean —Gizateriaren Aurkako Krimenak Ikertzeko Batzordearen aurrean— 1936ko estatu-kolpearen ostean eta diktaduran zehar indarrez desagerrarazitako pertsonen aurkako krimenengatik. Emilio Silvaren hitzetan «Botere Legegileak eta Betearazleak egiten ez dutenez, justiziak bermatu beharko ditu desagertuen senitartekoen eskubideak» (Silva, 2011:72). Urtebete eskas geroago, 2008ko urtarrilean, Ministerio Fiskalak kasua artxibatu zuen, esanez Instrukzioko Epaitegi Zentrala ez zela eskuduna. Urte bereko urriaren 16an, berriz, Baltasar Garzón epaileak eskumenekoa deklaratu zuen bere burua *Frankismoaren krimenak* ikertzeko, honela deskribatuta 1936ko uztailaren 18aren osteko gertakariak:

² «reitera que nadie puede sentirse legitimado, como ocurrió en el pasado, para utilizar la violencia con la finalidad de imponer sus convicciones políticas y establecer regímenes totalitarios contrarios a la libertad y a la dignidad de todos los ciudadanos, lo que merece la condena y repulsa de nuestra sociedad democrática». <http://www.congreso.es/public_oficiales/L7/CONG/DS/CO/CO_625.PDF> (Kontsulta: 2017-04-30)

³Araudien inguruko informazio gehiago: Hernandez Castrillo (2010).

... data horretan gertatutako altxamendua edota matxinada aldez aurretik prestatutako erabakia izan zen. Matxinadaren helburua izan zen momentu hartako Espainiako Gobernuaren formarekin amaitzea, horretarako: Nazioaren erakundeetan arduraren bat zuten pertsonak erasotu eta atxilotu zituzten bai eta desagerrarazi ere; aldez aurretik hartutako erabakiak bete zituzten; arrazoi politiko eta ideologikoengatik pertsona askoren atxilotetak, torturak, indarrezko desagertzeak eta haien ezabapen fisikoa burutu zituzten. Aldi berean, zenbait pertsonaren erbesteratzea eragin zuten, lurralde nazionalaren barruan zein kanpoan, Gerra Zibila amaitu eta hurrengo urteetan jarraitu zuen egoerak...⁴.

Autoak indarrez desagerrarazitako pertsonen buruzko ikerketak aipatzen ditu eta behin-behineko datuen arabera 114.266 pertsonak jarraitzen dute galduta 2017an, are gehiago, indarrez desagerrarazitako pertsonen aurkako krimenak modu sistematikoan egin ziren biktimen ezagutza zailtzeko⁵. Horiek horrela, desagerrarazte horiek krimena izaten jarraitzen dute pertsona horiek edo haien aztarnak agertu arte eta senitartekoei bueltatu arte; horregatik, Estatuak badu ikerketarekin jarraitzeko beharra desagerrarazitako pertsona non dagoen ezagutu arte⁶. Oroimen Historikoaren Legea onartuta⁷ 2008ko azaroaren 18an, Garzón kausatik aldendu zen, inhibitu, 52/2007 Legeak jasotzen duen bezala, lurralde-auzitegien alde egiteko, alegia, kausa lurralde-auzitegien eskuduntza dela aitortuta⁸. Guztiarekin ere, 2010eko maiatzean Auzitegi Nazionalaren Zigor Auzitegiaren Epaimahaiaren Osoko Bilkurak dekretuz agindu zuen Baltasar Garzón epaileak ez zuela eskuduntzarik

⁴Juzgado de Instrucción N° 005 Audiencia Nacional. Diligencias previas proc. Abreviado 299/2006 V.

⁵ «Como se comprueba, el sistema de desaparición forzada fue utilizado sistemáticamente en aras a imposibilitar o dificultar la identificación de las víctimas y así impedir cualquier acción de la Justicia hasta el día de la fecha». Seigarren zuzenbide-arrazoibidea.

⁶ Pertsona Guztien Babeserako Indarrez Desagerraraztearen Aurkako Nazioarteko Batzordearen esanetan, 2011ko otsailaren 18ko BOEn argitaratuta: 1. A los efectos de la presente Convención, se entenderá por «víctima» la persona desaparecida y toda persona física que haya sufrido un perjuicio directo como consecuencia de una desaparición forzada. 2. Cada víctima tiene el derecho de conocer la verdad sobre las circunstancias de la desaparición forzada, la evolución y resultados de la investigación y la suerte de la persona desaparecida. Cada Estado Parte tomará las medidas adecuadas a este respecto. 3. Cada Estado Parte adoptará todas las medidas apropiadas para la búsqueda, localización y liberación de las personas desaparecidas y, en caso de fallecimiento, para la búsqueda, el respeto y la restitución de sus restos. 4. Los Estados Partes velarán por que su sistema legal garantice a la víctima de una desaparición forzada el derecho a la reparación y a una indemnización rápida, justa y adecuada. 5. El derecho a la reparación al que se hace referencia en el párrafo 4 del presente artículo comprende todos los daños materiales y morales y, en su caso, otras modalidades de reparación tales como: a) La restitución; b) La readaptación; c) La satisfacción; incluido el restablecimiento de la dignidad y la reputación; d) Las garantías de no repetición. 6. Sin perjuicio de la obligación de continuar con la investigación hasta establecer la suerte de la persona desaparecida, cada Estado Parte adoptará las disposiciones apropiadas en relación con la situación legal de las personas desaparecidas cuya suerte no haya sido esclarecida y de sus allegados, en ámbitos tales como la protección social, las cuestiones económicas, el derecho de familia y los derechos de propiedad.

⁷ 2007ko urriaren 31 onartu zuen Kongresuak eta abenduaren 26an sartu zen indarrean ondorengo izenarekin: «52/2007 LEGEA, gerra zibilean eta diktaduran jazarpena edo indarkeria pairatu zutenen eskubideak onartzen eta zabaltzen dituen, eta haien aldeko neurriak ezartzen dituen». *Oroimen Historikoaren Legea* izenez ezagutzen da.

⁸ «3.- ACORDAR LA INHIBICION DE ESTA CAUSA CON TODAS SUS PIEZAS, a favor de los Juzgados que se identifiquen, en el futuro, por las partes, respecto de los hechos que les correspondan territorialmente». Juzgado de Instrucción N° 005 Audiencia Nacional. Madrid (Sumario proc. Ordinario) 53/2008 E, 151. or.

frankismoaren krimenak ikertzeko. Horren harira, 2012ko otsailean eta martxoan Auzitegi Gorenak aurreko erabakiak berretsi zituen hilobien ikerketa lurralde-azitegien eskuduntza delako epaia emanda, eta gizateriaren aurkako krimenak direlako ikerketa-aukerak ukatu zituen, gertakarien garaian gizateriaren aurkako krimenik ez zegoelako indarrean. Hau da:

Gerra Zibilaren eta frankismoaren krimenei buruzko ikerketa judizialari buruz ari bagara, eginbidea bera baino egiteko ez bada ere: indusketa, desagertutako pertsona zein den ezagutzea eta haren aztarnak lagun maiteei bueltatzea bideraezina da herrialde honetan, juridikoki ezinezkoa delako⁹.

Auzitegi Gorenaren azkeneko erantzun horren aurretik, 2010eko apirilaren 14an, 1936ko gerra eta ondorengoko diktaduraren biktimek kereila aurkeztu zuten Argentinan: «1936ko uztailaren 17tik 1977ko ekainaren 15a arte Espainian burututako genozidio edota gizateriaren aurkako delituengatik, jurisdikzio unibertsaleko oinarrizko ekintza delako»¹⁰. Urte bereko urrian bide diplomatikoaren bitartez erregu batekin erantzun zion Espainiako Estatuari Maria Servini de Cubría epaile argentinarrak, eginbide judizialen bat egin dezan adierazteko¹¹. Estatuako Fiskaltza Nagusiak 2011ko maiatzaren 6an erantzun zuen esateko Espainiako auzitegietan bazirela horren inguruko ikerketa irekiak eta Argentinan aurkeztutako kasuak ez zirela auzitegi espainoletan aurkeztu; horregatik, Nazioarteko Zuzenbide Auzitegiaren gaien inguruko arauen arabera, aurkeztutako salaketa jurisdikzio espainolaren esku utzi beharreko gaia zen¹². Servini epaile federalak beste erregu diplomatiko bat bidali zuen 2011ko abenduaren 13an, beste gauza batzuen artean, Falange Espainoleko zenbait buruzagiri buruzko informazioa eskatzeko (Chinchón 2012:95) eta Auzitegi Gorenaren 2012ko epaiaren ostean, orduan bai, adierazi zuen Servini epaileak Espainiako Estatura joango zela biktimekin hitz egiteko (Messuti, 2013). Nazioarteko zuzenbidearen bidea irekita zegoen.

Hurrengo puntuan aztertuko den nazioarteko zuzenbidearekin hasi aurretik, baina, garrantzitsua da aipatzea Jaurilaritzak azkeneko urteetan martxan jarritako zenbait arau biktimen inguruan. Oroimen historikoaren testuinguruari buruzko aurreko atalean aipatu den bezala, ekainaren

⁹ Auzien inguruko informazio gehiagorako ikusi Chinchón Alvarez, Javier (2012) eta Garzón epailearen kasurako bisitatu <<http://www.elpais.com/especial/caso-garzon/>> (Kontsulta: 2015-03-21).

¹⁰ <<http://www.ceagua.org/dossier-de-actividad/>> (Kontsulta: 2015/03/20).

¹¹ María Servini de Cubría epailea, Krimen eta Zentzategi Gaietarako 1. Epaitegi Federaletako epaile federal arduraduna, 2010eko urriaren 14a, 8.or. <https://docs.google.com/file/d/1HLOsLcWY4s3-rmJtw1qTyN6DhORPr6-NDya7rnfSMsj3McLmm9kLa_PhddpT/edit?ddrp=1&hl=es#> (Kontsulta: 2015-03-20).

¹² «Informe emitido en cumplimiento de la Comisión Rogatoria procedente del Juzgado Nacional en lo Criminal y Correccional Federal N.º 1 de la República de Argentina por la que se requiere información acerca de la existencia, naturaleza y estado procesal de una investigación concerniente a la existencia de un plan sistemático, generalizado y deliberado para la eliminación física de los ciudadanos españoles partidarios de la forma representativa de Gobierno, y de otro para la desaparición de menores de edad con pérdida de su identidad, entre el 17 de julio de 1936 y el 15 de junio de 1977», <<http://www.elclarin.cl/images/pdf/ARGENTINARespuestadeEspaexhorto141020106072011.pdf>> (Kontsulta: 2015-03-20).

12ko 107/2012 Dekretuaren bidez arautzen da, *Euskal Autonomia Erkidegoan, 1960tik 1978ra bitartean, motibazio politikoko indarkeria-egoeran izandako giza eskubideen urraketen ondorioz sufrimendu bidegabeak jasan zituzten biktimak aitortzeko eta biktima horiei ordainak emateko prozedura*. Horren harira, hurrengo urtean urriaren 16ko 426/2013 Dekretua onartu zuen Jaurlaritzak, kalte-ordainak emateko prozedura urte horretan zehar ikusitako beharretara moldatzeko. Dekretuak aztertzen duen garaia, ordea, mugatua da. Hori horrela, dekretuari zegokion ikerketa amaituta, 12/2016 Legea, uztailaren 28koa, onartu zuen Jaurlaritzak *Euskal Autonomia Erkidegoan 1978 eta 1999 bitartean izandako motibazio politikoko indarkeria egoeran giza eskubideen urraketak jasan dituzten biktimei errekonozimendua eta erreparazioa ematekoa*. Ikerketa-lan honen laginatik kanpo agertutako arauak izan arren, zuzenbide atal honetara ekarri nahi izan dira oroimen historikoaren zuzenbide-arloan ekarpen handia egiten dioten arauak direlako; izan ere, 12/2016koak lege-izaera du, giza eskubideen urraketak pairatu dituzten biktimei errekonozimendua eta erreparazioa emateko legea baita, hain zuzen ere. Bestalde, azpimarratu beharrekoa da, berriro ere, Espainiako Estatuaren jarrera arau hauen aurrean, zeren 2014an inpugnatu baitzuen dekretua eta Auzitegi Konstituzionalaren aurrean legearen aurkako helegitea aurkeztuko duela jakinarazi du jada¹³.

¹³ Dekretua aurrera atera zen zenbait aldaketa egin ostean. 12/2016 Legeari dagokionez, ikerketa honen amaiera-data 2017ko apirila da eta helegitea aurkeztuko duela jakinarazi arren, oraindik ikusteko dago azkenean Espainiako Gobernuak helegitea jarriko duen ala ez.

3.2. Nazioarteko zuzenbidearen bidea

Nazioartea ezin da besoak antxumatuta geratu ageriko giza eskubideen urraketa sistematikoa egiten dutenean.

Kofi Annan

Egiaren kontakizunik gabe, edo erreparazio-ahaleginik gabe, adibidez, egile gutxi batzuen zigorra mendeku politikotzat har daiteke. Egiaren kontakizuna zapaltzaileen aurkako zigorrik eta instituzioen erreformarik aurreikusi barik, hitz hutsaltzat har daiteke. Kalte-ordain ekonomikoak jazarpenik edo egiaren kontakizunik gabe «odol-dirutzat» interpreta daitezke, biktimen isiltasuna edo etsipena erosteko ahalegintzat. Ildo berean, instituzioen erreformek ez dute arrakastarik izango ez badituzte biktimen legezko itzaropenak betetzen: egia, justizia eta erreparazioa¹⁴.

Pablo de Greiff

Giza eskubideen aldarrikapen unibertsalak dioen bezala, giza eskubideak unibertsalak dira, eta unibertsala behar du izan haien defentsak. Hori horrela, nazio eta nazioarteko erreminta juridikoak garatzen joan dira, batez ere, II. Mundu Gerra amaitu zenetik. Edozein herrialdetan gertatu edo gertatzen diren giza eskubideen urraketak ikertu eta, ahal izanez gero, haien arduradunak epaitzea da giza eskubideen aldeko nazioarteko zuzenbidearen helburua.

Hori horrela, hurrengo puntuetan azalduko da zertan oinarritu zen Argentinako kereila frankismoaren krimenak ikertzeko. Hori aurkeztuta, nazioarteko beste erreminta juridiko batzuk landuko dira, justizia trantsizioanalean arreta berezia jarrita.

¹⁴ «Without any truth-telling or reparation efforts, for example, punishing a small number of perpetrators can be viewed as a form of political revenge. Truth-telling, in isolation from efforts to punish abusers and to make institutional reforms, can be viewed as nothing more than words. Reparations that are not linked to prosecutions or truth-telling may be perceived as “blood money”—an attempt to buy the silence or acquiescence of victims. Similarly, reforming institutions without any attempt to satisfy victims’ legitimate expectations of justice, truth and reparation, is not only ineffective from the standpoint of accountability, but unlikely to succeed in its own terms».

3.2.1. ARGENTINAKO KEREILA ETA GIZA ESKUBIDEEN ALDEKO NAZIOARTEKO ERREMINTAK

Argentinako kereila aurkeztu zen genozidio eta gizateriaren kontrako krimenen aurkako jurisdikzio unibertsalaren erabileran oinarrituta:

Kereilak batzen dituen gertakariak genozidio moduan ulertzekoak dira (...) izapidegileak behin-behinez edo epaia eman behar duen auzitegiak gizateriaren aurkako krimeneztat ulertzeko aukerari kalterik egin gabe. (...) Horren harira eta izaera subsidiarioz, gizateriaren aurkako krimenen kontrako salaketa jartzen dugu eta gairi buruzko zenbait gogoeta garatu.

Beraz, kereilak nazioarteko erreminta hauek ditu gogoan: **Nurenberg-eko Auzitegi Militarraren Estatutua; Gerra eta gizateriaren aurkako krimenen preskripzio-ezintasunari buruzko Hitzarmena; Indarrez Desagerrarazitako Pertsonen buruzko Hitzarmen Interamerikanoa**, eta **Nazioarteko Zigor Auzitegiaren Erromako Estatutua** (Messuti, 2011:91-92).

3.2.1.1. Nazioarteko zuzenbidearen jatorria

Gizateriaren aurkako krimenei buruzko lehenengo aipamenak 1915ean izan ziren, Otomandar Inperioan gertatutako Armeniarren aurkako sarraskiaren harira, I. Mundu Gerraren testuinguruaren barnean, hain zuzen ere. Orduan, lehenengo aldiz bildu zen ofizialki sarraski baten inguruko informazioa: 9 eta 16 milioi pertsona inguru hil ziren, horien artean 6 milioi zibil baino gehiago (Brzezinski, Britannica, Norman Davies, Encarta, Gilbert, Hammond, Small & Singer, Wallechinsky, Eckhardt, John Ellis & Michael Cox...). Orduko gehiegikeriak aztertuta, auzitegi berezi baten beharra ikusi zuen nazioarteak, eta horrela sortu zen Versailles-eko ituna 1919ko ekainaren 28an gerrari amaiera emanda¹⁵.

II. Mundu Gerra Espainiako *Gerra Zibilaren* amaierarekin batera hasi zen, 1939an, eta 1945eko abuztuaren 8an amaitu zen Londreseko Hitzarmenaren bitartez (Nazioarteko Auzitegi Militarraren Londreseko Estatutua), Frantziak, Estatu Batuek, Erresuma Batuak eta Sobietar Batasunak sinatuta. Itun hori oinarritzat hartuta sortu ziren Alemaniako eta Japoniako buruzagi politiko eta militarrek epaitzeko nazioarteko prozesuen sustraiak eta prozedurak, hau da, Nurenbergeko Auzitegia eta Ekialde Urrunerako Nazioarteko Auzitegi Militarra (Cassese eta Gaeta, 2013).

Alemaniako eta Japoniako auziak *ad hoc* izan arren, itunarekin batera oso garrantzitsuak izan ziren, bereziki, lehenengo aldiz aztertu eta ezberdindu zirelako bakearen aurkako krimenak,

¹⁵ Ik. Treaty of Versailles (1919).

gerra-krimenak eta **gizateriaren aurkako krimenak**. Gogoan izan behar dugu, hori bai, Londreseko ituna bakarrik sinatu zutela herrialde irabazleek eta haien epaitu zituztela *galtzaileak*. Areago, 1945eko urriaren 24an eratu zuten Nazio Batuen Erakundea¹⁶, eta bertako Segurtasun Batzordeko bost behin betiko estatuak dira: AEB, Erresuma Batua, Errusia, Txina eta Frantzia¹⁷.

Nazio Batuen Erakundea giza eskubideen babesa sustatzeko helburuarekin sortu zen. Hori horrela, giza eskubideen defentsaren alde emandako lehenengo pausoa *Giza Eskubideen Aldarrikapen Unibertsala*¹⁸ onartzea izan zen, 1948ko abenduaren 10ean (Smith, 2014).

3.2.1.2. Nurenberg-eko Auzitegi Militarren Estatutua

Nurenberg-eko Auzitegian, lehenengo aldiz, aitortu zitzaion gizabanakoari gizateriaren aurkako krimenen erantzulea izatea, eta horren arabera kondenatu zituzten II. Mundu Gerrako krimenen arduradunak 1945ean. Beraz, nazioarteko zuzenbidearen aurkako krimenak gizabanakoen erantzukizuna zela aitortuta —ez erakunde abstraktu batena—, eta krimen horiek burutzeagatik gizabanakoak zigortuta, indarra hartu zuen nazioarteko legeak (Cassese eta Gaeta, 2013:27). Izan ere, akusatuei bost delitu leporatu zitzaizkien:

1. Bakearen aurkako krimenak.
2. Gerra-krimenak, bakea hondatzeko nahiagatik eta hilketa, tortura eta Genevako Hitzarmenaren bortxaketengatik.
3. Gizadiaren aurkako krimenak, sarraskia eta hilketa askorengatik.
4. Talde etniko jakinen hilketa jendetsuarengatik¹⁹.
5. Gerrarako konplota, estatu burujabe baten segurtasunaren aurka egin izanagatik.

Horrela Nurenberg-eko Auzitegi Militarren Estatutuaren 6. artikuluan Bakearen Aurkako Krimenak, Gerra Krimenak, eta Gizateriaren Aurkako Krimenak jaso ziren. Azkenari dagokionez, erailketa, sarraskia, esklabutza, deportazioa eta gizarte zibilaren aurkako bestelako ekintza krudelak aipatzen ditu, baita motibazio politikoko, erlijiosoko edota arrazazko jazarpenak ere. Krimen horiek burutzeko alde zuzenak pentsatutako planen bat antolatzea, zuzendu edo bultzatu duten pertsonak dira erantzuleak, baita ekintzetan parte hartu dutenak ere.

¹⁶ Hasi zenean 51 herrialde ziren, egun 193 daude erakundearen barruan.

¹⁷ Guztira 15 estatu osatzen dute batzordea, baina gainerako 10ek behin-behinekoak dira.

¹⁸ Ikusgarri euskaraz ondorengo web orrialdean:

<http://www.ohchr.org/EN/UDHR/Documents/UDHR_Translations/bsq.pdf> (Kontsulta: 2016-07-02).

¹⁹ Genozidio hitza ez zen 1948 arte erabili.

3.2.1.3. Gerrako eta gizateriaren aurkako krimenen preskripzio-ezintasunari buruzko Konbentzioa

Konbentzioa 1970eko azaroaren 11n jarri zen indarrean. Bertan azpimarratu zuten gerrako eta gizateriaren aurkako krimenak modu eraginkorrean zigortzearen garrantzia eta konbentzioaren asmoa izan zen: halako krimenak saihestea eta giza eskubideak eta oinarriko askatasunak babestea; eta herrien arteko lankidetzaz piztea, nazioarteko bakea eta segurtasuna hobetzeko (Atarikoa). Ondorengoko krimenak preskribaezinak direla sinatu zuten (1. artikulua):

b) Gizateriaren aurkako krimenak, gerra garaian nahiz bake garaian egindakoak, 1945eko abuztuaren 8ko Nurenbergeko Nazioarteko Auzitegi Militarrek emandako definizioaren arabera, definizio hori berretsia izan dela Nazio Batuen Biltzar Orokorrek 1946ko otsailaren 13ko 3 (I) eta 1946ko abenduaren 11ko 95 (I) ebazpenen arabera; orobat, eraso armatu edo okupazioaren ondoriozko kanporatzea eta apartheid-politikatik eratorritako egintza ankerrak eta genozidio-delitua ere, 1948ko Konbentzioak, Genozidio-delitua prebenitzeari eta zehatzeari buruzkoak definitzen dituena, egintza horiek zein herrialdetan egin eta herrialde horren barneko zuzenbidea urratzen ez badute ere²⁰.

Aipatu beharra dago, ordea, Espainiako Estatuak ez duela hitzarmena berretsi.

3.2.1.4. Indarrez Desagerrarazitako Pertsonen Buruzko Konbentzio Interamerikanoa

Amerikako estatu kideek (horien artean Argentina) indarrez desagerrarazitako pertsonen aurkako krimenei buruzko konbentzioa sinatu zuten 1994ko ekainean Asanblada Orokorrean. Konbentzioaren VII. artikulua dio indarrez desagerrarazitako kasuek ez dutela preskribitzen, areago, III. artikulua dioen bezala, *krimen horrek jarraitzen du pertsegigarria izaten biktima non dagoen jakin arte*.

²⁰ <https://euskadi.eus/r47-dheduki/eu/contenidos/informacion/tratados_internacionales/eu_tratados/adjuntos/9_2_crimenes_guerra_no_prescritos.pdf> (Kontsulta: 2015-03-27).

3.2.1.5. Nazioarteko Zigor Auzitegiaren Erromako Estatutua

1998an Nazio Batuen Ahalguztidunen Biltzar Diplomatikoa izan zen Erroman. Bertan 160 herrialdek hartu zuten parte, 17 gobernu arteko elkartek, 14 erakunde berezituk eta Nazio Batuen funtsek eta 124 Gobernu Kanpoko Erakundek. Biltzarrak ekainaren 15etik uztailearen 17ra bitartean iraun zuen eta orduan adostu zituzten Erromako Estatutuak, Nazioarteko Zigor Auzitegiari hasiera emateko, hain zuzen ere. Espainiak 2000ko urriaren 24an²¹ sinatu zuen Nazioarteko Zigor Gortearen Erromako Estatutua²².

Gortearen eskumeneko krimenak dira: genozidioa, gizateriaren aurkako krimenak, gerra-krimenak eta eraso-krimena. Lehenengo biei dagokienez:

- **Genozidioa:** talde nazional, etniko, erlijioso edota arraza-talde baten aurka estatuak burututako erasoak, besteak beste, taldekideen hilketa, min fisiko zein psikologikoa, pertsonen desagerrarazte fisikoa eta umeak beste talde batera indarrez eramatea.
- **Gizateriaren aurkako krimenak:** zibilen aurkako eraso zabaldia edota sistematikoa, erasoaren beraren ezaguera dutela: erailketa, sarraskia, esklabotza, erbesteratzea, askatasun-gabetzea, tortura, sexu-erasoa, jazarpena, desagerrarazte bortxatua eta apartheid-ekintzen bidezko eraso sistematikoa.

Nazioarteko Zigor Auzitegiaren Erromako Estatutua, hori bai, indarrean sartu ostean egindako krimenei dagozkie, alegia, ez du atzeraeraginezko izaerarik.

3.2.2. NAZIOARTEKO BESTE ERREMINTA BATZUK

Ildo berean, Nazio Batuen barnean badira bestelako batzordeak nazioarteko giza eskubideak babesteko sortuak, haien artean, Desagerrarazte Behartuei buruzko Nazioarteko Hitzarmena. Hitzarmen horrek aipamen berezia merezi du ikerketa honetan, zeren eta 2013ko azaroan, hitzarmena ikuskatzen duen batzordearen bosgarren sesioan, Espainiaren kasua aztertu baitzuen Argentinakoarekin batera. Hitzarmena 2010eko abenduaren 23an sartu zen indarrean Espainiako Estatuak berretsita²³. Hortik, desagerrarazteari buruzko batzordea eratu zen; aditu independentez osatutako taldea da eta behatzen du Indarrez Desagerrarazitako Pertsona Guztien Babeserako Nazioarteko Hitzarmena betetzen den edo ez. Batzordea, esan bezala, independentea da, eta Nazioarteko Giza Eskubideen itunen betetzea ikustatzen duten hamar Giza Eskubideen erakunde-

²¹ <www.icc-cpi.int/en_menus/asp/statesparties/Pages/statesparties_chronologicallist.aspx> (Kontsulta: 2017-04-30)

²² AEB, India, Txina, Turkia, Sri Lanka, Filipinak eta Israeleko estatuak kontra bozkatu zuten.

²³ Nazio Batuen Asanblada Orokorrak 2006ko abenduaren 20an adostu zuen hitzarmena eta 2007ko otsailaren 6an zabaldu zuen estatuak sinatzeko.

itunetako bat²⁴.

Inork ez du, salbuespenik gabe, indarrez desagerrarazitako biktima izan behar; hori da batzordearen oinarria, eta horrela definitzen du «desagerraraztea»:

Estatuak berak edota Estatuak baimendutako eta babestutako pertsona edo talde batek burututako atxiloketa, kartzelaraztea, bahiketa edo beste edozein askatasun-gabetze forma, pertsona non den ezagutzeko eskubidea ukatuta eta legeak eskaintzen duen babesetik kanpo utzita desagerrarazitako pertsona²⁵.

Hortaz, batzordearen helburu nagusia da ziurtatzea estatuak indarrezko desagerrarazteen aurka egiteko duten erantzukizuna betetzen dutela pertsonen babesean, nola eta zigorgabetasunaren kontra eginez. Horrela desagerrarazte gehiago saihestuko dituzte eta jendearen egia ezagutzeko eskubidea eta desagerrarazitakoen zein haien senitartekoen erreparazioa bermatuko da.

Hori oinarri, aipatu bezala 2013ko azaroaren 4tik 15era Nazio Batuen Indarrezko Desagerrarazteari buruzko Batzordearen bosgarren saioa izan zen Genevan, bertan, honako elkarte hauek Espainiako Estatuaren inguruko txostenak aurkeztu zituzten:

- Amnesty International
- Amnistía Internacional Argentina eta beste hainbat GKE argentinarrak
- Plataforma Comisión de la Verdad
- deRights International Spain eta Asociación Española para el Derecho Internacional de los Derechos Humanos

Elkarrekin arreta berezia eskaini zioten 1936ko gerra eta ondorengo diktaduraren inguruko desagerrarazteen egoerari. Horren harira, 2013ko azaroaren 6an batzordearen ordezkariak azpimarratu zuen gizateriaren aurkako krimenak ez dutela preskribitzen, eta Espainiako legeen arabera atzeraeraginik ez izan arren, desagertze behartuen «jarraipenezko» izaerak bermatzen du biktima desagertuta dagoen bitartean krimenak pertsegigarri jarraitzen duela.

²⁴ Gaur egun 93 estatuak sinatu dute hitzarmena eta 40k berronetsi: Albania, Argentina, Armenia, Austria, Belgika, Bolivia, Bosnia eta Herzegovina, Brasil, Burkina Faso, Cambodia, Txile, Kolonbia, Costa Rica, Kuba, Ekuador, Frantzia, Gabon, Alemania, Honduras, Irak, Japonia, Kazakhstan, Lituania, Mali, Mauritania, Mexiko, Montenegro, Herbehereak, Nigeria, Panama, Paraguai, Peru, Samoa, Senegal, Serbia, Espainia, Tunisia, Uruguai eta Zambia.

²⁵ «The arrest, detention, abduction or any other form of deprivation of liberty by agents of the State or by persons or groups of persons acting with the authorization, support or acquiescence of the State, followed by a refusal to acknowledge the deprivation of liberty or by concealment of the fate or whereabouts of the disappeared person, which place such a person outside the protection of the law». <<http://www.un.org/en/events/disappearancesday/pdf/FactSheet6Rev3.pdf>> (Kontsulta: 2015-03-28).

3.2.3. JUSTIZIA TRANTSIZIONALA

Justizia trantsizionalaren esanahia (...), eskala handiko iraganeko abusuen ondareari aurre egiteko, gizarteak erabili beharreko prozesuekin eta mekanismoekin lotuta dago; erantzukizuna ziurtatzeko, justizia betetzeko eta adiskidetzea lortzeko. Bide juridiko eta ez juridikoak hartzen ditu barnean, nazioarteko parte-hartze maila ezberdinekin (batzuetan parte-hartze barik) eta gizabanakoen auzitaratzea, erreparazioa, egiaren bilaketa, instituzioen erreforma, ikerketa eta kargugabetzeak, edota horien guztien konbinaketa²⁶.

(NBE, 2004).

Nazio Batuen Erakundeko errelatore Pablo de Greiffek 2014an egindako bisitan azaldu bezala, 46/1977ko Amnistia Legeak traba egiten du frankismoko biktimei dagokien justizia eskaini ahal izateko²⁷. Errelatoreak berak azaldu bezala, legea Espainiak onartutako giza eskubideen defentsarako betebeharren aurka doa; izan ere, betebeharrorietako batzuk Amnistia Legea bera baino lehenago onartu zituzten²⁸.

Bestela esanda, **justizia trantsizionalaren** oinarri jarraituta, Espainiako Estatuak biktimekiko eta etorkizunarekiko erantzukizun juridikoa du (Soroeta, 2011:87). Trantsiziozko justizia da, hain justu, gatazka- edota errepresio-egoera baten ostean Estatuak hartu beharreko neurriak bakea lortzeko: gertatutakoari buruzko kontuak eman behar ditu eta biktimei merezi duten erreparazioa eskaini, eta, horretarako, biktimak aitortu eta haien eskubideak bermatu behar dizkie Estatuak (ICTJ-International Center for Transitional Justice)²⁹.

Beraz, eta Nazio Batuen Erakundearen Asanblada Orokorrak 2005eko abenduaren 16an

²⁶ «The notion of transitional justice (...) comprises the full range of processes and mechanisms associated with a society's attempts to come to terms with a legacy of large-scale past abuses, in order to ensure accountability, serve justice and achieve reconciliation. These may include both judicial and non-judicial mechanisms, with differing levels of international involvement (or none at all) and individual prosecutions, reparations, truth-seeking, institutional reform, vetting and dismissals, or a combination thereof» (NBE, Report of the Secretary-General, «The rule of law and transitional justice in conflict and post-conflict societies». August, 2004).

²⁷ Pablo de Greiffek egindako txostenari buruzko azalpena ondorengo orrialdean: <<https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/G14/090/55/PDF/G1409055.pdf?OpenElement>> (Kontsulta: 2016-07-03).

²⁸ Txostenaren 71. puntuan: «En este sentido, el Relator Especial reitera las recomendaciones formuladas por varios mecanismos internacionales de derechos humanos sobre la incompatibilidad de los efectos de la Ley de Amnistía con las obligaciones internacionales adquiridas por España, incluyendo el artículo 2, párr. 3, del Pacto Internacional de Derechos Civiles y Políticos. El Relator Especial señala que estos compromisos fueron contraídos con anterioridad a la adopción de la Ley de Amnistía. En efecto, la Ley fue adoptada el 15 de octubre de 1977 y el Pacto Internacional de Derechos Civiles y Políticos fue ratificado el 27 de abril de 1977».

²⁹ «Asumiendo que la justicia transicional se articula a través de medidas jurídicas, hay que tener en cuenta que, precisamente, éstas son fruto de una decisión política que han de adoptar las autoridades que dirigen el proceso transitorio y que han de afrontar, tal es su responsabilidad, ponderando todos [sus] componentes... [pero] si los abusos que se han de afrontar son, principalmente, relativos a la vulneración de los derechos humanos, sea en tiempos de paz o de conflicto armado, el ordenamiento jurídico internacional plantea exigencias jurídicas relativas a la necesidad de evitar la impunidad de sus presuntos autores y de garantizar los derechos de las víctimas de tales actos que han de sopesarse para calibrar la idoneidad jurídica de las decisiones de justicia transicional» BONET PÉREZ, J.; ALIJA FERNÁNDEZ, R.(2009:13)

onartutako 60/147 Ebazpenak adierazi zuen legez, biktima guztiek dute aitortzarako eskubidea³⁰. Hala, bada, Espainiako Estatuak baditu eginbehar juridikoak iraganari aurre egiteko eta egia bilatzeko; horregatik, neurriak zehaztu, justizia eta aitortza sustatu behar ditu (Jenin, 2010:50), horrela bakarrik igaro daitekeelako diktaduratik demokraziara.

1936tik 1977ra hainbat indarkeria mota eta giza eskubideen urraketa jasan ditu euskal gizarteak: 1936ko estatu-kolpea, gerra, guda osteko diktadura eta Estatuak burututako politikoki motibatutako biolentzia. Oroimen historikoaren interpretazio hori, baina, baldintzatuta egon da aktore pribatuek erabilitako politikoki motibatutako beste biolentziarengatik, ETAgatik, hain justu (Landa, 2012, 2013). Horregatik guztiagatik, *egiaren* aldeko ikerketak bultzatu dituzte zenbait gizarte-mugimenduk, elkartek eta instituziok, areago, justizia trantsizionala lortzeko lehenengo pauso bezala Euskal Herriko Egiaren Batzordearen aldeko aldarrikapena egin dute hainbat sektorek. Iraganeko *egia* bilatzeko eta, horrekin batera, justizia eta erreparazioari bidea irekitzeko, iraganean gertatutako giza eskubideen urraketak berriro gerta ez daitezen.

3.2.3.1. Egiaren Batzordea

*Egiaren batzorde bat ezin da xede moduan ulertu, baizik eta prozesu luzeago eta sakonago baten pieza baten moduan, frankismoaren biktimek sufritu dituzten giza eskubideen urraketan aitortza bermatzeko*³¹.

Jon Mirena Landa (2009)

1974tik 33 egiaren batzorde baino gehiago antolatu dira munduan zehar eta ia erdiak azkeneko 15 urteetan izan dira³². Horren harira, 2008ko azaroaren 28an Legebiltzarrak ez legezko proposamen bat aurkeztu zuen egiaren batzorde baten alde Euskal Herrian³³. Egiaren batzordea eratzekeo beharrak ezagutu nahian, oroimen historikoaren eskuratze-lanetan ari diren zenbait elkarteri, gizarte-mugimenduri eta adituei iritzia eskatu zien Jaurlaritzak, eta honako txosten hauek aurkeztu zituzten: Lau Haizetara Gogoan, Euskal Herriko Oroimen Historikoaren elkarteak biltzen

³⁰ Oinarritzko printzipio eta norabideak giza eskubideei buruzko nazioarteko arauetan eta nazioarteko gizarte humanitarioaren eskubideetan agertzen diren urraketak sufritu dituzten pertsonen eskubidea helegiteak jartzeko eta aitortza jasotzeko. Principios y directrices básicos sobre el derecho de las víctimas de violaciones manifiestas de las normas internacionales de derechos humanos y de violaciones graves del derecho internacional humanitario a interponer recursos y obtener reparaciones. <<http://www.ohchr.org/SP/ProfessionalInterest/Pages/RemedyAndReparation.aspx>> (Kontsulta: 2016-02-21).

³¹ «Una Comisión de la Verdad no puede entenderse como un fin en sí mismo, sino como una pieza en un proceso que debe ser más largo y más profundo en el reconocimiento de las vulneraciones de Derechos Humanos padecidas por las víctimas del Franquismo».

³² Ik. Amnistía International (2007) *Truth, Justice and Reparation. Establishing an effective truth comisión*. AI Index: POL 30/009/2007, 2. or.

³³ Hala ere, ez da, orain arte, aurrera atera. <<http://procesodepaz.org/wp-content/uploads/2011/11/PROPUESTA-COMISION-VERDAD-EUSKADI.pdf>> (Kontsulta: 2015-03-29).

dituen plataforma; Aranzadi Zientzia Elkartea; *Amnistía Internacional*; eta Carlos Martín Beristain³⁴.

Zer da Egiaren Batzorde bat eta zertarako balio du?

Egiaren batzordeak hiru printzipio hauetan oinarritzen dira³⁵:

- **EGIA:** azaltzea iraganean egindako giza eskubideen urraketak.
- **JUSTIZIA:** iraganean egindako urraketan ikerketa egitea, eta, froga baliagarriak egonez gero, ekintza judizialak aurrera eraman errudunen kontra.
- **ERREPARAZIOA:** erreparazio osoa eta eraginkorra eskaintzea biktimei eta haien senitartekoei. Erreparazioa: itzultzea, kalte-ordainketa, birgaitzea, ordaina/asebetetzea eta **berrito gertatuko ez den bermea**.

Egiari dagokionez, nazio eta nazioarteko auzitegiek, tokiko gorteek eta bestelako hitzarmenek baieztatu dute, berrito ere, gizabanakoek badutela desagertutako pertsonei buruzko informazioa izateko eskubidea, alegia, jakiteko zer gertatu den haiekin eta non diren, eta badute iraganean gertatutako beste giza eskubideen urraketari buruzko *egia* ezagutzeko eskubidea ere. Horrenbestez, egiaren batzordeek berebiziko garrantzia dute «milaka biktimegana heltzen direlako iraganeko urraketan neurria, eredia eta bilakaera ulertarazteko helburuarekin, bai eta urraketa horien zergatiak eta ondorioak ezagutarazteko ere». Hortaz, batzordearen beste xedeetako bat da gizarteari berari iraganeko gertakari ukatuak edota gatazkatsuak azaltzea eta ulertzen laguntzea, nola eta iragana guztien eskura jarritzera ulergarrian eta eraginkorrean (Giza Eskubideen aldeko Nazio Batuen Goi Komisarioaren Bulegoa, 2006).

«Egia ezagutzeko eskubidea kolektiboa da, sistema demokratiko batean gizarteak ezinbestekoa duen informaziorako sarbidea. Eskubide pribatua ere bada biktime senitartekoentzat...»³⁶.

Report No. 136/99 case 10.488, Ignacio Ellacuría et.al (El Salvador), 22 Dec. 1999, 224. or.

³⁴ Biktimeen eta giza eskubideen alde egiten du lan 1989tik. Carlos Martín Beristaini buruz gehiago jakiteko: <http://guardetxeabandabat.org/wp-content/uploads/2014/12/CV_Carlos_M._Beristain.pdf> (Kontsulta: 2015-03-29).

³⁵ Euskal Herriko Egiaren Batzorde baten eraketarako Amnistía Internacionalek Jaurlaritzari aurkeztutako txostena (Landa, 2009:135).

³⁶ «The right to know the truth is a collective right that ensures society access to information that is essential for the working of democratic systems, and it is also a private right for relatives of the victims...».

Egia ezagutzeak berebiziko garrantzia du giza eskubideen urraketa larriak gertatu diren kasuetan, batik bat, indarrez desagerrarazitako biktimen kasuan, eta *egiaren* ezagutza benetakoa izan dadin, ezinbestekoa da honako baldintza hauek betetzea: ikerketa eraginkorra egitea, gertakarien datuak egiaztatzea eta egiaren beraren ezagutarazte publikoa ahalbidetzea. Hori horrela, giza eskubide horien urraketa nola eta zein egoeretan gertatu zen ezagutarazi egingo da, eta desagerrarazte edota heriotza kasuetan, senitartekoei eta komunitateak oroitzapena eta dolua egin ahalko dute haien erlijio eta kulturak eskatzen duen eran eta duintasunez. Areago, biktima bakoitzaz eta haien senitartekoez gain, gizarteak badu bere osotasunean giza eskubideei buruzko egia ezagutzeko eskubidea (ICTJ, 2013:3). Hala eta guztiz, egiaren batzordeek egindako giza eskubideen edota lege humanitarioaren urraketak ikertzen badituzte ere, ez dira organo judizialak. Gertakari-datuen bila arituko diren organizazio ofizialak eta aldi baterakoak dira, baina ez dira judizialak (Orentlicher, 2005; OHCHR, 2006)³⁷. Hori bai, batzordeek izaera ofiziala izan arren, gizarte zibilak ere bultzatzen dituzte egiaren aldeko ikerketa eta egiaren batzorde ez ofizial bat sortu, adibidez Guatemalako REMHI kasua —1995/98—, gero beharrezko batzorde ofizialak garatzeko eta ondorengo bide juridikoei bidea zabaltzeko (Martín Beristain, 2009). Hori bai, eraginkorrak izateko, nahiz eta beste herrialdeetako eskarmentuak kontuan izan, herrialde bakoitzak tokian tokiko egoerara, testuingurura eta baldintzetara moldatu behar du ikerketa (OHCHR, 2006:6).

Justiziari eta erreparazioari dagokienez, nahiz eta egiaren batzordeek balio juridikorik ez izan, hau da, zigorrik ezin helarazi, ezta epai juridikorik irakurri ere, ikerketaren amaieran batzordeak azkeneko txosten bat egiten du, zeinak gertakarien datuei buruzko emaitzak azaldu, instituzioei eta erakunde eskudunei biktimen errekonozimenduari eta erreparazioari buruzko aholkuak eman, eta justizia egiteko bideak aktibatzen eskaintzen baititu (Landa, 2009). Horrela, egiaren beraren ezaguera zabalduta eta gertakariak zein pertsonak ahanzturatik aterata, giza eskubideen urraketen biktimen errekonozimendua, justizia eta erreparazioa ere egiten da maila handi batean (Landa, 2009).

³⁷ Truth Commissions are, mainly, officially sanctioned, temporary and non-judicial investigative bodies. «While truth commissions do not replace the need for prosecution, they do offer some form of accounting for the past, and have thus been of particular interest in situations where prosecutions for massive crimes are impossible or unlikely —owing to either a lack of capacity of the judicial system or a de facto edo de jure amnesty (OHCHR, 2006).

Komunikazioa

Instituzio eta aditu guztiek bat egiten dute egiaren batzordeak argitutako datuen hedatzeak duen garrantzia adieraztean (ICTJ, 2013; Martín Beristain, 2009; LHG, 2009; OHCHR, 2006; Amnesty International, 2007;...). Egiaren Batzorde bat eratzeko kontuan izan beharreko gauza garrantzitsuenetako bat da komunikazio-estrategia ona lantzea. Giza Eskubideen aldeko Nazio Batuen Goi Komisarioaren Bulegoak azpimarratzen duenez, hedadura publikoaren³⁸ eta komunikazio-estrategiaren barnean ezinbestekoa da publikoari³⁹ komisioaren lana zein den ondo azaltzea, ahalik eta datu gehien lortzeko, hots, ahalik eta jende gehienarengana heltzeko, batez ere biktimek parte hartu ahal izateko prozesuan, ikerketaren beraren onurako.

Publikoarengana heltzeko eta eragina izateko, ordea, ez du nahikoa informazioa eskaintzearekin, informazioak testuingurua izan behar du (Amnesty International, 2007), soilik horrela izan dezakeelako benetako eragina gizartean. Beraz, alde batetik, komisioaren ardura da komunikazio-estrategia lantzea eta, beste alde batetik, hedabideen erantzukizuna da *egiari* buruzko informazioa kaleratzea. Iraganean gertatutakoari buruzko *egiaren* zabalkuntzak laguntzen du iragana argitzen eta bake-prozesu baten aldeko jarrera sustatzen (Martín Beristain, 2009; Orentlicher, 2005...).

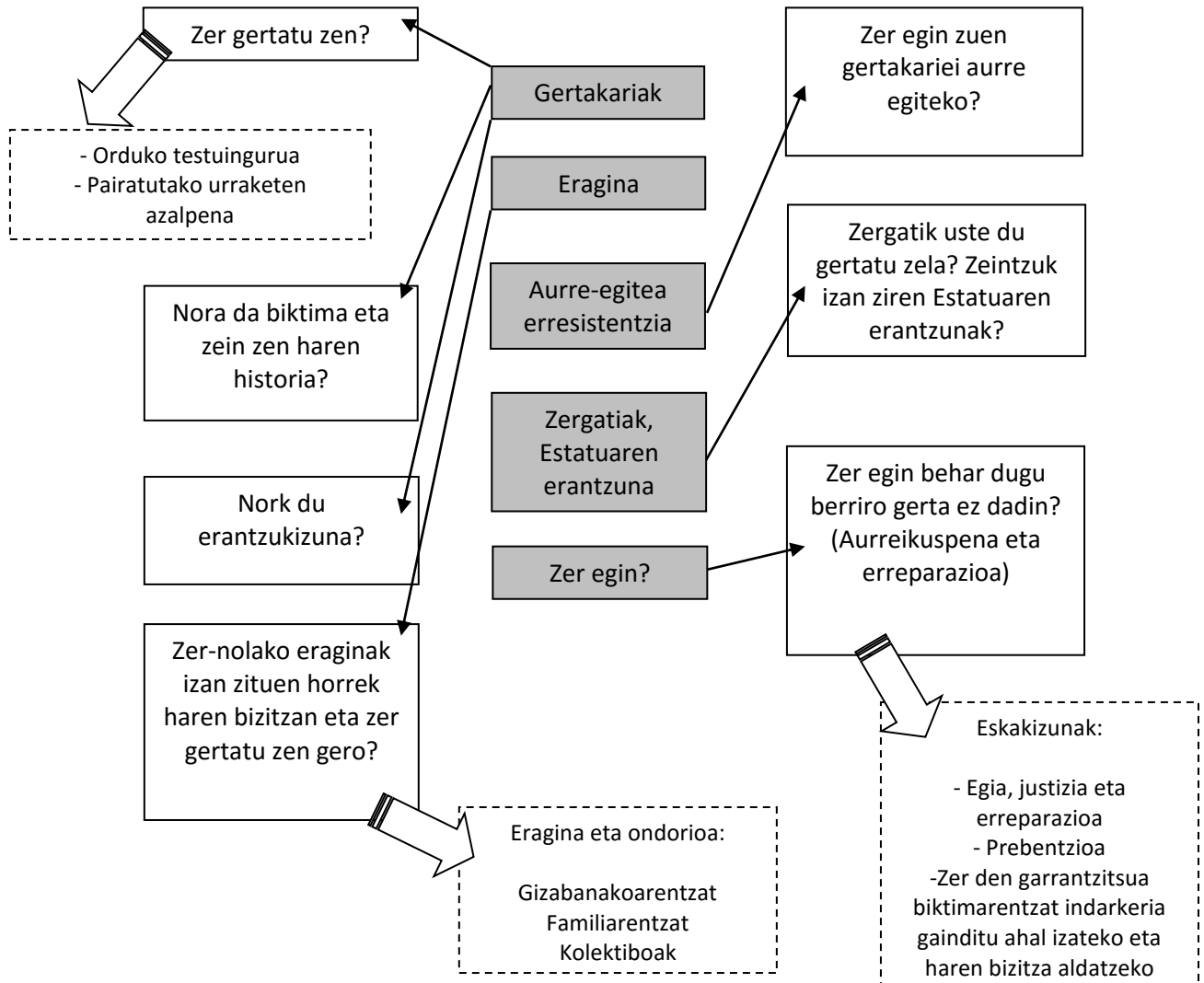
Laburbilduz, giza eskubideen urraketa sistematikoarekin amaitu ahal izateko ezinbestekoa dugu urraketa horren inguruko kalitatezko informazio eraginkorra helaraztea gizarteari, eta horretarako eman beharreko lehenengo pausoa da gizabanakoei eta komunitate osoari haien iraganari buruzko *egia* ezagutzeko eskubidea bermatzea.

Atal honetan landu ditugun giza eskubideen babeserako nazioarteko erreminten ezaugarriak eta beharrak kontuan izanda; baita egiaren batzorde baterako garrantzitsuak diren datuak eta bildutako informazioaren hedatze beharrak ere; hona hemen hedabideek landu beharreko informaziorako zenbait ideia:

³⁸ Public Outreach.

³⁹ Bystanders.

1. koadroa. Giza eskubideen urraketek buruzko informazio-galderak.

Iturria: *Memoria para la vida* (2013) egileak moldatua.

Koadroan agertzen diren ideiek lotura zuzena dute informazioaren kalitatearekin, zehatzago esanda, hurrengo atalean aztertuko dugun McQuail-en hedabideen gizarterantzukizunaren teoriarekin. Hainbatetan aipatu bezala, gizabanakoen eta gizartearen beraren eskubidea da iraganeko eta iraganean egindako giza eskubideen urraketei buruzko *egia* ezagutzea. *Egia* hori ezagutzeko, ordea, ez da nahikoa datuak eskaintzearekin, datuak gertakarien testuinguruarekin batera aurkeztu behar ditu hedabideak, «**iraganeko urraketen neurria, eredia eta bilakaera ulertarazteko (...), baita urraketa horien zergatiak eta ondorioak ezagutarazteko ere**», egiaren batzordeen helburua den bezala, hedabideen helburua behar duelako izan «**gizarteari berari iraganeko gertakari ukatuak edota gatazkatsuak azaltzea eta ulertzen laguntzea, nola eta iragana guztien eskura jarritz era ulergarrian eta eraginkorrean**» (Giza Eskubideen aldeko Nazio Batuen Goi Komisarioaren Bulegoa, 2006).

B. Ikerketaren diseinua

0. Sarrera

1. Helburuak, hipotesiak eta ikerketa-galderak

1.1. Helburuak

1.2. Hipotesiak eta ikerketa-galderak

2. Metodologia

2.1. Eduki-analisiaren metodoa

2.1.1. LAGINKETA

2.1.2. UNIBERTSOA

2.1.3. LAGINA ETA ANALISIA

2.1.3.1. Eduki-analisi kuantitatiboa galdera kualitatiboetan oinarrituta

2.1.4. DATU-BILKETA

2.2. Metodo kualitatibo interpretatzailea

2.2.1. DISKURTSO-ANALISIA

2.2.2. EZTABAIDA-TALDEAK

0. *Sarrera*

Ikerketa honek 1936ko estatu-kolpea eta ondorengo errepresioari buruz *Gara* egunkariak egin duen estaldura aztertzen du. Horretarako, gogoan izan dut *oroimen historikoa* kontzeptuaren definizioa: historiari buruz gaur egun egiten dugun interpretazioa. Beraz, oroimen historikoa hau da: egungo testuinguruaren arabera iraganari buruz ulertzen duguna; oroimen hura egungo interesen arabera markoaren barruan definituta dagoela ulertzen du ikerlan honek.

Interpretazio horren garatze-prozesua garai bakoitzeko testuinguruak baldintzatzen du, eta uneko aktore batzuek edo bestek parte hartzen dute. Gizarteak ekintza kolektiboan bitartez aldarrikatzen du bere eskubideen defentsa, eta gizarte-mugimenduek bideratzen dituzte ekintza kolektibo horiek; horregatik, mugimendu horiek gizartearen aktore protagonista bihurtu dira eta jendearen parte-hartzea bilatzen dute aldaketa ekar dezaketen ekintzak aurrera eramateko, nahiz eta herrialdearen testuinguruak mugimendu horien aukera eta muga politikoak baldintzatu (Snow, Soule eta Kriesi, 2007:3; McAdam, McCarthy and Zald, 1996:3-8). Oroimena eskuratzeko kasuan, hiru aktore nagusi sailkatu ditugu: tokian tokiko eta nazio/estatu mailako elkarteak; aditu teknikoak (historialariak, akademikoak, arkeologoak...); eta instituzioak, arduradun historikoa nazioan gertatutako jazoerengatik. Aktore bakoitzak marko propioan egiten du lan, zenbait ekintzak instituzioen parte-hartzea eskatzen dutela eta beste batzuek ez. Helburu orokorrak ekintza politikoak behar izanez gero, beharrezkoa izango da prozesuaren instituzionalizazio minimo bat, esaterako, justizia trantsizionalaren defentsarako (Snow, Soule and Kriesi, 2007:9-11).

Horrekin guztiarekin batera, egintzek eta haiei buruzko informazioak «eztabaida–uhinak» sortzen dituzte, hau da, gaiari buruzko eztabaidak indar handiagoa du momentu batzuetan eta ahulagoa beste batzuetan (Koopmans, 2007:21). Uhin horiek ulertzeko ezagutu behar ditugu momentu bakoitzeko aukerak eta testuinguru politiko-soziala, bai eta momentu berean izaten ari diren bestelako gertakariak ere (Kriesi, 2007). Gobernu barneko zein kanpoko parte-hartzaileek (interes-taldeek, ikertzaileek, akademikoek, hedabideek eta abarrek) eragin handia dute politika-egileengan (Kingdom, 2003:45). Hori bai, eragin hori epe laburrekoa edo epe luzekoa izan daiteke. Epe luzekoari dagokionez, «komunikazioa, zabaltzea eta eztabaida–prozesua» du oinarri, eta gaiaren gaineko iritzi orokorrean du eragina. Epe laburreko eraginak, bestalde, erreferentzia egiten dio gaia gobernuaren agendara heldu ostekoari; gaia jada agendan dagoelako, konponbidea topatzeko deia egiten dute akademikoek eta profesionalek, berehalako eragina izateko hartu beharreko erabakietan (Kingdom, 2003:56). Horrez gain, aukera kulturalak eta sinbolikoak ere badaude, hau da, publikoarentzat ikusgarri diren ideiak eta erraz onar daitezkeenak agenda publikoan, hain zuzen ere, ikusgarriak direlako eta eredu kulturalarekin bat egiten dutelako (Kriesi, 2007: 72).

Hori horrela, egungo oroimen historikoaren eskuratze-prozesua hasi zenetik, ikerketa historiko anitz egin dira, haietako asko tokian tokiko ikerlanak dira historia eta errepresioaren nondik norakoak azaltzeko. Horren harira, lan honen helburua da *Gara* egunkariak oroimen historikoari eta eskuratze-fenomenoari eskainitako tartea aztertzea, baliagarria izan dadin oroimen historikoari buruzko komunikazioa hobetzeko. Egunkari bakarra hartu dugu fenomenoaren garatze osoa aztertu ahal izateko eta garai bakoitzeko aldaketa soziopolitikoaren arabera gai berari buruzko diskurtso-aldaketa analizatzeko.

Horretarako, ikerketa kuantitatiboa eta kualitatiboa egin dira. Kuantitatiboari dagokionez, 2000ko urritik 2012ko apirilera egunkariak oroimen historikoaren inguruan argitaratutako albiste guztiak irakurri dira, guztira, 1.240; horietatik, aurrerago azalduko diren ideietan oinarrituta, 789 albiste aztertu dira eduki-analisiaren bitartez. Ikerketa kualitatiboaren harira, aztertutako zenbait albisteren diskurtso-analisisa egin du ikertzaile honek, eta, horrekin batera, oroimen historikoa landu duten kazetariekin eztabaida-taldeak antolatu dira, bai eta lekuan bertan lan egiten duten arkeologoekin eta antropologoekin ere.

Hori horrela, hurrengo orrialdeetan albisteak analizatzeko erabilitako metodologia azalduko da. Alde batetik, historiaren oroimenak eta horren eskuratze-prozesuak prentsan izan duten isla analizatuko da, eta, beste alde batetik, informazioaren kalitatea neurtuko da jardun kolektiboaren markoak ezartzen dituen irizpideak azalduta. Horren ostean, informazioaren profesionalek eta oroimen historikoaren inguruko adituek gaiaren zabaltzeari buruz duten iritzia ere azalduko da.

Metodologiaren beraren azalpena eskaini aurretik, hori bai, ikerketaren helburuak, hipotesiak eta ikerketa-galderak aurkeztuko dira:

1. *Helburuak , hipotesiak eta ikerketa-galderak*

«Giza eskubideetan sinesten ez baduzu, zer egiten duzu kazetaritza?»¹.

Max du Preez

Kazetaritzak historia luzea du justiziaren aldeko borrokan, informazioa baita giza eskubideen urraketen aurkako erreminta nagusietako bat. Informazioak gizartea mugiarazteko ahalmena du, eta, hortaz, aktibismo komunikatibo bezala ezagutzen dugun estrategia erabilita, giza eskubideen alde mugiaraz dezake gizartea. Estrategia horrek justizia sozialaren aldeko komunikazioaren oinarriak zehazten ditu, eta horretan oinarritu da hurrengo orrialdeetan aurkeztuko den ikerketa.

Kasu honetan, 1936ko estatu-kolpearen ondorioz etorritako gerrari eta errepresioari buruzko oroimen historikoa landuko da. Zehatzago esanda, *Gara* egunkariak garai hartan urratutako giza eskubideen oroimena eskuratzen duen fenomenoari buruz egindako estaldura mediatikoa ikertuko da, 2000. urtetik 2012. urtera argitaratutako albiste informatiboen bitartez.

Sarreran esan legez, historiaren eta oroimenaren arteko ezberdintasunetan sartu barik, ikerketa honek honela ulertzen du oroimen historikoa: egungo testuinguruaren baldintzapean iraganari buruz gogoratzen dena. Horregatik iruditu zaio interesgarria ikertzaile honi egunkaria erabiltzea oroimen historikoari buruzko egungo interpretazioa aztertzeko; izan ere, gaurkotasunezko gaiei buruz hitz egiten du egunkariak, eta 2000. urteko lehenengo indusketa hark ekarri zuen 1936ko estatu-kolpea eta ondorengoko errepresioa egungo agendara.

Justizia trantsizioanalak lotura zuzena du oroimen historikoarekin. Giza eskubideen urraketa sistematikoa egon den kasuetan egia, justizia eta erreparazioa bilatzen ditu, baita berriro ez gertatzeko bermeak eskatu ere, eta egia bilatze eta zabaltze horretan du erantzukizun handia prentsak. Estatu-kolpeak, gerrak eta geroko diktadurak eragindako mina eta indarrez desagerrarazitako milaka pertsona non diren ezagutzeko dago oraindik ere. Hurrengo orrialdeetan, *Garak* nola informatu duen *egia* horri buruz aztertuko dugu. Hona hemen, beraz, tesi-ikerketa honen helburu nagusiak:

¹ «If You Don't Believe in Human Rights, What Are You Doing in Journalism?», Max du Preez on Transitional Justice and Media.

1.1. Helburuak

- a) Ezaugarritzea nola agertu dituen *Gara* egunkariak 1936ko estatu-kolpea eta ondorengoko gerra eta diktadura:
 - i. Errepresioaren ezaugarriak.
 - ii. Genero-ikuspegia.
 - iii. Protagonista historikoen gainean eraikitako identitatea.

- b) Aztertzea *Garak* landu duen marko informatiboa Hego Euskal Herriko oroimen historikoaren gainean, eta azaltzea fenomenoaren gainean aztertutako diskurtsoak zer eraldaketa izan dituen.

- c) Neurtzea argitaratutako albisteen informatzeko gaitasuna ekintza kolektiboaren markoan.

- d) Gogora ekartzea 1936ko estatu-kolpearen ondorioz sortutako gerra eta errepresioaren oroimen historikoa, genero-ikuspegia kontuan izanda.

- e) Aurkeztea azkeneko hamarkadetan sortutako eskuratzeko-prozesuaren aldeko mugimenduaren erradiografia eta justiziarako nazioarteko erremintak.

1.2. Hipotesiak eta ikerketa-galderak

Tesi-ikerketa honetarako *Gara* egunkaria izan da ikergai, eskuratze-prozesuak izan dituen eraldaketak sakontasunean ikertzeko eta egungo testuinguruak oroimen historikoan duen eragina aztertzeko. Hori horrela, aipatutako helburu horiek bete ahal izateko, honako hipotesi eta ikerketa-galdera hauek izan dira oinarri:

- a) **Hipotesia:** egunkarian argitaratu den historia egungo interesen arabera gogoratzen den gertakaria da.
 - i. **Ikerketa-galdera:** egungo gertakari-albisteen arabera zein da *Garak* egin duen historiaren interpretazioa?
 - ii. **Ikerketa-galdera:** eraginik izan al du egungo egoera soziopolitikoak egunkariaren diskurtsoan?
- b) **Hipotesia:** kazetari askok interes propioak bultzatuta lantzen dute oroimen historikoa hedabideetan.
 - i. **Ikerketa-galdera:** oroimenari buruz zer-nolako ezagutza dute gaia lantzen duten kazetariak?
 - ii. **Ikerketa-galdera:** terminologia zaintzen al dute kazetariak?
- c) **Hipotesia:** emakumearen irudia ez da hedabideetan islatzen.
 - i. **Ikerketa-galdera:** eskuratu al du egunkariak emakumearen oroimena?
 - ii. **Ikerketa-galdera:** zer-nolako irudia eskaini dio emakumeari?
- d) **Hipotesia:** egunkariak gerrari buruzko irakurketa erromantikoa egin du.
 - i. **Ikerketa-galdera:** zein injustizia mota azpimarratu ditu eta zein ez?
 - ii. **Ikerketa-galdera:** gerrari buruzko zein pasarte azpimarratu ditu eta nola?
- e) **Hipotesia:** egungo interesek ekintza kolektiboaren markoan eraikitako mezua baldintzatu dute.
 - i. **Ikerketa-galdera:** oroimen historikoaren eskuratze-prozesuaren zein arlo azpimarratu ditu *Garak*? Eta nola?
 - ii. **Ikerketa-galdera:** nabarmendu al ditu egunkariak 1936ko estatu-kolpearen ondorioz gertatutako giza eskubideen urraketak? Eta horri aurre egiteko erremintarik eskaini al du?

2. Metodologia

Askatasuna, aniztasuna, egia, gizarte-erantzukizuna eta elkartasuna ezinbesteko ezaugarriak dira kazetaritza-jardunaren eta komunikazio publikoaren arloan (McQuail, 1992, 2010). Balio horiek, beraz, izan ditu oinarri ikerketa honek, gizarte-mugimenduen komunikazio-arauekin uztartuta.

Ikerketa honen metodologiak, beraz, bi atal nagusi ditu. Alde batetik, *Gara* egunkariaren azterketa, metodo kuantitatiboak eta kualitatiboak erabilia, eta, beste alde batetik, eztabaida-taldeak, oroimen historikoaren eskuratzeko-prozesuan lan egiten duten teknikariek eta gaia hedabideetan landu duten kazetarietan antolatuta.

Hori horrela, atal honetan erabilitako metodologia azalduko da. Lehenengoz, erabilitako eduki-analisiaren metodoa aurkeztuko da, hots, *Gara* egunkariaren eduki-analisia. Bigarrenez, metodo kualitatibo interpretatzaileak, alegia, aukeratutako zenbait albisteren diskurtso-analisia, eta, horren ostean, teknikariek eta kazetarietan egindako eztabaida-taldeak.

2.1. Eduki-analisiaren metodoa

2.1.1. LAGINKETA

Priaranza del Bierzo abiapuntutzat hartuta, 2000tik aurrera oroimen historikoaren testuingurua eta Hego Euskal Herrian gertatutako aldaketa soziopolitikoak izan dira gogoan metodologia ezartzeko. Hortaz, 2000ko urria izan da abiagunea, gorago esan bezala, orduan izan zelako 1936ko hilobi baten lehenengo indusketa teknika antropologikoak erabilia; eta 2012ko apirila ikerketa-muga ezarri da, orduan bete zirelako 75 urte Gernikako bonbardaketa izan zenetik eta instituzioek zein gizarte-mugimenduek ekitaldi eta proiektu anitz prestatu zituztelako data gogoratzeko.

Lan honetarako, beraz, urte horietan eskuratzeko-fenomenoari buruz argitaratutako informazioa aztertu dut fenomenoaren bilakaera eta berezitasunak definitu ahal izateko egunerokoaren estaldura osoa aztertuta. Hori horrela, egunkari bakarra aukeratu nuen, *Gara* egunkaria, Euskal Herri osorako editatzen den egunkaria delako. *Euskaldunon Egunkaria* beste aukera bat zen, baina 2003ko otsailaren 20an itxi zuen Espainiako Auzitegi Nazionaleko Juan del Olmo epaileak eta *Berria* 2003ko ekainaren 21ean argitaratu zen lehenengo aldiz, hortaz, *Euskaldunon Egunkaria* eta *Berria* aztertzeak informaziorik gabeko hutsune tenporala sortuko zuen ikerketaren datu-bilketan. Ondorioz, ikerketa-denbora horretan guztian zehar Euskal Herri osorako

editatu zen egunkari bakarra *Gara* genuen, gainerako egunkarien hedadura lurralde historiko batera edo bestera mugatzen delako —edota Espainiako Estatu osora—, eta asmoa zen Euskal Herria bere osotasunean jasotzen duen egunkaria aztertzea.

2.1.2. UNIBERTSOA

Ikerketa-atal honen unibertsoa, beraz, oroimen historikoari buruz argitaratutako informazioa da; zehatzago esanda, 2000ko urriaren 28tik 2012ko apirilaren 26ra *Gara* egunkariak 1936ko estatu-kolpearen eta ondorengoko errepresioaren oroimen historikoari buruz argitaratutako informazio guztia.

Kaleratutako informazio horren barruan, lan honen **ikerketa-unitatea** item informatiboak izan dira, hau da, 1936ko estatu-kolpeari eta geroko errepresioari buruzko oroimena edota eskuratzeko-prozesua aipatu duten pieza informatibo guztiak: albisteak, erreportajeak, elkarrizketak eta kronikak. Bestela esanda, genero informatiboak eta interpretatiboak aztertu dira, nahiz eta ikerketa honetarako *albiste* hitza erabili item guztietarako. Ez dira analisirako aintzat hartu, beraz, iritzi- eta kirol-sailetan argitaratutako piezak, iritzi-artikuluak, editorialak eta bestelako idazkiak.

Hori horrela, guztira, 1.240 albiste irakurri dira.

2.1.3. LAGINA ETA ANALISIA

Gara egunkariak oroimen historikoari buruz argitaratutako albisten artean selekzio bat egin da, bestela esanda, unibertsoaren beraren konplexutasuna sinplifikatzeko asmoz, lagina murriztea erabaki genuen azterketa sakonago baten alde. Horretarako, Budd-en *nabarmendura-indizea* oinarri hartuta (Zabaleta, 1997:101-102), honako fitxa hau prestatu da informazio-piezei emandako garrantzia neurtzeko eta horren arabera ikerketaren lagina osatzeko.

1. fitxa. Atentzio-eskala.

• Lehenengo orrialdean			
-	Irekitze-albisteak	2,5	puntu
-	Argazkidun albisteak	2	puntu
-	Bestelako albisteak	1	puntu
-	Deiak	0,5	puntu
• Barnealdean			
-	Atala irekitzen du	1	puntu
-	Orrialde bakoitia	0,5	puntu
-	Orrialde bat baino gehiago	4	puntu
-	Orrialde osoa	3	puntu
-	Erdia baino gehiago	2	puntu
-	Orrialde erdia	1,5	puntu
-	Erdia baino gutxiago	1	puntu
-	Albiste laburra	0,5	puntu
-	Orrialdearen goiko erdia	0,5	puntu
-	Infograma	1,5	puntu
-	Argazkia	1	puntu
-	Kontraportadan	1	puntu
Guztira gehienez		10	puntu

Iturria: Egilea.

Richard Budd-ek azpimarratu zuen bezala, trataera informatiboari eskaintzen zaion garrantziaren eragile dira: titularraren tamaina, albistearen kokapena orrialdean, zer orrialdetan agertzen den, informazio-piezaren beraren luzera edota espazioa, eta argazki edo irudien trataera. Faktore horiek baldintzatzen dute argitaratutako informazioari eskaintzen zaion garrantzia (Zabaleta, 1997:101-102).

Ikerketa honetarako Budd-ek planteatutako zenbait eragile aztertu dira. Eragile horiei balio zehatz bat eman eta nabarmendura-indizean bi puntu baino gehiago lortu dituzten albisteen eduki-analisia egin da.

Lehenengo orrialdeari dagokionez, aipatutako eragileak kontuan izanda, lehenengo orrialdean agertzen diren elementu orokorren sailkapena egin da:

- **Irekitze-albisteak:** lehenengo orrialdean, gehien nabarmentzen den titularra, letra handiagoa duelako, orrialdearen goiko aldean agertzen delako, luzeraz zutabe bi baino gehiago dituelako.
- **Argazkidun albisteak:** argazkirik handiena daraman albisteak.

- **Bestelako albisteak:** titularrarekin batera informazio-testua daramaten gainerako albisteak.
- **Deiak:** informazio-testurik gabeko albiste-deiak, orokorrean lehenengo orrialdearen goiko aldean joaten direnak.

1. argazki-adibidea. Lehenengo orrialdearen atalak.

The image shows a collage of newspaper pages from GARA. Several articles are highlighted with boxes and callouts:

- Deia:** A small box at the top left containing the text "Hogeta hamar milioi ibadan, hogeta hamar urte pasatu eta gero" and "Udalerietan, lehen hitzordia".
- Irekitze-albisteak:** A box pointing to the main headline "El mapa del poder municipal se pinta desde hoy abertzale" and a sub-headline "Con la constitución de los ayuntamientos, Bildu opta a hacerse con cerca de 120 alcaldías y es la formación con mayor número de concejales en Euzkadi Herria. Ayer llegó a un acuerdo de colaboración con Aralar en varios ayuntamientos. El PNV alcanzará también el centenar de alcaldías."
- Bestelako albisteak:** A box pointing to a sub-headline "La izquierda abertzale ofrece «trabajo en común» desde hoy mismo" and another sub-headline "Resucitan la vieja tesis franquista sobre la muerte de Carrero Blanco".
- Argazkidun albisteak:** A box pointing to a large photograph of a crowd with the headline "ELA ETA LAB, TINKO ERREFORMAREN AURKA".

Other visible text includes "GAUR8", "UNIVERSIDAD DEL PAIS VASCO", "2017ko azaroa", "11", "1,80 euro", "www.gara.net", "SALGAI zure kioskoan", "EZKOZIAKO GIDA", "Edinburgo • Glasgow", "7.8000000000000000", "GARA +11,95 €", and "ANÁLISIS • IÑAKI EGAÑA, Historialari La conspiración permanente".

Iturria: Egilea.

Barne-orrialdeetan agertutako informazio-piezetan ondorengo faktoreak aztertu dira ikerketaren atal honetarako:

- **Orrialdea:** aztertu beharreko albistea azken orrialdean agertu denean, edo atalen bat ireki duenean, adibidez *Euskal Herria* atala, puntu bat eman zaio Budd eskalaren arabera. Horrez gain orrialde bakoitiko argitaratuta badago, beste puntu erdi eman zaio.
- **Tokia orrialdean:** albistearen titularra orrialdearen goiko erdian agertu denean puntu erdia eman zaio.
- **Espazioa:** orrialde bateko baino luzera handiagoko albisteei 4 puntu eman zaizkie; orrialde osokoei 3 puntu; orrialde erdia baino gehiagokoei 2; erdikoei 1,5; erdia baino gutxiagokoei 1; eta albiste laburra izan den kasuetan, alegia, zutabe bakarreko albistek, zutabearen beraren luzera orrialdearen erdia baino gutxiagokoa izan denean, 0,5 puntu.
- **Informazio gehigarriak:** testuarekin batera infograma eraman duten albisteei 1,5 puntu eman zaizkie, eta argazkia izan dutenei, puntu bat.

2. argazki-adibidea. Barne-orrialdeen atalak.

Atala ireki du eta orrialde osoa bete

Ez du atala ireki

Albiste laburra

Iturria: Egilea.

Horrekin guztiarekin batera, zehaztu nahi izan da egunkariaren zein ataletan argitaratu den albistea, aukeratutako diskurtso-eremua. Hona hemen, beraz, **Gara egunkariak dituen sekzioen zerrenda**:

- **Eguneko gaia**
- **Euskal Herria**
- **Herriak/tokian tokiko informazioa**
- **Gizartea/jendartea**
- **Mundua (Espainiako eta Frantziako estatuak barne)**
- **Kontra-azala**
- **Igandeko argitalpena edota bereziak**
- **Ekonomia**
- **Kultura**

Albistea nork idatzi duen, hau da, **kazetariaren izena** ere gorde egin da ikustatzeko gaian espezializatu den kazetaririk dagoen ala ez.

2.1.3.1. Eduki-analisi kuantitatiboa galdera kualitatiboetan oinarrituta

Eduki-analisia «ikerketa-teknika bat da, komunikazioaren ageriko edukia azaltzeko era objektibo, sistematiko eta kuantitatibo baten bitartez»² (Berelson, 1952:18), «objektiboki eta sistematikoki mezuaren ezaugarri zehatzei buruzko ondorioak aurkitzeko»³ (Holsti 1969:14). Hortaz, ezaugarri kuantitatiboan adierazle nagusiak objektibotasuna eta edukiaren beraren deskripzio sistematikoa dira. Hori horrela, analisia egiteko ikerketaren hasieran zenbait arau ezarri dira horietan oinarritzeko. Prozesu objektibo esaten zaio, zeren arauak era sistematikoan, jarraian eta konstantean osatuta, alegia, hasieran aplikatutako normei jarraituta, edonork lortuko baititu emaitza berberak ikerketa bera eginda (Bryman, 2008:274).

Ikerketa bateko neurketa-tresna edo neurketa-metodoa fidagarria da, edo fidagarritasuna dauka, baldin eta denboraren harian, garai desberdinetan, emaitza berdinak ematen baditu. Komunikazioaren ikerketa guztietan esan behar da zer-nolako fidagarritasuna daukan ikerketak.

(Zabaleta, 1997:119)

² «Content-analysis is a research technique for the objective, systematic and quantitative description of the manifest content of communication».

³ «Any technique for making inferences by objectively and systematically identifying specified characteristics of messages».

Fidagarritasun-proba

Hori horrela, ikerketa honek ezaugarri horiek betetzen dituela ziurtatzeko, Holsti-ren fidagarritasun-formula aplikatu dut. Formula horrek kodelari independenteen arteko bateragarritasuna neurtzeko balio du (Zabaleta, 2008:226):

$$\text{Fidagarritasuna} = \frac{2M}{N^1 + N^2}$$

M : bi kodelariak ados daudeneko kodifikazio-erabakien kopurua

N^1 : lehenengo kodelariak egin dituen kodifikazio-erabakien kopurua

N^2 : bigarren kodelariak egin dituen kodifikazio-erabakien kopurua

Eduki-analisiaren fidagarritasuna neurtzeko, hortaz, laginetik 22 albiste hautatu dira modu aleatorioan kanpoko kodelari bik aztertzeko. Albiste bakoitzaren azterketak 40 aldagai dituzenez, guztira, 880 kodifikazio-erabaki hartu dituzte kodelariek. Beraz, behin azterketa eginda, kodelariek lortutako emaitzak aztertu eta honako datu hauek lortu dira:

a) Lehenengo kodelariaren kodifikazio-erabakiak autorearen kodifikazio-erabakiekin alderatuta:

$$\frac{2(833)}{(880+880)} = \frac{1666}{1760} = 0.9465 = \% 95$$

b) Bigarren kodelariaren kodifikazio-erabakiak autorearen kodifikazio-erabakiekin alderatuta:

$$\frac{2(831)}{(880+880)} = \frac{1662}{1760} = 0.9443 = \% 94$$

c) Lehenengo eta bigarren kodelarien kodifikazio-erabakiak alderatuta:

$$\frac{2(841)}{(880+880)} = \frac{1682}{1760} = 0.9556 = \% 95$$

Fidagarritasun-proba egin ostean, hortaz, kanpo-kodelarien kodifikazio-erabakien emaitzek baieztatu dute fitxa fidagarria dela. Fidagarritasun-portzentajea % 90 baino altuagoa izan delako, fitxarekin aurrera egin da.

Eduki-analisisia

Metodologiak aurreazterketa luzea eta landua izan du, besteak beste, eduki-analisiaren zehaztu eta analisi-fitxa behar bezala definitu ahal izateko. Eduki-analisiaren ezaugarri kuantitatiboak zein kualitatiboak konbinatu dira, alde batetik, lehenengoaren sistematizazioa eta datuen sendotasuna lortzeko, eta, beste alde batetik, bigarrenaren aberastasun interpretatzailearen abantailak lortzeko. Horrez gain, aurrerago azalduko den bezala, eduki-analisiari esker topatutako bost kasu zehatzen diskurtso-analisisia egin da gero.

Beraz, fidagarritasuna baieztatuta, aurreko ataletan azalduko irizpideetan oinarrituta eta diskurtso-analisiaren ezaugarriak aintzat hartuta landu da eduki-analisisia. «Diskurtsoaren analisisiak eduki-analisiaren ohiko ezaugarriak are argiagoak» egiten ditu⁴ (Van Dijk, 1983:20), beraz, zehaztutako analisiaren bitartez datu askoren neurketa kuantitatiboa egin arren, diskurtso-analisisiak bilatzen dituen datu kualitatiboak ere bilatu ditugu. Alta, «gainazaleko estrukturak esplizituak bihurtzeaz gain (...), orokorrean diskurtsoan modu inplizituan agertzen diren azpiko estruktura semantikoak eta inplikazioak, suposizioak, konexioak, estrategiak, etab.» bilatu dira⁵ (Van Dijk, 1983:27). Bestela esanda, eduki-analisiaren eta diskurtso-analisiaren arteko konbinazioa egin du ikerketa honek, *galdera kualitatiboetan oinarritutako eduki-analisisia* (Mayer eta Quellet, 1991; Landry, 1998, 1987; Cáceres, 2003). Metodo kualitatiboek «ekarpen berdingabeak» eskaintzen dituzte ideologia anitzeko gizarteen azterketetan (Furstenberg, 1993; Hughes & DuMont, 1993; Maton, 1993), batetik, haien ezaugarri interpretatzaileei esker, eta, bestetik, eduki-analisisiak objektibotasuna eta ikerketa sistematikoa ahalbidetzen dituelako (Bryman, 2008).

Hortaz, azterketarekin hasi aurretik, gaiaren gaineko jarrera teorikoa, diziplinatua edota profesionala definitu da (Cáceres, 2003:58-59). Gero, analisi-unitateak irakurri ostean, analisi aurreko ordenaketa egin da honako hiru helburu hauekin: edukiaren beraren dokumentuak edota corpusa biltzea; analisirako gidak sortzea; eta ikertutako materialean jorratzen diren gaien adierazleak ezartzea (Bardin, 1996; L'Écuyer, 1985:73). Edonola ere, adierazle horiek, hein batean behintzat, malguak behar zuten izan; ikerketan zehar bestelako gaiaren bat agertuz gero, hori ere analizatu ahal izateko (Cáceres, 2003:59). Horregatik, ikerlana ideia konkretu batzuekin hasi zen, baina ez zuten oso definizio itxiak izan behar, ikerketan zehar osatzen joango zirelako, batez ere, aurreikerketan. Aurretik ezarritako puntuak moldagarriak izango ziren, albisteen azterketa ez oztopatzeke, baita

⁴ «Discourse analysis can make more explicit the classical approaches to “content analysis”. It can also stimulate a research paradigm within mass communication that sees textual analysis not only as a method of research—for example, in the study of media effects—but also as an autonomous endeavor toward the construction of a sound theory of media discourse».

⁵ «A discourse analysis will—apart from making explicit such surface structures in terms of modern grammars—also pay attention to underlying semantic structures and make explicit implications, presuppositions, connections, strategies, etc., which usually remain implicit in the discourse».

emaitza aberatsagoak eskainiko zituzten datuak lortu ahal izateko ere (Briones, 1988b; Rodriguez, 1996).

Malgutasun horrek, hori bai, muga batzuk behar zituen, ezin baita ahaztu metodologia honen ezaugarri garrantzitsu bat dela eduki-analisi kuantitatiboaren sistematizazioa eta datuen sendotasuna bilatzen duela. Beraz, kualitatiboaren ezaugarri interpretatzaileekin analisia aberastu arren, emaitzetan eduki homogenea eta alderagarria lortu nahi izan da, horregatik, hain justu, izan da horren garrantzitsua ikerketaren aurreko azterlana (Bardin, 1996; Hernandez, 1994), analisi-unitateak eta aldagaiak ahalik eta gehien zehaztu ahal izateko. Horren harira, analisiaren fidagarritasuna eta baliagarritasuna ziurtatzeko honako arau hauek bete dira (Bardin, 1986:122; Landry, 1998:354; Mayer eta Quillet, 1991:495):

1. **Sakontasuna.** Ikerketaren elementu guztiak izan dira kontuan, eta horren arabera sailkatu kategoriak.
2. **Adierazgarritasuna.** Laginaren hautaketa arau zehatz batzuen arabera egin da, unibertsoaren adierazgarri ahalik eta onena izateko.
3. **Homogeneotasuna.** Berriro ere, arau konkretuen araberako klasifikazioaren bitartez lortu da zehaztea bai analisi-unitateak bai analisi-fitxaren aldagaiak, datu konparagarriak eskuratu ahal izateko.
4. **Egokitasuna.** Hautatutako materialek eta galderek ikerketaren helburuekin bat egin behar izan dute.
5. **Bateragarritasuna.** Hainbat ikertzailek emaitza berdinak lor ditzakete arau berberei jarraitu ostean.

Hori horrela, datu-bilketa bi atal nagusitan banatuta dago:

- a) Diskurtso-markoa.
- b) Informazioaren kalitatea eta kazetaritza-jarduna.

a) Diskurtso-markoa. Lanerako definizioak

a.1.) Eskuratze-prozesuaren jardunen eboluzio kuantitatiboa

Oroimen historikoaren eskuratze-prozesuak hainbat jardun mota lantzen ditu oroimena eskuratzearen alde. Jardun horiek justizia trantsizionalaren ezaugarrien harira sailkatu ditugu, eta horren arabera, *Gara* egunkarian argitaratutako albisteak honako multzo hauetan sailkatu ditugu:

2. koadroa. Eskuratze-prozesuaren jardun motak.

Egiaren bilaketa	Egunkariak egindako historiaren azalpena edota ikerketa.
	Elkartek edota ikertzaileek egindako ikerketak.
	Jardunaldiak, erakusketak, dokumentalak, testigantza-liburuak eta obra kulturalak.
	Hobi komunak eta indusketa-lanak.
Justizia	Arau eta ikerketa juridikoak.
	Aitortza instituzionalaren, frankismoa gaitzestearen eta erabaki juridikoen aldarrikapena.
Erreparazioa eta aitortza	Omenaldiak.
	Sinbologia, agiri, ogasun eta leku historikoen eskuratzea.
	Elkarteen sorrera eta bestelako albiste-gertakari bakanak.

Iturria: Egilea.

Laginketa-denboran zehar eskuratze-prozesuaren inguruan egondako aldaketa soziopolitikoek zer-nolako isla izan duten aztertu ahalko dugu datu horiekin, eta horren laguntzaz egunkariaren diskurtsoa osatu.

2. koadroaren glosarioa

Ikerketa honetarako hauek izan dira erabilitako azalpenak.

EGIA. Oroimen historikoaren *egia* honela definitu da: 1936ko gerran eta ondorengoko diktaduran gertatutakoaren gaineko datuak bilatzeko, biltzeko eta ezagutarazteko ekintzak.

- ***Egunkariak egindako historiaren azalpena edota ikerketa***

Gertatu berriko jazoera izan barik, egunkariak argitaratutako artikulua edota erreportajea oroimen historikoari buruzko zenbait informazio, datu edota azalpen gaurkotasunera ekarrita.

- ***Elkartek edota ikertzaileek egindako ikerketak***

Egunkariak informatzen du elkarte batek edota indibiduo batek oroimen historikoaren inguruan egindako ikerketa baten emaitzei buruz, baita ikerketa-liburu baten bidez aurkezten badu ere.

- ***Hobi komunak eta indusketa-lanak***

Hobi komunen edota gerra eta diktaduraren garaian lurperatutakoen aztarnen eskuratzea artikuluaen gai nagusia izan denean, orduan, atal honetan kokatu da.

- ***Jardunaldiak, erakusketak, dokumentalak, testigantza-liburuak eta obra kulturalak (literatura, filmak, telebista...)***

Egunkariak informatzen duenean oroimenari buruzko jardunaldi, erakusketa edota dokumental baten inguruan, baldin eta omenaldirik ez badago. Omenaldia egonez gero, alegia, erakusketa edota jardunaldiak omenaldi baten parte badira, kasu horretan omenaldien atalean sailkatuko dugu. Oroimen historikoaren protagonista edota lekuko baten bizipenak biltzen dituen liburuaren gaineko informazioa, bestalde, atal honetan gordeko da. Oroimen historikoaren eskuratze-prozesuarekin batera, obra literario, film eta telesail ugari sortu dituzte, eta horiek ere izan dira albiste egunkarian, eta puntu honetan sailkatu dira.

JUSTIZIAri dagokionez, ondorengo sailkatze-lana proposatu da ikerlan honetarako:

- ***Oroimen historikoari buruzko arau eta ikerketa juridikoak***

Oroimen Historikoaren Legea izenarekin ezagutzen den 52/2007 Legea onartu aurretik, bai eta ostean ere, bestelako arau juridikoak onartu dituzte. Adibidez, askatasun-gabetze egoeran bizi izandakoei emandako kalte-ordaina erabaki eta arau juridikoa izan zen, edota, elkarteei gobernuek ematen dizkieten diru-laguntzak eskuratze-lanak egiteko, baita motibazio politikoko biktimen gaineko dekretua ere. Horiek guztiak eta bestelako arau juridikoak atal honetan sailkatu dira. Ikerketa egia bilatzeko era izan arren, ikerketa juridikoari dagokionez, atal honetan deskribatu da epaileek agintzen dituzten ikerketek ondorio juridikoak dituztelako, hau da, justiziaren arlokoak dira. Puntu honetan, beraz, ikerketa judizialak izango ditugu oinarri, hau da, epaile batek agindutako ikerketak.

- ***Aitortza instituzionalaren, frankismoa gaitzestearen eta erabaki juridikoen aldarrikapena***

Oroimen historikoaren eskuratze-lanetan aritzen diren gizarte-mugimenduen lorpenetariko bat izan da erabaki juridikoak bultzatu izana; hori dela-eta, atal honetan bildu dira erabaki juridiko horien aldarrikapenak, eta ez erabakiak eurak. Horrekin batera, historiaren aitortza instituzionala (araua ez den bitartean) eta frankismoaren gaitzestea (bai aldarrikatzea bai adierazpena) puntu berean sailkatu dira. Horrez gain, oroimen historikoaren

eskuratze-lanetan arituko den elkarte bat aurkeztea ere hemen sartu dugu, oroimenaren eskuratzea aldarrikatzen duen heinean.

ERREPARAZIOA ETA ERREKONNOZIMENDUA

- **Omenaldiak**

Gerra edota diktadura garaiko (zenbait kasutan baita II. Errepublika ere) gertakari baten urteurrena gogora ekartzeko ekitaldia, garai horretako pertsonaren bat omentzeko antolatutako ekintza, edota eskultura baten aurkezpena eta antzeko gertakariak puntu honetan sailkatu ditugu. Esaterako, *Aterpe 1936* elkarteak urteko egiten duen omenaldia Artxandan, non lehenengo urtean, 2006ko ekainaren 18an, eskultura aurkeztu zuten.

- ***Sinbologia (frankismoari buruzko sinbolo fisikoak edota ohorezko izendapenak) eta agiri, ogasun eta leku historikoen eskuratzea***

Agirien eta ogasun historikoen gaineko erabaki asko araututa daude, hori dela-eta, arau juridiko bati buruzko artikulua baldin bada, nahiz eta agirien eta ogasunei buruzkoa izan, arau juridikoen atalean kokatu da. Beste kasu guztietan, hau da, gaia agiriak, ogasunak edota leku historikoak badira, arau juridiko baten aipamen zehatzik gabe, atal honetan sailkatu da. Bestalde, nahiz eta «egunkariak egindako historiaren azalpena edota ikerketa» izan, azalpen edota ikerketa hori agiriei buruz izan delako, hemen kokatuko dugu. Leku historikoei dagokienez, azpigai hori izateko eraikinak edota paisaia historikoak berak izan behar du aztergaia artikuluan, eta ez bertan gertatutakoa historian zehar. Adibidez, 2007ko martxoaren 19an *Garak* argitaratu zuen Saturrarango kartzelan emakume presoek jasandako errepresioari buruzko erreportaje bat, «Cárcel de Saturrarán, prisión franquista». Erreportajearen tesia kartzelan gertatutako errepresioa da, ez kartzela bera, alegia, eraikina, horregatik ez dugu honetan sailkatu, baizik eta *Egunkariak egindako historiaren azalpena edota ikerketa* atalean.

Sinbologiaren kasuan, alde batetik, eremu publikoetan dauden frankismoaren estatu eta armari moduko inguruan ari diren artikulua azaldu ditugu atal honetan. Beste alde batetik, Francori edota diktadurako beste edozein pertsonari ezarritako ohorezko tituluei buruzko gaiak ere landu ditugu, adibidez, Melitón Manzanás-i emandako ohorezko gurutzeak sortutako eztabaida. Bestela esanda, nahiz eta sinbologia frankistaren gaineko jarduna legez araututa egon, 52/2007 Legean, hain justu, eta Manzanásen dominaren modukoak erabaki juridikoak izan, Francoren diktadurari buruzko sinbolo edota jarritako gurutze guztien kasuak hemen sailkatu dira arau horien ideia ez delako azpimarratu albistean.

- ***Elkarteen sorrera eta bestelako unean uneko albiste-gertakari bakanak***

Bestalde, prozesuak bestelako egoerak sortzen ditu, adibidez, elkarte berri baten sorrera, errepresaliatuen aldeko monolito baten suntsiketa, edota protagonista historiko baten heriotzaren berri. Albiste-gertakari bakan horiek, unean unekotzat ulertzen diren albistek, multzo berean gordeko dira, baita albiste oso orokorrak direnak ere, eta gaia bera oso argi ez dagoenean.

Gerta daiteke albiste berean jardun mota bat baino gehiago agertzea. Kasu horietan, titularrean agertzen den gaia hautatu da sailkatzea egiteko, eta titularrean agertu ezean, albistean presentzia handiena daukana.

a.2. Zer gertatu zen, zein da *Gara* egunkariak eskuratu duen oroimena

Oroimen historikoari buruzko diskurtso-markoaren azterketa egiteko, kazetaritzaren funtsezko informazioaren bost W-ak izan ditugu oinarri: Nor(k)-nori, Non, Noiz, Zer eta Nola. Horrez gain, zergatiak eta horren ondorioak ere aztertu dira eta horretarako honako aldagai hauek bilatu:

a.2.1. Nor(k)-Nori. Protagonista historikoak

Estatu-kolpearen ondorioz sortutako gerrak eta ondorengo diktadurak banaketa soziala ekarri zuten. Banaketa hori oso plurala izan zen, kolore eta ideologia askotakoa. Ikerketa honetarako, berriz, bi multzo nagusi eta orokorretan sailkatu dira: alde batetik, kolpearen ostean legebidezko gobernu errepublikanoa babestearen alde borrokatu zirenak, eta, bestetik, estatu-kolpea babestu zutenak Errepublikaren aurka eginda.

Kolpeak ez zuen arrakastarik izan Espainiako Estatuko hainbat lurraldetan eta horregatik hasi zen gerra. Gerra hartan ideologia anitzeko batailoiak borrokatu ziren, eta nazioarteko laguntza ere izan zuten alde biek. Borroka-gunean aritu ziren asko, baina gerran parte hartu barik, biolentzia eta errepresioa sufritu zuten beste pertsona askok ere.

Hori horrela, oroimen historikoaren inguruan eraikitako diskurtsoa osatzeko, 1936ko estatu-kolpearen garaiko eta osteko protagonistek albisteetan izan duten presentzia eta haien inguruan eraikitako irudia deskribatu da. Hortaz, protagonistak aipatutako bi multzo orokorretan sinplifikatu eta sailkatu dira: batetik, estatu-kolpearen aldeko jarrera agertu zutenak, eta, bestetik, estatu-kolpearen aurkako jarrera erakutsi zutenak, alegia, Errepublikaren aldeko nolabaiteko leialtasuna erakutsi zutenak. Multzo horiek oso heterogeneoak izan ziren, eta egunkariak aniztasun hori islatzen duen ala ez azaltzeko, honako koadro hauek antolatu dira:

3. koadroa. Estatu-kolpearen aurkako jarrera erakutsi zuten pertsonaia historikoak.

Estatu-kolpearen eta diktaduraren aurka agertu zirenak	Datu pertsonalak	Pertsonaren izena	
		Adina edo lanbidea moduko beste datu pertsonalen bat	
		Euskal herritartasuna	
		Zibila	
		Umea	
		Emakumea	
		Andereñoa	
		Apaiza	
	Masoia		
	Deskribatze-datu politikoak	Abertzale-izaera edo alderdia	Ekintzalea
			Abertzalea
			Nazionalista
			EAE-ANV
			EAJ-PNV
		Errepublikano-izaera edo alderdia	Errepublikanoa
			Izquierda Republicana
		Sozialista-izaera edo alderdia	Sozialista PSOE
		Komunista-izaera edo alderdia	Komunista PCE
		Anarkista-izaera edo sindikatua	Anarkista CNT
		Karlista	
		Ezkertiarra	
		Politika-karguduna	
		Sindikatuak	CCOO
			ELA
			STV
	UGT		
	SOV		
	Federación Nacional de Trabajadores		
	Jaurlaritzako kidea		
	Segurtasun-ındarrak, afiliazio militarra eta bestelako militantziak⁶	Gudaria	
		Militarra	
		Milizianoa	
Nazioarteko Brigadak			
Makia			
Guardia Zibila			
Segurtasun-ındarra			
ETA			
GRAPO			
FRAP			
IK			
EGI			
Antifaxista			

Iturria: Egilea.

⁶ ETA, FRAP, GRAPO, IK eta EGI 1950eko hamarkadatik aurrera sortu ziren mugimenduak dira, diktaduraren eta haren erregimenak ezarritako neurrien aurka borrokatzeko. Informazio A.2. atalean eta ingelesezko glosarioan.

4. koadroa. Estatu-kolpearen aldeko jarrera erakutsi zuten pertsonaia historikoak.

1936ko estatu-kolpearen eta diktaduraren alde egin zutenak	Datu pertsonalak	Pertsonaren izena
		Adina edo lanbidea moduko beste datu pertsonalen bat
		Euskal herritartasuna
		Zibila
		Umea
		Emakumea
	Deskribatze-datu politikoak	Frankista
		Faxista
		Europar faxista
		Falangista
		Karlista
		Politika-karguduna
	Segurtasun-indarrak, afiliazio militarra eta bestelako militantziak	Erreketea
		Militarra
		Segurtasun-indarra
		Erregimen frankista edota faxista
		Eliza
		Franco
	Mola	
	Beste izen politiko militarren bat	
	Margarita	

Iturria: Egilea.

3. eta 4. koadroen glosarioa

Lan honetarako honela definitu dira 1936ko estatu-kolpearen osteko protagonista historikoak:

- **1936ko estatu-kolpearen aurkakoak eta gerra galdu zutenak**
- **1936ko estatu-kolpearen defendatzaileak eta gerra irabazi zutenak**

Definizio orokor hori sortzeko estatu-kolpea bera hartu da ardatz, estatu-kolpea bera hartu baita aztertzen ari garen oroimenaren hasiera-datatzat. Hala eta guztiz ere, esan bezala, deskribatze orokor bat da; izan ere, talde orokor bi horien barnean izaera eta ideologia oso ezberdinak batu ziren. Areago, kasu askotan, ideologia bereko pertsonak talde batean zein bestean borrokatu ziren. Esaterako, egon ziren estatu-kolpearen alde eta kontra ere borrokatu ziren guardia zibilak, edo gerra-hasieran alde batean edo bestean borrokatzera behartu zituzten zibilak eta gero beste aldera pasatu zirenak.

Hori guztia gogoan izanda, datu hauek batu **dira 1936ko estatu-kolpearen aurkakoei eta gerra galdu zutenei dagokienez:**

- **Datu pertsonalak**

- **Pertsonaren izena.**
- Adina edo lanbidea moduko **beste datu pertsonalen bat.**
- **Euskal herritartasuna**, alegia, Euskal Herrikoa delako datua azpimarratu duenean informazioak.
- **Zibila**, hau da, kargu politikorik edo militarrik gabeko izaera zibila aipatzen duenean albisteak, betiere, zibila hitza erabiltzen badu.
- **Umea** dela zehaztea.
- **Emakumea** dela zehaztea.
- **Andereñoa.** Lanbidea izan arren, aparteko puntu batean zehaztu nahi izan da oso eginkizun esanguratsua izan zutelako Hego Euskal Herrian, batez ere diktadura garaian, beraz, **andereño** izena aipatzen badu albisteak, horrela zehaztu da.
- **Apaiza.** Berrero ere, Espainiako Estatuko elizak izan zuen jarrerarekin alderatuta, oso bestelakoa izan zen euskal apaizen parte-hartzea gerran eta geroko diktaduran. Horiek horrela, egunkariak **apaiz**-izaera aipatu duen kasuetan estatu-kolpearen aurka manifestatu zen apaiza izan zela adierazten badu, horrela zehaztu da fitxategian.
- **Masoia.** Masoien aurkako jarrera egon zen kolpisten eta erregimen diktatorialaren partetik, horren azalpenaren aurkeztea nolakoa izan den ezagutzeko **masoi**-izaera aipatu duten kasuak zenbatu dira.

- **Deskribatze-datu politikoak edo sindikalak**

Alderdi edota ideologia politiko zehatzen bat aipatu duten kasuak, baita sindikatuen aipamenak ere. Fitxan idatzitako terminoak, letra lodiz zerrenda hauetan, bere horretan bilatu dira, ikerketa honetarako esanahi hauek dituztela ulertuta. Aipatutako terminoa, hitza, horrela agertu ez bada, ez da fitxategian bildu, hau da, 1936ko gerran parte hartu zuten batailoi asko alderdiek zein sindikatuak sortutako batailoiak izan ziren, adibidez, 1937ko otsailean Arecesen (Asturias) izandako batailan, Cándido Saseta Euzko Gudarosteko buruak gidatzen zituen hiru batailoi: Euzko Indarra, EAE-ANVkoa; Amayur, EAJ-PNVkoa; eta Indalecio Prieto, UGTkoa. Ikerketa honetarako batailoien ideologia ezagutu arren, bakarrik aipatu da, baldin eta egunkariak aipatu badu. Bestela esanda, Amayur aipatuta ere, EAJ-PNVkoa zela aipatzen ez badu albisteak, ez da alderdiari buruzko informaziorik jasoko fitxategian, albisteak ez duelako egin.

- **Abertzale-izaera edo alderdia**

- **Ekintzale.** *Euzko Abertzale Ekintza* alderdiko kideak deskribatzeko erabiltzen den adjektiboa.
- **Jeltzale.** *Euzko Alderdi Jeltzalea* alderdiko kideak deskribatzeko erabiltzen den adjektiboa.
- **Abertzale.** Aberria maite duena, kasu honetan, Euskal Herria, eta adjektibo hori forma horretan erabili den kasuetan zehaztu dugu.
- **Nazionalista.** Nazioa maite duena, kasu honetan, Euskal Herria, eta berriro ere, nazionalista hitza agertu denean horrela zehaztu dugu.
- **EAE-ANV.** *Euzko Abertzale Ekintza - Acción Nacionalista Vasca*. EAJ alderditik sortu zen 1930ean.
- **EAJ-PNV.** *Euzko Alderdi Jeltzalea - Partido Nacionalista Vasco*. 1895ean sortutako alderdia.
- **Emakume Abertzale Batza.** 1922an sortu zen EAJ-PNV alderdiaren barruan, emakumez osatuta. Ikerketa honetarako bereziki garrantzitsua izan zen gerran eta diktaduran presoek eskainitako laguntza.

- **Errepublikano-izaera edo alderdia**

- **Errepublikano**⁷. Errepublika babesten duena edota joera horretan oinarritzen den alderdi baten jarraitzailea. Kasu honetan, Bigarren Errepublikaren aldeko erreferentzia eginda.
- **Izquierda Republicana.** Manuel Azañak 1934an sortutako alderdi errepublikano espainola.

- **Sozialista-izaera edo alderdia**

- **Sozialista.** Ideologia sozialistaren aldekoa edota joera horretan oinarritzen den alderdi baten jarraitzailea.
- **PSOE.** *Partido Socialista Obrero Español*. 1879an sortutako alderdi espainola.

- **Komunista-izaera edo alderdia**

- **Komunista.** Ideologia komunista babesten duena edota joera horretan oinarritzen den alderdi baten jarraitzailea.
- **PCE.** *Partido Comunista de España*. 1920an sortutako alderdi espainola, *Federación de Juventudes Socialistas* taldeak bultzatuta.

⁷ Errepublikano eta errepublikazale sinonimotzat erabili dira lan honetan.

- **Anarkista-izaera edo sindikatua**
 - **Anarkista.** Ideologia anarkistaren aldekoa edota joera horretan oinarritzen den alderdi baten jarraitzailea.
 - **CNT.** *Confederación Nacional del Trabajo*. 1910ean sortutako sindikatu espainola, printzipio anarkosindikalistak babesten dituena.
- **Karlista.** Ideologia karlistaren aldekoa edota joera horretan oinarritzen den alderdi baten jarraitzailea.
- **Ezkertiarra.** Ezkerreko alderdi politiko baten jarraitzailea edo ezkerreko ideologiaren aldekoa.
- **Politika-karguduna.** Pertsonaren baten kargu politikoren bat azaldu denean, pertsona hori deskribatzeko. Kasu honetan, kolpisten aurkako kargu politikoa.
- **Sindikatuak**
 - **CCOO.** *Comisiones Obreras*. Sindikatu espainola, zeinaren lehenengo langileen batzordeak 1950eko hamarkadaren amaieran sortu ziren, besteak beste, alderdi komunistak eta *Acción Católica*ak bultzatuta.
 - **SOV.** *Solidaridad de Obreros Vascos*. EAJ alderdiak bultzatu zuen sindikatua, 1911n.
 - **ELA.** *Eusko Langileen Alkartasuna*. 1933ko bigarren kongresuan enpleguen federazioa integratu zen SOV erakundean eta ELA-STV (*Solidaridad de Trabajadores Vascos*) izena hartu zuen. 1936ko estatu-kolpearen ostean Euzko Gudarostean barnean bere batailoi propioa izan zuen kolpisten aurka borrokatzeko, San Andres Batailoia, eta ELA siglekin ezagutzen zen sindikatua.
 - **STV.** *Solidaridad de Trabajadores Vascos*.
 - **UGT.** *Unión General de Trabajadores*. 1888an sortu zen Bartzelonan, sindikatuaren sorrera PSOE alderdiarekin lotuta dago.
- **Afiliazio militarra, segurtasun-indarrak eta bestelako militantziak** lotu dira kargu edo zeregin militarrekin, talde armatuekin eta poliziarekin. Afiliazio politikoekin egin den bezala, letra lodiz aurkeztutako terminoak bilatu ditugu albisteetan, hurrengo lerroetan azaltzen diren esanahiak dituztela ulertuta.
- **Gudaria.** 1936ko gerran Euzko Gudarostean borrokatu zen pertsona.
- **Militarra.** Armadan lan egiten duen pertsona.
- **Milizianoa.** Soldadua izan barik, armadaren ordezkari edo osagarri gisa 1936ko gerran milizian aritu zen pertsona.
- **Nazioarteko Brigadak.** Estatu-kolpearen ostean Espainiako Gerran Errepublikaren legalitatearen alde borrokatzea etorri ziren boluntario atzerritarren taldeak.

- **Makia.** Faxismoaren aurkako gerrillen mugimenduan parte hartu zuena.
- **Guardia Zibila.** Izaera militarra duen Espainiako Estatuko segurtasun-erakundeetako bat.
- **Segurtasun-indarra.** Ikerketa honetarako, segurtasun-erakundea zehaztu barik, polizia aipatu den kasuetan «segurtasun-indar» bezala definitu da.
- **ETA. Euskadi Ta Askatasuna.** Euskal Herriko erakunde armatu abertzalea, EGI-Ekin taldeak EAJrekiko harremanak hautsitakoan sortua (1958).
- **GRAPO. Grupo Revolucionario Antifascista Primero de Octubre.** Legez kanpoko talde armatu espainola, 1975ean sortu zen Espainiako Alderdi Komunista (berreraikia)-ren adar armatu gisa.
- **FRAP. Frente Revolucionario Antifascista y Patriota.** Faxismoaren aurkako erresistentzia-taldea. 1973an sortu zuten PCE(ml)-ren laguntzarekin eta Francoren erregimenaren aurka borrokatu zen.
- **IK. Iparretarrak.** Ipar Euskal Herriko erakunde armatu abertzale eta sozialista. 1972an agertu zen lehen aldiz.
- **EGI. Euzko Gaztedia.** EAJren gazte-erakundea. Bilbon sortu zen 1904an *Juventud Vasca* izenaz. 1950eko hamarkadan, EGiren eta EAJren artean politika egiteko erari buruzko iritziak eta tirabirak sortu ziren. EAJko buruekin ados ez zeuden EGiko militante batzuek Ekin eta, ondoren, ETA sortu zuten (1958). EGIk berak ere zenbait ekintza egin zituen. EGI-Batasuna EGiko taldeak ETArekin bat egin zuen (1971). *Gudari* izeneko aldizkaria ere atera zuen EGIk (1961-74).
- **Antifaxista.** Faxismoaren aurkako ideologia eta sentimendua duena.

1936ko estatu-kolpearen defendatzaileen eta gerra irabazi zutenen artean antzeko datuak aztertu dira, eta aurrekoan bezala, terminoak, hitzak bilatu dira hurrengo lerroetan azaldutako esanahiak kontuan izanda geroko analisirako.

- **Datu pertsonalei** dagokienez, aurreko puntuan bezala, izaera pertsonalarekin zerikusia duten datuak bildu dira:
 - **Pertsonaren izena.**
 - Adina edo lanbidea moduko **beste datu pertsonalen bat.**
 - **Euskal herritartasuna**, alegia, Euskal Herrikoa delako datua.
 - **Zibila**, hau da, kargu politikorik edo militarrik gabeko izaera zibila aipatzen denean.
 - **Umea** dela zehaztea.
 - **Emakumea** dela zehaztea.

- **Deskribatze-datu politikoak** izeneko multzoak, kasu honetan, afiliazio gutxi bildu ditu diktaduraren beraren izaera dela-eta.
- **Frankista.** Franco edota haren erregimenaren jarraitzailea.
- **Faxista.** Faxismoaren jarraitzailea. Faxismoa jokabide autoritario, bortitz eta diktatoriala duen doktrina politiko gisa ulertuta, indarrez zerbait inposatu nahi duena.
- **Europar faxista.** Faxismo hitzaren jatorria Mussolinik 1919an sortutako mugimendu politikoarekin lotuta dago, eta aipatutako jokabide autoritario, bortitz eta diktatoriala gogoan izanda, **europar faxista** terminoak lan honetan deskribatzen ditu garai hartako Europako erregimen edota ideologia faxistarekin bat egiten zuten mugimenduak, esaterako, Hitler, Mussolini eta Salazar moduko diktadoreen erregimenak, eta Francoren alde borrokatu zirenak 1936ko gerran.
- **Falange Española.** Espainiako talde politiko nazional-sindikalista eta ideologia faxistakoa, J.A. Primo de Rivera-k fundatua 1933an. JONS (*Juntas de Ofensiva Nacional-Sindicalista*) taldearekin bat egin zuen (1934). 1936ko estatu-kolpean eta gerran erregimen errepublikanoaren aurka egin zuen. Francok FET-JONS (*Falange Española Tradicionalista y de las JONS*) sortu zuen dekretuz, eta erakunde politiko bakartzat aldarrikatu. Francoren diktaduran Falangeko edo Mugimenduko kidea izan behar zuen jendeak, edozein kargu publikotarako. Ofizialki desegin zuen gobernuak 1977an.
- **Falangista.** *Falange Española* erakunde politikoaren jarraitzailea.
- **Karlista.** Ideologia karlistaren aldekoa edota joera horretan oinarritzen den alderdi baten jarraitzailea.
- **Politika-karguduna.** Pertsonaren kargu politikoren bat azaldu denean pertsona hori deskribatzeko, kasu honetan kolpisten aldeko kargu politikoa.
 - **Segurtasun-ındarrak, afiliazio militarra eta bestelako militantzien** harira honako termino hauek bilatu dira albisteen testuetan, esanahi hauek dituztela ulertuta:
- **Erreketea.** Alderdi Karlistak 1931n sortutako organizazio militarreko kidea.
- **Militarra.** Armadan lan egiten duena.
- **Segurtasun-ındarra.** Ikerketa honetarako, segurtasun-erakundea zehaztu barik, polizia aipatu den kasuetan «segurtasun-ındar» bezala definitu da, alde bakarra izan da estatu-kolpearen alde edo kontra egin bazuen, eta horren arabera sailkatuko da multzo honetan edo aurrekoan.

- **Erregimen frankista edota faxista.** Gerra eta diktadurari buruzko albisteetan, maiz, aipatu egiten da «**erregimen**» hitza. Ikerketa honetarako aztertu da Francoren erregimenari erreferentzia egiten diona, *frankista*, *faxista*, *Francoren* edota beste edozein formula erabilia ere.
- **Eliza.** Elizaren kasuan, elizaren instituzioa aipatu den kasuetan **eliza** markatu da fitxategian, ez apaiz edo moja zehatzen bat agertu denean, instituzioa baizik.
- **Franco.** Diktadorearen izena zenbatetan aipatu den zehaztu nahi izan da fitxategian, beraz, **Franco** izena agertu den bakoitzean horrela adierazi da.
- **Mola.** Francoren izenarekin bezala egin da **Molaren** kasuan.
- **Beste izen politiko militarren bat.** Estatu-kolpearen aldeko bestelako kargudunen izenak fitxategiaren multzo honetan sailkatuko dira.
- **Margarita.** Margariten elkarte, 1932an sortuta, ideologia karlistako emakumeek osatzen zuten, karlismoaren ideiak zabaltzeko helburuarekin, besteak beste. Hori gogoan izanda, emakume **margarita** zenbatetan agertu den bilatu da eta agertu denean hemen sailkatu.
- **Sección Femenina.** Falangearen barnean ere bazegoen sekzio femeninoa, 1934an sortuta eta izen horrekin berarekin ezagutzen zena **Sección Femenina**. Ikerketa honetarako, beraz, margaritekin bezala, emakumezko hauei erreferentzia egin zaienean, fitxategian horrela markatu da.

Emakumezkoaren islak aparteko arreta merezi du, protagonista deskribatzean sexua aipatu arren, emakumezkoa agertu den kasuetan, azaldu zaion eginkizuna zein izan den zehaztean egunkariak oroimen historikoaren arloan garatu duen genero-ikuspegia deskribatu da:

5. koadroa. Emakumezkoaren isla.

Protagonista historiko aktiboa
Errepresioaren biktima pasiboa
Rol bikarioa
Protagonista historikoaren senidea

Iturria: Egilea.

5. koadroaren glosarioa

- **Protagonista historiko aktiboa.** Albistean agertutako emakumezkoari buruzko informazioak erreferentzia egiten badio hark egindako lanari, gerran edota gerraostean, pertsona aktibo bezala agertu den kasuetan, dela familia aurrera ateratzeko ahaleginean, dela lanpostu zehatz batean..., fitxategian protagonista historiko aktibo bezala zehaztu du ikerketa honek, nahiz eta errepresioaren biktima ere izan.
- **Errepresioaren biktima pasiboa.** Emakumezkoaren irudia baldin eta errepresaliatuarena edota biktimarena bakarrik baldin bada, hau da, ez bada azpimarratzen, biktima izan arren, zer lan egin duen edota zer parte-hartze izan duen gerran eta gerraostean, orduan, **errepresioaren biktima pasibo** esan zaio.
- **Historiaren rol bikarioa.** Rol bikarioa honela definitu da: gizonezkoren baten menpe dagoen emakumezkoaren irudia. Kasu honetan, gudariaren alaba, emaztea, ama... izaera hori azpimarratuta haren izaera propioa itzalean utzi da.
- **Protagonista historikoaren senidea.** Oroimen historikoaren eskuratze-prozesuan, baita ikerketa honetan ere, behin baino gehiagotan aipatu da hirugarren belaunaldiaren parte-hartzea eta garrantzia, iloben lana. **Protagonista historikoaren senide** gisa adieraziko dugu fitxategian, beraz, albistea horiei buruz ari denean edota emakumea aurkezten denean protagonista historiko maskulinoren baten senitarteko gisa, menpekotasunik aurkeztu barik; ezta haien parte-hartze aktiboa zehazten ez denean ere.

Biktima hitzak albisteetan izan duen presentziak protagonisten izaerari buruzko bestelako datu batzuk eskaintzen ditu eta, horrekin batera, mezuaren beraren berezitasunak agerian utzi. Beraz, biktima hitza agertu den edo ez aztertu da, eta nori buruz ari den zehaztu. Beste hainbat kasutan bezala, honetan ere, terminoa zenbatu da fitxategiaren bitartez, eta geroko diskurtso-analisietan azaldu da terminoaren erabilera.

a.2.2. Noiz. Zein garaitako oroimen historikoa

Oroimen historikoaren beste aldagai bat garaia da, alegia, 1936ko estatu-kolpearen eta hurrengo garaien artean egunkariak zeini jarri dion arreta gehien aztertzea:

6. koadroa. Garai historikoa.

Gerra (1936-1939 ⁸)
Francoren diktadura (1936-1975)
Gerra eta diktadura (1936-1975)
Trantsizioa (1975-1979)
Gerra edota diktadura eta trantsizioa (1936-1979)
Gerra-garaitik gaur egun arte (1936-)
Gaur egun

Iturria: Egilea.

6. koadroaren glosarioa

- **Gerra (1936-1939).** Estatu-kolpearen ondorioz etorritako gerra, ofizialki, 1939ko apirilean amaitu zen. Euskal Herriari dagokionez, kolpistek 1937ko ekainean bereganatu zuten Bizkaia, eta Hego Euskal Herri osoa kolpisten esku geratu zen. Hori horrela, fitxategian **gerra** zehaztu da, albisteak jorratzen duen garai historikoa urte horietan kokatuta baldin badago.
- **Francoren diktadura (1936-1975).** Espainiako Estatuko hainbat herrialdetan estatu-kolpeak arrakasta izan zuen, eta zona horietan, gerrarik egon ez bazen ere, estatu-kolpearen errepresioa bortitza izan zen eta jarraian erregimen diktatoriala ezarri zuten kolpistek. **Francoren diktadura** esan da, beraz, albisteak erregimen diktatorialaren garaiari egiten dionean erreferentzia, gerra aipatu barik.

⁸ Gerra Euskal Herrian 1937ko uztailean amaitu bazen ere, 1939 urtea adierazi da Espainiako beste lurraldeetan jarraitu zuelako 1939ko apirilaren 1a arte.

- **Gerra eta diktadura (1936-1975).** Albisteak gerran zein erregimen diktatorialean izandako gertakariak azaldu dituenen, eta horrela zehaztu duenean, alegia, **gerrari eta diktadurari** aipamena egin dienean, orduan horrela zehaztu da fitxategian.
- **Trantsizioa (1975-1979).** Franco diktadorea 1975eko azaroan hil zen, baina erregimenak aurrera jarraitu zuen 1979ko konstituzioa onartu arte. 1975 eta 1979 bitarteko urteei trantsizio-garaia esaten zaio, eta 1977ko Amnistia Legea ordukoa da. Albisteak garai horretan izandako gertakari bati egin dionean erreferentzia, orduan, fitxategiaren puntu honetan zehaztu da aldagaia.
- **Gerra edota diktadura eta trantsizioa (1936-1979).** Gerratik trantsiziora bitartean gertatzen bada albistearen istorioa, garai guztiak aipatuta.
- **Gerra-garaitik gaur egun arte (1936-).** Albisteak erreferentzia egiten badio gaurko garaia, jarraipena emanez gerran gertatutakoari.
- **Gaur egun.** Albisteak garai historikoei erreferentziarik egiten ez badie eta egungo gertakariaren bat baldin badu ardatz.

a.2.3. Non. Non gertatu zen

Historiari buruzko testuinguru geografikoa da, kasu honetan, garaia azalpenarekin egin den bezala, albisteak gertakari historikoaren kokatze geografikoa egiten du, alegia, gertakaria non kokatzen duen:

7. koadroa. Kokapen geografikoa.

Espainia
Euskal Herria
Tokian tokikoa

Iturria: Egilea.

7. koadroaren glosarioa

- **Espainiako Estatu.** Kolpeak ondorioak eragin zituen estatu osoan. Albisteak aurkezten duen gertakariaren testuingurua azaltzean **Espainiako Estatuaren** testuinguruari aipamena egiten badio, horrela azaldu da fitxategian.
- **Euskal Herria.** Gertakari historikoaren eta haren ondorioen testuinguru geografikoa Euskal Herrira mugatu duenean, alegia, Espainiako Estatuaren ideia azaldu ez duenean, baina bai Euskal Herrikoa, orduan, **Euskal Herria** adierazi da.

- **Tokian tokikoa.** Gertakariari buruzko testuinguru geografikoa tokian tokiko herrira mugatu den kasuetan, adibidez, Nafarroan gertatutako heriotzak azaldu direnean, Espainiako Estatuan izandako estatu-kolpearen ondorio direla azaldu barik, orduan, **tokian tokiko** testuinguru geografikotzat azaldu da.

a.2.4. Zer-nolako injustizia gertatu zen eta zergatik

Protagonisten inguruan eraikitako irudiarekin batera, erregimenaren inguruan eraikitako ideiek ere diskurtsoaren definizioa eratzen lagundu dute. Zeharkako moduan bada ere, hizkuntzaren erabilerak 1936ko estatu-kolpearen ondorioz gertatutako injustizien definizioa eta zergatiak baldintzatzen ditu.

Horren arabera, zenbait kontzepturen inguruko erabileraren azterketa egin da:

8. koadroa. Erabilitako terminologia.

Faxismoa
Frankismoa
Estatu-kolpea
Altxamendua
Gerra
Diktadura

Iturria: Egilea.

8. koadroaren glosarioa

Ikerlan honetarako testuetan termino zehatz batzuk bilatu dira, eta pertsonaia historikoen definizioaren kasuan egin den bezala, garrantzia eman zaio lexikoari, lexikologiak indar handia duelako espresio ideologikoaren eta pertsuasioaren eremuan. Pertsona edota gertakari berberei buruz hitz egiteko, komunikatzaileak diskurtsoan erabiliko dituen hitzen hautaketa egin behar du, eta hautaketa hori, besteak beste, testuinguru soziopolitikoak baldintzatzen du (Van Dijk, 1995:25). Horregatik ez da gauza bera faxismo hitza erabiltzea edo frankismo, ezta altxamendua edo estatu-kolpea ere. Beraz, lexikologia aztertuta, geroko analisia egiteko honako definizio hauek izan dira gogoan:

Faxismoa (Harluxet hiztegi entziklopedikoa): *Jokabide autoritarioa, bortitza eta diktatoriala, indarrez zerbait inposatzean datzana.*

Frankismoa (Harluxet hiztegi entziklopedikoa): *Estatu espainolean Francisco Franco diktadoreak 1939. urtetik aurrera ezarritako erregimena; Francoren erregimen eta ideietatik eratorritako doktrina.*

Faxismo hitzak badu izaera errepresiboaren konnotazioa zein denotazioa, erregimenaren ideiak indarrez inposatzen duen jokabidea adierazten du. *Frankismo* hitzaren kasuan, ordea, Francoren erregimena izandakoa baino ez du adierazten, zer-nolako erregimena izan zen zehaztu barik.

Beste alde batetik, *estatu-kolpe* vs *altxamendu* terminoen aukeraketa ikertu da:

Estatu-kolpea —*coup d'état* edo *golpe de estado*— (Real Academia Española): ekintza biolentoa eta azkarra, normalean indar militarrek edo erreboltaiek burututa estatuko gobernuaren bitartekoak kentzeko helburuarekin, ordezkatuz ordura arte zeuden autoritateak⁹.

Altxamendu —*uprising, rebellion* edo *alzamiento*— (Harluxet hiztegi entziklopedikoa): herri edo talde baten errebolta, asaldakuntza edo matxinada.

Estatu-kolpe hitzak biolentziaren ideia barneratuta du, indar militarren erasoak ezarritako gobernuaren aurka erabilitako biolentzia. *Altxamendua*, ordea, «herri edo talde baten errebolta» da, baina ez du zertan gobernuaren aurkakoa izan, ezta biolentoa ere.

Interesgarria ere bada *gerra* eta *diktadura* hitzen erabilera:

Gerra (Harluxet hiztegi entziklopedikoa): *Herri, giza talde edo estatu bi edo gehiagoren arteko arma bidezko borroka*.

Diktadura (Harluxet hiztegi entziklopedikoa): *Pertsona batek edo pertsona-talde batek kontrolik gabe eta autoritarismoz agintzeko modua*.

Gerran giza talde biren edo gehiagoren parte-hartze aktiboa dago; diktaduran, berriz, pertsona-talde batek agintzen du indarra erabiliz eta beste pertsona-taldea indarkeria horren biktima bihurtuta.

Horrekin guztiarekin batera injustiziaren beraren ezaugarriak aztertzeak iraganean gertatutako bidegabekeriaren gaineko mezua osatzen du. Horren analisirako, lehenengo eta behin, *alde biek* indarra erabili zutela onartuta, indar hori erabiltzeko egunkariak azaldutako arrazoiak bilatuko ditugu albisteetan, gero arrazoiaren sailkapena eta analisisia egin ahal izateko. Bestela esanda, eduki-analisan zehar albisteak aipatutako arrazoi guztiak bilduko ditugu, esaterako, *justiziaren alde, Euskal Herriaren defentsan, gerra, mendekua...* **Indarra erabiltzeko egunkariak azaldutako arrazoi guztien** zerrenda orokor bi osatuko dugu, bat kolpisten arrazoiekin eta beste bat errepublikanoen arrazoiekin, eta behin albiste guztiak aztertuta, zerrenda horiek irakurri eta multzotan sailkatuko dira arrazoi nagusiak ikertzeko.

⁹ «Actuación violenta y rápida, generalmente por fuerzas militares o rebeldes, or la que un grupo determinado se apodera o intenta apoderarse de los resortes del gobierno de un Estado, desplazando a las autoridades existentes».

Indarkeria

Ikergaiaren egoera atalean azaldu den bezala, indarkeria era askotakoa izan daiteke. Ageriko indarkeria fisikoa begi-bistakoena da, baina badira bestelako indarkeriak ere. Analisirako, egunkariak agerrarazitako errepresio motak ikertu dira, horrekin ezagutzeko nolakoa izan zen garai hartan bizi izandako errepresioa egunkariaren diskurtsoaren arabera.

9. koadroa. Indarkeria motak.

Indarkeria fisikoa	Borroka-gunea
	Bonbardaketa
	Fusilamendua
	Eraila
	Tortura
	Askatasun-gabetzeko indarkeria
	Erbestea
	Espetxea
	Langileen Batailoiak (LLBB)
	Kontzentrazio-esparrua
	Genozidioa
	Desagertze behartua
	Indarkeria poliziala
	Gizateriaren eta giza eskubideen aurkako krimenak
Generoan oinarritutako indarkeria	Sexuala emakumearen kontra
	Sexuala gizonezkoaren kontra
	Sexuala generoa zehaztu barik
	Beheramendu publikoa emakumearen kontra
	Beheramendu publikoa gizonezkoaren kontra
	Beheramendu publikoa homosexualen kontra
	Beheramendu publikoa generoa zehaztu barik
	Senitartekoen galtzeak emakumezkoengan eragindako kaltea
	Senitartekoen galtzeak gizonezkoengan eragindako kaltea
Indarkeria politikoa edota ekonomikoa	Desjabetzea
	Umeen lapurreta
	Garbiketa
	Motibazio politikoko biktimak
Indarkeria kulturala eta sinbolikoa	Kulturala
	Erligiosoa
	Familian eragindako kaltea

Iturria: Egilea.

9. koadroaren glosarioa

Ikerketa honetarako, beraz, ideia hauek bilatu dira indarkeriaren inguruan:

- **Ageriko indarkeria fisikoa.** Indar fisikoaren bitartez eragindako indarkeria ikusgarria.

Ikerketa honetarako, indarkeria fisikoaren barnean xerkatu dira:

- **Borroka-gunea.** Gudaren testuinguruan bataila bati buruz hitz egin denean edota gerraren borroka-gunean gertatutako indarkeria azaldu denean albistean.
- **Bonbardaketa.** Albistek 1936ko gerran zehar egondako bonbardaketei buruzko aipamena egin duenean, **bonbardaketa** zehaztu da.
- **Fusilamendua.** **Fusilamendua** edo **fusilatutako pertsona** bati buruz egin duenean berba albistek.
- **Eraila.** Heriotzari egin badio erreferentzia albistek, **eraila** esan zaio fitxategian.
- **Tortura.** Torturari edota tratu txarrei aipamena egin zaien bakoitzean, **tortura** zehaztu da fitxan.
- **Askatasun-gabetzeko indarkeria** adieraziko da baldin eta fitxategian kartzela, kontzentrazio-esparrua edo bestelako presondegi motak aipatu ezean, askatasuna ukatzen duen edozein indarkeria agertzen bada.
 - **Espetxea.** Askatasun-gabetzearen barruan, **espetxea** zehaztu dugu albistek berak horrela egin duenean.
 - **Langileen Batailoak (LLBB).** Espetxearen kasuan bezala, **LLBB**etan sufritutako askatasun-gabetzea zehaztu da albistek langileen batailoak aipatu dituenean.
 - **Kontzentrazio-esparrua.** Espetxearen eta LLBBen irizpide bera erabili da **kontzentrazio-esparruetarako**.
 - **Erbestea.** Gerraren eta eguneroko errepresioaren ondorioz erbestera joateko beharrari edo erbesteratutako pertsona bati buruz hitz egin badu albistek, **erbestea** definitu da.
- **Genozidioa.** Genozidioaren kasuan, termino zehatza bilatu da, hau da, **genozidio** terminoaren erabilera kuantifikatu da.
- **Desagertze behartua.** Indarrez desagerrarazitako pertsonen aurkako krimenak zehazteko albistek desagertuei buruzko aipamena egin duenean, horrela zehaztu da.

- **Indarkeria poliziala.** Indarkeria polizialaren ideia zehaztu den kasuetan bakarrik markatu da. Bestela esanda, tortura eta bestelako gehiegikeria polizialei buruz hitz egin badu ere, gehiegikeria horiek indarkeria poliziala direla ez badu zehaztu albisteak, ez da zehaztu.
 - **Gizateriaren eta giza eskubideen aurkako krimenak.** Indarkeria polizialarekin gertatzen den bezala, aipatutako indarkeria motak gizateriaren eta giza eskubideen aurkako krimenak izan daitezke, horrela zehaztu da, ordea, bakarrik albisteak horrela zehaztu duenean.
 - **Garrote.** Garrotez aplikatzen den heriotza-zigorraren isla aztertzeke horren aipamenik egin ote den edo ez azertu da, beraz, **garrote** zehaztu den kasuetan adierazi da fitxategian.
- **Generoan oinarritutako indarkeria,** izenak berak dioen moduan, generoan oinarritzen den indarkeria da, alegia, generoan oinarrituta sufriarazten den biolentzia. Ikerketa honetarako ondorengoko hauek zehaztu dira albisteetan bilatzeko:
- **Sexuala emakumearen kontra.** Emakumezko baten aurkako eraso sexuala agertu den kasuetan, alegia, bortxaketa, kasu horietan puntu hau markatu da fitxategian.
 - **Sexuala gizonezkoaren kontra.** Gizonezkoaren aurkako eraso sexuala bada, gizonezko bati egindako bortxaketa, orduan, beste puntu honetan zehaztu da.
 - **Sexuala homosexualen kontra.** Biktimaren sexu-joera homosexuala zehaztu bada, horren aurkako indarkeria sexualen bat agertu den kasuetan puntu honetan sailkatu da.
 - **Sexuala generoa zehaztu barik.** Bortxaketari buruz hitz egin badu albisteak, baina sexu erasoei buruz generoa zehaztu barik, orduan, hemen sailkatu da.
 - **Beheramendu publikoa emakumearen kontra.** Emakumezkoen aurka, errizino-olioa edanaraztea, ilea moztea, irainak eta bestelako beheramendu publikoak aipatu direnean, emakumezkoaren aurkako beheramendu publikoa agertu dela zehaztu da.
 - **Beheramendu publikoa gizonezkoaren kontra.** Aurrekoaren gauza bera, baina gizonezkoaren aurka izan zela zehaztuta.
 - **Beheramendu publikoa homosexualen kontra.** Aurreko bien gauza bera, baina homosexual baten aurka izan zela zehaztuta.
 - **Beheramendu publikoa generoa zehaztu barik.** Aurrekoen gauza bera, baina generoa zehaztu ez duenean.

- **Senitartekoen galtzeak emakumezkoengan eragindako kaltea.** Generoan oinarritutako indarkeria, ordea, ez da bakarrik fisikoa eta ikusgarria, ikusezina ere bada. Puntu hau zehaztu da senitartekoen galtzeak emakumearengan eragindako kalteak agerian geratu badira albistean, adibidez, etxean zein etxetik kanpo lan egin behar izatea ordura arte gizonetakoak irabazten zuelako dirua, edo senarra hilda egon arren, heriotza-ziurtagiria lortzeko arazoak izatea eta, ondorioz, berriro ezkontzeko debekua jasotzea.

Generoan oinarritutako bestelako indarkeria motarik agertu bada, horrela zehaztu eta genero-indarkeriaren multzo orokorraren barruan aztertu da.

- **Indarkeria politikoa edota ekonomikoa.** Ikerketa honetarako, indarkeria fisikoaz gain, beste errepresio-teknika batzuk ere aztertu dira, kasu honetan politikoa eta ekonomikoa.
 - **Desjabetzea.** Albistean desjabetzeari buruzko informaziorik agertu bada, esaterako, etxearen jabetza kendu zietela aipatu badu, **desjabetzea** zehaztu da.
 - **Umeen lapurreta.** Ikerketa honetarako kontuan izan ditugu batez ere diktaduraren lehenengo urteetan helburu ideologikoekin gertatu ziren umeen lapurretak. Adibidez, kartzeletan preso ziren emakumezkoen kendutako umeak Vallejo Nájeraren teoriari jarraituta, hau da, gorriekin amaitzeko. Hori esanda, ez dira ikerketarako kontuan izan 2011n agertzen hasi ziren ustezko lapurreten auziak, ume lapurtuen elkarteek eurek ere ez zituztelako azaltzen diktadura frankistan gertatutako errepresio politiko moduan.
 - **Garbiketa.** Erregimenak sustatutako garbiketa-prozesua, batez ere irakasle eta funtzionarioen artean, agertu den bakoitzean **garbiketa** bezala zehaztu da fitxategian. Esate baterako, albisteak aipatu duenean estatu-kolpearen aurretik irakaslea zen bati debekatu ziotela irakasten jarraitzea, edo udaletan lan egiten zuten funtzionarioak kargutik kendu zituztela. Baliteke, baina, garbiketa heriotzaren bitartez burutzea, fusilamendua, adibidez. Kasu horietan, bakarrik garbiketaren ideia zuzenean agertu bada zehaztu da horrela, bestela fusilamendua edota erailketa esan zaio.
 - **Motibazio politikoko biktimak.** Indarkeria polizialaren eta motibazio politikoko biktimak behin baino gehiagotan nahastu egin diren ideiak dira. Ikerketa honetarako, albisteak «motibazio politikoa» zehaztu duenean bakarrik azpimarratu da ideia hau.

Bestelako indarkeria politikoa edota ekonomikoa agertu bada, esaterako isun ekonomikoak, edo modu orokorrean azaltzen baldin bada indarkeria horri buruzko erreferentzia, horrela zehaztu eta multzo orokorraren barruan aztertu da.

- **Indarkeria kulturala eta sinbolikoa.** Indarkeria mota hau ikusezina da, baina eguneroko bizitzan du eragina. Indarkeria kulturala eta sinbolikoa modu orokorrean aztertzeaz gain, ondorengoko berezitasunak ere aurkitu dira, eta horiek zehaztu direnean albistean, fitxategian ere zehaztu dira.
 - **Kulturala.** Kulturarekin lotura duten indarkeriak puntu honetan sailkatu dira, adibidez, euskararen aurkako neurriak.
 - **Erlijosoa.** Erljio bat inposatzeko erabilitako biolentziari, edo erlijio hori ez praktikatzegatik ezarritako zigorrei, **indarkeria erlijiosoa** esan zaie.
 - **Familian eragindako kaltea.** Gerrak, erbesteratzeak, askatasun-gabetzeak, desagertze behartuak, isun ekonomikoek... horiek guztiek eragina dute familiaren estrukturan. Kalte hori agerian geratu bada albistean, alegia, erreferentzia egin bazaio eguneroko errepresioak familian eragindako kalteari, azalduz, adibidez, familia banatuta geratu zela gerraren ostean, umeak ezin izan zirela eskolara joan lanera joan behar izan zutelako aita desagertuta zegoelako, belaunaldi traumatizatuaren sorrera... orduan fitxategian puntu hau markatu da.

b) Informazioaren kalitatea eta kazetaritza-jarduna

Informazioaren kalitateak mezuaren eraginkortasuna baldintzatzen du, baina kazetaritza-jardunak, askotan, informazioaren kalitatea lantzea ekiditen du. Hori horrela, hurrengo orrialdeetan albisteen kalitatea nola neurtu den azalduko da, betiere jardun kolektiboaren markoak ezartzen dituen irizpideak oinarritzat hartuta.

Horretarako aniztasuna aztertu da: aniztasun geografikoa, ahotsen aniztasuna eta protagonisten aniztasuna. Horren ostean, azalduko dira, orobat, aztertutako albisteen izenburuak, egitate-maila eta gaurkotasuna.

b.1. Aniztasuna

Beraz, hona hemen *Gara* egunkariak argitaratutako informazioaren aniztasuna analizatzeko erabilitako aldagaiak:

b.1.1 Aniztasun geografikoa

Gara Euskal Herri osorako editatzen den egunkaria da, beraz, Euskal Herriko lurralde historikoen estaldura neurtu da, baita Euskal Autonomia Erkidegoari egin zaion erreferentzia ere. Horrez gain, Espainiako zein Frantziako estatuetan eta munduan izandako gertaeren estaldura aztertu da, estaldura geografiko horretan aniztasuna egon den edo ez ikertzeko.

10. koadroa. Albistearen hedadura geografikoa.

Euskal Herria
Bizkaia
Gipuzkoa
Araba
Nafarroa
Ipar Euskal Herria
Euskal Autonomia Erkidegoa EAE
Espainia
Frantzia
Mundua

Iturria: Egilea.

b.1.2. Albisteen protagonisten aniztasuna

Aurreko puntu batean protagonista historikoak aipatu dira. Orain egungo protagonistak aztertuko dira, zehatzago esanda, albisteen protagonistak, eta zeintzuk diren zehazteko titularrari begiratu zaio. Ekintzaren egilea hartu da albistearen protagonistatzat. Esaterako, *El PNV recurre al Constitucional por bienes incautados en 1936*; ekintzaren egilea, titularraren arabera, EAJ da, beraz, EAJ izango da protagonista. Zenbait kasutan gerta daiteke titularrean protagonistarik ez zehaztea: *Ampliado el plazo para compensar a las víctimas de la Guerra de 1936*; horrelako kasuetan «gertakari» bezala definitu da albistearen protagonista.

11. koadroa. Albistearen protagonista.

Instituzioren bat	Gobernuko bozeramaileren bat, epaileren bat...
Alderdi politikoak eta sindikatuak	Hainbat alderdi politiko
	EAJ-PNV
	EA
	Bildu
	Aralar
	Nafarroa Bai
	Amaiur
	Ezker abertzalea
	ANV-EAE
	PSOE-PSE-PSN
	PP-UPN-UPyD
	IU-EB
	CNT
	ELA
Gizarte-mugimenduak	Tokian tokiko elkarteak
	Lau Haizetara Gogoan
	Ahaztuak 1936-1977
	Geureak 1936
	Euskal Memoria Fundazioa
	ARMH
	Foro por la memoria
	Kolpe-estatuaren aldeko bertsioa babesten duen elkarteren bat
Adituak	Aranzadi Zientzia Elkartea
	Adituak edota profesionalak
Historiaren lekukoak	Historiaren lekukoak edota protagonistak
Gertakaria	Protagonista gertakaria denean

Iturria: Egilea.

B.1.3. Albisteetan agertutako ahotsen aniztasuna

Ahotsen kasuan, protagonisten sailkatze bera erabili da, ezberdintasun batekin: ahotsa denez aztergaia eta ez protagonismoa, *gertakaria* ezin da ahotsa izan, baina bai kazetaria edota egunkaria, bestelako ahotsik agertzen ez denean. Hori bai, protagonistaren kasuan ez bezala, kasu honetan albiste osoa izan da gogoan ahotsa zein den zehazteko.

12. koadroa. Albistearen ahotsa.

Instituzioren bat	Gobernuko bozeramaileraren bat, epaileren bat...
Alderdi politikoak eta sindikatuak	Hainbat alderdi politiko
	EAJ-PNV
	EA
	Bildu
	Aralar
	Nafarroa Bai
	Amaiur
	Ezker abertzalea
	ANV-EAE
	PSOE-PSE-PSN
	PP-UPN-UPyD
	IU-EB
	CNT
	ELA
Gizarte-mugimenduak	Tokian tokiko elkarteak
	Lau Haizetara Gogoan
	Ahaztuak 1936-1977
	Geureak 1936
	Euskal Memoria Fundazioa
	ARMH
	Foro por la memoria
	Kolpe-estatuaren aldeko bertsioa babesten duen elkarteren bat
Adituak	Aranzadi Zientzia Elkarteak
	Adituak edota profesionalak
Historiaren lekukoak	Historiaren lekukoak edota protagonistak
Kazetaria edota egunkaria	Bestelako ahotsik ez dagoen kasuetan

Iturria: Egilea.

Gizarte-mugimenduei dagokienez, haien izenak ere bildu ditugu, agertu diren elkarten zerrenda osatu ahal izateko eta kasu horretan ere zer-nolako aniztasuna ikusten den zehazteko.

11. eta 12. koadroen glosarioa

Albistearen protagonista eta albistearen ahotsa aztertzeko aldagai berdinak erabili dira, alde bakarra haxe izan da: protagonistaren kasuan **gertakaria** izan daitekeela protagonista, eta ahotsaren kasuan, bestelako ahotsik ez dagoen kasuetan, **kazetari edo egunkari** bezala zehaztu da.

- **Instituzioren bat.** Gobernuko bozeramaileraren bat, epaileren bat... Instituzio ofizialekin zerikusia duen pertsonaren bat agertu denean albistean, bai eta instituzioa bera ere, jakina; esaterako, Jaurilaritza, Espainiako Gobernua, **Legebiltzarra**...

- **Alderdi politikoak eta sindikatuak.**
 - **EAJ-PNV.** Egungo Euzko Alderdi Jeltzalea aipatzen badu albisteak, edo alderdikideren bat aipatzen badu jeltzalea dela zehaztuta, orduan, horrela zehaztu da. Alderdi edota alderdikide iraganekoren bati egiten badio erreferentzia, ordea, kasu horretan *historiaren lekuko edota protagonista* esan da, EAJkoa izan arren, historiaren protagonista historikoa izatea azpimarratzen duelako albisteak, ez egungo EAJko kidea izatea.
 - **ANV-EAE.** Egungo EAE-ANV taldea aipatzen badu albisteak edo ekintzalaren bat agertzen badu albisteak, *ekintzalea* dela azpimarratu da.
 - **EA.** Eusko Alkartasuna alderdia agertu bada albistean, edo alderdikideren bat Eusko Alkartasuneko partaidea dela adierazita, **EA** zehaztu dugu fitxategian.
 - **EH Bildu.** 2012an jaio zen. Sortu, EA, Aralar eta Alternatiba alderdiek osatzen dute zenbait hautagai independenterekin batera. Ezkerreko ideologia abertzalea duen alderdia da. Aurrekoetan bezala, **(EH) Bildu** aipatu duenean albisteak, alderdi edo alderdikide bezala, horrela zehaztu da.
 - **Aralar.** 2002an sortu zen eta ezkerreko ideologia abertzalea duen alderdia da. Albisteak alderdia edo alderdikidea aipatzen duenean, aurrekoetan bezala, **Aralar** alderdiari buruz ari dela zehaztu da.
 - **Nafarroa Bai** taldea Nafarroako indar politikoa da. 2004an sortua, eta 2011 arte, Aralar, Eusko Alkartasuna, EAJ eta Batzarre alderdiek eta pertsona independenteek osatzen zuten; 2011ko hauteskundeetan EA, Batzarre eta Aralar koaliziotik aldentu ziren.
 - **Geroa Bai.** 2011n sortu zen eta *Nafarroa Bai*ko proiektuaren jarraipena da, EAJk, Atarrabia taldeak, Zabaltzen elkarteak eta pertsona independenteek osatuta.

- **Amaiur.** 2011tik 2015era egondako koalizioa da, bai EAEn bai Nafarroan. EAK, Alternatibak, Aralarrek eta pertsona independenteek osatu zuten, eta ezkerreko ideologia abertzalea zuen. Berrero ere, **Amaiur** taldea edo taldekideren bat agertu denean, horrela zehaztu da fitxategian.
 - **Ezker abertzalea.** Formula hori erabiliko dugu, termino hori erabili badu albistekak, bai eta ezkerreko ideologia euskal abertzalea duten edo izan duten alderdiei edo alderdikideei buruz hitz egiten badu eta goian aipatutakoak ez badira, adibidez, Herri Batasuna, Euskal Herritarrok eta ilegalizatutako bestelako alderdiak.
 - **PSOE-PSE-PSN.** Egungo Partido Socialista Obrero Español, Partido Socialista de Euskadi edota Partido Socialista de Navarra, alegia, alderdi sozialistarekin lotura duten alderdiren bat izan bada protagonista/ahotsa, edo kide sozialistaren bat aipatu bada, haren militantzia agertuta.
 - **PP-UPN-UPyD.** Partido Popular, Unión del Pueblo Navarro eta Unión Progreso y Democracia. Ikerketa honetarako multzo berean sartu dira zeren eta oroimen historikoaren inguruan antzeko jarrera erakutsi baitute aztertutako laginaren denboran. Hori horrela, alderdi horietakoren bat, edo haietako alderdikideren bat agertu denean, betiere siglak azpimarratuta, multzo honetan sailkatu dira.
 - **IU-EB(B).** Izquierda Unida-Ezker Batua (Berdeak). Berrero ere, alderdia edo alderdikideren bat agertu bada.
 - **CNT.** Egungo Confederación Nacional del Trabajo sindikatua protagonista/ahotsa izan bada, edota sindikatuko kide bezala aurkeztutako norbait.
 - **ELA.** Egungo Eusko Langileen Sindikatua edo sindikatuko kideren bat albistearen protagonista/ahotsa izan denean.
 - **Hainbat alderdi.** Protagonista bilatzeko puntu honetan, bakarra izan daiteke fitxategian markatu beharrekoa, baina baliteke protagonista alderdiak oro har hartuta edota zenbait alderdi izatea, kasu horietan, horrela zehaztu da. Gauza bera ahotsaren bilaketan, ahotsa nagusia bilatu den arren, baliteke ahots batek baino gehiagok izatea nagusitasun hori.
- **Gizarte-mugimenduak.** Oroimen historikoaren eskuratze-prozesuan hainbat dira protagonistak; atal honetan gizarte-mugimendurik adierazgarrienak sailkatu dira, hortaz, albisteko protagonista nagusi gisa mugimendu horiek edota horietako kideren bat agertu direnean, zehaztuta gizarte-mugimendua, orduan horrela markatu da fitxategian.

- **Tokian tokiko elkarteak.** Asko dira oroimen historikoa eskuratzeko lanetan ari diren tokian tokiko elkarteak, areago, hainbat dira momenturen batean oroimena eskuratzearen alde lanen bat edo beste egin duten elkarte kulturalak. Horietako edozein aipatu badu albisteak, **tokian tokiko elkarteak** esan zaio puntu honetan.
- **Lau Haizetara Gogoan (LHG).** Hainbat elkarte batzen dituen koordinakundea da, 2006an sortutakoa. Bertan dira: EAE-ANV, Donostiako genozidioa 1936, Durango 1936, Eusko Lurra Fundazioa, Memoriaren Bideak, Oroituz Andoain 1936 eta Sare Antifaxista¹⁰. Ahaztuak 1936-1977 elkarte koordinakundearen parte izan zen ikerketaren lagin-denboran. LHG zehaztu da fitxategian, hori bai, **LHG** zehaztu duenean albisteak, bai protagonista bai ahots nagusi bezala. Haren barneko elkarteren bat agertuz gero, elkarte bera zehaztu da edo **tokian tokiko elkarte**, baina ez LHG, albisteak egin ez badu.
- **Ahaztuak 1936-1977.** 2005ean sortu zen elkarte da, oroimen historikoa eskuratzeko helburua duena.
- **Geureak 1936.** 280/2002 Dekretuaren harira Jaurlaritzak ordain ekonomikoa eskaini zien gerrako errepresaliatuei, baina ordain hori hainbat biktimari ukatu zitzaizkien; horiek laguntzeko sortu zen Geureak 1936 elkarte 2003an. Elkarte edo elkarteko kideren bat protagonista/ahotsa izan bada, horrela zehaztu da.
- **Euskal Memoria Fundazioa** 2009an sortu zen Euskal Herriko oroimena eskuratzeko eta dokumentatzeko helburuarekin.
- **ARMH.** Asociación para la Recuperación de la Memoria Histórica Espainiako estatu osoan lan egiten duen elkarte da eta 2000n Priaranza del Bierzon egindako indusketarekin batera sortu zen.
- **Foro por la memoria,** edo Federación estatal de foros por la memoria 2004an sortu zen tokian tokiko hainbat elkarte batuta. Hauek ere izan dira protagonista eta ahotsa, gainera, izan direnean, horrela gorde da.
- **Kolpe-estatuaren aldeko diskurtsoa babesten duen elkarteren bat.** Fundación Nacional Francisco Franco moduko elkarte agertzen bada eta protagonista/ahotsa bada.

¹⁰ Horrela zehaztuta dago haien <<http://lau-haizetara-gogoan.blogspot.com.es/>> web orrialdean (Kontsulta: 2016-05-23).

- **Adituak.** Multzo honetan oroimen historikoaren inguruan lan egiten duten teknikoak, irakasleak, profesionalak eta adituak orokorrean sailkatu dira, haiek izan direnean protagonistak edo ahots nagusiak.
 - **Adituak edota profesionalak.**
 - **Aranzadi Zientzia Elkarte**a adituz eta tekniko osatutako sozietatea da. Gainerako guztietatik nabarmendu da, besteak beste, indusketetan erreferente delako Euskal Herrian eta Espainiako Estatuan, eta presentzia handia izan duelako prentsan.
- **Historiaren lekukoak edota protagonistak.** Ikerketa honetarako aztertu den garai historikoaren lekukoak edota garaiko protagonistak izan direnean albistearen protagonistak edo ahots nagusiak, orduan, puntu hau markatu da fitxategian.
- **Protagonista gertakaria denean.** Albiste guztietan, ordea, ez dago protagonista zehatz bat, gertakaria bera izan baitaiteke albistearen protagonista. Adibidez, «31 URTE JUSTIZIA EGARRIZ», kasu horretan protagonista gertakaria da, alegia, 31 urte justiziaren zain egon izana. Horietan guztietan **gertakaria** esan da.
- **Kazetaria edota egunkaria.** Ahots zehatzik agertu ez den kasuetan, hau da, albistearen ahotsa kazetaria izan denean, **kazetaria edota egunkaria** esan zaio.

Aniztasunarekin batera, **kalitatea neurtzeko bestelako ideia hauek aztertu dira**, Maria Gonzalez Gorosarri ikertzailearen *Albisteen Kalitatea* doktorego-tesian oinarrituta (2011), kalitatearekin zerikusia duten aldagaiak zehazteko:

b.2. Izenburuak

13. koadroa. Albistearen izenburua.

Informatiboa
Deigarria

Iturria: Egilea.

13. koadroaren glosarioa

Albistearen izenburua. Titularren kasuan bi aukera aurreikusi dira:

- c) **Informatiboa.** Titularrean aurkezten diren datuak neutroak dira, adjektibo eta tonu dramatikorik gabeak.
- d) **Deigarria.** Adjektiboak daramatza edota tonu dramatikoan idatzita dago, baita adierazpenak direnak ere.

b.3. Egitate-maila

14. koadroa. Albistearen egitate-maila.

Gertakizuna
Adierazpena
Espekulazioa eta ustea

Iturria: Egilea.

14. koadroaren glosarioa

Albisteen egitate-maila.

- e) **Gertakizuna.** Adib. «Jovenes de EA denunciaron los símbolos fascistas en Bilbo» albisteak ekintza bati buruzko informazioa dakar, salaketaren beraren adierazpenean geratu barik.
- f) **Adierazpena.** Adib. «Sainz de la Maza ve motivos políticos en la no devolución del archivo» albisteak adierazpen bati buruzko informazioa dakar, ez dago bestelako ekintzarik.
- g) **Espekulazioa eta ustea.** Adib. «Fusilados del 36 podrían estar enterrados en Uliá», baina, ez dago baieztatuta, ustea baino ez da.

b.4. Gaurkotasuna**15. koadroa. Albistearen gaurkotasuna.**

Gertakizun berria
Jarraipena
Urteurrena
Iragarpena
Atenporala

Iturria: Egilea.

15. koadroaren glosarioa

Gaurkotasunak ere garrantzi handia du, informazioaren beraren erabilgarritasunaren adierazle delako. Hori horrela, ikerketa honen berezitasunak gogoan izanda, honako aldagai hauek landu dira:

- h) **Gertakizun berria.** Gertatu berri den zerbait, edo gertakariari buruzko lehenengo informazioa.
- i) **Jarraipena.** Egunkariak lehenago landutako gertakizun baten jarraipena.
- j) **Urteurrena.** Gertakizun baten urteurrenaren harira sortutako informazioa.
- k) **Iragarpena.** Etorkizunean izango den zerbaiten iragarpena.
- l) **Atenporala.** Historiari buruzko artikulua atenporala.

Albisteen zehaztasunari dagokionez, aztertu da **ea** albistearen beraren barnean edota egunkariak aldeztetik argitaratutako albisteekin konparatuta datu kontrajarririk dagoen, bai eta argitaratutako informazioan oso begi-bistako akatsik agertzen den ere; adibidez, estatu-kolpea 1937an izan zela esatea. Zehaztasunik eza ere bada izen propioak txarto idaztea, besteak beste.

Zehaztasunarekin batera, **osotasunak** gaiari buruzko informazioa ulergarria izatea ahalbidetzen du. Hori neurtzeko, aztertutako albisteek kazetaritzaren oinarritzko 5 W-ak azaldu dituzten ikertu dugu: Nor, zer, noiz, non eta zergatik.

Bost galdera horiek, ordea, ez dira nahiko gaiari buruzko jakintza sakona hedatzeko, horregatik, aurretik aipatutako aldagaiekin batera, aztertu da ea egunkariak aldagaia ezagutzeko gaiari buruzko informazioa betea eskaini duen. Hau da, eskuratze-prozesuaren inguruko gertakariak testuinguru oso baten barruan azaldu dituen.

2.1.4. DATU-BILKETA

Datuak biltzeko Google Docs zerbitzua erabili dut, sistema horrek formulario digitalak sortzea ahalbidetzen duelako eta formulario horien bitartez lortutako datuak zuzenean bidaltzen dituelako Excel artxibo batera. Fitxa, beraz, formulario-itxurarekin diseinatu da, gero, Google Docs-en garatzeko eta berehala bideratu ahal izateko analisi-unitateen azterketa. Areago, fitxategi digitalak aldagaien erantzun guztiak ikusgai dituenek, akatsak ekiditea errazago izan dut, beraz, *erantzun zuzenaren* gainean klikatzea nahikoa izan da programak erantzuna gordetzeko. Gero, esan bezala, formularioan jasotako informazioa Excel datu-base batean gorde da.

Behin datu guztiak batuta, SPSS softwareara bidali dira emaitzen analisia burutzeko. Hortaz, hauek dira eman diren urratsak:

- a. Analisi-unitate bakoitzean bilatu nahi izan diren datuak zehaztu.
- b. Google Docs zerbitzuan formularioa sortu, fitxan diseinatutako datuen arabera.
- c. Datuak ustiatu beharreko unean ikusgai izan dira aldagai bakoitzeko erantzun-aukera guztiak. Hori horrela, analisi-unitate bakoitzak dituen ezaugarriak kopiatzeko, aldagai edota galdera bakoitzaren erantzunaren gainean klikatu besterik ez da egin behar izan. Formularioak izan duen abantailarik handienetakoa izan da hori.
- d. Programak, momentuan bertan, bidali ditu jasotako datuak Excel datu-base batera.
- e. Formularioaren erantzunak zehatzak direlako, homogeneousizatzeko aukera eskaini du, hots, definitutako datu guztien izenak beti izan dira berdinak; Excelen ere bai.
- f. Excel datu-basean edozer aldatzeko edo gehitzeko aukera izan da, behar izan denean: bat, Google Docseko Excelen bertan aldatzeko; bi, bestelako Excel datu-base batera esportatu eta bertatik lan egiteko.
- g. Informazio guztia bilduta, SPSS programaren laguntzarekin egin dut datuen analisia.

2.2. Metodo kualitatibo-interpretatzaileak

2.2.1. DISKURTSO-ANALISIA

Diskurtso-analisiak eduki-analisan lortutako datuak osatzeko aukera ematen du. Horregatik, eskuratzeko-prozesu osoaren bilakaera eduki-analisiaren bitartez aztertu ostean, diskurtso-analisia landuko da. Analisia egiteko hiru ideia esanguratsu hauek izan dira oinarrian:

- (1) Iraganaren eraikitze amaigabea egungo interesen arabera.
- (2) Sinboloen eta istorioen erabilera, identitate batzuk azpimarratzeko eta beste batzuk ezkutatzeko.
- (3) Emakumezkoen ikusezintasuna ageriko genero-ezberdintasuna duen historian.

Ideologiak, batez ere, diskurtsoaren bitartez azaltzen dira. Horren harira, diskurtsoaren analisi kritikoa gizartearen, diskurtsoaren eta ezagutza sozialaren arteko markoan landu da. Eduki-analisan egin den bezala, diskurtso-analisan ere lexikoa eta semantika aztertu dira, hau da, testuaren diskurtsoak sortzen dituen barne-azalpenak analizatu dira, ikerketa honen kasuan, oroimen historikoaren inguruan egunkariak eraikitako irudia ulertzeko (Van Dijk, 1993b, 1995:17-26).

Diskurtso-analisi honetarako, diskurtsoaren gaia bere osotasunean aztertu da, gogoan izan ditugu erabilitako hitzak, betiere, testuaren parte direla ahaztu barik, egindako ikerketa kuantitatiboari datu kualitatibo gehiago gehitzeko. Arreta berezia jarri zaio, beraz, estruktura semantikoari. Hori horrela, bilatuko dira «ondorio esplizituak, auresuposizioak, loturak, estrategiak eta abar, horiek guztiak, normalean, era inplizituan agertzen direla diskurtsoaren barnean». Hori egiteko, diskurtsoaren koherentzia bilatu da banakako testuetan zein diskurtsoa osatzen duten testu guztien artean (Van Dijk, 1983:24-33).

Analisia ekintza kolektiboaren markoaren barnean egin dugu. Alta, injustiziaren, ahalmenaren eta identitatearen osagarriak kontuan hartu ditugu diskurtso-analisia egiteko.

- a) **Injustizia.** Sumindura morala, kontzientzia politikoa. Eragindako minaren eta sufrimenduaren kontzientziarazioa.
- b) **Ahalmen itxaropentsua.** Ekintza kolektiboaren bitartez egoera edota politikak aldatzeko aukera badagoela pentsatzea. Injustizia behin azalduta, horren aurkako ekintzak egin daitezkeela erakutsi behar zaio jendeari. Aldaketarako aukera.
- c) **Identitatea.** Azaltzen du «gu» nor den, normalean «haiek» ideiarekin kontrastatuz, zeinek beste interes eta balio batzuk baitituzte.

Ikerketa honetarako, hortaz, bost kasu-ikerketaren interpretazio kualitatiboa egin da, alegia, diskurtso-analisia. Kasu horiek hautatzeko, eduki-analisan zehar zehaztu egin dira informazio-estaldura jarraitua izan duten gaiak, esaterako, 280/2002 Dekretuaren inguruan sortutako albiste multzoa. Gai horien artetik adierazkorrenak bereizi dira, kontuan izanda aurreko orrialdean aipatutako ideiak: iraganaren eraikitzea; sinboloen erabilera; eta emakumezkoak. Bost kasu hauek aukeratu eta aztertu dira:

1) 280/2002 DEKRETUA, *Madrazoren dekretua*. Biktimen biktimizazioa.

280/2002 DEKRETUA, azaroaren 19koa, Amnistiari buruzko Legean jasotako kasuen ondorioz askatasun-gabetzea jasan zuten pertsonentzako konpentsazioari buruzkoa. Izenburuak berak dioen moduan, 2002ko azaroaren 19an Euskal Herriko Agintaritzaren Aldizkarian argitaratu zen *Madrazoren dekretua* izenez ezagutu zen araua, Javier Madrazo Etxebizitza eta Gizarte Gaietako Sailburuak bultzatutako dekretua. Erabaki hori aitzindaria izan zen Euskal Herrian estatu-kolpeak eragindako biktimen laguntza ekonomikoaren harira, baina biktimek zailtasun handiak izan zituzten ordaina jasotzeko.

2) Txiki eta Otaegi: biktimak eta heroiak. Identitatearen interpretazioak garaiko beharren arabera.

Juan Paredes Manot (Txiki) eta Angel Otaegi izan ziren, José Humberto Baena, José Luis Sánchez Bravo eta Ramón García Sanz militanteekin batera, Francok agindutako azkeneko eraildakoak, 1975eko irailaren 27an. ETAko kideak lehenengo biak eta FRAPeakoak gainerakoak.

3) Lapurtutako sinboloa: Cándido Saseta, Euzko Gudarosteko komandanteburua.

Cándido Saseta 1904ko abenduaren 12an jaio zen Hondarribian. Akademia militarrean hasi zen gazte. Estatu-kolpea izan zenean, intendentziako kapitaina zen Gasteizeko soldadu-taldean. Militarra izanda ere, Errepublikaren alde egin zuen lehenengo momentutik eta Euzko Gudatostearen sorkuntzan parte-hartze zuzena izan zuen. 1937ko urtarrilean Gudarostearen komandanteburu izendatu zuten, eta otsailean Asturiasera bidali zuten brigada baten buru. Brigada haren parte ziren: Amayur (EAJ-PNV), Euzko Indarra (EAE-ANV) eta Indalecio Prieto (PSOE-UGT) batailoiak. Areces-eko batailan hil zuten Saseta, Asturiasen, 1937ko otsailaren 23an (Urgoitia,2002:465-473). Komandanteburuaren aztarnak 2008an eskuratu zituen Aranzadi Zientzia Elkarteak «El padrón de los Vascos» izeneko zelai hartatik; ordura arte desagertuta zegoen.

Cándido Sasetari afiliazio-agiririk topatu ez zaion arren, artxiboetan agertutako agirien arabera, EAJko jarraitzailea zen; izan ere, Hondarribiko Batzokiaren sorreran parte-hartze handia izan zuen eta gorde diren Jose Antonio Agirre lehendakariari idatzitako gutunak JEL sinatzen zituen (Jaingoikua eta Lagi-Zarra), sinadura hori jelkideen tradizioa izanda¹¹.

4) Saturrarango kartzela: datuen erabilerarik eza emakumezkoen eta umeen kasuan.

Jatorriz Saturrarán hotel-bainuetxea izan zen, baina estatu-kolpearen ostean emakumeentzako presondegi bilakatu zuen erregimen faxistak errepresioak eragindako gatibuak gordetzeko. Horiek horrela, 1938tik 1940ra 2.000 emakume eta ume baino gehiago izan ziren preso Saturraránen. Horietatik gutxienez 116 emakume eta 56 ume hil ziren preso ziren bitartean. Horrez gain, bertan egondako pertsonen testigantzek dioten bezala, emakumeek sexu-abusuak sufritu zituzten; kartzela zaintzen zuten mojek eta presondegia bisitatzen zuten erregimenaren aldeko soldaduek presoak bortxatzen zituzten. Umeei dagokienez, haietako asko ama eta senitartekoengandik banatu zituzten eta adingabeak ideologia frankista zuten familiekin eraman zituzten. Umeen *lapurreta* horren oinarrietako bat Antonio Vallejo Nájera psikiatraren teoria izan zen, zeinaren arabera, umeak ama «gorrien» eskuetatik aldendu behar zituzten komunismoarekin amaitzeko. Hala eta guztiz ere, atxilotutako emakumezko askok ez zuten ideologiarik aitortu, haien senarrak edota senitartekoek erregimenaren aurkako ideologia zutelako atxilotu zituzten (Machío, 2012).

5) Desagertuen bila. Indusketen azaleratzea egunkarian.

Desagertuen aztarnak eskuratzeko ezkutuan egin ziren indusketak hainbat urtetan zehar, baina 2000ko urrian, lehenengo aldiz publikoki eta teknika antropologikoen bitartez eskuratu zituzten ordura arte desagerrarazitako 13 gizon. Hortik aurrera, milaka izan dira eskuratu diren hezurdurak, Hego Euskal Herrian eta Espainiako Estatuan.

¹¹ Ik. eranskinak.

2.2.2. EZTABAIDA-TALDEAK¹²

Albisteen euren analisiarekin batera, bestelako metodo kualitatibo-interpretatzaileak ere erabili ditut lan honetarako: eztabaida-taldeak, hain justu ere. Alde batetik, informazioaren profesionalak bildu dira informazioaren alderik humanoena ezagutzeko eta kazetaritza-jardunaren eraginean sakontzeko. Beste alde batetik, eskuratze-prozesuaren teknikoak elkartu dira haien iritzia jasotzeko.

Talde-eztabaidak antolatzeko denbora eta aniztasuna izan dira gogoan. Bestela esanda, ikerlan hau 2012an hasi zen, eta orduan bildu ziren lehenengo kazetari-taldea eta lehenengo teknikari-taldea. Ikerlanaren hasiera zelako, ikerketa kuantitatiboa ez zegoen amaituta, eta haien iritziek eduki-analisiaren metodoa aberasteko aukera eskainiko zuten. Horrez gain, 2012 horretan oroimen historikoari buruz zuten inpresioa ere jaso zen. Hurrengo eztabaida-taldea, bai kazetariekin bai teknikariekin, ikerlan honen amaieran antolatu zen, ikerketa kuantitatiboa eginda zegoen ordurako; hori horrela, eztabaidetan egunkariaren azterketan aurkitutako ideiak aztertu eta 2012tik 2017ra eskuratze-prozesuaren harira gertatuko aldaketei buruzko inpresioak ere bildu ziren.

Guztira, beraz, lau eztabaida-talde egin dira:

- **Kazetariak**
 - **Donostian, 2012ko ekainaren 5ean**
 - Juan Carlos Etxeberria (EiTB)
 - Jonan Hernandez (Freelance —*El País*—)
 - Miguel Cifuentes (Grupo Noticias)
 - Urko Apaolaza (*Argia*)
 - **Donostian, 2016ko azaroaren 30ean**
 - Juan Carlos Etxeberria (EiTB)
 - Gari Mujika (*Gara*)
 - Amagoia Gurrutxaga (*Berría*)
 - Urko Apaolaza (*Argia*)

Eztabaida irekiak. Saioen hasieran oroimen historikoarekin duten harremanari buruz galdetu zaie, bai eta lan egiten duten hedabidean gaia nola eta zenbat landu duten ere. Hortik aurrera eztabaida librea izan da, honako ideia hauei buruzko iritzia agertuko zirela ziurtatuta:

¹² Eztabaida guztien audioak eranskinetan daude bilduta.

- Informazioaren ulergarritasuna eta zehaztasuna
- Testuinguruaren azaltzea
- Historiari buruz egindako kontaketa
- Errepresioaren irudia
- Iturriak eta protagonistak
- Informatzeko zailtasunak eta erraztasunak
- Eskuratze-prozesuaren beraren aldaketak, hedabideetan eta hedabideetatik kanpo

- **Teknikariak**

Montenegro de Cameros (Soria) herriko hilerrian egin beharreko indusketa-lanak profitatu ziren lehenengo eztabaida-taldea egiteko teknikariek. Aranzadi Zientzia Elkarteak antolatutako indusketa izan zen, beraz, eztabaidan parte hartu zuten teknikari guztiak aritu dira elkarlanean noizbait Aranzadirekin. Hala eta guztiz ere, haietako askok unibertsitatean eta beste elkarte batzuetan ere egiten edo egin dute lan, haien lanetatik aparte, asko boluntario baitira eskuratze-lanetan. Aranzadi Zientzia Elkarteko teknikariak hautatu dira, alde batetik, Aranzadi erreferente delako indusketa-lanetan eta 2002an indarrez desagerrarazitako pertsonak bilatzeko akordioa sinatu zuelako Jaurlaritzarekin¹³; akordioak aktibo jarraitzen du 2017an. Beste alde batetik, Aranzadi da *Garak* gehien aipatu duen taldea, horregatik garrantzitsua zen ikerketarako haien iritzia jasotzea.

○ **Montenegro de Cameros-en, 2012ko apirilaren 9an**

- Lourdes Herrasti (Arkeologoa)
- Almudena García (Arkeologoa)
- Enrique G. Arza (Arkeologoa)
- Oscar Rodriguez (ARMHko argazkilaria)
- Berta Martinez (Arkeologoa)
- Candela Martinez (Arkeologoa)
- Claudio Albizu (Mediku zirujaua)

¹³ Egun Jaurlaritzako Gogora institutuak koordinatzen ditu oroimenarekin zerikusia duten gaiak Euskadin: «Gerra Zibilean desagertutako pertsonen hilobiak ikertu eta bilatzeko Sailen arteko Batzordea sortu zen 2002ko abenduaren 10eko Gobernu Kontseiluan. Batzorde horrek egindako lanetan eta ikerketa hori egiteko Aranzadi Zientzia Elkartearekin sinatutako hitzarmenean argi geratu da Gerra Zibilearen ondare historiko dokumentala ere berreskuratzeke premia dagoela. Horretarako, Euskadin Gerra Zibilari buruzko Artxibo Historiko-dokumentala sortu da». Ik. <<http://www.euskadi.eus/aurrekariak/web01-s11ehmem/eu/>>.

Bigarren eztabaida-taldeari dagokionez, aurrekoan bezala, guztiek egiten edo egin dute lan Aranzadi Zientzia Elkartearekin, eta haietako batzuek ARMH moduko beste elkarteekin ere aritu dira noizbait.

- **Candeleda (Ávila) , 2016ko uztailaren 24an**
 - Enrique G. Arza (Arkeologoa)
 - Sonia Polo (Arkeologoa)
 - Susanna Llidó (Arkeologoa)
 - Itxaso Martelo (Arkeologoa)
 - Helena Ferrándiz (Antropologo soziala)
 - Francisco Ferrándiz (Antropologo soziala. CSIC)
 - Iñaki Rebolledo (Ikus-entzunezko teknikaria)

Kasu horietan ere eztabaida irekiak izan dira. Lehenengo eztabaidan, 2012koan, oroimen historikoaren eskuratze-prozesuaren egoerari buruz galdetu zitzairen, bai eta hedabideetatik jasotzen zuten informazioaren gaineko haien inpresioari buruz ere. Bigarren eztabaida taldea 2016an egin zen, eta oroimen historikoaren eskuratze-lanetan noiz, nola eta zergatik hasi ziren galdetuta hasi zen eztabaida, hortik aurrera eurek garatu zuten debatea. Kasu bietan ideia hauei buruzko haien iritziak bilatu ziren:

- Urteetan zehar gizartean eta hedabideetan nabaritutako aldaketak oroimen historikoaren inguruan
- Informazioaren ulergarritasuna eta zehaztasuna
- Kazetariekin eta hedabideekin duten harremana
- Indusketen garrantzia eta datuen erabilera hedabideetan
- Albisteen protagonistak

C. Ikerketaren emaitzak (1/5)

0. Sarrera

1. Aztertutako lagin-denboraren testuinguru soziopolitiko

2. Eduki-analisiaren datuak

2.1. Diskurtso-markoa

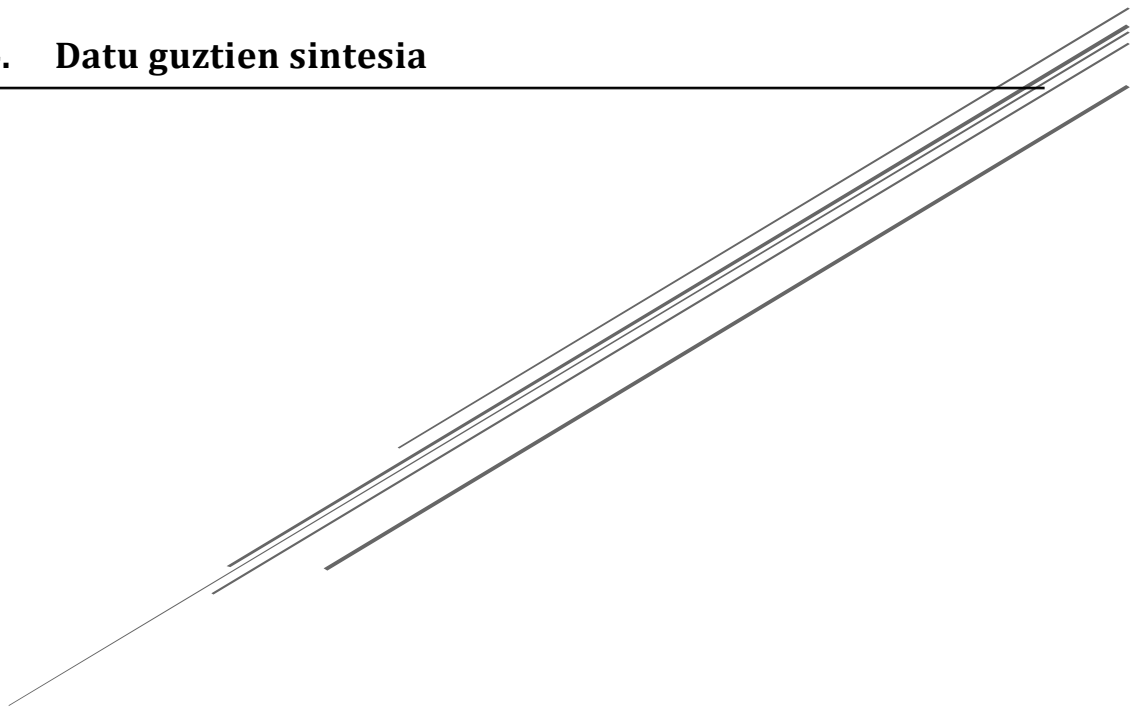
2.2. Albisteen kalitatea eta kazetaritza-jarduna

3. Metodo kualitatibo interpretatzailearen datuak

3.1. Diskurtso-analisia

3.2. Eztabaida-taldeak

4. Datu guztien sintesia

0. Sarrera

Atal honetara ikerketaren emaitzak ekarri dira. Hurrengo orrialdetan *Gara* egunkariak 1936ko estatu-kolpearen osteko oroimenari buruz egindako estaldura mediatikoaren azterketa kualitatiboaren eta kuantitatiboaren emaitzak antolatu dira.

Atalaren lehenengo partean, aztertutako lagin-denboraren testuinguru soziopolitikoak aurkeztu da. Testuinguru horrek lagunduko du lagin-denboran zehar gizartean izan diren aldaketak ezagutzera eta, horrekin batera, testuinguruak berak egunkariak oroimen historikoari buruz egin duen estalduran izan duen eragina aztertuko da.

Hurrengo partean eduki-analisiaren datuak daude azalduta. Lehenengoz, oroimen historikoari buruzko diskurtso-markoa definitu da, hau da, 2000ko urritik 2012ko maiatzera bitartean *Garak* argitaratutako albisteak aztertu dira aurreko kapituluan azalduta dagoen moduan; budd eskalaren laguntzarekin, informazio-pieza esanguratsuenak hautatu dira, guztira 789. Albiste horien arabera, 1936ko gertakarien eta haien ondorioen inguruan informatzeko egunkariak hautatutako markoa zehaztu da. Gero, eduki-analisia erabilia, informazioaren kalitatea eta kazetaritza-jarduna landu da, aztertutako albisteen informatzeko gaitasuna ikertu ahal izateko.

Hirugarren partean metodo kualitatibo interpretatzailearen datuak ezagutarazi dira. Alde batetik, eduki-analisan hautatutako bost albiste-gai aztertu dira diskurtso-analisia erabilia. Beste alde batetik, egunkariak argitaratutako informazioaren datuak osatzeko antolatutako eztabaida-taldeetatik eskuratutako iritziak, gogoetak eta ondorioak aurkeztu dira.

Atalaren amaieran, eduki-analisiaren datuak eta metodo kualitatibo interpretatzailearen datuak uztartu dira azken atalean aurkeztu diren ondorioen oinarria eraikitzeko.

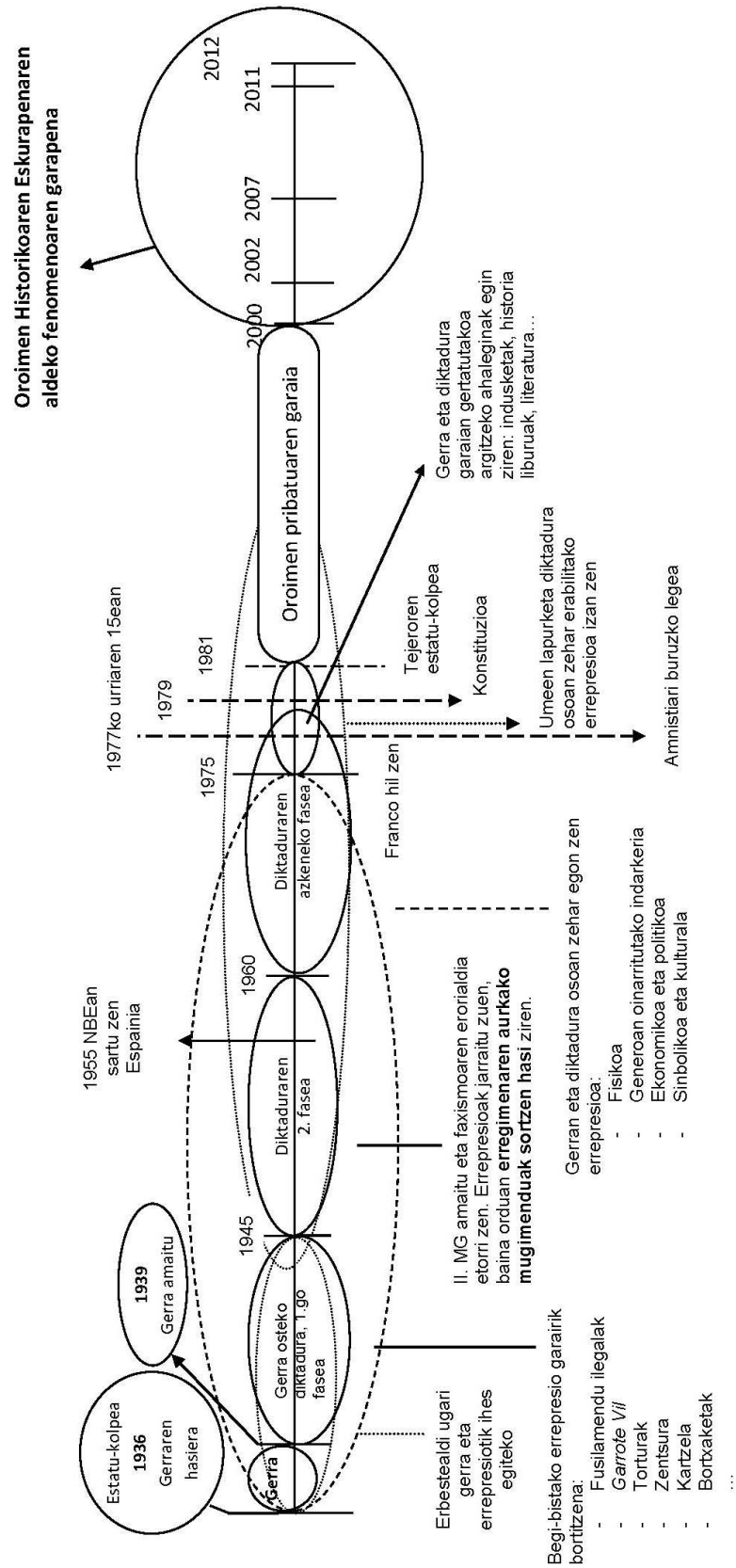
1. *Aztertutako lagin-denboraren testuinguru soziopolitiko*

Garai bakoitzeko testuinguruak oroimenaren eskuratzeko-prozesua eta haren interpretazioa baldintzatu du. Eragin hori albistetan islatzen da. Hori horrela, datuak aurkeztu aurretik, 1936ko estatu-kolpearen osteko gertakizun-lerroaren eta ikerketaren lagin-denboran zehar gertatu diren jazoera esanguratsuenen azalpena egin da, testuinguru soziopolitikoaren nondik norakoak hobeto ulertzeko.

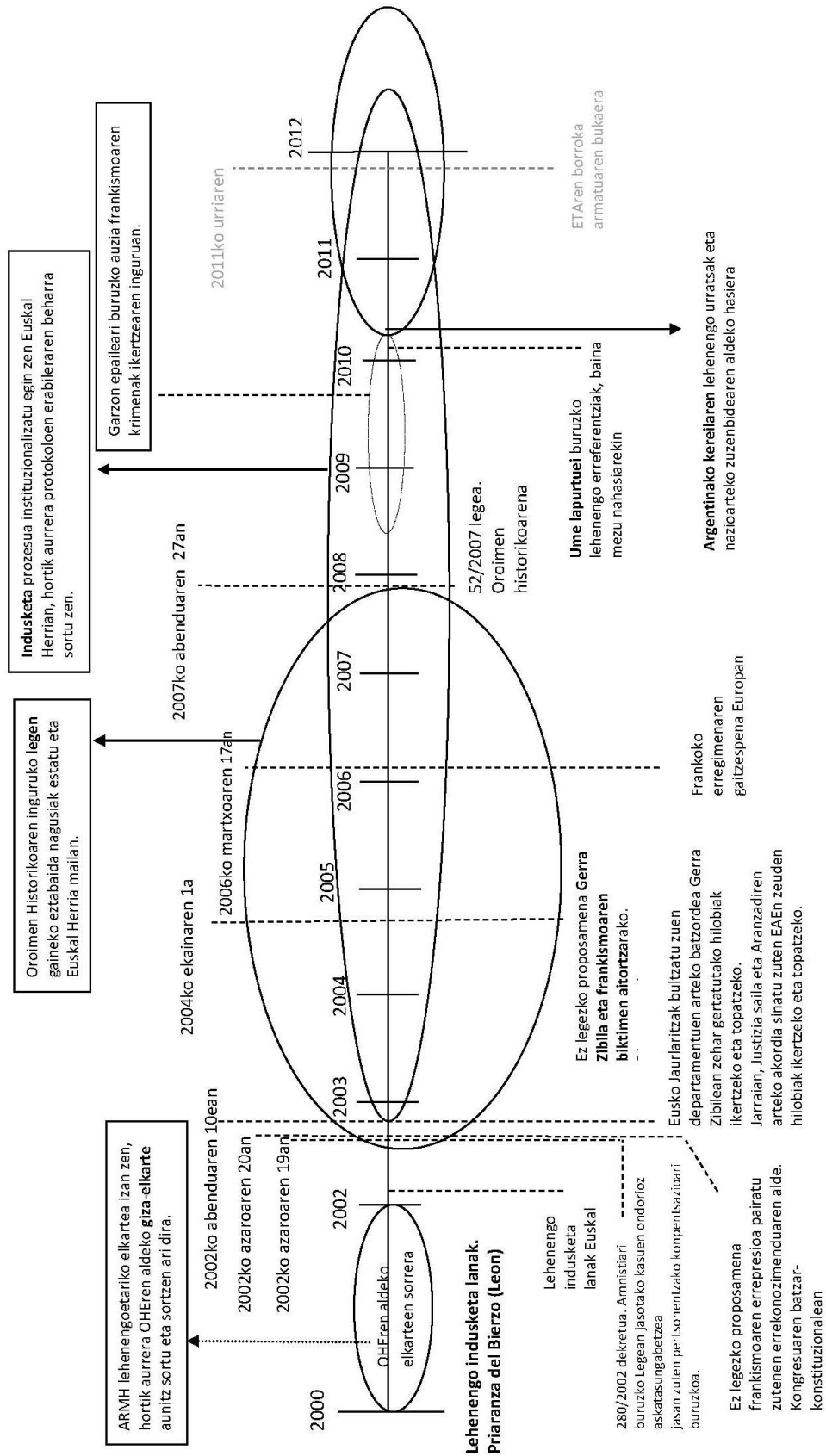
Lehenengo atalean azaldutako historiaren eskema da 1. kronograma; bigarrenak gizarte zibilaren lanari esker garatutako araudiak eta eskuratzeko-prozesuaren aldeko bestelako neurriak aurkezten ditu. Gertakizun-lerroa azalduta, hurrengo ataletan gertakariak egunkarian izan duten isla azalduko da.

Hona hemen, beraz, bi kronogramak eta haien azalpena.

1. kronograma. Oroimen Historikoaren denbora eta gertakizun lerroa

2. kronograma. Ikerketa laginaren denbora lerroa eta gertakari adierazgarrienak

Ikerketaren diseinuari buruzko atalean ikusi den bezala, lanaren ikerketa-galdera bat hau izan da: eragina izan al du egungo egoera soziopolitikoak egunkariaren diskurtsoan? Hori horrela, azterketaren emaitzekin hasi aurretik 12 urte horietan zehar Hego Euskal Herrian izandako gertakari esanguratsuenak azpimarratu dira puntu honetan.

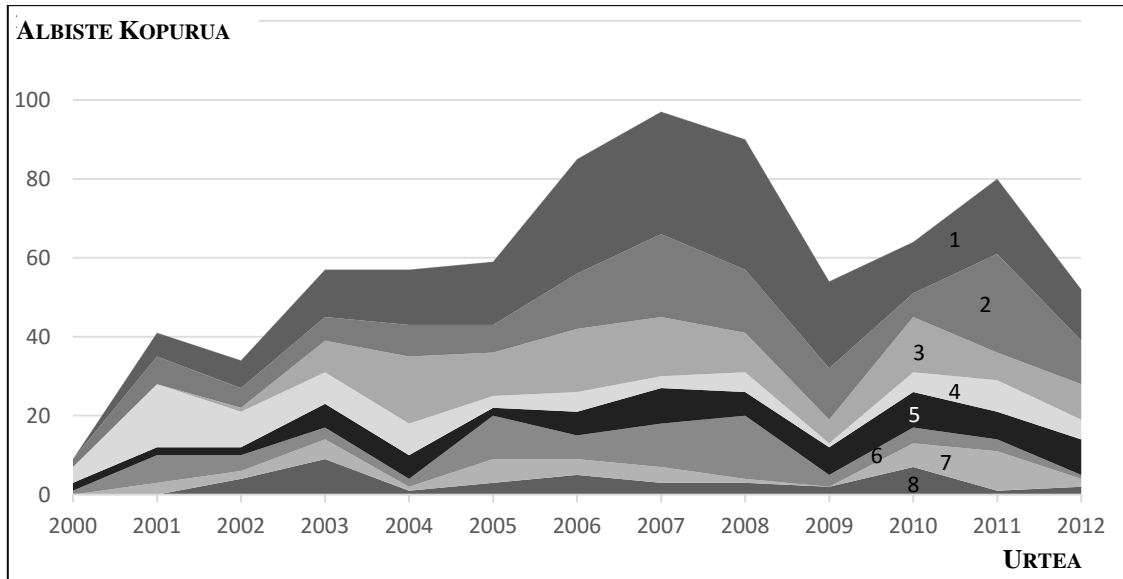
Lehenengo kronogramak, esan bezala, aztertutako garai historikoaren eskema gogora ekartzen du, bigarren kronograma hobeto ulertu ahal izateko. Azken horrek ikerketaren laginaren denbora-lerroan izandako oroimen historikoaren eskuratzeko-prozesuaren inguruan emandako aurrerapausoak islatzen ditu:

- Franco hil ostean indusketak egon baziren ere, eta Altabaylla Kultur Elkarteak moduko mugimenduek historiaren eskuratzeko egindako lana ahaztu barik¹, teknika antropologikoak erabili 2000ko urrian burututako lehenengo indusketa horrek hasiera eman zion oroimena eskuratzeko garai berri bati.
- Horren ostean, eskuratzeko aldeko gizarte-mugimendua elkartetan multzokatzen hasi zen, eta Asociación para la Recuperación de la Memoria Histórica (ARMH) elkarteak protagonismo handia hartu zuen.
- Hego Euskal Herrian hilobien bilaketa-lanari garrantzia eskaintzen hasi zitzaion eta 2002an ireki zituzten lehenengo hilobiak. Areago, 2002ko azaroan errepresioa sufritu zutenen aldeko aitortzak protagonismo hartu zuen. Urte bereko abenduan Jaurlaritzak departamentuen arteko batzordea bultzatu zuen gerran zehar sortutako hilobiak ikertzeko eta topatzeko. Horrekin batera, Justizia Sailak eta Aranzadi Zientzia Elkarteak akordioa sinatu zuten EAEn hilobiak bilatzeko.

Hortik aurrera legeak eta bestelako arauak martxan jartzen hasi ziren. Gizarte-mugimenduaren presioaren ondorioz, 2007ko abenduan Oroimen Historikoaren Legea izenez ezagutzen den araua onartu zuen Espainiako Gobernuak. Horren harira, Hego Euskal Herrian indusketa-prozesurako protokolo baten beharra onartu eta martxan jarri zuten.

¹ *Navarra de la Esperanza al terror 1936* liburua 1986an argitaratu zuten, eta estatu-kolpeak Nafarroan eragindako ia 3.000 hildakoen izen-abizenak azalarazi zituen orduan. Argitalpena erreferentea da oroimena eskuratzeko lanen artean; izan ere, 2008an argitaratu zuten azkeneko edizioa, bederatzigarrena, ikerketei esker lortutako datu berriekin eguneratuta.

1. grafiko&taula. Eskuratze-prozesuaren jardunak.

Iturria: Egilea.

JARDUN MOTA	URTEA													Guztira	%
	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012		
1 Omenaldiak eta unean uneko gertakariak	0	6	7	12	14	16	29	31	33	22	13	19	13	215	27,2
2 Jardunaldiak, erakusketak, dokumentalak, testigantza-liburuak eta obra kulturalak	2	7	5	6	8	7	14	21	16	13	6	25	11	141	17,9
3 Arau eta ikerketa juridikoak	0	0	1	8	17	11	16	15	10	6	14	7	9	114	14,4
4 Egunkariak egindako historiaren azalpena edota ikerketa	4	16	9	8	8	3	5	3	5	1	5	8	5	80	10,1
5 Aitortza instituzionalaren, frankismoa gaitzestearen eta erabaki juridikoen aldarrikapena	2	2	2	6	6	2	6	9	6	7	9	7	9	73	9,2
6 Sinbologia, agiri, ogasun eta leku historikoen eskuratzea	1	7	4	3	2	11	6	11	16	3	4	3	1	72	9,1
7 Elkaratek edota ikertzaileek egindako ikerketak	0	3	2	5	1	6	4	4	1	0	6	10	2	44	5,6
8 Hobi komunak eta indusketa-lanak	0	0	4	9	1	3	5	3	3	2	7	1	2	40	5,1
Besteak	0	0	0	1	0	0	0	3	3	2	0	0	1	10	1,3
Guztira	9	41	34	58	57	59	85	100	93	56	64	80	53	789	100

Iturria: Egilea.

Aurreko datuek azaltzen dituzte oroimen historikoaren eskuratze-prozesuan egon diren jardun mota agerikoenak eta *Gara* egunkariak eskaini dien estaldura kuantitatiboa, ikerketa honetarako *Garak* argitaratutako albisteak jardun mota horien arabera sailkatu baitira.

Horien artean, gehienbat, omenaldiei eta unean uneko gertakariei buruzko informazio-albisteak argitaratu ditu egunkariak, albiste guztien laurdena baino gehiago % 27,2. Horren ostean, garrantzia eman die jardunaldiei, erakusketei eta antzeko ekitaldiei, baita argitaratutako obra kulturaleri ere, albisteen % 17,9. Arau eta ikerketa juridikoek ere inportantzia nabarmena izan dute bai eta polemika zabaldu ere, bereziki, gobernuak araudien inguruko erabakiak hartu dituen uneetan, zeren 2004tik 2007ra baitago araudiei buruzko gorakada, eta aurreko kronogramari begiratzen bazaio, orduan sortzen baita oroimen historikoari buruzko arauen eztabaida instituzioetan. Horren harira, 2010ean ere gorakada esanguratsua ikusten da grafikoan, lege-araurik onartu ez arren. Hala ere, motibazio politikoko dekretuari buruzko eztabaida orduan hasi zelako dauka arauen gaiak presentzia handiagoa hedabidean. Bestalde, egunkariak lehenengo urteetatik historiaren inguruko erreportaje informatiboak argitaratu ditu, eta joerak behera egin duen arren, mantendu du idazki minimo bat urtero, areago, ikerketekin jarraituta, elkarre edota ikertzaileen emaitzek ere lekua izan dute albisteen hutsunean, gutxiago izan badira ere, % 5,6. Hortaz, biak batera hartuta, alegia, historiaren azalpenak eta ikerketak albisteen % 15,7 izan dira. Aitortzek eta aldarrikapenek sinbologiaren pareko estaldura kuantitatiboa izan dute, % 9. Azkenik, hobi komunei buruzko eta indusketei buruzko informazio-albisteak aztertutako albiste guztien % 5,1 izan dira, alegia, 12 urteetan zehar, 40 albiste.

Albiste kopuruaren gorabehera horiek **eztabaida-uhinak** dira, momentu bakoitzeko aukera eta testuinguru soziopolitikoaren arabera sortutako informazio-piezak. 2000ko urrian egindako lehenengo indusketak eman zion hasiera oroimen historikoaren eskuratze-prozesuari; *Garak*, ordea, ez zuen horren inguruko informazio-albisterik argitaratu orduan. Areago, urte horretan eta hurrengoan indusketa gehiago egin baziren ere, Espainiako Estatuan egunkariak **2002ko irailaren 11n argitaratu zuen, lehenengo aldiz, 1936ko gerraren garaiko hilobi baten indusketari buruzko informazioa, Euskal Herrian aurkitutako lehenengo hilobia (Zaldibian) agertu zenean**. Aipatzekoa da orduan bai azaldu zuela egunkariak Priaranza del Bierzoko hilobia. Hortik aurrera, urtero agertu da albisteren bat indusketei buruz informatzeko².

Indusketek leherrarazi zuten oroimenaren aldeko mugimendua eta instituzioen gaineko presioa egiten hasi ziren justizia trantsizionala bilatzeko.

² Indusketei buruzko diskurtso-analisiaren emaitzak atal honen bigarren zatian aurkeztu dira.

Desde la organización lamentan que, al no recibir ayuda de ningún tipo por parte de organismos oficiales, se ven limitados tanto económicamente como materialmente.

Gara, 2005-10-16

Testuinguru horretan, 2002ko azaroaren 20an Madrilgo Diputatuen Kongresuak Francoren erregimena espresuki kondenatu ez arren, egun hartako eztabaida-gaia izan zen³. *Garak* iritzi-artikulu labur bat argitaratu zuen, baina ez zion Kongresuko eztabaidari informazio-albisterik eskaini. **Arau juridikoei buruzko informazio kopuruak gora egin zuen 2002ko amaieran onartutako 280/2002 Dekretuaren harira**, batez ere 2003an Geureak 1936 elkarte sortu ostean, zeren orduan dekretuaren aurkako mezuak eta ekintzak zabaltzen hasi baitziren⁴. Arauen estaldurari buruzko **beste gorakada bat 2006 eta 2007 urteetan etorri zen 52/2007 Legearekin batera**, Oroimen Historikoaren Legea izenez ezagututakoa. Horrekin guztiarekin, gizarte-mugimenduek **2006ko abenduan jarri zuten lehenengo salaketa Auzitegi Nazionalen, eta Garzonen auziari buruzko lehenengo albistea 2008ko ekainaren 29an agertu zen**. 2008ko urriaren 16an Garzón epaileak eskumenekotzat hartu zuen bere burua frankismoaren krimenak ikertzeko⁵ eta 19 hilobi irekitzea agindu zuen. Auzitegi Nazionaleko fiskalburu Javier Zaragoza, ordea, kontra agertu zen berehala eta, azaroan bertan, Garzonek lurralde-epaitegien esku utzi zituen kasuak; izan ere, horrela agintzen du 52/2007 Legea, abenduaren 26koak, *Oroimen Historikoaren Legeak*⁶. Aurrerago, 2009ko maiatzean Manos Limpias sindikatu ultraeskuindarrak kereila jarri zuen epailearen aurka eta Auzitegi Goreneko magistratuak, Luciano Varela, onartu⁷. Hurrengo hilabeteetan Libertad e identidad-ek eta Falange Española de las JONSek ere kereila bana jarri zuten. Gauzak horrela, Auzitegi Gorenaren magistratuak ahozko epaiketara deitu zion Garzoni 2010eko maiatzaren 12an⁸ ustezko prebrikazio delitua leporatuta frankismoaren delituak ikertu nahi izateagatik. Hortaz, Botere Judizialaren Kontseilu Nagusiak bere kargutik kendu zuen Baltasar Garzón epailea horrekin hiru auzi zituelako irekita Auzitegi Gorenean (beste biak: Gurtel kasua eta NYeko unibertsitatean antolatutako ikastaro batzuen ingurukoa).

³ Lan honen A.2. atalean azalduta.

⁴ *Madrazoren dekretuari* buruzko diskurtso-analisiaren emaitzak atal honen bigarren zatian aurkeztu dira.

⁵ «http://baltasargarzon.org/wp-content/uploads/2013/11/auto_memoria_historica.pdf» (Kontsulta: 2014-11-11).

⁶ Argentinako justiziak agindutako lehenengo indusketa 2016ko urtarrilaren 19an hasi zen, baina hainbat egunez lanean aritu ostean, ARMHko teknikariek ezin izan zituzten aurkitu Ascensión Mendieta aitaren aztarnak. Timoteo Medieta UGTko idazkari orokorra izan zen eta 1939an fusilatu zuten tropa frankistek, Ascensioek 13 urte zituenean.

⁷ *Gara*, 2009-05-28 «El Supremo español admite una querrela de manos Limpias contra Garzón».

⁸ *Gara*, 2010-05-13 «Varela ordena juzgar a Garzón por investigar los crímenes del franquismo».

Auzitegi gorenaren erabakiak ahalbidetu zuen, hain justu ere, Argentinan aurkeztutako «frankismoaren aurkako kereilak⁹» aurrera egitea. Izan ere, 2010eko apirilaren 14an gizarte-mugimenduek ikerketarako aldarrikapena egin zuten Argentinako epaitegietan, baina orduan Argentinako justiziak ukatu behar izan zuen, bazegoelako auzia irekita Espainian¹⁰. Garzonen aurkako epaiaren ostean, ordea, Espainiako Estatuko bideak agortuta geratu ziren eta horrek ahalbidetu zuen Jurisdikzio Unibertsala aplikatzea Argentinako epaitegietan urte bereko irailean¹¹. Hortik aurrera, Argentinako kereila presente egon da egunkarian.

Bitartean, Euskal Herriko Unibertsitateak eta Jaurlaritzak 2015ean aurkeztutako *Memoriaren ibilbideak*¹² izeneko txostenak erakusten duen bezala, bakarrik Euskal Autonomia Erkidegoan 76 erakunde erroldatu dira oroimen historiako eskuratzeko lanen bat egiteko. Egunkariak Nafarroan eta estatuan aritzen diren elkarteak ere izan ditu gogoan eta guztira ia 100 elkarte aipatu ditu urte horietan zehar¹³. Asko oroimena eskuratzeko asmoz sortutako elkarteak dira, eskuratzeko fenomenoaren harira jaiotako taldeak, eta beste asko ordurako jada existitzen ziren elkarte kulturalak, modu batean edo bestean memoria eskuratzearen aldeko mugimenduan parte hartu dutenak. Horrek erakusten du, hain zuzen ere, 1936ko estatu-kolpearen ondorioz sufritutako errepresioari buruzko oroimena eskuratzeko fenomenoak urteetan zehar hartu duen indarra, bai eta gizarte-mugimenduen garrantzia ere.

Laburbilduz: lehenengo urteetan, prozesua hastapenetan zegoenean, egunkariak egindako historiaren azalpenari buruzko albisteak nagusitu ziren. 2003an, eta, batez ere, 2004tik aurrera arau eta ikerketa juridikoei buruzko informazio gehiago argitaratu zuen *Garak*. Urte horietan hasi zen *Madrazoren dekretuaren* gaineko eztabaida eta orduan ere argitaratzen hasi ziren 2007an onartutako Oroimen Historikoaren Legearen inguruko berriak. Adierazgarria da aitortza instituzionalari buruzko aldarrikapena Oroimen Historikoaren Legearekin batera etorri zela egunkariaren orrialdetara, 2007an; 2010ean eta 2012an berriro gai garrantzitsua bihurtu zen instituzioen aitortza, zeren 2012ko ekainaren 12an onartu behar baitzuen Jaurlaritzak *1960tik 1978ra bitartean, motibazio politikoko indarkeria-egoeran izandako giza eskubideen urraketen ondorioz sufrimendu bidegabeak jasan zituzten biktimak aitortzeko eta biktima horiei ordainak emateko prozeduraren 107/2012 Dekretua*.

⁹ Querella 4591/2010, nominada «N.N. por genocidio y/o crímenes de lesa humanidad cometidos en España por la dictadura franquista entre el 17 de julio de 1936, comienzo del golpe cívico militar, y el 15 de junio de 1977, fecha de celebración de las primeras elecciones democráticas».

¹⁰ 2010-05-08 «Rechazan la demanda para investigar los crímenes del franquismo en Argentina97.7». Ikusi lan honen zuzenbide atala.

¹¹ 2010-09-05 «La Justicia argentina reabre la causa por crímenes cometidos durante la dictadura de Franco».

¹² Agirreazkuenaga, Joseba eta Urquijo, Mikel (2015) *Memoriaren ibilbideak*. Gerra zibilaren memoriarekin lotutako espazioen zerrenda. Vitoria-Gasteiz:Jaurlaritza.

¹³ Besteak elkarteen sorrerak, diru-laguntzak eta bestelako albiste anekdotikoak izan dira eta ez dira grafikoan islatu.

Aitortza instituzionalarekin zerikusia ere badute jardunaldiek eta bestelako ekitaldi kulturaleri buruzko berriek; Jaurlaritza *diru-laguntzak eskaintzeko programa* 2006an hasi zen garatzen¹⁴. Orduan, gero eta elkarte gehiago animatu ziren oroimena eskuratzeko proiektuak sortzen; eta egunkaria haiei buruz informatzen. Horren guztiaren harira, *aitortza instituzionala* legeen bitartez heltzen zen bitartean, aitortza sozialak indarra hartzen zuen omenaldien bidez. Areago, estatu-kolpearen 70. urteurrena 2006an izan zen eta omenaldien gaineko estaldura handitu zen. 2008an izan zen omenaldiei buruzko albiste gehien, lege eta aitortza gehienak abian zirenean.

¹⁴ Ikusi *Memoria historikoaren arloko proiektuak egiteko laguntzak* Eusko Jaurlaritzaren <www.euskadi.eus> orrialdean, zehatzago: <<http://www.euskadi.eus/aurrekariak/web01-s1lehmem/eu/>> (Kontsulta 2017-03-30).

C. Ikerketaren emaitzak (2/5)

2. Eduki-analisiaren datuak

2.0. Sarrera

2.1. Diskurtso-markoa

2.1.1. ZEIN DA GARAK ESKURATU DUEN OROIMENA (5 W-AK)

2.1.1.1. Nor(k). Protagonista historikoak

- a) Leialak
 - a.1. Datu orokorrak
 - a.2. Datu pertsonalak
 - a.3. Datu politiko sindikalak
 - a.4. Datu militarrek
- b) Kolpistak
 - b.1. Datu orokorrak
 - b.2. Datu zehatzak
- c) Genero-ikuspegia
- d) Biktimak

2.1.1.2. Noiz gertatu zen

2.1.1.3. Non gertatu zen

2.1.1.4. Zer gertatu zen. Injustiziaren azalpena

- a) Arrazoiak
- b) Mota
 - b.1. Indarkeria fisikoa
 - b.2. Indarkeria politikoa edo ekonomikoa
 - b.3. Indarkeria kulturala edo sinbolikoa
 - b.4. Generoan oinarritutako indarkeria

2.1.2. DISKURTSO-MARKOAREN LABURPENA ETA ONDORIOAK

2. *Eduki-analisiaren datuak*

2.0. Sarrera

Ikerketaren diseinuan zehaztuta dagoen bezala, eduki-analisiaren datuak bi multzo nagusitan bildu dira: diskurtso-markoari buruzko datuak, eta albisteen kalitatea eta kazetaritza-jarduna ezagutzeko bildutako datuak. Hori horrela, «2. Eduki-analisiaren datuak» atal honen lehenengo parte honetan *diskurtso-markoan* landutako datuak aurkeztuko dira, eta bigarren partean, *informazioaren kalitatea eta kazetaritza-jarduna*.

2.1. Diskurtso-markoa

Puntu honetara ekarri da, beraz, *Garak* eraikitako diskurtso-markoa, oroimen historikoaren inguruan egindako estaldura informatiboaren arabera:

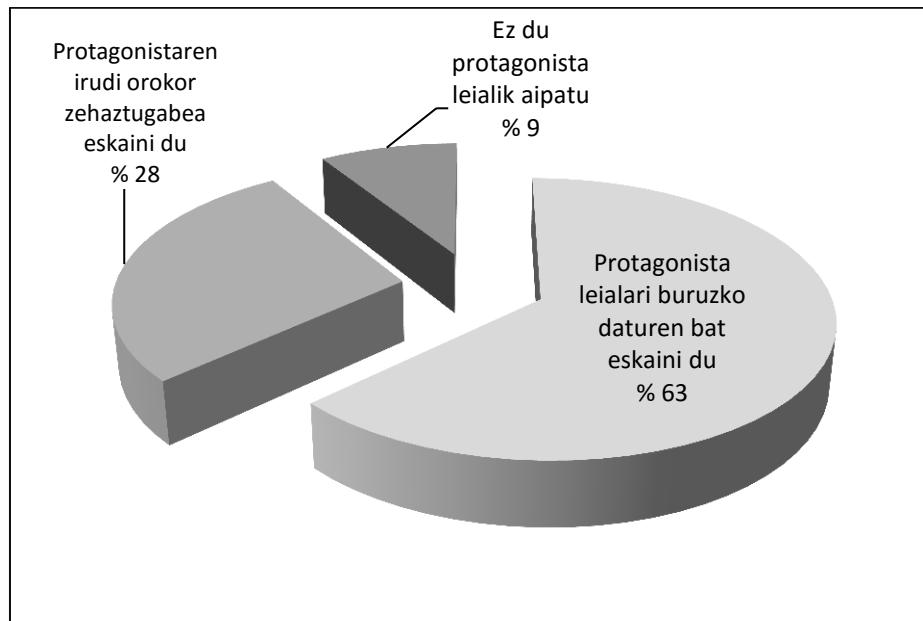
2.1.1. ZEIN DA GARA EGUNKARIAK ESKURATU DUEN OROIMENA (5 W-AK)

Eskuratze-prozesua hasi zenetik, egunkariak eskaini duen informazioak historiari buruzko oroimen-marko zehatz bat eraiki du. Marko horren definizioa zehazteko kazetaritzaren oinarriak izan dira kontuan, alegia, bost W-ak: Nor(k)-nori, Non, Noiz, Zer eta Nola, baita Zergatiak eta Ondorioak ere. Horren arabera, egunkariak eskuratutako historiaren interpretazioa osatu eta hurrengo orrialdeetan aurkeztu da.

2.1.1.1. Nor(k). Protagonista historikoak

Estatu-kolpearen garaiko eta osteko protagonistek presentzia handia izan dute albisteetan. Presentzia hori nolakoa izan den aztertzeke, eta haien inguruan eraikitako irudia deskribatzeko, protagonista historikoak bi multzo nagusitan banatu dira: alde batetik, estatu-kolpea babestu zuten pertsonak; eta beste alde batetik, II. Errepublikako gobernuari leial mantendu ziren pertsonak; ikerketa honetarako estatu-kolpearen babesleei «protagonista historiko kolpista» esango zaie eta estatu-kolpearen aurka agertu zirenei «protagonista historiko leiala». Sailkapen orokor hori oinarritzat hartuta, hurrengo orrialdeetan egunkariak protagonisten inguruan eraikitako irudiari buruzko datuak ekarri dira.

2. grafiko&taula. Protagonista historiko leialaren deskribatze-maila.

Iturria: Egilea.

DESKRIBATZE-DATUA	ALBISTE KOPURUA	
	n	%
Bai	498	63,1
Irudi orokor zehaztugabea eskaini du	224	28,4
Ez du protagonista leialik aipatu	67	8,5
Guztira	789	100

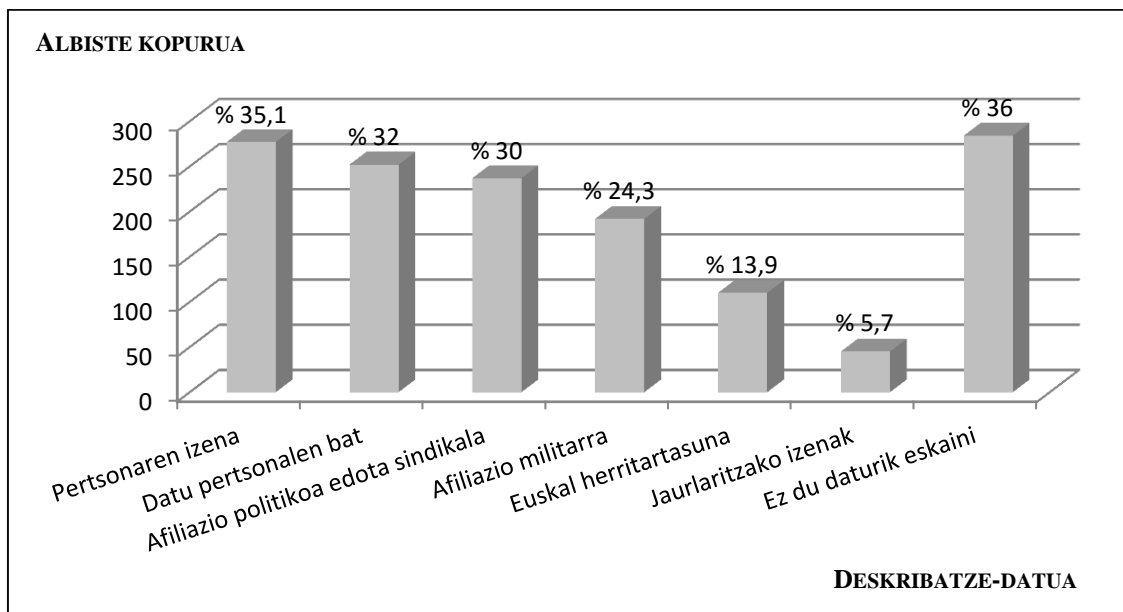
Iturria: Egilea.

Oroimen historikoari buruz argitaratutako albisteen % 91k protagonista historiko leialen bat agertu du, eta % 60k baino gehiagok deskribatze-daturen bat eskaini du. Egunkariak egindako estalduran, hortaz, II. Errepublikako gobernuari leial mantendu ziren pertsonen protagonismo handia izan dute, areago, pertsona horiei buruzko informazioa ere eskaini dute albisteez. Zer-nolako datuak eskaini dituen, hurrengo orrialdeetan zehaztu da:

A.1. Protagonista historiko leialaren datuak

Puntu honetara protagonista historiko leialari buruz argitaratutako datuak ekarri dira, pertsonaia historikoaren inguruan eraikitako irudia aztertzeko.

3. grafiko&taula. Protagonista historiko leialaren deskribatze-datuak.

Iturria: Egilea.

DESKRIBATZE-DATUA	ALBISTE KOPURUA		
	n	%	Daturen bat eskainitako 498 albisteen %
Pertsonaren izena	277	35,1	55,6
Datu pertsonalen bat	252	32	50,6
Pertsonaren izena eta beste datu pertsonalen bat albiste berean	155	19,7	31,1
Afiliazio politikoa edota sindikala	237	30,0	47,6
Afiliazio militarra	192	24,3	38,5
Aurreko guztiak elkarrekin albiste berean	28	3,5	5,6
Euskal herritartasuna	110	13,9	22,1
Jaurlaritzako izenak	45	5,7	9
Ez du daturik eskaini	284	36,0	-
Guztira	1397	-	-

Iturria: Egilea.

Albiste unitate bakoitzak deskribatze-datu bat baino gehiago izan ditzake, horregatik taulen N laginaren albiste kopurua (789) baino altuagoa da. Honako honek, adibidez, hiru datu biltzen ditu: errepublikanoa, izena eta komunista, eta emakumezkoa dela zehaztu du:

Una de las cárceles donde eran recluidas las mujeres republicanas era un covento de Zornotza, y el testimonio que sigue corresponde a una de las presas, Julia Manzanal, militante comunista...

Gara, 2003-12-26

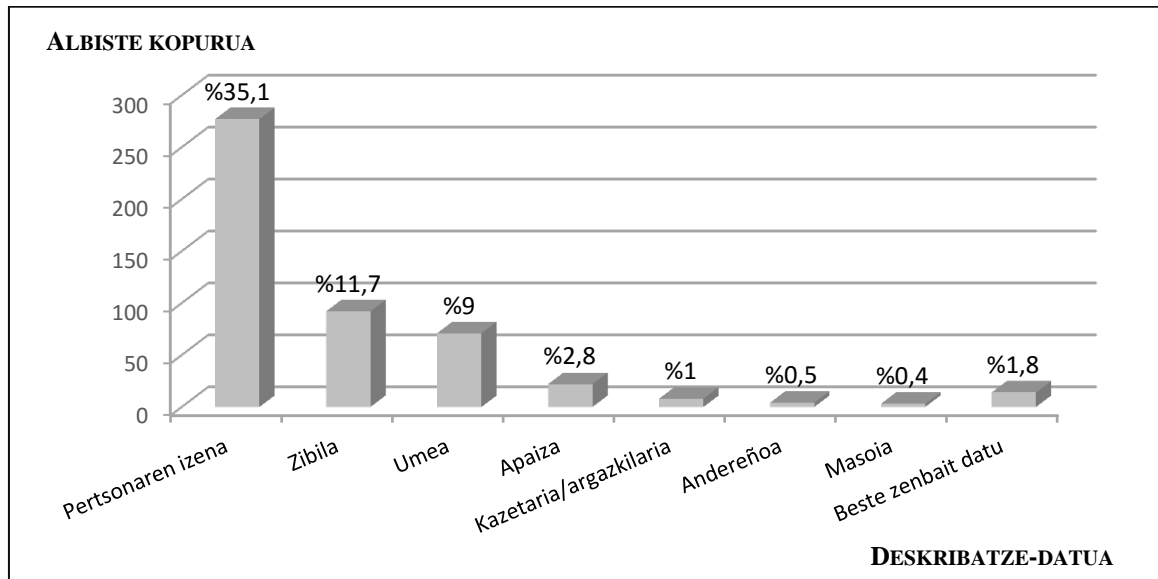
Hori horrela, 2. grafiko&taulan zehaztu den moduan, aztertutako albisteen % 63k protagonista leialari buruzko daturen bat eskaini du. Datu horien artean, pertsonaren izena agertu da gehien, bestelako datu pertsonalekin batera: adina, jatorria edota lanbidea besteak beste. Guztira albisteen % 67,1ek pertsonaia historikoaren datu pertsonalen bat, izena barne, aipatu du. Jaurlaritzan lan egiten zutenen izenak ere zehaztu ditu egunkariak, % 5,7. Horren ostean gehien zehaztu den datua afiliazio politikoa edota sindikala izan da % 30, eta jarraian afiliazio militarra, % 24,2. Protagonista historiko leialaren kasuan euskal herritartasuna ere azpimarratu du egunerokoak, ia % 14, hain justu.

Beraz, protagonista leialaren deskribatze-datu orokorren arabera, egunkariak datu pertsonalei eman die garrantzi gehien, alegia, pertsona-izaera azpimarratu du egunkariak protagonista historiko leialei buruz hitz egitean, eta ideologia politikoa bigarren mailan. Gorago azaldu bezala, lagin osoaren albisteen erdiek baino gehiagok izena edota bestelako datu pertsonalen bat aurkeztu dute, eta ia % 20k pertsonaren izena eta beste datu pertsonalen bat eskaini ditu pieza informatibo berean¹. Bestalde, azpimarratzekoa da laginaren % 3,5ek protagonista historikoaren datu pertsonalak eskaintzearekin batera datu politikoak eta militarrek ere eskaini dituela. Bestela esanda, aztertutako albiste guztien artean, 28 albistek, % 3,5ek, protagonista leialari buruzko izaera pertsonalaren eta politikoaren deskribatze zehatza egin du. Azken batean, ideologia politikoa ere osatzen du pertsona baten izaera, eta leialen kasuan, *Garak* pertsona haien izaerari buruzko datuak eskaini dizkio irakurleari.

Ondorengo grafiko&tauletan aztertuko da, hori bai, zer-nolako izaera azpimarratu duen egunkariak.

¹ Aztertutako albisteen artean, 374k pertsonaren izena edo/eta beste daturen bat eskaini dituzte, haietako 155ek datu biak eskaini dituztela albiste berean.

4. grafiko&taula. Protagonista historiko leialaren deskribatze-datu pertsonalak.

Iturria: Egilea.

DESKRIBATZE-DATUA	ALBISTE KOPURUA		
	n	%	Daturen bat eskainitako 379 albisten %
Pertsonaren izena	277	35,1	73
Zibila	92	11,7	24,3
Umea	71	9	18,7
Zibila edo umea ²	129	16,3	34
Apaiza	22	2,8	5,8
Kazetaria/argazkilaria	8	1	2,1
Andereñoa	4	0,5	1
Masoia	3	0,4	0,8
Beste zenbait datu	14	1,8	3,7
Guztira	491	-	-

Iturria: Egilea.

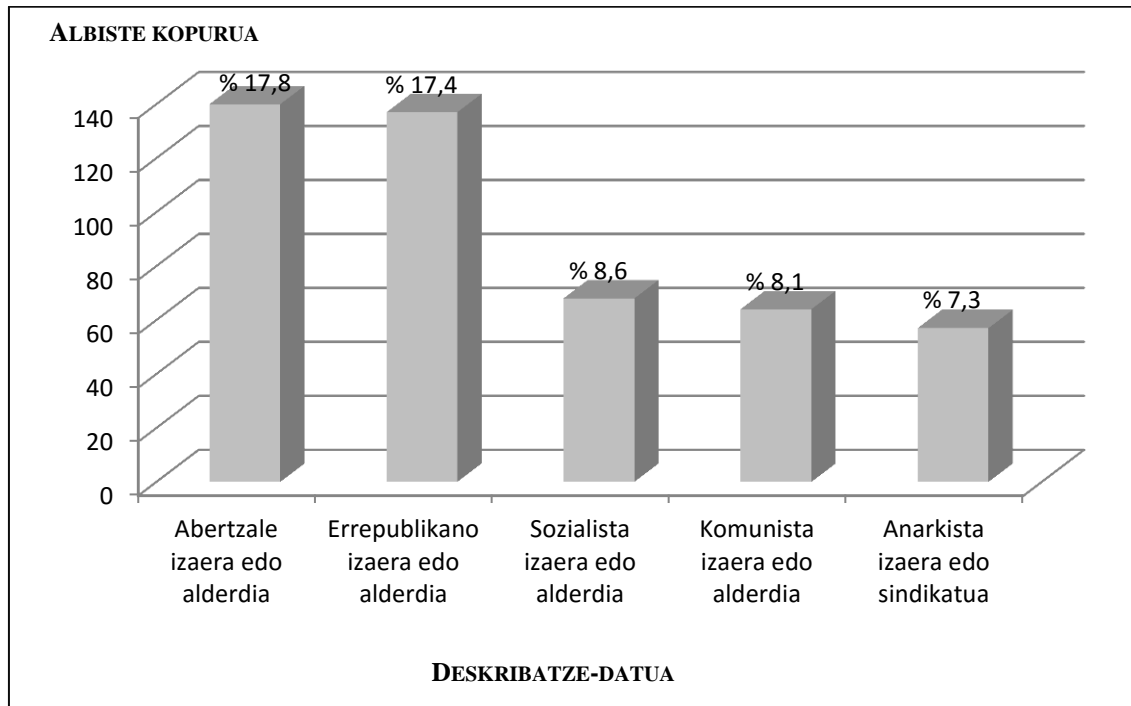
² Datu horrek deskribatzen du zenbat albistek aipatu duten zibil-izaera, umea edo biak. Izan ere, aurreko datu bien batuketak 163 eman arren, aztertutako albisten artean 34k biak agertu dituzte, horregatik albiste kopurua 129 da.

Datu pertsonalen harira, 3. eta 4. grafiko&taulek nabarmentzen duten bezala, albiste askok izena jarri diote pertsonaia historiko leialari. Horrez gain, protagonista horien izaera zibila ere azpimarratu du informazioak laginaren % 11,7tan, gogora ekarrita umeak ere bazeudela, kasuen % 9k horrela zehaztu baitu. Apaizek, bestalde, parte-hartze garrantzitsua izan zuten 1936ko gerran eta ondorengoko diktaduran; Euskal Herriaren kasuan, Francoren erregimenaren aurkako borrokan, hori horrela, *Garak* argitaratutako albisteen % 2,8k aipatu ditu euskal apaizak, 22 albistek, hain justu. Lanbideei dagokienez, George Steer kazetari britainiarra eta Robert Capa eta Gerda Taró argazkilariak behin baino gehiagotan azaldu dira; kazetari edota argazkilari lanbidea, guztira, 8 aldiz baino ez da agertu lagin osoan, % 1. Andereñoen presentzia are anekdotikoagoa izan da, 4 albistek baino ez baitituzte aipatu, eta masoiak 3tan bakarrik agertu dira. *Beste zenbait datu* horien artean adina, beste lanbide batzuk, nekazaria, adibidez, edota jatorria agertu dira, guztira, albisteen % 1,8. Multzo horren barruan sailkatu da, halaber, homosexualitatea, birritan baino ez baita horrelako daturik aipatu lagin osoan.

Gararen diskurtsoan, hortaz, estatu-kolpearekin bat egin ez zuten pertsonak izena izan dute. Izena izateaz gain, asko zibilak zirela ekarri du gogora egunkariak eta errepresioaren biktimen artean umeak ere bazeudela azpimarratu du hainbatetan. Horretaz gain, euskal herritartasuna ere protagonista historiko leialen ezaugarria izan da.

Hortaz, protagonista historiko leialak izena du ezaugarri nagusi gisa, eta bigarren ezaugarri gisa borrokan aritu gabeko zibila edota umea izatea. Izaerari buruzko ondorioak eskaini aurretik, azter daitezten, hurrengo puntuan, informazioak leialen izaera politiko-militarrari buruz argitaratutako datuak; izan ere, albisteen % 30ek datu politikoren bat eskaini du. Hona hemen, beraz, aurkitutako ezaugarriak:

5. grafiko&taula. Protagonista historiko leialaren izaera politikoa.

Iturria: Egilea.

DESKRIBATZE-DATUA	ALBISTE KOPURUA		
	n	%	Datu politikoak eskainitako 257 albisten %
Errepublikanoa	126	16	49
Kargu politikoren bat	69	8,7	26,8
EAE-ANV	48	6,1	18,7
EAJ-PNV	45	5,7	17,5
Sozialista	44	5,6	17,1
Komunista	38	4,8	14,8
Anarkista	35	4,4	13,6
Nazionalista	31	3,9	12,1
PCE	26	3,3	10,1
PSOE	24	3	9,3
Abertzalea	15	1,9	5,8
Ezkertiarra	11	1,4	4,3
Izquierda Republicana	11	1,4	4,3
Beste afiliazio batzuk	23	2,9	8,9
Guztira	546	-	-

Iturria: Egilea.

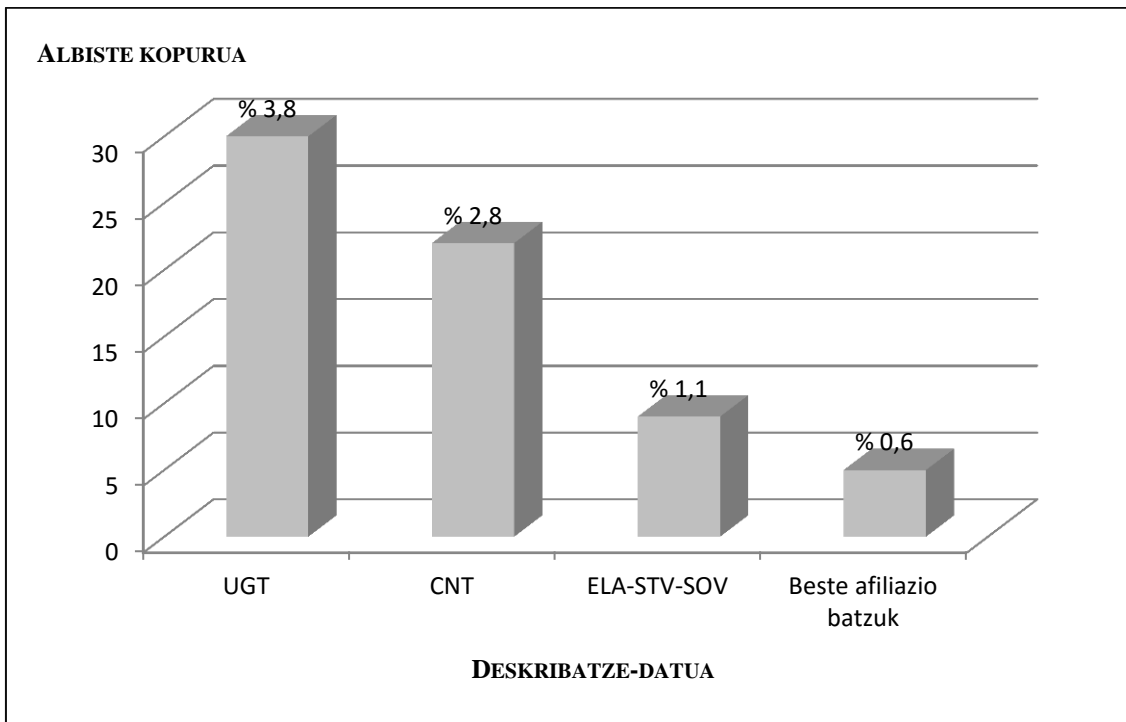
Aztertutako albiste guztien artean, % 30ek datu politiko edo sindikalen bat eskaini du. Eskainitako datu horien artean, izaera abertzalea eta errepublikanoa izan dira nagusi, % 17,8 eta % 17,4, hurrenez hurren. Horien ostean, izaera sozialista eta komunista agertu dira gehien, berriro ere, oso antzeko datuekin, % 8,6 eta % 8,1. Azkenekoz, izaera anarkista da, ia sozialista eta komunista bezainbeste aipatu dute albisteek, % 7,3. Beraz, izaera politikoari dagokionez, bi bloke nagusi nabaritzen dira diskurtsoan, abertzale errepublikanoa eta gainerako guztiak, sozialista, komunista eta anarkista.

Izaera orokor horiek zehatzago aztertuta, militantzia politikoren bat azaldu duten albisteen erdiek izaera *errepublikanoa* aipatu dute, gehien azaldu den adierazle politikoa. Alderdiei dagokienez, EAE-ANV azaldu da gehien, 48 albistetan agertuta, hau da, lagin osoaren % 6,1 eta daturen bat eskaini dutenen artean ia % 19. EAJ-PNV aurrekoa bezainbeste agertu da, 45 bider, laginaren % 5,7. Hortik aurrera, alderdi zehatz baten siglak agertu beharrean, gehiago aipatu dira ideiak: sozialista, komunista, anarkista eta nazionalista, hurrenez hurren. Horien ostean, albisteen % 3,3 eta % 3ren protagonismoa izan dute PCE eta PSOE alderdiek. Abertzale hitza, bestalde, 15 aldiz baino ez da aipatu. Albiste gehienak gaztelaniaz idatzitako albisteak izan dira eta *nacionalista* hitza, 31 aldiz agertu da, alegia, albisteen ia % 4. Biak elkartuta, beraz, 42, % 5,3, *sozialista* ideiarenekin parean, ia-ia. *Ezkertiarra, Izquierda Republicana* eta beste afiliazio batzuen aitatzea ia anekdotikoa izan da. *Beste afiliazio batzuk* multzoan sartu dira albisteen % 1ean baino gutxiagotan agertu diren ezaugarriak: *JSU, Euskadiko Alderdi Komunista, Frente Popularra, POUM, ERC, Union Republicana, HB, ekintzalea, marxista* eta *preso politikoa* —afiliaziorik zehaztu barik—. Kargu politikoen aipamena ere zehaztu da, % 8,7; baina karguari afiliazio zehatzik ez zaiolako aitortu multzokatu da aparteko puntu horretan.

Beraz, datu zehatzen arteko aldea oso handia ez bada ere, grafikoari berari erreparatuta, alegia, datuak multzokatuta aztertuz gero, hor nabarmentzen da, bai, abertzaletasunari eskainitako protagonismoa, bai eta errepublikaren aldeko zaletasunari eskainitako arreta ere. Bestela esanda, protagonista historiko leialaren Errepublikaren aldeko jarrera hura azpimarratu du diskurtsoak, eta horrekin batera, Euskal Herriaren aldeko abertzaletasuna ere, zeinak bat egiten baitu aurreko puntuan ikusitako *euskal herritartasunarekin*. Hortaz, *Gararen* diskurtsoan Errepublikari leial mantendu zen protagonista historikoa, errepublikanoa izateaz gain, euskal abertzalea izan zen, abertzaletasunarekin lotura zuzenik ez duten bestelako ideologiak ere egon baziren ere. Ideologia denak azalarazi ditu, baina alderdi ez abertzaleen siglak bigarren plano batean utzita.

Sindikatuaren islarri dagokionez, hona hemen bildutako datuak:

6. grafiko&taula. Protagonista historiko leialaren izaera sindikala.

Iturria: Egilea.

DESKRIBATZE-DATUA	ALBISTE KOPURUA		
	n	%	Datu sindikalak eskainitako 49 albisteen %
UGT	30	3,8	61,2
CNT	22	2,8	44,9
ELA	5	0,6	10,2
STV	3	0,4	6,1
SOV	1	0,1	2
CCOO	1	0,1	2
Beste afiliazio batzuk	4	0,5	8,2
Guztira	66	-	-
Ez du datu sindikalik eskaini	740	93,8	-

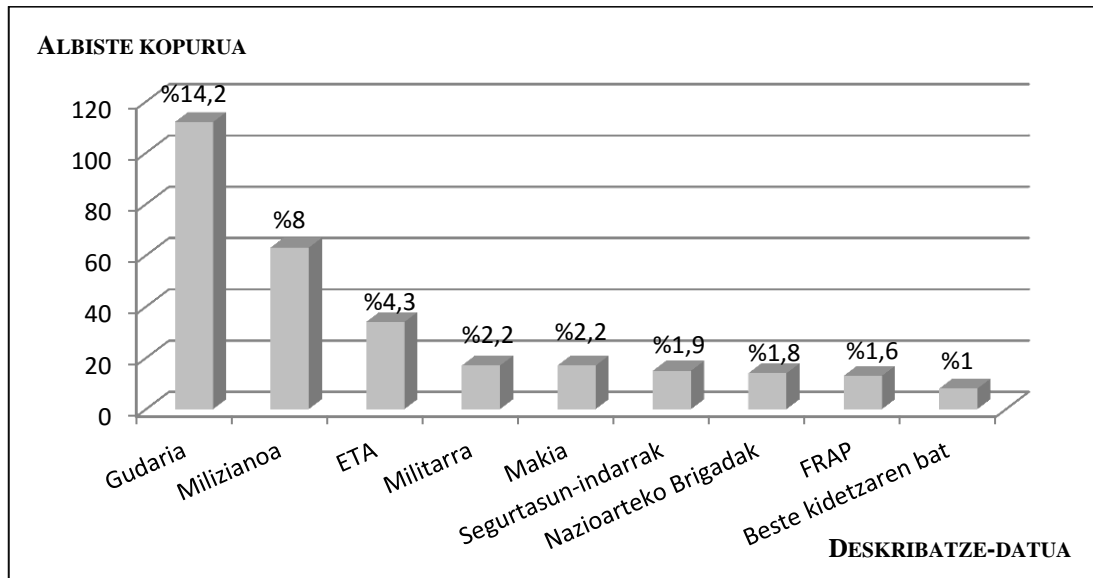
Iturria: Egilea.

Azterketak islatzen duen bezala, sindikatuak oso gutxi agertu dira oroimen historikoari buruzko albisteetan; izan ere, notizien % 6,2k baino ez du sindikatuei buruzko daturen bat eskaini, 49 albistek 12 urteetan zehar. Datuak eskaini dituzten albisteen artean erdiek baino gehiagok UGTri egin diote erreferentzia, % 61,2. CNT ere nabarmen agertu da, sindikatuak aipatu diren kasuetan, ia % 45. Aipatzekoa ELA, STV eta SOV siglei emandako tratamendua; izan ere, erro bereko sindikatua izan arren, ez da behin ere datu hori aipatu. Alegia, ELA 5 albistetan agertu da, STV 3tan eta SOV behin, guztiak albiste ezberdinetan haien testuinguruari buruzko aipamenik egin gabe. *Beste* horien artean, CCOO behin agertu da eta 3tan sindikalgintzari buruzko ideia islatu da siglarik zehaztu gabe. Langile-mugimenduaren aldeko euskal apaizen lana ere ez du azaldu egunkariak.

Laburbilduz, sindikatuen presentzia oso mugatua izan da. Izaera sozialista zuen UGT sindikatuak izan du protagonismo handiena, CNTrekin batera. ELA-STV (SOV) sindikatuaren agertzea, ordea, abertzalea izan arren, are mugatuagoa izan da, eta, gainera, era nahasian aurkeztu du, zehaztasunik gabe, ELA, STV eta SOV zerikusirik gabeko sindikatuak izango balira bezala aurkeztu baititu egunkariak.

Aipatzekoa da gerran batailoi gehien izan zuen sindikatua UGT izan zela, 11, hain justu. CNTk 7 batailoi izan zituen. ELA-STVk, ordea, bakarra izan zuen, *San Andres* izenekoa.

7. grafiko&taula. Protagonista historiko leialaren kidetza militarra eta bestelako militantziak³.

Iturria: Egilea.

DESKRIBATZE-DATUA	ALBISTE KOPURUA		
	n	%	Datu militarrek eskainitako 214 albisten %
Gudaria	112	14,2	52,3
Milizianoa	63	8	29,4
ETA	34	4,3	15,9
Militarra	17	2,2	7,9
Makia	17	2,2	7,9
Nazioarteko Brigadak	14	1,8	6,5
FRAP	13	1,6	6
Segurtasun-indarrak	12	1,5	5,6
Antifaxista	3	0,4	1,4
EGI	3	0,4	1,4
Guardia Zibila	3	0,4	1,4
IK	1	0,1	0,5
GRAPO	1	0,1	0,5
Guztira	293	-	-
Ez du datu militarrik eskaini	575	72,9	-

Iturria: Egilea.

³ Diktaduran zehar erregimenaren aurka sortu ziren bestelako taldeak (ETA, FRAP, EGI, IK eta GRAPO) puntu honetara ekarri dira konparatu ahal izateko, 1936ko estatu-kolpetik 1978ko konstituzioa arte, egondako talde guztien agerpena; *Garak* aipatutakoak behintzat.

Afiliazio militarren kasuan, berrien laurdenak ezaugarri horri buruzko datuen bat eskaini du⁴. Aurreko orrialdean aurkeztutako grafikoak eta taulak adierazten duten bezala, *gudaria* izan da maizago agertu den datu militarra; izan ere, datu militarren bat eskaini duten kasuen artean, albisteen erdiek baino gehiagok aipatu dute *gudaria*, albiste gehienak gaztelaniaz idatzita egon arren. Milizianoaren papera gutxiago agertu da, datuen bat eskaini duten albisteen artean % 30era ez da heldu, eta lagin osoa kontuan hartuz gero, % 8 baino ez. ETari buruzko aipamenak eskasagoak izan dira, 34 aldiz agertuta, datu militarrek eman dituztenen artean ia % 16. Hortik aurrera, *militarrak*, *makiak*, *Nazioarteko Brigadak*, *FRAP* eta *Segurtasun-Indarrak* % 8 eta % 6 artean egon dira. Aipatzekoa da *Guardia Zibila* ere agertu dela pertsonaia historiko leialen artean, hiru kasutan baino izan ez bada ere, hiru aldiz 12 urteetan argitaratutako 789 albisteetan. *Antifaxistak* eta *EGI* ere hirutan baino ez ditu aipatu egunkariak eta *IK* eta *GRAPO* behin; grafikoaren *beste kidetzaren bat* multzoan sartu dira.

Gudaria da, beraz, 1936ko estatu-kolpeak eragindako gatazkan Errepublikako gobernuari leial mantendu zen borrokalari protagonistaren profil nagusia. Milizianoaren parte-hartzea oso garrantzitsua izan bazen ere, egunkariaren diskurtsoak ez du haren irudia horrenbeste aipatu. ETaren kasuan gogoratu behar da 1959an jaio zela, alegia, erregimenaren azkeneko urteetan, baina haren fakzio bat aktibo mantendu zen 1979ko konstituzioaren ostean eta haien arteko irudia nahasia agertu da historiaren testuinguru faltaren ondorioz. Horrez gain, gerran eta ondorengoko errepresioaren aurkako borrokan parte hartu zuten bestelako taldeen lanari buruzko aipatzea anekdotikoa izan da edo ez da existitu; langileen borroka, berriro ere, ez baitu islarik izan, ez sindikatuen multzoan, ez bestelako militantzia-ezaugarrietan. *Gudaria* eta *milizianoa*, batez ere *gudaria*, izan dira protagonista nagusia, haien parte-hartzea gerrara mugatuta egon bazen ere.

Izaera militarren eta bestelako militantzien estaldura horrek ez du diktaduraren aurkako borrokan aritu zirenen aniztasuna islatu. *Gudariaren* irudia nagusitu egin da, askotan 1936an Euzko Gudaroztean aritu ziren soldaduen irudia, diktaduran zehar erregimenaren aurka aritu ziren pertsonekin nahastuta, batez ere, ETAko kideen irudiarekin. Diskurtso horrek, beraz, 1936ko gerrari buruzko diskurtsoak, gerora etorriko zen diktaduraren aurkako borrokari buruzko diskurtsoa bateratu egin du orduko protagonisten bitartez, baina ez du, berriro ere, 50eko eta 60ko hamarkadetan sortu ziren bestelako gizarte-taldeen garrantzia islatu.

⁴ Ikus. 3. grafiko&taula.

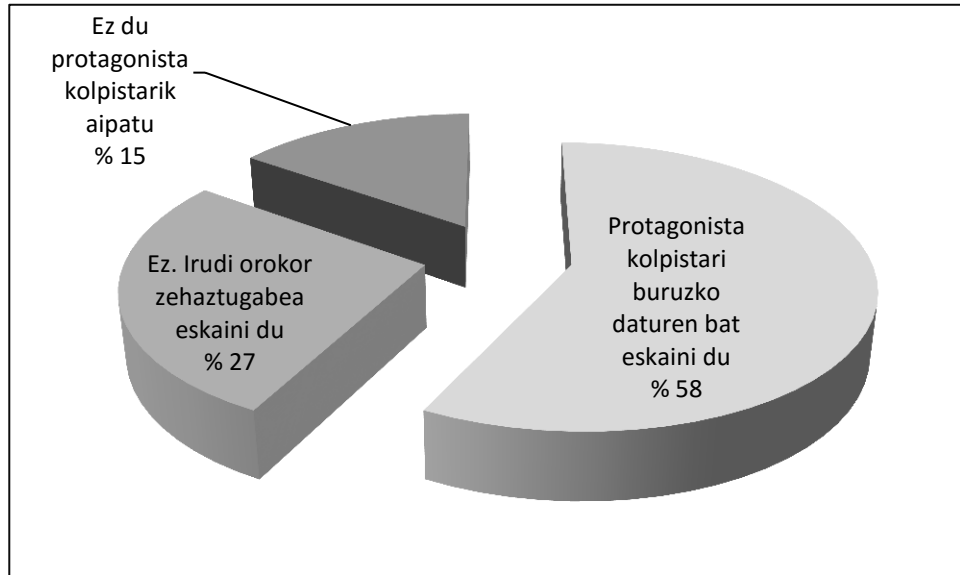
Gauzak horrela, pertsonaia historiko leialari buruzko datu guztiak aztertuta, badira hainbat datu azpimarragarri. Egunkariak landutako diskurtsoan zibilek, umeak barne, *gudariak* euren baino protagonismo handiagoa izan dute. Horrekin batera, pertsonen izenek indarra izan dute albisteetan, eta izenekin batera, haiei buruzko datu pertsonalek; izan ere, aztertutako albisteen erdiek horietako daturen bat eskaini dute, esan bezala, haien izaera zibila azpimarratuta. Bestela esanda, bi ideia nagusi elkartu dira diskurtsoan, alde batetik, *gudaria*, euskal soldadua, eta beste alde batetik, borrokan aritu gabe izen-abizenak dituen errepresaliatua, pertsona *erreal*. Horrekin guztiarekin batera, pertsona *erreal* horri izaera politikoa ere aitortu zaio hein handi batean: euskal abertzale errepublikazalea.

Laburbilduz, pertsonaia historiko leialari buruz *Garak* eraiki duen irudia honako hau izan da: datu pertsonalen bitartez benetako pertsonen irudia eskaini du egunkariak, eta pertsona horiek izan dira, batez ere, borrokan aritu ez diren zibilak, izaera errepublikano abertzalea zutenak eta Euskal Herrikoak. Horrez gain, militantzia politikoa zutenen artean, EAE-ANV eta EAJ-PNV alderdikoak nagusitu ziren, eta borrokan aritu behar izan zutenak, gudariak izan ziren, bai 1936ko gerran, bai geroko diktaduran ere. Bestelako ideologiak eta alderdiak azaldu badira ere, horiek nagusitu dira. Gizarte-mugimenduei dagokienez, berriz, ETA bai agertu da diskurtsoan, baina euskal apaizen militantzia soziala eta langileen eskubideen alde borrokatu zirenen bestelako mugimenduen historia ez dira islatu.

Diskurtsoaren datuak hurrengo orrialdeetan osatuko diren arren, pertsonaia historiko leialari buruz egindako estaldurak agerian utzi du euskal abertzaletasunari emandako protagonismoa, bai eta euskal abertzaleen *inozentzia* ere haien izaera zibila azpimarratuta. Hori bai, *gudariaren* irudia ere goraiatu du diskurtsoak, soldadu bihurtu zen euskal herritarra, injustiziaren eta diktaduraren aurka borrokatzeko.

B) PROTAGONISTA KOLPISTA

8. grafiko&taula. Protagonista historiko kolpistaren deskribatze-maila.

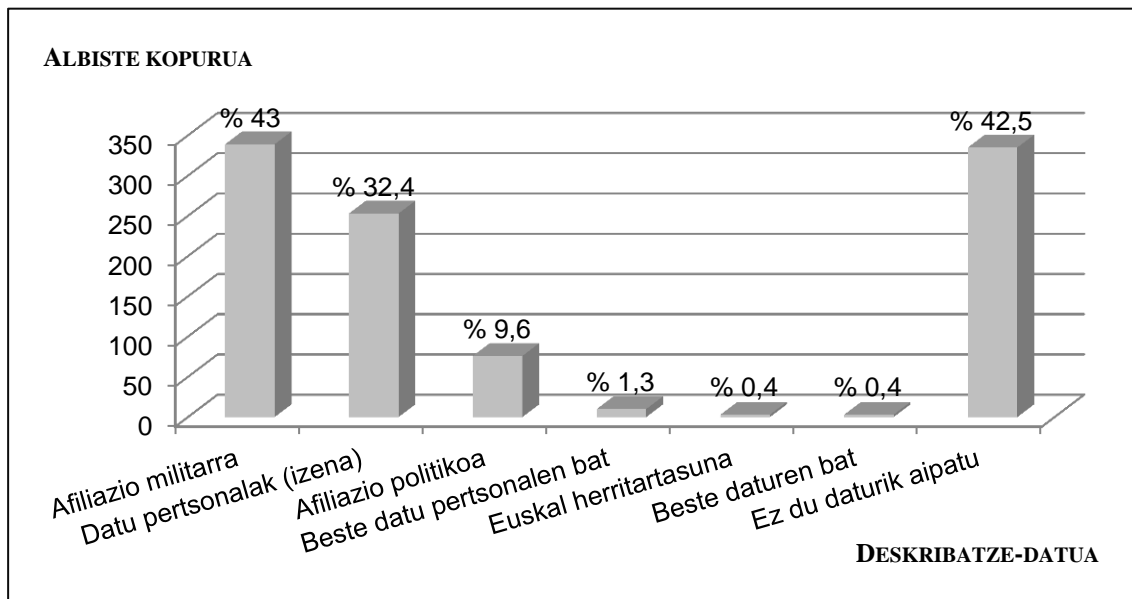
Iturria: Egilea.

DESKRIBATZE-DATUA	ALBISTE KOPURUA	
	n	%
Protagonista kolpista deskribatu du	454	57,5
Irudi orokor zehaztugabea eskaini du	215	27,2
Ez du aipatu protagonista kolpistarik	120	15,2
Guztira	789	100

Iturria: Egilea.

Protagonista kolpista gutxiago agertu da informazioan leiala baino. Deskribatutako eta deskribatu gabeko datuak batuta kolpista laginaren % 84tan agertu da. Ildo beretik, leiala baino gutxiagotan deskribatu dute albisteek, % 57. Zer-nolako deskribatze egin duen egunkariak hurrengo orrialdeetan aztertuko da.

9. grafiko&taula. Protagonista historiko kolpistaren deskribatze-datu orokorrak.

Iturria: Egilea.

DESKRIBATZE-DATUA	ALBISTE KOPURUA		
	n	%	Datuak eskainitako 454 albisteen %
Afiliazio militarra	339	43	74,7
Datu pertsonalak (izena)	256	32,1	56,4
Afiliazio politikoa	76	9,6	16,7
Beste datu pertsonalen bat	10	1,3	2,2
Euskal herritartasuna	3	0,4	0,7
Beste daturen bat	3	0,4	0,7
Guztira	687	-	-
Ez du daturik aipatu	335	42,5	-

DESKRIBATZE-DATUA	ALBISTE KOPURUA		
	n	%	Izena eskainitako 256 albisteen %
Franco	196	24,8	76,6
Mola	32	4,1	12,5
Beste izen propioen bat	72	9,1	28,1

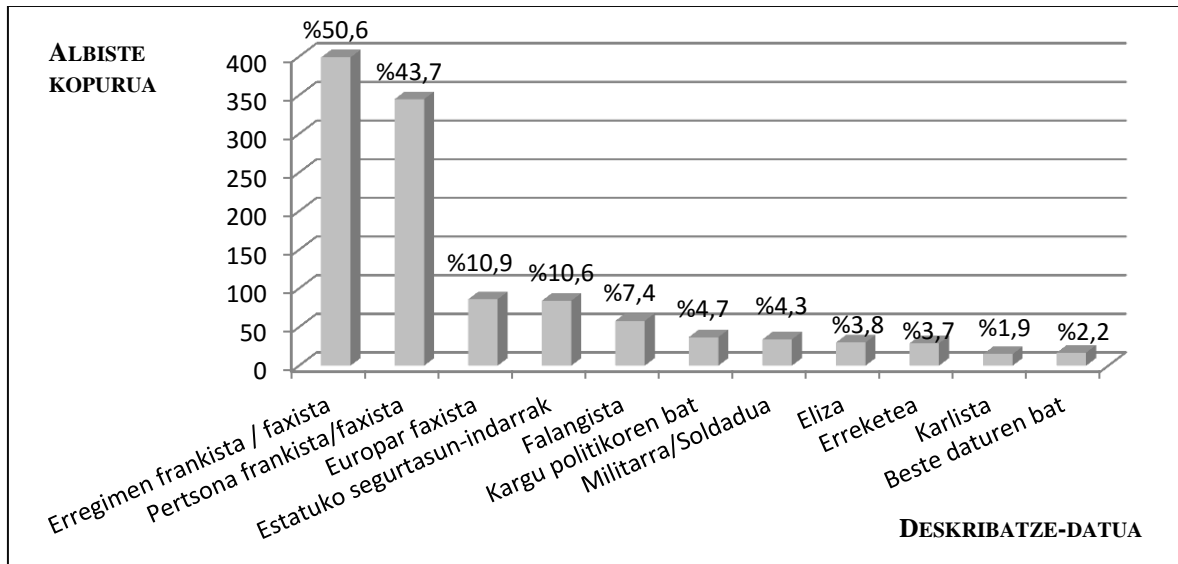
Iturria: Egilea.

Azalpenarekin hasi aurretik, datuak biltzeko erabilitako metodologia ekarri nahi dut gogora puntu honetan taularen datuak hobeto ulertzeko. Izan ere, pertsona-izenei dagokienez, *Franco*, *Mola* eta *beste izen propioen bat* ezberdinu dira, lehenengo bi horiek aipatuena izan direlako. Haien batuketa, ordea, *Datu pertsonalak (izena)* zutabeaz azalduko baina altuagoa da datu horrek albisteak zenbatzen dituelako, alegia, zenbat albistetan aipatzen den izen propioen bat. Baliteke, ordea, albiste berean Franco, Mola eta beste izen propioen bat agertzea, eta horregatik horiek zenbatuta gehiago dira aipamenak albiste kopurua baino, albiste bakar batean aipamen bat baino gehiago egon daitekeelako. Aztertutako 256 albistetan izen propioen bat agertu da, baina albiste horietako 234tan izen propio bat baino gehiago agertu dira. Datuak irakurtzeko azalpena emanda, beraz, hona hemen emaitzak:

Errepublikari leial mantendu zirenekin konparatuta, estatu-kolpearekin batera diktadura babestu zuten protagonista historikoak gutxiago agertu dira eta gutxiago deskribatu ditu hedabideak. Deskribatze-datu gutxiago izatearekin batera, kolpistaren kasuan egunkariaren diskurtsoak garrantzi handiagoa eman dio izaera militarri bestelako datu pertsonalei baino. Aurreko orrialdean aurkeztutako datuek erakusten duten bezala, afiliazio militarra albisteen % 43k agertu du. Pertsonaren izena albisteen herenean aipatu den arren, gehienak goi-kargudunen izenak izan dira: Franco aipatutako izenen % 76,6 izan da, aztertutako albiste guztien laurdena, hain zuzen; Mola izenen % 12,5 izan da eta laginaren % 4,1; gainerako izenen artean Antonio Vallejo Nájera, Melitón Manzanos eta Salas Larrazabal agertu dira beste askoren artean, argitaratutako izenen laurdena baino gehiago —laginaren % 9,1—. Izen propioaz aparte, egunkariak ez du bestelako datu pertsonalik azaldu, oso gutxi. Afiliazio politikoari egindako erreferentzia ez da % 10era heldu eta euskal herritartasuna 12 urteetan zehar argitaratutako albisteen artean hirutan aipatutako kontua baino ez da izan, % 0,4. Kolpisten irudia, beraz, ez da leialena bezain humanoa izan, areago, kasu honetan *zibilik* ez da egon, gehienek afiliazio militarra zuten, albisteetan agertutako protagonista historiko kolpisten % 74,7k afiliazio militarra agertu baitute; borrokan parte-hartze aktiboa izan zutela azaldu du diskurtsoak. Horren harira, izena eskaini duten kasuetan Franco izan da protagonista nagusia, areago, Mola bezala diskurtsoak aipatutako bestelako izen propioak goi-kargudunen izenak izan dira. Hori horrela, kolpisten izenen aniztasun ezak kolpea eta diktadura babestu zutenen irudia sinplifikatu egiten du, Franco errepresioarekin bakarrik izan zelako irudia islatuta.

Beste datuen bat multzoak «*bando nacional*» eta «*nacionales*» esaerak bildu ditu, datu zehatzik eskaintzen ez duten esaerak, baina gizartearen hizkuntzan oso barneratua egon den terminologia frankista bereganatu du egunkariak, eta, berriro ere, garaiko historiaren aniztasuna kaltetuta geratu da.

**10. grafiko&taula. Protagonista historiko kolpistaren deskribatze-
datu zehatzak.**

Iturria: Egilea.

DESKRIBATZE-DATUA	KASU KOPURUA			
	n	Laginaren %	Kasuen %	Datuak eskainitako 454 albisten %
Erregimen frankista / faxista	399	50,6	35,2	87,9
Frankista	228	28,9	20,1	50,2
Faxista	117	14,8	10,3	25,8
Europar faxista	86	10,9	7,6	18,9
Estatuko segurtasun-indarrak	84	10,6	7,4	18,5
Falangista	58	7,4	5,1	12,8
Kargu politikoren bat	37	4,7	3,3	8,1
Militarra/Soldadua	34	4,3	3,0	7,5
Eliza	30	3,8	2,6	6,6
Erreketea	29	3,7	2,6	6,4
Karlista	15	1,9	1,3	3,3
GAL	6	0,8	0,5	1,3
Zibila	4	0,5	0,4	0,9
Beste daturen bat	7	0,9	0,6	1,5
Guztira	1134	-	100	-

Iturria: Egilea.

Zehaztasun gutxiago eskaintzeaz gain, aniztasun politiko eta militar txikiagoa ere eskaini du egunkariak protagonista kolpista deskribatzeko orduan. Datu politikoen artean, karlistak eta falangistak nabarmendu ditut ikerketarako. Karlisten agertzea, baina, ia anekdotikoa izan da, hamabost aldiz baino ez baita agertu, % 1,9. Areago, karlistak eta erreketek elkartuta ere % 6ra ez da heldu; eta falangistak gehiago agertu diren arren, albisteen % 7,4tan baino ez dira aipatu.

Guztiarekin ere, gehien agertu den datua erregimen frankistaren ideia izan da, lagin osoaren erdiak aipatu baitu momenturen batean, batzuetan frankista hitza erabilia eta beste batzuetan faxista. Are eta gehiago, kolpistei buruz datuen bat eskaini duten albisteen artean ia % 90ek aipatu du erregimenaren ideia. Hori bai, *frankista*-izaera erregimena aipatu barik, albisteen ia % 30ek azaldu du, eta horren erdiak, % 14,7k, *faxista*. Europar faxistek ere lekua izan dute egunkarian eta Estatuko segurtasun-indarrek bezala, laginaren % 10 izan da. Militarrek eta erreketek ere aipatu ditu, % 4,9 eta % 3,7 hurrenez hurren. Aipatzekoa, Elizak erreketek baino presentzia handiagoa izan duela, % 3,9.

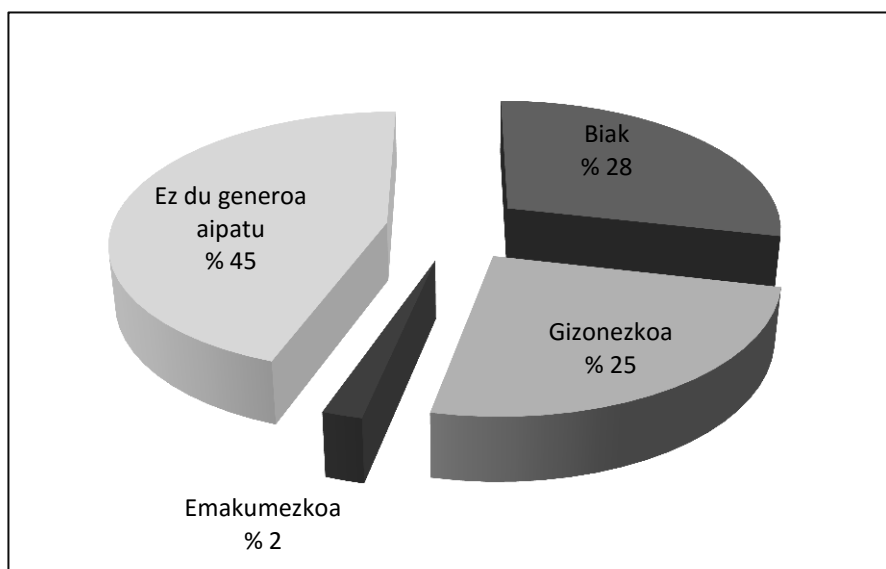
Beste datuen bat multzoaren barruan: kartzela frankistak hirutan agertu dira, eta horiekin batera, *tropas españolas*, *bando nacional*, *nacionales* modukoak eta *el dictador* formulak erabili ditu egunkariak. Aurreko batean esan bezala, *bando nacional* eta *nacionales* hitzak naturaltasunez erabiltzean diktaduraren erregimenak urteetan zehar ezarritako terminologia bereganatzeko arriskua du egunkariak, kasu honetan, hori bai, aipatze anekdotikoak izan direla esan behar da, ez da egunkariaren eguneroko hizkera izan.

Behingo kontua ere izan da Margariten presentzia, 12 urteetan zehar argitaratutako albisteetan behin baino ez baitira diskurtsoan agertu.

Horrekin guztiarekin, esan daiteke egunkariak irudi abstraktua eraiki duela protagonista historiko kolpistaren inguruan. Bestela esanda, Francoren izenak pisu handia izan duen arren, erregimen frankistaren ideia orokorra nagusitu da. Datu horien arabera, beraz, Franco eta haren erregimen frankista izan zen 1936ko estatu-kolpearen eta ondorengoko errepresioaren protagonista eta ekintzailea. Militar goi-kargudun izendun batzuk baino ez zeuden, eta gainerakoak izenik gabeko militar anonimoak ziren, familiarik gabekoak. Diskurtso horrek erregimenaren aldeko pertsonen artean egondako aniztasuna ezabatu egiten du, irakurletik urrundu egiten du pertsonaia, eta haren parte-hartze militarra azpimarratuz pertsonaia leialari eskaintzen zaion «inozentzia», zibil-izaera azpimarratzean, ukatu egiten zaio *frankistari*. Horren harira, gerrak eragindako «bando-aldaketak» ere tabu bihurtu ditu egunkariaren diskurtsoak, aurkeztutako datuen arabera, gerrara joan ziren guztiak motibo ideologiko oso argiekin joan zirelako; gerrara behartuta joan zirenen errealitatea ez da agertu.

Gerrari buruz hitz egitean *gudaria* izan da protagonista, *gudaria*, baina, gizona da. Hori gogoan izanda, egunkariak emakumezkoari jarri dion arreta aztertu dugu hurrengo puntu honetan:

11. grafiko&taula. Generoaren isla albisteetan.

Iturria: Egilea.

DESKRIBATZE-DATUA	ALBISTE KOPURUA		
	n	Laginaren %	Generoa aipatu duten 437 kasuen %
Biak	225	28,5	51,5
Gizonezkoa	196	24,8	44,9
Emakumezkoa	16	2	3,7
Ez du generoa aipatu	352	44,6	-
Guztira	789	100	-

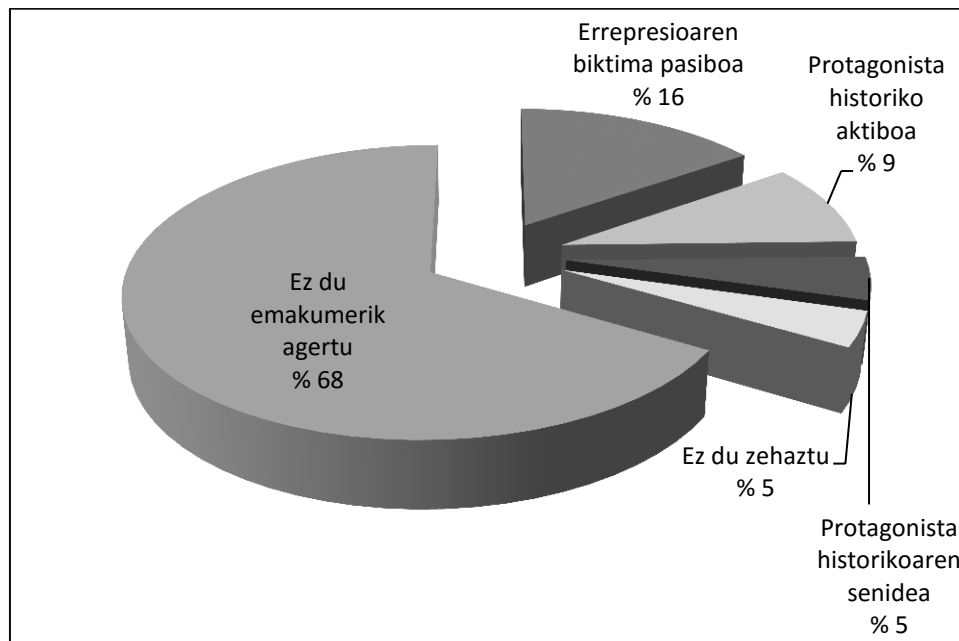
Iturria: Egilea.

Genero-ikuspegia lantzeko, kasu honetan, emakumezkoaren isla neurtu dut. Horretarako, lehenengo eta behin, generoa zehaztu duten kasuak zenbatu dira, eta laginaren % 55ek generoren bat zehaztu du, bestela esanda, ia albisteen erdiek ez dute generorik zehaztu eskainitako informazioan. Hori horrela, lagin osoaren erdiak baino gehiagok genero maskulinoa aipatu du, alegia, generoa aipatu duten kasuen ia % 96. Emakumezkoa aipatu du albisteen % 30ek, baina % 30 horretatik % 28,5ek gizonezkoarekin batera aipatu du, hots, aztertutako albisteen % 38,5ek genero biak aipatu ditu; emakumezkoa bere kabuz, ordea, lagin osoaren % 2tan baino ez da azaldu.

Beraz, genero maskulinoa nagusitu egin da aztertutako albisteetan, eta genero femeninoa agertu den kasuetan gizonezko batekin izan da, hau da, emakumezkoari genero-protagonismoa ukatu zaio.

Hori horrela, hurrengo orrialdetan emakumezkoa agertu den kasu horietan zer-nolako irudia eskaini zaion aztertu da.

12. grafiko&taula. Emakumezkoaren isla albisteetan.

Iturria: Egilea.

DESKRIBATZE-DATUA	ALBISTE KOPURUA	
	n	Laginaren %
Ez du emakumerik agertu	539	68,3
Ez du zehaztu	31	3,9
Errepresioaren biktima pasiboa	124	15,7
Protagonista historiko aktiboa	75	9,5
Protagonista historikoaren senidea	39	4,9
Guztira	808	-

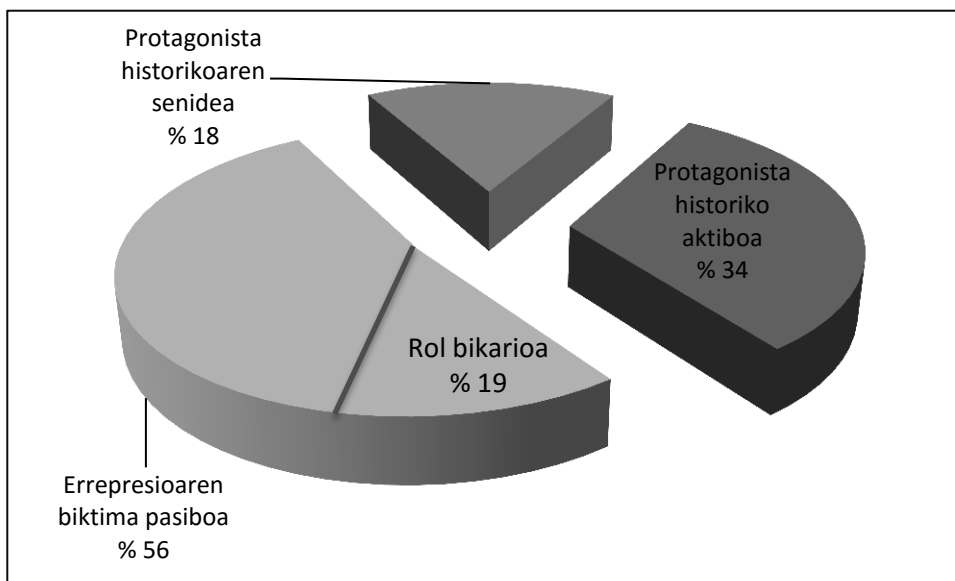
Iturria: Egilea.

Lehenago esan bezala, aztertutako albisten % 30ek aipatu du emakumezkoa, beste albiste guztietan gizonezkoa bakarrik azaldu da edo ez dute generorik zehaztu. Horrez gain, emakumeren bat agertu den kasuetan jakin nahi izan da nola aurkeztu duen diskurtsoak, alegia, zein roletan. Albiste bakarraren barruan, berriz, rol bat baino gehiago bete ahal izan ditu protagonista femeninoak, horregatik lagina bera baino kasu gehiago agertu dira taulan. Hori horrela, hauek dira lortu diren emaitzak: laginaren % 16k aurkeztu du emakumezkoa errepresioaren biktima pasibo moduan, eta ia % 5ek protagonista historikoaren senidetzat aurkeztu du. Protagonista historiko aktiboa izan da emakumezkoa laginaren % 9,5etan.

Beraz, lagin osoak eskainitako datuei begira, gutxi agertzeaz gain, emakumezkoari buruz eskainitako irudi nagusia errepresioaren biktima pasiboarena izan da.

Datu horiek hobeto ulertzeko, hurrengo orrialdean emakumezkoa agertu den kasu-multzoa zehatzago aztertu da.

13. grafiko&taula. Emakumezkoa agertu eta rola zehaztu duten kasuak.

Iturria: Egilea.

DESKRIBATZE-DATUA	KASU KOPURUA		
	n	%	Zehaztutako 238 kasuen %
Ez du emakumerik agertu	539	68,3	-
Ez du zehaztu	31	3,9	-
Errepresioaren biktima pasiboa	83	10,5	37,9
Protagonista historiko aktiboa	75	9,5	34,2
Rol bikarioa (protagonista pasiboa)	41	5,2	18,7
Protagonista historikoaren senidea	39	4,9	17,8
Guztira	808	-	100

Iturria: Egilea.

Emakumezkoa, beraz, aztertutako albisteen herenean baino ez da agertu, eta haren rola zehaztu duten kasuen erdiek baino gehiagok errepresioaren biktima pasibo moduan aurkeztu dute; horietatik bostena rol bikarioan, alta, gizonezko baten menpe: alaba, emaztea, ama... Aktore aktibo moduan agertu da, rola aipatutako kasuen % 34,2, hau da, argitaratutako albiste guztien % 9,5.

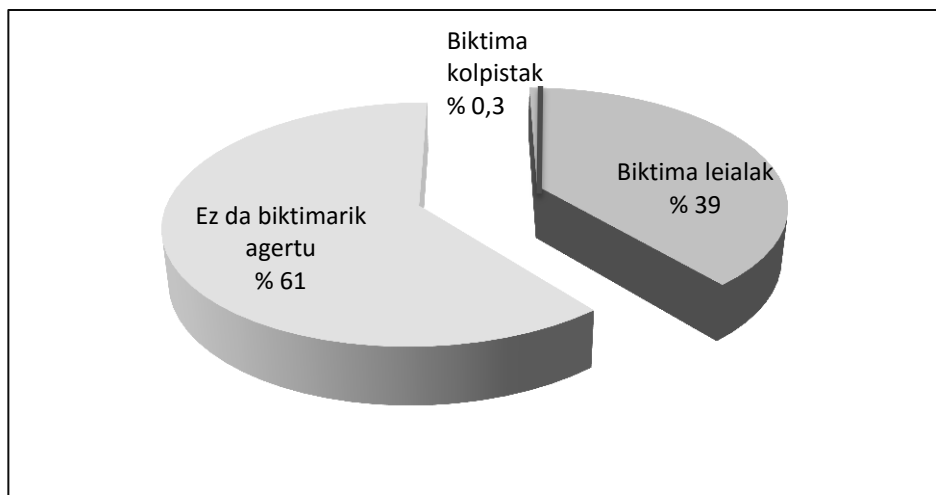
Bestela esanda, emakumezkoaren agertzea eskasa izateaz gain, batez ere errepresioaren biktima pasiboaren rolean aurkeztu du *Garak*. Horren harira, aurkeztutako datuekin batera, gogoratu beharra dago Margaritak behin baino ez dituela aipatu, eta EAJko Emakume Abertzale Batza eta haren kideak behin ere ez. Kasuren batan aipatu du informazioak emakumezko senitartekoek arropa eramaten zietela presoei⁵, baina ez du senitarteko ez ziren emakumezko horien lana aipatu, ezta antolatutako emakume-talderik zegoenik ere, emakumezkoek errepresio-garaian atzeguardian egindako lana ezkutuan utzita.

Emakumeek, beraz, batez ere bigarren mailako rola bete dituzte egunkariaren diskurtso orokorraren arabera, biktima pasiboaren rola historiaren lekuko izan denean eta protagonista historiko maskulinoaren senitartekoa eskuratze-prozesuaren lanetan.

⁵ 2008/03/02 «...ama kartzelara arropa eroatera joan zen egun batean...».

Protagonista historikoari buruz egunkariak eraiki duen irudia osatzeko *biktima* hitzaren erabilera aztertu dugu:

14. grafiko&taula. Biktima hitzaren presentzia albisteetan.

Iturria: Egilea.

DESKRIBATZE-DATUA		KOLPISTA		Guztira
		Biktima	Ez	
LEIALA	Biktima	-	308 (% 39)	308 (% 39)
	Ez	2 (% 0,3)	479 (% 60,7)	481 (% 60,9)
Guztira		2 (% 0,3)	787 (% 99,7)	789 (% 100)

Iturria: Egilea.

Goiko taula eta hurrengo orrialdetan agertuko diren estilo bereko taulak irakurtzeko:

«DESKRIBATZE-DATUA» koadroaren azpiko aldagaiaren datuak, kasu honetan LEIALA, horizontalki irakurri behar dira: zenbatetan agertu den leiala biktima bezala eta zenbatetan ez. Datu osoa azkeneko zutabearen agertuko da; goiko taulan, 308 aldiz esan zaio biktima leialari eta 481 aldiz ez zaio biktima-izaerari erreferentziarik egin leialari buruz hitz egitean (edo ez du leialari buruz hitz egin).

«DESKRIBATZE-DATUA» koadroaren eskumako aldagaiaren datuak, kasu honetan KOLPISTA, bertikalki irakurri behar dira. «Kolpista»ren azpiko bi zutabeek biktima hitzaren erabilerari egiten diote erreferentzia, pertsonaia kolpistari dagokionez, zenbatetan agertu den biktima legez eta zenbatetan ez. Datu osoa beheko lerroan agertuko da; adibide honetan, kolpista biktima bezala

agertu da bi albistetan eta gainerako guztietan, kolpista bera agertu denean, ez zaio biktima-izaerarik aitortu.

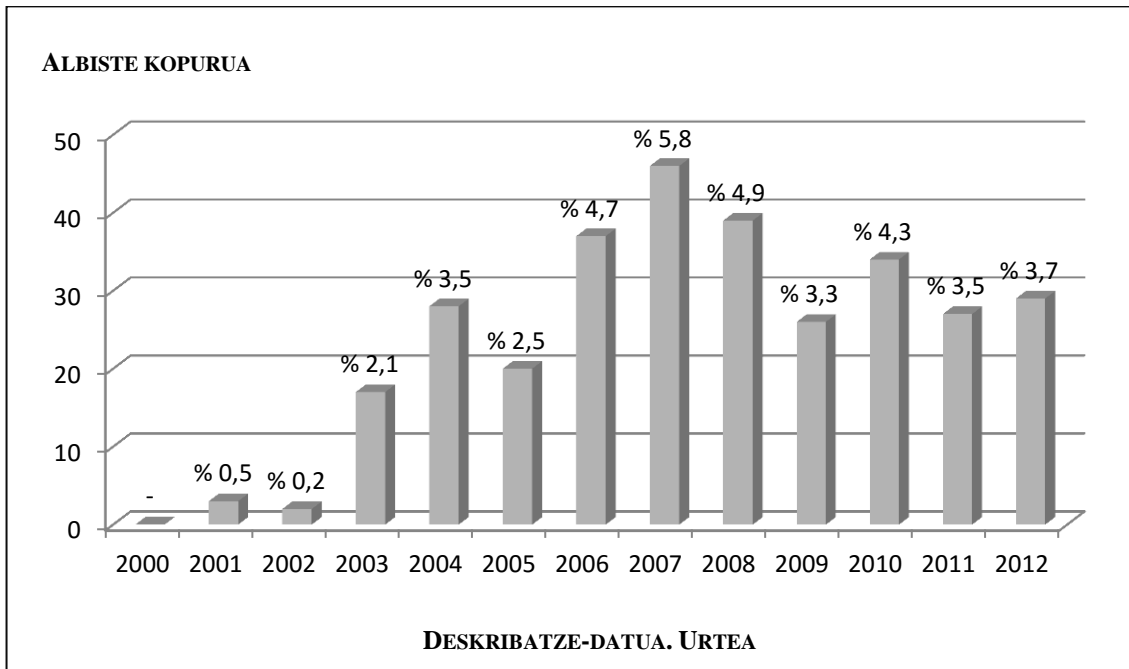
Hori horrela, lerroak eta zutabeak gurutzatzean honelako datuak lortu ahal ditugu, adibidez: leialari biktima-izaera aitortu dionean egunkariak, jakin dezakegu kolpistari ere biktima-izaera aitortu dion edo ez.

Aurreko orrialdeko grafiko&taulan irakurri ahal diren datuak:

Biktima hitza erabili du egunkariak laginaren % 39tan. Hau da, oroimen historikoari buruzko informazioa eskaini duten albisteen erdiek baino gutxiagok aipatu dute *biktima*-izaera. Hori bai, ia kasu guztietan protagonista leialari egin dio erreferentzia, birritan baino ez baitu protagonista kolpistari buruz hitz egiteko *biktima* hitza erabili egunkariak. Horren harira, albiste bakarrean ere ez ditu diskurtsoak protagonista *biak* biktima bezala aurkeztu.

Diskurtso horrek ukatu egiten du, besteak beste, pertsona asko behartu egin zituztela gerrara joaten, sarritan zein *bandotan* nahiago zuten galdetu barik. Horrez gain, pertsonaia historikoaren deskribatzea aztertzean ikusi dugun bezala, hein handi batean des-humanizatu egiten du matxinoa. Bestela esanda, izenik ez aitortzeaz gain, matxinoa biktima ere bihurtu izana ez du diskurtsoak aurreikusten, kolpearen alde egin zuten militarrek bakarrik aurkeztu ditu, gerraren beraren aniztasuna azaldu barik.

15. grafiko&taula. Biktima hitzaren presentzia urteetan zehar.

Iturria: Egilea.

URTEA	Albiste kopuru osoa	Protagonista historikoa agertu den kasuetan		Biktima agertu den kasuetan		Biktima agertu den kasuen %
		Kolpista	Leiala	Kolpista	Leiala	
2000	9	7	7	-	-	-
2001	41	39	34	1	3	0,5
2002	34	30	30	-	2	0,2
2003	58	46	55	-	17	2,1
2004	57	48	56	-	28	3,5
2005	59	43	51	-	20	2,5
2006	85	67	80	-	37	4,7
2007	100	86	92	-	46	5,8
2008	93	84	87	-	39	4,9
2009	56	51	52	-	26	3,3
2010	64	53	59	-	34	4,3
2011	80	70	72	1	27	3,5
2012	53	45	47	-	29	3,7
Guztira	789	669	722	2	308	39,3

Iturria: Egilea.

Bestalde, esanguratsua da aztertutako urteetan zehar *biktima* hitzaren erabileran egondako aldaketak. Lehenengo urteetan, eskuratze-prozesua hasten zegoenean, diskurtsoak oso gutxi erabiltzen zuen, baina 2003tik aurrera, lehenengo indusketak hasi zirenean Hego Euskal Herrian eta Madrazoren dekretua martxan jarri zenean, *biktima* hitzaren erabilera ugaritu egin zen. Beste gorakada nabarmena egon zen 2006, 2007 eta 2008an, Oroimen Historikoaren Legea deritzona agenda mediatikoan sartu zenean. Areago, araudiekin jarraituta, azkeneko urteetan *biktima* hitzaren presentzia nolabait mantendu egin zen, besteak beste, indarkeria polizialaren inguruko eztabaida hasi zelako eta horren inguruko araudiak agertzen hasi zirelako.

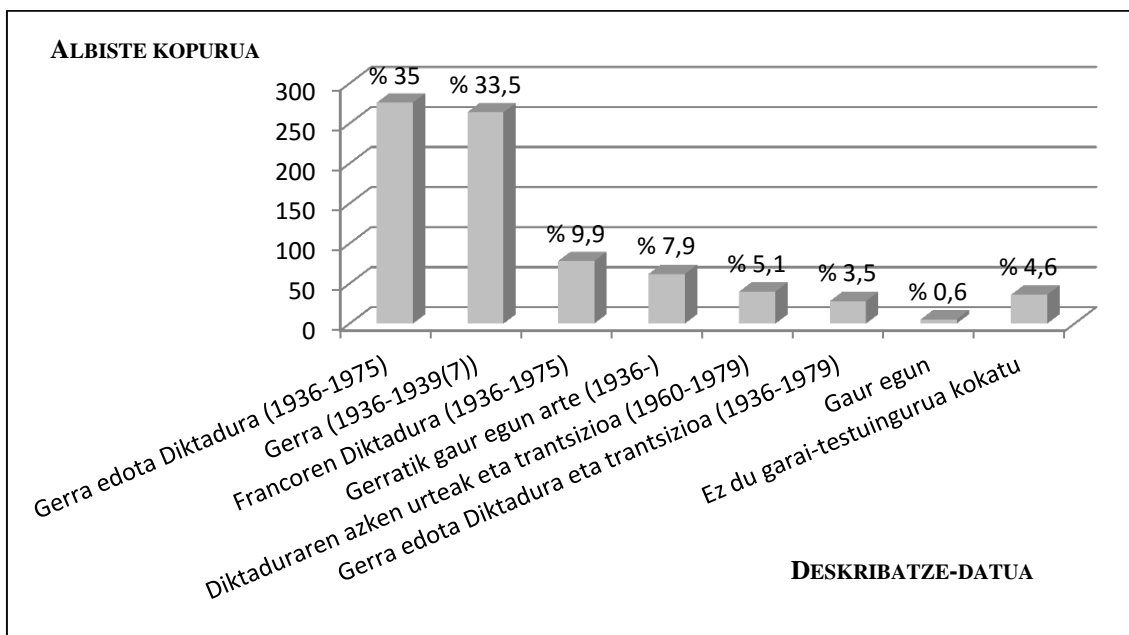
Badago, beraz, korrelazioa *biktima* hitzaren erabileraren eta araudien artean, hau da, araudiek *biktima* hitzaren erabilera areagotu dute *Gararen* diskurtsoan. Araudiak *biktimen* aitortza jasotzen hasi zirenean, orduan egunkariaren diskurtsoa ere *biktima*-izaera aitortzen hasi zen, betiere, Errepublikari leial eta Francoren erregimenaren aurka egin zutenei erreferentzia egiteko.

2.1.1.2. Noiz. Zein garaitako oroimen historikoa

Nor aztertuta, alegia, egunkariaren diskurtsoak landutako oroimen historikoaren protagonistak deskribatuta, oroitutako historiaren garaia ekarri dugu atal honetara.

Ikergaiaren egoeran eta metodologian azaldu bezala, berriz, zaila da garai ezberdinak zehaztea, historia, berez, continuum bat delako. Hala eta guztiz ere, ondorengo datak ezberdinu ditut informazioak eskainitako datuak gogoan izanda. Hori horrela, hona hemen lortutako emaitzak:

16. grafiko&taula. Oroitutako garaia.

Iturria: Egilea.

DESKRIBATZE-DATUA	ALBISTE KOPURUA		
	n	%	Garaia zehaztutako 753 albisteen %
Gerra edota diktadura (1936-1975)	276	35	36,7
Gerra (1936-1939(7))	264	33,5	35,1
Francoren diktadura (1936-1975)	78	9,9	10,4
Gerratik gaur egun arte (1936-)	62	7,9	8,2
Diktaturaren azken urteak eta trantsizioa (1960-1979)	40	5,1	5,3
Gerra edota diktadura eta trantsizioa (1936-1979)	28	3,5	3,7
Gaur egun	5	0,6	0,7
Ez du garai-testuingurua kokatu	36	4,6	-
Guztira	789	100	100

Iturria: Egilea.

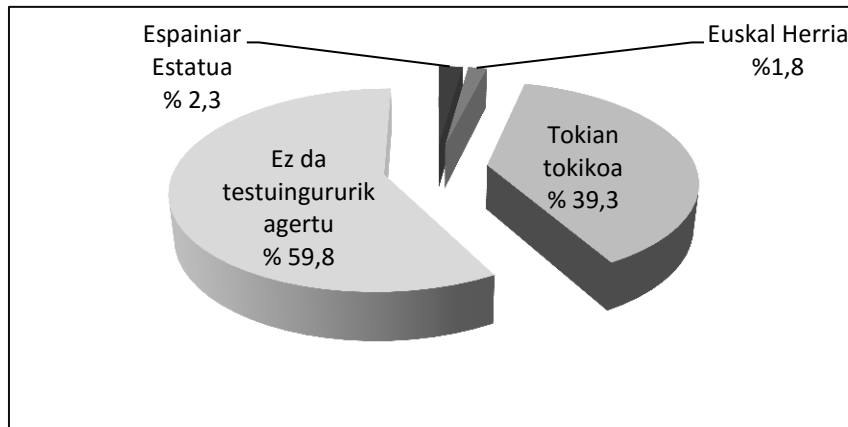
Bildutako datuek erakusten duten bezala, gerra izan da egunkariaren diskurtsoak gehien azpimarratu duen garaia aztertutako oroimen historikoari buruz hitz egitean, laginaren bi heren, hain justu ere. Horien erdiek, % 35ek, diktadura ere aipatu dute eta % 3,5ek, baita trantsizioa ere. Albisteen % 10ek soilik diktadura aipatu du eta diktaduraren azkeneko urteak eta trantsizioa % 5ek. Kasuen % 4,6k ez du periodo historikoei buruzko erreferentziarik egin, eta % 0,6k gaur egungo gertakaritzat azpimarratu du, areago, % 8k gerran hasi eta gaur egun eragina duen gertakaritzat ulertu du.

Guda izan da, beraz, egunkariak gehien oroitu duen garaia. Bestela esanda, oroimen historikoari buruz aztertutako albisteen diskurtsoak garrantzi handiena gerra-garaiari eskaini dio, areago, aurreko puntuetan ikusi den bezala, protagonista historikoari dagokionez, *gudaria* izan da nagusi, gerrarekin lotura zuzena duena. Oroitutako garaiari buruzko puntu honek, hortaz, indartu egiten du diskurtso belikoaren aldeko jarrerari buruzko hipotesia.

2.1.1.3. Non gertatu zen

Estatu-kolpeak eragina izan zuen Espainiako Estatu osoan. Hala eta guztiz ere, kolpearen, gerraren eta errepresioaren intentsitatea eta ezaugarriak ezberdinak izan ziren lurraldearen arabera. Hori horrela, 1936ko estatu-kolpeak eragindako errepresioaren testuinguru geografikoari buruz egunkariak egindako estaldura ikustatu da, eta grafiko eta taula hauetan aurkeztu dira emaitzak:

17. grafiko&taula. Albisteetan agertu den historiaren kokatze geografikoa.

Iturria: Egilea.

DESKRIBATZE-DATUA	ALBISTE KOPURUA		
	n	Laginaren %	Kokatutako 317 albisten %
Espainiako Estatua	18	2,3	5,7
Euskal Herria	14	1,8	4,4
Tokian tokikoa	310	39,3	97,8
Ez da testuingururik agertu	472	59,8	-
Guztira	814	103,2	108,2

DESKRIBATZE-DATUA		TOKIAN TOKIKO TESTUINGURUA		Guztira	
EUSKAL HERRIKO TESTUINGURUA		Ez	Bai		
Ez	ESPAINIAko ESTATUKO TESTUINGURUA	Ez	472	289	761
		Bai	6	8	14
	Guztira		478	297	775
Bai	ESPAINIAko ESTATUKO TESTUINGURUA	Ez	1	9	10
		Bai	0	4	4
	Guztira		1	13	14

Iturria: Egilea.

Aztertutako albisteen artean, hainbat kasutan oroimen historikoari buruzko kokatze geografiko bat baino gehiago agertu dira. Horregatik taularen datuen batuketa % 100 baino altuagoa da.

Hori esanda, bi dira, emaitzak ikusi ostean, azpimarratu beharreko datu nagusiak. Bat, grafikoak agerrarazten duen bezala, asko izan dira kokatze geografikorik gabeko albisteak, ia % 60. Bi, datu geografikoa eskaini duten kasuen artean ia % 98 tokian tokiko informazioa izan da, testuinguru orokorrago batean azaldu gabeko kokatzea; izan ere, tokian tokiko datu horiek bakarrik 12 albistetan lotu du egunkariak Espainiako Estatuan gertatutakoarekin eta 13 aldiz Euskal Herria osoarekin.

Bestalde, Espainiako Estatuko testuinguru geografikoa ez da aipatutakoa baino askoz gehiago azaldu, hau da, guztira 18 aldiz agertu da aztertutako 12 urteetan zehar, alegia, laginaren % 2,3. Euskal Herriko kokatzeari dagokionez, are gutxiago, 14 aldiz, % 1,8; testuinguru bien azalpenak bat egin du 4 aldiz, eta tokian tokikoarekin batera agertu dira.

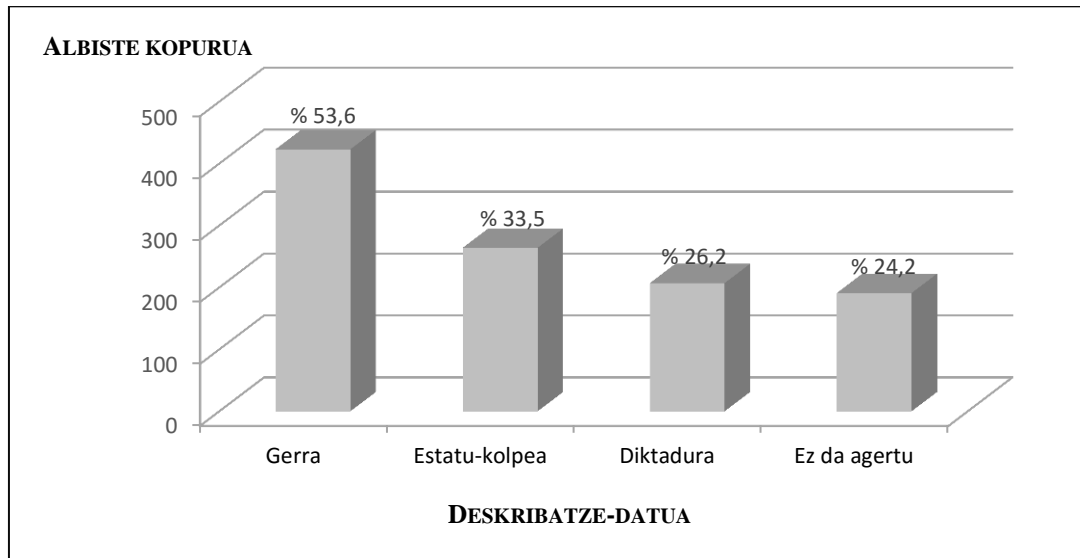
Zehaztu behar da, hori bai, kazetaritzaren ikuspuntutik estaldura handiko gaia izan denez, ez dela beharrezkoa, ezta gomendagarria ere, behin eta berriro informazio-datu berberak eskaintzea albiste guztietan, horregatik eskaini ditut hiru aukera, alegia, Espainiako Estatuko testuingurua, Euskal Herrikoa eta tokian tokikoa. Azken horretan testuinguruaren azaltzea oso aberasgarria da datu berriak eskaintzen dizkiolako irakurleri eta, gainera, datu horiek ondo erabiliz gero, hurbiltasuna ere eskaintzen dute, historia orokor soila izan beharrean, istorio «pertsonalagoak» azaldu ahal dituztelako. Hala eta guztiz ere, testuinguru orokor baten falta egon badago, 12 urtetan zehar 18 aldiz baino ez baitu aipatu Espainiako Estatu osoan eragina izan zuen errepresioa izan zela, eta 14 albistetan Euskal Herrikoa. Areago, tokian tokikoari dagokionez, laginaren erdiak baino gutxiagok azaldu dute unean uneko jazoera hura. Gainera, horrek ere beste arrisku bat du: testuinguru zabalagoa barik, **salbuespenezko gertakaritzat uler daiteke, injustiziaren larritasuna tokian tokikoa bihurtzen delako**. Gertakariaren *testuingurua* eta berezitasunak oso garrantzitsuak dira deskribatze orokorrak eta diskurtsoaren inguruko naturaltasun faltsua ez gertatzeko, horregatik testuinguru orokorraren eta zehatzaren arteko oreka mantendu behar du informazioak.

Bestela esanda, hurbiltasuna eskaini duen arren, eskainitako informazioak batez ere injustizia zabal baten inguruko lekuan lekuko marko historiko mugatua erabili du, eta, ondorioz, gertakaria testuinguru orokorretik isolatu du, aztertzen ari garen oroimen historikoa bere osotasunean ulertzeko zenbait datu isilduta geratu direla.

2.1.1.4. Zer gertatu zen. Injustiziaren azalpena

Gararen diskurtsoak landutako *nor(k)*, *noiz* eta *non* aztertuta, orain zer gertatu zen ikertuko da. Horretarako, 1936ko estatu-kolpearekin batera izandako injustiziari buruzko datuak azalduko dira puntu honetan, gertatutako injustiziari buruzko *egia* ezagutzeko egunkariak hautatuko datuak:

18. grafiko&taula. Albisteetan aipatutako gatazkaren oinarria.

Iturria: Egilea.

DESKRIBATZE-DATUA	ALBISTE KOPURUA		
	n	Laginaren %	Daturen bat aipatutako 598 albisteen %
Gerra	423	53,6	70,7
Estatu-kolpea	264	33,5	44,1
Diktadura	207	26,2	34,6
Ez da agertu	191	24,2	31,9
Lagin osoa	789	100	-
Daturen bat aipatu duten kasuak	598	-	100

DESKRIBATZE-DATUA		KOLPE MILITARRA		Guztira
		Estatu-kolpea	Ez du aipatu	
GERRA ETA DIKTADURARI BURUZ	Diktadura	43	57	100
	Gerra	92	224	316
	Biak	54	53	107
	Ez ditu aipatu	75	191	266
Guztira		264	525	789

Iturria: Egilea.

Lehenengo eta behin aztertu da albisteek zenbatetan aipatu duten *estatu-kolpea*, *gerra* edota *diktadura*.

Hori horrela, ikus daiteke aztertutako albisteen erdiek baino gehiagok *gerra* aipatu egin dutela. Horietatik, 54 albistek, alegia, laginaren % 7k baino gutxiagok diktadura ere aipatu du. Estatu-kolpea heren batean agertu da⁶, eta diktadura laurdenean. Laginaren beste laurden batean hitz horietatik bat ere ez da agertu.

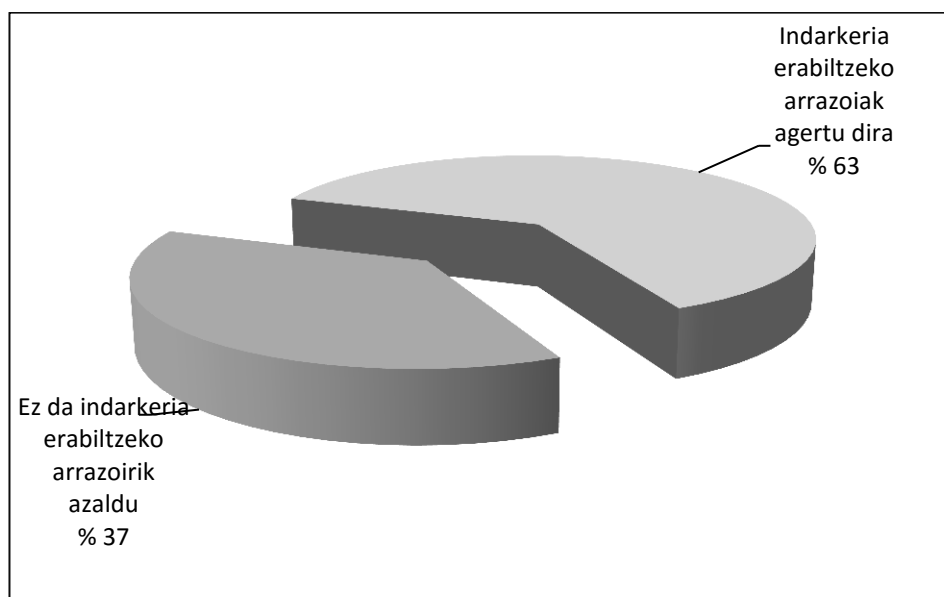
Gerra, beraz, estatu-kolpearen ondorioa izan arren, 423 albisteetatik 146 albistetan baino ez da estatu-kolpearekin batera aipatu, hau da, laginaren % 18,5etan; gerra aipatu duten kasuen % 34,5etan. Bestela esanda, aurreko orrialdeetan ikusi den bezala, gerrak isla handia izan du egunkariak oroimen historikoari buruz eskainitako informazioan, baina gerraren beraren jatorria eta gerraren osteko diktadura bigarren maila batean geratu dira. Horrek, berriro ere, bat egiten du gerra-garaiari eta *gudariari* eskainitako protagonismoarekin, azken batean, *gudariak* gerran hartu zuen parte, baina gatazka eta errepresioa ulertzeko ezinbestekoa da gerraren jatorriak eta ondorioak azaltzea.

⁶ Informazioaren kalitateari buruzko atalean ezberdindu egin ditugu *estatu-kolpea* eta *altxamendua* bi hitz horien erabilera aztertzeko, baina puntu honetan sinonimotzat hartu ditugu.

Indarkeria erabiltzeko diskurtsoak aurkeztu dituen arrazoiak aztertu dira atal honetan. Hori horrela, lehenengo eta behin arrazoirik agertu den edo ez neurtu da, eta gero, diskurtsoaren arabera indarkeria erabiltzeko leialek izan zituzten arrazoiak eta kolpistek izan zituztenak konparatu.

Hona hemen, beraz, zenbat albistetan eskaini duen egunkariak indarra erabiltzeko arrazoiren bat:

19. grafiko&taula. Indarkeriarako arrazoen azalpenak.

Iturria: Egilea.

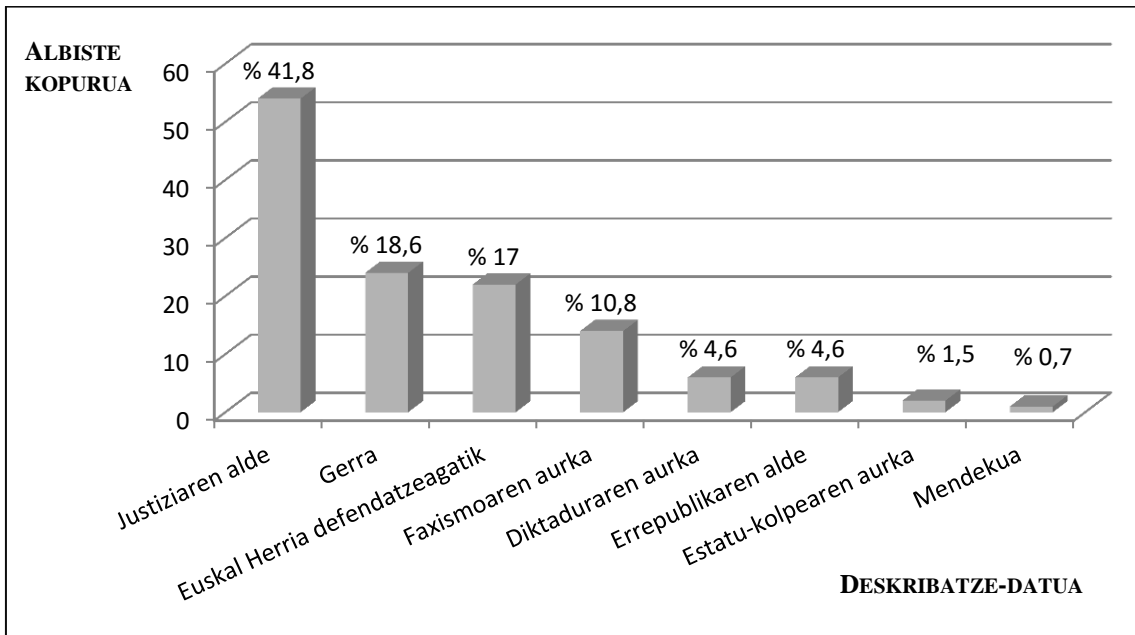
DESKRIBATZE-DATUA	ALBISTE KOPURUA	
	n	%
Bai	494	62,6
Ez	295	37,4
Guztira	789	100

Iturria: Egilea.

Hala eta guztiz ere, aurreko puntuan azaldutako hitzen erabileraz gain, ezkerreko grafikoak indarkeria erabiltzeko azaldu diren arrazoiak zenbatzen ditu eta emaitzek adierazten duten bezala, albisteen % 62k indarkeriarako arrazoiren bat azaldu du, batzuetan leialek indarkeria zergatik erabili zuten argudiatzeko eta beste batzuetan kolpisten arrazoiak aurkezteko.

Leialen indarkeriari dagokionez, aztertutako albisteen % 16k azaldu du indarkeria erabiltzeko arrazoiren bat eta honako grafiko&taula hauetan agertzen diren mezu hauen bitartez justifikatu du:

20. grafiko&taula. Leialek izandako arrazoiak indarkeria erabiltzeko.

Iturria: Egilea.

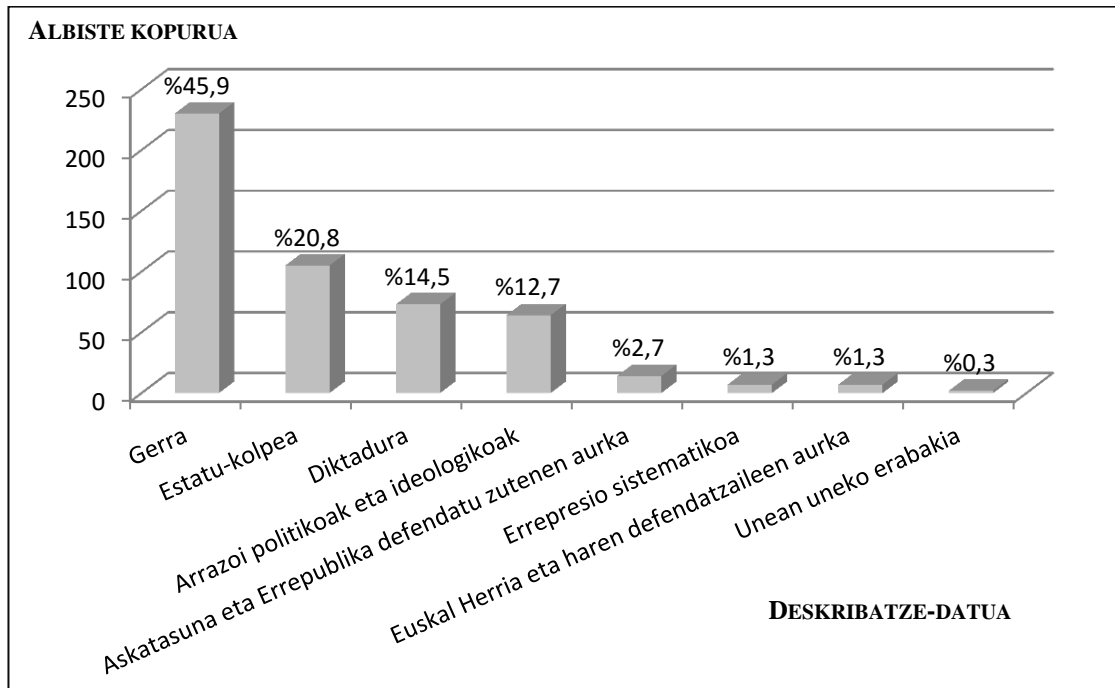
DESKRIBATZE-DATUA	KASU KOPURUA		
	n	Laginaren %	Arrazoiak azaldu dituzten 129 albisteen %
Justiziaren alde	54	6.5	41,8
Gerra	24	3	18,6
Euskal Herria defendatzeagatik	22	2.8	17
Faxismoaren aurka	14	1.8	10,8
Diktaduraren aurka	6	0.8	4,6
Errepublikaren alde	6	0.8	4,6
Estatu-kolpearen aurka	2	0.2	1,5
Mendekua	1	0.1	0,7
Guztira	129	16.3	100

Iturria: Egilea.

Egunkariaren diskurtsoak 129 arrazoi aurkeztu ditu leialek indarkeria erabiltzeko; zenbait kasutan albiste berean arrazoi bat baino gehiago agertu dira. Arrazoi horien artean % 41,8k, ia erdiek, justiziaren aldeko borroka defendatu du. Horren ostean gehien agertu den arrazoa gerra izan da, % 18'6, alegia, gerran borrokatu izana, zerk eragin zuen borroka hori edo zein helburu zuen azaldu barik. Jarraian Euskal Herria defendatzearen ideia azaldu da, arrazoen % 17, hain justu. Faxismoaren aurkako borroka gutxiagotan agertu da, % 10,8, hau da, 18 aldiz 12 urteetan zehar, baina % 4,6k hitz egin du diktaduraren aurkako indarkeriaz, beraz, faxismoaren ideiarekin lotuta arrazoen % 15. Errepublikaren aldeko borroka ere arrazoen % 4,6 izan da, eta estatu-kolpearen aurkako borroka % 1'5, hots, birritan azaldu da estatu-kolpearen aurkako ideia. Leialek mendekuagatik indarkeria erabiltzea behin aipatu du egunkariak aztertutako albiste guztietatik.

Laburbilduz, borrokaren ideia agertu denean eta horrekin batera informazioak leialek indarkeria erabiltzeko arrazoiren bat eskaini duenean, arrazoi nagusia justiziaren aldeko borroka izan da. Euskal Herria defendatzearen ideiak ere garrantzia izan du, bat egiten duena hainbestetan aipatutako *gudariaren* presentziarekin; izan ere, *gerra* indarkeria erabiltzeko beste arrazoi bat izan da, justiziaren alde egitera eta Euskal Herria defendatzera gerrara joan zen *gudaria*.

21. grafiko&taula. Kolpisten arrazoiak indarkeria erabiltzeko.

Iturria: Egilea.

DESKRIBATZE-DATUA	KASU KOPURUA		
	n	Laginaren %	Arrazoiak azaldu dituzten 502 albisteen %
Gerra	230	29,1	45,9
Estatu-kolpea	105	13,3	20,8
Diktadura	73	9,3	14,5
Arrazoi politiko eta ideologikoak	64	8,1	12,7
Askatasuna eta Errepublika defendatu zutenen aurka	14	1,8	2,7
Errepresio sistematikoa	7	0,9	1,3
Euskal Herria eta haren defendatzaileen aurka	7	0,9	1,3
Unean uneko erabakia	2	0,2	0,3
Guztira	502	63,6	100

Iturria: Egilea.

Kolpistek indarra erabiltzeko arrazoiei dagokienez, arrazoiren bat azaldu duten kasuen artean ia erdiek gerra ohartarazi dute; lagin osoa kontuan izanda, ia % 30. Estatu-kolpea⁷, bestalde, indarkeria erabiltzeko arrazoia izan da lagin osoaren % 13tan, hau da, indarkeria erabiltzeko arrazoen % 20. Diktaduraren kasuan, arrazoen % 14 izan da. Motibo politiko edota ideologikoak ere agertu dira informazio-albisteetan indarkeriarako arrazoi moduan, alegia, estatu-kolpea eta diktadura sustatu zuten arrazoi politikoek eta ideologikoek; egunkariak aurkeztutako arrazoen artean, albisteen % 8. Beraz, hirurak elkarrekin zenbatuta, eta leialen «diktadura eta estatu-kolpearen aurka» mezua batuta, 2000 urtetik 2012ra oroimen historikoarekin zerikusia izan duten albisteen % 29,3k aipatu ditu estatu-kolpea, diktadura edota arrazoi politiko eta ideologikoak 1936ko gerrak eta ondorengoko diktadurak ekarritako injustizien arrazoi legez, baina albisteen % 29k gerra bera izan du injustiziaren arrazoi nagusia, gerra zerk eragin zuen azaldu barik. Horrekin guztiarekin, ondorengo formulak ere erabili ditu: leialek sufritu zuten errepresioa «errepublikaren alde egiteagatik», «Euskal Herria defendatzeagatik» edota «askatasunaren alde borrokatzeagatik», alegia, albistek sufrimenduaren subjektu aktiboa bihurtzen du leiala, leialek eurek indarra erabiltzeko erabilitako arrazoi berak azalduta, baina era negatiboan aurkeztuta. Horrek, gehi aipatutako gerraren argumentuak injustiziaren izaera sinplifikatu egiten du eta gerraren irakurketa erromantikoa azaltzen du. Izan ere, gerra eta injustiziaren aurkako borroka indarkeriaren arrazoi nagusizat aurkezteak motibo ideologiko eta politikoak ezkututzen ditu.

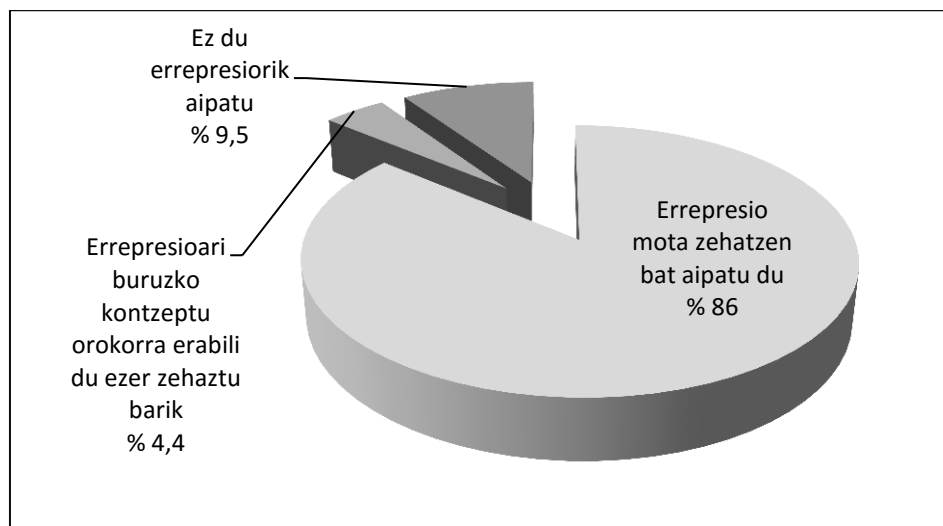
⁷ Estatu-kolpea, altxamendua edo antzeko formula erabilia ere.

B) ERREPRESIO MOTA

Indarkeria eta errepresioa behin eta berriro aipatu da ikerketan zehar, zer-nolako indarkeria izan zen hori, berriz, ondorengo datuek azalduko dute. Hasteko, aztertu da ea albisteak errepresioari erreferentzia egiten dion albisteak edo ez, eta aipatuz gero, errepresio mota azaldu duen edo ez. Datu hori zehaztuta, agertutako indarkeria motak lau multzotan sailkatu ditut: fisikoa, politiko-ekonomikoa, sinboliko-kulturala eta generoan oinarritutako indarkeria. Behin multzo nagusi horiek zehaztuta, indarkeria mota bakoitzari buruz eskaintako datuak ere aurkeztuko dira, diskurtsoak azalduko errepresioaren irudi orokorra osatu ahal izateko.

Errepresioari egindako aipamenei buruzko datuak:

22. grafiko&taula. Errepresioari buruzko aipamena albistetan.

Iturria: Egilea.

DESKRIBATZE-DATUA	ALBISTE KOPURUA	
	n	%
Bai	679	86,1
Errepresioari buruzko kontzeptu orokorra erabili du ezer zehaztu barik	35	4,4
Ez du errepresioa aipatu	75	9,5
Guztira	789	100

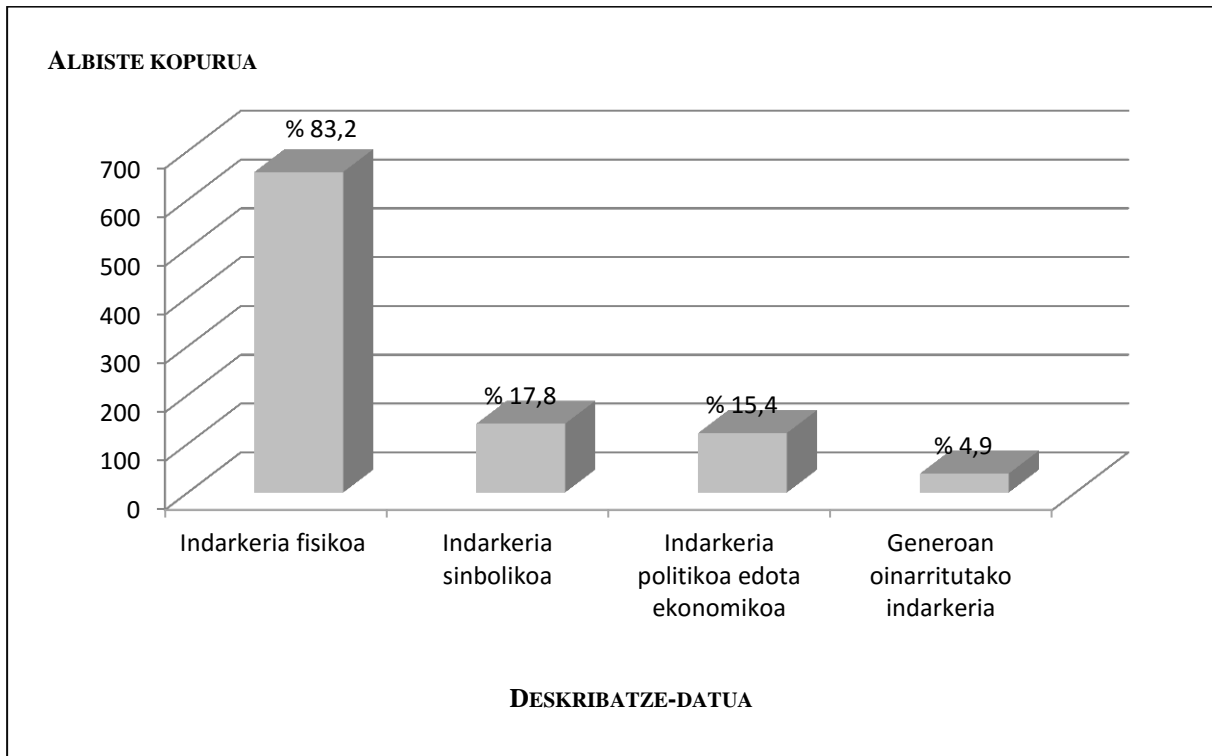
Iturria: Egilea.

Aurreko orrialdeetan ikusi den moduan, testuingururik gabeko gerra hitzaren gehiegizko erabilerak arinki har dezake injustiziaren ideia, gertaeren inguruko azalpen eskasa eskaintzen duelako. Hori dela-eta, oroimen historikoaren albisteetan azaldutako errepresio-ereduak ere ikertu dira, gerra aipatzearekin batera indarkeriari buruz eskaintako bestelako datuak ere aztertzeke.

Lehenengo eta behin, injustiziaren zergatiak azaldu edo ez, errepresioa egon ote zen zehaztu duen begiratu dut, baieztatuta egunkariak albisteen % 86tan errepresio motaren bat aipatu duela. Horrez gain, albisteen % 4k errepresioari buruzko kontzeptu orokorra aipatu du, nahiz eta zer-nolako indarkeria izan zen zehaztu ez. Bestela esanda, aztertutako albisteen % 90etan baino gehiagotan errepresioaren ideia agertu du egunkariak. Beraz, errepresioa diskurtsoaren parte garrantzitsua izan da *Gararentzat*.

Zer-nolako errepresioa azaldu duen ezagutzeko, albisteetan agertutako indarkeria motei buruzko emaitzak aurkeztuko ditut hurrengo orrialdeetan:

23. grafiko&taula. Albistetan agertutako indarkeria mota.

Iturria: Egilea.

DESKRIBATZE-DATUA	KASU KOPURUA			
	n	Laginaren %	Kasuen %	Indarkeriaren bat azaldu duten 679 albisteen %
Indarkeria fisikoa	657	83,2	68,5	96,8
Indarkeria sinbolikoa	141	17,8	14,7	20,8
Indarkeria politikoa edota ekonomikoa	122	15,4	12,7	18,0
Generoan oinarritutako indarkeria	39	4,9	4,1	5,7
Guztira	959	-	100	-
Lagin osoa	789	100,0	-	-
Daturen bat aipatu duten albistek	679	86,1	-	100
Ez du indarkeriari buruzko daturik eskaini	110	13,9	-	-

Iturria: Egilea.

Errepresioari buruzko ideia berruak, gehien agertu den indarkeria tipoa fisikoa izan da, areago, aztertutako albiste gehienetan indarkeria fisikoren bat agertu du egunkariak, laginaren % 83tan, hain zuzen ere. Indarkeria sinbolikoak, politikoak edota ekonomikoak agertze txikiagoa izan dute, ia % 18 eta % 15, hurrenez hurren, baina gutxien azaldu den errepresio mota generoan oinarritutakoa izan da, aztertutako albisteen % 5etan baino gutxiagotan agertu baita, 39 aipamen 789 notizietan.

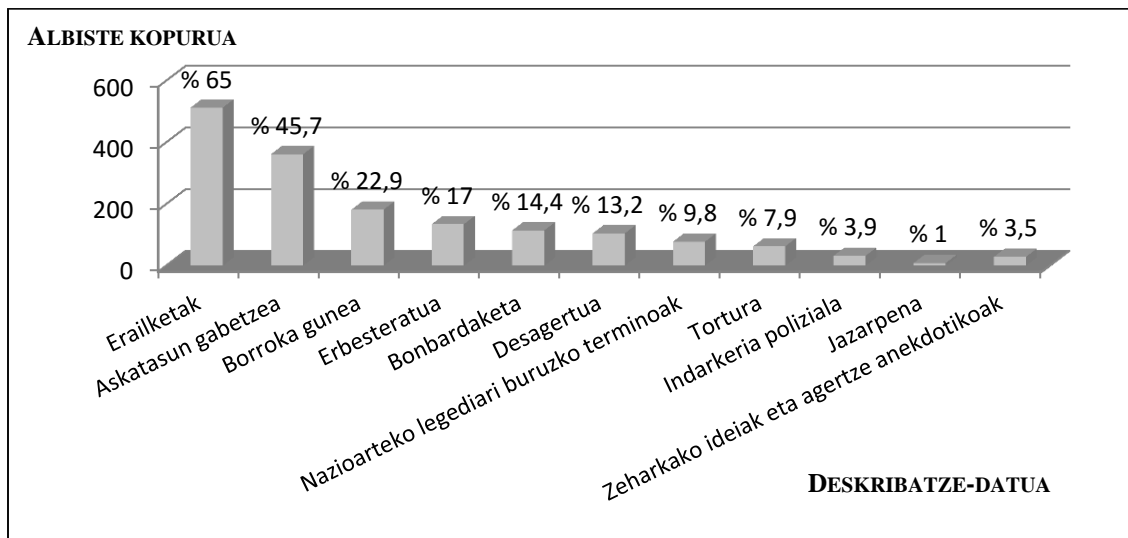
Grafikoak oso ondo islatzen du indarkeria fisikoaren nagusitasuna diskurtsoan. Taulari dagokionez, adierazgarriak dira zutabe bakoitzak gordetzen dituen datuak. Aurreko tauletan bezala, lehenengo zutabeak balio absolutuak eskaintzen ditu, hots, zenbat aldiz agertu den aldagaia lagin osoan, kasu honetan indarkeria mota. Gainerako zutabeek ehunekoak ekartzen dizkigute eztabaidara. Albiste berean indarkeria mota bat baino gehiago ager daitezkeenez, balio absolutuaren emaitza laginaren kopurua baino altuagoa da, hortaz, bigarren zutabeko balioen gehiketa % 100 baino altuagoa da, laginaren arabera ehunekoa erakusten duelako. Hori horrela, hirugarren zutabeak agertutako indarkeria mota kasu guztien ehunekoa neurtzen du, analisi-unitatea indarkeria motari buruzko datu bihurtuta eta ez albiste; laugarrenak indarkeriaren bat azaldu duten albisteak izan ditu kontuan indarkeria motaren proportzioa neurtzeko.

Hori horrela, adierazgarria da indarkeria fisikoa indarkeriaren bat azaldu duten ia kasu guztietan agertu dela, % 96,8. Oroimen historikoari buruzko diskurtsoan albisteen % 86k indarkeria motaren bat aipatu du, eta horietatik ia guztietan indarkeria fisikoa agertu da. Gainerako errepresio motak oso bigarren mailan utzi ditu diskurtsoak, batez ere, generoan oinarritutako indarkeria itzalean geratu da. Izan ere, generoan oinarritutako indarkeria fisikoa izan arren kasu askotan (adib. bortxaketa), aparteko aldagai gisa aztertu da, nabarmentzeko generoan oinarritzen den biolentziaren larritasuna.

Ikerketa-lan honen lehenengo atalean azaldu dudan bezala, indarkeria fisikoa *ikusgarria* da, eta, agian, horregatik, hain zuzen, baita ezagunena ere. *Gararen* diskurtsoak, berriz, ez ditu ezagunagoak bihurtu indarkeria mota ikusezinak edota zeharkakoak. Hala eta guztiz ere, errepresio mota bakoitzaren barnean indarkeria tipo asko daude, eta hurrengo orrialdeetan horiek zehaztu dira. Taulen irakurketa egiteko, hori bai, gogoratu albiste bakar batean indarkeria mota bat baino gehiago ager daitezkeela, eta gauza bera indarkeria motari dagokionez, indarkeria fisiko edota ekonomiko mota bat baino gehiago ager daitezke, horregatik ondorengo tauletan agertzen diren datuak 23. horretan agertzen direnak baino altuagoak izan daitezke.

Hori esanda, hona hemen, albisteetan islatutako indarkeria fisikoaren formak:

24. grafiko&taula. Albisteetan agertutako indarkeria fisikoa (laginaren %).

Iturria: Egilea.

DESKRIBATZE-DATUA	KASU KOPURUA			
	n	Laginaren %	Kasuen %	I. fisikoren bat azaldu duten 657 albisten %
Fusilamendua	269	34,1	16,7	40,9
Eraila	231	29,3	14,3	35,2
Espetxea	199	25,2	12,3	30,3
Borroka-gunea	181	22,9	11,2	27,5
Erbesteratua	134	17,0	8,3	20,4
Bonbardaketa	114	14,4	7,1	17,4
Desagertua	104	13,2	6,5	15,8
Tortura	62	7,9	3,8	9,4
Langileen batailoiak	53	6,7	3,3	8,1
Kontzentrazio-esparrua	47	6,0	2,9	7,2
Genozidioa	32	4,1	2,0	4,9
Indarkeria poliziala	31	3,9	1,9	4,7
Gizateriaren kontrako krimenak	31	3,9	1,9	4,0
Espetxea eta haren bizimodu larria	26	3,3	1,6	3,7
Askatasun-gabetzeko indarkeria	24	3,0	1,5	4,7
Giza eskubideen urraketa	14	1,8	0,9	2,1
Kontzentrazio-esparrua eta bizimodu larria	10	1,3	0,6	1,5
Jazarpena	8	1,0	0,5	1,2
Garrotea	6	0,8	0,4	0,9
Atentatua	6	0,8	0,4	0,9
Beste batzuk eta zeharkako ideiak	30	3,8	1,9	4,6
Guztira	1612	-	100	-
Lagin osoa	789	100	-	-
I. fisikoa aipatu duten albiste kopurua	657	-	-	100

Iturria: Egilea.

Albiste gehienetan agertzearekin batera, forma askotariko errepresio fisikoa azaldu du egunkariak. Grafikoan antzematen den bezala, erailketak izan dira aipatuena egunkariaren diskurtsoan, albisteen erdiek baino gehiagok aipatu baitute erailketa motaren bat: fusilamenduaren ideia albisteen % 34tan agertu da, erailketa horrela izendatuta % 29tan eta garrotea ia % 1ean. Askatasun-gabetzea izan da gehien aipatu den hurrengo indarkeria fisikoa: espetxea, % 28, kontzentrazio-esparrua (haren bizimodu larria aipatuta ere) % 7. Jarraian borroka-gunea dago, ia % 23. Erbestea, bonbardaketak eta indarrez desagerrarazitako biktimei buruzko erreferentziak albisteen % 20tik beherakoak izan dira. Askatasun-gabetzearekin zerikusia duten kasuak elkarrekin aztertuta, berriz, albisteen ia erdiek, % 46k, aipatu dute momenturen batean askatasun-gabetzea errepresio moduan.

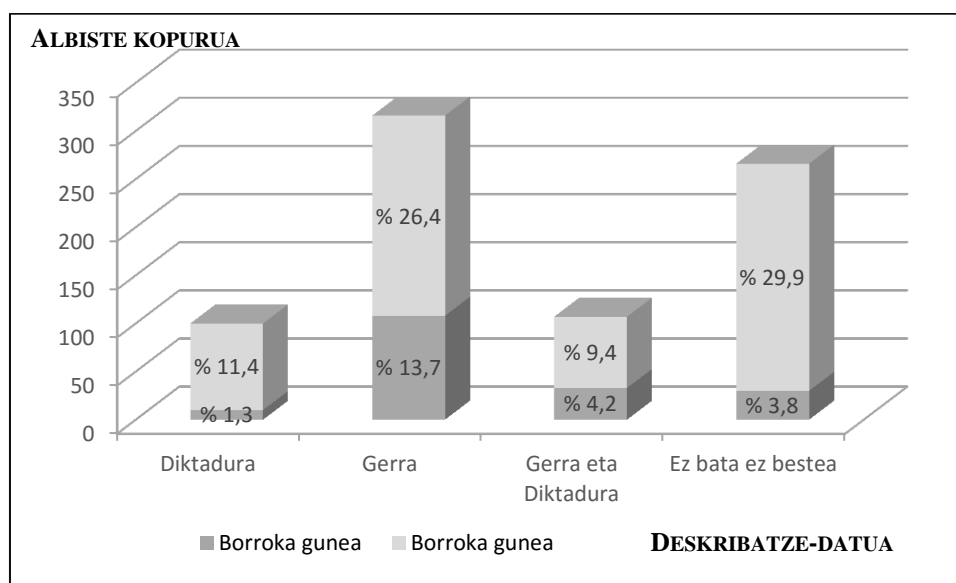
Bestalde, «indarkeria poliziala» edo «gizadiaren kontrako krimena» moduko terminoak ez dira 2005 eta 2006 arte agertu, ondoz ondo, agendak horrela markatu duenean, hain justu. Areago, *indarkeria polizialak 2010etik aurrera du gorakada handiena, orduan hasi zelako lantzen 107/2012 Dekretua, ekainaren 12koa, Euskal Autonomia Erkidegoan, 1960tik 1978ra bitartean, motibazio politikoko indarkeria-egoeran izandako giza eskubideen urraketen ondorioz sufrimendu bidegabeak jasan zituzten biktimak aitortzekoa eta biktima horiei ordainak ematekoa.*

Torturaren kasuan, ordea, Jaurlearitzako Bakegintza eta Bizikidetzarako Idazkaritza Nagusiak eskatutako *Euskadin gertatutako tortura-kasuak ikertzeko proiektua (1960-2013)* 2014an hasi arren, *Garak* aztertutako lagin-denbora osoan zehar aipatu du tortura, nahiz eta aztertutako albisteen % 8tan izan.

Gizadiaren eta giza eskubideen aurkako krimenei buruzko ideiak batez ere 2006tik aurrera agertu dira, giza eskubideei buruzko nazioarteko legedia ezagun bihurtzen hasi zenean, horren eragina izan da kasuen % 4tan baino gutxiagotan irakurri izana haiei buruz.

Borroka behartuta eramanak izan zirenei buruzko errealitatea aipatu da behin baino gehiagotan lan honetan zehar. Indarkeria fisikoari buruzko azterketa sakona egitean, datu horri buruzko informazioa bi albistetan baino ez da topatu, hau da, 12 urteetan zehar oroimen historikoari buruz informatu ostean, birritan baino ez du aipatu egunkariak zenbait pertsona behartuta joan zirela gerrara. Arreta berdina jaso dute kartzelen aurkako erasoek, aztertutako 789 albisteetan bitan baino ez baita azaldu. Hori horrela, kasu horiek *Beste batzuk eta zeharkako ideiak* multzoan sartu dira. Horietaz gain, indarkeria fisikoari buruz zeharkako ideien bitartez aipatutako kasuak ere multzokatu ditugu puntu horretan; guztira, 30 albiste izan dira, laginaren % 3,8.

25. grafiko&taula. Gerra eta borrokaren isla albisteetan.

Iturria: Egilea.

DESKRIBATZE-DATUA		BORROKA-GUNEA AGERTZEA		Guztira
		Ez	Bai	
GERRA ETA DIKTADURA AGERTZEA	Diktadura	90 (% 11,4)	10 (% 1,3)	100 (% 12,7)
	Gerra	208 (% 26,4)	108 (% 13,7)	316 (% 40,1)
	Gerra eta diktadura	74 (% 9,4)	33 (% 4,2)	107 (% 13,6)
	Ez bata ez bestea	236 (% 29,9)	30 (% 3,8)	266 (% 33,7)
Guztira		608 (% 77,1)	181 (% 22,9)	789 (% 100)

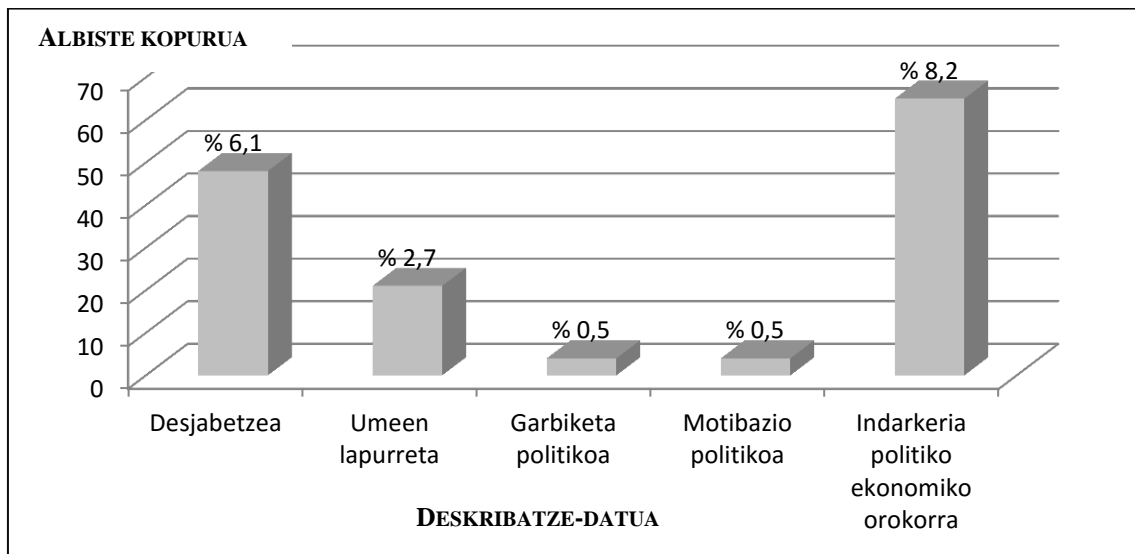
Iturria: Egilea.

Borroka-guneari dagokionez, aurreko batean azaldutako *gerra* hitzarekin sustatutako diskurtso belikoak jarraitu du atal honetan. Bestela esanda, borroka-guneari erreferentzia egin dio albisteen % 23k. Gerrari aipamena egin dioten albisteekin batera zenbatuta, gerra edota gerrak eragindako borroka-gunea oroimen historikoari buruzko albisteen % 59tan agertu dira, albisteen erdietan baino gehiago. Areago, diktadura-garaia azaltzean ere, diskurtsoak aipamena egin dio hainbat kasutan borroka-guneari.

Beraz, esan bezala, indarkeria fisikoa ikus daitekeen indarkeria mota da, errazago identifika daitekeen errepresioa, eta 24. eta 25. taulek erakusten dituzten datuak ikusita, egunkariak gehien azaldutako indarkeria fisiko motak izan dira: erailketak, askatasun-gabetzeko indarkeria (kartzela, kontzentrazio-esparrua...) eta borroka-gunea. Indarrez desagerrarazitako biktimei buruzko informazioa, aldiz, eskasa izan da eta jazarpena moduko ideia abstraktuagoek ez dute ia estaldurarik izan. Gauzak horrela, errepresiorik fisikoena eta agerikoena azpimarratu du egunkariak, baina gerrak isla handia izan duen arren, gerrara behartuta egon zirenen errealitateak ez du lekurik izan diskurtsoan. Bestela esanda, nahiz eta errepresio fisikoaren isla orokorrean askotarikoa izan, forma *sinpleenak* edota ezagunenak izan dira nagusi, gerraren barneko aniztasuna kontuan izan barik. Hori bai, urteak aurrera joan ahala, nabaritu da nazioarteko terminologiaren erabilera ugartu dela, *genozidio*, *gizadiaren aurkako krimenak*, *giza eskubideen urraketa*... Denbora aurrera joan ahala, errepresioari buruzko diskurtsoa osatzen doan seinale.

Ikusi orain, indarkeria politikoari edota ekonomikoari buruz zer esan duen *Gararen* diskurtsoak:

26. grafiko&taula. Albisteetan agertutako indarkeria politikoa edota ekonomikoa.

Iturria: Egilea.

DESKRIBATZE-DATUA	KASU KOPURUA		
	n	Laginaren %	Kasuen %
Desjabetzea	48	6,1	33,8
Umeen lapurreta	21	2,7	14,8
Garbiketa politikoa	4	0,5	2,8
Motibazio politikoa	4	0,5	2,8
Indarkeria politiko ekonomikoro korra	65	8,2	45,8
Guztira	121	-	100
Lagin osoa	789	100	-
I. politikoa edota ekonomikoa aipatu dituzten albiste kopurua	122	15,4	-

Iturria: Egilea.

Indarkeria politikoaren edota ekonomikoaren kasuan, desjabetzea izan da gehien aipatu den errepresio tipoa, laginaren % 6 izan bada ere. Umeen lapurretari dagokionez⁸ laginaren % 3ra ez da heldu, ahaztu barik aztertutako kasuak Vallejo Nájeraren politikaren harira azaldutakoak bakarrik ikertu direla, gerora, 2009-2010 urteetan agertutako *Sos Bebes Robados* izeneko elkarteak sustatutako ustezko trama ekonomikoa 1936aren garaiko arrazoi politiko-ideologiakoetatik aldentzen zelako⁹. Bestalde, garbiketa edota motibazio politikoko kasuek ez dute inolako pisurik izan *Gararen* diskurtsoan, bien artean laginaren % 1 baino ez baita izan. Gainerako kasuetan kontzeptu orokorrak erabili dituzte albisteek, prezioen igoera eta gosea moduko errepresio erak aipatuta, baina azalpen sakonik eskaini barik; izan ere, orokortasun horrek izan du nagusitasuna indarkeria politiko edota ekonomikoari buruzko diskurtsoan, zehaztasunari arretea gutxi eskainita.

Motibazio politikoaren inguruko terminoa lotuta dago Jaurlaritzak aurkeztutako 107/2012 Dekretuarekin, ekainaren 12koarekin¹⁰. Dekretuak lantzen dituen kasuek, berez, lotura zuzena dute indarkeria polizialarekin, baina egunkariak egin duen bezala, ikerketan ere ezberdindu nahi izan ditut ideiak, berriro ere erakusteko, unean uneko testuinguru politikoak eragina duela egunkariak zabalduetako diskurtsoan.

Hortaz, orokorra izan da indarkeria politikoaren eta ekonomikoaren estaldura. Aztertutako albisteen % 18k baino ez du aipatu errepresio mota hori, eta kasuen azterketa sakonik ez da egon, gainazaleko orokortasuna nagusitu da indarkeria politikoaren edota ekonomikoaren kasuan.

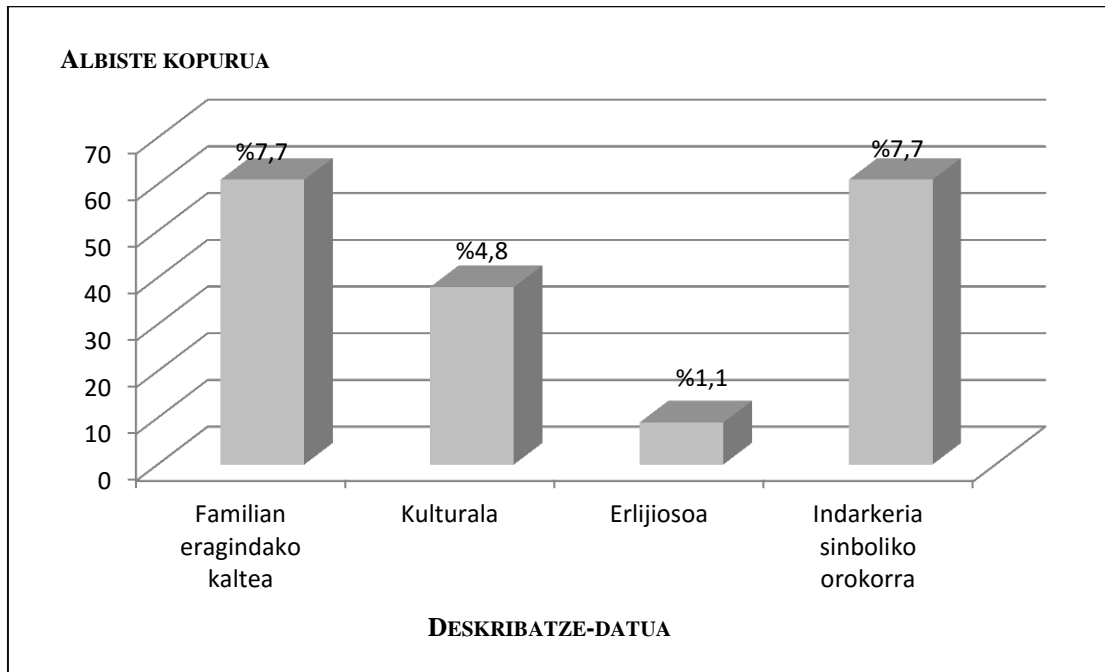
Hurrengo grafikoak eta taulak indarkeria sinbolikoari eta kulturalari buruzko datuak erakusten dizkigute:

⁸ Umeen lapurreta indarkeria politiko gisa definitu du ikerketa honek eremu horretan azaldu delako egunkariak berak ere, nahiz eta familian eragin zuzena duen errepresioa izan.

⁹ Kasu horiek ez ditugu aztertu lagin honetan, beste ikerketa mota bati dagozkiola erabaki dugulako. Ikusi: <<http://www.eitb.eus/es/noticias/sociedad/bebes-robados/>>.

¹⁰ <<https://www.euskadi.eus/bopv2/datos/2012/06/1202804e.pdf>>.

27. grafiko&taula. Albisteetan agertutako indarkeria kulturala, sinbolikoa eta familiaren barnekoa.

Iturria: Egilea.

DESKRIBATZE-DATUA	ALBISTE KOPURUA		
	n	Laginaren %	Kasuen %
Familian eragindako kaltea	61	7,7	36,2
Kulturala	38	4,8	22,5
Erlijiosoa	9	1,1	5,2
Indarkeria sinboliko orokorra	61	7,7	36,2
Guztira	169	-	100
Lagin osoa	789	100	-
I. kulturala eta sinbolikoa aipatu dituzten albisten kopurua	141	17,8	-

Iturria: Egilea.

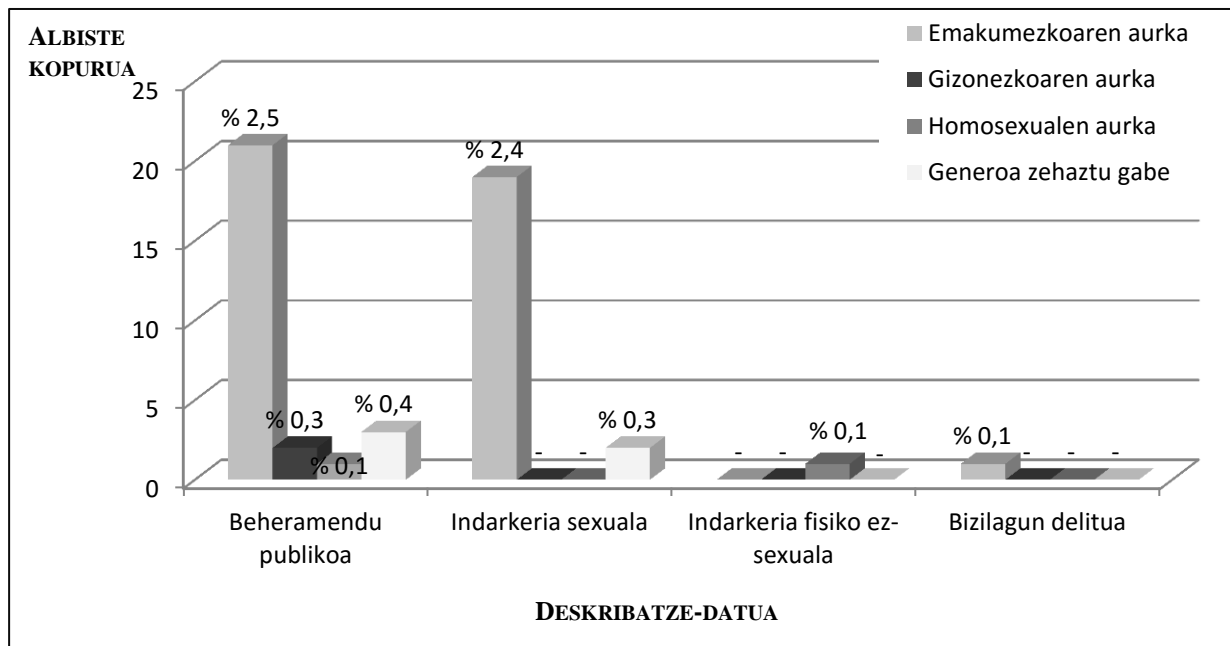
Errepresio sinbolikoa ez da ikusteko horren erraza, eta kasu honetan diskurtsoak ez dio ikusgarritasun handia eman ere. Laginaren % 17,8k aipatu du indarkeria sinbolikoa, eta horren % 36k familian eragindako kalteari egin dio erreferentzia, laginaren ia % 8, hain justu. Errepresio kulturala (gaztelaniaren inposaketa, euskal folkloreaken debekua eta antzeko biolentzia erak) aztertutako albisteen % 5ek baino gutxiagok agertu dute; erlijioaren inposaketa, edota aukera erlijiosoaren arabera eragindako eskubideen bortxaketa ia anekdotikoa izan da, % 1. Azaldutako bestelako errepresio sinbolikoa beldurra eta identitatearen ukapen moduko estrategiak izan dira, % 7,7, berriro ere nahiko modu orokorrean azaldutakoak. Sexu-joeraren gaineko errepresioa ere ez da azaldu, ezta LGBTB taldeen aurkako indarkeriarik ere.

Familian eragindako kalteari dagokionez, errepresioak sortutako hildakoen eta desagertuen faltak min handia egin zion familiari, eta horrela zehaztuta ez egon arren,, hein handi batean emakumeak sufritu eta gainditu behar izan zuen kalte hori; alde batetik, desagertu gehienak gizonezkoak izan zirelako, eta beste alde batetik, generoan oinarritutako indarkeriarekin ere zerikusia baduelako, esaterako, askotan emakumeak isun ekonomikoak ordaindu behar zituelako desagertuaren edo presoaren emaztea edo bizilaguna izateagatik . Horrez gain, familiaren barruan sortzen den desegituraketak epe luzerako ondorioak ere baditu.

Esan daiteke, beraz, *Gararen* diskurtsoak landu duela, bai, errepresioak familian eragin zuen kaltea, bai eta eguneroko bizitzan eragindako sufrimendua ere. Ez du, ordea, kalte horren genero-ikuspegia kontuan izan. Areago, indarkeria kultural eta sinbolikoa ez da laginaren % 20ra heldu, berriro ere agerian geratuta, indarkeria fisikoa, ezagunena, izan dela diskurtsoaren protagonista.

Generoan oinarritutako indarkerian sakontzeko, hortaz, hona hemen horren inguruan lortutako datuak:

28. grafiko&taula. Generoan oinarritutako indarkeriaren isla.

Iturria: Egilea.

DESKRIBATZE-DATUA	ALBISTE KOPURUA		
	n	Laginaren %	Kasuen %
Beheramendu publikoa emakumezkoaren aurka	21	2,5	40,3
Indarkeria sexuala emakumezkoaren aurka	19	2,4	38,7
Indarkeria fisikoa emakumezkoaren aurka	-	-	-
Beheramendu publikoa gizonezkoaren aurka	2	0,3	4,8
Indarkeria sexuala gizonezkoaren aurka	-	-	-
Indarkeria fisikoa gizonezkoaren aurka	-	-	-
Beheramendu publikoa homosexualen aurka	1	0,1	1,6
Indarkeria sexuala homosexualen aurka	-	-	-
Indarkeria fisikoa homosexualen aurka	1	0,1	1,6
Beheramendu publikoa generoa zehaztu barik	3	0,4	6,5
Indarkeria sexuala generoa zehaztu barik	2	0,3	4,8
Indarkeria fisikoa generoa zehaztu barik	-	-	-
Bizilagun-delitua emakumezkoaren aurka	1	0,1	1,6
Guztira	50	-	100
Lagin osoa	789	100	-
Generoan oinarritutako indarkeria aipatu duten albisteen kopurua	39	5,9	-

Iturria: Egilea.

Goiko atalean adierazi bezala, *generoan oinarritutako indarkeria* errepresio fisikoa, ekonomikoa eta sinbolikoa ere bada, baina ikerketa honetan aparteko atal batean aurkeztu da genero-ikuspegiaren garrantzia azpimarratzeko. Izan ere, generoan oinarritutako indarkeriari buruzko datuak oso eskasak izan dira aztertutako lagin-denbora osoan zehar, eta bestelako indarkeria motak azaltzean egunkariak ez du generoaren ideian sakondu.

Generoan oinarritutako indarkeria emakumezkoaren aurkako errepresio mota bezala aurkeztu du egunkariak, gizonezkoaren aurka erabiltzen den indarkeria ere izan arren. Homosexualen eta gizonezkoen kontrako beheramendu publikoaren ideia behin baino ez da agertu, eta ez da egon indarkeria sexualik gizonezkoen aurka. Indarkeria sexualarekin eta beheramendu publikoarekin batera, generoan oinarritutako eraso fisikoa ere agertu da, baina behin bakarrik eta homosexualen aurka, unean uneko gertakari legez azalduta.

Bizilagun-delituaren inguruko problematika, homosexualena bezala, ez da azaldu. Bizilagun-delitua hau da: «gorri» baten senitarteko femeninoa izateagatik (emaztea, alaba, ama...) errepresaliatua izatea. Horren adibide bat aipatu du *Garak*, baina, berriro ere, azalpenik gabe eta gaian sakondu barik.

Beraz, gizonezkoen aurkako eraso sexualak (homosexuala izan edo heterosexuala izan) ez dira existitu, ezta emakumezko homosexualak zeudela dioen daturik ere, are gutxiago sufritu zuten errepresioa; horrek guztiak tabu izaten jarraitu du *Garan*. Agertu diren indarkeriak izan dira emakumezkoen aurkako ilea moztearen moduko beheramendu publikoa eta bortxaketa sexuala. Generoan oinarritutako bestelako indarkeriei (bizilagun-delituak, isun ekonomikoak, bazterketa soziala, ezkontza behartuak, Errepublika garaian lortutako eskubideen galtzea, prostituten egoera...), berriz, *Garak* ez die gogoeta sakonik eskaini 12 urteetan argitaratutako 789 albisteetan. Isiltasun horrek kalte egiten dio genero-ezberdintasunen aurkako borrokari eta ez du laguntzen oraindik gaur egun borroka-guneetan zein bake-garaietan emakumezko, gizonezko eta umeen aurka erabiltzen den genero-indarkeriarekin amaitzen, tabu izaten jarraitzen duelako. Gauza bera, aurreko puntuan aipatutako LGBT taldeek sufritutako diskriminazioaren kasuan, hori ere ez da islatu aztertutako diskurtsoan.

C) INDARKERIARI BURUZKO IRUDI OROKORRA

«*Zer gertatu zen*» atalean aurkeztutako datuak ikusita, zalantzarik ez dago errepresioak protagonismo handia izan duela *Gararen* diskurtsoan; hori bai, azaldutako indarkeria, batez ere, ageriko indarkeria fisikoa izan da: fusilamenduak, espetxea, erailketak, gerran eta gerraren borroka-gunean gertatutako ezbeharrak nagusiki. Gerraren *zailtasunak*, derrigortuta parte hartu izana, bando batetik bestera aldatzeko beharra eta bestelako errealitateak, ordea, ez dira egunkariaren agendan sartu. Indarkeria ekonomikoa, politikoa, kulturala eta sinbolikoa, bestalde, ez dira horren *ikusgarriak* eta ez dira horren agerikoak izan, ezta diskurtsoan ere. Horren harira, familian eragindako kalteak diskurtsoan lekua izan badu ere, diskurtsoak ez du errepresio horren ezaugarrietan sakondu, eta generoan oinarritutako indarkeria pasadizozko gertaerak izan dira. Areago, gizonezkoen aurkako indarkeria sexuala ez da existitu *Gararen* diskurtsoan, eta homosexualak eta prostitutak itzalean mantendu ditu.

Laburbilduz, indarkeria fisikoari isla handia eman dio diskurtsoak, eta errepresioaren injustizia agerian geratu da, baina errepresioaren beraren ezaugarri zorrotzagoek, burutsuagoek ez dute horren isla handirik izan. Hots, indarkeria guztiak izan daitezke fisikoak, ekonomikoak, politikoak eta generoan oinarritutakoak aldi berean; emaitza fisikoa izan da, ordea, gehien azaldu dena, eta errepresio politikoaren, ekonomikoaren, sinbolikoaren eta kulturalaren krudeltasuna bigarren mailan geratu da. Areago, indarkeria horrek guztiak emakumezkoaren eguneroko bizitzan izan zituen ondorioek ez dute parte hartu diskurtsoan.

2.1.2. DISKURTSOAREN LABURPENA

Gara egunkariak 2000tik 2012ra garatutako diskurtso orokorraren arabera, oroimen historikoaren garairik esanguratsuenen *1936ko gerra* izan zen, gerora ere errepresio gogorra ekarri zuen gatazka. Errepresio hori, batez ere, fisikoa izan zen, borroka-guneko gerra, fusilamenduak, askatasun-gabetzeak eta erailketak eta generoan oinarritutako indarkeriarik gabekoa. Garaiko gertakari errepresibo haiek, nagusiki, tokian tokiko jazoerak izan ziren, gerrak motibatutako indarkeria-kasu gehienetan, eta justiziaren aldeko borroka leialen kasuan. Garaiko protagonistei dagokienez, ikerketa honetarako leialak izendatu dira kolpe-estatuaren aurrean Errepublikako gobernuari leial mantendu zirenak, eta kolpistak, estatu-kolpea defendatu eta geroko diktadorearekin bat egin zutenak. Hori horrela, leialen kasuan gizabanakoa, hau da, pertsonak zirelako ideia azpimarratu du egunkariak, euskal abertzale errepublikanoak, Euskal Herrikoak eta EAE-ANV eta EAJ-PNV alderdikoak; gudariak borrokan eta zibilak eta umeak lekuko. Kolpisten kasuan, ordea, Francok gidatutako erregimen frankista izan zen errepresioaren ekintzailea, izaera faxistari garrantzia eman barik. Maskulinoa da protagonista historikoaren generoa, eta emakumezkoak, gehienbat, errepresioaren biktima pasiboak izan ziren. Biktima-izaera araudien beharretara moldatu du *Garak*, eta edozein kasutan ere, biktimaren bat agertu denean leialen artean izan da, ez kolpisten artean.

Bestalde, esan daiteke egunkariak oroimen historikoari buruz zabalduetako diskurtsoa moldatzen joan dela 2000tik 2012ra. Hala eta guztiz ere, injustiziarik buruz zabalduetako mezuak indarkeria fisikoa eta gerra utzi ditu agerian, baina ez du errepresioaren ezaugarri burutsuagorik azaldu; errepresioaren beraren eta historiako protagonisten izaera, oro har, era sinplifikatuan aurkeztu ditu gertakari eta historia pertsonalagoak alde batera utzita.

C. Ikerketaren emaitzak (3/5)

2.2. Informazioaren kalitatea eta kazetaritza-jarduna

2.2.1. ANIZTASUNA

- 2.2.1.1. Aniztasun geografikoa eta kazetaria
- 2.2.1.2. Albistearen protagonisten aniztasuna
- 2.2.1.3. Albistearen ahotsen aniztasuna
- 2.2.1.4. Protagonistaren eta ahotsen arteko harremana

2.2.2. ALBISTEEN IZENBURUA

2.2.3. EGITATE-MAILA

2.2.4. IZENBURUEN ETA EGITATE-MAILAREN ARTEKO HARREMANA

2.2.5. GAURKOTASUNA

- 2.2.5.1. Omenaldien gaurkotasuna
- 2.2.5.2. Jardunaldien gaurkotasuna

2.2.6. ZEHAZTASUNA

- 2.2.6.1. Terminologia

2.2.7. OSOTASUNA

2.2.8. LABURPENA ETA ONDORIOAK

2.2. Informazioaren kalitatea eta kazetaritza-jarduna

Egunkariak oroimen historikoari buruz ZER kontatu duen aztertu ostean, NOLA kontatu duen azalduko da eduki-analisiaren datuei buruzko bigarren parte honetan. Hori horrela, orrialde hauetara ekarriko dira aztertutako albisteek eskaintzen duten informazioaren kalitateari buruzko datuak. Egunkariak oroimen historikoari buruz argitaratutako albisteen informagarritasunari begiratuko zaio, kalitate-ezaugarri minimo bat ezinbestekoa delako gaia bere osotasunean ulertu ahal izateko.

Ikerketa honek oroimen historikoaren eskuratze-prozesu osoaren azterketa egiten duenez, aztertutako 12 urteetan zehar eskainitako informazio guztiaren gaineko analisia egin da prozesuaren aniztasuna islatu egin den edo ez aztertzeko, eta aniztasun hori irakurlearentzat ulergarria izan den edo ez ikertzeko.

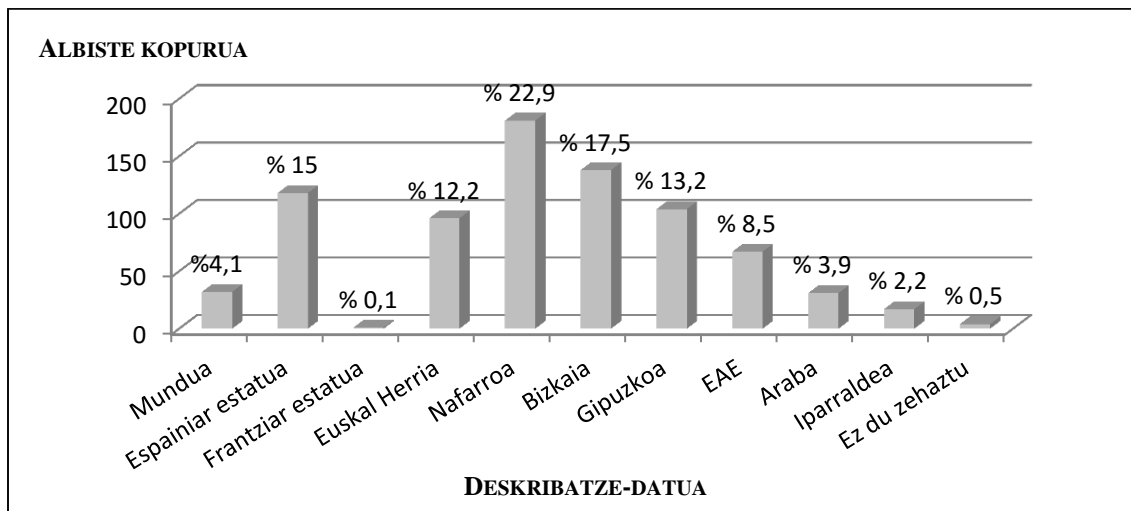
Ikerketaren emaitzen bigarren parte honetan, beraz: aniztasuna, izenburuen izaera, informazioaren egitate-maila, izenburuen eta egitate-mailaren arteko harremana, gaurkotasuna, zehaztasuna eta osotasuna.

2.2.1. ANIZTASUNA

Aniztasuna arlo askotan landu daiteke. Ikerketa-lan honetan: geografikoa landu da albisteak sinatzen dituzten kazetariekin alderatuta; protagonisten ugaritasuna, eta informazioari ahotsa jarri dioten pertsonen edota instituzioen aberastasuna ere aztertu da. Aldagai horien aniztasuna zenbat eta handiago izan, orduan eta informazio osoagoa eta ulergarriagoa eskaintzen zaio irakurleari.

2.2.1.1. Aniztasun geografikoa

29. grafiko&taula. Aniztasun geografikoa.

Iturria: Egilea.

DESKRIBATZE-DATUA	ALBISTE KOPURUA	
	n	%
Mundua	32	4,1
Espainiako Estatua	118	15,0
Frantziako Estatua	1	0,1
Euskal Herria	96	12,2
Nafarroa	181	22,9
Bizkaia	138	17,5
Gipuzkoa	104	13,2
EAE	67	8,5
Araba	31	3,9
Iparraldea	17	2,2
Ez du zehaztu	4	0,5
Guztira	789	100

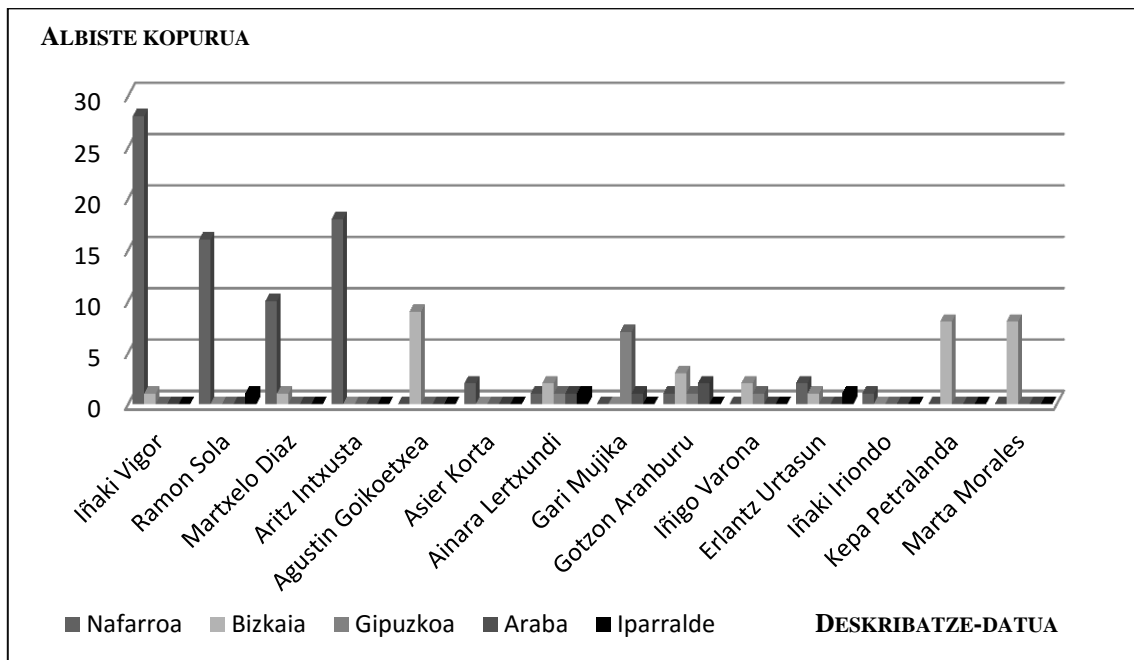
Iturria: Egilea.

Aniztasun geografikoari dagokionez, Nafarroaren gaineko estaldura nagusitu da; oroimen historikoari buruz argitaratutako albisteen artean, ia laurdena Nafarroan izandako gertakariei buruzkoa izan da. Beste lurraldeen datuak izan dira: Bizkaia % 17, Espainiako Estatu % 15, eta Gipuzkoa % 13. Euskal Herria kokatze geografikoa izan da albisteen % 12tan, eta gainerako guztiek % 10eko agertzea baino gutxiago izan dute. Iparraldea, adibidez, 17 aldiz baino ez da albistearen kokatze geografikoa izan, aztertutako 789 albisteen artean.

Grafikoak erakusten duen bezala, alde nabaria dago lurralde historikoen artean estaldurari dagokionez. Nafarroako gaurkotasuna izan da nagusi; Iparraldeak, berriz, errefuxiatu eta erbesteratu askoren babeslekua izan arren, gaurkotasun-albiste oso gutxi izan ditu. Bestalde, aipatzekoa da Espainiako Estatu osoari eragiten dion gaia dela oroimen historikoa, eta, zentzu horretan, Estatuko gertakari-albisteek lekua izan dute egunkariaren orrialdetan.

Albisteen estaldura geografikoari dagokionez, Arabak eta Iparraldeak estaldura txikia izan arren, aniztasun minimo bat mantendu du egunerokoak lurralde historiko guztiei buruzko informazioa argitaratuta. Nafarroaren nagusitasunak, ordea, atenzioa eman dit, horregatik albisteak sinatzen dituzten kazetariekin batera azertu da datu hori hurrengo grafikoan:

30. grafiko&taula. Kazetariak estaldura geografikoaren arabera.

Iturria: Egilea.

KAZETARIAREN IZENA	ESTALDURAREN KOKATZE GEOGRAFIKOA										Guztira	
	Mundua	Espainiako Estatua	Frantziako Estatua	Euskal Herria	Nafarroa	Bizkaia	Gipuzkoa	EAE	Araba	Iparraldea		
	n	%										
GARA	9	48	0	21	43	46	42	20	15	2	246	31,2
Iñaki Vigor	1	1	0	3	28	1	0	0	0	0	34	4,3
Ramon Sola	0	3	0	10	16	0	0	0	0	1	30	3,8
Martxelo Diaz	0	8	0	1	10	1	0	1	0	0	21	2,7
Aritz Intxusta	0	1	0	1	18	0	0	0	0	0	20	2,5
Agustin Goikoetxea	0	3	1	4	0	9	0	1	0	0	18	2,3
Asier Korta	0	0	0	1	2	0	0	12	0	0	15	1,9
Ainara Lertxundi	2	3	0	1	1	2	1	1	1	1	13	1,6
Gari Mujika	0	3	0	2	0	0	7	0	1	0	13	1,6
Gotzon Aranburu	0	1	0	4	1	3	1	0	2	0	12	1,5
Iñigo Varona	0	0	0	1	0	2	1	7	0	0	11	1,4
Erlantz Urtasun	0	3	0	3	2	1	0	0	0	1	10	1,3
Iñaki Iriondo	0	3	0	0	1	0	0	6	0	0	10	1,3
Kepa Petralanda	0	1	0	0	0	8	0	1	0	0	10	1,3
Marta Morales	0	1	0	0	0	8	0	1	0	0	10	1,3
Guztira	12	79	1	52	122	81	52	50	19	5	473	59,9
Lagin osoa	32	118	1	96	181	138	104	67	31	17	789¹	100

Iturria: Egilea.

¹ Kokatze geografikorik zehaztu ez duten lau kasu daude.

Nafarroaren gaineko estaldura nagusi horrek badu korrelazioa informazioa lantzen duen kazetariarekin. Aurreko grafikoak eta taulak erakusten duten bezala, Iñaki Vigor eta Ramon Sola dira albiste gehien sinatzen duten kazetariak, eta Martxelo Díaz eta Aritz Intxusta kazetariekin batera, Nafarroan gertatutako aferak izan dituzte albiste-gai kasu gehienetan. Areago, lau kazetari horiek sinatu dute aztertutako laginaren % 15.

Antzeko zerbait gertatu da Bizkaiko kasuarekin. Agustin Goikoetxea, Kepa Petralanda eta Marta Morales kazetariak egin dute Bizkaiko estaldura gehiena, eta Bizkaia izan da estaldura handiena izan duen bigarren lurralde historikoa, kazetari horien estaldura % 5era heldu ez bada ere. Gipuzkoaren kasuan, aldiz, kazetari bakarrak argitaratu ditu bertako albiste kopuru esanguratsuak, Gari Mujikak, eta estaldura orokorra txikiagoa izan da, % 1,6.

Kazetarien eta estaldura geografikoaren datuak gurutzatzen dituen taulak 473 albiste baino ez ditu aztertzen, 10 informazio-pieza edo gehiago sinatu dituzten kazetariak biltzen dituelako. Hala eta guztiz ere, kazetari horiek aztertutako albiste-laginaren % 60 osatu dute. Falta den % 40 hori, beste 111 kazetarik sinatu dute; izan ere, haietako askok oroimen historikoari buruzko albiste bakarra edo bakanen bat argitaratu dute.

Kazetari bakoitzak sinatutako albiste kopurua gogoan izanda eta herrialdeen estaldurarekin konparatuta datu esanguratsua lortu da, emaitzen arabera esan daitekeelako badagoela nolabaiteko espezializazioa zenbait kazetariren artean edo, behintzat, gaiaren gaineko interesa erakutsi dutela. Hau da, kazetarien izenek korrelazioa dute albistearen estaldura geografikoarekin, hortik uler daiteke kazetari horiek lurralde zehatz batean egiten dutela lan, eta gaiarekiko duten interesaren ondorioz handiagoa da oroimen historikoari eskaini dioten informazioa; esaterako, Iñaki Vigor² eta Ramon Sola periodisten kasua. Joera horrek bat egiten du jardun-ohiturari buruzko ezaugarriarekin³.

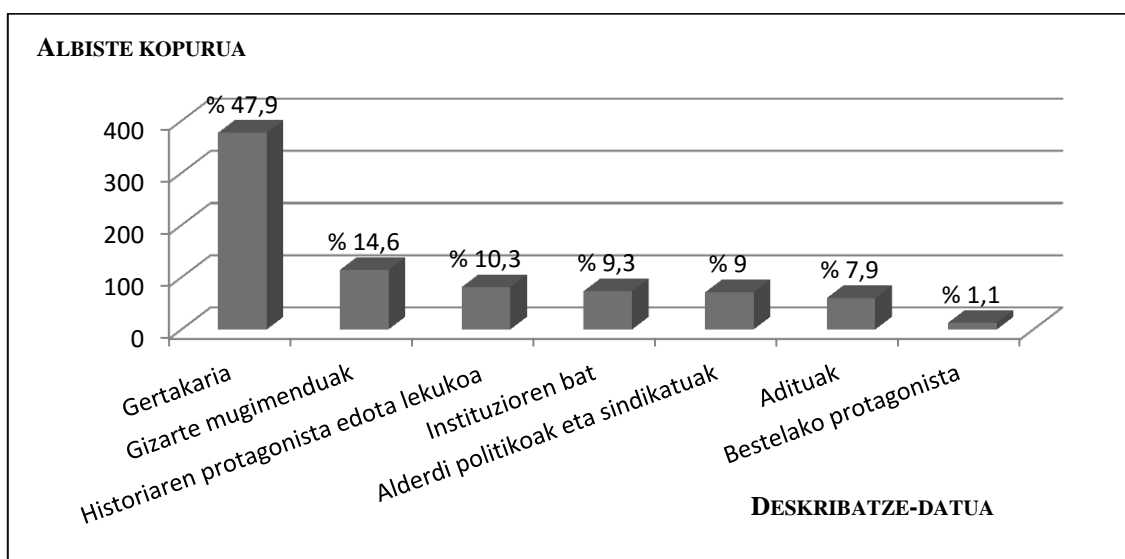
² Iñaki Vigorren kasuan horrela adierazi zigun hark ikerketa honetatik kanpo, gustuko zuen gaia zela oroimen historikoa, eta, aukera zuenean, zerbait argitaratzen saiatzen zela.

³ «Ikergaiaren egoera» atalean aztertutako *kazetaritzaren jardun-ohiturak eta neutraltasunaren arriskua* puntuan azaldutako «lurralde-espezializazioa».

2.2.1.2. Albisten protagonistaren aniztasuna

Aurreko atal batean protagonista historikoen agertzea aztertu da, honetan albistearen beraren protagonista bilatu da. Historikoak, aurreko atalean azaldu bezala, lan honek aztertzen duen garai historikoaren protagonistei egiten die erreferentzia. Albistearen beraren protagonista, aldiz, berriaz azaltzen den ekintzaren egilea da.

31. grafiko&taula. Albisten protagonistak.

Iturria: Egilea.

DESKRIBATZE-DATUA	ALBISTE KOPURUA	
	n	%
Gertakaria	377	47,9
Gizarte-mugimenduak	115	14,6
Historiaren protagonista edota lekukoa	82	10,3
Instituzioren bat	73	9,3
Alderdi politikoak eta sindikatuak	71	9
Arituak	62	7,9
Bestelako protagonistak	9	1,1
Guztira	789	100

Iturria: Egilea.

Puntu honetarako, protagonistak multzo orokorretan sailkatu dira eta gertakariak izan du protagonismo handiena, aztertutako albisteen ia erdia. Beste erdia oso orekatuta egon da. Hots, gizarte-mugimenduak kasuen % 14tan izan dira protagonista, eta gero historiaren lekukoak, instituzioak, alderdi politikoak eta adituak agertu dira izenburuan informazioaren protagonista gisa, % 10 eta % 8 artean. Gertakariak hartu duen garrantzia alde batera utzita eta gizarte-mugimenduek pisu handiagoa izan duten arren, protagonisten aniztasuna mantendu du egunkariak aztertutako 12 urteetan.

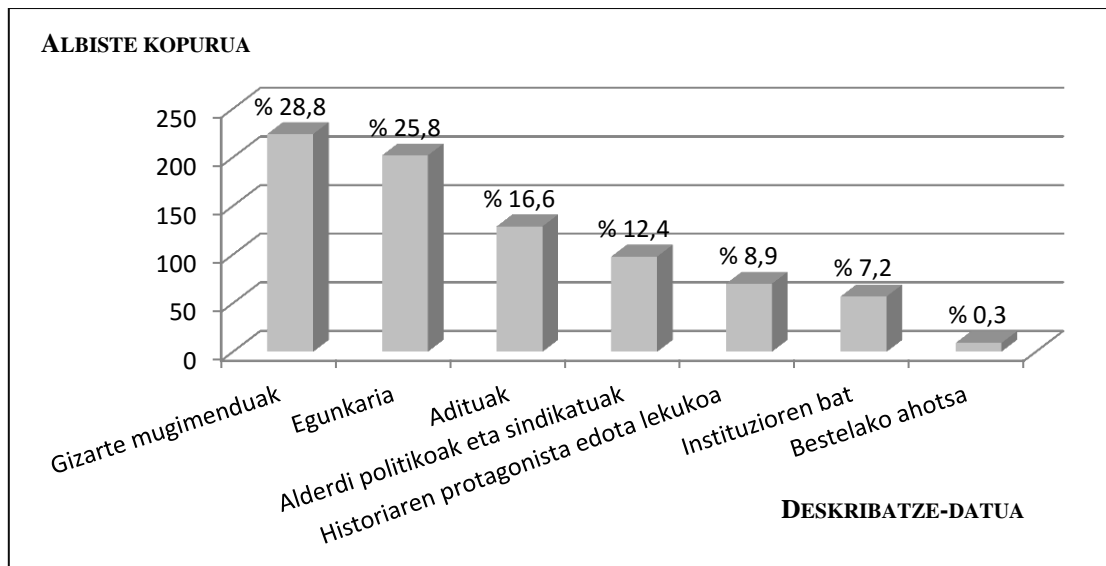
Bestelako protagonista horien artean, EITB, *Eguna* egunkaria, Garzon epailea hirutan, eta *grupos fascistas* bezalako formulak izan dira izenburuaren nagusiak.

Datuak ikusita bi ideia nagusi azpimarratu behar dira: alde batetik, protagonisten aniztasuna agon da egunkariaren orrialdetan, bai, behintzat, protagonista horiek multzo orokorretan aztertuta; beste alde batetik, *Garak* garrantzi handiagoa eman dio gertakariari pertsoneri edo taldeei baino. Informazio-pieza aurkeztean, gertakariari eman dio protagonismoa, eta gertakari horrekin zerikusia duten pertsonak aurkeztu ditu albistearen beraren azalpenaren parte moduan.

2.2.1.3. Albiste-ahotsen aniztasuna

Gauza bat da albistearen protagonista izatea eta beste bat ahotsa izatea albistean. Horregatik, hain justu ere, puntu bana eskaini zaie aldagai horiei eta haien arteko konparaketa egin da hurrengo puntuan. Hauek dira albisteetan irakurritako ahotsei buruzko datuak:

32. grafiko&taula. Albisteen ahotsa.

Iturria: Egilea.

DESKRIBATZE-DATUA	ALBISTE KOPURUA	
	n	%
Gizarte-mugimenduak	227	28,8
Egunkaria	204	25,8
Adituak	131	16,6
Alderdi politikoak eta sindikatuak	98	12,4
Historiaren protagonista edota lekukoa	70	8,9
Instituzioren bat	57	7,2
Bestelako ahotsa	2	0,3
Guztira	789	100

Iturria: Egilea.

Grafikoan nabaritzen den moduan, gizarte-mugimenduek ahots handia izan dute oroimen historikoari buruzko *Gararen* estalduran, % 28,8 hain zuzen ere. Egunkariak edota kazetariak ere ahots garrantzitsua izan du; izan ere, albisteen % 25,8tan informazio-piezaren sinatzailea izan da

ahots nagusia —beste pertsona batzuen adierazpenen bat agertu arren zenbait kasutan—. Adituak, bestalde, ahots nagusi izan dira % 16tan, alderdi politikoak, historiaren lekukoak eta instituzioak baino gehiagotan; instituzioen ahotsa izan da gutxien entzun dena, % 7.

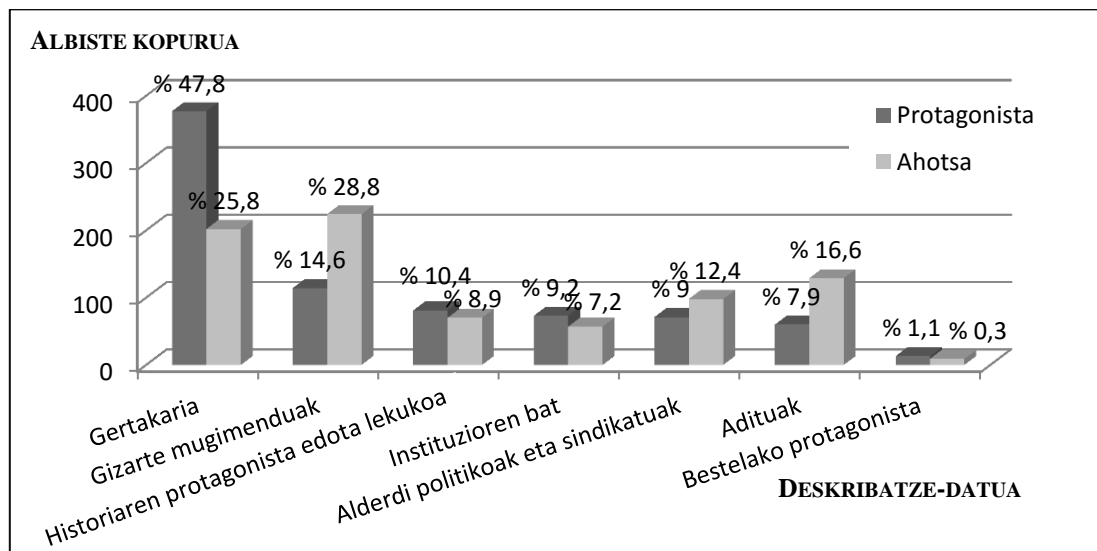
Egunkaria edota kazetaria izan da, beraz, albisteen laurdenean ahots nagusia, baina gizarte-mugimenduei eskaini die egunkariak tarterik handiena, adituek ere ahotsa izan dutela. Alderdi politikoek eta instituzioek leku gutxiago izan dute, eta historiaren lekukoei dagokienez, askotan gizarte-mugimenduen parte izan arren, historiaren lekuko moduan ez zaie horren altu entzun albisteetan. Areago, nahiz eta instituzioek onartutako memoriaren legeak oroimen historikoaren aitortza lortzeko ezinbesteko baldintza izan, *Garak* ez die ahotsik eskaini instituzioei.

Protagonistaren kasuan bezala, multzo orokorretan aztertuta aniztasuna egon da informazioak eskainitako ahotsei dagokienez, gizarte-mugimenduak nagusi izan badira ere.

2.2.1.4. Protagonisten eta ahotsen arteko harremana albisteetan

Puntu honetan, lehenengo eta behin, protagonisten eta ahotsen multzo orokorren arteko konparaketa egin da, informazioak haien arteko oreka mantendu duen aztertzeko. Horren ostean, multzo orokor horiek gehiago zehaztu dira, alderdi politikoen eta gizarte-mugimenduen barnean aniztasuna eta oreka mantendu den neurtzeko. Hori horrela, lehenengoz multzo orokorrak konparatu dira; gero, alderdi politikoen arteko ezberdintasunak gogoan hartu dira, bai haien artean bai protagonismoa eta ahotsa konparatuta, eta, azkenekoz, gizarte-mugimenduen inguruko analisi bera egin da, agertu diren mugimenduen neurketa egitean protagonismoa eta ahotsa ere konparatuta.

33. grafiko&taula. Albisten protagonistak vs Ahotsak.

Iturria: Egilea.

DESKRIBATZE-DATUA	ALBISTE KOPURUA			
	Protagonista		Ahotsa	
	n	%	n	%
Gertakaria	377	47,8	204	25,8
Gizarte-mugimenduak	115	14,6	227	28,8
Historiaren protagonista edota lekukoa	82	10,4	70	8,9
Instituzioren bat	73	9,2	57	7,2
Alderdi politikoak eta sindikatuak	71	9	98	12,4
Adituak	62	7,9	131	16,6
Bestelako protagonista	9	1,1	2	0,3
Guztira	789	100	789	100

Iturria: Egilea.

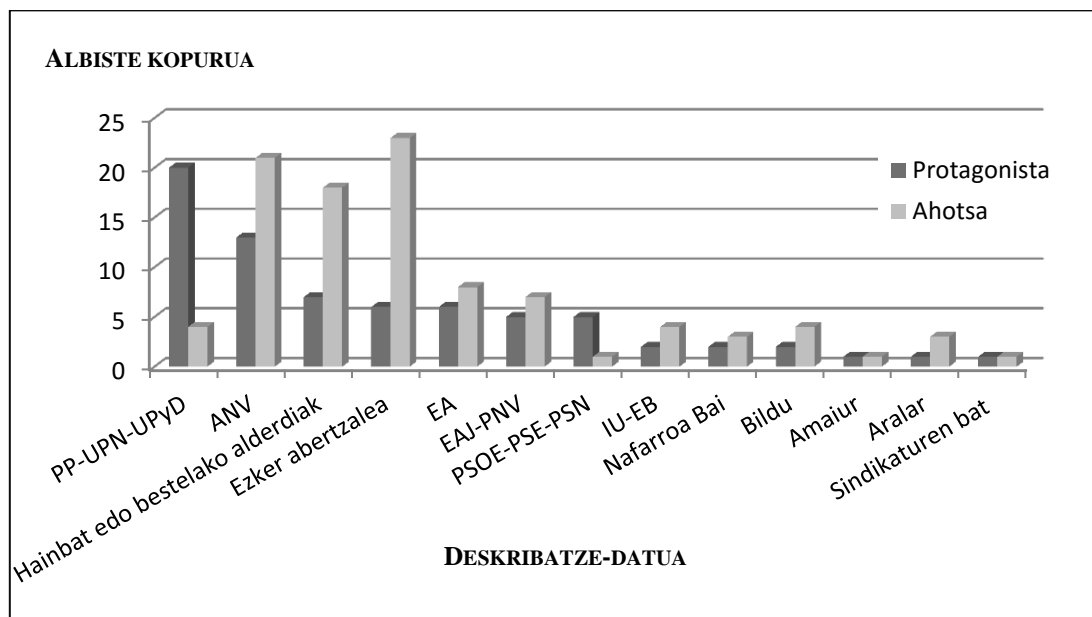
Ez da gauza bera albistean agertzea edo albistean ahotsa izatea; aurreko orrialdeko grafikoak eta taulak konparatu egiten dituzte aldagai biak. Gizarte-mugimenduak, kazetariak eta adituak izan dira ahotsa oroimen historikoari buruzko informazioa ematean. Protagonismoa, ordea, gertakariak izan du.

Historiaren lekukoak bigarren mailan geratu dira, instituzioen eta alderdi politikoen parean egon baitira, bai informazioaren ahotsa izateko orduan, bai protagonismoari dagokionez. Beraz, gizarte-mugimenduen eta adituen ahotsak garrantzi handiagoa izan du albistetan, protagonismoak baino garrantzi handiagoa. Alderdi politikoei dagokienez, ahotsaren eta protagonismoaren arteko aldea txikiagoa izan da, baina inportanteagoa izan da ahotsa. Bestalde, aipatzekoa da historiaren lekukoen eta instituzioen arteko parekotasuna. Batetik, oso antzeko emaitzak izan dituztelako eta, bestetik, kasu bietan protagonismoari eta ahotsari eskaini zaien tarte oso parekoa izan delako.

Multzo orokorrei dagokienez, hortaz, gertakariaren protagonismoak eta gizarte-mugimenduen eta adituen ahots-nagusitasunak balio positiboa eskaintzen diote oroimen historikoari buruzko informazioari. Gizarte-mugimenduek eta adituek lantzen dutelako gaia eguneroko bizitzan eta haien ahotsa garrantzitsua da prozesua ulertu ahal izateko. Areago, protagonismoa gertakariak izateak mesede egiten dio oroimen historikoa bere osotasunean ulertzeari, ez duelako arreta pertsonaia zehatz baten gainean jartzen, gertakarietan, baizik. Areago, zilegitasuna ere eskaintzen dio informazioari. Historiaren lekukoen parte-hartze eskasak, berriz, «deshumanizatu» egiten du historia.

Hala eta guztiz ere, hurrengo datuen bitartez alderdi politikoen eta gizarte-mugimenduen arteko aldea neurtu da, multzo orokorretan oreka mantendu den arren, multzo horien barnean egondako aldea aztertzea garrantzitsua delako.

34. grafiko&taula. Alderdi politikoen ahotsa eta protagonismoa.

Iturria: Egilea.

DESKRIBATZE-DATUA	ALBISTE KOPURUA			
	Protagonista		Ahotsa	
	n	%	n	%
PP-UPN-UPyD	20	2,5	4	0,5
ANV	13	1,6	21	2,7
Hainbat edo bestelako alderdiak	7	0,9	18	2,3
Ezker abertzalea	6	0,8	23	2,9
EA	6	0,8	8	1,0
EAJ-PNV	5	0,6	7	0,9
PSOE-PSE-PSN	5	0,6	1	0,1
IU-EB	2	0,3	4	0,5
Nafarroa Bai	2	0,3	3	0,4
Bildu	2	0,3	4	0,5
Amaiur	1	0,1	1	0,1
Aralar	1	0,1	3	0,4
Sindikaturen bat	1	0,1	1	0,1
Guztira	71	9	98	12,4

Iturria: Egilea.

Alderdi politikoen arteko konparaketa egindakoan, haien arteko aldea nabariagoa da, eta 34. grafiko&taulak agerian utzi ditu ezberdintasun horiek.

Ezker abertzalearen inguruko alderdien ahotsa indartsuena izan da. Grafikoan Bildu, EAE-ANV, Amaiur eta Ezker Abertzalea ezberdinu dira egunkariak berak ezberdinu dituelako, eta alderdi ezberdinak direlako. Parekoa ideologia izan arren, haietako batzuk, Bildu kasu, beste alderdi batzuen batuketa dira. Ikerketa honetarako erabilitako lagin-denboran zehar, 2000tik 2012ra, aldaketa esanguratsuak egon dira alderdien barnean eta batzuk desagertu, beste batzuk sortu eta zenbait elkartu egin dira.

Datuetara bueltatuz, *ezker abertzaleak* eta EAE-ANVk izan dute ahots nagusia alderdien artean. EAE-ANVri dagokionez, ahotsa izateaz gain, protagonismo adierazgarria ere izan du. PP-UPN-UPyD alderdien kasuan, protagonismo esanguratsua izan dute, % 2'5; baina ez dute ia ahotsik izan, % 0'5. PSOE-PSE-PSN multzoari dagokionez, eskala txikiagoan bada ere, PP-UPN-UPyD taldearekin gertatu den bezala, egunkariak protagonismo handiagoa eman dio eta ahots gutxiago: % 0,6tan protagonista, eta % 0,1ean ahotsa. Halatan, PP eta PSOE inguruko alderdiek protagonismoa izan dute (gainerako alderdiekin konparatuta), baina ez dute ahotsik izan.

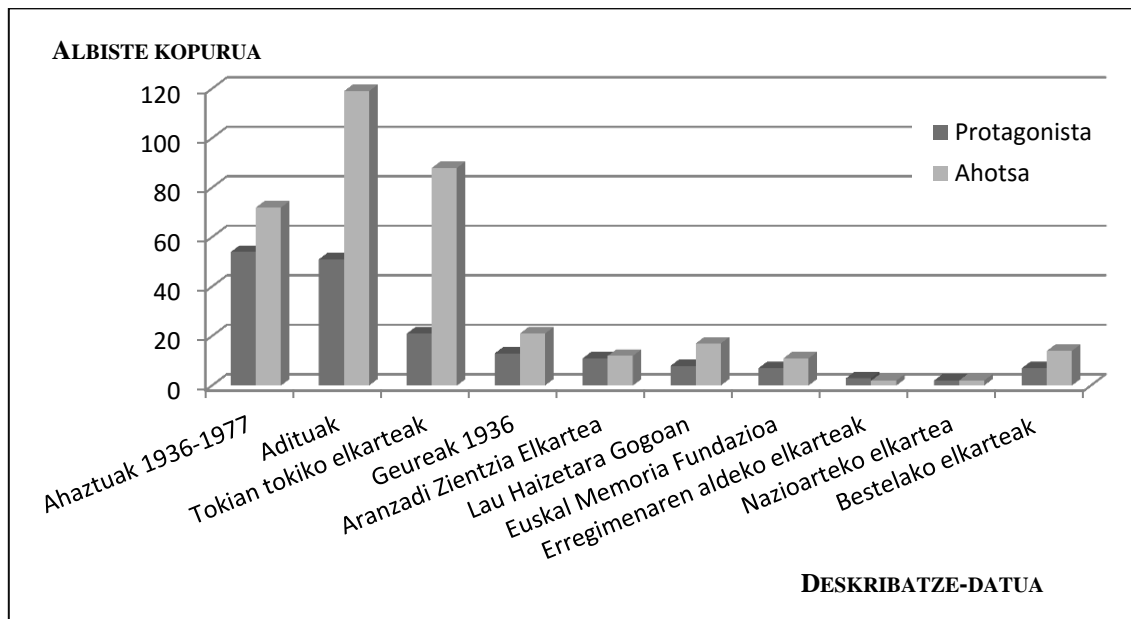
Hainbat edo bestelako alderdiak multzoak ideologia ezberdinetako alderdiak biltzen ditu, albiste beraren barruan hainbat alderdik partekatzen dutenean protagonismoa edo ahotsa. Aipatzeko, bestalde, sindikatuak behin baino ez direla protagonista eta ahotsa izan.

Alderdi eta ideologia ezberdinen arteko konparaketa egin ostean, esan daiteke aldea badagoela: aldea dago alderdien artean eta aldea dago alderdiei eskainitako protagonismoa eta ahotsa konparatuta. *Ezker abertzaleak* eta EAE-ANVk izan dute ahots altuena; protagonismoa, berriz, PP-UPN-UPyD eta PSOE-PSE-PSN taldeek irabazi dute, baina ahotsik ez dute izan.

Azpimarratu beharra dago, bestalde, beste alderdi askoren kasuan bezala, EAE-ANV 1936ko garaian existitzen zela. Aztertutako diskurtsoaren markoaren barnean, *Garak* alderdiaren gaineko irakurketa bera egiten du garai historiko bakoitzaren ezaugarriak kontuan izan barik, eta hortik ulertu behar du ikerketa honek ekintzaileei eskaintzen zaizkien protagonismoa eta ahotsa.

Ahotsari eta protagonismoari eskaintzen zaien garrantzia elkarrekin aztertzea garrantzitsua da. *Garak*, ideologia politikoei dagokienez, ezker abertzalearen ahotsa izan du erreferente nagusi oroimen historikoaren diskurtsoan; PP eta PSOE inguruko alderdiei buruz hitz egin dute albistek, baina ahotsik ez diete eskaini. EAJ-PNV eta Nafarroa Bai, besteak beste, ez dute ez bata ez bestea izan; beste barik, egunkariak ez ditu kontuan izan.

35. grafiko&taula. Gizarte-mugimenduen ahotsa eta protagonismoa

Iturria: Egilea.

DESKRIBATZE-DATUA	ALBISTE KOPURUA			
	Protagonista		Ahotsa	
	n	%	n	%
Ahaztuak 1936-1977	54	6,8	72	9,1
Adituak	51	6,5	119	15,1
Tokian tokiko elkarteak	21	2,7	88	11,2
Geureak 1936	13	1,6	21	2,7
Aranzadi Zientzia Elkarteak	11	1,4	12	1,5
Lau Haizetara Gogoan	8	1,0	17	2,2
Euskal Memoria Fundazioa	7	0,9	11	1,4
Historia «ofiziala» defendatzen duen elkarteren edota pertsonaren bat	3	0,4	2	0,3
Nazioarteko elkarteak	2	0,3	2	0,3
Bestelako elkarteak	7	0,9	14	1,8
Guztira	177	22,4	358	45,4

Iturria: Egilea.

Gizarte-mugimenduei dagokienez, informazioak lehentasuna eman dio haien ahotsari protagonismoari baino, eta horrela izan da agertu diren talde guztientzat, erregimenaren aldeko elkarteen kasuan izan ezik; berez oso agertze anekdotikoa izateaz gain, agertu diren gutxi horietan gehiago izan direlako protagonista ahotsa baino, hirutan eta birritan hurrenez hurren. Tokian tokiko elkarteak % 2,7tan izan dira protagonista, baina % 11tan izan dute ahotsa; izan ere, elkarteen artean gehien entzun den ahotsa izan da tokian tokiko elkarteena. Horren ostean *Ahaztuak* albisteen % 6,8tan izan da protagonista eta % 9,1ean izan du ahotsa; protagonismo gehien izan duen elkartea izan da. Bestalde, 35. grafikoak irudikatzen duen bezala, adituek ahots garrantzitsua izan dute albisteetan, eta teknikariz osatutako Aranzadi Zientzia Elkarteak ere protagonismoa zein ahotsa izan ditu. Bestela esanda, bai elkarteen bai adituen ahotsa entzun egin da *Gara* egunkarian, eta haien hitzek haien protagonismoak baino pisu handiagoa izan dute. Hori bai, elkarteen artean, alderdien artean bezala, ezberdintasunak egon dira bata eta bestearen artean. Datuak behar bezala irakurtzeko, ordea, tokian tokiko elkarteak alde batera utzita, kontuan izan behar da, alde batetik, Lau Haizetara Gogoan koordinakundeak oroimena eskuratzearen aldeko hainbat elkarte batzen dituela, eta 2006an sortu zela. Koordinakunde horren barruan, besteak beste, *Ahaztuak 1936-1977* eta *Geureak 1936* elkarteak zeuden⁴. Beste alde batetik, *Geureak 1936* elkartea 2003an jaio zen *Madrazoren dekretuaren* inguruko kezkak argitzeko helburuarekin eta *Ahaztuak 1936-1977* elkarteak jarraipena eman nahi izan zion azken horri 2004an. *Ahaztuak* taldeak, berriz, ikerketaren lagin-denboraren ia erdian agertu arren, protagonismo handiena izan duen elkartea da eta, gainera, ahots esanguratsua izan du.

Horrez gain, Euskal Herritik kanpo aritzen diren elkarteek ez dute inolako indarrik izan *Garak* argitaratutako informazioan. *Bestelako elkarteak* multzoak behin edo birritan agertu diren euskal elkarteak batu ditu, bai eta *Foro por la Memoria* estatu-mailako elkartea ere, behin baino ez dena ahotsa izan. Areago, ARMH elkartea, nahiz eta erreferente izan estatu-mailan oroimen historikoaren eskuratze-lanetan, behin ere ez da protagonista edo ahotsa izan⁵.

Gauzak horrela, gizarte-mugimenduei dagokienez, alde batetik adituen garrantzia azpimarratu behar da, batez ere adituen ahotsak sinesgarritasuna eskaintzen diolako egunkariaren diskurtsoari. Ildo berean, tokian tokiko elkarteen ahotsak ere lagundu dio diskurtsoari indarra hartzen, tokian tokiko elkarteen lanari esker egin duelako aurrera eskuratze-prozesuak. Beste alde batetik, aipatutako tokian tokiko elkarteen parte-hartzeak informazioari aniztasuna eskaini badio ere, *Ahaztuak* elkarteak lehentasunezko tratua izan du gainerako nazio-mailako elkarteekin konparatuta.

⁴ Barruan zirela esan dugu, ikerketa honetarako aztertutako lagin-denboran koordinakundean ziren arren, gaur egun, *Ahaztuak* elkartea Lau Haizetara Gogoan taldetik kanpo geratu delako.

⁵ 12 urteko lagin osoan 7 aldiz aipatu du egunkariak ARMH elkartea, baina ahotsa edo protagonismoa eskaini barik.

2.2.1.5. Aniztasunari buruzko ondorioak

Garak oroimen historikoari buruz argitaratutako informazioak Euskal Herriko lurralde historiko guztien estaldura egin du, baina Iparraldeak eta Arabak, batez ere, oso arreta gutxi jaso dute. Datu geografikoa kazetariekin konparatuz gero, berriz, nabaritu da korrelazioa dagoela gertakariaren lurraldearen eta albistea idatzitako kazetariaren artean. Nafarroa izan da estaldura handiena jaso duen lurraldea eta bertako albisteak sinatzen dituzten kazetariak aztertuta, lau izen errepikatzen dira. Areago, kazetari horiek, batez ere, Nafarroa landu dute, beste lurraldeei buruz ezer gutxi idatzita. Datu horrek erakusten du kazetariaren interesak, nolabait, eragina duela oroimen historikoari buruz argitaratu den informazioan.

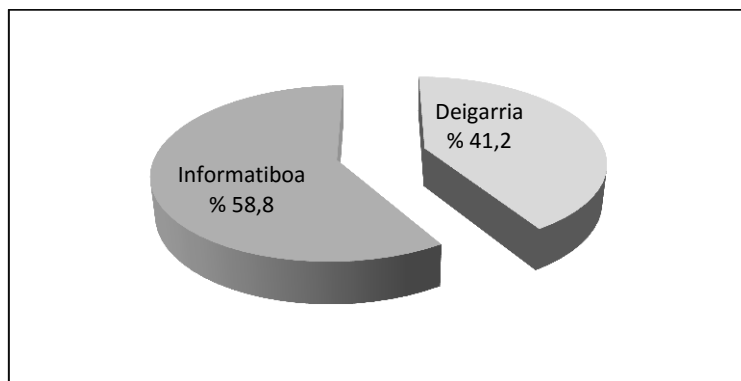
Albistearen protagonistei eta ahotsei dagokienez, multzo orokorrei begiratuta, alegia, alderdi politikoei, instituzioei, gizarte-mugimenduei... informazioak askotariko protagonistak eta ahotsak aurkeztu ditu, baina multzo horiek osatzen dituzten alderdiak edota elkarteak zehaztean, ezberdintasunak agertu dira, zeren eta gehien entzun den ideologia politikoa ezker abertzalearena izan baita, eta protagonismo handiena izan duena, aldiz, PP eta PSOE inguruko pentsamenduak. EAJ-PNVri dagokionez, Nafarroa Bairekin batera, azaldu ere ez dira egin. Aniztasuna alde batera utzita, hori bai, gizarte-mugimenduak eta adituak izan dira oroimen historikoaren ahotsa, eta horrek zilegitasuna eskaini dio informazioari. Horren harira, protagonismo nagusia gertakariak izan du, zilegitasun horri indarra eman dion datuak. Lekuko historikoeak, ordea, ez dute bereziko protagonismorik izan, ez agertzeko albisteetan ez haien iritzia plazaratzeko; areago, alderdi politikoei eta instituzioei eskainitako pisu bera eskaini die hedabideak lekukoei.

2.2.2. IZENBURUAK

Izenburuak albistea irakurtzea eragin dezake edo ez, horregatik erakargarria izan behar du. Erakargarria izateaz gain, hori bai, informazioa eskaini behar du albistea zertaz doan jakinarazteko irakurleari. Puntu honetan, lehenengo eta behin, albisteen izenburuaren informagarritasunaren eta deigarritasunaren arteko konparaketa egin da. Gero, egitate-maila aztertu da, eta, azkenekoz, bien arteko harremana ikertu.

2.2.2.1. Izenburuaren izaera

36. grafiko&taula. Albisteen izenburu mota.

Iturria: Egilea.

DESKRIBATZE-DATUA	ALBISTE KOPURUA	
	n	%
Deigarria	325	41,2
Informatiboa	464	58,8
Guztira	789	100

Iturria: Egilea.

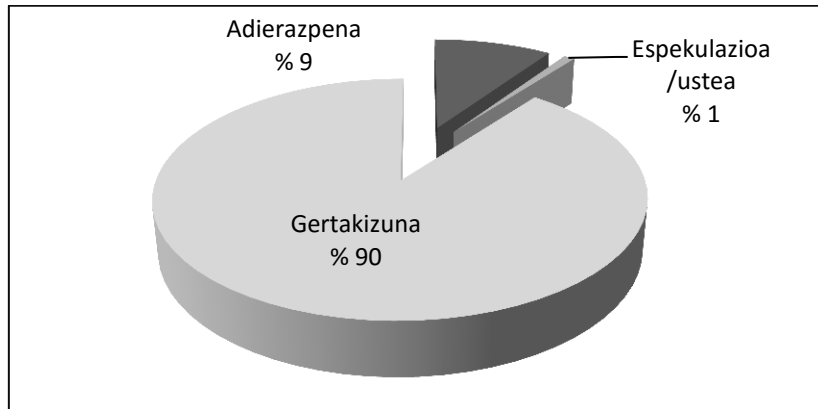
Datuek adierazten duten bezala, izenburuen izaera informatiboa eta deigarria oso parean egon dira. Erdiak baino gehiago informatiboak izan dira eta % 41,2 deigarriak —adierazpendunak haietako asko—.

Izenburuaren deigarritasun hori datu informagarriekin osatuta dagoen edo ez ikertzeko, egitate-maila neurtu dugu.

2.2.2.2. Egitate-maila

Albistearen beraren informagarritasuna neurtzen laguntzen du egitate-mailak. Horretarako, zehaztu da eskaintzen dituen datuak espekulazioa diren; izenburua norbaitek esandako hitzen bozgorailu hutsa izan den; edo gertakari bati buruzko datuak eskaintzen dituen.

37. grafiko&taula. Izenburuen egitate-maila.

Iturria: Egilea.

DESKRIBATZE-DATUA	ALBISTE KOPURUA	
	n	%
Adierazpena	75	9,5
Espekulazioa/ustea	7	0,9
Gertakizuna	707	89,6
Guztira	789	100

Iturria: Egilea.

Aurreko 36. taulako datuek erakutsi dute laginaren ia erdiak izenburu deigarriak erabili dituela albistearen informazioari sarrera emateko. Egitate-maila neurtzean, bestalde, *gertakizunak* dira nagusi, ia % 90ek gertakizunen bati egin baitio erreferentzia. Areago, datu horrek bat egiten du albisteen protagonismoa aztertzean lortutako datuekin, *gertakaria* izan baita protagonista nagusia albisteek eskainitako informazioan⁶.

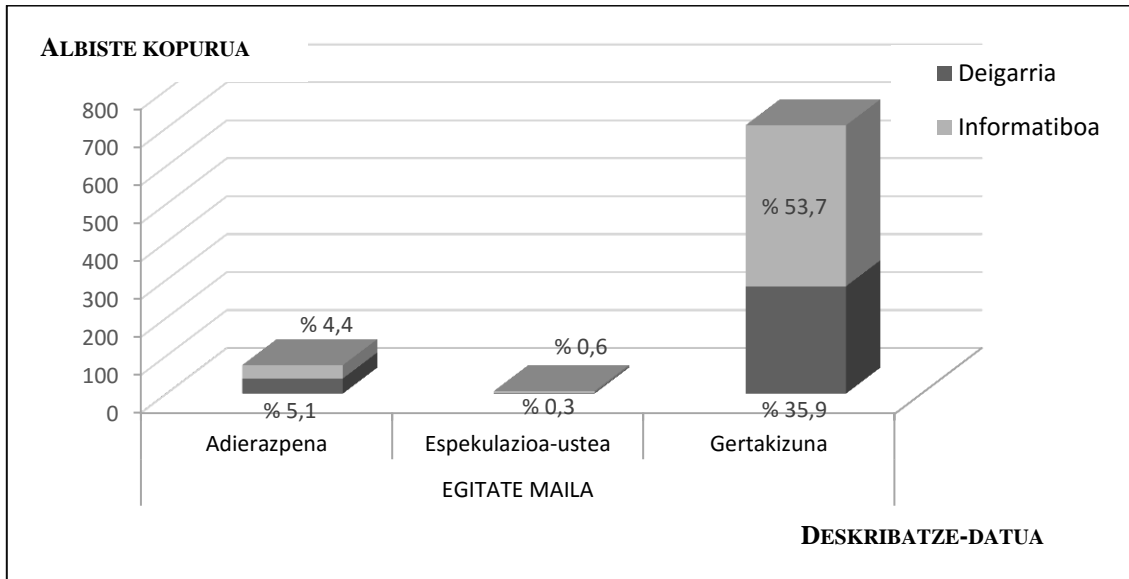
Egitate-mailara bueltatuta, beraz, adierazpenek garrantzia izan dute albisteen % 9,5etan eta espekulazioa anekdotikoa izan da, alegia, % 1 baino gutxiagokoa. Hori horrela, bi datuak aztertuta, titularraren izaera eta egitate-maila, honako datu hauek lortu dira:

⁶ Ikus. 31. grafiko&taula.

2.2.2.3. Izenburuen eta egitate-mailaren arteko harremana

Izenburua albistearen atea da, baina irakurlearentzat deigarria izateaz gain, informatu ere egin behar du. Aztertutako albisteek ezaugarri hori bete duten aztertzeko, hona hemen izenburuen eta egitate-mailaren arteko konparaketaren datuak:

38. grafiko&taula. Izenburuen izaera eta egitate-maila.

Iturria: Egilea.

DESKRIBATZE-DATUA		EGITATE-MAILA									Guztira
		Adierazpena			Espekulazioa/ustea			Gertakizuna			
		n	Laginarren %	Kasuen %	n	Laginarren %	Kasuen %	n	Laginarren %	Kasuen %	
TITULARRAREN IZAERA	Deigarria	40	% 5,1	% 12,3	2	% 0,3	% 0,6	283	% 35,9	% 87,1	325 % 41,2
	Informatiboa	35	% 4,4	% 7,5	5	% 0,6	% 1,1	424	% 53,7	% 91,4	464 % 58,8
Guztira		75 (% 9,5)			7 (% 0,9)			707 (% 89,6)			789 (% 100)

Iturria: Egilea.

Aztertutako izenburuen ia erdiak (% 41) deigarriak izan dira, eta beste erdiak informatiboak (ik. 36. grafiko&taula). Izenburu informatiboak gehiago izan badira ere, deigarrien kopuruarekin konparatuta oso antzeko emaitzak lortu dira. Azkeneko horien informagarritasuna neurtzeko, berriz, egitate-mailarekin konparatu dira. Hori horrela, alboko grafikoak erakusten duen moduan, izaera deigarria izan duten albisteen artean gehiengoak gertakizun bati egin dio erreferentzia, % 87,1ek (lagin osoaren % 35,9k). Izenburu deigarriekin jarraituta, albisteen % 12,3 adierazpenak izan dira, eta % 1era ere ez da heldu espekulazioa edo ustea. Izaera informatiboari dagokionez, emaitzak oso antzekoak izan dira, izenburu informatiboaren artean % 7,5 adierazpenak izan dira, eta % 1,1 espekulazioa, eta honetan ere gertakizuna izan da nagusi, % 91,4.

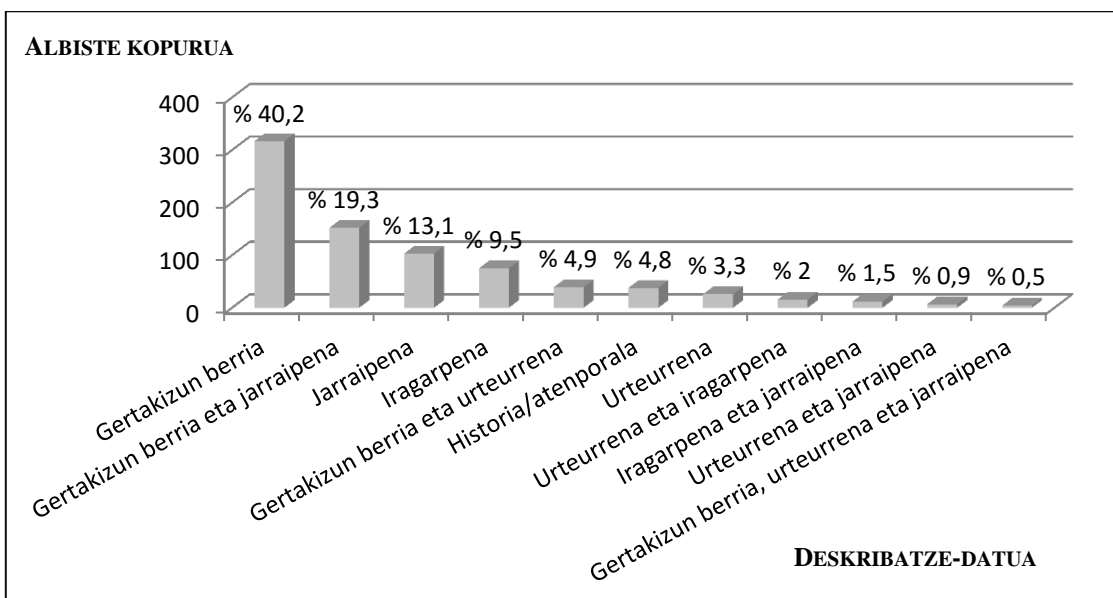
Grafikoan agertzen diren ehunekoak lagin osoari dagozkio, eta ondo ikusten da bertan egitate-mailaren proportzioa antzekoa izan dela izenburu informatiboaren eta deigarrien artean. Hau da, gertakizuna izan da nagusi bai titular deigarrietan bai informatiboetan, espekulazioa pasadizozko kasuetan baino ez da agertu eta adierazpenak kasu bietan egon badira ere, ez diete gertakariei itzalik egin.

Beraz, albisteen ia erdiak izenburu deigarriak izan arren, gehienak gertakizun bati buruzkoak izan dira. Ondorioz, albisteen izenburuen deigarritasunak informazioa izan du oinarri, eta ez da espekulazioaren sentsazionalismoan erori.

2.2.3. GAURKOTASUNA

Iraganeko oroimenak eragindako gaurkotasunezko afera aztertuko dugu. Egunkariak informazioari eskaini dizkion gaurkotasun-datuak ekarri dira puntu honetara, zeren eta albisteen gaurkotasunari eskaintzen zaion arreta garrantzitsua baita informazioaren erabilgarritasuna neurtzeko.

39. grafiko&taula. Albisteetan gaurkotasuna.

Iturria: Egilea.

DESKRIBATZE-DATUA	ALBISTE KOPURUA	
	n	%
Gertakizun berria	317	40,2
Gertakizun berria eta jarraipena	152	19,3
Jarraipena	103	13,1
Iragarpena	75	9,5
Gertakizun berria eta urteurrena	39	4,9
Historia/atenporala	38	4,8
Urteurrena	26	3,3
Urteurrena eta iragarpena	16	2,0
Iragarpena eta jarraipena	12	1,5
Urteurrena eta jarraipena	7	0,9
Gertakizun berria, urteurrena eta jarraipena	4	0,5
Guztira	789	100

Iturria: Egilea.

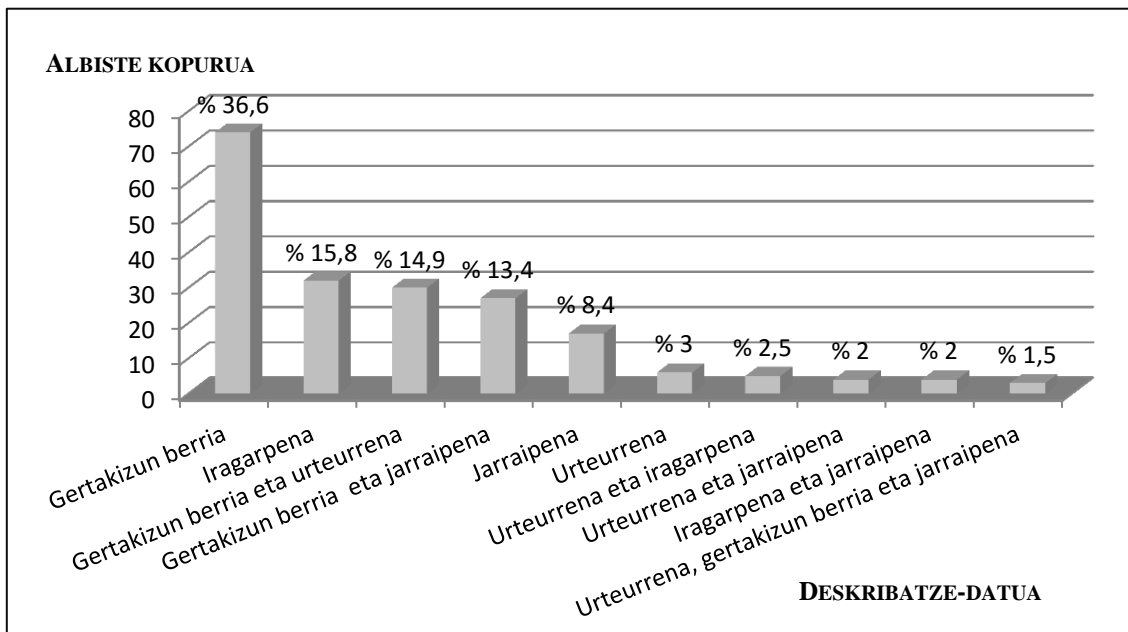
Alboko datuek adierazten duten bezala, 12 urteotan aztertutako albiste gehienak *gertakizun berriak* izan dira, % 40, hain justu. Horrez gain, ia beste % 20 *gertakizun berria eta gertakizunen baten jarraipena* izan da albistearen muina, eta % 13 *gertakizunen baten jarraipena* bestelako gertakizun berririk gabe. *Iragarpenak* % 9,5 izan dira, eta *jarraipena* eta *urteurrena* % 1,5 eta % 2 hurrenez hurren. Urteurrenen harira, albisteen % 3,3 gertakari historikoren baten urteurrena izan dira, eta % 4,9 urteurrenari buruzko informazioarekin batera gertakizun berri baten inguruko datuak eskaini ditu egunkariak eta % 0,5 baita jarraipena ere; % 2 iragarpenari eskainita eta ia % 1 jarraipenari.

Gertakari berriei buruz informatzea da notizien helburuetako bat, eta horrela izan da oroimen historikoari buruzko albisteei dagokienez. Zenbait aferak, ordea, jarraipena merezi dute, eta maila handi batean horrela gertatu da aztertutako laginean. Bestalde, historiarekin harreman handia duen gaia izanda, urteurrenak eta gaurkotasun ateporala izan dituzten albisteak ere irakurri dira.

Urteurrenen kasuan, hurrengo taulak erakusten duen bezala, esanguratsua da kasu gehienetan gertakizun berri, iragarpen edota gertakizun baten jarraipenarekin batera agertzea urteurren bati buruzko informazioa. Laginaren % 11n urteurrena agertu da, eta horien % 72k urteurrenaren harira sortutako gertakarien informazioa eskaini du, gertakari berriren bat eskaini du. Hori horrela, urteurrenen kasuan informazioak *hook* izaera bete duela esan daiteke, urteurrenaren efemeridea gaurkotasunezko datuekin osatu duelako.

Iragartzeari dagokionez, aurretik antolatutako ekitaldien kasuan bakarrik eskain daiteke informazio-datu hori, eta horrela egin den edo ez aztertzeko, omenaldien eta jardunaldien kasuen datuak eskaini dira hurrengo puntuetan.

40. grafiko&taula. Omenaldiei buruzko informazioaren gaurkotasuna.

Iturria: Egilea.

DESKRIBATZE-DATUA	OMENALDIEN ALBISTE KOPURUA		
	n	Kasuen %	Laginaren %
Gertakizun berria	74	36,6	9,4
Iragarpena	32	15,8	4,1
Gertakizun berria eta urteurrena	30	14,9	3,8
Gertakizun berria eta jarraipena	27	13,4	3,4
Jarraipena	17	8,4	2,2
Urteurrena	6	3	0,8
Urteurrena eta iragarpena	5	2,5	0,6
Urteurrena eta jarraipena	4	2	0,5
Iragarpena eta jarraipena	4	2	0,5
Urteurrena, gertakizun berria eta iragarpena	3	1,5	0,4
Guztira	202	100	25,6

Iturria: Egilea.

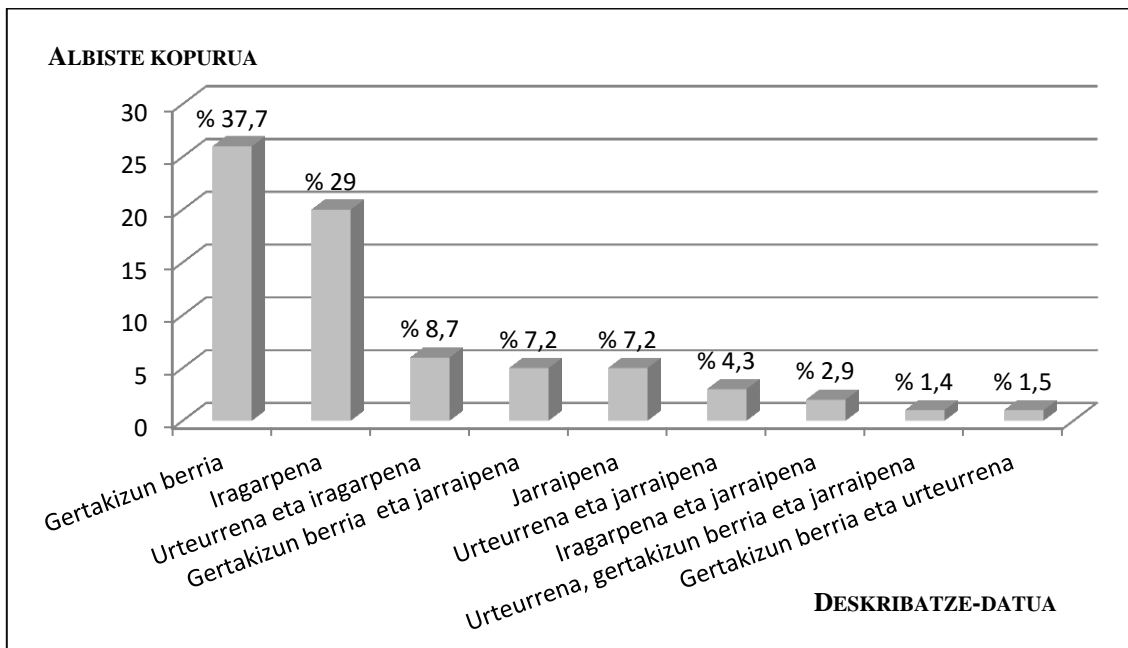
Irakurleari zerbitzua eskaintzea baldin bada helburua, egunkariak ekitaldia izan aurretik eskaini behar du informazioa, gero jarraipena egiteko eta haren zergatia eta ondorioei buruzko datu berriak eskaintzeko. Omenaldiei buruz informatzeko, argitaratutako albisteen artean herena baino gehiago gertakizun berria izan da, alegia, omenaldia gertatu ostean eskainitakoa. Iragarpena, ostera, omenaldiei buruzko kasuen % 20 inguru izan da, kasu batzuetan informazio zehatz bati jarraipena emateko eta beste batzuetan urteurrenen baten harira. Jarraipenari dagokionez, omenaldiei buruzko gertakariari jarraipena eskaini die kasuen % 7tan.

Omenaldien datek, askotan, iraganeko gertakarien urteurrenekin egiten dute bat. Hori horrela, omenaldiei buruzko albisteen artean ia % 15ek gertakizun berria, alegia, omenaldia eta urteurrena uztartu dituzte. Urteurrena eta iragarpena bost albistetan azaldu dira, omenaldien % 2,5, eta urteurrena, gertakizun berria eta iragarpena % 1,5.

Gertakizun berriaren ideia nagusitu da omenaldien kasuan, zenbait kasutan urteurrena dela azpimarratuta. Horrela, gaurkotasunari buruzko taula orokorrean ikusi den bezala, urteurrenari *hook* izaera eskaini dio egunkariak, urteurrenaren data eskaintzarekin batera, gertakizun berri bati buruzko datu berriak azaltzen dituelako albisteak.

Beraz, aztertutako albisteen laurden bat omenaldiak izan direla azpimarratuta, omenaldien gaurkotasunari dagokionez, urteurrenen *hook* balioa profitatu du egunkariak, baina ez dio irakurleari omenaldietara joateko aukerarik eskaini kasu gehienetan, irakurleak omenaldietan parte hartzeko aukerari gutxi lagunduta.

41. grafiko&taula. Jardunaldien informazioaren gaurkotasuna.

Iturria: Egilea.

DESKRIBATZE-DATUA	JARDUNALDIEN ALBISTE KOPURUA		
	n	Kasuen %	Laginaren %
Gertakizun berria	26	37,7	3,3
Irargapena	20	29	2,5
Urteurrena eta irargapena	6	8,7	0,8
Gertakizun berria eta jarraipena	5	7,2	0,6
Jarraipena	5	7,2	0,6
Urteurrena eta jarraipena	3	4,3	0,4
Irargapena eta jarraipena	2	2,9	0,3
Urteurrena, gertakizun berria eta irargapena	1	1,4	0,1
Urteurrena eta gertakizun berria	1	1,4	0,1
Guztira	69	100	8,7

Iturria: Egilea.

Informazioaren erabilgarritasunarekin jarraitzeko, omenaldiekin bezala, jardunaldien, erakusketen eta dokumentalen kasuan ere garrantzitsua da egunkariak albistea argitaratzea ekitaldia izan aurretik, batez ere, aipatutako zerbitzu-izaera betetzeko. *Gararen* kasuan, jardunaldiei buruzko albisteen % 29 iragarpenak izan dira, eta beste % 8,7 urteurrenaren haira antolatutako jardunaldien iragarpena; beraz, guztira, albisteen % 37,7k aukera eman dio irakurleari jardunaldietan parte hartzeko.

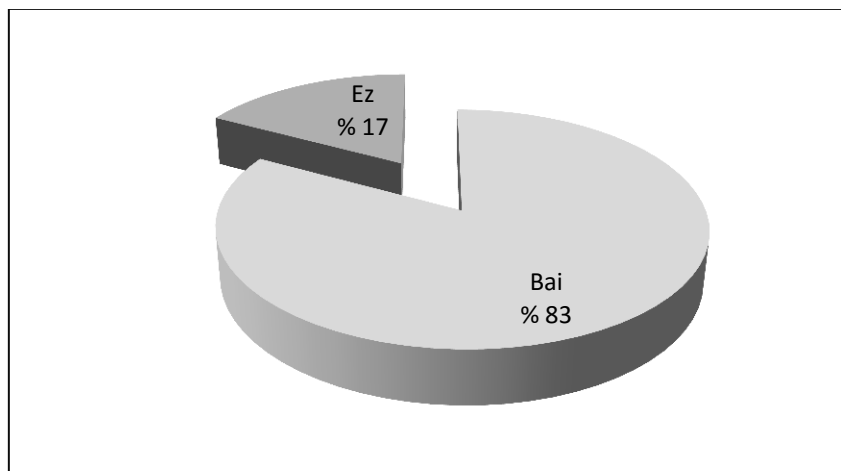
Argitaratutako omenaldien eta jardunaldien artean, irakurleak aukera gehiago izan ditu jardunaldietara joateko omenaldietara baino, baina askoz gehiago izan dira omenaldiei buruz argitaratutako albistek, jardunaldiei buruz argitaratutakoak baino. Edozein kasutan ere, gehienetan egunkariak ez du alde aurretik informatu ekitaldiei buruz, eta ez dio irakurleari jardunaldietan parte hartzeko informaziorik eskaini.

2.2.4. ZEHAZTASUNA

Albisteen barneko informazioa aztertzean, zehaztasunak berebiziko garrantzia du informazioaren ulergarritasuna baldintzatzen duen datua delako. Lanaren atal honetan, zehaztasun-akatsak bilatu dira albisteetan, eta terminologiaren inguruan sortutako inkongruentziak analizatu dira.

2.2.4.1. Zehaztasun-akatsak

42. grafiko&taula. Albisteen zehaztasuna.

Iturria: Egilea.

DESKRIBATZE-DATUA	ALBISTEEN KOPURUA	
	n	%
Zehaztasuna egon da	654	82,9
Ez da zehaztasunik egon	135	17,1
Guztira	789	100

Iturria: Egilea.

Datuek zehatzak behar dute izan, eskaintzen duten informazioa zilegi izateko. *Gara* egunkariak argitaratutako albisteen % 80k baino gehiagok zehaztasunez informatu dute, hau da, argitaratutako datuei sinesgarritasuna eskaini zaie hein handi batean. Zehaztasunik ezak, batez ere, izenen inguruan gertatu da. Adib: Antonio Vallejo Najeraren kasuan, behin baino gehiagotan txarto idatzita agertu da izena, Najera Vallejo, Vallejo-Najera agertu beharrean, eta Pedro Beldarrain, Pablo izan behar zuenean; antzeko zerbait gertatu da Martxelo Alvarezen kasuan, batzuetan Marcelo eta beste batzuetan Martxelo, eta berdin Francisco Etxeberriarekin, askotan EtxebArria erabili baitu egunkariak, eta ez EtxebErria; beste ikertzaile batzuen izenak ere txarto agertu ditu, *Marta* Gonzalez Gorosarri esatea, *Maria* Gonzalez Gorosarri esan beharrean⁷, adibidez. Elkarteen izenen kasuan ere kongruentziarik eza gertatu da zenbait kasutan. Adibide honetan, esaterako, ez dago argi elkarte bakarrari buruz ari den edo bi elkarte diren:

*La Asociación de Familiares de Represaliados y Desaparecidos confía en que, en breves, se comience con otras exhumaciones similares. (...) explica Joseba Eceolaza, en represenación de la **Asociación de Familiares y Fusilados de Navarra.***

Gara, 2003-09-13.

Garrantzitsua da horrelako zehaztasunik eza ekiditea ziurtatzeko irakurleak ulertuko duela zein elkarteri buruz ari den albistea eta zein den haren eginkizuna. Izenei dagokienez, arazorik larriena ulergarritasuna da. Kasu batzuetan Pablo Beldarrain agertzeak eta Pedro beste batzuetan anaiak zirelako zalantza ere sor baitezake. Horren harira, hona hemen beste zenbait arazo ulergarritasunarekin:

*Al termino de la reunión, la presidenta de Geureak, Mertxe Arrasate, manifestó que «queremos que se reconozca que nuestros mayores sí **estuvieron en la Guerra** y que no tienen nada que demostrar».*

Gara, 2004-09-24

Albiste horrek erreferentzia egiten dio 280/2002 Dekretuari, azaroaren 19koa, Amnistiari buruzko Legean jasotako kasuen ondorioz askatasun-gabetzea jasan zuten pertsonentzako konpentsazioari buruzkoari. Dekretua 2002an atera bazuten ere, 2004an oraindik ere hainbat familia beren aitortza eta ordain ekonomikoa aldarrikatzen ari ziren, areago, Geureak 1936 izeneko elkarteak sortu zen pertsona eta familia haiek guztiak laguntzeko. Adibidean ikusten den bezala, ordea,

⁷ «*Marta González y Eduardo Barinaga recogen la historia de las supervivientes de Saturrarán*» *Gara*, 2010-10-06

elkartearen beraren presidentearen adierazpenek, egunkariak hautatuko adierazpenek, ez dute elkartearen aldarrikapenarekin bat egiten, ez behintzat Dekretuak eskaintzen duenarekin. «...queremos que se reconozca que nuestros mayores sí estuvieron en la Guerra...», baina dekretuak «...askatasun-gabetzea jasan zuten pertsonentzako konpentsazioa...» jasotzen du, ez gerran egon izana. Horrek, alde batetik, irakurlea nahasten du, ez baitu Dekretuari buruzko informazio egokirik eskaintzen. Beste alde batetik, elkarteari buruzko irudikapen negatiboa eskaintzen du, dekretua zertaz den jakingo ez balu bezala, hain justu.

*Los crímenes que se pretende investigar son aquellos que van desde
el 17 de julio de 1937, un día antes del alzamiento militar,...*

Gara, 2010-04-14

Estatu-kolpea 1936an izan zen, ez 1937an. **Datua gaizki dago.**

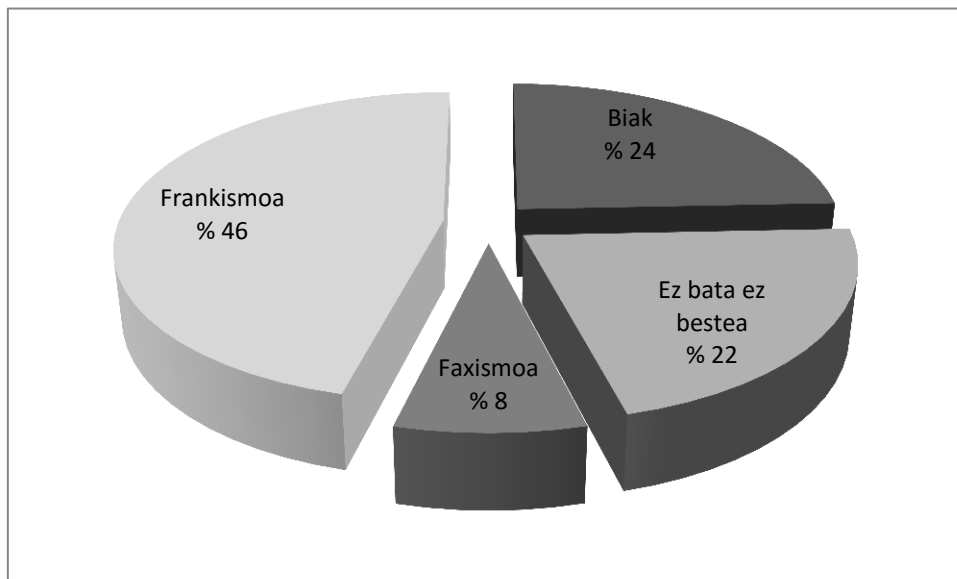
Zehaztasunik ezak «**sinesgarritasun-hutsunea**» eragiten du kausaren kalterako, eta egunkariak zehaztasuna mantendu duen arren, aztertutako albisteen % 80tan baino gehiagotan, estatu-kolpearen datari buruzko akatsek eta elkarteen eta pertsonen izenen kongruentziarik ezak zalantzan jartzen dute kazetariaren ezagutza gaiari buruz, eta, ondorioz, albistean agertzen diren datu guztien sinesgarritasuna.

Orrialde zuria maketazio arrazoiengatik

2.2.4.2. Terminologia

Terminologiari dagokionez, urteetan zehar erabiltzearen ondorioz, gizarteak bereak egin ditu Francoren diktaduran sortutako termino asko, erregimenaren aldekoek erabiltzen zituzten terminoak, hain justu. Askotan, konturatu gabe erabiltzen diren terminoak izan arren, eragina dute oroimen historikoaren inguruan eraikitzen den diskurtsoan eta irakurlea nahasi egiten dute. Hori horrela, lanean «frankismo»aren eta «faxismo»aren arteko bereiztea egin da, bai eta «estatu-kolpe»aren eta «altxamendu»aren artekoa ere.

43. grafiko&taula. Frankismo eta faxismo hitzen erabilera.

Iturria: Egilea.

DESKRIBATZE-DATUA	ALBISTE KOPURUA	
	n	%
Frankismoa	364	46,1
Faxismoa	62	7,9
Biak	192	24,3
Ez bata ez bestea	171	21,7
Guztira	789	100

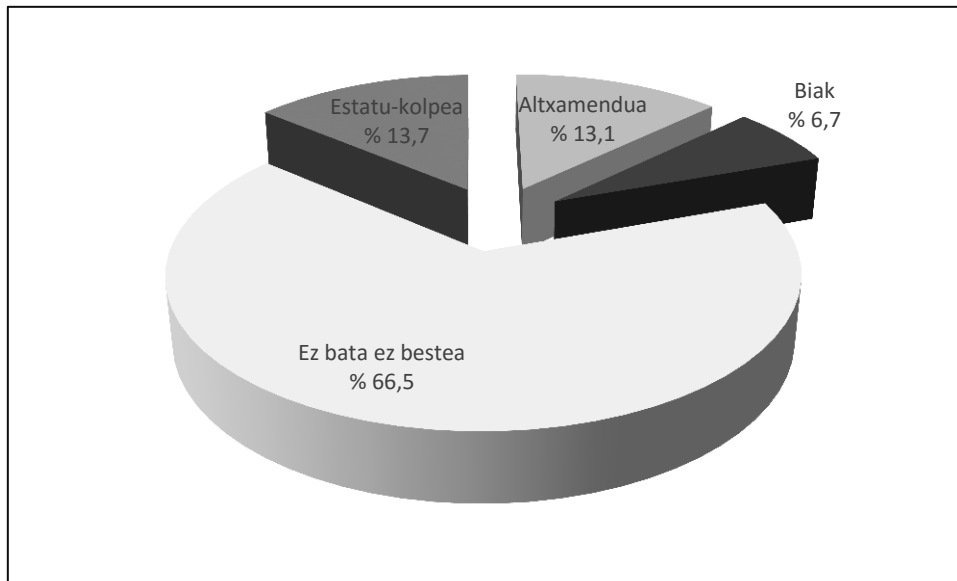
Iturria: Egilea.

Aztertutako albisteen erdiek erregimen frankista edota faxista aipatu dute. Horren harira, laginaren hiru laurdenak baino gehiagok *frankismo* edota *faxismo* hitza erabili dute. Hori bai, bi hitz horiek aztertuta, aipatzekoak dira aurreko grafikoaren eta taularen datuak: albisteen laurdenak *frankismo* eta *faxismo* hitzak sinonimotzat erabili arren, beste % 46k *frankista* izaera baino ez du aipatu, izaera faxistari inolako erreferentziarik egin gabe. Hori horrela, faxismoaren konnotazio errepresiboa bazterrean geratu da kasu horietan guztietan; izan ere, *faxismo* hitza bere horretan (*frankismoa* erabili gabe) albisteen % 8k baino ez du aipatu.

Beraz, estatu-kolpea eta ondorengoko erregimena babestu zituztenen irudiari dagokionez, *Gara* egunkariak batez ere Francoren izena ekarri du gogora eta hark gidatutako *erregimen frankistari* egin dio erreferentzia nagusia⁸, estatu-kolpearen eta diktaduraren ezaugarri faxistei berebiziko protagonismoa eskaini barik.

⁸ Ikus. 9. eta 10. grafiko&taulak.

44. grafiko&taula. Estatu-kolpea vs Altxamendua.

Iturria: Egilea.

DESKRIBATZE-DATUA	ALBISTE KOPURUA		
	n	Laginaren %	Kasuen %
Estatu-kolpea	108	13,7	40,9
Altxamendua	103	13,1	39,0
Biak	53	6,7	20,1
Ez bata ez bestea	525	66,5	-
Guztira	789	100,0	-
Aipatutako kasuak	264	33,5	100,0

Iturria: Egilea.

Aurreko atalean aztertutako diskurtsoan ikusi den bezala, nahiz eta gerra 1936ko estatu-kolpearen ondorioa izan, eta gerra galtzeak diktadura ekarri bazuen ere⁹, albisteen % 66,5ek ez dio inolako erreferentziarik egin estatu-kolpeari, ezta *altxamendu* hitza erabilia ere.

Hitzen erabilerari dagokionez, kolpea aipatu duten kasuen artean % 20k erabili ditu termino biak sinonimotzat albiste berean, baina % 39k *altxamendu* hitza erabili du, albisteak *estatu-kolpea* aipatu ere ez duela egin. Areago, ia albiste kopuru berean erabili du egunkariak soilik terminoetako bat, *altxamendua* edo *estatu-kolpea*. Ez da gauza bera, ordea, estatu-kolpe bat edo altxamendu bat, horregatik batzuetan bat erabiltzeak eta beste batzuetan bestea nahastu egiten du irakurlea. Izan ere, *estatu-kolpeak* esan nahi du militar edo matxinatu talde batek estatu bati eraso diola indarraren bitartez gobernu bereganatzeko. Altxamendua, bestalde, aginte duenaren aurkako jendea altxatzea da, modu bidegabean jokatzeko duen gobernuaren aurka herriaren egoera aldatzeko. 1936ko estatu-kolpearen kasuan, II. Errepublikako gobernu legitimoaren aurkako kolpe militarra izan zen, ez zen agintean zegoen Estatuaren aurkako jendearen altxatzea, gobernuaren aurkako kolpe militarra baizik.

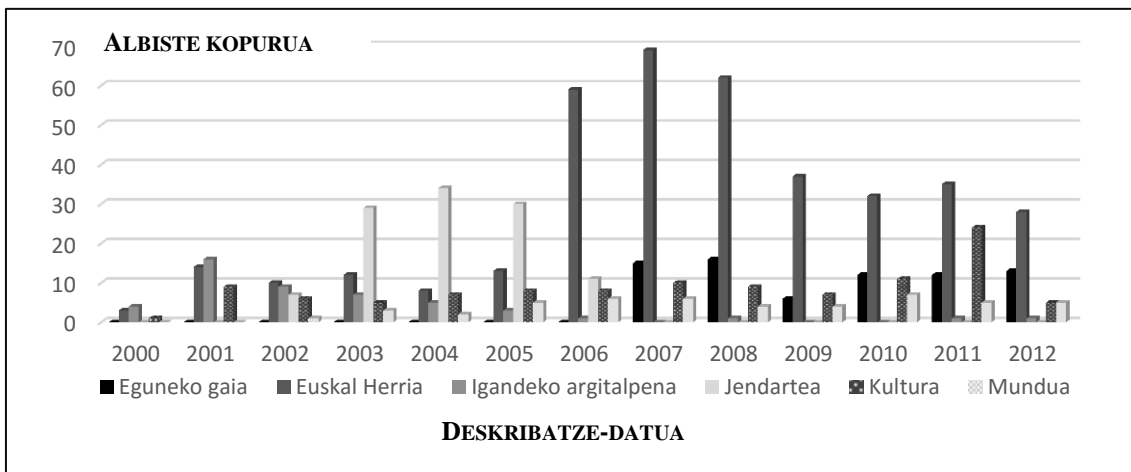
Zehaztasun falta handia izan du, hortaz, *Garak* kolpea eta altxamendua nahastean, printzipioz terminologia-*arazo* bat baino ematen ez duen arren, esanahi ezberdineko hitzak direlako konnotazio handiarekin. Beraz, irakurlari aurkeztu dion informazioa nahastuta eskaini dio, eta diktaduraren hizkuntza bereganatuta hein handi batean.

⁹ Ikus. 18. grafiko&taula.

2.2.4.3. Saila

Egunkariak hautatutako saila aztertu da informazioa argitaratzeko orduan, batez ere, ezagutzeko ea egunkariak atal berezirik eskaini dion gaiari edo, behintzat, egunkarian kokatzean jarraitutasuna mantendu duen.

45. grafiko&taula. Saila.

Iturria: Egilea.

DESKRIBATZE-DATUA	SAILA											
	Eguneko gaia	Euskal Herria	Igandeko argitalpena	Jendartea	Kultura	Mundua	Azken orria	Tokian tokiko informazioa	Irrati-telebista	Asteko elkarrizketa	Guztira	
URTEA	2000	0	3	4	0	1	0	0	0	1	0	9
	2001	0	14	16	0	9	0	1	1	0	0	41
	2002	0	10	9	7	6	1	0	0	1	0	34
	2003	0	12	7	29	5	3	0	2	0	0	58
	2004	0	8	5	34	7	2	0	1	0	0	57
	2005	0	13	3	30	8	5	0	0	0	0	59
	2006	0	59	1	11	8	6	0	0	0	0	85
	2007	15	69	0	0	10	6	0	0	0	0	100
	2008	16	62	1	0	9	4	1	0	0	0	93
	2009	6	37	0	0	7	4	2	0	0	0	56
	2010	12	32	0	0	11	7	2	0	0	0	64
	2011	12	35	1	0	24	5	1	0	0	2	80
2012	13	28	1	0	5	5	1	0	0	0	53	
Guztira	74	382	48	111	110	48	8	4	2	2	789	

Iturria: Egilea.

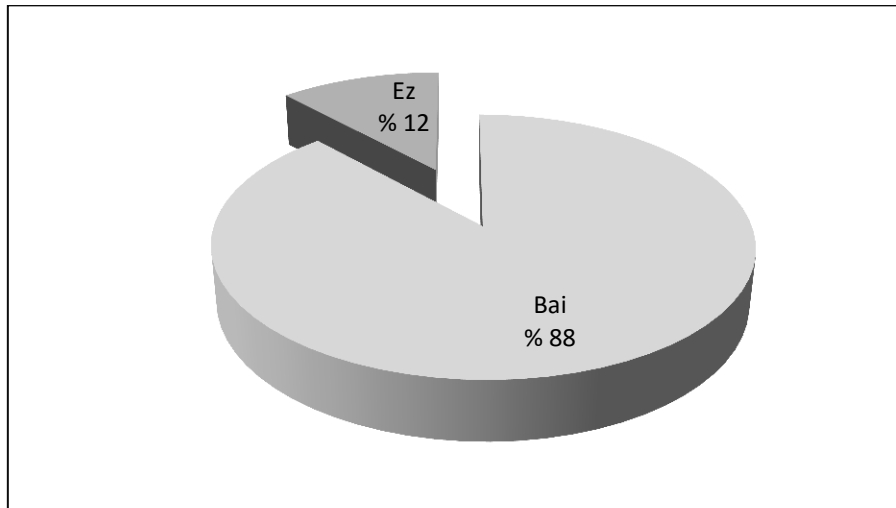
Grafikoan taulako datu esanguratsuenak bakarrik islatu dira, horregatik ez dira agertzen egunkariak izan dituen sail guztiak. Hala eta guztiz, datu horiek balio dute urteetan zehar emandako aukerak ikusteko. Izan ere, lehenengo urteetan sail guztietan argitaratzen zen oroimen historikoari buruz. 2003tik 2005era jendartea da nagusi, *Madrazoren dekretuari* buruzko informazioa pil-pilean zegoenean. Orduan, egunkariak *jendarte* atalean argitaratzea erabaki zuen. 2006an, ordea, gorakada handia du *Euskal Herria* sailak, gai sozialak baino gehiago politikoak jorratzen dituen saila. Oroimen historikoa gai politiko delako erabaki zuen egunkariak 2006an. Hurrengo urtean agertu zen lehendabizikoz *eguneko gaia*, izenak berak dioen bezala, *Gararen* aburuz eguneko gairik garrantzitsuenak biltzen dituen atal berria. Harrezkero, urtero argitaratuko du egunkariak albisteren bat oroimen historikoari buruz atal horretan, eguneko gai garrantzitsuentzat hartuta.

Zehaztasunari dagokionez, datuak irakurrita esan daiteke egunkaria bera joan dela zehazten urteetan zehar nola definitu oroimen historikoaren eskuratze-prozesua eta egunkariaren zein orrialdetan kokatu. Edozelan ere, ez dio atal berezirik eskaini gaiari, batzuetan bai jarri du «memoria historikoa» orrialdeko goi-izenburu bezala, baina beste askotan ez, zehaztasun-prozesu amaitu gabea erakutsi du, gaiari eskaini nahi izan dizkion lekuari eta garrantziari dagokienez.

2.2.5. OSOTASUNA

Eduki-analisan zehar bildutako datu guztiak aztertuta bakarrik neur daiteke osotasuna. Atal honetan osotasuna honela ulertzen da: 5 W-ei erantzun dien ala ez.

46. grafiko&taula. Oinarrizko informazioa.

Iturria: Egilea.

DESKRIBATZE-DATUA	ALBISTEEN OSOTASUNA	
	n	%
Osotasuna egon da	696	88,2
Ez da osotasunik egon	93	11,8
Guztira	789	100

Iturria: Egilea.

Osotasunak albistearen mezua ulergarriagoa egiten du eta sinesgarritasun-hutsuneak estaltzen laguntzen du. Oroimen historikoari buruz argitaratutako albisteen kasuan, egunkariak oinarrizko 5 W-en informazioa eskaini du albisteen ia % 90etan. Datu hori zehaztasunarekin batera neurtuta, laginaren % 80k baino gehiagok bete ditu ezaugarri horiek.

Gaiari buruzko testuingurua, zergatiak eta ondorioak *Ikerketaren emaitzak* atal honen lehenengo parteaz aztertutako diskurtsoarekin osatuko da hurrengo atalean.

2.2.6. LABURPENA ETA ONDORIOAK

Edukiaren kalitateak hutsuneak izan ditu ikuspuntu informatiboaren aldetik, eta hutsune horietako askok bat egin dute eskainitako diskurtsoaren ildoarekin.

Aniztasun geografikoari dagokionez, Nafarroak izan du estaldura nagusia, eta horretan, ikusitakoaren harira, zerikusi handia izan dute albistea sinatu duten kazetariak, korrelazioa zuzena egon baita bi gaien artean.

Albistearen protagonista eta ahotsa multzo orokorretan aztertzean aniztasuna egon da egunkarian, baina alderdi politikoen arteko konparaketa egitean, nabaria izan da ezker abertzaleari eta EAE-ANVri eskainitako nagusitasuna. Gizarte-mugimenduen kasuan, tokian tokiko elkarteak nabarmendu ditu Garak, eta adituei garrantzi handia eskaini die.

Gertakariak izan dira nagusi, bai albisteen protagonista bezala bai egitate-mailari dagokionez. Areago, titularren ia erdiak deigarriak izan arren, horietan ere mantendu da egitate-maila, espekulazioa eta adierazpenak pasadizozko kasu bihurtuta eta titularren deigarritasunak sentsazionalismoan erori gabe. Horri albisteei eskainitako osotasuna gehitu behar zaio, oinarritzko osotasuna bada ere. Zehaztasunak, bestalde, hutsune esanguratsuak izan ditu, batez ere izen propioen zuzentasunean eta data garrantzitsuetan akatsak egin dituelako.

Azkenekoz, gaurkotasuna. Berrito ere, gertakariak gailendu dira eta gertakizun berriak izan dira nagusi. Urteurrenak bezalako aukerak profitatu ditu *Garak* oroimen historikoaren gai sakonagoetan murgiltzeko, baina sarritan urteurrenekin batera antolatzen diren omenaldiei eta bestelako ekitaldiei buruz ez du alde zuzenik informatu, eta mugimenduaren inguruko jardunaldietan parte hartzeko aukera ukatu dio irakurleari.

C. Ikerketaren emaitzak (4/5)

3. Metodo kualitatibo interpretatzaileen datuak

3.0. Sarrera

3.1. Diskurtso-analisia

3.1.1. MADRAZOREN DEKRETUA: BIKTIMEN EGUNGO BORROKA

3.1.1.1. Diskurtsoa

3.1.1.2. Ekintza kolektiboaren markoa

3.1.1.3. Ondorioak

3.1.2. TXIKI ETA OTAEGI: BIKTIMIZATUTAKO HEROIAK, IDENTITATEAREN IRAKURKETA EGUNERATUA

3.1.2.1. Diskurtsoa

3.1.2.2. Ekintza kolektiboaren markoa

3.1.2.3. Ondorioak

3.1.3. LAPURTUTAKO SINBOLOA: CÁNDIDO SASETA. EUZKO GUDAROSTEKO KOMANDANTEBURUA

3.1.3.1. Diskurtsoa

3.1.3.2. Ekintza kolektiboaren markoa

3.1.3.3. Ondorioak

3.1.4. SATURRARANGO KARTZELA: DATUEN ERABILERARIK EZA EMAKUMEZKOEN ETA UMEEN KASUAN

3.1.4.1. Diskurtsoa

3.1.4.2. Ekintza kolektiboaren markoa

3.1.4.3. Ondorioak

3.1.5. DESAGERTUEN BILA: INDUSKETEN AZALERATZEA EGUNKARIAN

3.1.5.1. Diskurtsoa

3.1.5.2. Ekintza kolektiboaren markoa

3.1.5.3. Ondorioak

3.1.6. DISKURTSO-ANALISIAREN ONDORIOAK

3. Metodo kualitatibo interpretatzaileen datuak

3.0. Sarrera

Metodo kualitatibo interpretatzaileen kasuan bi azterketa mota egin dira: alde batetik, oroimena eskuratzeko fenomenoaren harira sortutako bost (azpi)gairen diskurtso-analisia eta, beste alde batetik, oroimen historikoa hedabideetan landu duten kazetariekin eta eskuratze-lanetan aritu diren teknikariekin izandako eztabaida-talde bina. Hori horrela, atalaren lehenengo parte honetan diskurtso-analisiari buruzko datuak aurkeztuko dira:

3.1. Diskurtso-analisia

Eduki-analisi kuantitatiboaren bitartez, oroimen historikoren barneko bost kasu esanguratsu hautatu dira diskurtsoaren eta kalitatearen izaera osatzeko¹. Kasuak hautatu eta horien diskurtso-analisia egin da marko kolektibo ekintzailean oinarrituta eta eduki-analisan aztertutako zenbait datu gogora ekarrita. Injustizia, ahalmena eta identitatearen ardatzak izan dira gogoan azterketa egiteko, informazioaren kalitatearen zenbait ezaugarri ahaztu barik. Metodo kualitatibo interpretatzaileen datuak aurkezten dituen atal honen lehenengo partean, beraz, honako (azpi)gai hauek landu dira:

- **Madrazoren dekretua:** biktimen egungo borroka.
- **Txiki eta Otaegi:** biktimizatutako heroiak, identitatearen irakurketa eguneratua.
- **Cándido Saseta. Lapurtutako sinboloa:** Euzko Gudarozteko komandanteburua.
- **Saturrarango kartzela:** datuen erabilerarik eza emakumezkoen eta umeen kasuan.
- **Desagertuen bila:** indusketen azalratzea egunkarian.

3.1.1. MADRAZOREN DEKRETUA: BIKTIMEN EGUNGO BORROKA

280/2002 DEKRETUA, *azaroaren 19koa, Amnistiari buruzko Legean jasotako kasuen ondorioz askatasun-gabetzea jasan zuten pertsonentzako konpentsazioari buruzkoa* «Madrazoren dekretua» izenez ezagutzen da, Javier Madrazo Etxebizitza eta Gizarte Gaietako Sailburuak bultzatu zuelako. Dekretuak aitortza ekonomikoa eskaini nahi zien askatasun-gabetzea sufritu zuten biktimei, baina huts administratiboen ondorioz polemika handiko neurria bihurtu zen.

Hona hemen 280/2002 Dekretuari buruz *Garak* argitaratutako notiziak:

¹ Ikus. metodologia.

2003-07-08	La mayoría de los damnificados de la guerra civil se quedan sin <u>indemnización</u>
2003-10-09	Víctimas de la guerra del 36 se sienten «engañadas» por Javier Madrazo
2003-11-09	El Gobierno de Lakua rechaza 5.900 de las 8.500 solicitudes de víctimas del franquismo
2003-11-13	Exigen a Madrazo que se pronuncie respecto a las víctimas del franquismo
2003-12-07	El plazo impuesto por Lakua angustia a las víctimas del franquismo
2003-12-11	Víctimas de la Guerra Civil reclaman a Madrazo que «cumpla con su palabra»
2003-12-13	Lakua amplía en <u>3,5 millones de euros las ayudas</u> a las víctimas del franquismo
2004-02-04	Víctimas de la guerra civil dicen que la <u>demora en pagar</u> «es puro electoralismo»
2004-03-03	Las víctimas de la guerra civil siguen <u>sin cobrar dinero</u> que prometió Madrazo
2004-03-08	Víctimas de la guerra civil reclaman en Bilbo que «no se nos olvide»
2004-03-21	Las víctimas del franquismo exigen ser reconocidas
2004-04-08	Madrazo dice ahora que <u>pagará</u> a las víctimas del franquismo en semanas
2004-04-22	Víctimas de la guerra civil piden a Lakua que <u>pague</u> ya las ayudas prometidas
2004-04-27	Maiatzean agindu ditu Lakuak 36ko biktimen laguntzak
2004-05-05	Sólo tres de cada diez víctimas de la guerra civil <u>cobrarán indemnizaciones</u>
2004-05-21	La oposición acusa a Madrazo de utilizar a las víctimas en su «propio beneficio»
2004-05-27	Geureak 1936 solicita la dimisión de Madrazo
2004-06-08	Geureak denuncia «el engaño total de las víctimas »
2004-06-13	Los motivos para denegar las ayudas enfurecen a las víctimas del franquismo
2004-06-08	Piden un nuevo decreto para las víctimas de la guerra civil
2004-09-24	Piden al Ararteko que medie ante Lakua en defensa de los represaliados del 36
2004-10-29	Ibarretxe se disculpa ante las víctimas del 36 por las <u>ayudas</u>
2004-11-14	Geureak 1936 presentará esta semana recurso contra el decreto de Madrazo
2004-11-23	Exigen que se <u>compense</u> a todas las víctimas del 36
2004-12-02	Geureak 1936 no descarta pedir una solicitud de amparo ante Estrasburgo
2004-12-18	Geureak interpondrá mil recursos a partir de enero
2005-01-18	Acusan a Lakua de jugar al agotamiento con los represaliados del franquismo
2005-01-22	Una escultura de Basterretxea recordará a las víctimas del 36
2005-02-05	PNV, EA y EB niegan el derecho a <u>cobro</u> a trabajadores forzosos del franquismo
2005-02-11	Instan a Lakua a que cumpla su compromiso con las víctimas del franquismo
2005-02-15	Geureak recuerda que los batallones fueron privativos de libertad
2005-03-08	Hainbat historialari Geureak 1936 ren helegiteen alde
2005-03-16	Geureak 1936 elkarteak esan du bere tesiekin bat egin duela Arartekoak
2005-09-15	Los batallones de trabajo reprimían, según admite el TC
2006-02-15	Ahaztuak cifra en 5.000 las víctimas del franquismo que están sin <u>compensar</u>
2006-02-16	La escultura a las víctimas del franquismo es «para la foto», según Ahaztuak
2006-03-18	Ahaztuak rechaza limitar las <u>reclamaciones de las víctimas</u>
2006-10-07	Geureak 1936 podría querellarse contra los responsables del «Decreto Madrazo»

Geureak 1936 elkarteak 2004an sortu zen. Eskuratze-prozesuaren alde sortu zen lehenengoetariko elkarteak izan zen, baina albisteek erakusten duten bezala, hasierako helburua ez zen horrenbeste oroimenaren eskuratzea, baizik eta dekretuak eskaintako ordain ekonomikoa kobratzeko laguntza eskaintzea biktimei. Areago, titularretan irakurtzen den bezala, **badira bi ideia nagusi** haietan guztietan: **biktima-izaera eta ordain ekonomikoa**. Izan ere, bakar batean izan ezik, albiste guztietan agertu da biktimaren irudia; eta ordaindu beharra ia guztietan. *Amnistiari buruzko Legean jasotako kasuen ondorioz askatasun-gabetzea jasan zuten pertsonentzako konpentsazioa* ordaintzeko sortu zuten dekretua, eta erabakia betearazteko jaio zen Geureak elkarteak. Beraz, «iraganeko» **biktimak egungo subjektu aktibo bihurtu dira**, iraganean sufritutako giza eskubideen urraketaren ordain ekonomikoa eskatzeko. Biktimaren beraren ideia, ordea, protagonista historikoa pasibo eta anonimo bezala aurkeztu dute albiste gehienek.

3.1.1.1. Diskurtsoa

Izenburuek islatzen duten bezala, albisteek aurkeztutako mezuak azpimarratzen du ordain ekonomikoaren inguruko kudeaketa eskasaren ondorioz eragindako kaltea eta injustizia, baina alde batera uzten du iraganean sufritutako eskubideen urraketa.

*La asociación vizcaína de **víctimas de la guerra civil**, Geureak, **advierde del riesgo** que corre la mayor parte de los damnificados **de no cobrar** la indemnización económica que les corresponde.*

Gara, 2003-07-08

*La razón fundamental de la convocatoria no es otra que el **retraso acumulado en el pago** de las indemnizaciones prometidas por el Departamento de Asuntos Sociales a las **víctimas de la guerra civil**.*

Gara, 2004-03-08

*La asociación de **víctimas de la guerra civil** «Geureak 1936» **exige** al Gobierno de Gasteiz **el pago inmediato** de la indemnizaciones prometidas...*

Gara, 2004-04-22

*«Me alegro de que mi padre no viva para ver todo esto», comenta enfurecida. Camelia López decidió solicitar la compensación en nombre de su madre (su padre falleció en 1992) en el momento en que supo de su existencia, hace 2 años, y recientemente ha recibido la contestación **denegándole la indemnización.***

Gara, 2004-06-13

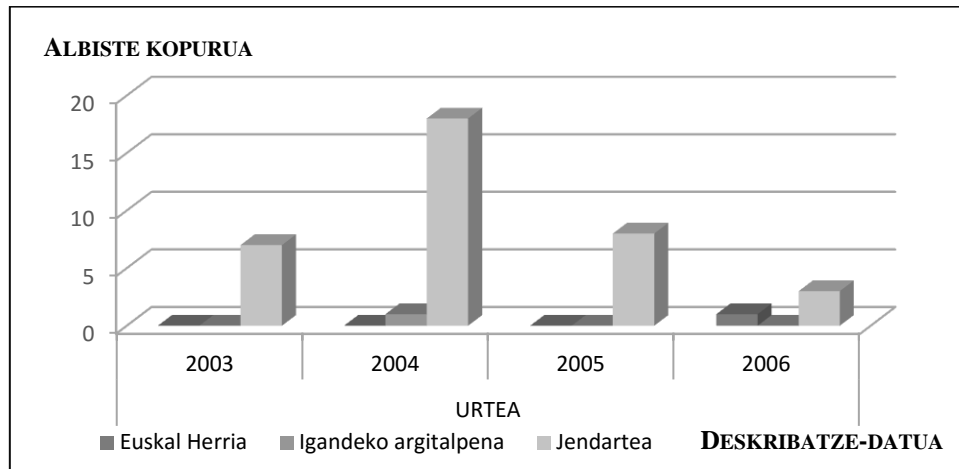
Azkeneko urteetan, ordea, Ahaztuak elkarteak sortu eta, bestelako oroimen-politika garatuta, diskurtsoa aldatzearen beharra etorri zen:

*...tras puntualizar que «aunque pueda dar la impresión de que hablamos siempre en clave económica, nosotros **reivindicamos justicia a la memoria histórica...**».*

Gara, 2006-03-18

Gizarte-mugimenduak agertzearekin batera, instituzioen gaineko presioa handituz joan zen. 280/2002 Dekretua Jauraritzako Gizarte eta Etxebizitza Sailak atera zuen 2002an, Javier Madrazo buru. Kalte-ordainak eskatzen hasi ziren heinean, eta Geureak 1936 elkarteak sortu zenean, oihartzuna izaten hasi zen *Garan*. Egunkariak, orduan, erabaki zuen *jendartea* sailean argitaratzea arauari buruzko notiziak, nahiz eta Hego Euskal Herriko politikarekin lotura zuzena izan. Areago, 47. grafiko&taulak erakusten duen bezala, 2003tik 2005era oroimen historikoari buruzko albiste gehienak *jendartea* sailean zeuden, alegia, gizarte-arazo bat zen, ez politikoa, areago, Jauraritzak ere horrela interpretatu zuen afera Gizarte eta Etxebizitza Sailaren bitartez kudeatu zuen neurrian. Dekretuari buruzko azkeneko albisteak 2006an argitaratu zuen *Garak* eta orduan *Euskal Herria* sailean argitaratu zuen. Izan ere, lagin osoaren datuak aztertuta², 2006tik aurrera bihurtu zen oroimen historikoaren eskuratzea gai politikoa *Gararentzat*.

² Ikus. 45. grafiko&taula.

47. grafiko&taula. Madrazoren dekretuaren saila.

Iturria: Egilea.

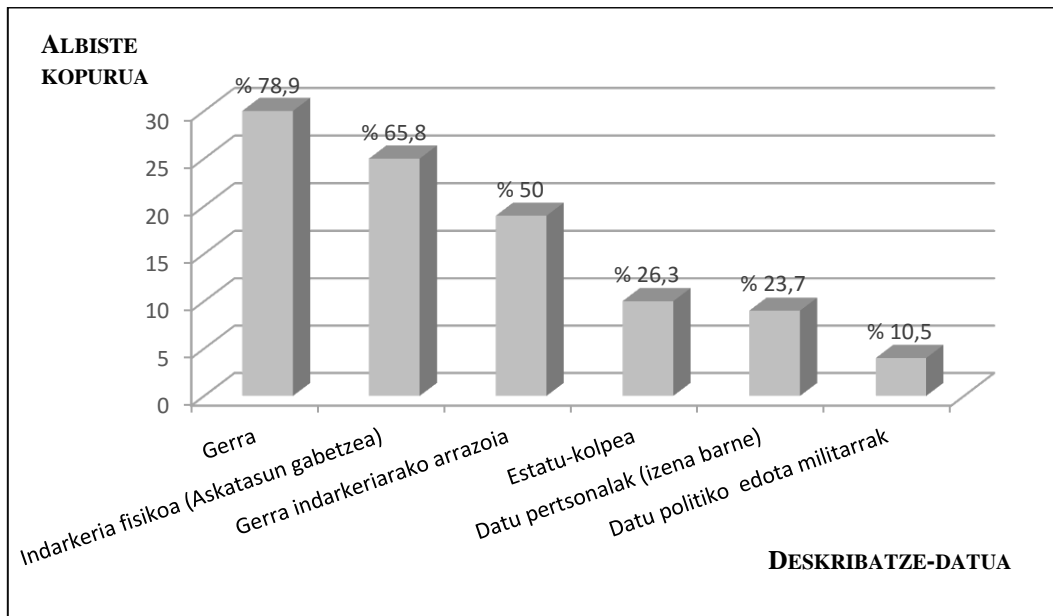
DESKRIBATZE-DATUA	SAILA			Guztira
	Euskal Herria	Igandeko argitalpena	Jendartea	
URTEA	2003	0	0	7
	2004	0	1	18
	2005	0	0	8
	2006	1	0	3
Guztira	1	1	36	38

Iturria: Egilea.

Goiko datuek erakusten dutenaren arabera, 2004an, dekretua atera eta bi urtera, arauak eragindako buruhausteei buruzko albiste kopurua nabarmen handitu zen. Areago, 2005etik aurrera oroimen historikoaren inguruko albisten gorakada handia egon zen, eta horrekin batera, sail-aldaketa, gizarte-gaia izatetik gai politikoa izatera pasatu zen.

Egunkariak gaiari egin dion estaldura jarraituak albiste kopuru handia eragin du; hori horrela, diskurtso-analisiarekin jarraitu aurretik, albisteetatik lortutako zenbait datu kuantitatibo aurkeztuko dira hurrengo orrialdeetan.

48. grafiko&taula. Madrazoren dekretuaren albisteetan eskainitako datuak.

Iturria: Egilea.

DESKRIBATZE-DATUA	KASU KOPURUA	
	n	%
Gerra	30	78,9
Indarkeria fisikoa (askatasun-gabetzea)	25	65,8
Gerra-indarkeriarako arrazoia	19	50,0
Estatu-kolpea	10	26,3
Datu pertsonalak (izena barne)	9	23,7
Datu politiko edota militarrik	4	10,5
Kasuaren lagina guztira	38	100

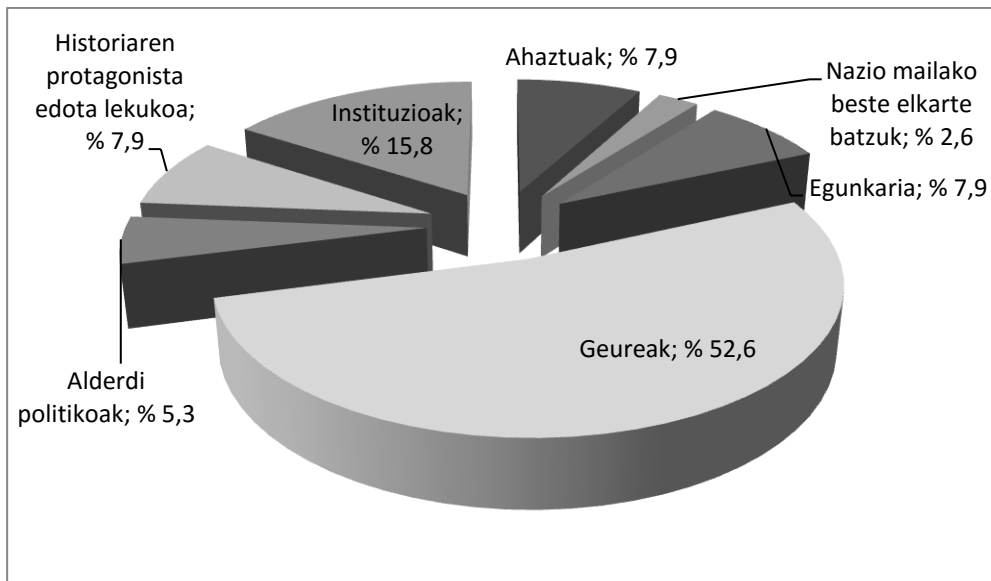
Iturria: Egilea.

Garak 38 albiste argitaratu ditu guztira *Madrazoren dekretuari* buruz, horietatik guztietatik bederatzi albistetan bakarrik azaldu du pertsonaia historikoari buruzko daturen bat, gehienetan izena bakarrik eta bi kasutan baita bestelako daturen bat ere. Afiliazio militar edo politikoari buruzko informazioa lau albistetan agertu da, % 10,5. Gainerako albistetan irudi orokor zehaztugabea eskaini du protagonista historikoari buruz, batean izan ezik, hor protagonista historikoa aipatu ere ez baitu egin.

Horrekin batera, *gerra* albisteen hiru laurdenetan agertu da, eta indarkeria erabiltzeko arrazoi nagusia izan da albisteen erdian. Dekretuak, berriz, askatasun-gabetzeari egiten dio erreferentzia, askatasun-gabetzea sufritu zuten pertsonen aldeko ordaina eskaintzen du, baina askatasun-gabetzeari buruzko informazioa albisteen % 65,8tan azaldu da. Alegia, *gerra* askatasun-gabetzea baino gehiago agertu da.

Informazioak datu politikoak eta militarrek ukatu dizkie behin eta berriro aipatutako biktimei, areago, diskurtsoaren arabera *gerra* egon zelako sufritu zuten askatasun-gabetzea. Biktima pasiboak izan ziren haiek eta horregatik ordain ekonomikoa kobratu behar dute.

49. grafiko&taula. Ahots nagusiak 280/2002 Dekretuari buruzko albisteetan.

Iturria: Egilea.

DESKRIBATZE-DATUA	ALBISTE KOPURUA	
	n	%
Geureak 1936	20	52,6
Instituzioren bat	6	15,8
Ahaztuak 1936-1977	3	7,9
Historiaren protagonista edota lekukoa	3	7,9
Egunkaria/Kazetaria	3	7,9
Hainbat edo bestelako alderdi politikoren bat	2	5,3
Bestelako nazio mailako elkarteren bat	1	2,6
Guztira	38	100

Iturria: Egilea.

Ahotsari erreparatuta, elkartearen garrantzia agerian geratu da. Geureak 1936 mugimenduak izan du boz nagusia *Madrazoren dekretuaren* harira argitaratutako albisteetan, bai eta Ahaztuak 1936-1977 elkarteak ere, 2005eko azaroan sortu ostean. Elkartea batez ere historiaren protagonistek, edota haien senitartekoez, osatu arren, protagonistek eurek albisteen % 10etan baino gutxiagotan izan dute ahotsa, elkartearen beraren izenean hitz egiten dute protagonisten izaera bera azpimarratu barik. Bestalde, Jaurlaritzak garatutako araudia izanda, instituzioek albisteen % 16tan izan dute hitza eta alderdi politikoez % 5etan.

Egunkariak eskainitako diskurtso orokorrean ikusi den bezala, kasu honetan ere gizarte-mugimendua izan da ahots nagusia. Hala eta guztiz ere, elkartea protagonista historikoz osatutako mugimendua izan arren, datu hori ez da islatu informazioan eta protagonista historikoen hitza ez da elkartearena bezala islatu.

3.1.1.2. Ekintza kolektiboaren markoa

Kasu honetan Geureak elkarteak salatzen duen **injustizia** instituzioaren kudeaketa txarra izan da, hots, gerra eta diktadurako errepresaliatuek izan zituzten zailtasunak Jaurlaritzaren Gizarte Gaietarako Sailak agindutako diru-laguntzak kobratzeko. Errepresaliatu haiek gerra- eta diktadura-garaian sufritutako injustiziarik, alegia, dekretuak ordain ekonomikoaren bitartez erreparatu nahi zuenari, ez zaio berebiziko arretarik eskaini.

El decreto promovido por la Consejería de Asuntos Sociales de Lakua para indemnizar a las víctimas del franquismo se ha demostrado como «un engaño total a estas personas»...

... los mayores no merecen lo que están pasando cuando además ellos no pidieron nada, sino que esto fue una campaña electoral por parte de Madraza...

Gara, 2004-06-08

Ahalmen itxaropentsuaren harira, agerian geratzen da sumindura Jaurlaritzaren kudeaketa eskasaren aurka eta borrokatuko direlako konbentzimendua, baina ez da lortutako aurrerapenik azpimarratzen, ezta borroka irabaz daitekeelako ideiarik indarra ematen ere:

Tan sólo tres de cada diez represaliados de la guerra civil recibirán las indemnizaciones prometidas por el Gobierno de Lakua...

Gara, 2004-04-05

... muchos de los recurrentes no se atreven a «meterse en un proceso tan complejo que puede durar años» en los tribunales, «porque no tienen el apoyo de unos hijos o porque no se ven con fuerzas».

Gara, 2004-12-18

... lo cierto es que se sientes engañados y desencantados por un gobierno que les ofreció algo que no habían pedido y que cuando lo han solicitado les ha sido denegado...

Gara, 2005-01-18

Identitateari dagokionez, biktimen eta Madrazoren arteko gerra-irudia eskaini dute albisteek:

Las víctimas de la guerra civil siguen en pie de guerra contra la cosejería dirigida por Javier Madrazo.

Gara, 2004-02-04

... Mikel Urquijo se mostró esperanzado en que el Ejecutivo de Lakua «ofrezca una salida que no sea la judicialización del problema. Hemos dicho multitud de veces que queremos dialogar con el Gobierno. Como hasta el momento no nos han contestado, no nos han dejado otra opción que recurrir a los tribunales».

Gara, 2004-12-02

3.1.1.3. Ondorioak

Madrazoren dekretuari buruz aztertutako informazioak protagonista historikoa gizaki apolitikotzat aurkeztu du, gerraren ondorioz askatasun-gabetzea sufritu zuen biktima anonimoa, batez ere. Areago, albisteen ahotsa Geureak 1936 eta Ahaztuak 1936-1977 elkarrean izan da; protagonista eta lekuko historikoak ez du ahots zuzenik izan. Aurkeztutako mezuak, bestalde, dekretuaren inguruan sortutako ordain ekonomikoaren kudeaketa eskasa salatu du. Injustizia horren aurrean kalte-ordaina kobratzea aldarrikatu dute elkarrekin. Ez dute, berriz, iraganean sufritutako eskubideen testuingurua azaldu. Hori bai, aldarrikatze nagusia kalte-ordaina kobratzea izan da, eta Madrazoren eta haren sailaren aurkako sumindura agerian geratu da albiste guztietan. Ahalmen itxaropentsurik, ordea, ez da nabaritu: gehiago izan da borrokarako prestutasuna konponbide batera heltzeko itxaropena baino.

Edonola ere, gogora ekarri nahi da —aurreko atalean aztertu den bezala— egunkariaren diskurtso orokorra garatzen joan dela urteetan zehar. Azpimarratu beharra dago 208/2002 Dekretua oroimen historikoaren aldeko diskurtsoa bera osatzen zegoenean sortu zela, ikerketa honetan aztertutako lagin-dataren hasieran, eta, dekretuari buruzko diskurtsoan bertan ikusi den moduan, testuinguru soziopolitikoaren beharrak moldatzen joan dira informazio-markoa.

**3.1.2. TXIKI ETA OTAEGI: BIKTIMIZATUTAKO HEROIAK.
IDENTITATEAREN BERRINTERPRETAZIOA EGUNGO BEHARRETARA MOLTADUTA**

Juan Paredes Manot «Txiki» eta Angel Otaegi izan ziren José Humberto Baena, José Luis Sánchez Bravo eta Ramón García Sanz militanteekin batera Francok agindutako azkeneko eraildakoak, 1975eko irailaren 27an. ETako kideak ziren lehenengo biak, eta FRAPekoak gainerakoak.

ETako militanteei buruz 20 albiste argitaratu ditu egunkariak aztertutako lagin-denboran:

2005-09-25	27-IX-75: El día en que Franco gastó sus últimas balas
2006-09-26	Memoria egin, justizia egin lelopean, jardunaldiak Ahaztuak taldearen eskutik
2006-09-28	31 URTE JUSTIZIA EGARRIZ
2006-11-30	Ahaztuak presenta las aportaciones vascas a la enmienda de ERC
2006-12-11	RECONOCIMIENTO A LA LUCHA
2007-09-22	Un libro y un documental en homenaje a las víctimas del régimen franquista
2007-09-27	El franquismo nació y murió matando, recuerda Ahaztuak
2007-09-28	Miles de personas llaman a seguir en la lucha por los derechos de este país
2007-09-30	DUELA 32 URTEKO BOST FUSILATUEN ASKATASUN OIHUEK ELKARTASUNA EREITEN JARRATZEN DUTE
2007-10-01	Ahaztuak homenajea en Zarautz a los cinco fusilados
2008-03-16	NACIDOS DURANTE LA DICTADURA FRANQUISTA Y MUERTOS EN LA LUCHA POR LA LIBERTAD
2009-02-08	El trabajo de Ahaztuak «ha obligado a todos a retratarse en el espejo de la Memoria»
2009-09-28	La Ertzaintza impide recordar a fusilados del franquismo
2009-09-29	¿Tenemos que pedir hora para visitar la tumba de mi hermano?
2010-05-02	LA LEY DE MEMORIA NO RECONOCE A LOS QUE SE ENFRENTARON AL FRANQUISMO NI A LOS QUE NO LO HICIERON
2010-09-17	Los casquillos de bala que acabaron con la vida de «Txiki» se guardarán en el archivo de Lazkao
2011-03-07	Ahaztuak reivindica en Zornotza la memoria de Jon Paredes y Anjel Otaegi
2011-12-15	UN NUEVO FUTURO REGADO POR LAS LÁGRIMAS DE LA REPRESIÓN FRANQUISTA
2012-02-21	Lakua estudiará ampliar el decreto de víctimas estatales hasta 1960
2012-04-02	Desmemoriak memoria jan ez dezan, egia eskatu dute frankismoaren biktimentzat

3.1.2.1. Diskurtsoa

ETAko kideei buruzko lehenengo informazioa erreportaje formatuan aurkeztu zuen egunkariak, 2005eko irailaren 25ean, haien fusilamenduaren urteurrena zela-eta. Urteurrena, hori bai, erabili du egunkariak Txiki eta Otaegiren inguruko informazioa eskaintzeko irakurleari. Albistea ez da urteurrena bera, fusilatuak eurak eta euren fusilamenduaren inguruko informazioa baizik. Areago, Txiki eta Otaegiren kasuan, albiste guztiak *Euskal Herria, Eguneko gaia* edota *Igandeko argitalpena* sailetan agertu dira, alegia, interes politikoko gaiak izan dira momentu oro.

Bi ETAkideen inguruan garatutako irudiari dagokionez, lehenengo erreportaje horretan hildakoen izaerari buruzko mezua euskal heroiaarena da:

*TXIKI- La corta vida de Jon Paredes Manot, «Txiki», ejemplariza el caso de cientos de jóvenes de la época que asumieron grandes **compromisos por el futuro de Euskal Herria a partir de la militancia obrera**; «Siguió cantando el ·Eusko Gudariak mientras caía».*

Gara, 2005-09-25

*OTAEGI- Gaztetatik konprometitua, 33 urte zituela hil zuen erregimen frankistak; garbi zuen **«aberiarengatik bizitza emango»** zuela.*

Gara, 2005-09-25

Hamahiru orrialdeko erreportajeak garaiko testuinguru soziopolitiko gatazkatsua azalpena eskaintzen du, eta horrekin batera haien gaineko martiri-irudiaren isla:

Fue la constatación de que iba a ser un proceso donde el sacrificio y el sufrimiento eran el alto coste que íbamos a tener que pagar.

Gara, 2005-09-25

... fueron víctimas propiciatorias del sacrificio que el franquismo debía de ofrendarse a sí mismo.

Gara, 2005-09-25

Kasu horretan, beraz, biktima hitza agertzen bada ere, biktima aktiboak dira, *Euskal Herriaren defentsarako borrokan* hildako biktimak.

Hurrengo albiste biak urtebete geroago argitaratuta daude, berriro ere, urteurrena betetzean, 2006ko irailaren 26an eta 28an. Informazioak, besteak beste, «frankismoaren biktimenzako “justiziaren beharra”» aldarrikatzeko antolatutako ekitaldiei buruzko informazioa eskaintzen du. Kasu horretan, biktima-izaera ere aitortzen zaie, bai eta militantzia ere:

*... Jon Paredes Manot Txiki **ETAko militantearen** hilobiaren aurrean ekitaldia egingo dute, 11:00etan Irailaren 27an **FRAPeko hiru kide eta ETAko bi fusilatu zituzten**. Denak izan ziren **frankismoaren aurkako militanteak**, eta, hortaz, frankismoaren biktimak dira haiek ere, 36ko altxamenduan frankistek hil zituztenak bezalaxe.*

Gara, 2006-09-26

*... lore eskaintza egin zioten **Guardia Zibilak tiroz hildako eusko gudariari**.*

Gara, 2006-09-28

Txiki eta Otaegi «36ko altxamenduan frankistek» hildakoen parean jartzen ditu albistek, baina ez biktima pasiboen parean, baizik eta 1975ean fusilatutakoei aitortuz 1936an sortutako **Euzko Gudarien identitatea**.

Urteurrenaren harira, albiste gehiago agertu dira Txiki eta Otaegiri buruz. Omenaldiaren ideia indarra hartzen hasten da eta Francoren garaiko borroka aipatzeaz gain, egungo borrokarekin ere nahastuta agertzen da:

Gudaris que combatieron a los fascistas en Artxanda, familiares de presos políticos vascos, ex prisioneros, jóvenes comprometidos con Euskal Herria. (...) Distintas generaciones unidas en la lucha por la libertad que ayer fueron homenajeadas en Durango. (...) las distintas generaciones de ciudadanos vascos se unieron en el escenario para recordar que «hoy como ayer sigue siendo necesario luchar».

Gara, 2006-12-11

2007ko urteurrenaren harira, hainbat omenaldirekin batera, dokumental baten aurkezpenaren berri eman zuen *Garak* «... en homenaje a las víctimas del régimen franquista». Albiste horretan, ETAkideak zirela eta haien militantzia nabarmendu egiten du, biktima-izaera aktiboa azpimarratuta, bai eta *gudariaren* irudia ere nagusituta:

La mezcla de los dos y el compromiso en la lucha son un ejemplo a seguir.

Gara, 2007-09-22

ara nosotros [Diego Paredes-en hitzak] es un homenaje a todos los gudaris, a los que sigue habiendo ahora y a los que hubo antes.

Gara, 2007-09-22

En el contexto del Gudari Eguna, Ahaztuak ha querido expresar una vez más su compromiso con la memoria antifascista y recordar a todas las víctimas de la dictadura franquista. (...) «la memoria, la resistencia y la lucha de todos los gudaris de diferentes épocas».

Gara, 2007-09-28

... para ofrecer la última despedida al convecino y joven militante de ETA Txiki, junto a Otaegi y a los tres militantes del FRAP. (...) «... a los cinco fusilados del 27 de setiembre y a todos los que, como ellos, defendieron la libertad y la voluntad popular hasta las últimas consecuencias, afrontando por ello sufrimientos de todo tipo e incluso la muerte, sin abjurar nunca de sus ideales ni de su compromiso».

Gara, 2007-10-01

Idea horiei eutsi egiten zaie hurrengo albisteetan. 2009ko urteurrena dela-eta antolatutako omenaldian, bestalde, Ertzaintzarekin egondako liskarrari buruz informatzean ez da Txiki eta Otaegiren militantzia aipatzen, baina biktima-izaera erabili beharrean *errepesaliatu* hitza erabiltzen du informazioak. Horrez gain, informazio okerra eskaintzen zaio irakurlari, esaten baitu 1975eko irailaren 27an fusilatutako guztiak Katalunian fusilatu zituztela: «*Cerca del cementerio de Cerdanyola del Vallés, lugar en el que se produjeron los cinco fusilamientos...*» (2009-09-28). Bertan Txiki bakarrik fusilatu zuten, Otaegi Burgosen fusilatu zuten eta FRAPeko militanteak Madrilén. Gehiago izan dira informazio okerrarekin argitaratutako albisteak:

Ese es el caso de Ángel Otaegi, fusilado junto a Txiki...

Gara, 2010-05-02

La familia de Jon paredes Manot Txiki ha recuperado algunos de los casquillos de las balas que aquel 29 de septiembre de 1975 acabaron con la vida del militante vasco.

(albiste beraren amaieran)

La entrega de los casquillos se produjo además a pocos días del que se cumpla el aniversario de los fusilamientos, el 27 de septiembre...

Gara, 2010-09-17

Hiru albiste horietaz gain, beste lau albistek ere zehaztasunik eza adierazten dute, kasu horietan izenen idazkeran: batzuetan Josu *Txueka* dio eta beste batzuetan *Chueca*; *Marcelo Alvarez*, edo *Martxelo*; *EuZko gudariak* edo *EuSko*. Azkenekoz, hainbat adierazpen agerrarazten dituen beste albiste batean ere ez du zehazten zeinek esaten duen zer. Argitaratutako 20 albisteetatik 7k zehaztasunezko akatsen bat izan dute eta haietako hiruk gertakari historikoari buruzko datu okerra eskaini dute.

Aurrerago, 2010ean, Oroimen Historikoaren Legeak eragindako kritikak izan ziren berri, haien artean Txiki eta Otaegiren senitartekoenak. Kasu horretan, haien biktima-izaera aldarrikatzen du informazioak eta *askatasunaren alde borrokatu zirela* agerian utzi arren, ETAkideak zirenik ez du albisteak aipatzen.

... la propia ley, que deniega la consideración de víctima a toda persona que hubiera formado parte de organizaciones político-militares o que hubiesen desarrollado enfrentamiento armado contra el régimen franquista. Pero pese a ser una negativa esperada, apuntar que la muerte de Txiki «no guarda relación con una circunstancia de reivindicación y defensa de las libertades y derechos democráticos», como apunta el escrito de la Comisión de Evaluación, ha enfurecido a su hermano...

Gara, 2010-05-02

Hurrengo urtean, Ahaztuak elkarteak antolatutako beste ekitaldi batean ETako militantzia aitortzen zaie berrito: «... estos militantes de ETA “no fueron terroristas”, sino “luchadores” contra el régimen de Franco». Biktima-izaera azpimarratzeko: «*luchadores contra el franquismo y víctimas de ese régimen*» (GARA 2011-03-07).

El sufrimiento de familiares como los de Jon Paredes Manot, Txiki, y Ángel Otaegi, los últimos fusilados del franquismo, fue reconocido ayer institucionalmente por vez primera.

Gara, 2011-12-15

... el decreto³ contempla la reparación de los fusilados por el franquismo, aunque fueran militantes de ETA como es el caso de Juan Paredes Manot, Txiki, y Angel Otaegi...

Gara, 2012-02-21

Arauk berak jasotzen duen bezala, biktima-izaeraren aitortza, ETAkideak izan arren, haien giza eskubideen urraketa gertatu zelako, eta haien borrokari buruzko aipamenik egin gabe.

3.1.2.2. Ekintza kolektiboaren markoa

Txiki eta Otaegiren kasuan, **injustizia** bi azpimarratu dituzte albisteez: alde batetik, Txiki eta Otaegiren heriotza bera eta, beste alde batetik, biktima-izaeraren ukazioa. Izan ere, Txiki eta Otaegi aipatu dituzten albisteen herenek arau juridikoak eta aitortza instituzionala izan dituzte gai garrantzitsutzat.

Ahalmen itxaropentsuaren harira, Euskal Herria eta askatasunaren aldeko borroka azpimarratu da albisteen erdietan baino gehiagotan, baita borrokaren jarraipena ere. Ildo horretan, gehienbat lehenengo urteetan nabarmendu den itxaropena izan da Euskal Herriaren askatasunarena.

El martes se conmemora el 30 aniversario de aquellas ejecuciones que marcaron inevitablemente la lucha por la liberación de Euskal Herria y reduplicaron compromisos.

Gara, 2005-09-05

«Hoy como ayer sigue siendo necesario luchar». El hijo de un refugiado político escenificó la esperanza en el futuro de todos los presentes al apagar de un soplo la llama del quinqué. Un acto simbólico que reflejó la resolución democrática del conflicto político que aún vive Euskal Herria. Para que las nuevas generaciones no necesiten seguir luchando por su libertad.

Gara, 2006-12-11

³ Ekainean onartuko duten 107/2012 Dekretua, ekainaren 12koa, *Euskal Autonomia Erkidegoan, 1960tik 1978ra bitartean, motibazio politikoko indarkeria-egoeran izandako giza eskubideen urraketan ondorioz sufrimendu bidegabeak jasan zituzten biktimak aitortzeko eta biktima horiei ordainak emateko.*

Identitatearen arloan zenbait diskurtso-aldaketa nabaritu dira urteak aurrera joan ahala. Lehenengo urteetan, batez ere, *gudari* ideiarene erabilerak eta borrokaren beraren aldarrikapenek indar handia izan dute. Azkeneko urteetan, ordea, borrokarako izaera hori bigarren maila batean geratu da eta biktimaren ideiarene —hasieratik egon bazen ere— borrokalari-izaerari baino garrantzi handiagoa eman zaio, kasu batzuetan protagonismo osoa ere bai. Bestalde, euskal herritartasuna, zeharka ere bada, presente egon da albiste gehienetan, adibidez, *Txiki* beti da Jon Paredes eta ez *Juan*. Areago, zenbait albistetan *Txiki* bakarrik agertu da, eta ez Otaegi, eta azpimarratu egin da Badajozen jaio arren, Euskal Herriaren alde borrokatu zela eta euskal herritarra zela.

3.1.2.3. Ondorioak

Txiki eta Otaegiren kasuan, egunkariaren diskurtsoa erabaki instituzionalen diskurtsora moldatu da, hau da, testuinguru politiko-sozialak markatu dituen aldatetara. Hasiera batean, *Euskal Herriaren defentsan hildako gudariak ziren*, areago askatasun hori lortzeko *ordaindu beharreko sakrifizio eta sufrimendu lege*z deskribatu zituen *Txiki* eta Otaegiren hilketak egunkariak, askatasun hori lortu arte jarraitu beharreko sakrifizioa. Denbora aurrera joan ahala, eta giza eskubideei buruzko gogoeta gizartetik instituzioetara heldu denean, giza eskubideen urraketen biktimak bihurtu ditu diskurtsoak, haien borrokaren izaera bigarren mailan geratuta, mezuaren gai nagusia giza eskubideen urraketa bihurtu delako eta ez haien borroka⁴.

Hori horrela, ekintza kolektiboaren markoa bera ere aldatu egiten da. Lehenengo urteetan agertzen den injustizia haien erailketa da, baina injustiziaren ideiarene baino garrantzi handiagoa ematen dio egunkariak borrokaren beharrari. Ahalmen itxaropentsua badago, borrokaren bitartez lor daitekeen askatasuna, eta identitatea euskalduna, Badajozen jaio arren *Txiki*ren euskal herritartasuna. Giza eskubideen aldeko diskurtsoa gizartean zabaltzen doan heinean, berriz, *Txiki* eta Otaegik sufritutako giza eskubideen urraketak hartu zuen protagonismoa, eta borroka bigarren mailan geratu zen; 107/2002 Dekretuak ETako militanteen giza eskubideen urraketa aitortu zuen.

⁴ «Etorkizunera begira» atalean azaltzen den bezala, interesgarria izan daiteke beste ikerketa baterako aztertzea zein izan zen ETaren su-etenek izandako eragina egunkariak argitaratutako albisteetan; izan ere, *Txiki* eta Otaegiri buruzko azkeneko albiste horiek ETaren behin betiko su-etenen ostean argitaratu ziren.

3.1.3. LAPURTUTAKO SINBOLOA: CÁNDIDO SASETA, EUZKO GUDAROSTEKO KOMANDANTEBURUA

Afiliazio-agiririk topatu ez zaion arren, artxiboetan agertutako agirien arabera⁵, Cándido Saseta komandanteburua EAJko jarraitzailea zen; izan ere, Hondarribiko batzokiaren sorreran parte hartze handia izan zuen eta gorde diren Jose Antonio Agirre lehendakariari idatzitako gutunak *JEL* bidez sinatzen zituen (Jaingoikua eta Lagi-Zarra); sinadura hori jeltkideen tradizioa da. Saseta Araceseko batailan hil zuten (Asturias), 1937ko otsailean. Momentu horretan hiru batailoiren kargu zeukan: Amayur (EAJ-PNV), Euzko Indarra (EAE-ANV) eta Indalecio Prieto (PSOE-UGT). Hona hemen kontuan hartu ditugun albisteak:

2004-12-12	Hace cien años nació <i>Kandido</i> Saseta
2007-02-23	GUDARI KEMENTSUAREN IRUDIA GOGORA EKARTZEA, SASETARI OMENALDIA
2008-02-03	EL PSOE, CONTRA SU ALIADO DE TRINCHERAS Y GOBIERNOS
2008-03-15	Repatriados desde Asturias los restos del comandante Saseta, jefe de los gudarís
2008-04-15	Piden otorgar el «Gernika por la paz y la reconciliación» a Saseta
2008-04-22	Sendos homenajes a <i>Cándido</i> Saseta en Gernika y Hondarribia
2008-04-27	DESPUÉS DE 71 AÑOS. EL JEFE DE LOS GUDARIS FUE RECIBIDO EN SU PUEBLO

Txiki eta Otaegiren kasuan bezala, Sasetari buruz argitaratutako lehenengo informazioa albiste-bilduma bat da, hondarribiarraren ehungarren urteurrenaren harira argitaratutakoa⁶. Gainerako albiste gehienek komandanteburuaren izenean antolatutako omenaldiei buruzko informazioa eskaintzen dute, eta 2008ko martxoan Sasetaren aztarnen indusketari buruz izandako albistearen badago.

3.1.3.1. Diskurtsoa

Sasetari buruzko albisteek gerra dute oinarri, Euzko Gudarosteko komandanteburua izandakoa bataila-gunean hil baitzen. Aztertutako informazio piezen diskurtso orokorrak, beraz, hori lantzen du, gerrak eragindako Araceseko bataila eta Cándido Sasetaren irudia, albisteetako baten izenburuak dioten bezala: «Gudari kementsuaren irudia gogora ekartzea, Sasetari omenaldia» 2007-02-23.

Esan bezala, komandanteburua borroka-gunean hil zuten eta aztertutako 7 kasuetan aipatu ditu egunkariak gerra eta borroka-gunea, Saseta gerra-heroi bezala aurkeztuta beti. Areago, egungo

⁵ Ikus. eranskinak.

⁶ 2002ko irailaren 15ean hilobiei buruzko erreportaje batean «el comandante jefe del Euzko Gudarostea» aipatu egiten da, baina ez du zehazten Saseta denik.

diskurtsoak 1937ko kazetaritza-idazkera erromantikoaren tankerako diskurtsoa profitatu du borrokarako heroitasuna azpimarratzeko:

«Tierra Vasca» (ANV, 1937): «Pérdida grande fue para Euzkadi, y para la causa antifascista. Jefes como Saseta se dan pocos, tan nobles, tan leales y tal valientes».

Ceferino de Jemein (1936⁷): «Había vivido como un valiente y murió como un valiente: el primero en el ataque, el último en la retirada. Todos los que le conocieron le amaron. Sus gudarís le veneraban».

No dudó en defender a Euskal Herria y la República. Fue enviado a Loiola para crear y organizar Euzko Gudarostea, y le nombraron comandante mayor de este batallón⁸.

Gara, 2004-12-12

Diskurtsoaren arabera, Euskal Herriaren defentsan borrokatu zen Saseta, eta garrantzia ematen zaio EAE-ANVko gudariekin batera borrokatu izanari eta haien parte izan zela azaldu.

*La brigada que dirigía Kandido Saseta estaba compuesta por los batallones **Amaiur, Euzko Indarra, Indalecio Prieto** y una compañía de ametralladoras (...) en las declaraciones del oficial del **Batallón Euzko Indarra**, Luis Sansinenea, de ANV...*

Gara, 2004-12-12

*... gudu zelaian borrokan ari ziren ehundik gora gudari hil ziren tropa frankisten aurkako borrokan, 55 **Euzko Indarra batailoikoak**. (...) Hil eta aurkitu gabeko gudarien artean zen Kandido Saseta hondarribiarra...*

Gara, 2007-02-23

*... un ejército formado por 25.000 hombres englobados en 33 batallones (entre ellos los cuatro de ANV). Ekintzale era uno de los cinco comisarios generales, Luis Ruiz de Agirre. (...) **Ekintzales serían también dos de los principales jefes militares, Saseta y Ordoki.***

Gara, 2008-02-03

⁷ Egunkariaren akats bat da, behin eta berriro aipatzen duen bezala, Saseta 1937an hil baitzen.

⁸ Euzko gudarostea batailoi bezala definitzen du; Jaurlearitzako armada ofiziala zen Euzko Gudarostea.

Azkeneko adibide horren harira, aipatzekoa da egun horretan argitaratuko albiste-bildumaren gai nagusia ez dela Saseta, EAE-ANV eta haren ilegalizazioa baizik. Hala ere, Sasetari buruzko puntu honetan aztertu nahi izan dugu, batez ere, adibideak erakusten duen bezala, Saseta EAE-ANVko militante bezala aurkezten duelako. Areago, albiste-bilduma osoa aztertuta, nahastu egiten ditu 1936ko gerra eta orduko alderdi politikoen jarrera eta harremana, egungo egoerarekin.

Nada menos que 550 gudarías de ANV murieron por la República y frente al fascismo. Ninguno de ellos habría sospechado entonces que el PSOE cambiaría de bando y se apoyaría en la derecha posfranquista para intentar sacarle del mapa legal español.

Gara, 2008-02-03

Areago, EAE-ANV 1936ko gerraren martiri aurkeztu du informazioak, ekintzaleen heroitasuna azpimarratuta, bai eta gerran eta geroko diktaduran askatasunaren alde egindako sakrifizioa ere. Testuinguru horretan, Sasetari EAJren alde izan zezakeen kidesasuna ukatzeaz gain, EAJ-PNVren orduko jarrera ere kritikatu du⁹.

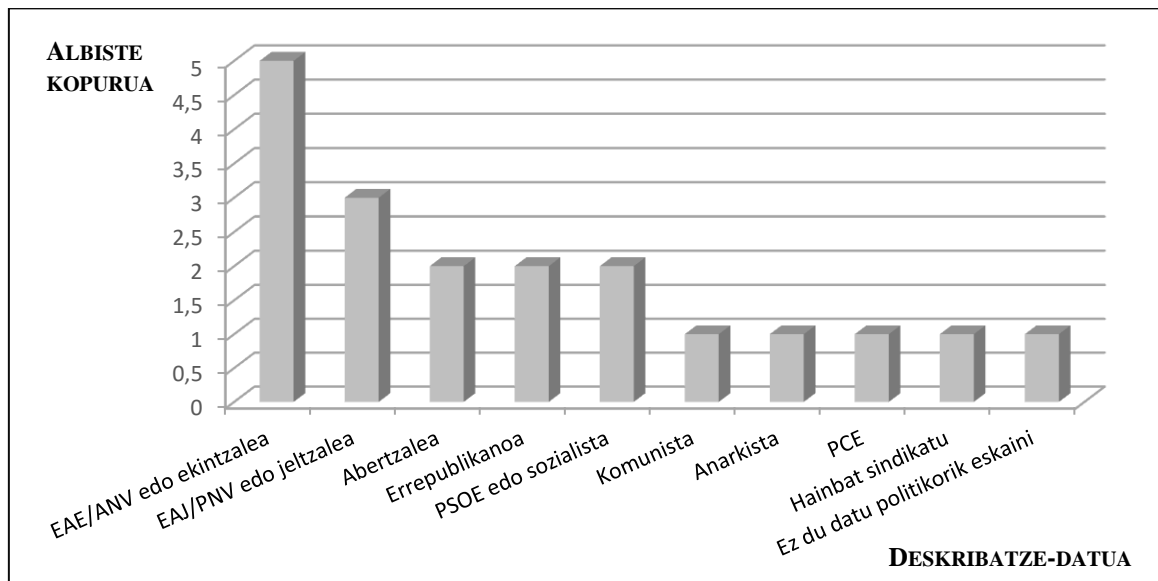
Un espacio en el que EAE-ANV se desangró materialmente y desde el primer momento, al contrario de lo que harían fuerzas como el PNV, que no se implicaron con decisión en la defensa de la República hasta que el PSOE dio luz verde al Estatuto y se formó el Gobierno Vasco, en octubre de 1936.

Gara, 2008-02-03

Bestela esanda, oroimen historikoa erabiltzen du EAE-ANVren alde egiteko eta egungo erabaki politikoak kritikatzeko. Are gehiago, alderdien arteko iraganeko harremana goraiatzen du, batez ere, PSOEn egungo jarrera kritikatzeko.

⁹ EAJren erabaki horri buruzko datua, ordea, zehaztu gabeko datua da; izan ere, estatu-kolpearen ostean, 1936ko uztailean 21ean, *Frente Popular* egunkariak argitaratutako albiste batean Errepublikaren aldeko jarrera aitortzen zaio EAJri, eta horretan oinarrituta Errepublikaren defentsarako Euzko Gudarostea sortzeko deia egiten du albisteak. Albistea irakurtzeko, ikus. eranskinak.

50. grafiko&taula. Sasetari buruzko albisteetan agertutako afiliazioak.

Iturria: Egilea.

DESKRIBATZE-DATUA		ALBISTEAREN DATA							Guztira
		2004 12/12	2007 02/23	2008 02/03	2008 03/15	2008 04/15	2008 04/22	2008 04/27	
Afiliazioa	Abertzalea	-	1	-	1	-	-	-	2
	Errepublikanoa	1	-	1	-	-	-	-	2
	Komunista	-	-	-	1	-	-	-	1
	Anarkista	-	-	-	1	-	-	-	1
	EAE/ANV edo ekintzalea	1	-	1	1	1	-	1	5
	EAJ/PNV edo nazionalista	-	-	1	1	-	-	-	3
	PSOE edo sozialista	-	-	1	1	-	-	-	2
	PCE	-	-	1	-	-	-	-	1
	Kargu politikoren bat	1	-	-	1	-	-	-	2
	Beste afiliazio politikoren bat	1	-	1	-	-	-	-	2
Ez du datu politikorik eskaini	-	-	-	-	-	1	-	1	
Guztira		5	1	6	7	1	1	1	22

Iturria: Egilea.

Gainerako alderdiek eta sindikatuek izan duten islarekin jarraitzeko, EAJ-PNV eta PSOE-UGT, bigarren maila batean geratu dira, EAE-ANVk eta haren Euzko Indarra batailoiak borroka-gunean izandako parte-hartzea nagusituta. Albiste batean izan ezik¹⁰, guztietan agertzen da afiliazioen bat, baina datuei erreparatuta, 2008ko otsailaren 3an eta martxoaren 15ean bakarrik aipatzen dira Areceseko batailan parte hartu zuten hiru batailoien afiliazioak, alegia, sozialista, jeltzalea eta ekintzalea. Hala eta guztiz ere, lehenago aipatu dugun bezala, otsailaren 2ko albistean, Sasetari ekintzale ideologia egozten zaio. Albisteak berak erreferentziazten duen liburua irakurrita, berriz, «Cándido Saseto no perteneció a ANV si nos limitamos a buscar su carné de afiliación, pero le unían al partido ekintzale fuertes lazos afectivos e ideológicos»¹¹. Bai izan zen, ordea, Hondarribiko lehenengo batzokiko kide¹², nahiz eta EAJren afiliazio-agiririk ez dion topatu ikerketa honek.

Informazioak erabili duen terminologia eta idazkerari dagokionez, kasu guztietan aipatu du informazioak *faxismoa* eta gehienetan *frankismoarekin* batera, alegia, sinonimotzat erabili dituzte kazetariak. Idazkeran ezadostasunak daude Sasetaren izenarekin, batzuetan *Kandido* jartzen du egunkariak, eta beste batzuetan, *Cándido*. *Euzko Indarra* batailoia izena ere, batzuetan «Z» (2004-12-12) erabiltzen du eta beste batzuetan «S» (2008-02-03). Euzko Gudarostea, ordea, «Z» kasu guztietan, lagin osoko beste albiste batzuetan gertatzen ez den bezala.

3.1.3.2. Ekintza kolektiboaren markoa

Injustiziari dagokionez, gerrako protagonista izan den arren, eta estatu-kolpearen ideia ia kasu guztietan agertu arren, aurreko batzuetan aipatutako *askatasunaren eta Euskal Herriaren aldeko borrokaren* irakurketa erromantikoa egin du diskurtsoak, eta gerrako biolentziaren injustizia bera bigarren plano batean geratu da:

Murió el 23 de febrero de 1937 en el campo de batalla de Areces, Asturias, a los 32 años, y desde entonces es un mito. Sus últimas palabras, según relataron los cronistas, fueron «Aurrera, Aurrera».

Gara, 2004-12-12

36ko altxamendu faxista hasi bezain laster, Errepublikaren eta Euskal Herriaren defentsan lan egiteko asmoa erakutsi zuen...

Gara, 2007-02-23

¹⁰ *Sendos homenajes a Cándido Saseto en Gernika y Hondarribia*. GARA, 2008-04-22

¹¹ Renobales, Eduardo. 2005. *ANV, el otro nacionalismo*. Txalaparta: Nafarroa. 364. or.

¹² Eranskinetan ikusi: «Hoja de servicios de D. Cándido Mª de Saseto y Echeverría» Euskadiko Artxibo Historikoa.

... atrapados los milicianos de ANV por el fuego cruzado, el comandante arrebató dos granadas de mano a un gudari. Corrió hasta la primera línea de fuego, y lanzó el primero. Pero antes de poder arrojar el segundo artefacto contra el bando fascista, un francotirador de las tropas de Tetuán —paradójicamente la carrera militar del hondarribiarra comenzó allí— le dio muerte con al menos un disparo de fúsil.

Gara, 2008-03-15

Ahalmen itxaropentsuaren harira, injustizia zehatz baten faltak zaildu egin du ahalmen itxaropentsu argi baten aldarrikatzea. Badira kasu zehatzak, adibidez, Sasetaren aztarnak agertu zireneko informazioa, non Arecesen hildako gainerako pertsonen gorpuak aurkitzeko deia egiten den, baina kasu horretan ere ez du injustizia baten aurkako ahalmen itxaropentsurik agertu.

Identitatearen kasuan bai, komandanteburuaren gaineko identitate oso konkretua eraiki du albisteen markoak: EAE-ANVren jarraitzailea den gudari ausarta. Identitate horrek, hain justu, bat egiten du gerraren irakurketa erromantikoarekin, *Euskal Herriaren defentsan borrokatu zen gudaria bizitza galdu arte*.

3.1.3.2. Ondorioak

Cándido Sasetari buruz aztertutako albisteen diskurtsoak pisu gehiago eman dio komandanteburuaren identitatearen eraikitze-lanari gerraren injustiziarri baino. Areago, hondarribiarraren eta EAE-ANVren arteko harremana goraiatu du EAJ-PNVkoa zela isilarazita, ekintzalea zela esan du eta EAJrekiko edozein afiliazio-aukera ezkutatu. Sasetaren heroi-izaera eta borrokaren beraren irakurketa erromantikoa egin du egunkariak, EAE-ANVren akronimoaren bitartez azalduta kasu askotan, edozein gerrak ekartzen duen injustizia azaldu barik eta komandanteburuaren heroitasuna EAE-ANVrentzat bereganatuta.

3.1.4. SATURRARANGO KARTZELA.**DATUEN ERABILERARIK EZA EMAKUMEZKOEN ETA UMEEN KASUAN**

Jatorriz Saturraraneko kartzela hotel-bainuetxea izan zen, baina Bizkaia eta Gipuzkoa kolpisten esku erori ostean, emakumeentzako presondegi bilakatu zuen erregimen faxistak, errepresioak eragindako gatibuak gordetzeko. Presondegi bezala antolatu zuten 1938an eta horrela jarraitu zuen 1944 arte. Zaila da zehaztea bertan zenbat preso izan ziren, iturrien faltagatik. Espainiako Estatu osoan kalkulatzen da 1940an 23.000 emakume preso zirela eta Saturraranen 1.600 inguru. Presoen aurkako sexu-abusuak ohikoak ziren. Emakume preso horien seme-alaba asko erregimenaren aldeko familiekin eraman zituzten. Umeen *lapurreta* horren oinarrietako bat Antonio Vallejo Nájera psikiatraren teoria izan zen: komunismoarekin amaitzeko estrategia.

Hauek *Garan* argitaratutako albisteak:

2004-02-15	EMAKUMEAK ETA UMEAK SATURRARANGO KARTZELAN
2007-03-19	CÁRCEL DE SATURRARAN. PRISIÓN FRANQUISTA
2007-04-02	Homenaje y recuerdo para las prisioneras de Saturrarán
2007-04-03	ANTIFASCISTAS ALEMANES ROMPEN EL SILENCIO AL PASO POR GERNIKA
2007-07-08	Ahaztuak recuerda a las mujeres presas en la cárcel de Saturrarán
2008-11-08	177 rosas en Saturrarán
2009-06-25	Izarren argia eta «Zigortzaileak», euskarazko zinemaren apustu berriak (filma)
2010-08-10	Izarren argia de Mikel Rueda competirá en Zabaltegi de Zinemaldia (filma)
2010-09-19	Saturrarango emakumezkoen espetxeko bizipenak, fikzioan eta dokumentalean (filma)
2010-09-20	FIKZIOA ETA ERREALITATEA BATU DITUEN ESTRAINALDIA (filma)
2010-10-06	Marta González y Eduardo Barinaga recogen la historia de las supervivientes de Saturrarán (liburua)
2010-10-17	SATURRARANGO KARTZELAN GERTATUTAKOA AHAZTU ETA ERREPIKATU EZ DADIN (filma)
2010-10-22	BARBARA GOENAGA, GERRA ETA ZINEMA KONTUETAN (filma)
2010-10-24	Izarren argia El feminicidio de Saturrarán (filma)

3.1.4.1. Diskurtsoa

Saturrarango kartzelari buruzko lehenengo albistea 2004ko hasieran argitaratu zuen egunkariak, eta bigarrena 2007an, hiru urte geroago. Lehenengo bi albistek —«Emakumeak eta umeak Saturrarango kartzelan» (2004-02-15) eta «Cárcel de Saturrarán. Prisión franquista» (2007-03-19)— egunkariak egindako historiaren azalpena dira, albiste-erreportajeak, non kazetaria eta protagonista historikoak ahots nagusia eta protagonista diren, Saturraranen historiaren nondik norakoak azaltzeko.

Hilabete batzuk geroago beste eztabaida-uhin bat zabaldu zen hainbat omenaldiren harira, eta 2009an estreinatutako *Izarren argia* filmak egunerokotasun-kutsua eskaini zion berriro gaiari. Filmaren albistek, alta, ez zuten *hook* bezala funtzionatu, ez baitzuten egunerokotasunaren aukera profitatu Saturrarango kartzelako egoera bere osotasunean azaltzeko. Indarkeria motei dagokienez, espetxea, jakina, kasu guztietan azaldu da, kartzelako bizimodu latza azpimarratuta askotan; heriotza eta fusilamenduak ere agertu dira. Emakumezko horien seme-alaben *lapurreta* ere aipatu da, eta gainera izan bada ere, lapurreta horien oinarriak azaldu dira.

... la historia de Victoria, una viuda republicana que durante la Guerra del 36, tuvo la desgracia de ingresar en la cárcel de Saturrarán, lugar de experimento de una de las más macabras teorías del régimen franquista: la separación de los hijos de sus madres para darlos en adopción a familias afines al régimen y así romper la cadena del comunismo.

Gara, 2010-08-10

... Najera Vallejo (sic.) komandante frankistaren pentsamoldeari jarraiki, komunismoa errotik akabatzeko irtenbideetako bat familia ezkertiarretan jaiotako haurrak eskuindarren artean hezteko zen. Hala, espetxeratuta zeuden emakume askoren oinordekoak hauen albotik kendu eta erregimenaren aldeko sendien etxeetara eraman zituzten, kasik azalpenik eman gabe.

Gara, 2010-09-19

... el doctor Vallejo Nájera intentó erradicar: la transmisión de ideas comunistas, arrancando a las madres sus hijos desde sus propios brazos...

Gara, 2010-10-22

Generoan oinarritutako indarkeriari, bestalde, oso arreta gutxi eskaini dio informazioak. Ikerketa honen datu orokorretan ikusi da islarik izan ez duen errepresio mota izan zela, eta gauza bera gertatu da Saturrarango kartzelari buruzko informazio-albiste hauetan. Aztertutako 14 albisteetatik soilik bakar batean aipatu dira indarkeria sexuala, beheramendu publikoa eta familian eragindako kaltea, egunkariak landutako bigarren erreportajearen, hain zuzen ere.

... el acoso y las agresiones sexuales que sufrieron las prisioneras por parte de sus monjas guardianas. (...) otros vecinos escucharon a sus mayores narrar las humillaciones padecidas por las reclusas e incluso hay quienes aseguran la existencia abusos (sic.) sufridos por parte de fascistas que tuvieron acceso al presidio.

Gara, 2007-03-19

Gainerako albisteetan ez da generoan oinarritutako indarkeriari buruzko azalpenik egin. Filmaren harira argitaratutako albiste batean zuzendariaren adierazpenek zeharka aipatzen dute gaia:

... emakumeen askatasun oihua da filmak erakusten duena. Protagonistak espetxe hartan sartu zituzten, askok ez zekiten zergatik eraman zituzten hara, beren seme-alabengandik banandu zituzten, eta hori gutxi balitz, «burdel inprobisatu» bat bilakatu zen.

Gara, 2009-06-25

Izan ere, pelikulan generoan oinarritutako indarkeria, zeharka bada ere, agertu egiten da; egunkariak, berriz, ez du «burdel inprobisatu» horren testuingururik azaldu.

Emakumea izan da, kasu horietan, albisteen protagonista. Hori horrela, rol aktiboan zein pasiboan agertu da. Argitaratutako 14 albisteetatik 6k ez dute inolako datu politikorik eskaini. Gainerako zortzik, ordea, ideologia politikoa aitortzen dio protagonismo aktiboa azpimarratuta. Gehien azaldu den izaera politikoa errepublikanoa izan da, eta kasu bakar batean izan ezik, batera etorri dira izaera politikoen azalpenean eta izaera aktiboan. Alegia, kasuen erdian ez zaio izaera politikorik ez aktiborik aitortu biktimari, baina beste erdian bai, garaiko egoeraren aniztasuna islatuta.

La mayoría de las reclusas eran mujeres anónimas destacadas por su fidelidad republicana. Muchas de ellas penaban por el hecho de ser hijas, madres hermanas o compañeras de republicanos. No obstante, también había mujeres comprometidas en distintas formaciones políticas y sindicales así como milicianas que lucharon en el frente defendiendo el gobierno de la República.

Gara, 2007-03-19

Esan bezala, 2009an *Izarren argia* filma estreinatu zenetik Saturrarango kartzelari buruzko albiste guztiak ildo horretatik joan ziren.

36ko Gerrak Euskal Herrian sortu (sic.) kalteak zinemaranzko bidea hartuko du berriro «Izarren argia» filmaren burutzearekin.

Gara, 2009-06-25

Historiari buruzko informazioak, ordea, akatsak ditu:

... kartzela hura, Nájera Vallejo komandante frankistaren ideologiaren gidaritzapean izan zuten urte luzez.

Gara, 2009-06-25

Psikiatra frankistaren izena *Antonio Vallejo Nájera* zen, ez *Nájera Vallejo*, baina egunkariak batzuetan modua batean idazten du eta beste batzuetan beste batean, zehaztasunik eza adierazita¹³.

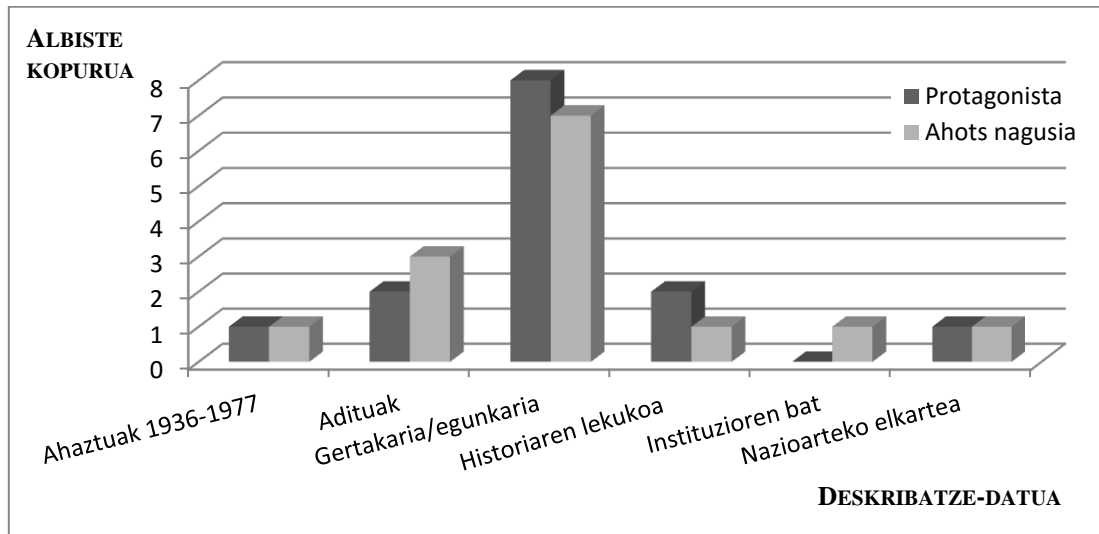
Marta González y Eduardo Barinaga recogen la historia de las supervivientes de Saturrarán.

Gara, 2010-10-06

Azken horretan titularrean bertan agertzen da errakuntza, *Marta* esanda, *Maria* Gonzalez Gorosarri esan beharrean.

¹³ PÉREZ MACHÍO, A.I.: *op. cit.* lanak nahastu egiten ditu *Vallejo Nájera* eta *Nájera*; izan ere, *Nájera* zuen abizena aztergai dugun psikiatraren semeak. Garaiko prentsan irakurtzen denaren arabera, ordea, *Antonio Vallejo Nájera* zuen izena. ik. eranskinak.

51. grafiko&taula. Saturrarango albisten ahotsa eta protagonismoa.

Iturria: Egilea.

DESKRIBATZE-DATUA	ALBISTE KOPURUA			
	Protagonista		Ahotsa	
	n	%	n	%
Ahaztuak 1936-1977	1	7,1	1	7,1
Adituak	2	14,3	3	21,4
Gertakaria/egunkaria	8	57,1	7	50,0
Historiaren lekukoa	2	14,3	1	7,1
Instituzioren bat	-	-	1	7,1
Nazioarteko elkarte	1	7,1	1	7,1
Guztira	14	100	14	100

Iturria: Egilea.

Ahotsari eta protagonismoari dagokienez, gorago esan bezala, lehenengo bi albiste-erreportajeetan historiaren lekukoak protagonista eta ahotsa izan dira. Filmari buruzko albisteetan, alta, protagonismo eta ahots gutxi izan dute. Filma izan da protagonista nagusia eta horren gidoiak Saturrarango historia azaltzeko balio bazuen ere, albisteez ez dute profitatu aukera hori irakurleari historiari buruzko datu gehiago eskaintzeko, ezta emakumezkoen ikusgarritasuna eskaintzeko ere.

3.1.4.2. Ekintza kolektiboaren markoa

Espetxeaz gain, presoek bizi izandako baldintza txarrak izan dira gehien azpimarratutako **injustizia:**

1937ko abenduan zen komentu zaharra kartzela bihurtzeko agindua iritsi zenean. Bi hilabete lehenago nazionalek Asturias mendean hartzea lortu zuten eta, frankistek gerran aurrerapauso bat ematen zuten bakoitzean bezala, ehunka ezkertiar atxilotu eta kartzeleratu (sic.) zituzten, emakumeak barne. (...) Gerra bukatu zenean, ordea, erregimen berriak bere krudelkeria erakutsi zuen, eta presoak etxetik ahalik eta urrunen kartzeratzeke (sic.) agindua eman zuen.

Gara, 2004-02-15

... fueron 177 fallecimientos contabilizados entre reclusas y niños. Las prisioneras que sobrevivieron al encierro padecieron toda suerte de penurias. Fueron también muchas las mujeres que vieron morir a sus hijos en presidio, mientras que a otras se los robaron y jamás los recuperaron.

Gara, 2007-03-19

Más de cuatro mil mujeres fueron encarceladas entre 1938 y 1943 en la cárcel franquista de Saturrarán, de las que 177 fallecieron allí mismo por las condiciones de vida inhumanas que padecían las prisioneras.

Gara, 2007-07-08

Ahalmen itxaropentsuaren harira, kartzelatik bizirik atera ziren emakumezkoen lekukotza eskaintzean, *supervivientes* adjektiboa erabiliz indarra eta ahalmena eskaintzen dizkie emakumezkoek, aurrera jarraitzeko ahalmena aitortzen dio mezuak. Hala eta guztiz ere, markoak Saturrarango kartzelara mugatu du injustizia, alegia, tokian tokiko testuingurua baino ez du azaldu albiste gehienetan, eta generoan oinarritutako indarkeriari buruzko errealitateari ez dio behar beste garrantzirik eskaini. Hortaz, Saturraranetik bizirik ateratako emakumeen gaineko ahalmen itxaropentsua islatu arren, garai horretan generoan oinarritutako indarkeria sufritu zuten emakumezkoen errealitatea itzalean geratu da. Hori horrela, Saturraranen gertatutakoa unean uneko kasua dela uler daiteke eta irakurleak ez du ekintza kolektibo horretan parte hartzeko arrazoirik ikusiko, iraganeko kasu zehatz bat baino ez delako.

Identitatea emakumezkoena da, baina soilik Saturrarango emakumezkoena, hau da, gorago azaldu bezala, kasu isolatu bat izan balitz bezala aurkeztuta dago Saturrarango kartzela, ez du beste emakume batzuen egoerarekin konparatzen, ezta aipatu ere egiten kartzelatik kanpo ziren emakumezkoek bizi zuten egoera larria. Egunkariak ez du profitatu gaia generoan oinarritutako indarkeria azaltzeko, ez eta emakumeen identitatea ez lana azpimarratzeko ere.

3.1.4.2. Ondorioak

Argitaratutako lehenengo bi informazio-piezak egunkariak egindako historiaren azalpena dira, eta hirugarrena omenaldi baten harira sortutako albistea. Hortik aurrera, *No lloréis, lo que tenéis que hacer es no olvidarnos* liburuaren eta *Izarren argia* filmaren arrakastak Saturrarango emakumeen historia gizartera zabaldu zuen, baita hedabideetara ere. Horrek «*Izarren autobusa*» (2010-10-17) moduko herri-ekimenak garatzen lagundu zuen. Ekimen horiek guztiek egunerokotasuna eman zioten Saturrarango kartzelan gertatutakoari, eta egunkarian berriro agertzeko aukera izan zuen gaiak, baina, azkeneko kasu horietan, ez zen egunerokotasun hori erabili historia azaltzeko, areago, Saturrarango kartzela kasu isolatu baten moduan aurkeztu du *Garak*. Hori horrela, galdu egin da generoan oinarritutako indarkeriari buruzko gogoeta sakona egiteko aukera: alde batetik, estatu-kolpearen ondorioz emakumezkoek eta familiek bizi izandako errepresioaren ezaugarriei buruzko gogoeta; eta, beste alde batetik, egun erabiltzen den errepresio mota horri buruzko salaketa egiteko parada. Saturraran emakumeen kartzela izan arren, ez da genero-ikuspegirik landu albisteetan.

3.1.5. DESAGERTUEN BILA. INDUSKETEN AZALERATZEA EGUNKARIAN

Eduki-analisiak 2000ko urrian egindako lehenengo indusketa-lanak izan ditu abiapuntu. Aztertutako urteetan zehar beste indusketa asko egin dira eta horiei buruzko azterketa ekarri da puntu honetara:

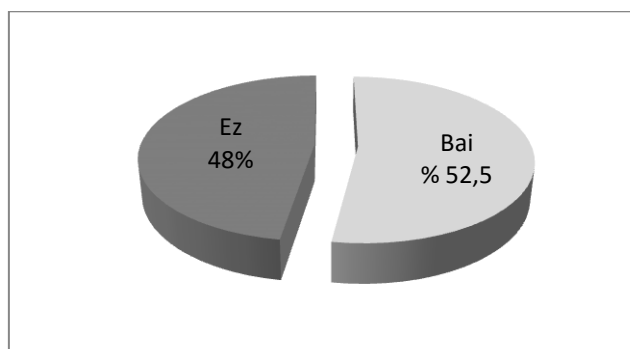
2002-09-11	Hallan una fosa común con los restos de dos personas
2002-09-15	Las fosas franquistas ocultan más de 3.000 desaparecidos vascos
2002-10-06	Aranzadi trata de recuperar los cuerpos de dos gudaris
2002-10-07	ARRASATE, 25 DE SEPTIEMBRE DE 1936
2003-01-05	El crimen perfecto existe. Ahí está Pinochet
2003-04-09	Aranzadi visita varias zonas con posibles fosas comunes
2003-05-10	Un equipo de la Sociedad Aranzadi busca fosas de fusilados en Tolosaldea
2003-05-24	Aranzadi descubre las identidades de 116 personas fusiladas en Hernani
2003-05-25	El ADN puede devolver en breve su identidad a un fusilado vasco
2003-09-13	Comienzan los trabajos de exhumación de tres cadáveres de la guerra civil en una fosa de Azketa
2003-09-14	Continúa la exhumación de los fusilados en Azketa
2003-09-18	Finalizan sin éxito los trabajos de exhumación en Azketa
2003-11-24	Fusilatutako baten gorpua, Andoaingo lurretan
2004-06-17	Aranzadi halla otras ocho víctimas de la Guerra del 36
2005-10-04	Primera localización «científica» de restos de fusilados en Navarra
2005-10-06	Fusilados del 36 podrían estar enterrados en Uliá
2005-10-16	Aranzadi da comienzo a la exhumación de los siete fusilados en Fustiñana
2006-04-24	Las exhumaciones abren un discurso público acerca de los que no se habla
2006-04-29	Descubren 73 fosas de presos del penal franquista del monte Ezkaba
2006-08-04	Psicólogos sin fronteras prestará ayuda a los familiares de fusilados en Nafarroa
2006-08-07	La exhumación, «el fin de un anhelo, una liberación y un descanso»
2006-09-16	Identifican a 203 muertos en Ezkaba y piden ayuda para localizar sus restos
2007-05-16	Ultiman las exhumaciones de los restos del cementerio de Ezkaba
2007-09-16	Inician las exhumaciones en el cementerio del fuerte de Ezkaba
2007-12-23	Aranzadik, 1936an hildako miliziano baten gorpuzkiak berreskuratatu ditu Azkoitian
2008-03-15	Repatriados desde Asturias los restos del comandante Saseta, jefe de los gudaris
2008-07-29	Exhuman en una trinchera de Zornotza los restos del gudari Eloy Bengoetxea
2008-12-13	Aranzadi descubre restos óseos de 1.195 vascos en el Valle de los Caídos
2009-07-05	BAT, BI, HIRU ETA LAURI IZENA ETA HISTORIA JARTZEA DA ORAIN GAKOA
2009-07-26	Emotivo homenaje de Ahaztuak a los fusilados en el «Puente de Hierro»
2010-04-09	Aranzadi exhuma en Oibar los cuerpos de cuatro navarros fusilados en 1936
2010-06-05	Nuevas exhumaciones revelan el secreto del Cementerio de las Botellas
2010-06-13	Finaliza la extracción de restos de republicanos en el monte Ezkaba
2010-06-20	Hallan los restos de tres personas ejecutadas por los franquistas en Araba
2010-08-26	La Pedraja, una de las mayores tumbas franquistas
2010-09-02	Entregan a sus familiares los restos de un labrador fusilado en 1936

2010-11-20	Un laboratorio para identificar a los desaparecidos tras el golpe franquista
2011-11-10	Jiménez promete el mapa de fosas para mayo
2012-01-25	LAS «17 ROSAS»
2012-04-14	Familiares de fusilados denuncian la desaparición de restos en 1980

Diskurtso-analisiarekin hasi aurretik, indusketen testuinguruari buruz datu batzuk zehaztu behar dira. Eusko Jaurlaritzak Aranzadi Zientzia Elkartearekin batera 2015eko amaieran argitaratutako txostenaren arabera¹⁴, Bizkaian, Gipuzkoan eta Araban 13 hilobi ireki ditu Aranzadi Zientzia Elkarteak ikerketa honen lagin-denboran zehar. *Gara* egunkariak horietako zortziri buruz informatu du. Horiekin batera, Nafarroako 4 indusketa eta Espainiako Estatuko 3 azaldu ditu, hortaz, 15 hilobiren lanari buruz informatu du egunkariak guztira, haietako hainbaten jarraipena eginda. Etxeberria mediku forenseak 2012ko urtarrilean argitaratutako datuen arabera (Etxeberria, 2012), 2000tik 2011ko abendua arte Espainiako Estatu osoan 278 hilobi aztertu ziren eta 5.000 hezurdura baino gehiago eskuratu. Hego Euskal Herrian 21 hobi: Nafarroan 9 eta Bizkaian, Gipuzkoan eta Araban 14. Justizia Ministerioaren arabera, 2016ko hasiera arte Espainiako Estatuan 430 hilobi zeuden irekita, eta beste 43 hilobiren indusketa-lanak hasita zeuden. Bestalde, aipatzekoa da, gutxienez, 500 hilobitako aztarnak Erorien Haranera eraman zituztela diktaduran zehar, kasu gehienetan, desagerrarazitakoen senitartekoak informatu barik. Horrez gain, estatuan beste 1.201 hilobi ezagutzen dira, horietako 106 Euskal Autonomia Erkidegoan.¹⁵

¹⁴ «2015-2020 aldirako EAEko Plana, hobien kokapena ikertzeko, Gerra Zibilean desagertutako pertsonak bilatu eta identifikatzeko» eskuragarri ondorengoko web orrialdean: http://www.irekia.euskadi.eus/uploads/attachments/7443/plan_de_fosas.pdf?1451473746 (Kontsulta: 2017-04-30).

¹⁵ Datuak eskuragarri ondorengo orrialdean: <http://mapadefosas.mjusticia.es/exovi_externo/CargarInformacion.htm> (Kontsulta: 2016/03/14).

3.1.5.1. Diskurtsoa52. grafiko&taula. *Desagertu* hitza indusketei buruzko albisteetan.

Iturria: Egilea.

DESKRIBATZE-DATUA	ALBISTE KOPURUA	
	n	%
Desagertu hitza agertzen da	21	52,5
Ez da desagertu hitza agertzen	19	47,5
Guztira	40	100

Iturria: Egilea.

Indusketei buruzko albisteen erdiek baino gehiagok erreferentzia egin diote *desagertuaren* kontzeptuari. Areago, lehenengo zazpi albisteetan *desagertu* hitza horrela agertu da, 2002an eta 2003an, eta aldizka indusketei buruzko hurrengo notizietan. Azketa-ko hilobia azaldutako lehenengoetarikoa izan zen eta haren indusketa-lanei jarraipena eskaini zion egunkariak. Kasu horretan, ordea, *desagertuak* erabili beharrean «cadaveres» irakurri genuen albisteetan. «Víctimas de la Guerra del 36», «fusilados», «cuerpos» formulak ere erabili ditu egunkariak beste zenbait albistetan, *desagertua* erabili ez duenean. Horren harira, aipatzekoa da Espainiako Estatuak ez zuela 2010 urtea arte berretsi *Desagerrarazitako Behartuei Buruzko Nazioarteko Hitzarmena*, eta gerora eratu zen batzordea¹⁶.

¹⁶ Desagertze Behartuen Aurkako Batzordea NBERen organismo bat da. Aditu talde independente batek osatzen du eta Desagertze Behartuei buruzko Nazioarteko Konbentzioaren betetzea zaintzen du, mundu osoko 40 estatuk onartutakoa, haien artean Espainiako Estatuak 2010ean. Konbentzioa onartuta, horren 29. artikulua behartzen du gobernu bere gain hartutako erantzukizunak betetzeko hartutako neurriei buruz aldika informatzera Batzordeari, eta horrela argitaratuta dago 2011ko otsailaren 18ko Estatuko Aldizkari Ofizialean (Nazioarteko arauari buruz gehiago lan honen 2. kapituluari).

Al parecer, inicialmente los dos gudarís se refugiaron en un caserío cercano, pero al verse rodeados abandonaron su escondite. Capturados por las tropas franquistas, fueron fusilados y sus cuerpos arrojados a una sima.

Gara, 2002-10-06

Goiko adibidean azaldutako kasua, gerran preso hartutako ena erailketa izateaz gain, desagertze behartuaren adibideetako bat da. Pertsona horiek preso hartu ostean, erail eta haien gorpuak ezkutatu zituztelako, eta hiltzaileek uko egin zioten nola eta non zeuden esateari.

Hala eta guztiz ere, horrela argitaratu zuen egunkariak Francisco Etxeberria auzitegi-medikuaren hitzetan:

Estas muertes prescriben desde el punto de vista jurídico, pero nunca desde el punto de vista sentimental.

Gara, 2002-10-07

Areago, albiste horien ostean medikuari egindako elkarrizketa argitaratu zuen egunkariak:

La Medicina Forense tiene una aplicación inmediata en aquellos asuntos que son motivo de intervención judicial en las que se delimitan, llegado el caso, responsabilidades penales. En el caso de la investigación de fosas comunes no hay tal intervención ya que los hechos han prescrito desde el punto de vista del código penal, pero también es verdad que sirven para aclarar la historia, lo que tiene su contenido de reproche para quienes cometieron crímenes y todo tipo de vulneración de derechos humanos...

Gara, 2003-01-05

Batez ere lehenengo urteetan, hilobiak bilatzearen ideia soila nobedadea zen eta honela tratatu zuen argitaratutako informazioak: indusketei buruzko datu eta azalpen landuak eskainita, hobien testuinguru zabala azalduta eta lekukotzen garrantzia azpimarratuta. Are gehiago, albisteetan jendearen parte-hartzea eskatu zen, laguntza eskatu zitzaion irakurleari desagertuei eta hilobieiei buruzko informazio gehiago topatzeko, eta, laguntza hori gauzatu ahal izateko, harremanetan jartzeko informazioa eskaini zuten zenbait albistek.

La investigación avanza con dificultades —señala Juanxo Agirre—. Una de las principales es la escasez de documentación escrita y de testimonios orales de personas de edad que tengan referencias sobre aquellos hechos. Por ello, agradeceríamos cualquier nueva noticia al respecto o sobre las personas desaparecidas.

Quienes deseen recabar o proporcionar información sobre esta cuestión pueden llamar al teléfono dispuesto por la Sociedad Aranzadi para este fin, que es el 943-466-142.

Gara, 2003-05-10

Garaiko gertakarien lekukoen testigantzari garrantzia ematen dio egunkariak, batez ere aipatutako lehenengo urte horietan. Horrekin batera, hildakoen gaineko indarkeriaz gain, heriotza, desagertze behartua eta senitartekoek sufritutako errepresioa ere agertu dira indusketei buruzko zenbait albistetan.

Los familiares de los escapados y fusilados también fueron objeto de la represión, a numerosas mujeres se les rapó el pelo y fueron paseadas por las calles. Además, en el año 1937 varios centenares de mercenarios marroquíes heridos en la batalla de Guadalajara fueron instalados en el Hospital de Tolosa, ocasionando las violaciones de varias vecinas de Tolosa.

Para tratar sobre todo ello, el Ayuntamiento de Tolosa ha organizado una conferencia con proyección para el próximo día 14, miércoles, a las 20.00 en el salón de plenos de la Casa Consistorial.

Gara, 2003-05-10

Indusketari buruzko informazioa eskaintzeaz gain, heriotza horien inguruan gertatutako bestelako injustziak ere agerrarazi ditu egunkariak, bai eta horien inguruan gehiago jakiteko aukera eskaini ere.

Denbora aurrera joan ahala, eta indusketa-lanak gero eta ohikoagoak bihurtzen ziren heinean, hilobien inguruko testuinguru zabala jakintzat ematen hasten da *Gara*, eta bestelako ezaugarriak agertzen dira:

... la búsqueda de los desaparecidos es «una obligación moral basado en los derechos humanos», al tiempo que (...) los familiares de los fusilados parecieron una triple tragedia: «La del asesinato de su allegado, la represión y la negación del hecho durante años».

Gara, 2006-08-04

A estas alturas, ¿qué supone para un familiar la exhumación? «El final de un anhelo, una liberación y un descanso después de muchos años de estar a vueltas con esa cuestión. (...) una especie de cierre del anhelo de dar una sepultura digna a sus seres más queridos».

Gara, 2006-08-07

Indarrez desagerrarazitako lagun bat non den ez jakiteak senitartekoentzat dituen ondorioak azaltzen dira hainbat albistetan, bai eta desagertua aurkitzearen garrantzia ere, hildakoaren izena eskuratzeko, eta, batez ere, bizirik daudenek dolua egiteko aukera izan dezaten. Hitz egitearen garrantzia ere azpimarratzen du eta gizartearentzat berarentzat duen inportantzia azaltzen du.

Además del nivel individual, también tiene un efecto importante en la sociedad...

Mediante las exhumaciones, la gente que ha tenido que callar durante años tiene una oportunidad pública para expresar su experiencia (Francisco Ferrandiz antropologoari egindako elkarrizketa).

Gara, 2006-04-24

Beraz, 2007tik aurrera indusketen prozesua ezaguna bihurtu zen; ohikoa zen deshobiratzei buruzko informazioa irakurtzea hedabideetan. Ildo horretan, indusketa bera errekonozimenduzko agertoki publikoa bihurtu zen:

Emotivo homenaje de Ahaztuak a los fusilados en el «Puente de Hierro» (...) donde hace tres semanas en el transcurso de las obras que se están realizando fueron halladas dos fosas comunes que albergaban los restos mortales de siete personas desaparecidas...

Gara, 2009-07-26

Presididos por una bandera republicana y junto a un ramo de flores en cuya cinta se leía la palabra «dignidad», el alcalde de Oibar señaló que el de ayer era un acto de homenaje a quienes fueron asesinados «por defender la justicia y la libertad».

Gara, 2010-04-09

Ahotsei dagokienez, hurrengo grafikoak erakusten duen bezala, gizarte-mugimenduek ahots garrantzitsua izan dute indusketei buruzko albisteetan, baina gehien entzun den ahotsa adituena izan da, eta haien protagonismoak ere pisua izan du. Horrek, behin baino gehiagotan esan bezala, sinesgarritasuna eskaini die albisteari eta indusketa-lanei beraiei. Izan ere, gertakaria, alegia, indusketa izan da protagonista nagusia. Horren harira, esanguratsua da ahotsa izandako 15 adituren artean 8 Aranzadi Zientzia Elkartekoak izatea. Ahotsa izan du, orobat, Francisco Ferrandiz antropologo sozialak, zeinak aztertu baitu indusketek senitartekoengan eta gizartearengan izandako eragina. Horrekin batera indusketa-lanek duten alde teknikoaren azalpena agertu da albiste askotan, berriro ere, lanaren profesionaltasuna nabarmenduta.

... se mostró contrario a la excavación de fosas comunes sin la metodología científica precisa, porque «abrir una tumba para satisfacer el interés de las familias y entregar unos restos» puede resultar «suficiente justificación», pero «también es necesario aportar información para la historia».

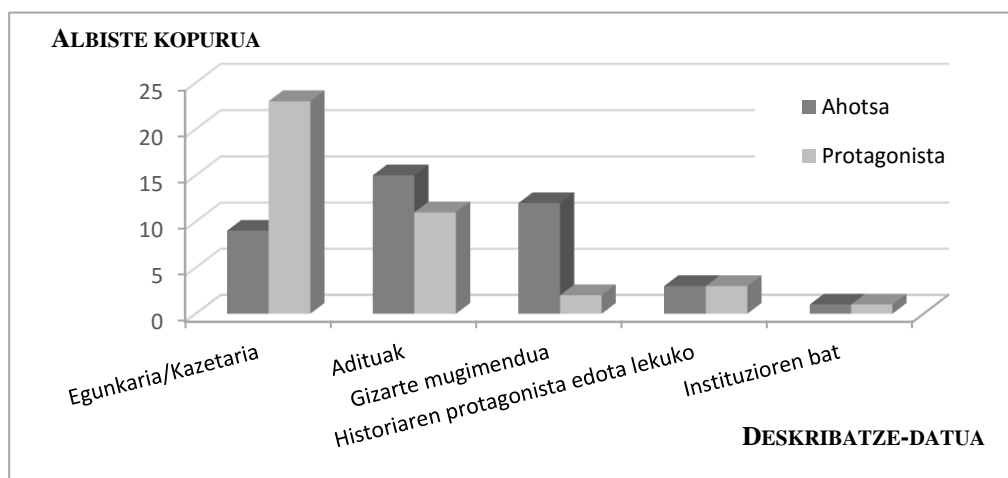
Gara, 2003-04-09

Las muestras de ADN. Las extraemos de los dientes. Este proceso para confirmar las identidades resulta lento y costoso.

«... Conforme nos acercamos al cuerpo, recurrimos a espátulas y objetos de metal más pequeño. Al llegar al hueso, usamos herramientas de madera y cepillos para no dañar» (...) una vez identificados, serán marcados y cubiertos por una tela protectora, para posteriormente volver a sepultarlos.

Gara, 2010-06-05

53. grafiko&taula. Indusketen ahotsa.

Iturria: Egilea.

DESKRIBATZE-DATUA	ALBISTE KOPURUA			
	Ahotsa		Protagonista	
	n	%	n	%
Egunkaria/Kazetaria	9	29,0	23	7,1
Adituak	15	48,4	11	21,4
Gizarte-mugimendua	12	38,7	2	50,0
Historiaren protagonista edota lekukoa	3	9,7	3	7,1
Instituzioren bat	1	3,2	1	7,1
Guztira	40	100	40	7,1

Iturria: Egilea.

Analisi honen hasieran gogoratuenez, indusketak egiten hasi zirenean 2000. urtean Espainiako Estatuan ez zegoen hitzarmenik indarrez desagerrarazitako pertsonak babesteko, eta 2011 arte ez zen onarpena BOEn argitaratu. 2006ko abenduan, ordea, elkarrekin salaketa jarri zuten jada Auzitegi Nazionalen desagertuak bilatzeko, eta 2010eko maiatzean eskatu zion Nazio Batuen Erakundeak Espainiako Estatuari frankismoaren krimenak ikertzea, indarrez desagerrarazitako pertsonak non zeuden ikertzea. Horren ostean, Argentinako kereila etorri zen. Hala eta guztiz ere, azkeneko urteetako hilobiei buruzko albisteetan ez da ikuspuntu legal berri hori aztertzen, ezta hasieran esandako hura eguneratzen ere. Behar morala izateaz gain, giza eskubideen aldeko behar legala ere bada indarrez desagerrarazitako pertsonak non diren ezagutzea eta haien senitartekoei bueltatzea. Heriotzaren inguruko krimena preskribatu edo ez, pertsona horiek desagertuta daude, eta desagerrarazte horiek krimen izaten jarraitzen dute desagertuak non diren eta bizirik edo hilda dauden baieztatu arte.

3.1.5.2. Ekintza kolektiboaren markoa

Injustiziari dagokionez, albiste gehienetan gerra aipatu da heriotzaren testuingurutzat, eta indarra kentzen dio horrek gerra osteko errepresioari. Hala eta guztiz ere, fusilamendu gisa deskribatzen du heriotzaren jatorria, borroka-gunetik at gauzatua.

Bestalde, Ezkabako hilerrian aurkitutako hilobien eta indusketen jarraipena egin zuen egunkariak eta, bere unean, bertan azaldu du presondegiko baldintza txarren ondorioz eta bestelako errepresio moten ondorioz hil zirela hainbat lagun San Cristobaleko fuertean preso zeuden bitartean. Azalpenekin batera sumindura ere agerian uzten dute testuek behin baino gehiagotan.

El motivo exacto de las muertes, por ejemplo, no queda constatado en los archivos, aunque Koldo Pla, de Txinparta, indicó como ejemplo significativo que «el 1 de noviembre de 1936, a las 8.00, hubo 21 fallecidos. Y evidentemente, no se habrían caído de un andamio».

Gara, 2006-09-16

Y en el conjunto de La Pedraja quizá fueran 300 ó 400 fusilados. Nada de ello puede dar la dimensión del dolor de los descendientes, que hasta el día de hoy ni siquiera habían podido conocer el destino exacto de sus antecesores.

Gara, 2010-08-26

Gertakarien injustizia eta mina azalduta, desagertu gehiago topatuko diren **ahalmen itxaropentsua** irakur daiteke indusketei buruzko albiste askotan:

A pesar de esta desidia institucional y de que «la desesperación ante los desaparecidos es, a veces, insoportable», los familiares de fusilados navarros avanzan que van a proseguir en su lucha «contando, desenterrando y emparejando, dando el abrazo pendiente y la despedida que se quedó en el aire».

Gara, 2005-10-04

... no les falta tarea a estos investigadores vascos que sus pesquisas pueden ayudar a esclarecer definitivamente el paradero de muchas personas después de muchas décadas.

Gara, 2008-12-13

36ko gerran desagertutako pertsonen senitartekoen jarrera gero eta aktiboagoa da, «eta gisa honetako aurkikuntzak egiten direnean indartu egiten da».

Gara, 2009-07-05

Los familiares de los fusilados buscaron la fosa a finales de los 70, aunque no consiguieron hallar nada. (...)

De la mano de las Sociedad de Ciencias Aranzadi, y tras solicitarlo el Ayuntamiento de Oibar (Aibar), estos cuatro navarros han abandonado el agujero al que hace más de tres décadas, el 3 de setiembre de 1936, fueron arrojados.

Gara, 2010-04-09

Are gehiago, adibide horrek erakusten duen bezala, senitartekoen, teknikarien eta instituzioen lana ere azpimarratzen du informazioak, desagertuen injustiziarri aurre egin ahal izateko.

Identitateari dagokionez, eduki-analisi orokorrean ikusitakoaren antzera, indusketei buruzko albisteetan ere desagertuari buruzko informazio pertsonala eskaintzen du *Garak*: pertsonaren izena, lanbidea eta bestelako datu pertsonalak. Datu horiek hildakoaren senitartekoen adierazpenen bitartez ezagutzera eman dira: desagertua humanizatu egin da, eta ez da geratu indusketan ikusten den *hezurdura* huts horretan.

Lo cuerpos hallados corresponden a trabajadores de Murchante — jornaleros, panaderos y estanqueros—...

Gara, 2005-10-04

Cuando detuvieron y fusilaron a su padre, Celestina Zabala tenía 11 años y su hermano Narciso ocho. Su padre se llamaba Millán, tenía 55 años y era sereno de comercio del ayuntamiento de la capital guipuzcoana.

Gara, 2005-10-06

3.1.5.3. Ondorioak

Indusketen kasuan, *Garak* Euskal Herrian egindako lanari buruz informatu du, Espainiako Estatuko testuingurua eta bertan egindako lana bigarren planoan utzita. Hala eta guztiz ere, estaldura konstantea egin du, batez ere, Aranzadi Zientzia Elkartearen eta haren zuzendaria den Francisco Etxeberriaren ahotsa erabilia. Adituen hitzek eskaintzen duten sinesgarritasuna profitatu du indusketen inguruko testuingurua azaltzeko, bai eta elkarteena ere. Are gehiago, heriotzekin batera bestelako indarkeria motak ere azaldu ditu. Falta izan zaio, berriz, indarrez desagerrarazitako biktimen inguruko testuinguru geografiko handiagoa eskaintzea, batez ere, Espainiako Estatukoa. Bestalde, kontuan izan behar dugu ikerketa honen lagina 2012ko maiatzean amaitzen dela eta indarrez desagerrarazitako biktimei buruzko arauak orduan ari ziren garatzen Espainiako Estatuan eta Euskal Herrian. Hartara, ulergarria da nazioarteko testuinguruari eta giza eskubideen aldeko araudiei buruzko informazio sakonagoa eskaini ez izana. Hala eta guztiz ere, aurreko orrialdeetan azaldu bezala, lagin-denboraren barruan onartu zuen nazioarteak indarrez desagerrarazitako pertsonen babeserako hitzarmena, eta horri buruzko azalpena falta izan zaio egunkariari: ez dio irakurleari eskaini indusketei buruzko lehenengo informazio-piezetan azaldutako datuen eguneraketarik.

3.1.6. DISKURTSO-ANALISIAREN ONDORIOAK

Diskurtso-analisan zehar aztertutako datuen arabera, horrenbestez, *Gararen* diskurtsoan honako ardatz hauek nabarmendu daitezke:

- 1) Iraganari buruzko diskurtsoa egungo beharren eta interesen arabera berreraiki da, horregatik esaten zaio oroimen historikoa eta ez historia.
- 2) Iraganaren berreraikitze horretan, sinboloak eta historiak erabiltzen dira identitate zehatz bat azpimarratzeko (zenbait kasutan beste batzuk ezabatzeko ere).
- 3) Gauzak aldatzen badoaz ere, emakumezkoen errealitateak eta izaerak ikusezina izaten jarraitzen du.
- 4) *Gararen* diskurtsoan, ekintza kolektiboaren markoak landu duen injustizia nagusia gerra izan da, baina gerra horri buruzko irakurketa erromantikoa egin du borrokaren aldeko jarrerari garrantzia emateko. Ildo horretatik, aurkeztutako ahalmen itxaropentsua borrokaren bitartez lortu beharreko aldaketarena izan da, eta giza eskubideen aldeko mezua bigarren mailan utzi izan da euskal identitatearen beraren alde.

C. Ikerketaren emaitzak (5/5)

3.2. Eztabaida-taldeak

3.2.1. GAIA LANTZEKO ARRAZOIAK

3.2.2. HISTORIAREN LEKUKOAK ETA BELDURRA

3.2.3. ITURRIAK

3.2.4. INFORMAZIOAREN TRATAMENDUA

3.2.4.1. Mezua eta historiaren jarraipena

3.2.4.2. Testuinguru orokorraren beharra. Loturazko injustizia

3.2.4.3. Gai humanoen garrantzia

3.2.4.4. Terminologia eta mezuaren kontraesanak

3.2.4.5. Neutraltasuna

3.2.4.6. Iraganari zor zaion naturaltasuna

3.2.4.7. Kazetaritza-jardueraren ohiturak

3.2.4.8. Instituzioen parte-hartzea

3.2.4.9. Urteetan zehar egondako aldaketak

3.2.4.10. Hizkuntza eta zabalkuntza

3.2.4.11. Gaiaren etorkizuna

3.2. Eztabaida-taldeak

Analisi interpretatzailearen datuekin jarraituta, eta ikerketaren emaitzen aurkezpenarekin bukatzeko, eztabaida-taldetako ekarpenak aurkeztuko dira puntu honetan.

Metodologian azaldu den bezala, eduki-analisiaz gain, ezinbestekoa iruditu zait oroimen historikoaren eskuratzeko-prozesuan lanean ari diren aditu eta teknikarien iritzia jasotzea, bai eta kazetariena ere. Horretarako, eztabaida-talde bina antolatu dira: bi ikerketaren hasieran eta, beste bi ikerketaren amaieran. 2012tik, ikerketa-laginaren amaieratik, 2017ra, ikerketaren beraren amaiera arte izandako aldaketei buruzko inpresioak bildu eta lortutako emaitzak hurrengo orrialdeetara ekarri dira.

Taldeei dagokienez, kazetarien arteko lehenengo eztabaidan honako profesional hauek bildu ziren:

- Juan Carlos Etxeberria - EITB
- Urko Apaolaza - *Argia*
- Miguel Cifuentes - *Grupo Noticias*
- Jonan Hernandez - Freelance (*El País*en hainbat artikulu argitaratu ditu oroimen historikoari buruz)

Bigarren eztabaidan:

- Juan Carlos Etxeberria – EITB
- Urko Apaolaza - *Argia*
- Amagoia Gurrutxaga - *Berria*
- Gari Mujika - *Gara*

Teknikarien kasuan, kasu bietan Aranzadi Zientzia Elkarteko kideak eta ARMHri lagundu dioten teknikariak egon ziren, nahiz eta pertsona ezberdinek parte hartu lehenengo eta bigarren eztabaidan; hori bai, guztiek egin dute lan momenturen baten Aranzadi Zientzia Elkartearekin.

Lehenengo eztabaidan:

- Lourdes Herrasti (Arkeologoa)
- Almudena Garcia (Arkeologoa)
- Enrique G. Arza (Arkeologoa)
- Oscar Rodriguez (ARMHko argazkilaria)
- Berta Martinez (Arkeologoa)
- Candela Martinez (Arkeologoa)
- Claudio Albizu (Mediku zirujaua)

Bigarren eztabaidan:

- Enrique G. Arza (Arkeologoa)
- Sonia Polo (Arkeologoa)
- Susanna Llidó (Arkeologoa)
- Itxaso Martelo (Arkeologoa)
- Helena Ferrándiz (Antropologo soziala)
- Francisco Ferrándiz (Antropologo soziala. CSIC)
- Iñaki Rebolledo (Ikus-entzunezko teknikaria)

Hurrengo orrialdeetan haien gogoetak azalduko dira aurreko atalean ikusitako analisiaren emaitzak kontuan izanda.

3.2.1. GAIA LANTZEKO ARRAZOIAK

Ikerketa honen eztabaidarako bildutako teknikariak boluntarioak dira eta gaiarekin konprometitu sentitzen direlako hasi ziren lanean.

Elkarrizketatutako kazetarien kasuan, guztiek, Juan Carlos Etxeberriak izan ezik, interes propioek bultzatuta landu dute oroimen historikoa beren hedabideetan. Areago, gehienek oroimena eskuratzeko ikerketak egin dituzte hedabidetik kanpo.

3.2.2. HISTORIAREN LEKUKOAK ETA BELDURRA

Historiaren protagonistei buruzko iritzia oso parekoa izan da 2012an eta 2016an, eta parekoa izan da, halaber, kazetarien eta teknikarien artean ere. Historian, protagonisten eta lekukoen artean oso nabariak dira beldurra eta sufrimendua. Gerran eta diktaduran jendeak garatu zuen beldurrak presente jarraitzen duela azpimarratu dute kazetariak eta teknikariak behin eta berriro. Beldurra eta sufrimendua, bakoitzaren bizipenak.

Kazetarien eta teknikarien esperientziaren arabera, jende askok oraindik ez du hitz egin nahi iraganari buruz, eta hitz egin nahi dutenen artean, batzuek argitaratuko ez delako baldintzapean hitz egiten dute. Ideia hori 2012an eta 2016an agertu da. Gari Mujikak, esaterako, zailtasunak izan ditu jendearekin hitz egiteko, jendeak ez zuelako horretaz hitz egin nahi, «hor sufrimendu handia egon da» aitortu zuen. Mujikak sinesten du kontatu nahi ez diren historiak daudela, «7 edo 8 umeko familiak, gosea, errepresioa...» gogorra da hori guztia gogora ekartzea berriro.

Amagoia Gurrutxagak gaineratu zuen badirela oraindik kontatu ezin diren historia asko. Arean ere, ukatze psikologikoaren teoriak erakusten duen bezala, sufrimendua handia eta luzea izan da pertsona askorentzat, eta gogoratze hutsak mina eragiten du. Juan Carlos Etxeberriak azpimarratu

zuenez, «isilpeko gehiengo horrek adin batetik aurrera ez du gehiago sufritu nahi; alde batera egin zuena eta gero bestera, iraun zuena...». Badira, ordea, muturreko egoerak bizi izan dituzten pertsonak eta horiek bai, eskertu egiten dute bizi izandakoari buruz galdetzea —horrela bizi izan dute kazetariak—.

Historiaren lekukoen harira, gutxi izan dira ikerketan zehar irakurri diren biktimarioen izenak, eta kazetariak diote *biktimarioen* izenak aipatzeko ukapena, askotan, historiaren protagonisten euren nahia dela:

J. C. Etxeberria: ez dakit inor zikindu behar duzulako, edo konprometitu behar duzulako, edo oso gauza mingarriak daudelako eta beldurra dagoelako... (2016)

Gurrutxagak askotan entzun du «Jo, baina horren ondorenak zer kulpak daukate?». Horrek erakusten du aztergaiaren iragana ez dela naturaltasunez lantzen. *Berriako* kazetariak azaldu zuen legez, badago, oraindik ere, gerra-garaiko arbasoek egindakoa egungo belaunaldien erantzukizun bezala hartzeko joera; orduko eta egungo testuinguruak ezberdinak direla kontuan izan barik. Ardura hori, berriz, txarrerako eta onerako ulertzen da. Sasetaren kasuan ikusi den bezala, iraganari buruzko gogoko datuak goraiatzeko ohitura ere badago, eta gura ez direnak isilarazteko; Etxeberriak adierazi zuen moduan, beldurra zaiolako, askotan, nork bere burua historiaren aurrean jartzeari.

Areago, kazetariak betebeharrak minimo batzuk dituzte:

A. Gurrutxaga: gaur tipo batek hiltzen du norbait, eta inongo lotsarik gabe jartzen ditugu haren izena eta argazkia hedabidean; eta informazioa delako argumentuarekin egiten dugu. Hiltzaile horrek nonbait ez dauka familiarik! (2016)

Teknikariak ere zailtasunak izan dituzte sarritan elkarrizketetan informazioa lortzeko. Helena Ferrándizi (antropologo soziala) gogorra egiten zaio senitartekoek eurek ukatzea izaera politikoa desagertuari; batez ere, uste dutelako horrek justifikatzen duela erail izana, irakatsi zitelako alderdi batean zegoen edonork merezi zuela tiro ematea.

Diktadura osoan zehar horrela izan zen, baina egungo testuinguruak eta azkeneko urteotan garatutako giza eskubideen aldeko arauak, EITBko kazetariaren hitzetan, babes legala aitortu diete senitarteko horiei, eta horrek beldurra kentzen lagundu dio batez ere edadeko jendeari. Berrero ere, ikerketan zehar baieztatu den moduan, diskurtso ofizialak edota gai baten inguruko araudiek diskurtsoaren markoa moldatzea eragiten dute, bai eta norbanakoaren ikuspuntua ere.

Historiaren lekukoen harira, *Argia* aldizkariako Urko Apaolazak aitortu du badagoela, batez ere azkeneko urteotan, herrietan gertatutakoari buruz hitz egiteko beharra eta kontakizun horretan *biktimarioak* agertzea garrantzitsua dela, areago, gero eta aukera gehiago ikusten du hori egin ahal

izateko. Izan ere, 2012an egindako eztabaidan esan zuen: «Asko hitz egin da, batez ere, biktimei buruz. Sufritu zuten horiei buruz, baina sufrimendua eragin zutenei buruz ez da hainbeste hitz egiten. Askoz zailagoa da hori ateratzea». Eta 2016an: «Orain hasi da pixkat debate hori, biktimarioak atera behar ditugu, herrietan gertatutakoa...».

Amagoia Gurrutxagaren esperientzia bestelakoa da: bake sozialaren izenean autozentsura handia dagoela dio:

A. Gurrutxaga: Herri guztietan egon zen Franco txikiren bat, [baina] autozentsura handia dago. Izango bazen arrain handi bati buruzkoa aterako genuke segituan, baina gure herriko norbait baldin bada, edo gure aldameneko norbait baldin bada, hor ia... pentsatuko genuke bi, hiru, lau eta hamar aldiz. (2016)

Hori, hain justu ere, erakutsi dute *Gara* egunkariari buruzko ikerketa honetan lortutako datuek, kolpearen alde egin zutenei buruzko izenak agertzekotan, Franco, Mola eta bestelako *arrain handiak* aipatu dira.

Garrantzitsua da historiaren konplexutasun guztia azaltzea. Etxeberriak dioenez, «garaileen bandoan egon zen jende onaren historia, hori, ez da kontatu», eta historia eta historia pertsonalak garrantzitsuak dira testuinguru osoa ezagutzeko eta egungo egoera ere ulertzeko. Hedabideak errepresaliatuei buruzko historia kontatzen hasi dira, murriztutako giza eskubideak agertzen dira, eskubide zibilei eta kulturei buruz gero eta gehiago hitz egiten da, baina badira EITBko kazetariaren hitzetan, «gizarte honen ikuspegi errealagoa, edo anitzagoa» erakusten duten historiak eta kontatu beharrekoak. «Nik ez dut sinesten 40 urtez mundu guztia berdina zenik. Hau da, ez dut uste jendearen arteko harremana eta jarrera berdin mantendu zela 51n edo 62an, ezetz ba. Bizitza ez da horrelakoa», esan zuen 2016ko eztabaidan.

3.2.3. ITURRIAK

Antzeko iritziak egon ziren 2012ko eta 2016ko eztabaidetan iturrien inguruan. Informazioa bilatzeko, adituengana eta lekukoengana joateko joera kazetaritza-jardueraren parte da. Aranzadi, batez ere Francisco Etxeberria oso iturri garrantzitsutzat jo dute, bai eta tokian tokiko elkarteak ere.

Teknikariek, bestalde, sinesten dute hedabideen esku dagoela beren ekintzak argitaratzea edo ez, baina badakite zein garrantzitsua den komunikatzaile on bat izatea taldean. «Beste gauza bat da, kazetariaren ezagutza gaiari buruz, eta haren profesionaltasun maila horrelako gaiak lantzeko orduan», gaineratu zuen Lourdes Herrastik 2012an.

Lekukoei dagokienez, historiaren protagonistak oso iturri baliotsutzat hartzen dituzten arren, komunikazioaren ikuspuntutik iturri horiek ardura handiarekin landu behar dituztela aitortu zuten kazetariak. Alde batetik, 1936ko gerra ezagutu zuten pertsona gero eta gutxiago da gure artean, 80 urte igaro direlako jada estatu-kolpea izan zenetik. Horrek esan gura du bizirik daudenak zaharrak direla eta haien oroimena ez dela beti zehatza; oroimena da, baina ez du zertan beti historiarekin bat egin. Beste alde batetik, lekuko horien seme-alaben edo iloben testigantzak jasotzean, zeharkako lekukotzak direla ezin dute ahaztu, beste batek kontatutakoren testigantza eskaintzen dutelako, ez haiek bizi izandakoa.

3.2.4. INFORMAZIOAREN TRATAMENDUA

Informazioaren tratamenduari buruz ideia hauek eztabaidatu ziren:

3.2.4.1. Mezua eta historiaren jarraipena

Historiaren jarraitutasunari buruz gogoeta egin zuten kazetariak. Ikerketa honen metodologian azaldu genuen bezala, daten artean mugatutako garaiak zehaztu genituen arren, ikerketa bideratzeko eta diskurtsoa azaltzeko, argi dago garai guztiak aurrekoek baldintzatuta daudela.

Jarraitutasun horren garrantzia azpimarratu zuen Gari Mugikak, historiaren kontakizuna ezin dela bereizi: «Karlismoa, hutsunea; frankismoa, hutsunea; ETaren terrorismoa, hutsunea». Ez dago ezer aurrekaririk gabe. Historia hori, gainera, «ez da zintzoa» *Garako* kazetariaren hitzetan. Lotura hori ez da beti inozentea, ordea, eta garai bakoitzeko interesek eta beharrek interpretazio bat edo beste bat eskainiko diote historiari.

Kazetariak badakite haien ardura ere badela historiaren jarraipenaren logikak eskaintzen duen testuingurua azaltzea; historia hori nola azaldu eta iragana nola interpretatu:

J. Hernandez: Niri burura datorkit hedabideok izan dugun akatsa gai hau tratatzean. Saiatu gara orain dela 80 urteko gertakariak azaltzen egungo irizpide eta ikuspuntutik, bereziki, egungo ikuspuntu politikotik. (2012)

Hedabideak informazioa sinplifikatzen saiatzen dira ulergarriagoa egiteko, baina sinplifikatzea informazioa eta informazio sinplea eskaintzea ez dira gauza bera. Historia oso nahastuta egon zela ulertzen dute kazetariak.

J.C. Etxeberria: Gerran badira gogoeta egiteko arlo asko. Gogoeta hori egin behar dugu? Nik uste dut baietz, ona dela, baina argi dago, ezin dugula egin egungo kriterioen arabera. Ezin ditugu begiratu gure egungo baloreen arabera, ezta ulertu ere egungo kriterioen arabera. (...) kazetariok, berriz, kazetaritza kontaketan, hori egiteko arrisku handia dugu, bai eta joera handia ere. (2012)

Egungo balio eta kriterioen arabera aztertzean iragana, egungo beharrak aldatzen diren heinean, iraganari buruzko diskurtsoa ere aldatu egingo da, eta hori izan da, lehenago esan bezala, *Gararen* diskurtsoan ikusitakoa, alde batetik, legeek ezartzen dituzten parametroen arabera moldatu du diskurtsoa zenbait kasutan; eta, beste alde batetik, iraganeko *heroi*en identitatea moldatu du.

EiTBko profesionalak historiaren kontalaritzat hartzen ditu kazetariak, eta kontalariak diren heinean, historiak jaso eta kontatu behar dituztela sinesten du; baina ez egindakoaren gaineko epaiketa politikoa egiteko, baizik eta historiaren aniztasuna islatzeko. Mujikak, ildo horretan, gizartearen aurrean funtzio bat eta beharrak dituztela defendatu du, horregatik «historia bere termino justuetan kokatu» behar dutela argi dauka. Horretarako, mota guztietako historiak kontatu behar dituztela zioten denek. Historia pertsonalak kontatzeko, ordea, historia orokorra ezagutzea garrantzitsua da kazetariarentzat.

Oroimen historikoari buruzko diskurtsoan aldaketak nabaritu dituzte urteetan zehar. Hasieran diskurtsoa oso lotuta zegoen gerrarekin, baina gero frankismora zabaltzen hasi zen, eta orain ETaren gatazkaren oroimenari buruz ere hitz egiten hasi da. ETari buruzko oroimena eraikitzeko, berriz, denbora beharko du gizarteak oraindik ere. Momentu bakoitzeko egoerak ahalbidetzen du diskurtsoa garatzea. Hori bai, historiak testuinguru orokorra behar du, garai historiko eta pertsonalak behar bezala ulertu ahal izateko.

3.2.4.2. Testuinguru orokorraren beharra. Loturazko injustizia

Garaien arteko loturarekin gertatzen den bezala, historia eta gauzak zergatik gertatu ziren modu batean edo bestean ulertzeko, badira ezinbesteko datu batzuk: estatu-kolpe bat egon zela, horren ondorioz gerra etorri zela, diktaduraren izaera... eta testuinguru orokor hori buruan izanda posible da mikro-historiak ere ulertzea. Areago, Miguel Cifuentesek azpimarratu zuen bezala 2012ko eztabaidan, «ezin duzu oinarri politikoa alde batera utzi gerra zibilari buruz hitz egiten duzunean. Argi geratu behar du orduan zegoen oinarri politikoa eta oraindik dagoena». Horren harira, Amagoia Gurrutxagak honako hau gogoratu zigun:

A. Gurrutxaga: Kazetaritzan ezinbestekoa da kontestualizatzea albisteak, eh! Gauzak ez dira txanpiñoi baten moduan gertatzen. Eta zuk lagundu behar diozu zure hartzaileari ulertzen zergatik gertatzen ari den kontatzen ari zaren hori. (2016)

3.2.4.3. Gai humanoen garrantzia

Irakurleak testuingurua ezagutzeko erremintak eskainita, errepresioa sufritu zuten pertsona guztiek komunean duten injustizia «orokor» hori azalduta, orduan bai, gizabanako bakoitzak azpimarratuko du bizi izandakoa, beren historiak.

Nahiz eta aurreko batean aitortu protagonista historikoa iturri moduan erabiltzeko bestelako faktore batzuk gogoan izan behar dituztela, bai kazetariak bai teknikariak adierazi dute protagonista historikoen bizipenek garrantzia eta erakargarritasun handia dutela irakurlearentzat. Irakurlea erakartzeko emozioa erabili behar dutela badakite.

Estatu-kolpearen osteko errepresioa bizi zuten pertsona guztiek sufrimendua ezagutu zuten, gertakari sumingarriak, eta sumindura horren aurkezpenak emozioari egiten dio deia. Horrek jendearengana ailegatzea ahalbidetzen du.

Teknikariek 2012an izandako eztabaida-taldean, Espinosa de los Monterosen egindako indusketa¹ jarri zuten adibide moduan. Oso hilobi espektakularra zela aitortu zuten, batez ere hilobiaren beraren *argazkiagatik* oso ikusgarria zelako. Hedabideek denbora eskaini zioten, eta *argazkia* profitatuta zuten hilobiei buruzko informazio gehiago eskaintzeko. Areago, hedabide batek oroimen historikoari buruz ez zekien kazetari bat bidali zuen, eta gaiari buruz ezer ez zekielako kriminologia ikasle bat hartu zuen, ikasleak azaltzeko bertan zegoena. Oso estrategia ona iruditu zitzaion Lourdes Herrastiri; izan ere, oso erreportaje ona argitaratu zuela uste du, «oso garbia eta berebiziko motibaziorik gabe». Hori bai, egunkariaren lehenengo orrialdean argazkia agertu zen, ez zen izenburu nagusia izan, baizik eta argazki-albiste nagusia. Emozioari deitzeko jarri zuen egunkariak argazkia lehenengo orrialdean, eta barnealdean informazioa eskaini zuen.

Bestalde, *Gararen* diskurtsoaren azterketan baieztatu den moduan, gerraren beraren mitifikazioaren ideia eta horrekin batera heroiaren irudia existitzen dela aitortu zuten kazetariak. Hernandezek azaldu zuen nola gerra bizi izandako 92 urteko gizonarengana hurbiltzean pertsona indartsuena zen mitifikazioarekin hurbiltzen zela, eta, garai hartatik zer gogoratzen zuen galdetzean, heroitasunari buruzko erantzun epikoa espero zuela, baina

¹ *El País* 2012- 04-05 <http://politica.elpais.com/politica/2012/04/05/actualidad/1333653419_849770.html> (Kontsulta: 2016-12-12).

J. Hernandez: (...) Kontua zen denek, aldiz, gauza bera erantzuten zutela, gehien gogoratzen zutena janaria zen. Janaria, gauzarik sinpleena, egun batean baserri batera joaten zirenean eta jaten zutenean.

Gerra eta errepresioari buruzko datu horiek islatzeko beharra argi ikusten dute kazetariak, baina 2012an teknikariek izandako eztabaidan egunkariak eskaintzen duten informazioari buruzko zalantzak agertu zituzten. Aranzadiko zenbait kideren esanetan, ordurako gizartea asebeteta zegoen prentsak gai honi buruz argitaratutako informazio guztiarekin. «Zer dago berri beste hilobi batean? Hezurak beste modu batean jarrita daudela?». Horregatik goretsi zituzten hilobiari buruzko berria erabiltzen zuten albisteak bestelako datuak eskaintzeko. Areago, emakumezkoen aurkako indarkeria jarri zuten adibide, oroimen historikoari buruzko informazioan egin beharrekoa azpimarratzeko:

L. Herrasti: Irakurlea erakartzen duena ez da zenbakia, historia da, kontakizuna, pertsonen bizitza. Eta emakume bat hil badute, zergatik hil dute? Ez bere senarra nazkagarri hutsa zelako, hori ere bai, noski, baina... batez ere, emakume hori egoera berezi batean bizi zelako, non bizi zen, zein egoeratan, nongoa zen, nor zen... (2012)

Eta horri, hain zuzen ere, eman diote berebiziko garrantzia kazetariak 2016ko eztabaidan. Datu orokorrekin batera «mikro-historiak», pertsonak, familiek edo herri bakoitzak zelan bizi izan zuten azaltzea garrantzitsua da irakurlearengana heltzeko.

Orain arte diskurtsoak «zer egin diguten» galderari erantzun dio, eta ez du azaldu «guk zer egin genuen»; gogoeta hori egin zuen Etxeberriak, eta gaineratu zuen: «Janaria lortzeko bando batetik bestera aldatu zirenen historiak ez dira kontatu».

Ildo berean aritu ziren teknikariak 2016ko eztabaidan. Haiek indusketetan bizi izandako esperientzietan oinarrituta bada ere, historia pertsonalen garrantzia azpimarratu zuten. Esaterako, indusketa-lanak ikusteko arratsaldero hilobira joaten zen senitartekoaren sentimenduak ekarri zituzten gogora. Pertsona horrek aita hilobi hartan zegoela uste zuen:

Desagerrarazitako pertsona baten semea: Arratsaldero etortzen zara, begiratzen dituzu [hezurak], eta aurkituko dituzula sinesten duzu, ikusiko dituzula².

² Taldeak ez zuen haren aita topatu.

Enriquek Arzak, Aranzadiko arkeologoak, argi du haiek lantzen duten arkeologia bizirik dagoela «ez delako iraganeko zerbait, hezurak ateratzean edota analizatzean bizi dugun testuingurua egungo historiak baldintzatzen du, egungo denborak, eta horrek balio bat ematen dio. Gure lanak izaera profesional tekniko bat du, bai eta oso humanoa den beste zerbait ere».

Horren harira, familia guztien mina ezberdina dela azpimarratu zuten teknikariek. Askotan ikusi dute, hilobi berean egonda ere, gizabanako bakoitzak bere historia duela. Indarrez desagerrarazitako pertsonaren historia kontatu ahal izateko, eta hezur horiei izena jarrai ahal izateko, desagertua izateari utzi behar dio *desagertuak*.

Kazetariak azpimarratu zuten bezala, teknikariek ere uste dute hildako guztien arteko lotura pairatutako injustizia dela: hilobi horretara eraman zituen injustizia. Pertsona bakoitzak bere historia propioa du, ordea, «horregatik gizabanakoaren ikuspuntutik tratatu behar da eta ez modu kolektiboan. Gizabanakoa eta gizabanako horren inguruko familia, horiek direlako historia honen guztiaren benetako protagonistak, bizirik dirauten pertsonak», gogoratu zuen Arzak.

Diskurtso beraren ildotik, Itxaso Martelok Ezkabako hilerria ekarri zuen eztabaidara. Bertan hildakoak botila batekin lurperatu zituzten, eta botilatxoaren barruan haiei buruzko informazio pertsonala zegoen, aitaren lanbidea, hildakoarena...

*I. Martelo: Gogoratzen dut beiratik zehar ikusten zela: Francisco Muñoz.
Niretzat hori izan zen... izena, abizena eta guztiz jartzen zenion... eta
indusketa amaitzen genuenean...*

«Bazoaz etxera Francisco, bazoaz etxera...».

Indusketan gertatzen den eskuratze-prozesu hori, hezurdura desarmatzeko momentua, oso une hunkigarria da teknikarientzat, hezurdurarekin batera hildakoaren historia ere desarmatzen dutelako, bai eta lehenengo aldiz haren heriotzari buruzko egia azalarazi ere. Desagertuaren aztarnak eskuratuta, orduan, desagertua izateari uzten dio *desagertuak*, bere izena berreskuratzen du. Indusketa teknikoaren bitartez pertsona horren historia erregistratuta geratuko da. Hortik aurrera, pertsona horri gertatu zitzaiona kontatu daiteke. Sonia Polok azpimarratu zuen bezala, «topatu arte ezin zen ezer frogatu. Hori diote, ezta? “ez zen ezer gertatu”, baina orduan erantzun dezakezu, “bai, jakina, bai gertatu zen”».

Izenaren garrantzia handia da, baita kazetariaren ikuspuntutik ere:

*J. C. Etxeberria: Kazetaritzan urte batzuk badaramatzagunok badakigu, ezta.
Oye, ponle nombre y apellidos eh! Eta bai, horrek balio du, historia konkretu
hau, pertsona hau. (2016)*

Horregatik guztiagatik, hain zuzen ere, azpimarratu nahi izan da behin eta berriro ikerketan honetan pertsonaia historikoen izenak duen garrantzia, izena dutenean askoz errazagoa delako irakurlearentzat harekin identifikatzea.

Morboa sustatzeko arriskua ere existitzen da. Horri buruz galdetzean teknikariei, Helena Ferrándizek morboa beste modu batean ulertzen duela adierazi zuen: esaterako, hilketari buruzko deskribatze zehatzak eskaintzea. Pertsonari buruzko datuak eskaintzean, ordea, errazagoa da pertsona horrek zein gaizki pasa duen ulertzeko ahalegina egitea. Hori bai, Francisco Ferrándiz antropologo sozialak agerian utzi nahi izan zuen moduan, «pertsona hori herriko burua bazen, hori ere azaldu behar duzu, horrek esanahi bat duelako, horregatik hil baitzuten. Ezin duzu soilik esan agure maitagarria zela, eta nekazari langilea... jarduera politikoa ere bazuen, sindikalista zen, herriko alkatea, alderdi sozialistaren kidea...», eta hori ere azaldu beharra dago.

Susanna Llidó arkeologoak berdin pentsatzen du. Arkeologoarentzat ezinbestekoa da pertsona hura maisu-maistra bazen horrela zehaztea, «suntsitutako estruktura oso bat delako, horregatik hil zuten», eta hori ere bada haren historiaren parte bat.

Protagonista historikoari buruzko informazioa eskaintzean, datu pertsonalak politikoak bezain garrantzitsuak dira, bien artean historia osatzen dutelako, arlo batetik alde humanoena erakusten dute eta enpatizatzeke aukera eskaintzen diote irakurleari, eta beste alde batetik, datu politiko sozialak ere eskaintzen ditu: zergatiak eta ondorioak ulertu ahal izateko.

3.2.4.4. Terminologia eta mezuaren kontraesanak

Albisteetan erabilitako terminologiaren garrantzia aztertu da ikerlan honetan. Kazetariak ere gogoan dute ideia hori.

Ume lapurtuen auziak gaurkotasun handia zuen 2012an, eta horren inguruko saturazioa azpimarratu zuten kazetariak 2012ko eztabaidan, filtrorik ez zelako egon ume lapurtuen gaian, eta informazioa oso nahastuta agertu zelako. Juan Carlos Etxeberriak hala kontatzen du bere esperientzian.

Gainerako gaietan ere, oroimen historikoari buruzko informazioa zabaltzeko orduan, mezu kontrajarriak aurkitu ditu Amagoia Gurrutxagak. 2016an egindako eztabaidan adierazi zuen bezala, badauka sententzia urte batetik aurrera izandako gertakariei tratamendu bat ematen dietela, baina aurrekoei beste bat, trataera horri buruzko inolako azalpenik eman gabe, eta horrek, Gurrutxagarren ustez, nahastu egiten du irakurlea. «Batzuk barkamena eskatu behar dute, beste hauek... ez utzi **bake sozialaren** alde, baina bake soziala garai honetarako bai, baina beste honetarako ez...». Gure hedabideak mezu kontrajarri beteta dauden ideia defendatu zuen *Berriako* kazetariak.

Gararen kasuan ikusi den moduan, batzuetan egunkariko sail batean argitaratzen dituzte oroimen historikoari buruzko albisteak, eta beste batzuetan beste batean (politika izan daiteke eta gizartea). Terminologiaren erabileran ardura bat badutela azpimarratu zuten kazetariak. «Terminologia gerrako kontuetan, adibidez, oso interesantea da. Oso zabaldua dago, esaterako, altxamendua, baina kolpea da! Goazen gauzak bere izenez deitzera, bestela haien terminologia erabiltzen ari gara eta hitzak ez dira inozenteak», Gurrutxagaren hitzetan.

3.2.4.5. Neutraltasuna

Hitzak, beraz, ez dira neutroak, baina elkarrizketatutako teknikariek eta kazetariak argi daukate ez dutela neutraltasuna bilatzen.

S. Llidó: Bada talde teknikoari buruz gogoan izan behar dugun gauza oso garrantzitsu bat, ez bakarrik Aranzadiri buruz, oroimen historikoari buruz orokorrean: inpartziala eta neutrala izateari buruzko ezberdintasuna. Ez da gauza bera. Jende neutralak, nire ustez, mina ematen du. Jende inpartziala, ordea, profesionala da. (2016)

U. Apaolaza: Ezin dugu ahaztu Oroimenari buruzko gai hauek guztiek badutela oinarri politikoa, giza eskubidetakoa..., ikuspuntu hori ezin dugu ahaztu. (2012)

Horregatik giza eskubideen aldeko mezua zabaltzeko garrantzitsua da testuinguru orokorra eta indibiduala azaltzea, areago, jendea erakartzeko beste modu bat da, giza eskubideen defentsa eginda, iraganeko injustiziak egungo injustiziekin lotzea.

Urko Apaolazak sinesten duenez, oroimen historikoa baliagarria izan daiteke, baita gaur egungo egoerak azaltzeko ere, eta horrek piztuko du jendearen jakin-mina. Iraganeko zauriak sendatzeaz gain, oroimen historikoari buruzko gogoetek lagundu dezakete egun gerra bizi duten herrialdeen egoerarekin gehiago konprometitzeko: «Guk lehenago bizi izan genuena bizi dute orain haiek. Goazen beraz, ardura pixka jartzen baita egungo egoeran ere. Hor dago lotura»; dei egin zuen *Argiako* kazetariak.

3.2.4.6. Iraganari zor zaion naturaltasuna

Iraganari buruz idaztea, berriz, ez da beti erraza, eta iraganak egungo jarreran duen eragina ere azpimarratu dute kazetariak. Familia batzuetan bizi izandakoak, bando batean edo bestean egoteak, lotsatu egiten gaitu gaur egun, baina kazetaritzak asmatu behar du horri aurre egiten. Horren harira kontatu zuen Hernandezek dokumental baten grabaketa egitean lekukotzak lortzeko

izandako zailtasunak. Durangoko emakumezko batek hainbat erreferentzia eman zizkien arren, askok ezetz esan baitzuten familia frankista zutelako. Antza denez, gerra osoa ezkutatuta pasa zuten anarkistek hil nahi zituztelako eta, gaur egun, emakume horren seme-alabek kontrako korrante ideologikoa dute, eta kostatu egiten zaie onartzea haien arbasoak karlistak izana. Kazetariak azpimarratu zuen bezala, alta, karlistak ziren «herriko gehienak, Durango, Karlistak ziren garaian! Eta horixe da, hain zuzen ere, egungo kontaketa periodistikoak onartu nahi ez duena».

Idea bi azpimarra daitezke hortik. Alde batetik, lehenago aipatutako iraganaren irakurketa interesatua, egungo beharretara moldatua dagoen kontaketa. Beste alde batetik, iraganari zaion beldurra. Izan ere, ideia hori behin baino gehiagotan agertu da eztabaida guztietan. Beldur horri aurre egiteko hedabideek zer egin behar duten galdetu zitzaizen kazetariei:

A. Gurrutxaga: Naturaltasunez eman informazioa erakusteko ez dela ezer gertatzen informatzeagatik. (...) beti nahasten gaituzte mendekuaren ideiarekin. Ez da mendekua. (2016)

Berriro ere agertu da pertsonen euren bizipenak kontatzeari buruzko garrantzia eta Mujikak gogoratu zuen pelikuletan askotan ikusten direla bizipen pertsonalak, eta naturaltasunez hartzen direla, gustuko izaten direla, literaturan bezala, hor idazlea askea da, «baina egunkarietan ere kontaktu behar dugu, horrek egiten duelako egoera baten aurrean enpatizatzea eta apurtzea blokeoa. Ez justifikatzeko ezer, baina bai zergatiak ulertzeko eta haien egoeran jartzeko kapazak izateko».

3.2.4.7. Kazetaritza-jardueraren ohiturak

Kazetariak aitortu dute, bestalde, beti ez dutela historia oso bat osatzeko baliabiderik, ezta denbora eta espazioa ere. Iturriei buruz hitz egitean dokumentuak lortzeko zailtasunak azpimarratu dituzte; baina informazioa izanda ere, hedabide bakoitzak baditu bere mugak. Etxeberriak arazoak ditu telebistak eskatzen dizkion 60 segundo horietan azaltzeko orain dela 40 urte gertatutako historia. «Duintasun profesionalagatik» dio, telebistarako pieza amaituta korrikan doala bere blogera idazten jarraitzeko, kontaktu beharreko guztia kontatzera. Hala eta guztiz ere, zailtasunak zailtasun, *agenda setting*ean egotea lortu dutelako pozik dago, oso garrantzitsua baita hori, hutsune informatiboan sartuta gaiari buruz hitz egitea lortu dutelako.

Elkarrizketatutako kasu gehienetan kazetariak oroimen historikoa landu dute ekimen propioagatik, eta eurek eskaini diote hedabideari gaia lantzea. Izan ere, bat egiten dute esatean gero eta espezializazio gutxiago bilatzen duela hedabideak kazetariengan. Teknikariak ere nabaritu dute hori. Arkeologoei galdetuta ea haien iritziz zer falta den hedabideetan indusketa bati buruz informatzean, batzuek diote kazetariak deus gutxi dakitela oroimen historikoaz. Haien ustez,

kazetariak ez dute gaia ezagutzen, inork ez duelako horri buruzko ardura bultzatzen. Horrek azaltzen du, besteak beste, izen abaniko handi batek sinatzea albisteak. Kiroletan, ordea, batez ere futbolean, espezializazioa gehiago lantzen da.

Herrastik dio askotan indusketetara joaten direla kazetariak uda delako, eta bestelako albisterik ez dutelako... Uste du hedabideak albisteetan hutsunea nabaritu behar duela inor bidaltzeko indusketetara³.

4.4.4.8. Instituzioen parte-hartzea

Albisteen eduki-analisan ikusi dugu adituen ahotsak garrantzi handia izan duela, bai eta zenbait instituziorenak ere. Kazetariak kritika zorrotza egin diote, besteak beste, unibertsitateari, gaiari buruzko ikerketa ofizial gehiago ez bideratzeagatik diktadura amaitu bezain laster. Era berean, ikerketarako gobernuko instituzioen laguntza ekonomikoaren beharra ere azpimarratu dute. Apaolazak, esaterako, gogoratu zuen Nafarroako fusilatutako aztertu zituzten bakarrak Altaffayllakoak izan zirela, «eta horiek unibertsitate kanpo zeuden, unibertsitatean inork ez zuen gaia ikertzen, ez Nafarroako unibertsitatean, ez EHU. Hasi dira ikertzen orain, eta zergatik hasi dira orain? Dirua dagoelako proiektuak ordaintzeko», gaineratu zuen *Argiako* kazetariak. Nabaria baita instituzioek diru-laguntzak eskaintzen dituztenetik ikerketak ugaritu egin direla, eta hori ere islatu da hedabideetan: *Garan*, adibidez, ikerketa eta jardunaldi buruzko informazioa maiz agertu da.

Gurrutxagak, bestalde, gogorarazi nahi izan zuen oroimena ez dutela instituzioek eskuratzen, herri-mugimenduen arrakasta izan dela egun lortutako militantzia. Herriz herri oroimena biltzen egondako jende anonimoaren lanak ahalbidetu zituen 2000. urtean hasitako indusketak eta geroko lanak. Hala eta guztiz ere, gaur egun, instituzioen eta gizarte-mugimenduen arteko harremana alde bikoia da, eta harreman horrek eragina izan du hedabideen diskurtsoan ere. Kazetariak argi dute mugimenduek bultzatu dituztela instituzioak oroimen historikoaren eskuratzean parte hartzeko, eta instituzioetako legeek eragin dute hedabideen agendan agertzea eta terminologia moldatzea.

J.C. Etxeberria: Ofizialtasuna ematen zaionean, kontaketa ere sortzen da (...) legeak ezartzen hasten direnean, estaldura legala ematen zaio aurretik zegoen mugimendu bati. (...) Gai hori hasten da komunikabideetara iristen edo albiste bihurtzen da lege bat onartu delako eta derrepente hasten gara hizketan eta enteratzen gara ez dakit noren aita ez dakit non dagoela. (2016)

³ Azkeneko urteotan, ordea, Aranzadi Zientzia Elkartek egiten dituen indusketa guztietara joaten da Jaurlaritzako ordezkariaren bat. Etorkizunera begira interesgarria izango da aztertzea horrek hedabideetan izan duen eragina.

4.4.4.9. Urteetan zehar egondako aldaketak

Eztabaidak ikerketa honen hasieran eta amaieran antolatu izanak aldaketak aztertzeo aukera eskaini du. Areago, galdetu barik aldaketa horiek 2016ko eztabaidara ekarri zituen Urko Apaolazak.

U. Apaolaza: Lehenago aipatu duzu errepresioa eta nik bai nabaritu dut, adibidez, azken urteotan, 2012an aurreko talde eztabaida egin genuenetik honera nola ireki den abaniko bat ikertzeko beste errepresio mota batzuk, adibidez, emakumeen aurkako errepresioa.

Gararen diskurtsoari buruz egindako analisisan lortutako datuen arabera, emakumezkoari buruzko kontakizuna itzalean geratu da, baina lagin-denboraren amaieratik hona *Gara* ere Apaolazak igarritako aldaketaren lekuko izan den aztertu ahal izateko, etorkizuneko ikerketaren bati begiratu beharko zaio. Edonola ere, ikerketa-lan honetan lortutako datuek erakusten duten legez, eta *Argiako* erredaktoreak argi duen bezala, orain arte, «gerra-garaiko kontakizunetan [emakumeak] biktimak dira, edo bestela, heroiak izan behar dute, ekintzaileak eta heroiak, milizianak. Ez da kontuan izaten, ordea, zer-nolako erresistentzia egin zuten haien etxeetan, beraien familiak bizirik iraunarazten». Elkarrizketak jaso dituztenei askotan gertatu zaie adineko andre bati galdetzean gerran eta gerraostean egindakoari buruz, eta erantzutea: «ah, baina ni? Nik ez nuen ezer egin...». «Ez, ez zenuen ezer egin, baina iraun zenuen, eta egin zenuen hori, eta lagundu zenion beste horri eta bata eta beste» erantzun zuen Apaolazak emakumeen inguruko egoerari buruz.

Itxaropena badago, ordea, kazetariak, behintzat, horrela ikusten du, pixkanaka-pixkanaka zabaltzen doalako eta horrek errepresioa eta kontakizunen abanikoa irekitzen du. *Argiakoaren* hitzetan, «hasiera batean igual gehiago zen fusilatua eta mingarriena nolabait (...) muturreko gauzak. Eta orain gero eta gehiago konturatzen gara mikro-errepresio horiek ere eragin handia izan zutela».

Lekukotzen grabaketaren harira, teknikariek ere nabaritu dute aldaketa. Helena Ferrándizek kontatu zuen elkarrizketak grabatzen hasi zenean behin baino gehiagotan eskatu ziotela elkarrizketa egin ostean grabaketa ezabatzea. Kasu batean, 80 urteko emakume bati elkarrizketa egin, senarra alboan zuela, eta historia amaitzean senarrak esan zion 50 urte zeramatela ezkondu eta lehenengo aldiz entzun ziola hitz egiten haren aitari buruz. Emakumea, hori bai, ezin hobeto geratu zen elkarrizketa amaitzean, baina egun bi geroago deitu zion Ferrándizi eskatzeko, mesedez, ezaba zezan grabaketa seme-alabek esan ziotelako ez zetorrela harira horrelakoak kontatzea horrenbeste denbora igaro ostean. Zorionez, dio Helena Ferrándizek, indusketetan gertatzen den bezala, orain jendeak naturaltasun handiagoarekin egiten du berba. Izan ere, indusketen kasuan ere aldaketak egon dira, nolabaiteko normalizazioa nabaritzen joan dira teknikariak; areago, judizializazio ezak eragin du

tokian tokiko gizarteak berak ezartzea indusketaren inguruko erritualak. Hau da, indusketak egiteko teknika antropologikoak ezagutu eta aplikatu arren, indusketaren beraren inguruan gertatzen diren erritual guztien kudeaketa, omenaldiak, nola bideratu, familiak eta elkarteak eurak joan dira asmatzen denboran zehar. Sonia Polok Aranzadiren indusketen kasuan, elkargune bezala ulertzen du hilobia irekitzeko momentua.

S. Polo: (...) eta hilobitik gora begiratzan duzu eta hor dago jendea, begiratzan, hamaiketako ere ekartzen dute... baina egia da badela jendeak ezagutu nahi duen gai bat, eta argitara ateratzen lagundu behar dugu. Ez badugu agerian jartzen ez da aterako, eta jendeak ez du ezagutuko. Ezagutzera eman behar dugu, bestela ematen du ez dela gertatu. Oraindik ere jende askok esaten baitu gezurra dela. (2016)

Dibulgazio horrek, ordea, prezio bat du. 2016ko ekainean Otsaportillon, Nafarroan, egindako indusketara EITBko talde bat joan zen grabatzera, gerora aterako zuten Francisco Etxeberriari buruzko telesail baten parte bezala. Enrique Arza bertan egon zen, baita ikertzaile hau ere, eta hein handi batean «zirku mediatikoa» izan zen. Indusketara joan eta produktorea, lau kamera, zuzendaria eta bestelako pertsonaiak zeuden han. Sakrifizio moduan ikusi zuen Arzak *zirku*a, indusketa-lanak zabaltzeko balio duen espektakulua.

Francisco Ferrándizi, bestalde, kezka eragiten dio neurririk gabeko estaldura horrek. Izan ere, egoera latzak bizi izan ditu: indusketa berean, hiru edo lau dokumentaletarako proiektuak elkartu ziren; haien elkarrizketak, antropologikoak eta indusketaren beraren ikerketarako beharrezkoak. Senitartekoen nekea susmatu zuen bertan; ikertzaile honek Otsaportillon susmatu zuen neke bera. Antropologoaren elkarrizketa erdi-estrukturatua da «talde teknikoak desagerrarazitako pertsona nor den ezagutzeko behar dituen datuak bildu ahal izateko». Kazetariarenak, kasu honetan behintzat, batez ere izenburuak bilatzen ditu.

Helena Ferrándizek gogoratzen du behin senitarteko batek eskatu ziola argazkilariari esatea negar egiten zuen bitartean argazkiak ateratzeari uzteko.

F. Ferrándiz: Orduan konturatzen zara senitartekoa hilobira heldu aurretik lau edo bost kameretatik pasa dela... baina ez daude horretarako prest, estres ikaragarria eragiten du senitartekoen artean. Guk askotan ez dugu ezta elkarrizketa egin ere, horregatik. (...) Zenbait kasutan presio mediatikoak indusketak berak baino estres handiagoa eragin du. (2016)

Beharrezkoa da, berriz, dibulgazioa, eta dibulgazio hori indusketetatik kanpo gertatzen diren ekitaldien bitartez ere egiten da, gaian sakontzeko aukera eskaintzen dutelako ekitaldi horiek. Horretarako, ostera, ekitaldi horiei buruz ere informatu behar dute hedabideek, gizarteak parte hartu ahal izateko. Almudena Garciak, Aranzadiko arkeologoak, sarritan kontatzen die lagunei zer lan egiten duen, eta oroimen historikoaren aferak ezagutzen dituzte, bereziki, hark kontatzen dizkielako. Garciak argi du, alta, «entzuten dituztenean lau pertsona gaiari buruz sakontzen, eta dokumentala ikusten badute gero... etxera bueltatzen dira bestelako ideiarekin, sakonagoa eta jakintza handiagoarekin, *El País* gainbegiratzeagatik lortzen duten jakintza baino handiagoa». Hedabideen jarduera-ohiturek informazioari jartzen dizkieten mugak gainditu ahal ditu irakurleak horrelako ekitaldietan parte hartuz gero. Horregatik azpimarratu da ikerketan horrelako jardunaldiei buruz alde zuzenetik informatzeak duen garrantzia.

4.4.4.10. Hizkuntza eta zabalkuntza

Elkarrizketetarako hautatutako kazetari guztiek (lehenengo eztabaidan parte hartu zuen *Grupo noticias*-eko kazetariak izan ezik) euskarazko hedabideetan egiten dute lan, edo, gutxienez, albisteak euskaraz eta gaztelaniaz argitaratzen dituzten hedabideetan. Hori gogoan, euskarazko eta gaztelaniazko albisteen artean ezberdintasunak nabaritzen dituztela esan zuten. *Berriako* Amagoia Gurrutxagak, adibidez, zalantzarik ez du haiek argitaratzen dituzten berriek hurrengo batean gaztelaniazko hedabide batek ateratzen ez baditu ez dutela oihartzunik. Horrela bizi du Juan Carlos Etxeberriak EiTbn ere, hark badaki zeri ematen dioten lehentasuna Etb1en edo Etb2n. Gari Mujikak ere antzeko egoerak bizi ditu *Garan*, badakitelako hedadura handiagoa dutela gaztelaniaz idatzitako albisteek euskarazkoek baino.

Ikerlan honetan, ez da euskaraz eta gaztelaniaz idatzitako albisteen arteko konparaketarik egin, baina kazetarien iritziak entzun ostean, bada etorkizunerako ikerketetarako kontuan izan beharreko datu bat.

4.4.4.11. Gaiaren etorkizuna

Saturazioa aipatu arren eztabaidaren batean, kazetariak badakite oroimen historikoaren gaiak etorkizuna duela, informazio asko dagoela oraindik ere gizartera zabaltzeko. Zenbait kazetarik defendatu dute hainbat urtetan zehar distantzia nahikoa ez dela egon kazetaritzaren alorretik gaia behar bezala jorratzeko, baina kontakizunak aurrera doaz, eta oraindik ere ibilbide handiko gaia dela uste dute. Hori bai, distantzia horren harira, Mujikak azpimarratu zuen bezala, «gu gara gerra bizi izan zutenen bilobak, agian, trantsizioaren garaiko errepresioa edo ETaren gatazka jasan dutenenak, agian hemendik 20 urtera, hasiko dute eztabaidatzen». Edozein kasutan ere, *Berriakoak* argi du:

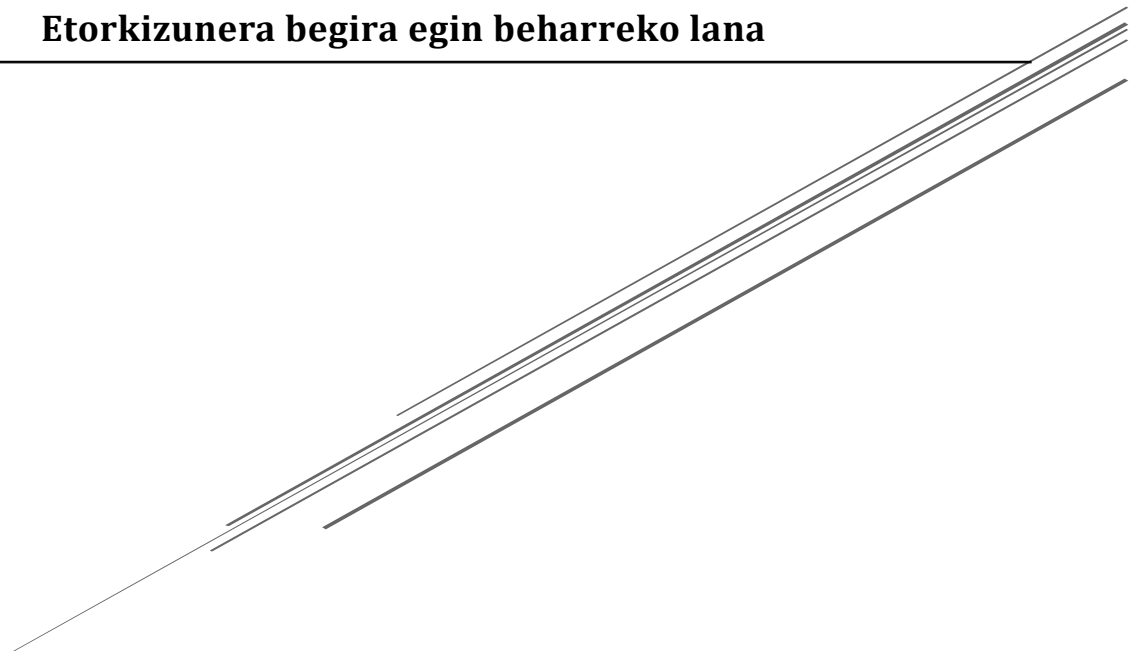
Gure lana ondo egiten badugu, jendeak irakurriko du gustu handiz.

D. Ondorioak

1. Hipotesiak eta ondorioak

- 1.1. **Hipotesia:** Egunkarian argitaratu den historia egungo interesen arabera gogoratzen den gertakaria da.
- 1.2. **Hipotesia:** Kazetari askok interes propioak bultzatuta lantzen dute oroimen historikoa beren hedabideetan.
- 1.3. **Hipotesia:** Emakumearen irudia ez da hedabideetan islatzen.
- 1.4. **Hipotesia:** Egunkariak gerrari buruzko irakurketa erromantikoa egin du.
- 1.5. **Hipotesia:** Egungo interesek ekintza kolektiboaren markoan eraikitako mezua baldintzatu dute.

2. Etorkizunera begira egin beharreko lana

1. Hipotesiak eta ondorioak

Ikerlan honen sarreran esan bezala, ikertzaile batek bere buruari egin behar dion galdera ez da haren ikerketa erabilgarria izango den ala ez, baizik eta zertarako eta norentzat izango den erabilgarria. Ikerketa honek balio nahi izan du oroimen historikoari buruzko komunikazioa hobetzearen aldeko tresnak zabaltzeko, eta, horrekin batera, oroimenaren eskuratze- prozesua bera ulergarriagoa egiteko.

Giza eskubideen aldeko aktibismo komunikatiboan oinarrituta, hedabideek kontuan izan beharreko jarraibidea marraztu da tesi-ikerketan zehar. Aurkeztutako *Gararen* analisia jarraibide horretan oinarrituta dago, egungo albisteen bitartez ikertzeko egunkariak eskuratutako oroimena. Azkeneko orrialde hauetan *Gara* egunkariari egindako azterketaren ondorioak azalduko dira.

Ikergaiaren egoera atalean estatu-kolpearen ondorioz sustatutako gerra eta errepresioa ekarri dira gogora genero-ikuspegiari arreta berezia eskainita. Bertan, garaiko testuinguru politiko-soziala azaldu eta 1936ko kolpeak, gerrak eta diktadurak eragindako errepresioaren analisia egin da. Biolentzia, berez, *alde bietan* egon bazen ere, batzuek eta besteek eragindako mina ez da alderagarria, ez forman ez intentsitatean. II. Errepublikako gobernuaren aurka egin zutenen indarkeria Bourgoisek azaldutako zuzeneneko indarkeria politikoa, egituratua, sinbolikoa eta egunerokoa izan zen; gainera, diktadurak iraun zuen 40 urteetan zehar sufritu zuen errepresio hori gizarteak.

Diktaduraren erregimenak eragin handia izan zuen gizartearen eta familiaren beraren egituraketan. Emakumeak Errepublikan eskuratutako eskubideak galtzeaz gain, esfera pribatura kondenatu zituen. Langileen eskubideak murriztu, diktadorearen ideologiarekin bat egiten ez zuen kultura oro ilegalizatu... Urteak aurrera joan ahala, ordea, errepresioaren eta erregimenaren aurkako mugimenduak sortzen eta indartzen hasi ziren, batez ere Hego Euskal Herrian. Euskal apaizen borroka eskubide sozialen alde, langileen borroka baldintza ekonomikoak hobetzeko, kultur elkarten lana euskara eta euskal ideologia babesteko... 1936tik 1978ko konstituzioa onartu arteko garaia oso luzea, plurala eta konplexua izan zen Hego Euskal Herrian, bai eta Iparraldean ere.

Urte horietan guztietan zehar ezarritako beldurrak eragin zuen familia askotan sufritutako errepresioari buruzko isiltasuna adostea. Gizartearen parte batek, ordea, bere desagertuak eta oroimena eskuratzeko lanak bultzatzen jarraitu zuen.

a) hipotesia

Egunkarian argitaratu den historia egungo interesen arabera gogoratzen den gertakaria da

Hedabideen helburu nagusia gertakariei buruz informatzea da. Historia eta oraina lotuta daudenean, ordea, informazioaren markoa konplexuagoa da, baina ezin da ahaztu egungo egunkariak etorkizuneko artxiboen iturriak direla eta orain egiten den iraganeko interpretazioak eragin zuzena izango duela etorkizunean iraganari buruz gogoratuko den horretan.

i. Egungo gertakari-albisteen arabera zein da *Garak* egin duen historiaren interpretazioa?

Gara egunkariak garatutako diskurtso orokorraren arabera, oroimen historikoaren garairik esanguratsuen 1936ko gerra izan zen, gerora etorritako diktaduran errepresio handia egon zela azpimarratuta.

Protagonista historikoei dagokienez: Errepublikako gobernuari leial mantendu ziren pertsonak izen-abizenekin aurkeztu ditu. Kazetariak eta teknikariak behin baino gehiagotan adierazi zutenaren harira, izenaren eta datu pertsonalen bitartez benetako pertsonen irudia eskaini du eta hurbiltasun emozionala bultzatu du egunkariak. Hori bai, gizonezkoak ziren, euskal abertzale errepublikanoak, Euskal Herrikoak eta EAE-ANV eta EAJ-PNV alderdikoak, ANV-EAEkoen lana goraiapatuta. Gudan gudari heroiak izan ziren, eta atzealdean zibilek eta umeek pairatu zuten errepresioa: biktima zibil inozentea.

Protagonista kolpistak gutxiago agertu dira eta gutxiago deskribatu ditu *Garak*. Francoren izenak pisu handia izan du; diktadorearen eta beste kargudunen izenak bakarrik aipatu ditu. Erregimena bera aurkeztu du errepresioaren eragile bezala. Aniztasun politiko eta militar txikiagoa eskaini die kolpistei; izen-abizenik edo bestelako datu pertsonalik gabeko militar legez aurkeztu ditu. Irudi abstraktua eraiki du kolpisten inguruan, irakurlearekiko urruntasun emozionala garatuta.

Gerrara behartuta joan zirenen oroimena ez du eskuratu, eta biktima-izaera protagonista leialari bakarrik onartu dio. Protagonista historiko kolpistari izenik ez aitortzeaz gain, biktima izanari buruzko aukera ez du diskurtsoak aurreikusi.

Gerraosteko diktadura-garaian erregimenaren aurka eratutako mugimenduen aniztasuna ez da egunkariaren diskurtsoan islatu: 50eko hamarkadatik aurrera erregimenaren aurka aritutako sindikatuen eta bestelako langile-mugimenduen borroak ez du protagonismorik izan, ezta euskal apaizen borroak ere, nahiz eta gaur egungo langile mugimenduaren aldeko jarrera aitortu

egunkariak. Esan bezala, *gudariaren* irudia nagusitu da, baina *gudari* hitzaren erabileraren bitartez: *Euzko Gudarosteko* soldadua irudia nahastu du ondorengo hamarkadetan erregimenaren aurka aritu ziren militanteen irudiarekin, batez ere ETAko militanteen irudiarekin. Ildo berean, diskurtsoak ez du gogoetarik egin frankismoaren aldeko euskaldunei buruz eta erregimenaren aldeko oligarkia euskalduna ez du aipatu; eztabaida-taldetan kazetariak aitatu bezala, aztergaiaren historia naturaltasunez lantzeko mugak oraindik bizirik mantentzen direla baieztatuta.

ii. Eragina izan al dute egunkariaren diskurtsoan egungo egoera eta aldaketa soziopolitikoak?

Diskurtsoa eta diskurtsoaren markoa moldatzen joan da 2000tik 2012ra. Garai bakoitzeko testuinguru soziopolitikoak markatzen dituen beharretan oinarritu da iraganeko irakurketa eta iragan hartako pertsonaien identitatea deskribatzeko. Alde batetik, biktimaren izaera erabaki instituzionalen diskurtsora egokitu da. Lege-araudien bitartez instituzioek aitortutako biktima-izaera bereganatu du egunkariak. Instituzioek diktaduraren aurka borrokatu ziren *heroiei* biktima-izaera aitortzeko prozesua irekita, hedabideak ere moldatu egin du diskurtsoa biktima-izaeraren alde; alegia, araudiek biktimen aitortza jasotzean egunkaria ere biktima inozentearen aitortza azpimarratzen hasi da, betiere, diktaduraren aurka aritu zirenei buruz hitz egiteko.

Beste alde batetik, iraganeko identitate zehatz baten eraikitze interesatua egin du. Iraganeko protagonisten eta haien borrokaren irudia gehiegi sinplifikatu egin du identitate anitzeko iraganari zor zaion zintzotasuna eskaini barik. 1936ko gerran Euskal Herriaren alde borrokatu ziren guztiak euskal *gudari* heroiak bezala aurkeztu ditu. Frankista euskaldunak ere egon zirela ez du onartu eta kolpearen aldeko guztiak gizatasunik gabeko frankistak bihurtu ditu.

1. hipotesiari dagokionez, beraz, *Garak* argitaratu duen historia egungo interesen arabera gogoratu den gertakaria izan da. Egunkariak ez du asmatu iraganari aurre egiten, iraganeko testuinguruaren bitartez egungo egoera azaltzeko. Identitate zehatz baten aldeko oroimena eskuratu du, eta iraganeko testuingurua kontuan izan barik, egungo begiekin gogoratu den historia azaldu du. Gerraren borroka-gunean bizitza galdu zutenen heroitasuna goraiatu du egungo gatazkaren borroka 1936ko gerraren jarraipen bezala islatzeko eta justifikatzeko.

b) hipotesia

Kazetari askok interes propioak bultzatuta lantzen dute oroimen historikoa hedabideetan

Oroimen historikoa eskuratzeko prozesua gizarte zibilaren eskutik etorri zen, eta kazetari asko eskuratzeko-prozesuaren aldeko mugimendu horren parte ziren.

i. Oroimenari buruz zer-nolako ezagutza dute gaia lantzen duten kazetariak?

Albisteak sinatu zituzten kazetarien artean, zenbait izen errepikatu dira asko, eta horrek espezializazio minimo bat aitortzen dio kazetari horri. Lagin osoaren datuak aztertuta, ordea, oroimen historikoari buruzko gaia landu duten kazetari-izenen abaniko handia erakutsi dute emaitzek.

Aztertutako albisteetan, informazioaren kalitatearekin zerikusia duten sinesgarritasun-hutsuneak topatu ditu ikerketa honek. Zehaztasunik ezak, gertakari historikoei buruzko datuetan edota protagonisten izenetan, zalantzan jarri du kazetariaren ezagutza zenbait kasutan; informazioak eskaintzen dituen gainerako datuen sinesgarritasuna kolokan jartzen du zehaztasunik ez horrek. Elkarrizketatutako teknikariak ere horrelako akatsak nabarmendu dituzte haiengana jotzen duten kazetarien artean.

Elkarrizketatutako kazetariak, bestalde, historia bat osatzeko duten denbora, baliabide eta espazio falta salatu dute. Haietako askok beren hedabideetatik kanpo lantzen dute gaia, hain zuzen ere, kazetaritza-jardueraren ohiturak ekiditeko eta gaia behar bezala landu ahal izateko. Areago, askotan interes propioak bultzatuta landu dute gaia hedabideetan.

ii. Terminologia zaintzen al dute kazetariak?

Egunkariak sinonimotzat aurkeztu ditu *altxamendua* eta *estatu-kolpea*, baita *frankismoa* eta *faxismoa* ere. Horrelako kontzeptuak nahasteak, berriz, zehaztasun falta adierazten du.

Oso bestelako esanahia eta konnotazioa dute termino horiek: estatu-kolpea militar talde batek estatu bati eraso egitea da, indarraren bitartez gobernu bereganatzeko. Altxamendua, ordea, jendea altxatzea da, modu bidegabean jokatzeko duen gobernuaren aurka, herriaren egoera aldatzeko helburuarekin. Frankismoari dagokionez, Francoren erregimenari diktadura-garaian ezarri zitzaion izena da, diktadura baten izaera faxistari inolako erreferentziarik egiten ez dion terminoa.

Elkarrizketatutako kazetariak, bestalde, bai azpimarratu zuten terminologia zaintzeari buruzko garrantzia Francoren diktaduran ezarritako terminologia ez bereganatzeko.

Beraz, ikerketa honen arabera, kazetari askok interes propioak bultzatuta lantzen dute oroimen historikoa beren hedabideetan. Alta bada, hedabideak behartzen dituen kazetaritza-jardunaren ohiturek eta kazetariaren beraren ezagutzak eta irizpide propioek eragin zuzena dute informazioari eskaintzen zaion tratamenduan.

c) hipotesia

Emakumearen irudia ez da hedabidean islatu

Emakumearen aurkako indarkeriak arazo soziala izaten jarraitzen du gaur egun; hedabideek erantzukizun handia dute emakumeari buruz zabaltzen duten irudian eta indarkeria horri aurre egin ahal izateko. Historian zehar emakumea gizonaren menpe islatu da, andrearen gaitasunak azpimarratu barik. Horrez gain, urteetan sufritutako errepresio ikusezina ez da behar bezala azaldu. Ageriko indarkeria fisikoari buruz gero eta gehiago hitz egiten bada ere, indarkeria horri buruzko gogoeta esanguratsurik ez da egin.

i. Eskuratu al du egunkariak emakumearen oroimena?

Ez. Genero maskulinoa nagusitu da *Gararen* diskurtsoan, eta emakumeak agertu direnean gizonezko batekin azaldu dira. Horrez gain, albistea bera emakumezkoei buruz izan denean, egunkariak ez du gaia profitatu garaiko emakumeen egunerokotasuna islatzeko: ez pairatutako sufrimendua, ez burututako borroka familiaren estruktura mantentzeko, ez eta eskubide sozialen alde egindako lana ere. Emakumezkoari genero-protagonismoa ukatu zaio.

ii. Zer-nolako irudia eskaini dio emakumeari?

Kazetariak eztabaida-taldetan azalerazi zutena berretsi dute analisiaren datuek: emakumezkoak, gehienbat, errepresioaren biktima pasiboak izan dira, haietako asko gizonezkoen alaba, emazte edota amaren rolean. Atzeguardian lan egin zuten emakume antolatu taldeen historia ez da eskuratu. Esaterako, kartzelen inguruko errepresioa maiz azaldu da diskurtsoan, baina *Emakume Abertzale Batzaren* parte-hartzea presoan aldeko laguntzan ez da historiari buruz hautatutako markoan azaldu. Margariten kasuan eta Falangearen sekzio femeninoaren kasuan, gauza bera, haien esku-hartzea gerran eta diktaduran ez da azaldu. Emakumeak atzeguardian eta errepresioan egindako lanari buruzko diskurtsorik ez du landu *Garak*, ez leialei buruz, ez kolpistei buruz.

Errepresioak familian eragindako kaltea bai aipatu du, baina emakumeak jasandako karga azpimarratu barik. Horren harira, generoan oinarritutako indarkeriari ere ez dio arretarik jarri, nahiz eta gaur egungo arazo larri bat izaten jarraitu.

Hirugarren hipotesiak aurreikusten zuen bezala, emakumeari buruz hedabideak eskainitako irudiak ez du errealitatea islatu. Alde batetik, protagonista maskulinoa izan da. Andreami ez zaio aitortu atzeguardian egindako lana eta biktima pasibo bezala aurkeztu du egunkariak. Generoan oinarritutako indarkeriari buruzko gogoetarik ez du egin. Errepresio-kasuren bat aipatu duenean, kasu isolatuta legez aurkeztu du eta egun arazoa izaten jarraitzen duen biolentziaren inguruko injustizia ez da azaldu; ezta konpontzeko itxaropenik eskaini ere. Emakumearen irudi ahula eskainita, ez zaio ahalmen-gaitasunik onartu eta, ondorioz, generoan oinarritutako indarkeriaren borrokari ez dio mesederik egin.

d) hipotesia

Egunkariak gerrari buruzko irakurketa erromantikoa egin du

Gerra izan da gehien azaldu den denbora historikoa, eta euskal *gudaria* protagonismo handien izan duen pertsonaia, justizia eta Euskal Herriaren alde borrokatu zen soldadua. Justiziaren alde edo kontra borrokatuta ere, gerraren baldintzak beti dira latzak: borroka-guneko biolentzia, heriotzak, desagertuak, gosea, beldurra, parte-hartze behartuta...

i. Zein injustizia mota azpimarratu ditu eta zein ez?

Begi-bistako indarkeria fisikoa izan da egunkariak gehien azpimarratu duen injustizia: askatasun-gabetzea, fusilamenduak eta, bereziki, gerra eta gerraren borroka-gunean gertatutako bortizkeria. Kolpistek indarkeria erabiltzeko arrazoi nagusia gerra izan zen *Gararen* diskurtsoaren arabera, eta Errepublikako gobernuari leial mantendu zirenen artean justiziaren aldeko borroka.

Generoan oinarritutako indarkeria, berriz, pasadizoko gertaera izan da emakumezkoen aurkako kasuetan, eta gizonezkoen aurkako indarkeria sexuala ez da existitu egunkariaren diskurtsoan, areago, homosexualen aurkako politikak itzalean mantendu dira.

Indarrez desagerrarazitako biktimen harira, nahiz eta *desagertua* hitza hasieratik erabili, egunkariak ez du nazioarteko legediak arlo horretan emandako aurrerapausoei buruzko azalpenik eskaini, ezta nazioarteko adibiderik azaldu ere.

Bestalde, indarkeria sinbolikoak, alegia, beldurra eta identitatearen ukapenaren moduko estrategiak, aipatu egin diren arren, ez dira testuinguru nagusi baten barnean kokatu; garrantzi handiagoa eman die begi-bistako indarkeriari eta gerrari, eguneroko indarkeria ikusezinari baino.

Injustiziaren gaineko larritasuna tokian tokiko gertakari gisa aurkeztu da askotan, testuinguru geografiko zabalagorik eskaini gabe; salbuespenezko jazoeratzat aurkeztu ditu biolentziazko gertakariak, antolatutako errepresio sistematikotzat hartu beharrean.

ii. Gerra aipatzean, zer-nolako irudia sortu du horren inguruan?

Esan bezala, aztertutako diskurtsoaren arabera, kolpistek gerra batean zirelako erabili zuten indarkeria; gerra estatu-kolpearen aurkako erantzuna izan zela azaldu barik. Leialek gerra hartan parte hartu zuten justiziaren eta Euskal Herriaren defentsan.

Injustiziaren aurkako borroka hartan, ordea, diskurtsoak ez du gerraren izaeran sakondu. Estatu-kolpearen beraren motibo ideologikoak ez dira azaldu, ezta haren ondorioak ere. Gerraren irakurketa sinplista egin du irakurketa erromantikoaren alde. Kazetari batek eztabaidetan nabarmendu zuen moduan, gudara behartuta joan zirenen historiak, bando batetik bestera janari bila joan zirenen sufrimendua, familiaren barneko banaketak eta geroko elkarretaratzeak... sakontasunik gabeko diskurtsoan desagertu dira. Gerra eta borrokarako beharra justizia eta Euskal Herriaren alde ordaindu beharreko sakrifizioen markoan islatu da.

Gerraren testuingurua profitatu du Euskal Herriaren alde EAE-ANVk egindako lana azpimarratzeko, garai hartako injustiziaren aurka 1936ko euskal gobernuak eta armadak erakutsitako alderdien eta ideologiaren arteko batuketari erreferentzia handirik egin gabe.

Laugarren hipotesiak zioen bezala, beraz, **gerrari buruzko irakurketa erromantikoa egin du Garak**. Borroka-guneko begi-bistako errepresioa azaldu bada ere, guden krudeltasunak eta haren ondorioek ez dute aparteko arretarik jaso Gerrari buruzko irakurketa erromantiko batek borroka-gunean gertatzen den krudeltasuna eta injustizia ezkututzen du.

e) hipotesia

Egungo interesek baldintzatu dute ekintza kolektiboaren markoan eraikitako mezua

Informazioak ulergarria izan behar du, eta, ekintza kolektiboaren markoaren barruan neurtzen bada, ulergarria izatearekin batera injustiziaren aurkako sentimendua eragin behar du. Informazioaren kalitatea eskasa baldin bada eta egungo ikuspuntutik begiratzen badio iraganari, ordea, ez da ondo ulertuko eta ez du ekintza kolektiboaren markoak bilatzen duen helburua beteko.

i. Oroimen historikoaren eskuratzeko-prozesuaren zein arlo azpimarratu ditu Garak?

Eta nola?

Gizarteak memoriari egindako omenaldia islatu du egunkariak, omenaldien inguruko gertakarien bitartez. Areago, gizarteak antolatutako jardunaldien berri ere eman du, baina informazioa gehienetan ekitaldia izan ostean argitaratu du, bertan parte hartzeko aukerarik eskaini gabe irakurleari.

Informazioaren kalitateak hutsuneak izan ditu. Hutsune horien zenbait ezaugarrik, berriz, bat egin dute diskurtsoaren ildo nagusiarekin. Bestela esanda, bai elkarteen bai adituen ahotsak entzun egin dira *Garak*. Horrek indarra eskaini dio diskurtsoari, adituek eta tokian tokiko elkarteek eskaintzen duten sinesgarritasunagatik eta elkarteei aitortzen zaien balioagatik. Historiaren lekukoek, ordea, ez dute berebiziko protagonismoa izan, ez albisteetan agertzeko ez haien iritzia plazaratzeko. Alderdi politikoei dagokienez, ezker abertzalearen inguruko ahotsa izan da gehien entzun dena. Horrek bat egiten du, esan bezala, oroimen historikoaren inguruan eraikitako diskurtsoarekin: protagonismo garrantzitsuena EAE-ANVko gudariari eman zaio. Bestalde, Nafarroa estaldura gehien izan duen lurraldea izan da. Beste muturrean Iparraldea: bertako albistek anekdotikoak izan dira.

ii. Nabarmendu al ditu egunkariak 1936ko estatu-kolpearen ondorioz gertatutako

giza eskubideen urraketak?

Orokorrean, injustizia eta errepresioa egon zela agerian utzi badu ere, gerrari eman dio protagonismoa, gudaren irakurketa erromantikoa eginda. Askotan modu isolatuan aurkeztu du biolentzia eta ez dio ardura larririk eskaini, indarkeriaren izaera sistematikoari... Areago, historiaren narrazioa kokatze geografikorik gabe edo tokian tokiko gertakari bezala aurkeztu du, prozedura orokor moduan azaldu beharrean.

Indusketen estalduran, ordea, hobien inguruko prozesua azalduta geratu da. Horrekin batera, agerian utzi du desagertze behartuak senitartekoei dakarkien mina, azpimarratuta desagertutakoak *gu* bezalako pertsonak zirela, Teknikari batek azaldu bezala, historiak direlako irakurleak erakartzen dituztenak, eta kazetariak azaldu zutenaren ildotik, horretarako emozioa erabili behar dutelako. Kasu horretan, galdutako lagun maiteak non diren ezagutzeko ahalmen itxaropentsua bai izan da diskurtsoaren parte; indusketa-lanen garrantzia azpimarratu du. Indarrez desagerrarazitako biktimaren inguruko nazioarteko araudiak emandako aurrerapausoak, alta, azaldu barik geratu dira, giza eskubideen aldeko behar legalak duen garrantzia behar sozialaren pean geratuta.

Desagertze behartu horiekin batera gertatutako bestelako giza eskubideen urraketak; biolentzia ekonomikoa, ideologikoa eta kulturala; familia eta emakumezkoei eragindako kalteak, eta aipatutako errepresio sistematikoak gerraren gehiegizko estalduraren gerizpean geratu dira.

Beraz, bosgarren hipotesi honek dioen bezala, egungo interesek eragina dute oroimen historikoari buruzko ekintza kolektiboaren markoan.

Injustiziari dagokionez, gatazkaren oinarrien testuinguru faltak eta neurritz gaineko gerraren estaldurak injustiziari buruzko diskurtsoa ahuldu dute eta protagonismoa kendu diote diktadura osoan zehar eragindako bestelako indarkeria ikusgarri eta ikusezinaren izaera sistematikoari.

Ahalmen itxaropentsuaren ikuspuntua ere aldatzen joan da. Indarrez desagerrarazitako biktimak aurkitzeko itxaropenari dagokionez, itxaropena eta ahalmena aurkeztu du indusketen kasuan. Testuinguru orokorrean, berriz, indar handiagoa eman dio Euskal Herriaren aldeko borrokaren beharrari, oroimen historikoaren eskuratzearen bitartez egin beharreko justiziari baino.

Identitatearen harira, oso bestelako bi protagonista historiko aurkeztu ditu: leialen aurkezpen humanoa eta hurbila, Euskal Herriaren eta justiziaren defentsan hiltzeko prest dagoen gizona; eta kolpistei buruz eraikitako irudi abstraktua, izenik gabekoa, Franco eta diktadorearen erregimenarena baino ez. Aniztasunak indarra galdu du alde bietan, eta horrek zaildu egiten du egungo testuingurua ulertzeko beharrezkoa den iragana eskuratzeko lana.

Azkeneko gogoeta

Oroimen historikoaren eskuratzea prozesu bat da eta, prozesu guztiek bezala, garaiaren beharretara moldatu behar du. Justiziaren aldeko mezua zabaldu nahi badugu, ezin da iraganeko identitate-aniztasuna isilean gorde, eta egungo interesak ezin dira iraganari zor zaion errespetuaren gainetik jarri. Arbasoek bizi behar izan zuten testuinguruak baldintzatu zituen orduko erabakiak, horregatik orduko betaurrekoekin begiratu behar diegu orduko erabakiei .

Ezinbestekoa da oroimena eskuratzea iraganean gertatutako horretatik ikasi ahal izateko, horrela bakarrik ulertuko dugulako oraina eta eraiki ahal izango dugulako etorkizun guragarria. Iraganeko gerrak eta errepresioa ezagututa, errazago izango dugulako egungo gerren aurkako mezua zabaltzea.

2. Etorkizunera begira egin beharreko lana

Gizarteak denbora behar du trauma handiko oroimen historikoari aurre egiteko.

Kazetariak baieztatu zuten bezala, oroimen historikoak albisteak eskaintzen jarraituko du; beraz, hedabideek eskaintzen duten informazioaren gaineko ikerketak ere aurrera egin beharko du. Aztertutako urteetan zehar, 2000tik 2012ra, diskurtsoaren markoak aldaketak izan ditu. 2012tik hona, berriz, asko aldatu da Euskal Herriko eta Giza Eskubideen testuingurua; horrek diskurtsoan izan duen eragina aztertzea oso baliotsua izan daiteke:

Bat, iraganeko diskurtsoa egungo interesetan oinarrituta dagoela baieztatzeke, hainbat hedabideren arteko konparaketa egiteak iraganaren eta orainaren arteko harremana ulertzen lagunduko du, baita identitatearen eraikitzea ulertzen ere. Ildo berean, prentsa eta ikus-entzunezkoen arteko konparaketa ere egin daiteke.

Bi, 2011ko urriaren 20an ETAk behin betiko su-etena iragarri zuen eta 2017ko apirilaren 8an armak entregatu. Su-etanak eta horren inguruko erabaki politikoek oroimen historikoari buruzko diskurtsoan eta politikan eraginik izan duten aztertzeak eskuratze-prozesuari buruzko testuingurua aberastuko du.

Hiru, generoan oinarritutako indarkeriari inolako garrantzirik eskaini ez zaion arren, ikerketa honetarako hautatutako laginean, gerora arreta handiagoa jarri zaiola antzeman da; datu hori zehazteko, hortaz, beste ikerketa interesgarri bat izango da genero-ikuspegian oinarritutako ikerketa zehatzago bat egitea geroagoko beste urte batzuk aztertuta.

Lau, omenaldiei eman zitzaizen garrantzia ikusita, iraganaren zein gertakari edota pertsona omendu dituzten hedabideek ikertzeak eskainiko ditu gogoratu nahi den iraganari buruzko ideia eraikitzekeo datuak.

Bost, euskarazko eta gaztelaniazko albisteen arteko konparaketa egitea.

Sei, Espainiako Estatuan izandako kolpeak Ipar Euskal Herrian izan zuen eragina aztertuz gero eta horri buruz Iparraldeko hedabideek egindako estaldura ikertuz gero, berriro ere, oroimen historikoaren diskurtsoa osa daiteke.

Lana badago, beraz, oraindik ere oroimen historikoa eskuratzeko prozesuan, bai fenomenoaren beraren ikerketan, bai giza eskubideen aldeko komunikazio hobetzeko lanetan.

Representation of the Basque historical memory in the press

Coverage of the repression that followed the military coup of 1936; Gara daily newspaper (2000-2012)

International Doctoral Thesis (July, 2017)

DOCTORAL CANDIDATE: Eztizen Miranda Bernabé

THESIS DIRECTOR: Jose Inazio Basterretxea Polo

eman ta zabal zazu

Universidad
del País Vasco

Euskal Herriko
Unibertsitatea

Introduction

Applied research sets out to contribute to knowledge by answering a real, pragmatic, social question or by solving a real pragmatic, social problem. Applied communication research involves such a question or problem of human communication or examines human communication in order to provide an answer or solution to the question or problem. The intent or goal of the inquiry (as manifest in the research report itself) is the hallmark of applied communication research. Applied communication research involves the development of knowledge regarding a real human communication problem or question.

(Cissna, 1982:ii)

In December 2010 I had the opportunity to visit the ‘cemetery of the bottles’ in Ezkaba (Navarre) with the Aranzadi Society of Science and to interview some of the family members of the 131 men buried behind the fort of San Cristóbal whose remains were now being exhumed. That Basque mountain was witness to one of the most ambitious escapes ever known from a prison: on May 22, 1938, 795 inmates managed to break out of the fort, but over 200 were killed even before reaching the town, and only three succeeded in crossing the border to France. These 131 individual graves held the remains of the last prisoners to die in the penal complex as a result of the miserable conditions of their captivity; their resting place is known as the ‘cemetery of the bottles’ because each body was buried with a bottle containing the personal details and cause of death of the grave’s occupant.

Now, 72 years later, I was watching their exhumation: first, the participants would use the spade to remove all the soil that covered the remains. When the first bones started to appear they would set aside the spade, and with tiny tools, very carefully, begin to clean the remains of these disappeared persons.

Whilst watching the exhumation I approached the family of one of the victims. It was then that I realised the real significance of the remains. They were not just bones; they were the evidence that Francisco Muñoz, who disappeared 80 years ago, died in that prison; they *were* Francisco, and that day, finally, he would be back home with his loved ones.

It was on my way home that I decided I wanted to investigate the recovery of the historical memory of these events and their coverage in the newspapers. I wanted to know what is being said today about the history that began in 1936 and which still remains alive in people's memories; I also wanted to know how the papers have presented the recovery movement of these memories.

Back then I did not know anything about the military coup of 1936 and the Spanish Civil War. Neither did I know of the repression that came after them; all I knew was how bad I felt watching the exhumation and hearing the history of that family. As a result, I started reading about the Second Republic, the military coup d'état, Franco's dictatorship and the repression of the regime that continued for so long.

I did not like the history I read, and I wanted to do something about it. It was then that I decided to work on communication and human rights in order to help develop appropriate communication tools for informing about historical memory and injustice; because, as pointed out by Becker, "the major question most of us face in our lives as scholars is not whether our research should be useful; it is, rather, what it should be useful for and for whom it should be useful."¹ In other words, it is the purpose of communication activism's research, and, in this case, of this particular investigation, to promote social change and justice through communication (Frey and Carrage, 2007).

The historical period analysed in this investigation begins with the military coup d'état of 1936 and the following war, known as the *Spanish Civil War*. It then covers the Dictatorship of Franco and the years of transition until the Constitution was ratified in 1978. Therefore, the *Historical Memory* covered by this research analyses the period of repression between 1936 and 1978 and attempts to reclaim the memory and justice for the systematic human rights violations suffered during those years. In order to do this, the analysis studies the news coverage concerning historical memory in the daily newspaper *Gara* between 2000 and 2012. The recovery movement began in October 2000 when the bodies of twelve republican men were exhumed using precise anthropological methods for the first time. Since then, hundreds of societies and associations have been formed with the goal of recovering a history of repression that has been suppressed - and banned - since the military coup of 1936. This investigation aims to explain how the process of recovery has been represented in the media and the evolution of how it has framed its message.

¹ (Becker, 1995:102)

The structure of the study:

The first section offers a theoretical approach to the subject in three chapters. The first of these emphasises the social responsibility of media communication to be in favour of human rights and the need for quality information. This chapter explains how information needs to be presented in order to be consistent with mobilisation strategies against injustice. It also describes the communication action frame and its application in the recovery of historical memory and offers a number of suggestions for improving media's communication regarding human rights. The second chapter of this section introduces a brief context of the historical events and the repression suffered during the period between the coup d'état of 1936 and the implementation of the Spanish Constitution in 1978. The third chapter is a review of the politics and socio-political framework regarding the recovery of historical memory since 1978 until today, and a short description of the international tools used in furthering human rights and transitional justice.

The second section of the thesis explains the design of the investigation. The main goals and research questions are presented, along with the methodology. First, the structure of the content analysis based on qualitative questions is detailed and then the interpretative qualitative method is outlined, along with a discourse analysis of some selected news articles and the details of the focus groups.

The investigation's results are presented in the third section, which is divided into five chapters in order to comprehensively present all the data. First, a chronological axis is presented to help understand the socio-political context of the analysed time period (2000-2012). Second, the data gathered from the content analysis is shown to explain the framing of the discourse chosen by *Gara* concerning historical memory. After presenting the discourse itself, an evaluation of how it has been offered follows, measuring the quality of the information. The fourth chapter of this section reviews both the results of the discourse analysis and the ideas collected from the focus groups.

The fourth and final section of the thesis presents the conclusions of the investigation, followed by some proposals regarding Basque historical memory and communication.

Before starting, some considerations about memory, identity, history and justice:**Memory and identity**

One of the common criticisms levelled at historical memory is the difference between history and memory, but as I have no wish to repeat the many helpful ideas already developed on this topic by authors such as Jelin, Ricour, Todorov, Nora, Huyssen etc., in this work I shall focus on some key points regarding memory and communication. First, we need to bear in mind that memory is constantly reproduced within society's social and cultural contexts, and for that reason the process of memory influences historical progress (Lechner and Guell, 2002:61). In other words, memory is connected to the past as it is connected to the present and the future, since we remember the past today and our particular memory of it will affect our future.

Remembrance shapes our links to the past and the ways we remember define us in the present. As individuals and societies, we need the past to construct and anchor our identities and to nurture a vision of the future. (...) Given a selective and permanently shifting dialogue between the present and the past, we have come to recognise that our present will inevitably have an impact on what and we remembered (...) At the same time, the strongly remembered past may turn into mythic memory”²

On the topic of political confrontation, war, repression and the subsequent suffering, time is not linear: “the passage of time does not imply closure or a societal sense of having settled accounts with the past. Looking at a conflictual and painful past, and searching for its meaning, is a never-ending undertaking”. In fact, the representation of the conflict is continuously denoted in the present (Jelin, 2010:61).

Due to the new global situation, nations³ are constantly watched by external communities and, as a consequence, they can no longer reinvent their past without being judged. In fact, matters regarding memory have taken on particular relevance in the public field in this new century, as pointed out by Jelin: “The human rights paradigm, institutional innovations (such as ‘truth commissions’ and trials) and symbols and forms of memorialisation that evolved in South America expanded and have become models in other parts of the world” (Jelin, 2010:75). Consequently, Assmann and Conrad interpret a double effect of globalisation on memory, as “on the one hand, local memory practices have global reverberations”, and “and on the other hand, the transnational

² (Andreas Huyssen, 1995:249-50)

effects of mutual influence and imitation are equally palpable on the national level” (2010:4-5). However, as identified by Jelin, despite most discourses now appearing to a global audience, all of them remain attached to their local ties, to their particular history. Memories, as well as social movements, are constructed in a very particular context, and a nation has to deal with its own past of violence by creating its own policies. “The political site of memory practices is still national, not post-national or global” (Huysen, 2003:16).

Into the bargain, Jan Assmann introduces the idea of identity within memory by describing Endel Tulving’s theory regarding human memory as a particular ability of human beings which involves “the capacity of recognising oneself in the past and projected into the future” (Tulving, 2002 quoted in J. Assmann, 2010:122), describing memory as the combination of time and identity - that is, the social adjustment to a particular time and a particular identity. Thus, it can be said that there is a “glocalisation” (Robertson, 1994) process in memory, which means that local memories are directly connected to local identities in the present; hence, it is necessary for small nations to stress the qualities of their own identity in order to stand out in a globalised world. Therefore, when recovering their memory, small nations will emphasise the most positive characteristics of their identity, even adapting those characteristics to the needs of their present.

Society constructs memory through remembering and forgetting the past; it is a constant process that is developed in a social and cultural context (Lechner and Guell, 2002:61). In other words, the past and the future are connected to the present, mainly because past and future issues affect today’s politics. Therefore, it is not the goal of memory to perform a chronological synthesis of the past, but to understand what the past means today, on the one hand because history is not an invariable science and, on the other hand because memory is a current issue. In the same vein, the North American historian Carol Gluck explains how external social, political and international pressures determine the way we construct memory: “Memory, this is public or collective memory, refers to the views of the past that are out there in all the communication channels of the contemporary media and the society” (Seminar at Boston College April 2013). In fact, “memory has also a touch of fiction, imagination and rationalisation, which is the reason why the focus of the memory is not on precise events but on the narration and the interpretation of those events” (Lechner and Guell, 2002:62).

On the same subject, Carol Gluck’s forthcoming book, *Past Obsessions: World War II in History and Memory*, studies the reasons why memory actually changes, and she says that one of these is, precisely, due to the war stories we are told. These stories tend to be *heroic narratives* full of “villains and victims” merged in strong plots defending liberation and resistance. Still, the context of each country determines the narrative, where some pieces of information will be told, some will

be interpreted and some, simply, silenced (Carol Gluck, Seminar at Boston College April 2013; Nora, 1984). But the way memories change is also important; they do not become false memories; different personal contexts create different experiences of the same past, and it is, precisely, the achievement of gathering together all those memories which makes memory so rich (Jelin, 2002:77, 2002:137). Carol Gluck identifies four terrains of memory: the official commemoration, the one most visible through textbooks, etc; vernacular memory, which is based firstly on all of those representations of war which are in our public domain, the media and its visual impact and secondly on those from memory activists, the civil society's stories that they are aiming to get heard and recognised. One cannot forget about the personal past already mentioned, the individual experiences, mixed with the official and vernacular memory, affected by the particular context of the *owner* of that memory. And finally, as explained by Professor Gluck, there is another terrain, the mental memory. This last does not refer to what we already know about the past, but, from those debates, generally within the media but also within wider society, that discuss certain past events.

With reference to identity, memory gives strength to the idea of community, a community with shared memories that, when the context allows it, is able to use those memories after being silenced for a long period of time. By sharing memories the community's individuals feel more confident in defending their own ideas, as they do feel part of a common history (Jelin, 2002:6-10). Therefore, recovering memory is not just a matter of finding the truth; is about finding truth, strength, legitimacy and recognition (Jelin, 2002:36). In fact, this is called collective memory, a common past-story shared by families, nations, religions, minority groups etc. who have a particular history to claim (Nora, 1978:398). For that reason, collective memory is needed in order to have the basis to be able to review history and to call into question the official history if necessary (Ricour, 1995:188). In effect, as Gluck suggests, there are certain challenges for memory which, in the case of the recovery of historical memory, one should not forget. There is a social challenge, as previously explained, because society has the right to know about its past and preserve its memory and identity. But there are also political challenges, because we are in a global culture where memory and the politics surrounding it have become global - a global memory culture aiming for a political apology. However, there is also the always challenging epistemological need; the need for evidence and the never-ending quest for *the truth*. It is not a matter of knowing the exact data about a massacre, but the fact that "we cannot not know that it was a massacre". In connection with this, there is the legal challenge which has allowed the possibility, if not perfect, of launching criminal trials against those responsible for human rights abuses; in fact, the challenge to the law is that there are possible civil claims by ordinary citizens against their own governments. The final challenge analysed by Gluck is the moral challenge, which isn't as much about whether or not we feel responsible for past crimes,

but “our responsibility for the present, by doing justice to the past” and its transmission to new generations.

To summarise, context is important, even if reasons, consequences and so on render it complicated, and it must be told, because otherwise “you lose the future as well as the past.” Reconnecting history with memory is essential if we want to interconnect collective futures.

History and Justice

Accordingly, the activism in favour of the recovery of historical memory happening in Spain since 2000 is part of the moral challenge of aiming to do justice to the past. On a related note, the chief of the International Centre of Transitional Justice and Special Reporter of the United Nations Pablo de Grieff underlines the fact that the recovery of historical memory is not simply a matter of memory, but of human rights. The military coup of 1936 caused a cruel war which developed into a dictatorship that lasted for over 40 years. During the armed conflict and the following dictatorial regime, more than 300,000 people were killed and at least 114,000 are still missing.⁴ Regarding the enforced disappearance of persons, it has to be acknowledged that these are continuing crimes, cases that should remain active until the missing person, body or remains are found and returned to their relatives. In fact, “enforced disappearance constitutes a crime against humanity when practised in a widespread or systematic manner” and “perpetrators shall not benefit from any special amnesty law or similar measures which might lead to impunity.”⁵ In other words, due to their continuous nature, the crimes of enforced disappearance perpetrated during the so called Civil War of 1936 and subsequent dictatorship should still be prosecuted. Furthermore, the concept of transitional justice, “seeks recognition for victims and to promote possibilities for peace, reconciliation and democracy. Transitional justice is not a special form of justice but justice adapted to societies transforming themselves after a period of pervasive human rights abuse.”⁶ In order to achieve this, the society needs to implement and achieve, at least, the following ideas:

- The search for truth (Truth)
- Reforms of judiciary and security system (Justice)
- Reparation for the victims (Reparation)
- Memory (Recognition)

⁴ In the next chapter there is a further description of the whole sphere of repression during the war and dictatorship.

⁵ Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights. 2009. *Enforced or Involuntary Disappearances*. United Nations: Geneva

⁶ A wide-ranging look at the concept can be found in Bickford, Louis, *The Encyclopedia of Genocide and Crimes Against Humanity*, Macmillan, New York, 2004, vol.3, p. 1045-147.

To sum up, this investigation is based on the idea of “media performance in the public interest” being in favour of the values and needs of society rather than private interests, because “media has a significant contribution to make to the general welfare of society and carries a corresponding social responsibility” (McQuail, 1992:11). Hence, coming back to the idea of applied communication research and communication activism, in order to methodise this thesis we have taken into account the principles of truth, justice and recognition regarding the recovery of historical memory of the coup d'état of 1936 and the subsequent violation of human rights, based on the belief that journalism aims to stand in favour of justice and that, when it comes to human rights, neutrality is not desirable.

C. Literature Review

1. Communication quality and the social responsibility of the media (Summary)

2. Historical context of memory: the 1936 military coup d'état, war and dictatorship

3. Recovery process of the historical memory and human rights (only in Basque)

1. *Communication quality and the social responsibility of media (Summary)*

“A media system suitable for a democracy ought to provide its readers with some coherent sense of the broader social forces that affect the conditions of their everyday lives”

(Gamson, Croteau, Hoynes and Sasson, 1992:373)

The media is “a site on which various social groups institutions, and ideologies struggle over the definition and construction of social reality” (Gurevitch & Levy, 1985:19), in addition, the production routines of mass media and the management involved in it make even more difficult for those social groups the transmission of information (Ryan, 1991). Still, the media do play a key role in the construction and reproduction of social frames by covering one story and not other.

Based on the idea that media is responsible for preserving the public interest, they have a great responsibility for helping to spread a frame of social justice (Gurevitch & Levy, 1985:19; Ryan, 1991; McQuail, 2010; Basterretxea, 1997, 2002). This investigation has focused on how the media ought to inform about issues such as the recovery of historical memory if they attempt to help the movement and promote transitional justice.

All of us who lived the Spanish Civil War felt deeply emotional about it... I always felt the falseness and hypocrisy of those who claimed to be unbiased... those of us who championed the cause of the Republican government against the Franco Nationalists were right. It was, on balance, the cause of justice, morality, decency.¹

Objectivity and balance are usually understood as a professional practice. However, the simple fact of standing certain institutions and not others, or not analysing an issue in its whole context ruins the balance of the news. In fact, as exposed by one of the journalists interviewed by Ryan (1991:176-179):

¹ Preston, P. (2009). *We Saw Spain Die: Foreign Correspondents in the Spanish Civil War*. Constable & Robinson: London. pag. 20

“If the public isn’t told *why* something’s important, why should they care? *This* is what leads to apathy and disinterest in politics –journalists, afraid of appearing biased, tell us *what happened* but not *why it’s important*. This is a crucial point for organisers to understand. *SO WHAT* if the media reports on your rally, if the audience has no idea what it meant?”

To go over the point, even if particular professional attitudes and production routines cause difficulties analysing issues as long and profoundly as particular reporters might wish, those journalists can make a difference in the acknowledgement of spectators by having a go. Effectively, Ryan speaks about challengers wanting to focus on probably those same reporters to have access to the media (Ryan, 1991:184-188), but I would suggest, from the journalistic point of view, to encourage, also, the other way of interaction, that is, the reporter focusing on certain movements to make such difference when informing about particular social problems. Not being afraid of losing neutrality and getting him or herself informed in the best way to truly inform readers as fairly and as accurate as possible.

Along with objectivity and neutrality, and as part of them, many journalistic manuals underline the basic principle of presenting all the stances with reference to the issue that is to *quote*, at least, the two contradictory viewpoints. However, the reporter ought to be consistent with the message and cannot simply present both (or more) stances without analysing their meaning and context. Additionally, news production routines affect how information is presented in the media. Ryan (1991:141-164) underlines four main practices: (1) **Deadlines**, reporters are asked to give in the news article by a specific day, in general, together with other jobs, which make it complicated for the reporter to analyse any particular issue profoundly; (2) **Pre-scheduled events covered by beat reporters**, “most news reports are about pre-scheduled events sponsored by regularly used sources covered by reporters on defined beats”, which means that they do not have to look for news, news comes to them, an easy way to work. There is no need to say that it results in a dangerous dependence on certain sources and ignores others even if with more *important* information news; (3) **news beats**, the media already have a kind of list with institutions and other sources, also dates which provide with regular news systematic news, as quoted in Kingdom “the media will follow [the government] because what [they] do makes news” (Kingdom, 2003:59) and (4) **space and format**, all kind of media has its own limitation in time and/or space, there is not always space for a three pages article in the paper because there are other events to be covered.

Summary of the chapter and conclusions

The whole idea of the section, those journalistic techniques developed to engage readers, together with production routines and a lack of context may, not simply fail in mobilising spectators but demobilise them. For that reason, once succeeded in entering the news hole, the following points must be taken into account if the media attempts to acknowledge spectators about the concerning social issue and not merely covered the events around the issue:

1. The piece of news must be **understandable** and **accurate** to avoid misunderstandings about the analysed injustice and rival's possible denials of their actions. Avoid what Arendt calls a "**credibility gap**".
2. The **context** and **peculiarities** of the issue are essential to prevent erring in generic descriptions and a false naturalness of the discourse.

When the data is presented in a way that offers only a **partial acknowledgment** of the issue and the suffering, that is, when the news is presented as an **isolated incident** instead of a result of a broader problem, the particular affair will not, in the main, caused the reaction of the reader, even if containing specific details about the particular affair, because the central issue will not be known and, therefore, spectators will not feel they can help by doing anything (Cohen, 2001:113). For instance, if the article in the paper simply speaks about a single woman being rape during the warfare, the spectator will not be aware of the whole strategy developed during the war against females, and, consequently, will not see the necessity of helping to recover it because such particular rape is being already *recovered*. Similarly, there is which Cohen defines as being "tired of the truth" (Cohen, 2001:187-191) and which is related to Tester's naturalness and generic, as well as the idea of over-information. Cohen underlines three concepts with can generate "compassion fatigue" in the reader:

- i. **Information overload, input overload, saturation.** One cannot deal with so much information and even less so many atrocities constantly, that is why we react by "switching off" or "tuning out" our attention, but also switching off the TV or closing the newspaper; there is a saturation of information and suffering without further solutions to end with it.
- ii. **Normalisation and routinisation.** This concept suggests that after seen the same or very similar images once and again, even those which were unpleasant at first, become accepted as usual. Therefore, "the potential impact is lost because of familiarity: 'we've seen it all before'. Normalisation becomes neutralisation, and then indifference", what it is happening becomes normal and, subsequently, no action is needed, it is not in *our* hands.

- iii. **Desensitisation, psychic numbering, brutalization.** This idea can be linked to the previous one, when the same image and/or information tries to “make a moral point” over and over again, the image becomes familiar and consequently ineffective.

3. **Diversity** is essential to gain a better understanding of any issue. The diversity of protagonists, voices, geographical sites, etc.
4. If using particular incidents or anniversaries to introduce the issue, they need to be just a hook, a peg, they cannot be the *news-issue* by themselves.
5. **Thematic news frames** ought to be favoured instead of episodic news frames so as to underline the message event and not the event by itself.
6. It is not enough with covering social actors and their actions, they need to be **standing**.
7. **Leads** are a good *excuse* for adding new details and/or examples which can reinforce the issue claims, but, they need to be presented within the message frame, not as *another* happening.
8. **Quotations** can be an attractive way to summarise actor’s view, but they need to summarise it.
9. **The suffering must be known**, but to facilitate the acknowledgement of the reasons causing such distress the personalisation have to be controlled and the simplification of the issue by means of spectacles of emotions avoided because they lack political content. However, a controlled personalisation is needed to humanise the injustice and show it as a *real* problem.
10. The issue needs to be presented as a collective problem which affects individuals.

C. Literature Review

2. Historical Context of Memory: The 1936 military coup d'état, war and dictatorship

2.0. Introduction

2.1. General historical context

2.2. Characteristics of the repression

2.2.1. PERIOD OF STRONG VIOLENCE FOLLOWING THE COUP D'ÉTAT (1936-1945)

2.2.1.1. General context of the military coup d'état

2.2.1.2. Situation of the institutions in the Southern Basque Country

2.2.1.3. Characteristics of the violence after the coup d'état

2.2.2. PERIOD AFTER THE END OF THE SECOND WORLD WAR (1946-1959)

2.2.2.1. General context

2.2.2.2. Origins of the movements against the regime

2.2.2.3. Characteristics of the violence

2.2.3. LAST YEARS OF DICTATORSHIP AND THE TRANSITION (1960-1978)

2.2.3.1. General context

2.2.3.2. Characteristics of the violence

2.3. Gender perspective and negative consequences for the family

2.3.1.1. Gender-based violence

2.4. Summary. Forms of violence

2. Historical Context of Memory: The 1936 coup d'état, war and dictatorship

Those who cannot remember the past are condemned to repeat it.

Jorge Ruiz de Santayana, 1905.

2.0. Introduction

The regime of Franco was a dictatorship imposed on the whole Spanish State during the 40 years from the **military coup d'état of 1936** to the passing of the Spanish Constitution in 1978. The coup did not succeed over the whole Spanish territories and as a result of this a **war** broke out in several places (1936-1939). Hence, war began as a dispute caused by the military uprising. The repression and violence did not decrease when it ended though, but instead gained intensity: when **the dictatorship of Francisco Franco** was established so was the systematic violation of the human rights based on the Laws passed by the new regime.

In order to be able to understand the analysis of the violence itself, which will be soon elaborated, the following pages will explain the historical context of the period and, at the same time, they will show the characteristics of the exerted repression.

2.1. General historical context

The Second Spanish Republic followed the dictatorship of Primo de Rivera and the Monarchy of Alfonso XIII. As a result of the municipal elections held on the 12th of April of 1931, the whole Country adopted the new regime two days later, on the 14th of April.

The Republic brought important social developments, like the separation of powers of Church and State and several policies towards the equality of men and women, such as the women's suffrage or the legalisation of civil marriages and divorce. It also brought the promotion of the labour reform for the farmers, which acquired a strong momentum in Navarre. In other words, the new regime developed many progressive social changes in favour of things like a higher social justice, a new social and labour organisation of the territory, and limiting the wealth and power of the Church. (Majuelo, 2009:16; Larousse, 1988:8453; Diez Fuentes, 1995:25-26; Abad, 2004, 2009).

Regarding the International landscape, the situation of the world economy was very unstable as a result of the recession of 1929, which favoured the totalitarian regimes in Europe. In Germany the National Socialist German Worker's Party gained force and raised Adolf Hitler to the power in 1933, which marked the beginning of the period of the Nazi Germany. Meanwhile, since 1922 Italy was being ruled by Benito Mussolini, the leader of the National Fascist Party or what later

would be known as the Republican Fascist Party. In Portugal, General Gomes da Costa had overthrown the Government in 1926 and a Constitution to institutionalise the dictatorship was passed in 1933 under the leadership of Antonio de Oliveira Salazar. These totalitarian leaders of Italy, Germany and Portugal would later support Franco in his fight against communism before and during the Second World War (Viñas, 2010:73-80).

The international and Spanish political situations were both getting more and more polarised, and the worldwide economic recession resulted in an increase of the unemployment rate. On the 19th of November 1933 the Spanish Republic held its second general elections, won by the right-wing conservative *CEDA-Confederación Española de Derechas Autónomas* (Spanish Confederation of Autonomous Right-wing Groups) and the centre-right *PRR-Partido Republicano Radical* (Radical Republican Party)¹ (de la Granja, 1990:81-86; Ugalde, 2004:615). After winning the elections, the new Government tried to invalidate several of the developments achieved during the previous years, primarily those regarding social and religious issues. Along these lines, the President² Alejandro Lerroux Garcia (from *Partido Republicano Radical*) gave the Church back many of its recently lost wealth and powers (Larousse, 1988:8454).

The invalidation of several reformations came with economic cutbacks and tax increases. As a result of that, the left-wing Republican Party developed new strategies of political organisation, the most important of them being the intent of agricultural revolution organised by the *UGT-Unión General de Trabajadores* (General Union of Workers) in June 1934. This particular action propelled the radicalisation of the Socialist Party. After that, a general strike was called for the 5th of October 1934 in order to denounce the Government of the CEDA and the radicals. The Communists, the Anarchists and the Pro-Independence parties (Nationalists) supported the general strike. (Miralles, 1988:236-245; Ugalde,2004:618). The Government strongly repressed the riots of the Society: Headquarters of political parties and movements were closed, newspapers were censored and shut down, people were arrested... The right-wing power wanted to silence the popular left-wing movement and, amongst other measures, overruled the advances that had been achieved with regards to the labour rights. Those who took part in the strike in one way or another were subjected to reprisals, at that very moment of the coup d'état and once again after it had already been staged. (Majuelo, 2009:26).

Due to the excitement produced by inner tension within right-wing parties and continuous changes in Government, new elections were held on the 16th of February 1936. The elections were won by the *Frente Popular* (Popular Front), which brought back a Government of left-republican

¹ CEDA: 115 seats, %24,3; Partido Republicano Radical: 102 seats, %21,7; PSOE: 59 seats, %12,5.

² Lerroux was appointed President on the 12th of September of 1933. After that he became six times the Head of the Council of Ministers, alternating with Samper, Chapaprieta and Portela Valladares, as well as with the radicals at some point too.

ideology led by President Manuel Azaña. The outcome of the elections of 1936 in the Basque Country and the rest of Spain were very similar: the support for extreme ideologies (i.e. right and left wings) increased significantly while parties with centre ideologies like the EAJ-PNV-*Partido Nacionalista Vasco* (Basque Nationalist Party) decreased their votes in comparison with the previous polls of 1933 (de la Granja, 1988:85).

The polarisation of right and left wing parties increased after the elections and extreme attitudes predominated between trade unions and political parties. In February 1934 the *Falange* party had joined forces with JONS-*Juntas de Ofensiva Nacional-Sindicalista* (Committee of National-Sindicalist Offensive) and CEDA had lost the support of the society in favour of *Falange* (Larousse, 1988:8454). Some sectors of the extreme-right were preparing to overthrow the Government and between the 17th and the 19th of July 1936 they staged a coup d'état. By that time Generals Sanjurjo, Mola and Franco had joined forces with those extreme right-wing traditionalist sectors that had been preparing the coup: i.e. Alfonsines, Carlists, Fascists (*Falange*) and the Church itself. The military coup did not get the expected success though, which set off a three years' war in Spain (Aizpuru, 2009:50; Chueca, 2009:29).

Regarding the political system of the Southern Basque Country, the Carlism and Basque patriotism were the leading ideologies. Furthermore, the winners of the elections of 1931 were the Basque Nationalist Party (EAJ-PNV) and the independent Catholics³ of *Comunión Tradicionalista* (Conservative Communion). In line with the big social movements of the territory, those parties came in defence of the interests of religion and the Catholic Church and in favour of the Basque Autonomy (Majuelo, 2009:17-28). In particular, the Basque Nationalist Party (EAJ-PNV) campaigned in favour of obtaining the status of Autonomy for the Southern Basque Country and, as soon as the Republic was proclaimed, Jose Antonio Agirre, at the time Mayor of the town of Getxo for this party but who would later become the first Basque President or Lehendakari, called a big Assembly of municipalities in the town of Gernika to discuss the Autonomy. This attitude did not please the Government in Madrid, and responded by sending the army to Gernika in order to stop the process. The representatives for the province of Biscay published a document in support of the Republic and soon after that the Council of Mayors was formed. Then, the left-wing movements took part in favour of the Autonomy too and, all together in the general meeting of mayors celebrated on the 14th of June in Lizarra in order to pass the Statute of Lizarra, began to prepare the Statutes for the regions of Araba, Biscay, Gipuzkoa and Navarre. (Ugalde, 2004:607-9).

³ Parties of catholic ideology and in support of the *Fueros* (Basque code of Laws), Carlists, Alfonsine monarchists and Basque Nationalists (EAJ-PNV) joined forces for the elections of 1931 and created the Catholic Coalition in support of the *Fueros*.

The project to unite all Basque regions did not progress though, and in 1932 Navarre left the process for the Autonomy, partly because Carlists went against the unified Statute. Hence, the project for the Statute was developed just for Biscay, Gipuzkoa and Araba. Since the majority of Councils voted in favour, a referendum was held the 5th of November 1933 and the manifest of the Statute was passed. The favourable votes were of 89.5% in Gipuzkoa and 88.4% in Biscay, but only of 46% in Araba, and the Parliament in Madrid did not approve the Statute (Aizpuru, 2007:45). Instead, the Autonomy of Catalunya was approved on the 9th of September 1932 (Ugalde, 2004:613).

On the other hand, the political behaviours and the reforms of those innovative years reinforced the trade unions, and apart from getting republicans and socialists together in favour of the Republic, they also strengthened the political system, mainly in Spain. The Basque nationalist organisations gained a lot of energy too, which kept building up during the following years. Nevertheless, while getting closer to the coup d'état of 1936, a big geographical and social rupture was tangible in the Southern Basque Country, similar to what was happening in so many other places. In Navarre and Araba the conservatives of *Comuni3n Tradicionalista* (Carlists) got very strong from the very first moment, which made the military coup easier to succeed on those two regions. Instead, Biscay and Gipuzkoa showed a much stronger opposition. (Chueca, 2009:29-31; Ugarte, 2004:659-660).

2.2. Characteristics of the repression

“With no doubt, the Civil War has been the most dramatic and traumatic event of the 20th century in the history of the Southern Basque Country”
Mikel Errazkin, 2009

The military coup d'état failed in many territories of Spain, and as a consequence a war broke out. The rebels that orchestrated the coup came to win the war and a 40-year dictatorship began with Francisco Franco Bahamonde (1899-1975) as Head of State. But the violence did not end with the war. Instead, it was employed by the regime in order to establish fear in the society during the whole dictatorship, and even after the death of the dictator (Vega, 2011). During all those years tough, there were changes in society as well as in the system and its forms of repression. In order to explain those changes and their characteristics historians divide the dictatorship in three main periods (Soto Carmona, 1998:31-61; Biescas, 1989):

1. **(1936-1945)**. In towns where the coup d'état was embraced insurgents began exerting their violence as soon as in 1936: shootings, rape, murder, concentration camps, forced-labour battalions... The repression was high. In places where the coup was unsuccessful the spontaneous and revolutionary violence and popular justice defined by Barruso was exerted against the plotters, particularly during the early years (Barruso, 2005).
2. **(1946-1959)**. After the end of the Second World War in 1945 and the fall of the European fascism, Franco was in need of an international approval. The social and political change had started, the structure of the economy itself had changed, strikes began to be called and movement groups were being initiated. In the other hand, the economic situation was very difficult yet and the repressive nature of the regime was ongoing.
3. **(1960-1978)**. Strikes were predominant, the social pressure against the regime went up and movement groups and trade unions gained strength.

These periods will be explained during the following pages, and after that, the characteristics of the repression prompt by the coup d'état will be studied from a gender perspective. The effects of the daily repression on families and the main indicators of the violence suffered by women due to their sexual condition will be then reviewed. Finally, the different forms of violence will be summarised.

2.2.1. PERIOD OF STRONG VIOLENCE FOLLOWING THE COUP D'ÉTAT (1936-1945)

The war in 1936 came to be known as the Spanish Civil War and was a direct consequence of the failure of the military coup d'état. According to studied documents, **between 150,000 and 200,000 people were killed in the rearward (away from the front) without a trial or after a summary trial with no investigation.** Many others lost their lives **on the battlefield, their number being estimated between 145,000 and 200,000.** In addition, bombs and indiscriminate bombings against civil populations killed a countless number of people (Vega, 2011; Preston, 2012). Today, **more than 114,000 people disappeared** in Spain between 1936 and 1951 and **are still accounted as missing today**⁴.

2.2.1.1. General context of the military coup d'état

At the beginning of the 20th century Morocco was a protectorate of France and Spain, but as in other African territories, fights for its independence began after the First World War in what came to be known as the Rif War. Later, when the 2nd Spanish Republic was established, Spain had about 34,000 soldiers stationed in Morocco, including the indigenous.

In this context, a faction of the Spanish Army with the support of Falangists, Carlists and the Spanish Church staged a coup d'état against the Second Spanish Republic and its President Manuel Azaña, which began with a military uprising in Melilla on the 16th of July 1936. Supporters of the coup assassinated 225 soldiers and civilians in Morocco on the night from the 17th to the 18th. Many wives and daughters of those loyal to the Republic were taken prisoner, tortured and raped. Once the military bases in Morocco were captured, the soldiers staged the coup d'état in the Spanish peninsula on the 18th of July (Preston, 2012:133-134). In fact, those African troops became essential during the war that would follow the failure of the coup.

Gonzalo Queipo de Llano⁵ was in the military command of the rebels in the Southern part of the Spanish peninsula, and in the following five months more than 600 people who had been taken prisoner were assassinated in Cadiz. Emilio Mola⁶ took command of the coup in the North of the

⁴ As stated by the decree of Judge Garzon and his investigation (JUZGADO CENTRAL DE INSTRUCCION N° 005 AUDIENCIA NACIONAL/MADRID/DILIGENCIAS PREVIAS/PROC. ABREVIADO 399 /2006 V) Available on the Internet at the following URL: http://baltasargarzon.org/wp-content/uploads/2013/11/auto_memoria_historica.pdf Last visited: 22-11-2016.

⁵ **Queipo de Llano, Gonzalo.** Spanish military officer (Tordesillas, 1875 - Sevilla, 1951). In 1930 took up exile in Portugal after taking part in a plot against the Monarchy. During the Second Republic he was appointed General of the Army for the 1st military district, Head of the Military Chamber of President Alcalá Zamora (1931-34) and Head of "Carabineros" customs armed corps (1934-36). He took part on the fascist uprising of 1936 and, as Head of the southern Francoist army, took the cities of Seville (1937) and Málaga (1937). *Harluxet Hiztegi Entziklopedikoa*

⁶ **Mola Vidal, Emilio.** Spanish military officer (1887 –1937). Having fought in Morocco, he was promoted to Colonel on his own merits. During the Government of President Berenguer he was appointed Head of the State Security Office. In 1936, as Military Governor of Navarre, he was one of the leaders staging the coup d'état. After activating the Requeté and falangist militia of Navarre he staged the coup d'état in Pamplona on the 19th of July. He became Head of the Northern Army and ordered several towns demolished. He died on June 1937 in a plane accident. *Harluxet Hiztegi Entziklopedikoa*

peninsula, and on the 19th of July 1936 in Pamplona, where a situation of state of war had been decreed, he proclaimed:

"We must extend the terror; we must impose the impression of dominion while eliminating without scruples everyone who does not think as we do"

Emilio Mola

In the first weeks, the rebels conquered the regions of Castilla y León and Galicia, a big part of Zaragoza and most of Cáceres, as well as the Basque territories of Navarre and Araba. In fact, same as in many other territories, although **Navarre** saw no war, the repression was especially hard there: **coup the rebels killed more than 3.000 people** after the coup, many of which still remain disappeared (Altaffaylla, 2012; Preston, 2012:184). On the 1st of October 1936, with half of Spain still at war (including Biscay), Franco was appointed Head of the new State of the rebels.

As a result, the coup d'état produced a division of the Southern Basque Country. In Araba and Navarre the coup supporters had been successful from the very beginning, but they failed in Gipuzkoa. In Biscay though, the coup failed because the army supported the legal Government of the 2nd Republic, disobeying orders from the rebels. In fact, although there were initially some soldiers in favour of the coup, the legality of the Government was protected by the garrison at the barracks of the Garellano regiment in Bilbao, under the main direction of their Commander, Lieutenant-Colonel Joaquin Vidal Munarriz; the Military Commander of Bilbao, Colonel Andres Fernandez Piñerua; and the Prefect of Biscay, José Echevarria Novoa. This way, all the security forces fought against the rebels in a war that was soon to come: the *Guardia Civil* (Civil Guard), the *Guardia de Asalto* (Police Assault Guard), the *Cuerpo de Seguridad* (Security Police), the *Carabineros* (Customs Armed Corps), the *Miñones* (Provincial Police Corps), and soldiers of the Garellano regiment amongst others (Tuñón de Lara, 1987:23; Fusi Aizpuru, 1987:44-45).

In the province of Gipuzkoa disagreements amongst the soldiers caused the failure of the coup, but violent attacks were thrown and war erupted. By the end of the year, most of Gipuzkoa was in hands of the rebels. Biscay resisted until June 1937 (Fusi Aizpuru, 1987:44-45; Ugalde, 2004:632; Chueca, 2009:32; Chueca eta Fernandez, 1997: 19).

2.2.1.2. Situation of the Institutions in the Southern Basque Country

Instead of following the course of the Spanish Church many Basque priests supported the republican legality and the Basque nationalism from the beginning of war. In fact, comparing to other territories in Spain, Basque priests were more progressive regarding political, social and cultural activities and mass meeting practices, and they were strongly bond to the Basque nationalism (Euzko Apaiz Taldea, 1982; Goñi, 1989; Ferreiro, 2013:42). Similarly, although EAJ-PNV was a Catholic party,

it took part against the coup d'état and joined forces with the left-wing organisations⁷ (Tuñón de Lara, 1987:23).

They brought back to debate about the Statute of Autonomy they had been discussing before the war, and the EAJ-PNV reached an agreement with the Government from Madrid to approve it. Furthermore, thanks to the defence of Biscay and Gipuzkoa the Government of *Euzkadi* (Basque Country), was formed on the 6th of October 1936. The following day parties of different ideologies met in the town of Gernika (Basque nationalists, republicans, socialists, communists, activists...) and elected Jose Antonio Agirre as *Lehendakari*, the title given to the President of the Basque Government (Chueca, 2009:33-36). Therefore, it can be said that although war divided the Basque Country it also brought hope, particularly regarding the Statute of Autonomy and the establishment of the Basque Government, with which "the autonomous and nearly independent Basque Country lasted nine months" (Chueca, 1997:51). In line with this, to deal with the war situation they set up the Department of Defence in the first place, as well as the Basque army known as the *Euzko Gudarostea*: around 40,000 people were mobilised and organised in battalions of about 750 men each. The Department of Governance created the Autonomous Police to maintain the public order: the *Ertzaintza*. The Department of Treasury was also set up to deal with confiscations, like that of the facilities of CAMPSA, the oil company, and in order to tackle the money shortage produced and distributed new bank-notes and coins manufactured abroad. The Department of Culture gained a big relevance during the war as well, as it founded the University of the Basque Country, initially with the studies of medicine in Basurto, and created the first all in Basque newspaper: *Eguna*⁸ (San Sebastian, 1987:89-119; Chueca, 2009:39; Ugalde, 2004:667-674). Apart from that, the Red Cross of the Basque Country was also established.

In this context, the war advanced. In September the front was already in Elgeta, where the *Gudaris* (Basque militiamen) and other militia held the lines in the Intxorta Mountains and resisted for seven months. On the 19th of June 1937 the Carlists took Bilbao and the whole Southern Basque Country fell in hands of the fascists. The war continued in Spain until the 1st of April 1939, when the end was proclaimed in Alicante. It has been estimated that **between 150,000 and 200,000 people**

⁷ "..., I want to point out that we are against imperialism and fascism due to our Christian spirit; we are against this subversive movement because our honest and profoundly Christian principles impede us to. Perhaps in many occasions these principles, Members of the Parliament, will take us to oppose you, as we did some other times when we defended with loyalty and deep frankness our Catholic thought; Ah!, but at this moment we are on your side for two reasons: First, because Christ did not preach the bayonet, nor the bomb, nor the explosive for the conquest of ideas and hearts, but love; and, second, because in your proletarian movement, your social disruptions do not scare us, as they are coated with justice and truth" Speech given by Agirre in front of the Spanish Parliament on the 1st of October. See the Official State Gazette, 2nd of October 1936.

⁸**Eguna** came to be the first all Basque newspaper published in the Southern Basque Country, in time of the Second Spanish Republic and from January till June 1937. In fact, it was the Civil War which severed the trajectory of this media. The main promoter was the Basque Nationalist Party (EAJ-PNV) and many of the messages were of political character and about the war. According to the style, the newspaper was a good example of proper Basque language in times before the creation of the "standardised" basque and when the Biscayn dialect was predominant but not unique. It was published in Bilbao, in the Correos street.

died in the battlefields alone (Preston, 2012). But instead of bringing peace, the end of the war brought the dictatorship of Franco until his death in 1975 and the approval of the Constitution by the Parliament in 1979.

Meanwhile, the Basque Government was maintained in exile. Furthermore, in the Southern Basque Country groups were organised to provide aid for prisoners. These groups were mainly formed by women from the EAJ-PNV and its feminine section, the *Emakume Abertzale Batza* (Organisation of Basque Patriotic Women), commonly known as *Emakumeak* (the Women). Communists, on the other hand, set up the *Maki* guerrilla groups to fight against Franco, which were active from 1944 to 1946.

2.2.1.3. Characteristics of the violence after the coup d'état

The repression after July 1936 was different in every territory. **In Biscay and Gipuzkoa the characteristics of the violence were conditioned to the war.** During the war, **republicans carried out episodes of “spontaneous and revolutionary violence”** while Biscay and Gipuzkoa remained in their hands. Some examples are the assaults to the prisons in San Sebastian on the 30th of July 1936, or the prisoners who were also attacked the following day in Tolosa. In Bilbao too, prisoners kept in the prison ships *Altuna Mendi* and *Cabo Quilates* were attacked twice, on the 25th of September and the 2nd of October 1936. The 4th of January 1937 saw the most violent assaults in Bilbao, where 224 prisoners were assassinated. Regarding this episode, the by then already established Basque Government ordered an investigation to discover and prosecute the perpetrators. The Popular Court of Justice of *Euzkadi* opened 87 causes and passed 74 sentences, some of them for *providing help to the riots*⁹ during the assaults to prisons (Onaindia, 1973:43; Granja, 1990; Barruso, 1998, 2007; Azcona eta Lezamiz, 2012; Ferreiro, 2013:45-46).

Regarding those examples of violence employed by the republican side, the failure of the military coup d'état generated a *revolutionary control* or *revolutionary power* in Gipuzkoa, and the continuous attacks and bombardments from the rebels triggered the assaults to prisons as a response of spontaneous justice by uncontrolled groups. As the war advanced, the Defence Committee of Gipuzkoa took prisoners, put them to trial and even threatened to execute them, and in some cases passed these sentences too, which created differences amongst those loyal to the Republic. That would be the origin of the Popular Courts of Justice, the popular justice defined by Barruso established by the end of 1936 as emergency tribunals and more moderate than their predecessors. In fact, the republican repression went milder as time passed. Still, as explained before, there were attacks to prisoners in Biscay too. According to the analysed data, the republicans killed a

⁹ “assistance to rebellion”

total of 770 people away from the battlefield in the Southern Basque Country (Barruso, 2005; Aizpuru, 2009:49-67).

The situation in Araba and Navarre was different. The coup d'état had been successful there and the rebels exerted a strong repression over the republicans from the very beginning. The *Requeté* forces of Carlism –volunteers and those forced to be volunteers- rose up together with the army, which made Navarre fall very early in hands of those in favour of the coup (Chueca, 1997:11). Therefore, unlike in areas that remained in hands of the republicans, in Araba and Navarre **the repression was based on a strategy planned beforehand**, on the one hand, **to take the left-wing leaders away from the power, and on the other, to spread fear in society so it would not go against the new regime** (Barruso, 2005; Vega, 2011:49-56). Historian Santiago Vega Sombria described the strategy employed by the army to achieve those goals as such:

- Paralysation through fear. For example, by carrying out executions in public places and in front of people and leaving the corpses outside to be seen, or by spreading threats through official gazettes or mass media, like the aforementioned phrase of General Mola.
- Selection of victims to “lead by example”. The first ones were military Authorities and Civil Governors, then Mayors and Councillors, and after them intellectuals and those of white-collar professions.
- Apart from all that, as the war progressed they secured the rear by killing all those who did not come in line with the ideology of the coup supporters. This was the cause of the massacres occurred in many towns.

During the war

Despite having signed **the non-intervention international treaty**, during the war of 1936 the Soviet Union offered aid to the Republic whilst Germany and Italy helped the rebels, in a moment when the dictators Hitler and Mussolini were heads of their States. In this context, the war-weapon capacity of the rebels was significantly superior to that of the republicans: they had more fighter-planes, bombers, weapons and troops, mainly thanks to the *Nazi Germany* and the Italy of Mussolini. The *Euzko Gudarostea* and other republican armies in the other hand, even if counting with some aid of the Soviet Union and the International Brigades, did not have enough tools to stop the rebels (Ugarte, 2004:691). The war strategy of the fascists went beyond the frontline, though. In fact, on the 22nd of July 1936 the first indiscriminate air bombardment against civil population was carried out over the town of Otxandio (Biscay), at the precise time that local festivals were being celebrated. The bombing had its target on the Andikona Square, causing a toll of 61 dead, half of them children. At

that very moment, the military forces were visibly concentrated at the Vulcano Square in the same town, far from Andikona (Olabarria, 2011).

The **bombing** of Otxandio was the first one, and soon followed Durango, Gernika, Bilbao, Amorebieta, Galdakao, Elorrio... more than 30 towns suffered the consequences of bombings: dead and wounded population, destruction of towns and daily fear and terror. Regarding the dead, no accurate numbers are available. In Gernika, for example, there are no official statistics of casualties because the rebels took the town two days after the attack, leaving no time for counting or investigations, but according to the documents and witnesses studied by Xabier Irujo for his research *The Gernika of Richthofen*, **the dead toll was over 1,000 people** (Irujo, 2012:239-280), **and that was just in Gernika**. Apart from that, the German and Italian warplanes commanded by Franco destroyed an 85% of houses and buildings; all bridges and factories producing war equipment and weapons were left untouched, though (Chueca & Fernandez, 1997:135-138; Irujo, 2012:241).

The war and the attacks against the population forced thousands of people to **exile**, turning the Northern Basque Country into a refuge for many Basques. The escape began immediately, but as the war front advanced and after the bombings of Gernika and Bilbao, the Basque Government organised a massive **children evacuation** in May 1937. On the 5th of the same month 2,500 children and 1,000 women left the port of Santurtzi towards exile aboard the ships *Habana* and *Goizeko Izarra*. Those ships, as well as other ones, made more trips to evacuate children and people fleeing the terror to France, the United Kingdom, the USSR, Mexico and other countries. In total, it has been estimated that **more than 150,000 Basques went to exile** due to the military coup d'état and the war (Chueca, 2010). For the whole Spain the figures are between 300,000 and 450,000 people (Zallo, 2013)¹⁰.

As explained in the previous point, there were prisoners of both sides during the war, and in that context, the Delegate of the International Red Cross Committee, Marcel Junod, channelled exchanges of prisoners in the Basque Country and other territories of Spain. For instance, he negotiated the exchange of the Carlist MP Esteban Bilbao for the republican Mayor of Bilbao Ernesto Ercoreca. The Basque Government was holding Esteban Bilbao prisoner in Bilbao, whilst the Carlist *Requetés* had captured Ernesto Ercoreca in Pamplona¹¹. The Basque Government was favourable to the exchange from the beginning, and handed Esteban Bilbao¹² to Mr. Junod. The Delegate of the

¹⁰ Zallo, Ramón. 2013. *X-ray of Francoism*. Rebelión. <http://rebelion.org/noticia.php?id=178097> last seen the 16th of February 2016

¹¹ *The first delegation I recieved in St. Jean-de-Luz requested that I should organise the exchange of two men. One of them was a well known Carlist deputy named Don Esteban Bilbao. He was now in Bilbao, a prisioner of the Basques. The other was an old man named Ercoreca, the socialist (sic.) mayor of Bilbao, who was a prisoner in the hands of the Carlist Requetes at Pamplona.* (Marcel Junod, 1951:99-101)

¹² President of the Basque Provincial Government during the dictatorsip of Primo de Rivera, president of *Acción Catolica* in Biscay in times of the Republic and Head of *Comunión Tradicionalistako burua*. He took part in the *Sanjurjada* of 1932 and after the coup d'état of 1936 he was taken prisoner by the Government in the prison-boat *Altuna Mendi* fearing that he would

International Red Cross found difficulties to release Ernesto Ercoreca¹³ though: even though rebels had also agreed to the exchange, once Esteban Bilbao was released they refused to hand over their prisoner. Once Mr. Junod managed to get the Mayor of Bilbao, he took him and the Carlist to France, where both were set free. Incidentally, Esteban Bilbao would later become Minister of Justice with Franco¹⁴. After this exchange, Marcel Junod managed to release 130 women and children that were kept prisoners by the Basque Government in exchange for the same number of women and youngsters in hands of the rebels, as previously agreed between the Delegate and the Count Vallellano. Once the Basque Government had complied Mister Junod went for the Basque prisoners¹⁵, but the Delegate of the International Red Cross Committee never managed to get those 130 women and youngsters released¹⁶.

Meanwhile, **the Northern Basque Country** became a refuge for many Basques running away from the repression, particularly the leftist towns of Baiona, Biarritz and Hendaia. The general attitude in the North towards Basque refugees was very cold though. In 1936 the Northern Basque Country was mostly Catholic, conservative and traditionalist and they could not accept the fact that the Southern Basques, being Catholic as well, had joined forces with communists. Member of Parliament Ybarnegaray, for instance, showed himself in favour of Franco many times in front of the media. Furthermore, the *Sud-Ouest* happened to be the only newspaper to stand for the Basque Nationalists and the Republic, as the *Eskualduna* supported the rebels and went against the Basque Nationalists from the beginning. Still, committees in the defence and aid of refugees were formed in Donibane-Lohizune-Ziburu and Angelu, and many refugees were sheltered by local families and centres arranged by the councils. Regarding that, a very important job was done by Miss. Madeleine de Jaureguiberry, president of the female cultural society "*Begiraleak*", and by Mr. Eugène Goyheneche, a student connected with the EAJ-PNV party since 1933. Therefore, it can be said that the Northern leftist parties and ordinary people gave shelter to Basque refugees while the Northern political and religious majority took an attitude against the Southern Basques (Larronde, 1987:349-363).

go against the Republic.

¹³Ernesto Ercoreca was the republican Mayor of Bilbao between the 14th of april 1931 and the 12th of august 1934. During that time, he took part in the Asamblee of Basque Municipalities in favor of the Statute of Autonomy.

¹⁴ *We arrived at the hotel at about ten in the evening. Don Esteban was in the hotel lounge when we came in. As soon as the two men who had been condemned to death by the opposite camps came face to face they embraced each other like old friends. They both swore solemnly that each would do his utmost to persuade his own party to put an end to the killings. I never heard of the Basque again, but Don Esteban Bilbao later became Franco's Minister of Justice, and quickly forgot the International Red Cross and his fervid promise.* Marcel Junod, (1951:102)

¹⁵ *'What, this is an exchange?' 'Yes, colonel. Didn't you know?' 'No, I didn't, (...) But you must know that we have already released many Basque women. None of them wanted to go back'* (Marcel Junod, 1951:106-107)

¹⁶ There would be more exchanges later, and the Delegate managed to bring many Basque kids back with their parents, but the attitude of the rebels did not get better and the failure to release those 130 prisoners dicultated the following exchanging attempts (See Junod, Marcel. 1951. *Warrior without weapons*. A.W. BAIN & CO. LTD., London.)

After the war

When the war ended, many of those who did not support the rebels suffered **deprivation of freedom**: imprisonment, concentration camps, labour battalions or even persecution. In addition, public servants were purged and the violence expanded to public humiliations, political re-education and imposition of a culture, both in schools and the daily life.

According to a report made by Aranzadi Society of Sciences for the Basque Government, from 1936 to 1945 more than 55,546 Basques were imprisoned (Egaña, 2009:88) and it is estimated that in 1940 more than 250,000 people were in jail in the whole Spain (Zallo, 2013). Some prisons housed men and women, but there were only female ones too: Zornotza, the Orue and Galera houses in Bilbao, and Saturraran in Mutriku, the last being one of the most famous. Besides the prisons, according to historian Javier Rodrigo there were 188 **concentration camps** in Spain from 1936 to 1947. The last one, in Miranda de Ebro, was closed in 1947. A total of 367,000 to 500,000 people were sent to concentration camps (Rodrigo, 2005). Some of the big camps were set in the Basque territory, such as the University of Deusto and the one in Orduña. According to a study by historian Joseba Eiguren, this last one held some 50,000 prisoners from July 1937 to September 1939 (Eiguren, 2011). Close to the limit with Zuberoa but still off the Basque Country, the camp of *Gurs* was established in the French region of the Atlantic Pyrenees (1939–1946). This refugee camp was set up in the context of the Second World War, when the Basque Government in exile and the French Government reached an agreement to house the Basque refugees; but the soon the refugee camp became a concentration camp. More than 6,000 Basques occupied *Gurs* together with members of the International Brigades and downed aviators. When the Second World War began, thousands of Jews and people who fought the fascism were taken to *Gurs*. Historians have calculated that the camp held around 18,000 people (Chueca, 2007). Apart from the deprivation of their freedom, the conditions suffered by inmates in prisons and other facilities were very bad: hunger, cold, diseases, torture... (Vega: 2011:94-147).

Although the war ended officially in April 1939 (June 1937 in the Southern Basque territory), the State of War was kept until 1948. Furthermore, the regime developed a political system that would persecute all ideologies against *those who won the war*: *the Law of political responsibilities, of the 13th of February 1939; the Law against Freemasonry and Communism, of the 1st of March 1940; the Law against layabouts and crooks, modified on the 15th of July 1954, the criminalisation of homosexual activities...* Those are examples of **Laws that justified the systematic repression**. Ideologies disagreeing the regime were against the law, i.e., criminal. All political parties were made illegal in 1937 by the Unification Decree, which made *Falange Española y de las JONS (FET de las JONS)* the one only official political party, directed by Franco.

The basis for **the purge of public servants**, for example, was the *Law of political responsibilities* and the *Law against Freemasonry and communism*. Purges became another face of the **terror** (Vega, 2011:198-246). Many council employees lost their jobs due to purges and dismissals like the numerous ones of the Provincial Government and City Council of Pamplona. Furthermore, in Mendavia, as in many other towns, the Mayor, most of the City Councillors and many public servants were executed after the coup d'état. A stress should be put on the repression against schoolteachers. In Navarre, for example, an enquiry was initiated for all teachers, male and female. Their *religiousness, morality, press reading habits and political tendencies* were investigated. 229 were punished, dismissed from their jobs or banished" (Chueca, 1997:46). At the same time, the regime **confiscated the estates** of political parties, trade unions and natural persons, not only to get money for the war, but also to leave *the enemy* with no resources to resist (Vega, 2011: 148-197).

Also, the rebels plundered political parties and many trade unionists from early moments, and through the stolen documents amongst others, got hold of the names of all those who were affiliated to left wing parties, later to be arrested in the name of the *Law*. Arrests, on the other hand, were also motivated by reports made by neighbours: sometimes for political reasons, but some others for personal or economic reasons, vengeance or even for envy (Vega, 2011:60).

Amongst other things, the rights of the workers and freedoms for the women gained during the Second Republic vanished with Franco. The policy of the "*España: Una, Grande y Libre*" (Spain: One, Big and Free) crushed the Basque and Catalan cultures and the rights of any other that would be against the regime, and **based the social repression on the daily fear and hunger**: arbitrary arrests, public humiliations (such as head shavings or forcing to drink castor oil), beatings, publication of punishments, public lists of deceased, persecutions, economic fines, brain-washed education of children in favour of the regime... In summary, the dictatorship established a political system that protected and ordered a systematic repression towards those who were against the regime.

Summarising, after staging the military coup d'état of July, the rebels had already captured the capital city of Gipuzkoa, San Sebastian, in September 1936. Then, their advance was stopped by the battles at the Intxorta Mountains until March 1937. The war went on again, and on the 19th of July of the same year, the enemies of the Republic took Bilbao, leaving the whole Southern Basque Country in hands of the rebels. During those months, many died on the battlefield, and many bodies disappeared in the Basque mountains. Once the war ended though, the violence of the rebels increased, and as explained by historian Aizpuru, "they developed a strategy and a machinery for the repression from the very first day, and apart from physically destroying the defeated and 'cleaning the rear', they created a *sui generis* legislative body that would take the freedom to survive, properties and all means from the defeated" (Aizpuru, 2009:54).

2.2.2. PERIOD AFTER THE END OF THE SECOND WORLD WAR (1946-1959)

2.2.2.1. General context

It is not an easy task to establish a limit between different periods of time, but as years went by significant changes occurred within the system, and with regards to the characteristics of the violence too. In 1945, with the end of World War II and the fall of the European fascism, Franco sought the international acceptance. Thus, the regime closed down the last concentration camp in 1947 and, in 1955, the United Nations Organisation admitted Spain as a new member. Nevertheless, the Decree-Law about bandits and terrorism was passed on the 19th of April 1947, giving rise to a new period of impunity and repression with. The regime had obtained the international acceptance and, furthermore, the catholicism and the fight against communism came in line with the ideas of the USA in times of the Cold War against the Soviet Union (1947-1991).

On the other hand, the structure of the economy itself was changing since the economic growth had already begun, amongst others, thanks to the iron industry and *Altos Hornos de Vizcaya* (the blast furnaces of Biscay). Nevertheless, the economic situation was still serious and the repressive nature of the regime tough. The rise of prices was notable and the people were hungry. Consequently, families had to deal with rationing-books from 1939 to 1951 and the black market to ease the necessities was common (Lopez Adan, 2007:37). In that situation, and particularly in the Southern Basque Country, the uneasiness grew strong amongst workers and in 1946 mobilisations for a strike began. In May 1947 a general strike supported by the trade unions CNT-*Comité Nacional de Trabajadores* (National Worker's Committee), ELA-STV-*Euzko Langileen Alkartasuna / Solidaridad de Trabajadores Vascos* (Solidarity of Basque Workers) and UGT-*Unión General de Trabajadores* (General Unity of Workers) was held in Biscay, which also spread to Gipuzkoa. In 1951 a new general strike was called and the whole Basque She industry was stopped (Gurruchaga, 1985:192-200; Casanova, 2007:20).

Regarding culture, as a consequence of the violent repression of the previous period, mainly against the Basque nationalism, family traditions were turned into the only way left for younger generations to become acquainted with Basque patriotism. Furthermore, Basque patriotic movements also suffered internal divisions, which would have an influence in the social movements that will later be named. The Basque Government was still in exile together with many significant people from the Basque cultural realm. In fact, late in 1953 Franco signed an agreement of cooperation with the United States, which de facto implied giving up all hopes of help for the Basque Government. This, together with the death of President Agirre in Paris in March 1960, supposed a hard blow for the Basque Government (Aizpuru, 2007:14-15; Lopez Adan, 2007:43-44).

2.2.2.2. Origins of the movements against the regime

In that context of resistance and repression, social actions began to gain strength. In fact, the decade of the 1950s was a period of political and social transitions. With the growth of industrialisation, amongst other things, the historical trade unions (ELA, CNT and UGT) and workers movements got on with their fight while boosting the creation of Works Councils. "From 1956, after the disappearance of classic cultural policies, the ideological sphere was to be refilled and, little by little, the movement of workers found its new and appropriate cultural policies for the new situation" (Majuelo, 2007:121).

Likewise, and according to a research by Xabier Itzaina, the involvement of the Church was very relevant in the Basque Country. Regarding the regime, "the Army and *Falange* were not enough to look after the established power, and orders from the military needed a higher justification if they were to prevail. By defending the idea that they were commanded by God they reverted the violent principles of the regime with a sacred touch" (Itzaina, 2007:65-66). In fact, due to the concordat signed by Spain and the Vatican in 1953, education and culture were left in hands of the Church, causing amongst other things a big step back for Women rights. According to Pablo Iztueta, the situation in the Basque Country was different, as Basque priests positioned themselves against the dictatorship of Franco in two phases: with clandestine activities between 1940 and 1960, and wide openly from 1960 on. An example of the clandestine collective activity was the newspaper *Egiz*, published by Basque priests from the exile. Also, Basque priests took part in the aforementioned worker's movements, participating in strikes and other activities in support of the rights of workers as well as giving assistance to collective bargaining agreements. Although Catholic activities were less powerful there, they also had an impact in the North, an example being the *Enbata* movement set up in 1953 by a group of students close to the Catholic activities (Itzaina, 2007).

Other social groups were built away from the Church. Within EAJ-PNV for example, EIA-*Eusko Ikasle Alkartasuna* (Union of Basque Students) was created in 1947 with the purpose of bringing the Basque language and culture into the university. Later, some students such as Julen Madariaga began the *Ekin* group in 1952 with the aim to work on political studies and training. By the end of the decade of the 1950s both groups joined to form EKIN-EGI, away from the strategies and ideologies of EAJ-PNV. In a meeting held in December 1958 this group agreed upon the creation of ETA-*Euskadi Ta Askatasuna* (Basque Country And Freedom), with the aim to add the Basque identity to the context of culture and language. The activities of ETA and EGI were referred to as *the Basque resistance*, consisting mainly in propaganda activities such as planting *Ikurriñas* (Basque flags) or making political graffiti. Many times it was unclear who had been the author. Although the Basque language lost speakers, particularly in Biscay, along with the claims in favour of the Basque culture

the folklore was also preserved –dances and music, for instance-. Furthermore, the magazine *Zeruko Argia* was re-launched and the periodical paper *Jakin* was created with the aim to support the Basque language, together with the works being done from the exile and the underground. The movement of *Ikastolak* (Basque clandestine schools) also began in the decade of the 1950s (Aizpuru, 2007:25-32).

2.2.2.4. Characteristics of the violence

The regime kept arresting and imprisoning people. In fact, economic fines and other kind of violence were still part of the daily life in order to keep alive the policy of terror. In words of Aizpuru, “although the toughest part of Francoism had already ended, repression kept going in all its severity” (Aizpuru, 2007:14). As a result of the creation of movements against the regime, though, the dictatorship began to use other “strategies”. The repression was hard against workers, for instance, and the regime usually punished workers during strikes or after them: detentions, dismissals, denial of achieved work benefits... everything with the intention to stop every movement against the regime (Majuelo, 2007:113-114).

During the first years, together with the Civil Guard and paramilitary groups of *Falange*, legionary and regular soldiers took part in the fight against the guerrillas, but from 1941 on, the Civil Guard police force gained special prominence and the **Dirty War** against the opponents of the regime began. As explained by historian Vega, the Dirty War had two characteristics: on the one hand, the persecution and assassination of relatives and collaborators; on the other hand, civil guards dressed as *maki* guerrilla or as other citizens performed all kind of crimes (theft, murder, rape...) and then blamed the guerrilla, taking away by these means the legitimacy of the fight against the regime and justifying the violent repression towards those movements against the regime (Vega, 2011: 284-308).

2.2.3. LAST YEARS OF DICTATORSHIP AND THE TRANSITION (1960-1978)

2.2.3.1. General context

The resistance became increasingly more evident since the 1960s, mainly at the Southern Basque Country although movements against the regime were also strong in Madrid, Barcelona and Sevilla (Vega, 2011:304). At State level, groups such as FRAP-*Frente Revolucionario Antifascista y Patriota* (Anti-fascist and Patriotic Revolutionary Front), MIL-*Movimiento Ibérico de Liberación* (Iberian Liberation Movement), GRAPO-*Grupos de Resistencia Antifascista Primero de Octubre* (First of October Anti-Fascist Resistance Groups) and others began to fight against the dictatorship. In the Basque territories, ETA carried on its first armed action in 1959, producing no dead or wounded casualties as most of those actions usually consisted on what were considered political, opinion or propaganda

offences. Nevertheless, resistance was increasing and attacks from the regime got even stronger against it.

Regarding the economic situation, in 1959 the Spanish Government signed a Stabilisation-Plan setting measures to settle the economy and to open it to the international market. This Plan brought the liberalisation of the economy, together with an economic growth at the Basque Country. The industrialisation, though, concentrated the population at the cities and the shortage of services was evident. As indicated by studies of Pedro Ibarra, around 100,000 people went to work at the Left Banks and Upper Area of the Nerbion River, in Biscay. In that context the struggle of the workers was strengthened: On the one hand the traditional trade unions –UGT, CNT and ELA-, and on the other hand the “legal societies from the Church” promoted by Basque priests, HOAC-*Hermandad Obrera de Acción Católica* (Worker’s Brotherhood of Catholic Action), JOC-*Juventud Obrera Católica* (Catholic Working Youth) or ACO-*Acción Católica Obrera* (Catholic Working Action). Then, in 1962 CCOO-*Comisiones Obreras* (Workers Committees) trade union was born, the Committees of Workers were active and ETA too supported the Groups of Workers. As a matter of fact, in words of Ibarra “they have never been acknowledged by the society, and even less by institutions, for their task on the transformation of the society and the deposition of the dictatorship” in the decades of the 1960s and the 1970s. Regarding this, it is worth mentioning the strikes of 1975 and 1976 at relevant companies such as Naval and Babcock (Ibarra, 2008).

However, as a result of the industrialisation the pollution became unbearable in areas occupied by industries, which triggered popular demonstrations such as the one held in Erandio against the air pollution on the 28th of October 1969. Two people were shot dead by the police during that demonstration. Still, the purpose of strikes and demonstrations was not only to claim for the rights of the workers. On the contrary, the society, the Basque Church and the whole workers movement was committed with the political and social rights too. For instance, political strikes were held in favour of the members of ETA sentenced to death in the Trials of Burgos, which began on the 3rd of December 1970.

Regarding the Basque culture, in 1964 the Law of Associations was passed, which protected those groups cultivating Basque dances, music and culture. Neighbourhood associations gained force too in order to face local problems through the cooperative work of residents.

The struggle for the Basque culture grew stronger abroad too. As pointed by Larraitz Ariznabarreta in texts of Ugalde, “the survival of Basque language and identity was in a deep crisis”, and therefore the claims for a Basque university, amongst others, became really important (Ariznabarreta, 2008:125-134).

2.2.3.2. Characteristics of the violence

As explained, social movements and resistance experimented a rise from the decade of the 1960s, but at the same time detentions were also more and more common. According to historian Chueca, from 1968 to 1976 more than 22,000 people were arrested in the Southern Basque Country, 3,500 of them just in 1975, and reports of torture after those detentions were getting more and more common too (Chueca, 2004; Casanova, 2007:20-32). With regards to that, the Basque Government has asked experts from different fields to produce summaries about the violation of Human Rights. Consequently, the 107/2012 Decree of the 12th of June was passed “for the recognition and economic compensation of victims who bore unfair sufferings due to violations of Human Rights in situations of politically motivated violence in the Basque Autonomous Community from 1960 to 1978”¹⁷. This Decree made a call to those who had suffered any violation of Human Rights, asking them to report their cases, which were then examined by a panel of wise persons. A total of 239 people responded to the call of this Decree, and a %78 of them were recognised as victims of violations of Human Rights by the evaluation committee from the Basque Government, confirming the strong repression exerted by the regime and the security forces during the last period of the dictatorship¹⁸. In the other hand, reports of torture were increasing. In fact, and according to Jose Luis de la Cuesta in his lecture at the Summer Course by the University of the Basque Country about torture¹⁹, torture was present during the whole dictatorship, but since 1960 it was *institutionalised*. During that Summer Course the “Project for the investigation of cases of torture exerted in the Basque Country (1960-2013)”²⁰ was made public. As shown on this study by the Basque Institute of Criminology, “in times of the dictatorship, torture was systematic and general when people from the political and trade unionist opposition were arrested”. The results of this project tells about more than 4,000 cases of torture, physical or psychological, performed by the Civil Guard, the National Police, the *Ertzaintza* (Basque National Police) and other security forces from 1960 to 2013.

In an international level, though, the economy, tourism and other kind of *businesses* gained importance for the regime in the decades of the 1960s and the 1970s. The establishment of the TOP-*Tribunal de Orden Público* (Public Order Tribunal) on the 2nd of December 1963 is understandable in that context. Up to then military tribunals were in charge of political crimes, but from that point the TOP became responsible for the political repression, conveying the image of a change from the

¹⁷ <https://www.euskadi.eus/y22-bopv/eu/bopv2/datos/2012/06/1202804e.pdf> last visited on the 1st of July 2016.

¹⁸ *Urraketak jasandako Batzordearen Txostena Giza Eskubideen Biktimen Balorazioa 1960-1978*. Published by the Basque Government on the 16th of February 2016.

Available at <http://www.berria.eus/dokumentuak/dokumentua1557.pdf>. As part of the Decree 107/2012 of June.

¹⁹ “Verdad y reconocimiento para las víctimas de tortura, tratos inhumanos y degradantes” from 26 to 29 of June 2016. <https://www.uik.eus/es/verdad-y-reconocimiento-para-las-victimas-de-tortura-tratos-inhumanos-y-degradantes>

²⁰ Report available at

<http://www.eitb.eus/multimedia/documentos/2016/06/27/1987342/Memoria%20Proyecto%20tortura%202016%20eus.pdf>
Last visited on the 1st of July 2016

military justice to the civil justice. Nevertheless, crimes of terrorism were investigated there, and the investigation was carried out by the *Brigada politico-social* (political-social Brigade) of the Francoist police. In general, investigations began with the self-incrimination of suspects, once they had been subjected to torture during the detention (Vega:2011:298-304). Furthermore, the last executions by firing squads carried out by the government of Franco took place on the 27th of September 1975 and the sentence was passed during a summary military trial: José Humberto Baena, José Luis Sánchez Bravo and Ramón García Sanz, activists of FRAP; and Jon Paredes Manot (Txiki) and Angel Otaegi, *members of ETA politiko-militar* (political-military section of ETA)²¹. One year earlier Salvador Puich Antich, member of the MIL²², was executed by garrotte. Death penalties boosted a deep international discontent and demonstrations, strikes and sit-ins were organised, and the regime responded with a declaration of State of Emergency as a mean to increase the repression towards the demonstrators. Moreover, after the death of Franco, the security forces killed 5 workers and wounded hundreds at a gathering for the rights of the workers in Vitoria-Gasteiz, on the 3rd of March 1975²³.

At the time of the events of the 3rd of March Juan Carlos de Borbón was already head of State, named as such by the dictator itself in 1969 to become his successor. Thus, after the death of Francisco Franco on the 20th of November 1975, Juan Carlos de Borbón swore allegiance to the Principles of the National Movement of Franco (*Principios del Movimiento Nacional*) and was crowned King of Spain by the Parliament on the 22nd of November 1975 (Aguilar Fernandez, 2008:255-263). The Public Order Tribunal (TOP) was abolished on the 5th of January 1977, and the jurisdiction over terrorism affairs was taken over by the recently created *Audiencia Nacional* (National Audience). In addition, on the 17th of October of the same year the Parliament passed the Law 46/1977 of Amnesty, a regulation that will be discussed in the next chapter. In fact, the next section will analyse other political and social changes that gave way to the aforementioned recovery process of the historical memory, since the investigation of the violations of Human Rights that occurred on the studied periods of time are still being conducted, and there is a strong suspicion that new cases will be discovered in the years to come²⁴.

²¹ In case of activists of ETA the Basque Government recognised their condition of victim in 2012, as they did not get a fair trial http://www.berria.eus/paperekoa/1484/006/001/2012-1120/indarkeria_politikoaren_lehen_zortzi_biktimak_aitortu_ditu_jaurlaritzak.htm Last visited on 19th of February 2016.

²² MIL: Movimiento Ibérico de Liberación (Iberian Liberation Movement)

²³ Those too were recognised in 2012 by the Basque Government as victims of a violation of the Human Rights.

²⁴ https://www.irekia.euskadi.eus/uploads/attachments/8026/Proyecto_Ley_cas.pdf?1461844426 Last seen the 1st of July 2016

2.3. Gender perspective and negative consequences for the family

Before the next chapter is addressed though, **the suffering caused by the dictatorial regime in the inner structuring of the family will be analysed under a gender perspective.** In fact, as underlined by the investigation team on *Gender and the media* (Ariznabarreta, 2005), it is important to pay special attention to the gender perspective, particularly because in addition to the times of the war of 1936 and the following dictatorship the gender-based violence is still a problem in our current society, as in the present many women are still killed every year in their home environment. Therefore, and once stated that the next chapter will analyse the way to address the gender-based violence, this point will explain the gender perspective of the particular historical period of time that has been studied.

On the one hand, since men were a majority at the front, whenever they were killed or taken prisoner at the battlefield their wives had to take over all family responsibilities at home. On the other hand, the secular state of the Second Spanish Republic vanished and was replaced by the Catholic regime brought by the dictatorship. Furthermore, with the exception of Basque priests, the Church joined Franco (Ferreiro, 2013). The regime forbid the civil marriage and divorce and punished the abortion, cohabitation and adultery. Off course, the penalty was mainly intended for women (Domingo, 2007:86-133; Jiménez Villarejo, 2006:11-14). The Catholicism had an impact on the role of women, and through the legislation of the *Fuero del Trabajo* (Work Legislation) in March 1938 with the aim to “protect” the family, the regime forced women to go back to the private sphere, this is, to their home duties. Similarly, it became compulsory to fulfil the *Servicio Social* (Social Service):

*The imposition of the “Social Service” to Spanish women must pursue the employment of the feminine aptitudes for softening the pains produced during the ongoing struggle and the anguish of the post-war period, at the same time that it takes advantage of the ability of women to stand by the new fraternal atmosphere advocated by the twenty-six programmatic items.*²⁵

The following paragraphs will explain the rights gained during the Second Spanish Republic and the repression suffered and autonomy lost by women after the military coup d'état. Similarly, the daily life will be analysed under a gender perspective, introducing a critical thought about the work done by women during that period of time.

²⁵ “La imposición del “Servicio Social” a la mujer española ha de servir para aplicar las aptitudes femeninas en alivio de los dolores producidos en la presente lucha y de las angustias sociales de la post-guerra, a la vez que valerse de la capacidad de la mujer para afirmar el nuevo clima de hermandad que propugnan los veintiséis puntos programáticos” Decree of 7th of January 1937. BOE, no.379 of 11th of October.

3.3.1. GENDER-BASED VIOLENCE

Feminism started to gain strength at the beginning of the 20th century with the aid of the press and public conferences, which allowed the creation of feminist groups that began to appear in the development of social programmes. Thus, during the Second Republic, women began to gain some of the rights listed above, such as: the right to work, civil weddings, divorce, abortion and the women suffrage. The last, though, did not get the approval of all, and some influential women such as Margarita Nelken and Maria Martinez Sierra put up against it, as they feared the Catholic education of women would influence their vote towards the right. In fact, the Church kept on the defence of the Catholic feminism and many female groups were formed supporting it. For instance, the right-wing group *Asociación Femenina de Acción Nacional* (Feminine Association of National Action) was formed to continue the religious and domestic education of women in times of the Republic. In 1934 *Falange Española* created the *Sección Femenina de Falange* (Feminine Section of Falange) under the direction of Pilar Primo de Rivera to end with the ideas that went “against the family”: divorce for example. Right wing women organisations also took care of men who were imprisoned (Domingo, 2007, 21-133; Diez Fuentes, 1995:23-30).

Together with the Feminine Section of *Falange*, Carlists also had their own feminine section, the ***Margaritas***, formed in Navarre in 1932 with the aim of “helping the traditionalist families in need and teaching children the Christian doctrine”, as well as to spread the ideas of the Carlism itself amongst the population²⁶. They visited prisons and hospitals and, particularly when the war broke up, taking advantage of the nursery background of many of them, offered their services at hospitals (Larraz eta Sierra-Sesúmagá, 2011:569-624). Women did plenty of work within the Basque Nationalist Party (EAJ-PNV) too, especially after 1922 when the **Emakume Abertzale Batza** (Committee of Basque Patriotic Women) was created in Bilbao. Amongst the duties of these women were the distribution of nationalist propaganda and offering culture, education, charity and affectivity services. They also organised themselves to help those in deprivation of freedom, not too different from the aims of women part of *Margaritas* and *Sección Femenina* (being Christians themselves too) and, once again, based on gender characteristics (Ugalde, 1993; Amurrio, 2006).

Apart from them, there were many other organised groups of women. Furthermore, every political party had its active feminine group, and there were those who organised themselves away from any political organisation too. Mention must be made of *PCE-Partido Comunista Español*

²⁶ “Elections were announced for the 16th of February [1936], so we began to go town to town; they showed no less conviction, but more discouragement indeed. The previous victory of the Right saw itself nullified by the fearful bootlicking, and this had left a bitter taste. During that electoral period I got to know lonely roads that led to towns lost in the mountains. We the *Margaritas* made a huge effort and every imaginable cheats, but less than those from our opponents. The victory in Navarre was overwhelming, and we also won in Leiza, but we began to receive news from the rest of Spain, from Madrid, which was a disaster due to the abstention of many women from the right. How expensive would they have to pay their inconsistency!” Testimony of Dolores Baleztena Ascárate, founder of the *Margaritas*, included in the book *Requetés* (2011:578)

(Spanish Communist Party), *Mujeres Antifascistas* (Anti-Fascist Women), *Juventudes Socialistas y Comunistas* (Socialist and Communist Youths), *Union de Muchachas* (Union of Young Women), *Mujeres Anarquistas* (Anarchist Women), *Mujeres Libres* (Free Women), and *AMA-Agrupación de Mujeres Antifascistas* (Group of Anti-Fascist Women) of a communist ideology and born in 1933 from the association *Mujeres Contra la Guerra y el Fascismo* (Women Against the War and Fascism). In 1945 the FDMI-*Federación Democrática Internacional de Mujeres* (International Democratic Federation of Women) brought together a number of groups of anti-fascist women. Nevertheless, the *Sección Femenina* of *Falange Española*, became the only official feminine organisation during the dictatorship, while *Acción Católica* also had its unofficial feminine group.

The coup d'état had its effect on the structure of family and society itself, which consequently determined the situation of women. Most men were conscripted for the war; many other were assassinated and made disappear by the rebels, while others went into exile. All this had a direct impact on the daily life of women. On the one hand, they had to take the responsibility of the family but were also forced to find a job to sustain their home economy while still performing all their home duties; on the other hand, they took active part in the war against fascism, a few ones at the battlefield, but many at the rear: sometimes on propaganda activities, sometimes offering their help to those who were imprisoned (Diez Fuentes, 1995:31-32; Abad Buil, 2004:5-6).

Hence, women performed actively in politics, regardless of their position against or in favour the coup d'état. As previously mentioned, they carried out important propaganda tasks at the same time that they organised themselves in support of those who were imprisoned. In that situation, the need to fulfil the aforementioned tasks became more important for women themselves than the defence of their own rights, which produced in them a situation of double victimisation. On the one hand, with the military coup d'état they were **denied their political nature** and women were forced back from the public sphere into the private one. On the other hand, they also suffered punishments for **consort crimes**, this is repression for the sole reason of being the wife or daughter of a man of significant ideology. This became a reflection of the patriarchal structure of society: women were restricted to the private sphere and punished for *crimes* committed by their husbands or partners (Domingo: 2007:14-15; Abad Buil, 2004; 2009).

Religion was responsible for much of the interpretation of gender made by the society, and the Catholic Church joined forces with the regime of Franco to restrict the life of women to the private sphere²⁷ and to present them as a material property of men (Connell, 2009:6). In that context, apart from the sexual violence employed during the military coup d'état and the war, the dictatorship

²⁷ Furthermore, through the apostolic letter "Mulieris Dignitatem" about the dignity and vocation of women, the Pope reminded the Catholics as late as in 1988 that women have been created to become mothers, and not to take responsibilities meant for men.

fostered a **gender based repression** through its patriarchal legislation: women would not reach the legal age until 25; although allowed to work, they were forced to remain at home until marriage -or until entering a convent-, and once married they would be under the control of their husbands, their main purposes being to please the husband, housekeeping and to breed children and raise them in the Catholicism (Moraga, 2008:232; Domingo, 2007; Sanchez, 2009:247-255). In line with that, with the Decree of the Head of the State of the 29th of December 1939, the Social Service of women was left in the hands of the ***Feminine Section of Falange***. Amongst the main goals of the Section was to focus on those women who had successfully managed to get a job away from home before the war and to prepare them to return to their home duties. The Social Service was compulsory, a duty for all women between 17 and 35 years of age. In fact, the National Committee of *Auxilio Social* (Welfare Service) from *Falange Española Tradicionalista de las JONS* would work in defence of the traditional family through the education of women. According to an order published by the Ministry of Work on the 27th of December 1938, "it will be the tendency of the new State to have women looking after the family and to keep them away from other employments". Furthermore, women would be referred to as *mothers*, since that would be precisely their main duty after marriage: to become mothers. On top of that all, they were denied their feminine sexuality, having their sports activities and dressing codes standardised too (Espuny i Tomás, 2007; Domingo, 2007:94-133; Nuñez Díaz-Balart, 2003:63-75). Regarding the school attendance, there was a significant difference between wealthy and modest families, although it was clearly defined in both cases beforehand. The wealthy ones would attend schools managed by nuns in order to get trained for "feminine duties" such as secretaries, telephonists... and once their training had been completed, if they happened to find an active job, they would still have to leave it to come back home after marriage. Girls of poor families would rarely complete their basic education, as they would have to begin to work in factories or workshops from a young age. Furthermore, even after marriage and regardless of being socially frowned upon, they would keep working in order to support the family (Domingo, 2007:15-17).

There was a high impoverishment after the war and apart from the strong economic pressures suffered by many families, plenty of family men were imprisoned or had been made disappear. The misery produced by the situation forced many women into prostitution, regardless the implied moral burden. They were marginalised by the society, but at the same time, the prostitution was encouraged by the regime. In addition, inside the prisons they were also put aside, as they were regarded as traitors for sleeping with those who had killed *their men*, since after all, the ones with enough money to pay the prostitutes were mainly those who supported the regime and therefore they were their main customers (Nuñez Díaz-Balart, 2003, 101-110; 2004:55-60).

The situation of women in prison

Conditions in prison were very hard for men and women, particularly in the decade of the 1940s: overcrowding, hunger, disease, releases with no return... The situation was not the same for men and women, though, and three were the main differences (Nuñez, 2004:47-48; Vinyes, 2004:18; Domingo, 2007:137-205):

- Biological reasons and the presence of children. The pressure exerted on women used to be higher in cases in which children were present, and moreover, many times they were blackmailed. In addition, prisons neglected the hygienic conditions, and in the case of women, this implied more severe consequences as they suffered the denial of personal hygiene when being on their periods too, which led to gynaecological diseases. Rape of imprisoned women was common and it often resulted in pregnancies, which consequently implied terms of pregnancy and labours with no medical care.
- Work was not regulated for women, and thus they were often involved in manufacture tasks.
- They received a more restricted external aid than men, mainly from a family member or through other female prisoners and some groups of women, but normally the help arriving from the outside was focused on men.

Regarding children, disappearances were common inside prisons, particularly during the first years after the war. Many died due to the harsh conditions in which they were living inside the prison, but in many other cases the regime would take them. The regime would legally take the children away from their mothers, as the Law stated that at the age of three they had to could not remain in prison. Often they were taken to institutions controlled by the State and the Church, like those of *Auxilio Social* and *Falange*, where they would be raised in the principles of the regime. In 1942 for instance, there were more than 10,000 children under the guardianship of the regime. In other cases children would be adopted by families in favour of the regime, giving no chance to the imprisoned mothers. Antonio Vallejo Nájera, head of the psychiatric services of the army, encouraged the idea of giving an end to the children of the *reds*, or at least to immerse them in the ideology of the regime in order *to end with the roots of communism*, which implied taking them away from the arms of their mothers. In fact, many of those children in prisons were not registered anywhere. No record of the new-born was kept whenever imprisoned pregnant mothers gave birth, the same as when the children were the product of a case of rape, and therefore, their disappearance would leave no trace (Vinyes, 2002; Vinyes & Armengou, 2002; Domingo: 2007-137-205).

Women could be accused of political crimes, either for their own actions or for acts committed by their husbands. In addition, in case they were charged with political crimes, women

suffered a double penalty: a first one dictated by Law for the commission of the crime, and a second one imposed by the society itself for being females and getting involved in politics. Thus, many families in which a female member had been convicted usually kept this secret, regardless of the fact that the period between 1940 and 1949 saw more than 50,400 women incarcerated (Vinyes, 2002:31). The repression against women was kept secret, in the belief that it would suppose a higher dishonour for women than men. Consequently, the situation after the war gave rise to three *groups* of women within the prisons (Nuñez, 2004:59):

- Committed female political prisoners.
- Spouse of male political prisoners.
- Prostitutes treated as outcasts.

Regardless, their political nature was denied by the regime because unlike in the case of men, there was not an official female political prisoner condition and all women were *common* prisoners (Domingo, 2007:178).

Therefore, the gender based violence had many forms: physical, i.e. rape; public humiliations, like hair shaving or force feeding of castor oil to make them defecate on themselves and being walked in public while people would approach and laugh at them; and violence suffered in their daily lives, such as being forced into prostitution in order to face their economic problems, apart from being denied from all their rights. The case of Maravillas Lamberto is well known in Navarre, a 14 year old girl from the town of Larraga who was raped and killed in front of her father, an example showing that men also suffered the gender based violence. Indeed, apart from being forced to watch while their wives were being raped, men were also sometimes raped themselves (Preston, 2012; Errazkin, 2011; Vega, 2011; Gonzalez Gorosarri, 2010; Egaña, 2009; Sanchez, 2009; Altaffaylla, 2008; ...). In fact, at the beginning of the war, this is what Queipo de Llano proclaimed in Seville in 1936:

*Our brave legionaries and regular troops have shown the red cowards what it means to be a real man. And, at the same time they have shown their wives too. This is totally justified because these communist and anarchist women preach the doctrine of free love. Now, at least they will know what real men are, instead of the faggot militiamen. They will not get away for much they squeal and kick their legs about.*²⁸

²⁸ *Nuestros valientes Legionarios y Regulares han enseñado a los rojos cobardes lo que es ser hombres de verdad. Y, a la vez, a sus mujeres. Esto es totalmente justificado porque estas comunistas y anarquistas predicán el amor libre. Ahora, por lo menos sabrán lo que son hombres de verdad y no los milicianos maricones. No se van a librar por mucho que berreen y pataleen.* DEL RÍO SÁNCHEZ, A.; TALEGO VÁZQUEZ, F. (2014) *Impugnando la Impunidad. Las víctimas del franquismo frente al Estado.* In: Actas del XIII Congreso de Antropología de la FAAEE. Universitat Rovira i Virgili. p3156

2.4. Forms of violence

Thus, violence was exerted in many different forms, and the following pages will review their characteristics and peculiarities, taking into account previous researchers about the repression in different regions of the Basque Country (Barruso, 2005, 2007; Aizpuru, 2007; Altaffayla, 2008; Errazkin, 2008, 2011; Gonzalez Gorosarri, 2010; Buces, 2014, 2016; Sanz, 2015;...).

Bourgeois defined the following forms of violence (2005:13-14):

1. **Direct political violence (visible).** Employed with precise aims by official authorities and their opponents, by making use of physical violence and spreading fear in the name of an ideology, movement or political state. Some examples are the military repression, torture and armed resistance.
2. **Structured violence (invisible).** This type of violence is exerted through the political and economic structure of the society itself, by means of economic exploitation and/or political oppression, exerted by the institutions, or through physical and/or emotional pain. An example of this violence is to deny any response to daily needs (Galtung, 1981).
3. **Symbolic violence (invisible).** The aim of this form of violence is to impose the point of view of the dominating. As explained by Bourdieu (2000), the one in power makes use of feelings and knowledge, with the acceptance of the subordinate and without any physical violence but with humiliation, legitimisation of social differences and internalised hierarchies such as sexism, racism and internal expressions of the powerful class.
4. **Daily violence (invisible).** This form of violence is a daily reality amongst individuals, people, within homes or even through crime. According to Scheper-Hughes (1997), the fear becomes normal in the community, and so do the barbaric acts, big and small, suffered in the life experience of each individual.

Thus, the end of the war did not bring peace but repression. Violence was present at the battlefield, in the rear and during the years that followed the war, with variations of form and intensity according to each moment and context. The purpose of the violence after the war was the “ideological clean up”, and thus the direct political violence was of great significance: assassinations, tortures, detentions -most of them arbitrary-, unfair imprisonments and other similar systematic methods were employed. Furthermore, economic violence was also occurring on a daily basis, and those who lost the war and their relatives had to put up with the pillage of properties, economic extortions, fines, professional purges, workplace exploitations and other forms of structured

violence. In the case of women, although they did not extensively participate in the battlefield, they did take an important part in the rear and they suffered other forms of violence, such as public humiliation, force-feedings of castor oil, hair shavings, sexual assaults and theft of their children - note should be made of the fact that men also suffered public humiliations and sexual assaults-. As a result of all this, the family structure suffered big damages (González Cortés, 2008:154-155; Vega, 2011).

Summarising, war remained active until 1948 with the systematic and institutionalised use of violence, the purpose of which was the construction of the *New State* (Juliá, 1999:26). The State spread fear in order to obtain compulsory and willing obedience, turning legal the punishment by means of laws and regulations (Gonzalez Calleja, 2000:363). In fact, the judicial branch had a direct participation in the political repression of the Spanish dictatorship, and the institutional mechanics created by the executive branch forced the People to comply with the rules of the regime (Aguilar, 2011:14-15). When Franco took the power he appropriated the whole legislative branch and, once the Laws of the 30th of January 1938 and 8th of October 1939 were passed, the dictator acquired the faculty to enact and undo the legislation on his own sole will until 1975. Thus, he had every *legislative-tool* to conduct the repression and he imposed measures such as the 1st Article of the Law of Political Responsibilities, passed on the 9th of February 1939, which declared *“the political responsibility of every natural person and legal entity which, from the 1st of October 1934 to the 18th of July 1936 contributed to create or aggravate the subversion of all order of which Spain was made prey, and of those who after the second of the given dates, in the past or in the future, opposed the National Movement with specific acts or severe passivity”*²⁹. In other words, from then on the regime had the *legal* faculty to prosecute those who fought in favour of the Republic in times of the Republic itself, as well as to sentence those returning from exile (Carrillo, 2006:500-3/Gómez Isa). The violence against those with ideas against the dictatorship was legal and systematic.

²⁹ *“Se declara la responsabilidad política de las personas, tanto jurídicas como físicas, que desde primero de octubre de mil novecientos treinta y cuatro y antes de dieciocho de julio de mil novecientos treinta y seis, contribuyeron a crear o a agravar la subversión de todo orden de que se hizo víctima a España y de aquellas otras que, a partir de la segunda de dichas fechas, se hayan opuesto o se opongan al Movimiento Nacional con actos concretos o con pasividad grave”*. (Official State Gazette of 13th of February 1939, page 824).

B. Research design

0. Introduction

1. Goals, hypotheses and research questions

1.1. Goals

1.2. Hypotheses and research questions

2. Methodology (Summary)

2.1. Content analysis method

2.1.1. SAMPLING DESIGN

2.1.1.1. Quantitative content-analysis based on qualitative questions

2.2. Interpretative qualitative method

2.2.1. DISCOURSE-ANALYSIS

2.2.2. FOCUS GROUPS

0. Introduction

This section will describe the methodology used for the investigation.

On the one hand, the content analysis has been used to analyse the discourse about historical memory framed by *Gara*, and to measure the quality of the published information. On the other hand, interpretative methods aim to complement the information gathered through the content analysis and learn about the opinion of the professionals working in media and in the recovery movement by organising various focus groups.

Before explaining the methodology itself, these are the main goals of the investigations, hypotheses and the research questions:

1. Goals, hypothesis and research questions

“If You Don’t Believe in Human Rights, What Are You Doing in Journalism?”

Max du Preez on Transitional Justice and Media

Information and, accordingly, journalism are very powerful tools in favour of justice and against human rights violations. They have the capacity to encourage society to act, and based on communication activism strategies they can motivate people to react in defence of human rights and social justice.

For this research, the period of history analysed has been the repression of the military coup d’état of 1936 and the following war and dictatorship.

A very brief review of the historical context and reasons for the chosen sample

The 14th of April 1931: after a democratic election, the Second Republic of Spain was established. During the following years, several civil rights and liberties were attained by both men and women; in fact, women gained the right to vote in 1931 and the first law allowing divorce was introduced in 1934, along with social changes such as the opportunity for women to work alongside men as comrades. However, all these rights and many more were not only abolished but even became punishable offences after the military coup of July 1936.

Paul Preston describes the bleakness of the situation in his work *The Spanish Holocaust* (2012:xi):

Behind the lines during the Spanish Civil War, nearly 200,000 men and women were murdered extra-judicially or executed after flimsy legal process. They were killed as a result of the military coup of 17-18 July 1936 against the Second Republic. For the same reason, perhaps as many as 200,000 men died in the battle fronts. Unknown numbers of men, women and children were killed in bombing attacks and in the exoduses that followed the occupation of territory of the rebels at the end of March 1939, approximately 20,000 Republicans were executed. Many more died of disease and malnutrition in overcrowded, unhygienic prisons and concentration camps. Others died in the slave-labour conditions of work battalions. More than half a million refugees were forced into exile and many were to die of disease in French concentration camps. Several thousand were worked to death in Nazi camps.

In effect, thousands of these people were killed and their remains buried in unknown mass or individual graves all over the peninsula, often without the knowledge of their families. Even if they knew, they were forbidden from recovering the bodies of their relatives under the threat of death. Also, thousands of men, women and children suffered from systematic gender-based violence, public humiliation and economic and cultural repression which lasted for decades.

Franco died on the 20th of November of 1975, having entrusted Juan Carlos I as the Head of State (the Spanish King)¹. The first democratic elections since the Second Republic were held in June of 1977, and that October the Spanish Congress approved the controversial Amnesty Law followed by the Spanish Constitution in 1979. Still, none of the crimes perpetrated during the Civil War and the Dictatorship have been condemned.

After the death of Franco, some families started to recover some of the remains of their kin killed during the conflict, but working by themselves with no institutional or professional help. As such, they had no way of determining whether the bones were those of their father, mother, son, etc. Then, following the military coup of General Tejero on the 23rd of February of 1981, the horror of those dictatorial times was brought back for these families, and, fearing reprisals, the exhumations were stopped once again.

Nineteen years later in the year 2000, a journalist called Emilio Silva, determined to recover the remains of his grandfather, called for professional help and with the technological support of a group of experts the body of his grandfather and another twelve men were exhumed using precise anthropological methods, the first time such practices had been employed. After the exhumation, Emilio Silva founded the so-called ARMH (Association for the Recovery of Historical Memory); since then hundreds of societies and associations have been created with the goal of recovering the history of repression silenced since the beginning of the 1936 Civil War, and newspapers have filled hundreds of pages with articles reporting their work. In December of 2007, the Law 57/2007 (commonly known as the Law of Historical Memory) was approved. However, all the sentences against the people who opposed the rebels after the military coup of July 1936 are still in force; they are still, officially, criminals because of their support for the legality of the Second Republic.

¹ Juan Carlos I abdicated the 19th of June of 2014, and his son Felipe VI became the king.

1.1. Goals

1. To denote the representation of the historical memory regarding the military coup d'état of 1936 and its subsequent repression in the news coverage of the daily newspaper *Gara*.
 - a. Characteristics of the shown repression
 - b. Gender perspective
 - c. The identity built over the historical protagonists
2. To describe the evolution of the framework about Basque historical memory and analyse the changes in the discourse framework depending on the social and political context.
3. To measure the informativeness of the news based on collective action frame.
4. To bring into debate a gender perspective of the historical memory.
5. To explain the process of the Recovery of the Historical Memory of the Spanish Civil War and Franco's Dictatorship in the Basque Country and its Social Movement, and to outline some key strategies for the media to help recovering that memory.

1.2. Hypothesis and research questions

This investigation has analysed the news covered by *Gara* regarding historical memory and its recovery. The changes in the discourse over time and the effects of the social and political context have been studied. In order to do so, these are the hypothesis and research questions considered:

1. **Hypothesis:** The historical memory published in the *Gara* newspaper is selectively presented according to current interests.
 - i. Based on the news published in the present, what kind of interpretation of the past has *Gara* made?
 - ii. Does the current political and social context affect the framing of historical memory?
2. **Hypothesis:** Many journalists present historical memory in their media work because of their own personal initiative.
 - i. What kind of knowledge do journalists who inform about historical memory have?
 - ii. Do journalists consider the terminology they use when informing about historical memory?
3. **Hypothesis:** Women are not represented in the media.
 - i. Has the newspaper recovered the memory of women?
 - ii. What kind of image of women has *Gara* presented?
4. **Hypothesis:** The *Gara* newspaper offers a romantic idea of war.
 - i. What kind of injustice has been stressed in the daily newspaper?
 - ii. What kind of image of war is presented?
5. **Hypothesis:** The interests of today have conditioned the message built into the frame of the collective action.
 - i. What fields of the movement for the recovery of historical memory have been highlighted in *Gara*, and how?
 - ii. Has the newspaper stressed the human rights violations that happened after the military *coup d'état* of 1936?

2. Methodology (Summary)

The methodology of this investigation is organised in two main parts: first, the study of the daily newspaper *Gara* with quantitative and qualitative methods, and; second, the observation of the opinion of professionals who work on exhuming the remains of missing ones, and journalists who inform about historical memory, opinion gathered through various focus groups.

2.1. Content analysis method

2.1.1. SAMPLE DESIGN

The recovery movement really began in October 2000 when the bodies of thirteen Republican men were exhumed using precise anthropological methods for the first time; as such, we chose this as the start date for our investigation. Since then, hundreds of societies and associations have been created with the goal of recovering a history of repression that has been silenced and banned since the 1936 military coup. April 2012 marked the 75th anniversary of the bombing of the historical Basque town Gernika by German aircraft by Franco's orders; as such, it seems appropriate to use this as the end point of the investigation, giving us an 11-and-a-half year range from October 2000 to April 2012.

This investigation analyses the information offered by *Gara* regarding the recovery movement of historical memory or mentioning some passage of the historical period. A single newspaper has been chosen so as to study the whole process and its changes, and *Gara* has been selected because it is the only Basque paper that covered the whole Basque Country during the sample period.

This work has studied all the pieces of news published in *Gara* from October 2000 to April 2012, in total 1240 pieces of news. Opinion articles have not been taken into account.

In order to analyse the most relevant news, the importance of the articles have been measured by using Budd's attention score and those with more than two points have been analysed, 789 in total.

Table 1 - Attention score

• First page			
-	Main Heading	2.5	points
-	Main Image	2	points
-	Other articles with text	1	point
-	Headlines without text	0.5	point
• Inside			
-	Opens the section	1	point
-	Odd page	0.5	point
-	More than a page	4	points
-	Whole page	3	points
-	More than a half page	2	points
-	Half page	1.5	point
-	Less than a half page	1	point
-	Short piece of news	0.5	point
-	Upper part of the page	0.5	point
-	Infography	1.5	points
-	Photo	1	point
-	Back page	1	point
	In total	10	points

Source: the author

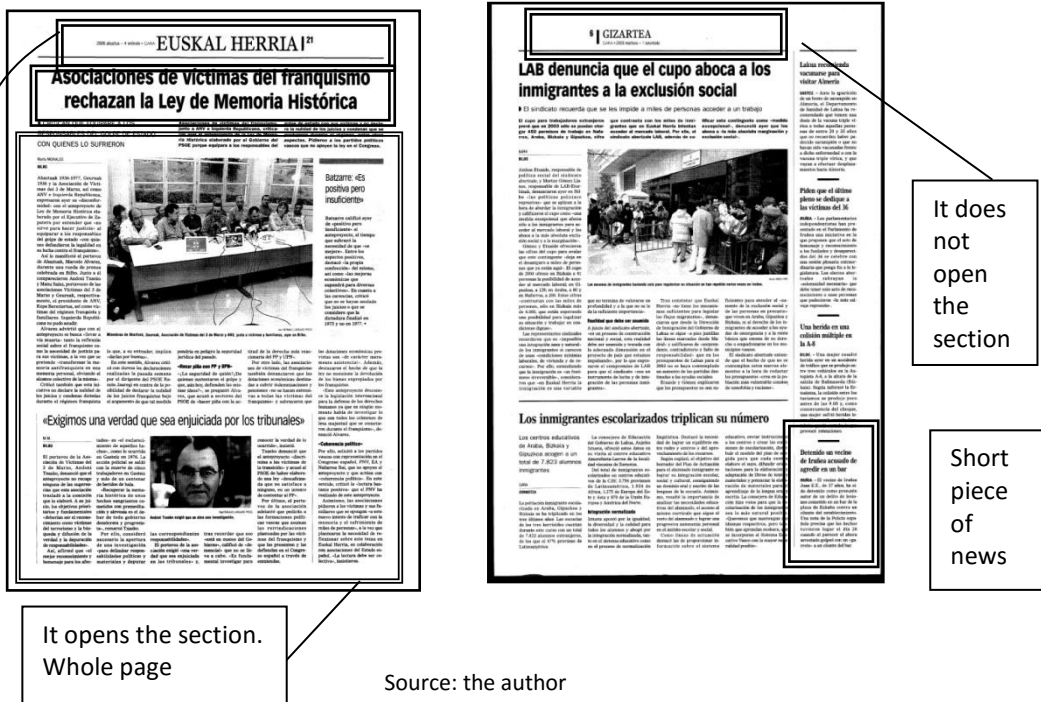
The name of the journalist who signs the article has been also specified when measuring the item, along with the section of the newspaper where the article was published.

Example Photo 1 - News of the front page

Source: the author

Example Photo 2 - Type of news inside the newspaper

Source: the author

2.1.1.1. Quantitative content analysis based on qualitative questions

As explained by Berelson, “content analysis is a research technique for the objective, systematic and quantitative description of the manifest content of communication” (Berelson, 1952:18); a “technique for making inferences by objectively and systematically identifying specified characteristics of messages” (Holsti 1969:14).

After a year trying various questionnaires with closed answers, a questionnaire which provided both quantitative and qualitative data while preserving the required reliability of a serious investigation was developed. In order to prove this, The Holsti intercoder reliability test was applied.

Holsti intercoder reliability test formula

$$\text{Reliability} = 2M/(N_1 + N_2)$$

M: number of agreed answers between the two researchers

N₁: number of questions answered by the first researcher

N₂: number of questions answered by the second researcher

Particularly, I decided on 22 random news items from the sample. Even if random, I made sure it will represent the sample variety) and I asked three other researchers to analyse those pieces by using the questionnaire. During the first analysis test, it was noticed that some questions were not clear enough. Therefore, a more detailed explanation was given so as to make the questions simpler. After doing so, the test was tried again with two different researchers and these were the results:

a) Results of the first researcher compared to the results of the author:

$$\frac{2(833)}{(880+880)} = \frac{1666}{1760} = 0.9465 = 95\%$$

b) Results of the second researcher compared to the results of the author:

$$\frac{2(831)}{(880+880)} = \frac{1662}{1760} = 0.9443 = 94\%$$

c) Results of the first researcher compared to the results of the second researcher:

$$\frac{2(841)}{(880+880)} = \frac{1682}{1760} = 0.9556 = 95\%$$

Since the results show an agreement of over 90%, the reliability of the content analysis structure was proved.

The data have been collected in two main parts:

- a) Discourse frame
- b) Information quality and journalistic practice

At the end of this chapter, a general glossary of all the relevant terms used during this investigation will be offered to enable an easier understanding of the results.

a) Discourse framework

a.1.) Quantitative evolution of the various practices concerning the recovery movement

For this investigation, the various different activities in favour of the recovery of memory mentioned in *Gara* have been grouped based on the principles: truth, justice and reparation.

Table 2 - Types of recovery activities

Truth-seeking	An investigation or description of history produced by the newspaper
	Investigations held by groups or scholars
	Talks, conferences, documentaries, testimony-books exhibitions etc.
	Exhumations and/or graves
Justice	News items regarding new laws with respect to historical memory or judicial investigations (trials, for example)
	Claim of institutional recognition, the condemnation of Franco and/or legal actions
Reparation and recognition	Tributes
	Symbols of Franco and the dictatorship (sculptures, coat of arms of Franco's regime)
	Creations of new social organisations and other occasional incidents

Source: the author

a.2. What happened. What kind of memory has recovered *Gara*

In order to analyse the discourse framework, the fundamental 5W have been taken as reference: Who (Whom), Where, When, What and How.

a.2.1. Who (Whom). Historical protagonists

The military coup d'état divided the society into two main groups, each of one composed by very diverse ideologies. On one side were those who supported the military coup and on the other side, those who were in favour of the Government of the Second Republic.

Table 3 - Loyalist historical protagonists

Loyalist historical protagonists	Personal details	Name of the person		
		Some personal information (age, profession...)		
		Basque citizen		
		Civilian		
		Child		
		Woman		
		School teacher		
		Priest		
		Mason		
	Political description	Basque patriotic nature or party	<i>Ekintzalea</i> ²	
			Basque patriotic	
			Nationalist	
			EAE-ANV	
			EAJ-PNV	
		Republican nature or party	Republican	
			Republican Left-wing	
		Socialist nature or party	Socialist	
			PSOE	
		Communist nature or party	Communist	
			PCE	
		Anarchist nature or party	Anarchist	
			CNT	
		Carlist		
		Leftist		
		Some political position		
	Trade unions	CCOO		
		ELA		
		STV		
		UGT		
		SOV		
	Member of the Basque Government			
	Security forces, military affiliation and other militancy	<i>Gudari</i>		
		Military/Soldier		
Militiaman				
International Brigades				
<i>Maquis</i>				
Civil Guard				
Security forces				
ETA				
GRAPO				
FRAP				
IK				
EGI				
Anty-Fascist				

Source: the author

² *Ekintzalea* is the name given to the supporters of EAE-ANV

Table 4 - Historical protagonist supporter of the coup d'état

Supporters of the military coup of 1936. Revels	Personal details	Name of the person
		Some personal information (age, profession...)
		Basque nature
		Civilian
		Child
		Woman
	Political description	Francoist
		Fascist
		European fascist
		Falangist
		Carlist
		Some political position
	Security forces, military affiliation and other militancy	<i>Requeté</i>
		Military/Soldier
		Security forces
		Francoist/Fascist regime
		Church
		Franco
Mola		
Another personal name of a relevant military position holder		
Margarita		

Source: the author

The representation of women has been analysed in a particular table. In effect it has been analysed in which role females have been presented, as well as counting the number of times that women are mentioned in the article.

Table 5 - The Female's role

Active historic protagonist: Somebody who actually took part in the fight in one way or another
Passive victim of a reprisal
A role of subordination (passive protagonist): The wife of those who fought the war, the sister, the other...
A third generation relative of the historical protagonist who has not experienced the repression in herself

Source: the author

The use of the word *victim* has also been analysed with the aim of adding other valuable data to the description made about historical protagonists. Therefore, during the content analysis, it has been specified whether the word of *victim* was mentioned and who it refers to.

a.2.2. When. Which period of time is mentioned

Various episodes have been identified with regard to the historical period, episodes where different kinds of repression took place, as well as different social context. This question identifies them with the objective of analysing the particular historical context framed by the newspaper.

Table 6 - Chronological context

War (1936-1939 ³)
Dictatorship of Franco (1936-1975)
War and dictatorship (1936-1975)
Last years of dictatorship and transition (1960-1979)
War or dictatorship and transition (1936-1979)
From the war until today (1936-)
Present time

Source: the author

³ In the Basque Country the war ended in June 1937, but the end of the war in Spain was officially signed the 1st of April 1939.

a.2.3. Where. Where did it happen

The **geographical context** refers to the general geographical site mentioned in the article to contextualise whatever historical event is explained in that particular piece of news.

Table 7 - Geographical context

Spain
Basque Country
Local

Source: the author

a.2.4. What kind of injustice happened and for what reason

Due to the length of the dictatorship, even the language used by the regime has been transmitted to the following generations. A military coup d'état and an uprising are not the same thing, however, the regime called the military coup "Glorioso Alzamiento Nacional" which means, "Glorious National Uprising". Similarly, although terms such as Hitlerism or Mussolinism are inconceivable, the word "franquismo" (Francoism) has gained popularity over the years, hiding the negativity of fascism. Therefore, the following question looks for those terms in the text. It also looks at the use of the idea of *war* and *dictatorship*:

Table 8 – Terminology

Fascism
Francoism
Coup d'état
Uprising
War
Dictatorship

Source: the author

Violence

Different types of violence mentioned in the news.

Table 9 - Violence types

Physical violence	Battlefield
	Bombardment
	Shooting
	Murder
	Torture
	Deprivation of freedom
	Exile
	Prison
	Labour battalions
	Concentration camps
	Genocide
	Enforced disappearance
	Police violence
	Crimes against humanity
Gender-based violence	Sexual violence against women
	Sexual violence against men
	Sexual violence with no defined gender
	Public humiliation against women
	Public humiliation against men
	Public humiliation against homosexual
	Public humiliation with no defined gender
	Crime as spouse, mother, daughter or sister of <i>red</i>
Political and/or economic violence	Seizure of properties
	Steal of babies
	Purge
	Victims of political motivation
Symbolic and/or violence	Cultural
	Religious
	Harm to the family

Source: the author

b) Information quality and journalistic working routines⁴

The quality of information is essential for a better understanding of the message. Journalism activity, however, affects the quality of the information.

In this part of the investigation, the method used for measuring the quality of news has been presented: diversity, news titles, the degree of factualness and currency.

b.1. Diversity

b.1.1 Geographical diversity

The daily newspaper *Gara* is published in the whole Basque Country. This variable measures the diversity of the geographical coverage of the news. This is one way to measure news diversity, by quantifying the news depending on which province they come from.

Table 10 - Geographical coverage of the news

Basque Country
Biscay
Gipuzkoa
Araba
Navarre
Northern Basque Country
Basque Autonomous Community (EAE)
Spain
France
World

Source: the author

⁴ GONZALEZ GOROSARRI, M. (2011): *Albisteen kalitatea. Euskadi Irratia, Etb1 eta Euskaldunon Egunkaria/Berria*, European Doctoral Thesis, Leioa:UPV-EHU.

b.1.2. Diversity of protagonists of the news

The protagonist is the author of the action. The reference for finding the protagonist is the title of the article and it can refer to an action or happening instead of a person or institution.

Table 11 - Protagonist of the news

Institutions	Spokesperson, or judge...
Political Parties and Trade Unions	Several or other parties
	EAJ-PNV
	EA
	Bildu
	Aralar
	Nafarroa Bai
	Amaiur
	Ezker abertzalea
	ANV-EAE
	PSOE-PSE-PSN
	PP-UPN-UPyD
	IU-EB
	CNT
	ELA
Social movements	Local associations
	Lau Haizetara Gogoan
	Ahaztuak 1936-1977
	Geureak 1936
	Euskal Memoria Fundazioa
	ARMH
	Foro por la memoria
	Association or person defending the "official" history
	International associations
Experts	Aranzadi Society of Science
	Experts and/or professionals
Protagonist or witness of history	Protagonist or witness of history
Event	When the event is the protagonist of the article

Source: the author

b.1.3. Diversity of the main voice

It is not the same to be in the media -to be a protagonist of a piece of news- or to have a voice, stand in the news. This variable analyses the diversity of voices with the same variables as the previous table. The only difference is that an *event* cannot be a voice, but *the newspaper or journalist can*.

Based on the thesis research of Maria Gonzalez Gorosarri "*News Quality*", along with diversity, this investigation studies other variables related to the quality of information.

b.2. Headlines**Table 12 - Headlines**

Informative
Sensationalist

Source: the author

b.3. Degree of factualness**Table 13 - Degree of factualness in the headline**

Event
Statement
Speculation and conjectures

Source: the author

b.4. Currency

It is relevant to evaluate how many events are mentioned before they occur because it means that the reader will be able to attend the event if s/he would like to. By identifying anniversary events it can be measured whether the anniversary events have been the information topic of the article or, just a hook to introduce the main topic, the recovery of memory, to the reader. As for the continuation of a particular issue, it means the newspaper has followed that particular happening and provides the reader with complete information about it.

Table 14 - Currency of the news

A new happening not mentioned before
A continuation of an issue already mentioned
An anniversary
A notice of a forthcoming event
History/timeless

Source: the author

As for **accuracy**, it has been examined whether the article contains some kind of information inaccuracy within the piece of news, or between news informing about the same issue and historical data. For example, it is inaccurate to say that the military coup was in 1937 instead of 1936. It is also inaccurate to write the wrong the names of the protagonists.

Completeness, for this investigation, has been measured taking into account the basic 5W. In this study, the context needed for the whole completeness is analysed with other variables.

2.2. Qualitative interpretative methods

2.2.1. DISCOURSE-ANALYSIS

As a result of the quantitative content analysis, three significant framings have been presented in the investigation.

- (1) the constant reconstruction of the past based on today's interests
- (2) the use of symbols and stories to underline an identity while hiding others
- (3) the invisibility of females in a very gender based history
- (4) The image of mass graves

In order to study those frameworks, five case studies have been chosen from the analysed news. Those cases have been interpreted based on the theory of Collective Action Frame:

- a) Injustice
- b) Agency
- c) identity

These are the chosen case studies:

1) Decree 280/2002, known as “the decree of Madrazo”: a double victimisation

The *decree 280/2002 of 19 November* aimed to give an economic compensation to those individuals who were deprived of freedom as a result of the cases compiled in the Amnesty Law of 1977. That is those who suffered imprisonment after the military coup of 1936 by the Rebels. Javier Madrazo was the name of the minister of the Department of Housing and Social Affairs, the Department which promoted the decree. These early regulations focused on regulating the financial rights of victims, but the multiple difficulties that those affected people experienced when trying to collect the compensation neutralised the benefits of the rule.

3) The victimised heroes Txiki and Otaegi: The re-interpretation of their identity based on today’s interests

The members of ETA, Txiki and Otaegi, were two of the last people executed by firearm after a military trial during the dictatorship. José Humberto Baena, José Luis Sánchez Bravo and Ramón García Sanz, members of FRAP organisation, were also executed on the 27th of September of 1975. The announcement of the capital punishment provoked an international reaction against the killings, but Franco, nearing death, upheld the order and they were executed despite international pressure.

3) A stolen symbol: Cándido Saseta, Commander-in-chief of the Euzko Gudarostea

Cándido Saseta was born in Hondarribia (Gipuzkoa) the 12th of December of 1904. He started a military career from a very young age. When the military coup d’état started, despite being a military officer, he appeared on behalf of the Second Republic and helped in the creation of the Basque Army (*Euzko Gudarostea*). In January of 1937, he was designated Commander-in-chief of the *Euzko Gudarostea* and sent to Asturias in charge of a brigade composed of three battalions of different ideologies: Amayur (EAJ-PNV), Euzko Indarra (EAE-ANV) and Indalecio Prieto (PSOE-UGT). Saseta was killed during the battle in Areces (Asturias) on the 23rd of February of 1937. The body of the commander were not rescued from the battlefield and remained missing until 2008 when Aranzadi Society of Science retrieved his remains from the field he was killed in 1937.

This researcher has not found any original document of affiliation to any particular party regarding Cándido Saseta. Nevertheless, it can be assumed that he was a supporter of the Basque Nationalist Party (EAJ-PNV) due to some writings found in the archives. Those documents explain how Saseta took part in the foundation of the *Batzoki*⁵ of Hondarribia and the letters sent by Saseta

⁵ See the glossary

to the Lehendakari Jose Antonio Agirre (from EAJ-PNV) are signed with a JEL, which means Jainko ta Lege Zaharra, God and old Laws, a tradition of the supporters of EAJ-PNV⁶.

4) The Prison of Saturrarán: The non-use of data regarding women and children

From 1937 to 1944 over 2,000 women and children were held captive at the Prison of Saturrarán, and out of those at least 116 women and 56 children died during that period. Apart from that, some testimonies have confirmed that some women were sexually abused by nuns and pro-coup soldiers who would visit the prison. In addition, many children were stolen from their mothers as part of the plans of Vallejo Najera to end communism. Most of those women were involved in politics or war, but many other were imprisoned because their husbands or relatives were republican or close to a non-pro-coup ideology⁷.

5) Digging out the truth from the mass graves presented in the newspaper

After the exhumations using precise anthropological methods of those 13 men in October of 2000, hundreds of graves have been opened and thousands of remains retrieved from the graves.

2.2.2. FOCUS GROUPS⁸

Along with the analysis of the information published in the newspaper, focus groups with experts in the recovery of memory and journalists have been carried out.

This investigation started in 2012. The first two focus groups were organised at the beginning of the research, before doing the analysis of the news. The other two focus groups were conducted in December of 2016, after finishing the content and discourse analysis of *Gara*.

In total four focus groups were conducted:

⁶ See the appendix

⁷ Pérez Machío, Ana Isabel (koor). 2012. Situación penitenciaria de las mujeres presas en la cárcel de Saturrarán durante la guerra civil española y la primera posguerra. Emakunde, UPV-EHU. Gipuzkoa

⁸ All the recordings of the focus groups are available in the appendix

- **Journalists**

- **In Donostia-San Sebastian, the 5th of June 2012**
 - Juan Carlos Etxeberria (EITB)
 - Jonan Hernandez (Freelance –El País-)
 - Miguel Cifuentes (Grupo Noticias)
 - Urko Apaolaza (Argia)
- **In Donostia-San Sebastian, the 30th of November 2016**
 - Juan Carlos Etxeberria (EITB)
 - Gari Mujika (*Gara*)
 - Amagoia Gurrutxaga (Berria)
 - Urko Apaolaza (Argia)

They were open discussions, at the beginning of the session they were asked about their relation and knowledge about the topic. After that there was open dialogue, although the moderator made directed the conversations towards the following ideas:

- Understandability and accuracy of information
- The use of context when writing the article
- The narrative of history
- The image of repression
- Sources of information and protagonists of historical memory
- Difficulties and facilities when informing about historical memory
- Changes in the recovery movement within and outside the media

- **Expert technicians**

The author of this investigation took part in an exhumation work in Montenegro de Cameros (Soria) in 2012 along with a team of experienced technicians from Aranzadi Society of Science. The first focus group with technicians was conducted during the exhumation week.

The second focus group with also experts from Aranzadi was in 2016.

- **In Montenegro de Cameros, the 9th of April 2012**
 - Lourdes Herrasti (archaeologist)
 - Almudena Garcia (archaeologist)
 - Enrique Gonzalez (archaeologist)
 - Oscar Rodriguez (photographer of ARMH)
 - Berta Martinez (archaeologist)
 - Candela Martinez (archaeologist)

- Claudio Albizu (medical surgeon)

- **In Candeleda (Ávila), the 24th of July 2016**
 - Enrique G. Arza (archaeologist)
 - Sonia Polo (archaeologist)
 - Susanna Llidó (archaeologist)
 - Itxaso Martelo (archaeologist)
 - Helena Ferrándiz (Social anthropologist)
 - Francisco Ferrándiz (Social anthropologist. CSIC)
 - Iñaki Rebolledo (Audio-visual technician)

As with the journalists, they were open discussions. In 2012 they were asked about the situation of the recovery movement and their opinion about the information published in the media. The second discussion started gathering more personal details about their work, when and why they started working in exhumations. After this an open debate was carried out making sure the following ideas would be explained:

- What kind of changes they have noticed within the recovery movement along the years
- Understandability and accuracy of information
- Their relation with journalists and media
- The significance of exhumations and their representation in the media
- The protagonists of news regarding historical memory

C. Results (1/5)

0. Introduction

1. Socio-political context of the analysed sample-period (Summary)

2. Content analysis data

2.1. Discourse framework

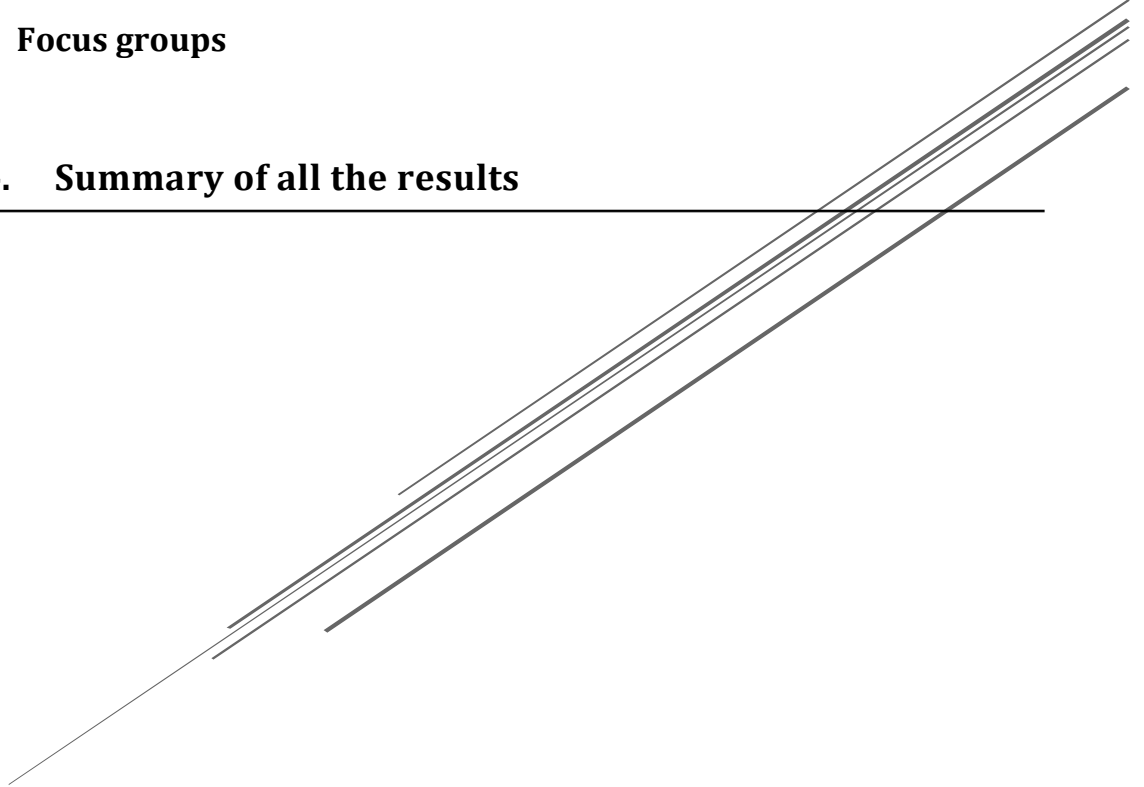
2.2. Information quality and media performance

3. Data of the interpretative qualitative method (Summary)

3.1. Discourse analysis

3.2. Focus groups

4. Summary of all the results

0. Introduction

The results of the investigation are presented in this chapter.

The first section of the chapter explains the socio-political context of the sample period and the main topics covered by the newspaper during those years.

The next section shows the results of the content analysis; the analysis of the news published from 2000 to 2012, in total 789 news articles. First, the discourse framework chosen by *Gara* concerning historical memory has been described. Second, the results referring to the information quality are presented.

After the content analysis, the third section introduces the results gathered from the interpretative qualitative methods. The information data collected from the discourse analysis is shown first, and then, the most relevant ideas discussed during the focus groups are resumed.

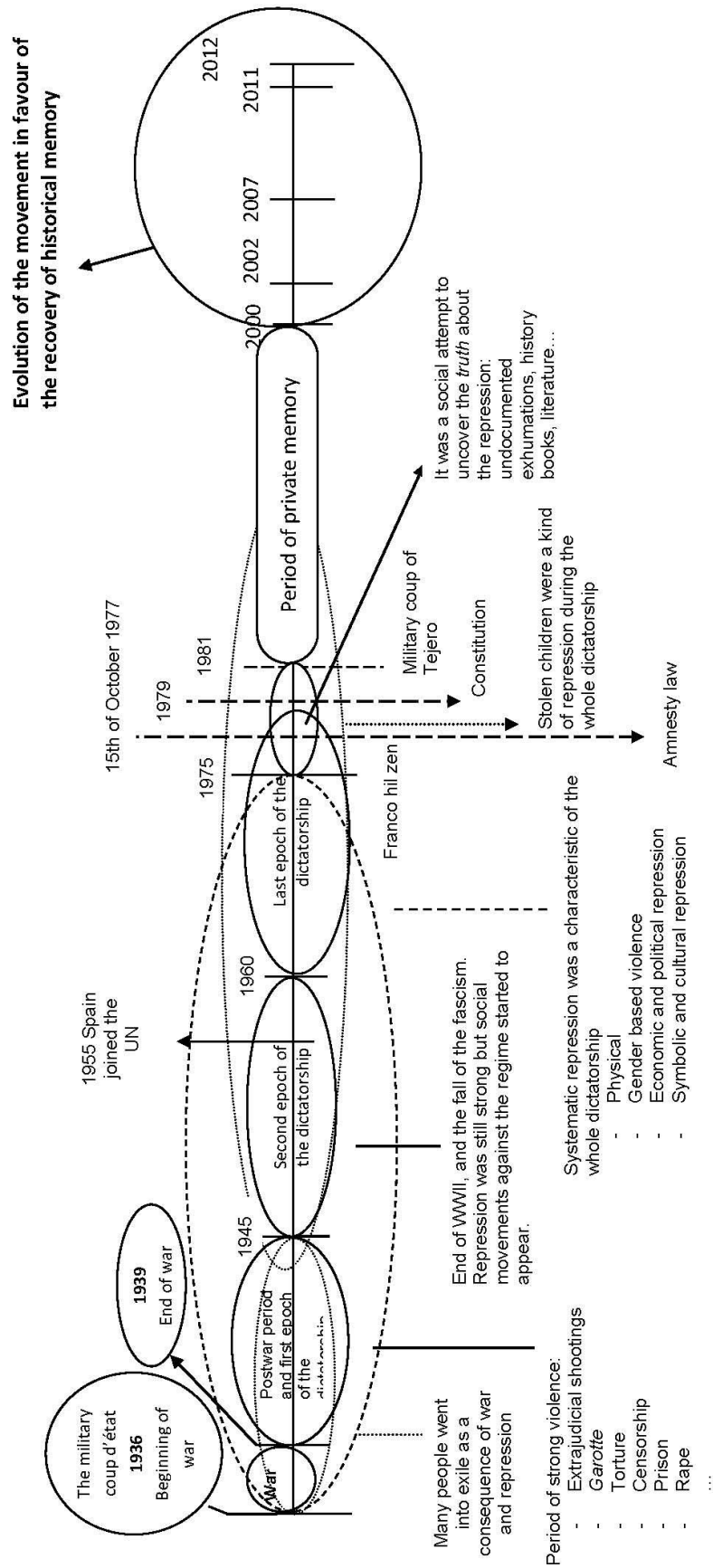
Finally, a summary of the results will introduce the conclusions shown in the last chapter.

1. *The socio-political context of the analysed sample-period*
(Summary)

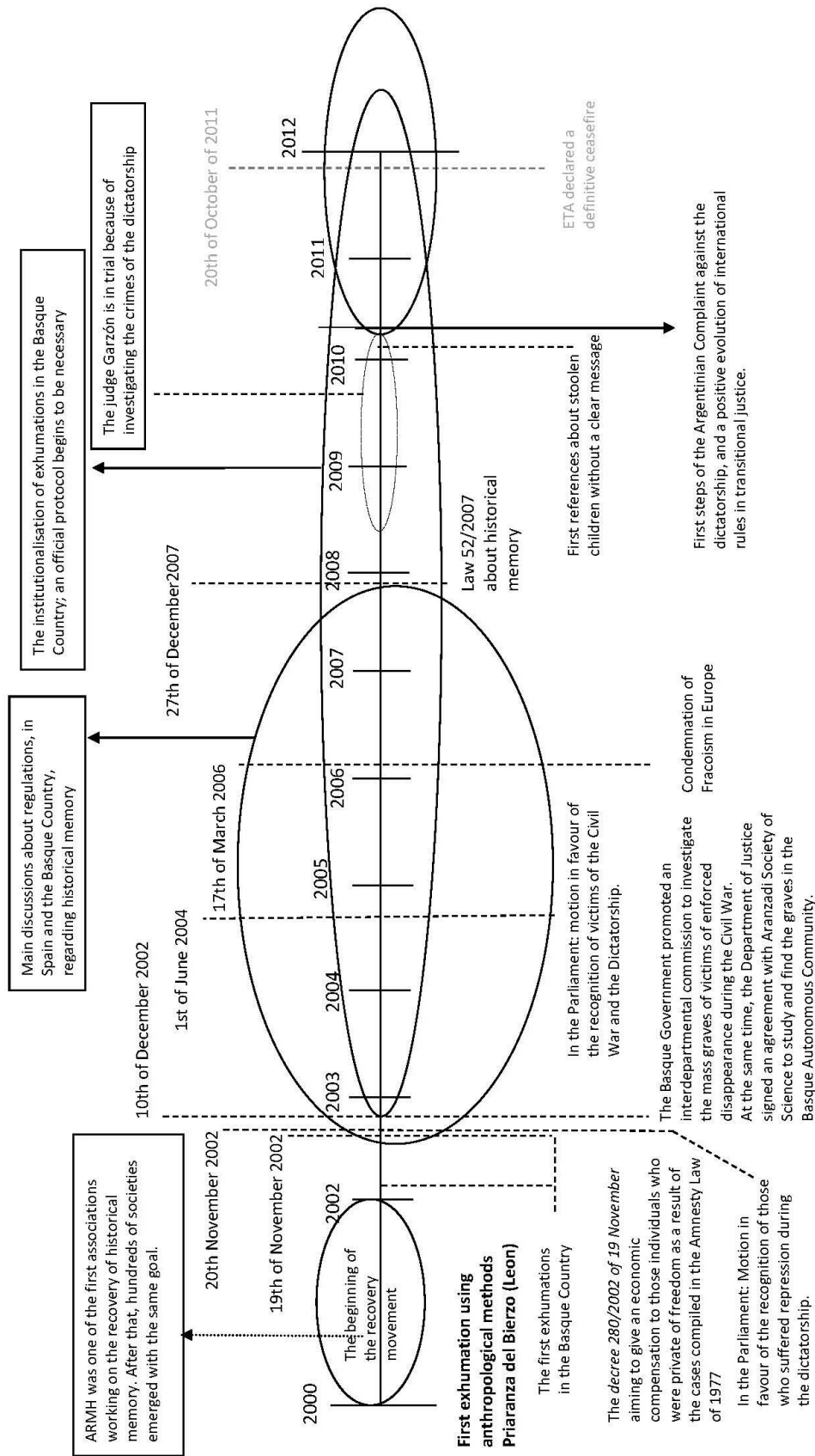
The characteristics of each period of time have an impact on the phenomenon of recovery.

This section offers a very brief comparative statement between the most relevant events concerning historical memory and their coverage.

Timeline 1 - Most relevant episodes since the military coup d'état

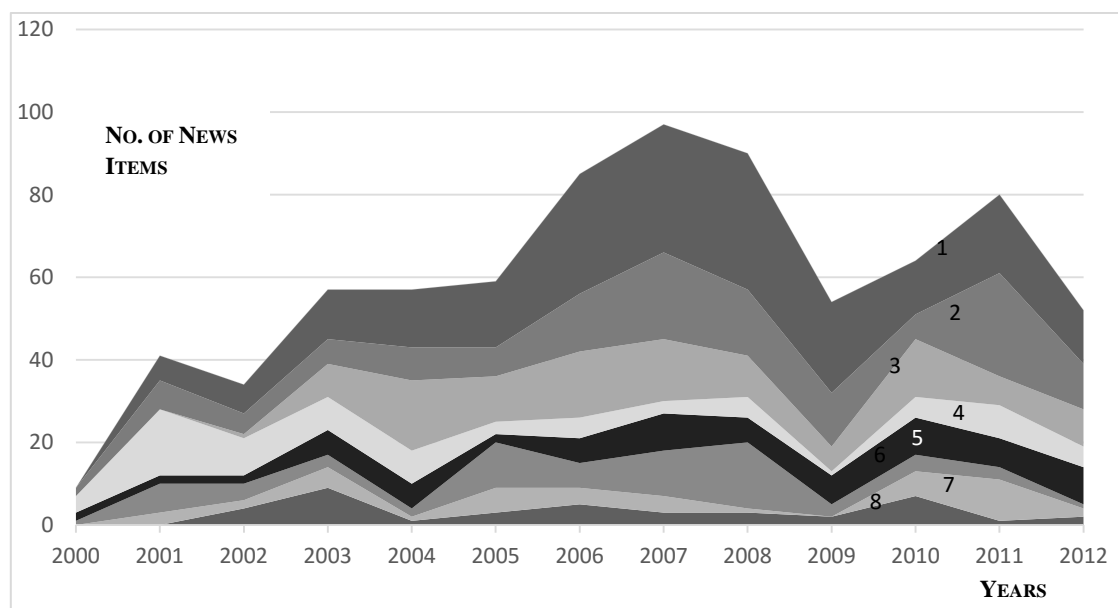
Timeline 2 - The most relevant events during the sample period

The first timeline summarises the period of history relevant for this research, and the second one identifies the key issues concerning the recovery movement.

- The first exhumations using anthropological methods were carried out in 2000.
- After the exhumation, the recovery movement in favour of historical memory started to gain momentum, opening opportunities for founding different organisations, such as ARMH (Association for the Recovery of Historical Memory).
- The first grave opened in the Southern Basque Country was in 2002. The same year recognition for those who suffered reprisals were released into the public domain and an interdepartmental commission was founded by the Basque Government aiming to find the mass graves of those who died and disappeared during the war. An agreement was signed between the Basque Government and Aranzadi Society of Sciences in order to find those graves.

Due to social pressures different laws and norms began to appear, and in 2007 the *Law 52/2007, December 26, which recognizes and expands the rights of, and establishes measures in favour of, those who endured persecution or violence during the Civil War and the Dictatorship*, known as the law of Historical Memory, was approved. In the same line, an exhumation protocol was presented.

Graph & Table 1 - Activities of the recovery process

Source: the author

TYPE OF ACTIVITY	YEARS														In total	%
	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012			
1 Tributes and occasional incidents	0	6	7	12	14	16	<u>29</u>	<u>31</u>	<u>33</u>	22	13	19	13	215	27.2	
2 Talks, conferences, documentaries, testimony-books exhibitions ...	2	7	5	6	8	7	14	<u>21</u>	<u>16</u>	13	6	<u>25</u>	11	141	17.9	
3 Norms and judicial investigations as trials	0	0	1	8	<u>17</u>	11	<u>16</u>	<u>15</u>	10	6	<u>14</u>	7	9	114	14.4	
4 An investigation or description of history produced by the newspaper	4	<u>16</u>	<u>9</u>	<u>8</u>	<u>8</u>	3	5	3	5	1	5	<u>8</u>	5	80	10.1	
5 Claim of institutional recognition, the commendation of Franco and/or legal actions	2	2	2	6	6	2	6	<u>9</u>	6	<u>7</u>	<u>9</u>	<u>7</u>	<u>9</u>	73	9.2	
6 Symbols of Franco and the dictatorship (sculptures, coat or arms of Franco's regime)	1	7	4	3	2	<u>11</u>	6	<u>11</u>	<u>16</u>	3	4	3	1	72	9.1	
7 Investigations done by groups or scholars	0	3	2	5	1	<u>6</u>	4	4	1	0	<u>6</u>	<u>10</u>	2	44	5.6	
8 Exhumations and/or graves	0	0	4	<u>9</u>	1	3	<u>5</u>	3	3	2	<u>7</u>	1	2	40	5.1	
Others	0	0	0	1	0	0	0	3	3	2	0	0	1	10	1.3	
In total	9	41	34	58	57	59	85	100	93	56	64	80	53	789	100	

Source: the author

During the first years, when the movement started, the newspaper published various pieces of news about historical events. After 2003, and especially 2004, norms and judicial investigations become more common within the news. The *decree of Madrazo* began to be controversial during those years, and the Law of Historical Memory entered into debate so as to be approved in December 2007. In effect, claims of institutional recognition gained relevance in the newspapers along with the acceptance of new institutional norms in 2007, 2010 and 2012; those last years due to the recognition of victims of political motivation in the Basque Country with the *Decree 107/2012, June 12, on the Declaration and Reparation for the Victims of Unfair Suffering derived from Violations of Human Rights that took place from 1960 to 1978 in the Basque Country within the Context of Politically-motivated Violence*.

Talks, conferences, documentaries, testimonial books, exhibitions and other kinds of cultural events are also related to the institutional recognition since the Basque Government started a programme of financial support for societies willing to recover memory in 2006. Consequently, the number of groups working on projects of recognition increased, as did the number of news about them. In the same line, along with the acceptance of norms, social recognition became more visible through public tributes. The 70th anniversary of the military coup was in 2006, and there was a significant rise of news regarding tributes in 2006, 2007 and 2008, moreover, it is in 2008 when most institutional norms and recognition start to develop.

C. Research findings (2/5)

2. Information from the content analysis

2.0. Introduction

2.1. Discursive framework

2.1.1. WHAT IS THE MEMORY RECOVERED BY GARA (5W)

2.1.1.1. Who. Historical protagonists

- a) Loyalists
 - a.1. General information
 - a.2. Personal details
 - a.3. Political and trade union details
 - a.4. Military details
- b) Rebels
 - b.1. General information
 - b.2. Specific details
- c) Gender perspective
- d) Victims

2.1.1.2. When it happened

2.1.1.3. Where it happened

2.1.1.4. What happened. Explanation for the injustice

- a) Reasons
- b) Type
 - b.1. Physical violence
 - b.2. Political or economic violence
 - b.3. Cultural or symbolic violence
 - b.4. Gender-based violence

2.1.2. SUMMARY OF THE DISCOURSE AND CONCLUSIONS

2. Information from the content analysis

2.0. Introduction

As established in the research design, the information from the content analysis was assembled into two large groups: information relating to the discursive context and information collected to find out the quality of the news and journalistic work. Accordingly, in this first part of this section, information compiled in the *discursive framework* will be presented, and in the second part, *the quality of the information and the journalistic work*.

2.1. Discursive framework

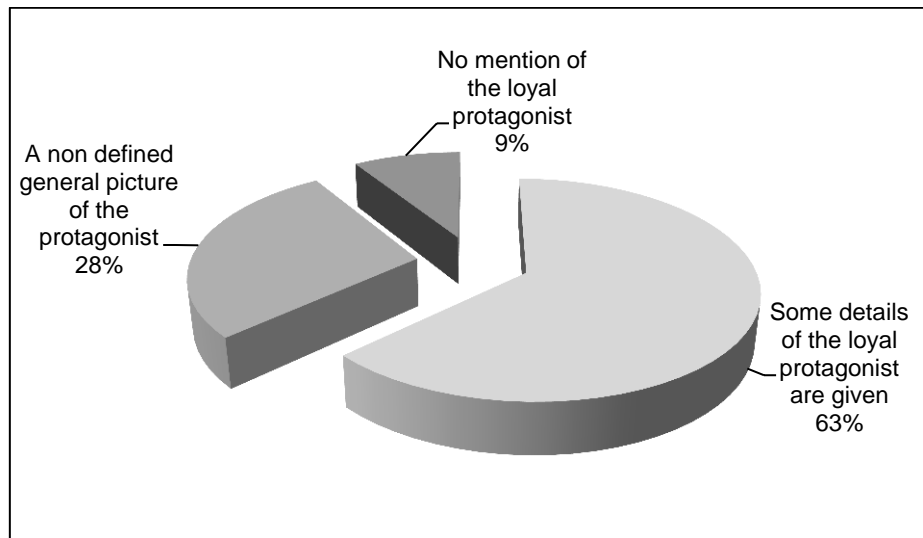
This point has brought us, therefore, the discursive context constructed by *Gara* according to the media coverage surrounding the historical memory:

2.1.1. WHAT IS THE MEMORY RECOVERED BY THE NEWSPAPER *GARA* (5W)

Since the beginning of the recovery process, the information provided by the newspaper has constructed a specific context around the historical memory. To define this context precisely, the basis of journalism, or “the 5Ws” have been taken into account: *What, Who, Where, When, Why and How*, and also the consequences. Therefore the history recovered by the newspaper is analysed and presented in the following pages.

2.1.1.1. Who. The historical protagonists

The protagonists at the time of the coup d'état and subsequent eras had a very strong presence in the news. In order to analyse what this presence has been like, and to describe the image built around it, the historical protagonists have been divided into two large groups: on one side, the people who covered the military coup d'état; on the other, the people who remained loyal to the government of the Second Republic. For this research, by greatly simplifying the definitions, the defenders of the military coup d'état shall be known as “rebel historical protagonists” and those who protested against the coup d'état as “loyalist historical protagonists”. Based on this general classification, the following pages have provided information on the image constructed by the newspaper with respect to the protagonists.

Graph & Table 2 - Descriptive level of the loyalist historical protagonist

Source: the author

DESCRIPTIVE DETAILS	NUMBER OF NEWS ITEMS	
	n	%
Yes	498	63.1
An imprecise general image was presented	224	28.4
Loyalist protagonists were not mentioned	67	8.5
In total	789	100

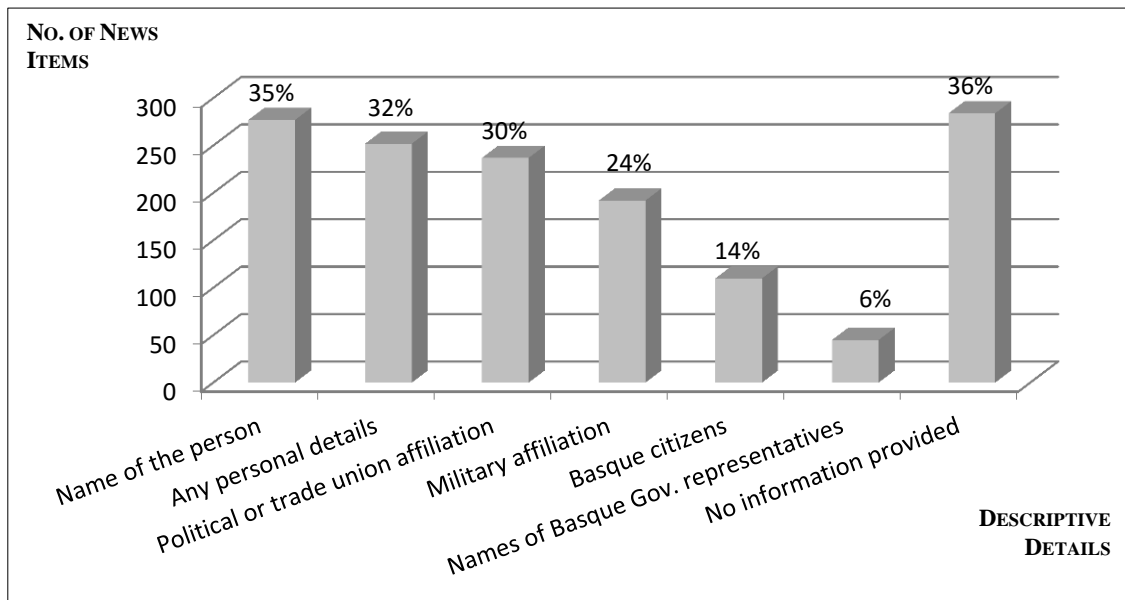
Source: the author

91% of the news reports published on the historical memory showed some loyalist historical protagonists, and more than 60% some descriptive details. Therefore, in the media coverage by this newspaper, the people who were loyal to the government of the Second Republic played a major role; furthermore, the news reports also provided information on these people. The following pages show the type of information provided:

A.1. Information on loyalist historical protagonists

The next item has taken information published on the loyalist historical protagonists to examine the image constructed around the historical figures.

Graph & Table 3 - Descriptive information on the loyalist historical protagonists

Source: the author

DESCRIPTIVE DETAILS	NUMBER OF NEWS ITEMS		
	n	%	% of the 498 news items that have provided any information
Name of the person	277	35.1	55.6
Any personal details	252	32	50.6
Name of the person and any other personal details in the same news item	155	19.7	31.1
Political or trade union membership	237	30.0	47.6
Military affiliation	192	24.3	38.5
All of the above at the same time in the same news item	28	3.5	5.6
Basque citizens	110	13.9	22.1
Names of the Basque Government representatives	45	5.7	9
No information provided	284	36.0	-
In total	1397	-	-

Source: the author

Each news unit can contain more than one descriptive detail; therefore, the n in the tables is higher than the number of news items of the sample (789). For example, the following news item covers three pieces of information: republican, name and communist, and also specifies that it is about a woman:

One of the prisons where Republican women were detained was a convent in Zornotza, and the following testimony is from one of the prisoners, Julia Manzanal, a communist militant...

Gara, 26-12-2003

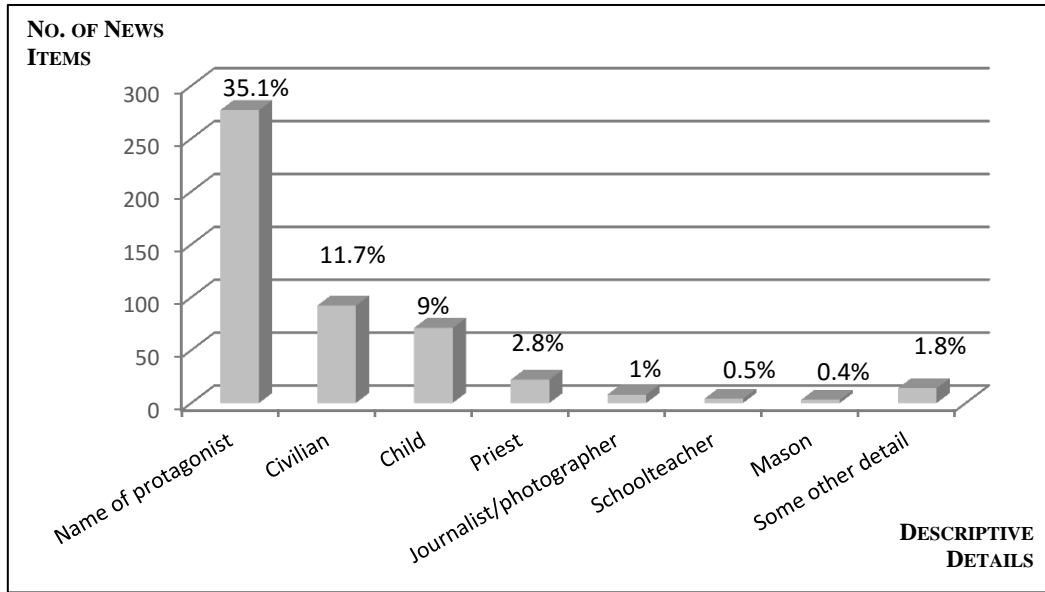
In this regard, as explained in graph & table No.2, 63% of the news items examined provided some information about the loyalist protagonist. Among such data, appearing most often is the person's name, along with other personal details such as age, background or profession, among other things. In total, 67.1% of the news items mentioned some personal details of the historical figure, including the name. Taking into account that names of people who were working in the Government were also mentioned in 5.7% of the news items. Thereafter, the information most often given was political or trade union membership (30%), followed by military affiliation (24.2%). In the case of the loyalist historical protagonist, the daily newspaper also emphasised the nature of the Basque citizen, specifically, in almost 14%.

Consequently, according to the general descriptive information on the loyalist protagonist, the newspaper placed more importance on the personal details; that is, talking about loyalist historical figures, emphasising the nature of the person, but leaving political ideology in the background. As explained above, more than half of the news items from the total sample showed the name or some other personal detail, and almost 20% showed the name of the person and some other personal details in the same piece of news¹. On the other hand, it is remarkable that 3.5% of the sample, and the historical figure's personal details also provided political and military information. In other words, in all 28 news items examined, 3.5% gave a detailed description of the personal and political nature of the loyalist protagonist. After all, political ideology also forms part of a person's character or nature, and in the case of loyalists, the newspaper *Gara* provided the reader with information on the natures of these people.

The following graphs & tables examine what type of character or nature emphasised by the newspaper.

¹Among the news items examined, 374 provided the name of the person and/or any other information, and 155 provided both pieces of information in the same item.

Graph & Table 4 - Personal details of the loyalist historical protagonist

Source: the author

DESCRIPTIVE DETAILS	NUMBER OF NEWS ITEMS		
	n	%	% of the 379 news items that provided any information
Name of the person	277	35.1	73
Civilian	92	11.7	24.3
Child	71	9	18.7
Civilian or child²	129	16.3	34
Priest	22	2.8	5.8
Journalist/photographer	8	1	2.1
School Teacher	4	0.5	1
Freemasons	3	0.4	0.8
Any other information	14	1.8	3.7

Source: the author

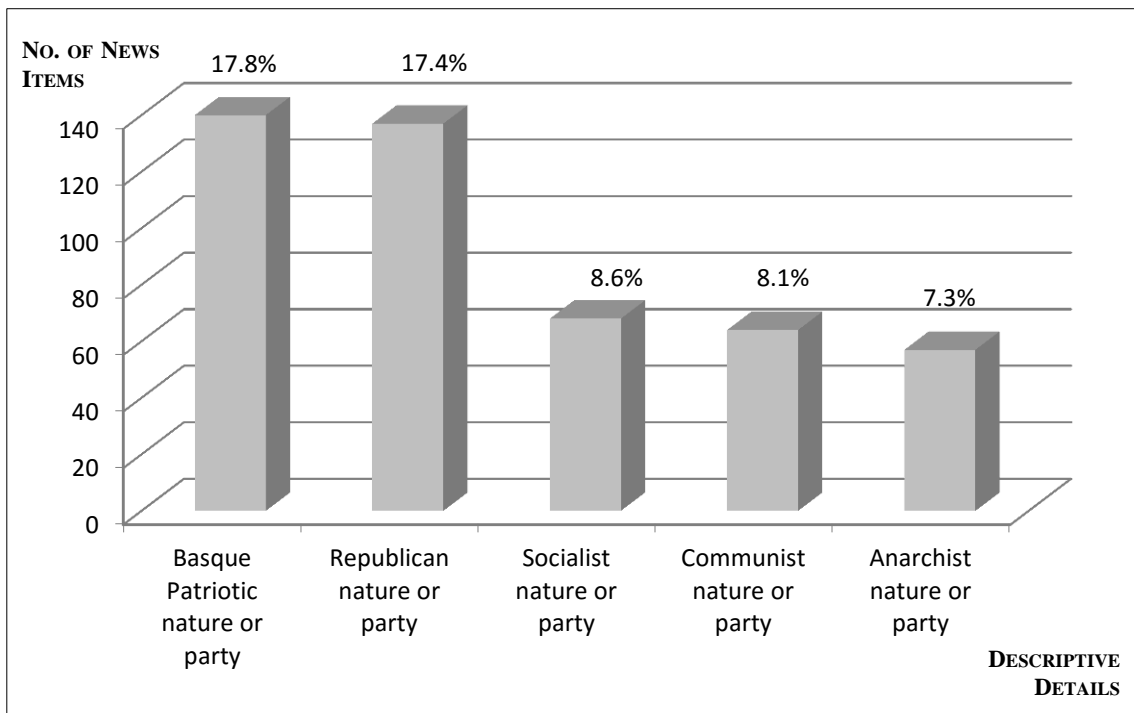
² This figure shows the number of news items that mentioned civil status, whether it was a child, or both pieces of information. Whatever the sum of both figures may be, of the news items examined, 34 showed both pieces of information; that is why the number of news items is 129.

Returning to the theme of personal details, as highlighted in graph & tables 3 and 4, many news items gave names to the loyalist historical person. In addition to this, the information also highlighted the fact that they were civilians in 11.7% of the sample, remembering that there were also children, as 9% of the cases have determined as much. On the other hand, priests also played an important role in the 1936 war and in subsequent dictatorship; in the case of the Basque Country, in the fight against the Franco regime. In this regard, 2.8% of the news items published by the *Gara* newspaper mentioned Basque priests; specifically, 22 news items. Regarding professions, the British journalist George Steer and photographers Robert Capa and Gerda Taró appeared on more than one occasion, and the journalist and/or photographer professions did not appear more than eight times in the whole sample; the presence of school teachers (1%) was even more anecdotal, as they were mentioned in only four news items, with the Freemasons only appearing in three. On the concept *some extra information*, ages and other professions - for example, farmer - or their origin, in total, appeared in 1.8% of the news items. Within this group, homosexuality was also classified, but this information was only mentioned on two occasions in the whole sample.

Therefore, in the discourse in *Gara*, people who did not join the coup d'état had a name. Also, the newspaper recalled that, as well as the name, many of these people were civilians, and stressed that there were often children among the victims of repression. In addition, loyalist historical protagonists were also typically Basque citizens.

In other words, according to the discourse of *Gara*, the loyalist historical protagonist, as well as having a name, was largely a civilian or a child who did not fight. But before offering any conclusions on their character or nature, in the next point for study we can see details published from the information on the politico-military nature of the loyalist; in fact, 30% of the news articles provided some political information. Therefore, here are the characteristics that were found:

Graph & Table 5 - Political nature of the loyalist historical protagonist

Source: the author

DESCRIPTIVE DETAILS	NUMBER OF NEWS ITEMS		
	n	%	% of the 257 news items that provided political information
Republican	126	16	49
Some political office	69	8.7	26.8
EAE-ANV	48	6.1	18.7
EAJ-PNV	45	5.7	17.5
Socialist	44	5.6	17.1
Communist	38	4.8	14.8
Anarchist	35	4.4	13.6
Nationalist	31	3.9	12.1
PCE	26	3.3	10.1
PSOE	24	3	9.3
Basque patriot	15	1.9	5.8
Left-wing	11	1.4	4.3
Republican Left	11	1.4	4.3
Other affiliations	23	2.9	8.9
In total	546	-	-

Source: the author

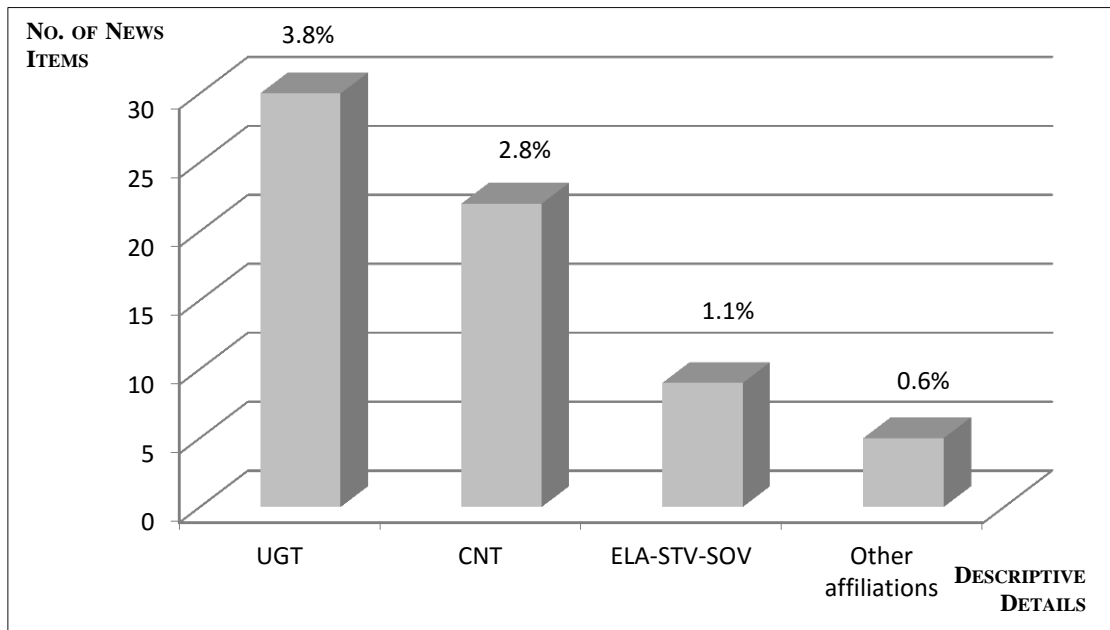
Among all the news items examined, 30% provided some political or trade union information. From the information provided, the patriotic nature, or nationalist and republican nature prevailed, at 17.8% and 17.4% respectively. Followed by the socialist and communist nature, again, with very similar data at 8.6% and 8.1%. Finally, the anarchist nature, mentioned in the news items almost as often as the socialist and communist natures, at 7.3%. Consequently, with respect to the political nature in the discourse, two main blocks stand out: the republican nationalist, and all the others; socialist, communist and anarchist.

If we examine these general natures in more detail, we can see that half of the news items showed some political militancy, or mentioned the *republican* nature, the political indicator that appeared most. Regarding the parties, the one most reflected was the EAE/ANV, as it appeared in 48 news items, 6.1% of the sample total, and of all the items that showed some information, almost 19%. The EAJ/PNV appeared nearly as often as the previous one, 45 times, or 5.7% of the sample. From thereon, instead of the acronym of a specific party appearing, more references were made to ideas: socialist, communist, anarchist and nationalist respectively. Behind them, the PCE and PSOE had a prominent role in 3.3% and 3% of news items. On the other hand, the word "*abertzale*" (Basque patriot) was not mentioned more than 15 times, not forgetting that the majority of news items were written in Spanish, and the word *nationalist* appeared on 31 occasions, that is, in almost 4% of the articles. Therefore, both at the same time (42, at 5.3%) are nearly equal with the *socialist* idea. Reference to *Leftist*, *Republican Left-Wing* and other affiliations was almost anecdotal. In the *other affiliations* group, the characteristics were introduced that appeared in less than 1% of the articles: *JSU*, *Communist Party of the Basque Country*, *Popular Front*, *POUM*, *ERC*, *Republican Union*, *HB*, *activist*, *Marxist*, and *political prisoner* –without specifying the affiliation-. A reference to political positions was also identified, at 8.7%; however as no specific affiliation to the position was stated, they were grouped into this particular point.

Therefore, despite there being only a small difference between the specific details, when we look at the graph, i.e.: if we examine the pooled data, we can see that the prominence afforded to patriotism or nationalism, and also the interest in republicanism, stand out. In other words, the discourse underlined the partisan attitude of the Republic of the loyalist historical protagonist, and with it, patriotism in favour of the Basque Country, which coincides with the *Basque citizens* seen in the previous point. Therefore, in the discourse of *Gara*, the historical protagonist who remained faithful to the Republic, in addition to being a Republican, was also a Basque patriot, despite there being other ideologies not directly linked with patriotism; of course, this has brought ideologies to light, leaving the acronyms of non-patriotic parties in the background.

Regarding the image of the trade unions, the information collected is shown in the next figure:

Graph & Table 6 - Trade union nature of the loyalist historical protagonist

Source: the author

DESCRIPTIVE DETAILS	NUMBER OF NEWS ITEMS		
	n	%	% of the 49 news items that provided trade union information
UGT	30	3.8	61.2
CNT	22	2.8	44.9
ELA	5	0.6	10.2
STV	3	0.4	6.1
SOV	1	0.1	2
CCOO	1	0.1	2
Other affiliations	4	0.5	8.2
In total	66	-	-
No trade union information given	740	93.8	-

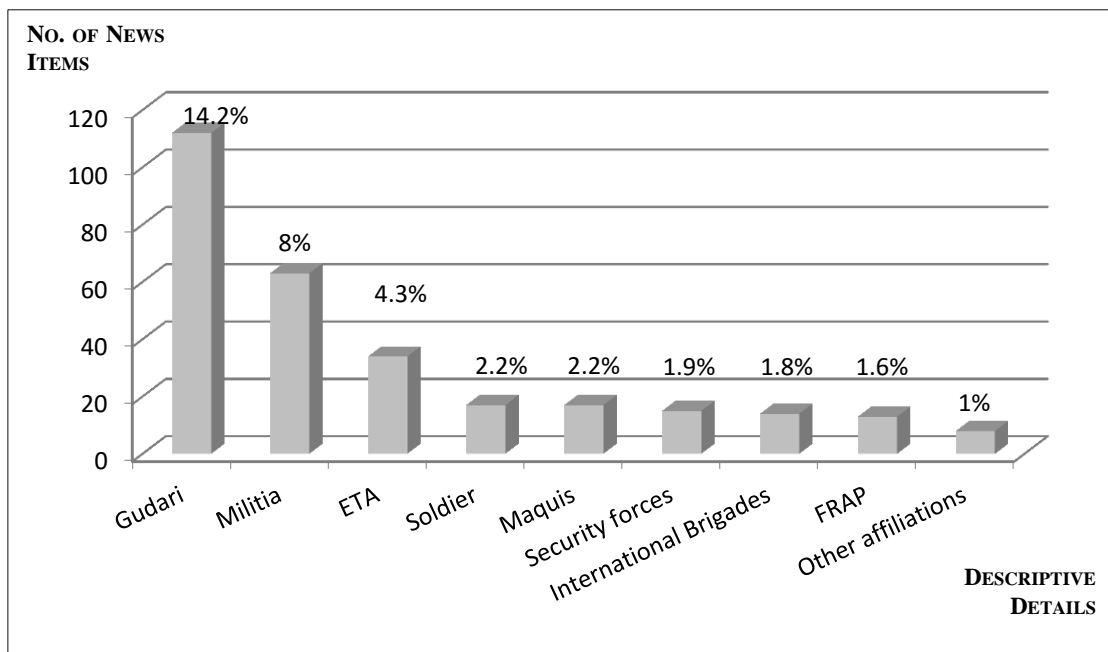
Source: the author

As shown in the study, the trade unions appeared on very few occasions in the news items on the historical memory. In fact, only 6.2% of news items provided any details of the trade unions: 49 news items over 12 years. Of more than half of the news items that provided any data, 61.2% referred to UGT. The CNT trade union also appeared a lot, in almost 45% of cases in which trade unions were mentioned. We should mention the use given to the acronyms ELA, STV and SOV; in fact, in spite of having the same root, this data is not mentioned on any occasion. That is, ELA appeared in five news items; STV in three, and SOV in one, and all in different news items, with no mention of the context. Among these *others*, CCOO appeared on one occasion, and the idea of trade unions was reflected on three occasions without specifying acronyms. Nor has the newspaper shown the work of Basque priests in favour of the labour workers' movement.

In summary, the presence of trade unions was very limited. The largest role was held by UGT, the socialist trade union, along with the CNT. The appearance of the ELA/STV (SOV) trade union was even more scarce, despite being patriot or nationalist, and was also presented in a confusing way; inaccurately, as the newspaper portrayed ELA, STV and SOV as if they were trade unions with no connections.

Regarding the presence of the UGT trade union, mention should be made that this trade union had more battalions in the war, specifically 11. The CNT trade union had 7 battalions. ELA/STV however, had one single battalion, known as *San Andrés*. This information shows how important each trade union was at that time, and explains their coverage in the current news, but in no way justifies the confused information surrounding the ELA/STV trade union, nor the poor coverage of the labour workers' movement that began in the 1950s.

Graph & Table 7 - Military affiliation and other militancy of the loyalist historical protagonist

Source: the author

DESCRIPTIVE DETAILS	NUMBER OF NEWS ITEMS		
	Total	%	% of the 214 news items which showed military details
<i>Gudari</i>	112	14.2	52.3
Militiamen	63	8	29.4
ETA	34	4.3	15.9
Military/soldiers	17	2.2	7.9
<i>Maquis</i>	17	2.2	7.9
International Brigades	14	1.8	6.5
FRAP	13	1.6	6
Security Forces	12	1.5	5.6
Anti-Fascist	3	0.4	1.4
EGI	3	0.4	1.4
Civil Guards	3	0.4	1.4
IK	1	0.1	0.5
GRAPO	1	0.1	0.5
In total	293	-	-
No military details provided	575	72.9	-

Source: the author

In the case of **military affiliation**, a quarter of all the news items provided some type of detail in that aspect (graph & table No.3). As shown in the graph & table in the previous page, the *gudari* was the most frequently provided military detail; in fact, more than half of the news items provided some type of military information, mentioning the *gudari*, in spite of the fact that most of the news items are written in Spanish. The role of the militiaman appeared little, barely reaching 30% of the news items that provided any information in this respect and, over the whole sampling, not more than 8%. References to ETA were very rare, with 34, almost 16% of those that provided military details. References followed by *military/soldier*, *maquis*, *International Brigades*, *FRAP* and *Security Forces*, varied between 6 and 8%. It is worth mentioning that the *Civil Guard* (Guardia Civil) also featured among the loyalist historical figures, although this was on no more than three occasions in the 789 news items published over 12 years. Similarly, the newspaper referred to *anti-fascists* on no more than three occasions, and to *EGI*, *IK* and *GRAPO* on one occasion; they were covered in the *other affiliations* group on the graph.

The *gudari* is, therefore, the contending protagonist who remained loyal to the government of the Republic in the conflict generated by the coup d'état in 1936. Although the participation of the militiaman was important, the discourse in the newspaper did not praise his image so much. In the case of ETA, it is worth remembering that it arose in 1959, that is, during the final years of the regime, but one of its factions remained active following the Constitution of 1979, and the image between the two appeared mixed as a result of a lack of historical contextualisation. Furthermore, reference to the work of other groups that took part in the war and in the subsequent fight against repression was anecdotal or simply did not exist; the workers' struggle, again, was not reflected in any way, not in the trade unions as a whole nor in other features on militancy. The *gudari* and the militiaman, but above all the *gudari*, was the main protagonist in spite of the fact that his participation was limited to the war.

That coverage of the military character and other militancy, did not show the diversity of those who fought against the dictatorship. The figure of the *gudari* often predominated, mixing the *gudari* figure who fought in the Basque Army (*Euzko Gudarostea*) in 1936, with the figure of the *gudari* who fought against the Regime throughout the dictatorship. Therefore this discourse has merged with the discourse relating to the war of 1936 and the discourse on the fight against the dictatorship that would come later, through the then protagonists, and, once again, the importance of other social groups that arose in the 1950s and 60s was not reflected.

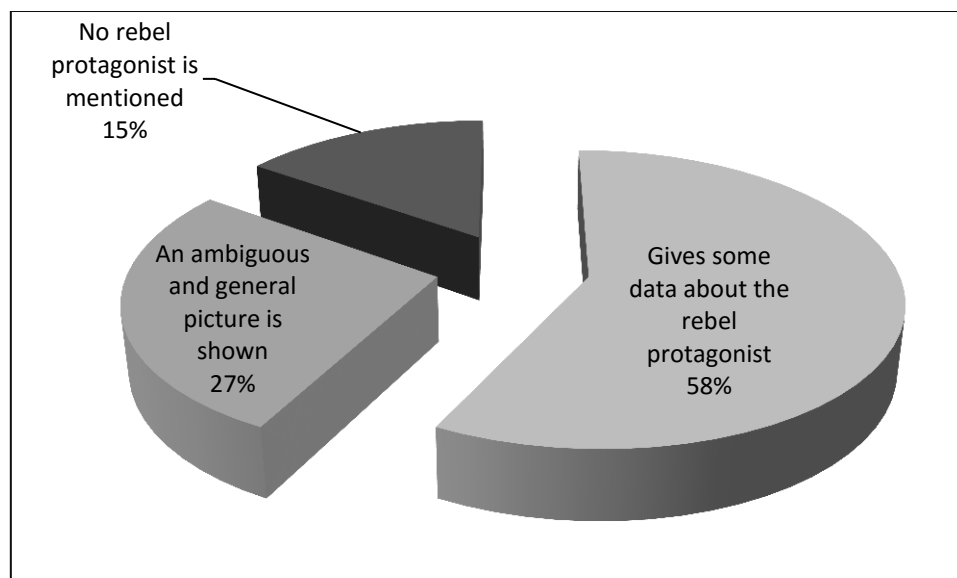
For that matter, once all the data relating to the loyalist historical protagonist is examined, there are some remarkable details. In the discourse prepared for the newspaper, civilians, including children had stronger roles than the *gudaris* themselves. Furthermore, the names of people featured strongly in the news items, and along with the names, their personal details; in fact, half of the news items analysed provided some of these kinds of details, as has been stated, emphasising their civilian nature. In other words, two main ideas were brought together in the discourse: firstly, the *gudari*, and secondly, the repressed one, who has a name and surname; a *real* person, who did not fight. However, that *real* person was also largely recognised as a political character: in truth, a Republican Basque patriot.

In summary, the image constructed by *Gara* on the loyalist historical figure was as follows: using personal details, the newspaper presented an image of real people, and those people were, above all, civilians who did not fight, of a Republican patriot nature, and Basque citizens. In addition, among those who militated politically, those from the EAE/ANV and EAJ/PNV parties predominated, and those who had to fight were the *gudaris*, both those who fought in the 1936 war and in the subsequent dictatorship. Despite other ideologies and parties arising, these are the ones that prevailed. With regard to social movements, ETA again appears in the discourse, but neither the social militancy of the Basque priests nor the history of those movements who fought in favour of workers' rights were conveyed.

Although the details in the discourse will be completed in the following pages, coverage of the loyalist historical figure has made clear the prominence afforded to Basque patriotism and the *innocence* of the Basque patriots, underlining their civilian nature. Instead, the discourse also praised the image of the *gudari*, the Basque citizen who became a soldier in order to fight against the injustice and dictatorship.

B) THE PROTAGONIST SUPPORTER OF THE COUP D'ÉTAT³

Graph & Table 8 - Descriptive level of the historical protagonist supporter of the coup d'état

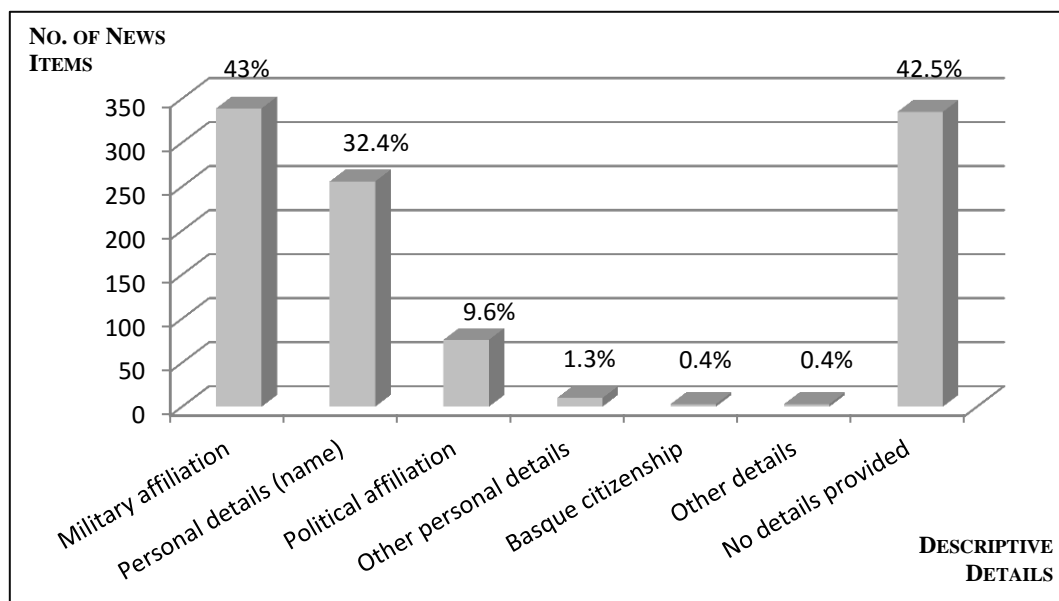
Source: the author

DESCRIPTIVE DETAILS	NUMBER OF NEWS ITEMS	
	n	%
The rebel protagonist is described	454	57.5
An imprecise image was presented	215	27.2
No rebel protagonist is mentioned	120	15.2
In total	789	100.0

Source: the author

The rebels appeared less in the information that the loyalist, at 84%, and the news items described it less often, at 54%. The following pages examine the type of description the newspaper gave of the latter.

³ From now on, supporters of the military coup and the dictatorial regime will be defined as *rebels*

Graph & Table 9 - General descriptive details of the rebels

Source: the author

DESCRIPTIVE DETAILS	NUMBER OF NEWS ITEMS		
	n	%	% of the 454 news items that have provided details
Military affiliation	339	43	74.7
Personal details (name)	256	32.1	56.4
Political affiliation	76	9.6	16.7
Any other personal details	10	1.3	2.2
Basque citizens	3	0.4	0.7
Any other information	3	0.4	0.7
In total	687	-	-
No details were given	335	42.5	-

DESCRIPTIVE DETAILS	NUMBER OF NEWS ITEMS		
	n	%	% of the 256 news items that have provided the name
Franco	196	24.8	76.6
Mola	32	4.1	12.5
Any other proper name	72	9.1	28.1

Source: the author

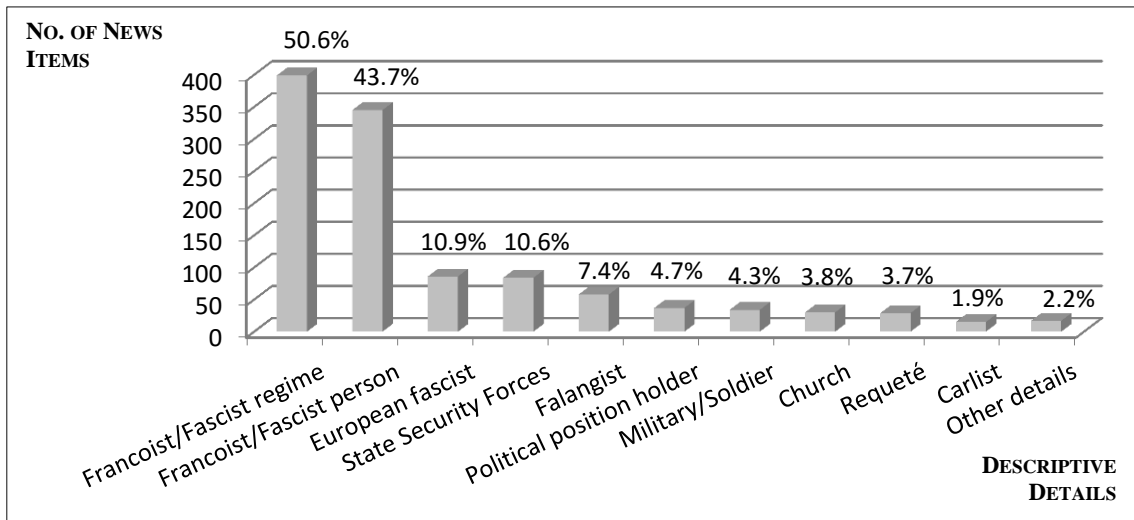
Before beginning the description, I want to record the methodology used to collect data in this point, to provide a better understanding of the information in the table. In fact, with respect to proper names, Franco, Mola and *any other proper name* has been differentiated, as the first two were the most commonly mentioned. The sum of the two, however, is higher than that shown in the *Personal details (name)* column, because that information tells the news, that is, the number of news items that mention a proper name. It is possible, however, that Franco, Mola and any other proper name appeared in the news item and that is why, once posted, the number of mentions is more than the number of news items, as there may be more than one reference in the same news article. Of the 256 news items analysed, one proper name appeared, but in 234 news items more than one proper name appeared. Once the explanation is given in order to read the data, the results would be as follows:

Compared with those who remained loyal to the Republic, the historical protagonists who, along with the coup d'état, protected the dictatorship, appeared less and were described less by the media. Besides having less descriptive data, in the case of the rebel, the newspaper's discourse has placed greater importance on the military nature than to the rest of the personal details. As shown by the data presented in the previous page, military affiliation appeared in 43% of the news items. Although the name of the person was mentioned in a third of the news items, the majority of them are names of high-ranking positions: Franco was the name that made up 76.6% of the names mentioned; that is, a quarter of all the news items analysed; Mola made up 12.5% of the names, 4.1% of the sample; other names included Antonio Vallejo Nájera, Melitón Manzanos and Salas Larrazabal, among many others, more than a quarter of the names published - 9.1% of the sample-. Apart from proper names, the newspaper showed other personal details; these were very rare. The reference made to the political affiliation did not reach 10%, and the Basque citizen, among other news items published over 12 years, was mentioned no more than three times, at 0.4%. Therefore, the figure of the rebel was not as close as that of the loyalists; what is more, in this case there were no *civilians*, the majority had military affiliation, given that 74.7% of the rebel historical protagonists that appeared in the news items were shown to have military affiliation; the discourse showed an image of those who actively participated in the fight. Accordingly, in those cases showing the name, Franco was the main protagonist; moreover, like Mola, other names mentioned by the discourse were names in high-ranking positions. In this regard, the lack of diversity in the names of the rebels, simplifies the figure of those who protected the coup and the dictatorship, showing the figure of Franco as the only oppressor.

The *other details* group merged the expressions "*national front*" and "*nationals*"; expressions which do not provide specific details, but the newspaper appropriated Francoist

terminology that was very internalised in the language of the society, once more to the cost of the historical plurality of the era.

Graph & Table 10 - Specific descriptive details of the rebel historical protagonist

Source: the author

DESCRIPTIVE DETAILS	NUMBER OF CASES			
	n	% of the sample	% of cases	% of the 454 news items that have provided details
Francoist/fascist regime	399	50.6	35.2	87.9
Francoist	228	28.9	20.1	50.2
Fascist	117	14.8	10.3	25.8
European fascist	86	10.9	7.6	18.9
State security forces	84	10.6	7.4	18.5
Falangist	58	7.4	5.1	12.8
Some political office	37	4.7	3.3	8.1
Military/Soldier	34	4.3	3.0	7.5
Church	30	3.8	2.6	6.6
Requeté	29	3.7	2.6	6.4
Carlist	15	1.9	1.3	3.3
GAL	6	0.8	0.5	1.3
Civilian	4	0.5	0.4	0.9
Any other information	7	0.9	0.6	1.5
In total	1134	-	100	-

Source: the author

When describing the rebel protagonist, the newspaper, in addition to providing fewer details, also gives less political and military pluralism. Among the political information for research, the Carlists and the Falangists stand out. The presence of the Carlists was almost anecdotal, as they did not appear more than 15 times, at 1.9%. For that matter, Carlists and Requetés together did not reach 6% and, although the Falangists appear more, they were not mentioned in more than 7.4% of the news items.

Nonetheless, the information that appeared most often was the idea of the Franco regime, as half of the sample mentioned it at some time or other, sometimes using the word *Francoist* and sometimes *fascist*. Of all the news items that provided any information on the rebels, nearly 90% mentioned the idea of the regime. But of course the *Francoist* nature, without mentioning the regime, appeared in nearly 30% of the news items, and the word *fascist* in half of them.

The European fascists also had their place in the newspaper, and as State security forces they made up 10% of the sample. The military/soldiers and the Requetés were also mentioned, at 4.9% and 3.7% respectively. It must be said that the church had a greater presence than the Requetés, at 3.9%.

Within the *other details* group, the Francoist prisons appeared on three occasions, and with them, the newspaper used formulas such as *Spanish troops*, the *national front*, the *nationals* or the *dictator*. As has been stated above, with the unaffected use of the expressions *national front* and *nationals*, the newspaper is in danger of acquiring the terminology imposed for years by the dictatorial regime; in truth, it goes without saying that in this case the mentions were merely anecdotal, and this was not the everyday language used by the newspaper.

Another issue that appeared only once, in the news published over 12 years, was the presence of the Margaritas.

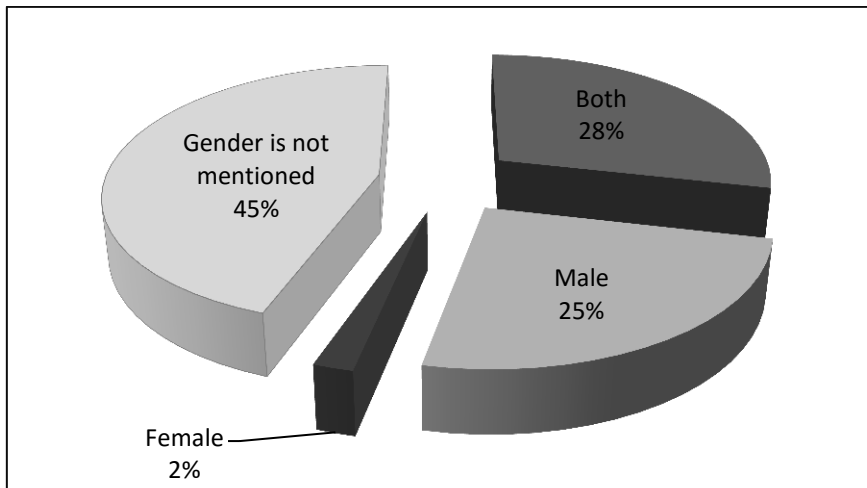
However, it can be said that the newspaper constructed an abstract image regarding the rebel historical protagonist. In other words, although the name Franco carried a lot of weight, the general idea of the Francoist regime prevailed. Therefore, according to this data, Franco – and his fascist regime - was the protagonist and activist of the coup d'état in 1936 and of the subsequent repression. There were no more than a few names of high ranking military officers, and the rest were anonymous military persons with no names, and no families. That discourse erases with the stroke of a pen the diversity that existed among people who were in favour of the regime, distances the characters from the reader, and highlights their military involvement. Additionally the *Francoist* is denied the "innocence" attributed to the loyalist character when his civilian nature is removed.

As part of that, the discourse of the newspaper also made changes of “side” caused by the war, “taboo”, because according to the information analysed, all those who went to the war did so with clear ideological motives; the reality of those who were forced to go to war is not shown.

C) GENDER PERSPECTIVE

On the subject of war, the protagonist was the *gudari*, and the *gudari* is masculine. Taking that into account, in the next point we shall analyse the attention given by the newspaper to women:

Graph & Table 11 - Image of gender in the news

Source: the author

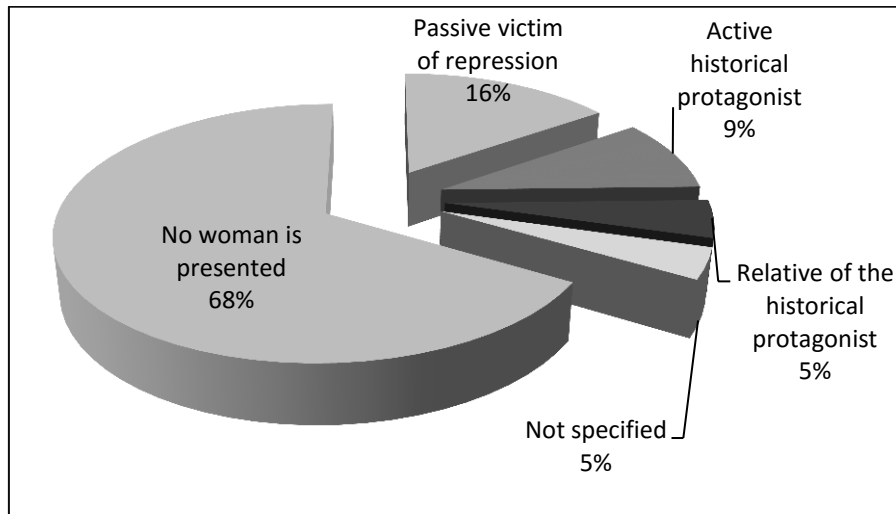
DESCRIPTIVE DETAILS	NUMBER OF NEWS ITEMS		
	n	% of the sample	% of the 437 cases that mentioned the genre
Both	225	28.5	51.5
Male	196	24.8	44.9
Female	16	2	3.7
Genre was not mentioned	352	44.6	-
In total	789	100	-

Source: the author

In order to work the gender perspective, in this case, I have measured the image of the female sex. To do this, first of all, any cases where gender was specified are recorded: 55% of the sample specified one gender; in other words, nearly half the news items did not specify gender in the information provided. Thus, more than half of the whole sample mentioned the male gender, i.e. nearly 96% of the cases that mentioned gender. Women appeared in 30% of the news items, but of those 30%, 28.5% appeared next to men; i.e. 38.5% of the news items analysed mentioned both genders. Women alone, however, appeared no more than in 2% of the sample.

Consequently, the male gender predominated in the news items analysed, and in those cases in which the female gender appeared, it was alongside men; i.e. the woman was denied prominence of gender.

So, in the next three pages we will analyse the way women were portrayed in the cases in which they appeared.

Graph & Table 12 - Image of the woman in the news

Source: the author

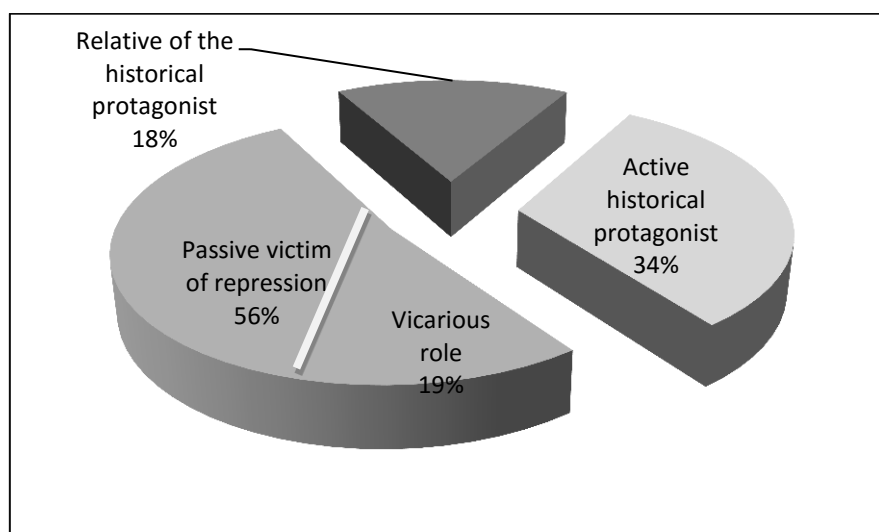
DESCRIPTIVE DETAILS	NUMBER OF NEWS ITEMS	
	n	% of the sample
Women are not shown	539	68.3
Not specified	31	3.9
Passive victim of repression	124	15.7
Active historical protagonist	75	9.5
Relative of the historical protagonist	39	4.9
In total	808	-

Source: the author

As stated above, 30% of news items analysed mentioned women; in the remaining news items, either only men appeared or gender was not mentioned. Furthermore, in cases where any women appeared, we only wanted to find out how they were presented in the discourse, i.e. in which role. In a single news item the female protagonist performed more than one role, which is why more cases appeared in the table than the sample itself. Therefore these are the results obtained: 16% of the sample portrayed women as passive victims of repression, and nearly 5% as the relative of the historical protagonist. And in 9.5% of the sample the woman was the active historical protagonist.

Therefore, based on the data provided by the whole sample, the main image portrayed of women, in addition to their low profile, was that of the passive victim of repression.

To better understand this information, cases in which women have appeared are analysed in more detail in the following pages.

Graph & Table 13 - Cases that showed women and specified their role

Source: the author

DESCRIPTIVE DETAILS	NUMBER OF CASES		
	n	%	% of the 238 specified cases
Women are not shown	539	68.3	-
Not specified	31	3.9	-
Passive victim of repression	83	10.5	37.9
Active historical protagonist	75	9.5	34.2
Vicarious role (passive protagonist)	41	5.2	18.7
Relative of the historical protagonist	39	4.9	17.8
In total	808	-	100

Source: the author

Consequently, women only appeared in a third of the news items analysed, and in more than half of the cases in which their role was specified, they were the passive victims of repression; in one fifth of those cases with a vicarious role, subordinate to men: daughter, spouse, mother.... In 34.2% of cases in which their role was mentioned, they only appeared as an active participant in 9.5% of the news items published.

To put it another way, the presence of women, in addition to being scarce, was presented by *Gara* in the role of the passive victim of repression. In line with this, combined with the data presented, it has to be said that the *Margaritas* were only mentioned on one occasion, and the “*Emakume Abertzale Batza*”, the Women’s Association of the Basque Nationalist Party and its members, not even once. In some cases, it mentioned that female relatives used to bring clothing to

prisoners⁴, but did not mention the work of women who were not family, nor the fact that there were organised groups of women, obscuring the work carried out by women in the rearguard during times of repression.

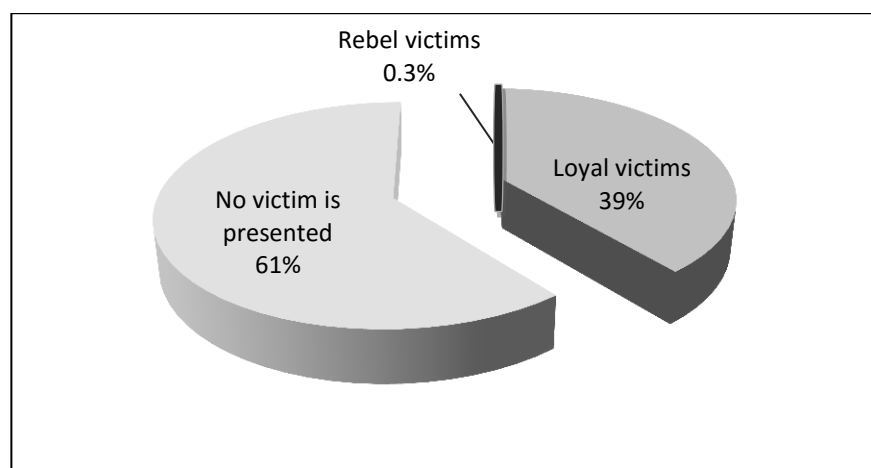
According to the general discourse of the newspaper, women mostly fulfilled second-class roles, the role of the passive victim, when they were witnesses to history, and in work concerning the recovery process of a relative of the male historical protagonist.

⁴02/03/2008 "...one day mother took clothes to the prison..."

D) VICTIMS

To complete the figure constructed by the newspaper of the historical protagonist, we have analysed the use of the work *victim*:

Graph & Table 14 - Presence of the word “victim” in the news

Source: the author

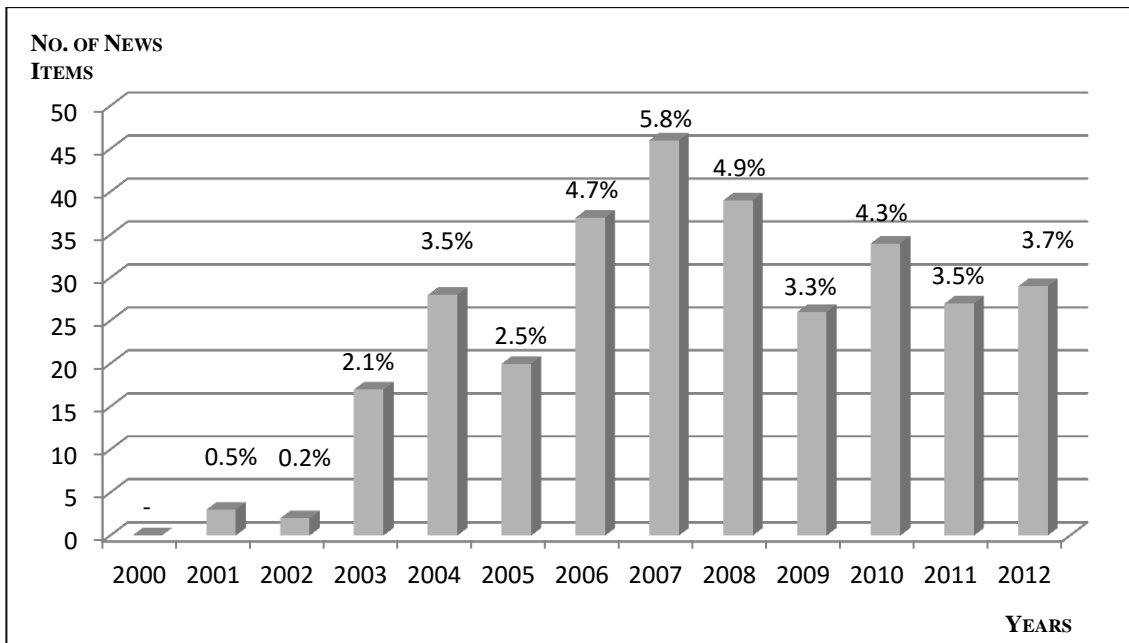
DESCRIPTIVE DETAILS		REBELS		In total
		Victim	No	
LOYALIST	Victim	-	308 (39%)	308 (39%)
	No	2 (0.3%)	479 (60.7%)	481 (60.9%)
In total		2 (0.3%)	787 (99.7%)	789 (100%)

Source: the author

The newspaper has used the word *victim* in 39% of the sample. This means that less than half of the news items that provided some kind of information on the historical memory mentioned the nature of *victim*. Even so, in nearly all cases reference was made to the loyalist protagonist, as the newspaper only used the word *victim* on two occasions to refer to the rebel protagonist. In this regard, the discourse did not present a single news item on *both* protagonists as victim.

Among other things, this discourse denies the fact that many people were forced to go to the war, often without asking them which *side* they wished to fight for. Moreover, as we have seen when analysing the historical figure, the rebel is largely dehumanised. In other words, as well as not recognising names, the discourse did not make provision for the fact that the rebel could also be a victim, and only presented the military officers who supported the coup, without showing the diversity of the war itself.

Graph & Table 15 - The presence of the word “victim” over the years

Source: the author

YEAR	Number of news items	Cases in which the historical protagonist appeared		Cases in which the victim appeared		% of cases in which the victim appeared
		Rebel	Loyalist	Rebel	Loyalist	
2000	9	7	7	-	-	-
2001	41	39	34	1	3	0.5
2002	34	30	30	-	2	0.2
2003	58	46	55	-	17	2.1
2004	57	48	56	-	28	3.5
2005	59	43	51	-	20	2.5
2006	85	67	80	-	37	4.7
2007	100	86	92	-	46	5.8
2008	93	84	87	-	39	4.9
2009	56	51	52	-	26	3.3
2010	64	53	59	-	34	4.3
2011	80	70	72	1	27	3.5
2012	53	45	47	-	29	3.7
In total	789	669	722	2	308	39.3

Source: the author

On the other hand, changes in the use of the word *victim* are significant throughout the years analysed. In the early years, when the acquisition process was beginning, the discourse used it very little; however, since the commencement of the first diggings in 2003, whenever *the Basque Autonomous Community* implemented the *decree of Madrazo*, the use of the word *victim* increased. In 2006, 2007 and 2008, there was another significant rise in its use, whenever the so-called Law of Historical Memory entered into the media agenda. Continuing with the regulations, the presence of the word *victim* has somehow remained over the last few years, mostly because the debate on political violence was begun and rules and regulations relating to the latter started to appear.

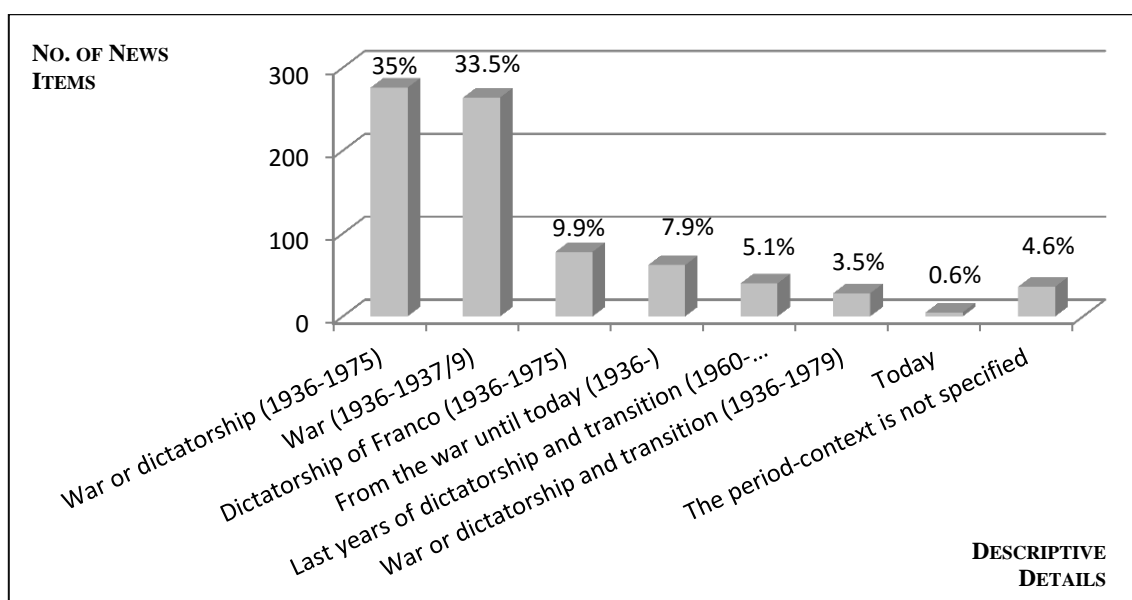
Hence, there is a correlation between the use of the word *victim* and the regulations; i.e. the regulations have increased the use of the word *victim* in the discourse of the *Gara*. When the regulations started receiving testimonies from victims, then the newspaper's discourse began to recognise the victim's nature, always in order to refer to those who were loyal to the Republic and who were opposed to the Franco regime.

2.1.1.2. When. Historical memory of which era

Once the “Who” was analysed, in other words, once the protagonists of the historical memory drafted by the newspaper were described, to this part we have brought the historical era of that memory.

As was explained in the status of the subject of study and in the methodology, once again it is difficult to determine specific periods, given that history naturally has continuity. In spite of everything, I have differentiated the following dates, bearing in mind the details provided by the information. Thus, the results obtained are as follows:

Graph & Table 16 - Period of the memory

Source: the author

DESCRIPTIVE DETAILS	NUMBER OF NEWS ITEMS		
	n	%	% of the 753 news items that determined the period
War or Dictatorship (1936-1975)	276	35	36.7
War (1936-1937/9)	264	33.5	35.1
Dictatorship of Franco (1936-1975)	78	9.9	10.4
From the War until today (1936-)	62	7.9	8.2
Last years of the dictatorship and transition (1960-1979)	40	5.1	5.3
War or dictatorship and transition (1936-1979)	28	3.5	3.7
The present day	5	0.6	0.7
The time frame has not been set	36	4.6	-
In total	789	100	100

Source: the author

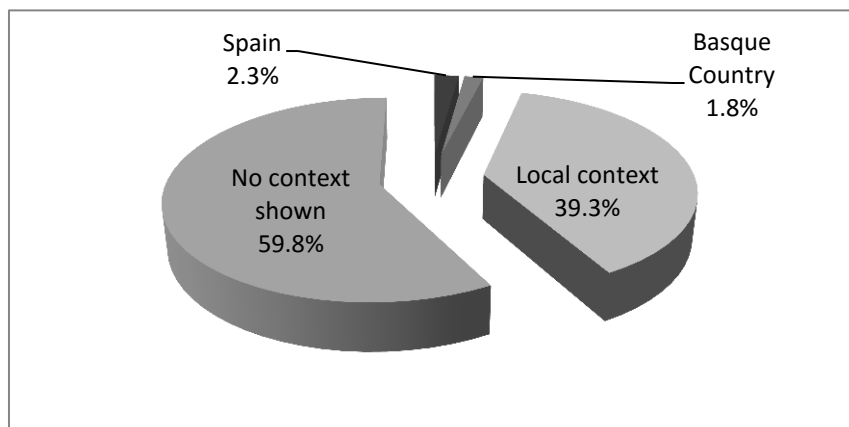
As the collected data shows, the war was the period most emphasised by the newspaper when talking about the historical memory analysed - or more specifically - two thirds of the sample. 35% mentioned the Dictatorship along with the war. Only 10% of the news items mentioned the Dictatorship by itself, and 5% the final years of the Dictatorship and the Transition. In 4.6% of cases, no reference was made to the period, 0.6% highlighted it as a current event, and 8% understood it as an event that began during the war that has influenced the present day.

The war was, therefore, the period most recorded by the newspaper. Expressed differently, the discourse of the news items analysed that deal with the historical memory placed greater importance on the war period, and as we have seen in the previous points regarding the historical figure, the *gudari* or Basque soldier was the prominent figure, directly linked to the war. This point, therefore, relating to the historical period of the memory, reinforces the hypothesis of the favourable attitude of the warlike discourse.

2.1.1.3. Where it happened

The coup d'état influenced the whole of the Spanish State. However, the intensity of the nature of the coup, and of the war of repression, were different depending on the territory. Thus, the coverage by the newspaper on the geographical context of the repression caused by the 1936 coup d'état has been reviewed, and the results are shown in the following graph/table:

Graph & Table 17 - Geographical location of the story that appeared in the news

Source: the author

DESCRIPTIVE DETAILS	NUMBER OF NEWS ITEMS		
	n	% of the sample	% of the 317 news items with location
Spain	18	2.3	5.7
Basque Country	14	1.8	4.4
Local context	310	39.3	97.8
No context shown	472	59.8	-
In total	814	103.2	108.2

DESCRIPTIVE DETAILS			LOCAL CONTEXT		In total
CONTEXT OF THE BASQUE COUNTRY			No	Yes	
No	CONTEXT OF SPAIN	No	472	289	761
		Yes	6	8	14
	Total			478	297
Yes	CONTEXT OF SPAIN	No	1	9	10
		Yes	0	4	4
	In total			1	13

Source: the author

Among the news items analysed, in some cases more than one geographical location appeared on the historical memory. That is why the sum of the figures in the table is higher than 100%.

Taking into account how to understand the data, after seeing the results, there are two figures that stand out. One, as shown in the graph & table, there were many news items with no geographical location, almost 60%. Two, among the cases that provided some geographical data, nearly 98% was local information, an unexplained location in a more general context; in fact, the newspaper only linked the local data with the occurrences in Spain in 12 news items and 13 times with the whole of the Basque Country.

On the other hand, the geographical context of Spain did not appear much more than the aforementioned, having appeared a total of 18 times over the 12 years analysed, or 2.3% of the sample. In terms of the location of the Basque Country, even less, at 1.8%: the explanation of the two contexts matched on 4 occasions, and appeared alongside the local context.

In truth, it should be established that, since it was a topic of extensive coverage from a journalistic perspective, it is not necessary or even desirable to provide the same informative data, time and again, in all the news items; that is why I have provided three options, namely the context of Spain, the context of the Basque Country and the local context.

In the latter, explaining the context is very enriching because it provides the reader with new information and also, if this information is well used, closeness, because instead of being merely a comprehensive history, "more personal" can be explained. However, there is a lack of general context, given that over 12 years, the newspaper did not mention on more than 18 occasions that there was repression influencing the whole of Spain, and in 14 news items, the Basque Country.

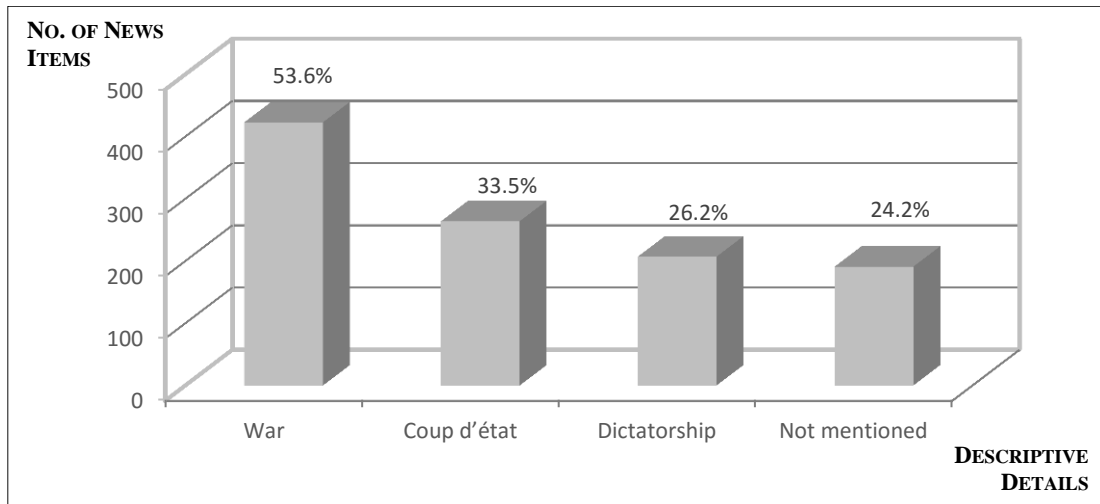
Furthermore, with regard to the local context, less than half of the sample explained that circumstantial event. In addition, there is another danger: in the absence of a broader context, it may be understood as an exceptional event, because the gravity of the injustice becomes local. The context of the occurrence and the peculiarities are very important in preventing general descriptions and a false naturalness around the discourse; that is why the information must be balanced between the general and specific contexts.

In other words, the information provided, despite offering closeness, above all used a limited local historical context on a wide range of injustices and, consequently, isolated the event from the general context, and some information for understanding the whole historic memory we are analysing, was silenced.

2.1.1.4. What happened. Explanation for the injustice

Once *the who, when and where* of the discourse of *Gara* has been analysed, we will examine *what* happened. To do this, at this point, we will explain the data relating to the injustice along with the coup d'état of 1936: the data selected by the newspaper to find out the *truth* about the injustice:

Graph & Table 18 - The root of the conflict mentioned in the news

Source: the author

DESCRIPTIVE DETAILS		NUMBER OF NEWS ITEMS		
		n	% of the sample	% of the 598 news items that have provided any details
War		423	53.6	70.7
Coup d'état		264	33.5	44.1
Dictatorship		207	26.2	34.6
Not mentioned		191	24.2	31.9
Whole sample		789	100	-
Cases that mentioned any details		598	-	100
DESCRIPTIVE DETAILS		MILITARY COUP		In total
		Coup d'état	Without mention	
ON THE WAR AND THE DICTATORSHIP	The Dictatorship	43	57	100
	The War	92	224	316
	Both	54	53	107
	They have not been mentioned	75	191	266
In total		264	525	789

Source: the author

Firstly, we analysed how often the news items mentioned *the coup d'état*, *the war* or *the dictatorship*.

Thus, we can appreciate that more than half of the news items analysed mentioned the *war*. Of those news items, 54, i.e. less than 7% of the sample, also mentioned the *dictatorship*. The *coup d'état* appeared in a third of the news items⁵, and the *dictatorship* in a quarter. In another quarter of the sample, none of these words appeared.

Therefore, the *war*, despite being a consequence of the *coup d'état*, was mentioned along with the *coup d'état* only in 146 news items, out of the 423 articles in which was cited;, i.e. in 18.5% of the sample in 34.5% of cases that mentioned the *war*. In other words, as was seen in the other pages, the *war* was largely reflected in the information provided by the newspaper regarding the historical memory, but the origin of the war and the subsequent dictatorship remained in the background. Once again, this is in line with the prominence given to the war period and the *gudari*, because the Basque soldier participated in the war, but to understand the conflict and the repression it is essential to properly explain the war's origins and consequences.

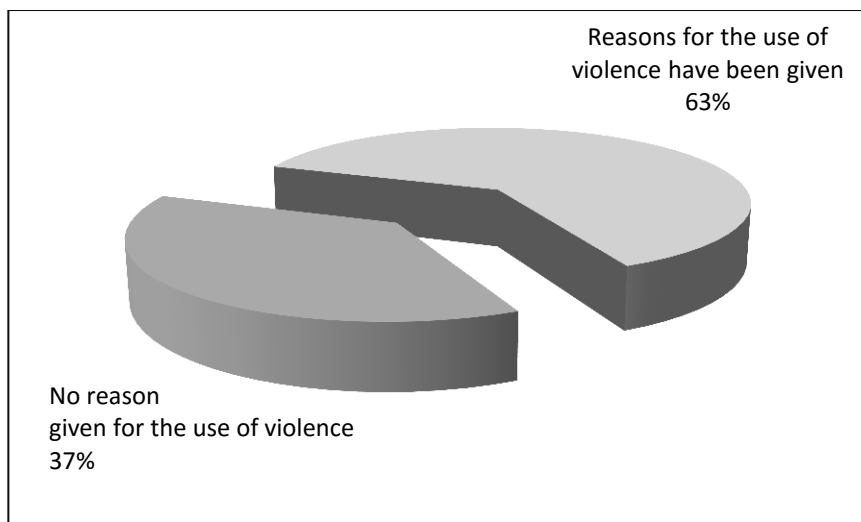
⁵ In the section on the quality of information, we have made a distinction between *coup d'état* and *uprising*, in order to analyse the use of these two words, but at this point we consider them synonymous.

A) REASONS

In addition to examining whether the ideas of the war, coup d'état and dictatorship appeared in the news items, in this chapter we have analysed the reasons given by the discourse for the use of violence. So, first of all, we assessed if there were reasons or not, and then, according to the discourse, we checked the loyalists' reasons for using violence and those of the rebels.

Therefore, in how many news items has the newspaper given any reason for the use of violence:

Graph & Table 19 - Explanations of the reasons for violence

Source: the author

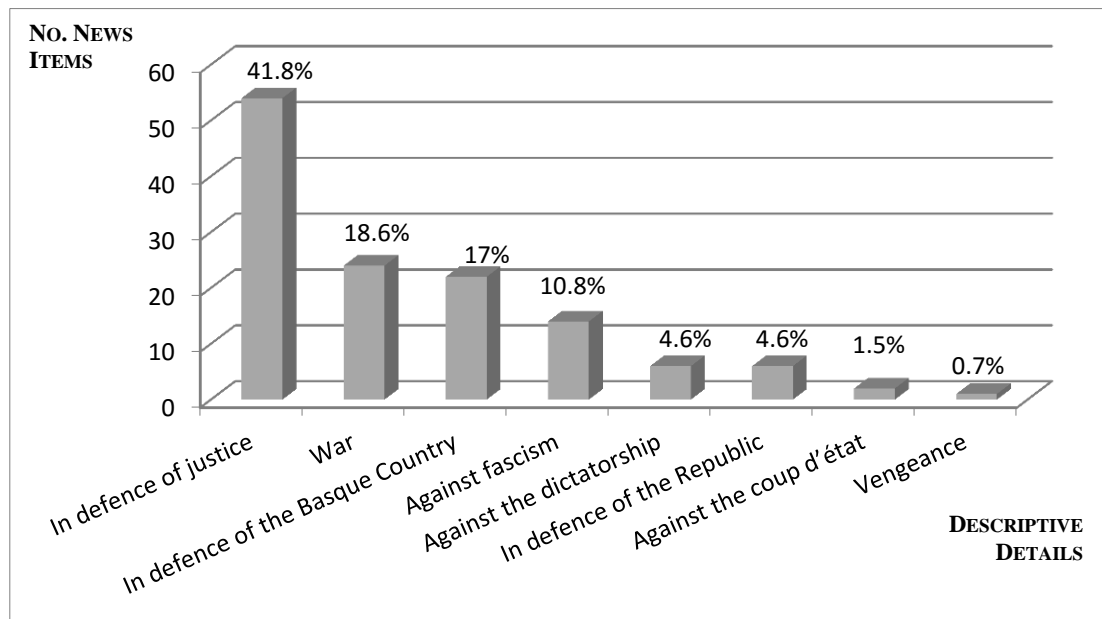
DESCRIPTIVE DETAILS	NUMBER OF NEWS ITEMS	
	n	%
Yes	494	62.6
No	295	37.4
In total	789	100

Source: the author

Nevertheless, in addition to the use of the words explained in the previous point, the graph & table 19 quantifies the reasons given for the use of the violence, and as the results show, 62% of the news items gave some reason for the violence; sometimes to argue why loyalists used violence; others, to present the reasons of the rebels.

Regarding the violence of the loyalists, 16% of the news items analysed showed some reason for the use of violence, and justified it through the following messages:

Graph & Table 20 - Reasons given by the loyalists for the use of violence

Source: the author

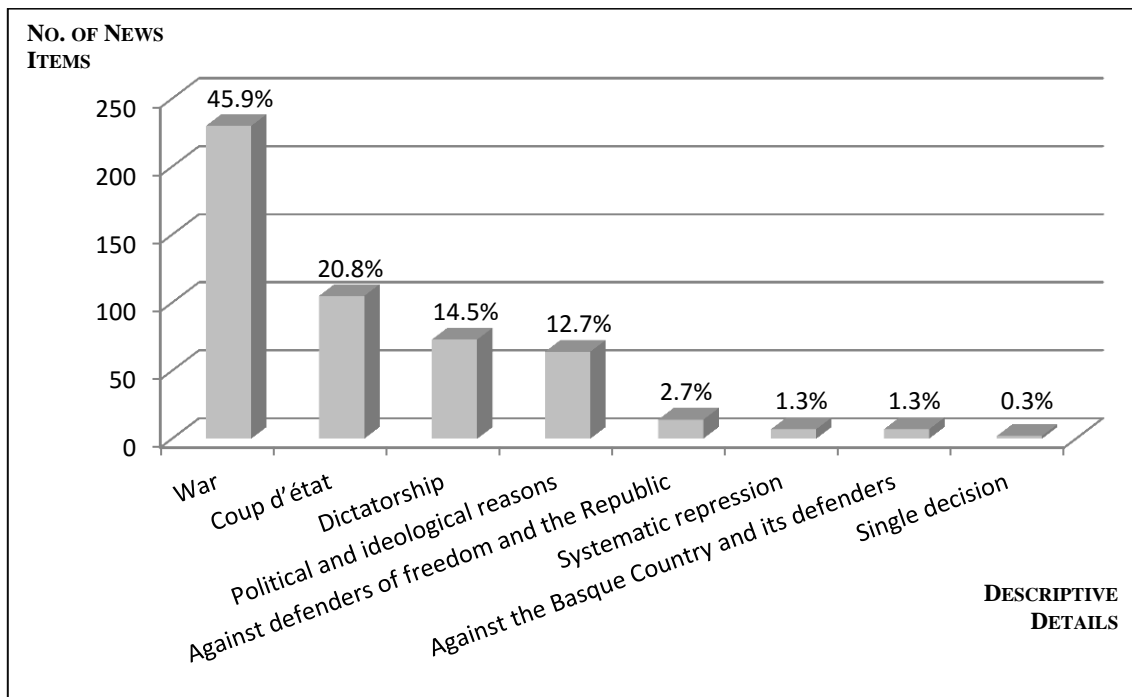
DESCRIPTIVE DETAILS	NUMBER OF CASES		
	n	% of the sample	% of the 129 news items that have given reasons
In defence of justice	54	6.5	41.8
War	24	3	18.6
In defence of the Basque Country	22	2.8	17
Against Fascism	14	1.8	10.8
Against the dictatorship	6	0.8	4.6
In defence of the Republic	6	0.8	4.6
Against the coup d'état	2	0.2	1.5
Vengeance	1	0.1	0.7
In total	129	16.3	100

Source: the author

The discourse of the newspaper showed 129 reasons for the use of violence by the loyalists; in some cases, more than one reason appeared in the same news item. Among those reasons, 41.8%, almost half, defended the fight in favour of justice. Afterwards, the reason that appeared most often was the war, at 18.6%, i.e. to fight in the war, without explaining what caused that fight or what they were fighting for. After this, the idea of the defence of the Basque Country is given, some 17% of the reasons. The fight against fascism appeared on fewer occasions, at up to 10.8%, i.e. 18 times over 12 years, but 4.6% spoke of violence against the dictatorship; therefore 15% of the news items are linked with the idea of fascism. The fight in favour of the Republic accounted for 4.6% of the reasons, and the fight against the coup d'état, at 1.5%, that is, the idea against the coup d'état appeared twice. Of all the news analysed, the newspaper mentioned once that the loyalists used violence for revenge.

In summary, for the loyalists the main reason was the fight in favour of justice. The idea of defending the Basque Country was also important, as it coincides so many times with the presence of the aforementioned *gudari*; in fact, the war was another reason for the use of violence: the *gudari* went to war in favour of justice and to defend the Basque Country.

Graph & Table 21 - Reasons given by the rebels for the use of violence

Source: the author

DESCRIPTIVE DETAILS	NUMBER OF CASES		
	n	% of the sample	% of the 502 news items that have given reasons
War	230	29.1	45.9
Coup d'état	105	13.3	20.8
Dictatorship	73	9.3	14.5
Political and ideological reasons	64	8.1	12.7
Against defenders of freedom and the Republic	14	1.8	2.7
Systematic repression	7	0.9	1.3
Against the Basque Country and its defenders	7	0.9	1.3
Casual decision	2	0.2	0.3
In total	502	63.6	100

Source: the author

With respect to the messages concerning the reasons of the rebels for the use of violence, nearly half of the references to injustice warn about the war, nearly 30% of the whole sample. The coup d'état⁶, on the other hand, was a reason for using violence in 13% of the whole sample, i.e. 20% of the reasons for using violence. In the case of the dictatorship, it was 14% of the reasons. In the informative news items, political or ideological motives also appeared as reasons for the use of violence, i.e. political and ideological reasons that promoted the coup d'état and dictatorship; among the reasons presented by the newspaper, 8% of the news items. Therefore, by calculating the three reasons together, and adding the message "against the dictatorship and coup d'état" of the loyalists, from 2000 to 2012, 29.3% of news items that had a link with the historical memory mentioned the coup d'état, the dictatorship or political and ideological reasons as reasons for the injustices that led to the war in 1936 and the subsequent dictatorship, but 29% of the news items had the war as the main reason for the injustice, without explaining what caused the war. However, the following formulas were also used: the repression suffered by the loyalists "for being in favour of the Republic", "for defending the Basque Country" or "for fighting in favour of freedom"; i.e. the news item transformed the loyalist into an active subject of suffering, explaining the same reasons used by the loyalists themselves for the use of force, but presented in a negative way. This, combined with the argument of the aforementioned war, simplifies the nature of the injustice and explains the romantic interpretation of the war. In fact, presenting the war and fight against injustice as a main reason for the violence obscures the ideological and political motives.

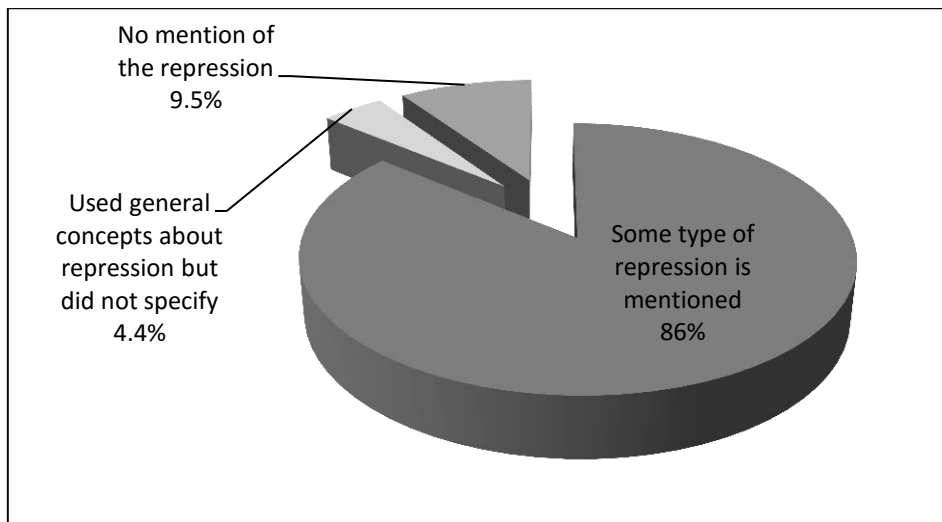
⁶ Using the formula of the coup d'état, uprising or similar.

B) TYPE OF REPRESSION

Throughout the research, violence and repression were mentioned time and again, and the following data, in contrast, explains the type of violence that was dealt with. For a start, we looked at whether the news item in question referred to the repression and, if it did, whether or not it explained the type of repression. Once that detail was specified, I classified the types of violence that appeared into four groups: physical, politico-economic, cultural-symbolic and gender-based violence. Once these main groups have been defined, the data provided is presented on each type of violence, in order to get a complete picture of the repression shown in the discourse.

Data on the mention of repression:

Graph & Table 22 - Mention of the repression in the news

Source: the author

DESCRIPTIVE DETAILS	NUMBER OF NEWS ITEMS	
	n	%
Yes	679	86.1
A general concept of the repression has been used without specifying anything	35	4.4
No mention of the repression	75	9.5
In total	789	100.0

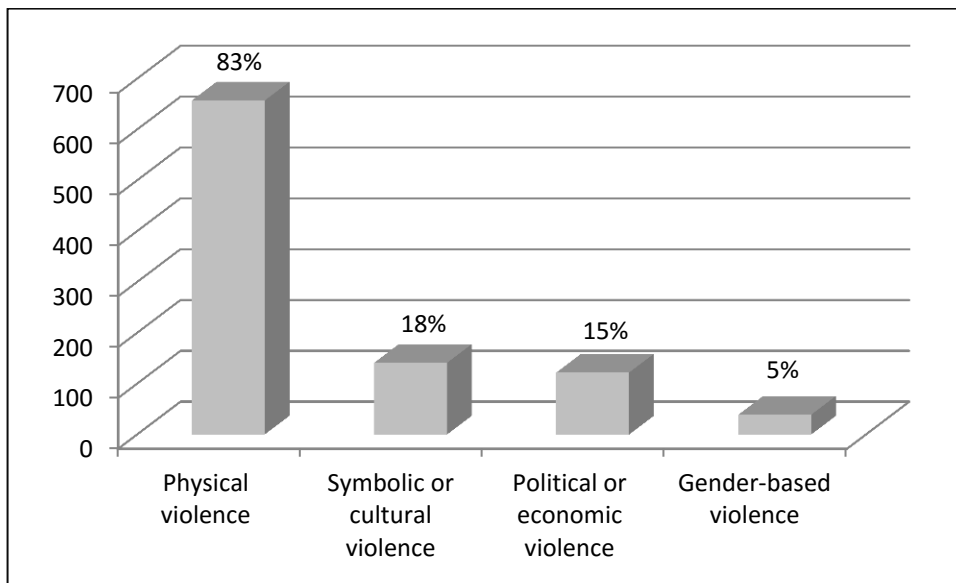
Source: the author

As we have seen in the previous pages, an excessive use of the word *war* without a proper general context can treat injustice lightly, as it offers an insufficient explanation of the events. Because of this, repressive models shown in the news items of the historical memory which also mention the war were analysed in order to examine other information provided on the violence.

Firstly, whether or not the reasons for injustice were explained, I looked to see if there was any repression, and confirmed that the newspaper had mentioned some type of repression in 86% of the news items. Besides that, 4% of the news items mentioned the repression as a general concept, despite not specifying the type of violence it was. In other words, in more than 90% of news items analysed, the newspaper expressed the idea of repression. Therefore, repression was an important part of the discourse for *Gara*.

In the following pages I will present the results of the types of violence shown in the sample.

Graph & Table 23 - Type of violence shown in the news

Source: the author

DESCRIPTIVE DETAILS	NUMBER OF CASES			
	n	% of the sample	% of cases	% of the 679 news items that have shown some kind of violence
Physical violence	657	83.2	68.5	96.8
Symbolic or cultural violence	141	17.8	14.7	20.8
Political or economic violence	122	15.4	12.7	18.0
Gender-based violence	39	4.9	4.1	5.7
In total	959	-	100	-
Whole sample	789	100.0	-	-
News mentioning any details	679	86.1	-	100.0
No details about violence were presented	110	13.9	-	-

Source: the author

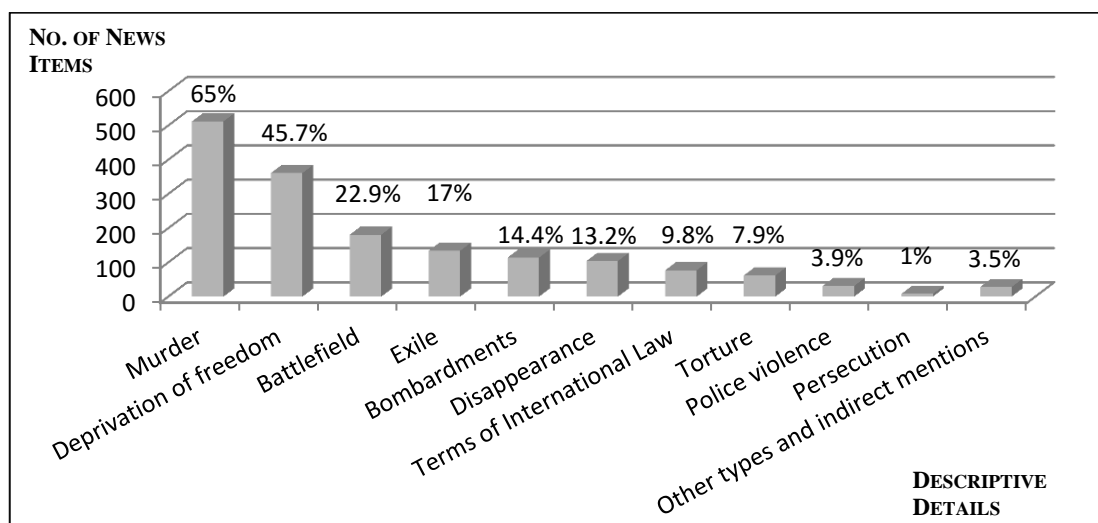
Within the idea of repression, **physical violence was the type of violence that appeared most**; additionally, in most of the news items analysed, the newspaper expressed some type of physical violence, specifically in 83% of the sample. Symbolic, political or economic violence had a low presence, at almost 18% and 15% respectively, but the type of violence that appeared least was gender-based, or more specifically, in less than 5% of the news items analysed: 39 mentions in 789 news items.

The graph & table shows very well the prevalence of physical violence in the discourse. As far as the table is concerned, the data in each column is significant. As in the previous tables, the first column shows absolute values, i.e. the number of times the variable - in this case the type of violence - appeared in the whole sample. The remaining columns bring the percentage to the debate. As more than one type of violence can appear in a single news item, the result of the absolute value is greater than the quantity of the sample; therefore, the sum of the values in the second column is over 100% because it shows the percentage according to the sample. In this way, the third column measures the percentage of all the types of violence shown, converting the unit of analysis into data on the type of violence, and not into news; the fourth one has taken into account those news items showing any type of violence in order to measure the proportion of the class of violence.

So, it is significant that physical violence appeared in almost all cases that showed any kind of violence, at 96.8%. In other words, during the discourse on the historical memory, 86% of news items mentioned some kind of violence, and physical violence appeared in nearly them all. The discourse left the other types of repression in the background, above all, gender-based violence, a type of violence that has remained in the shadows.

As explained in the first part of this research work, physical violence is *visible*, and as such, it is also the most well-known. The discourse of *Gara*, in contrast, did not convert another type of repression - the invisible or indirect kind - into the more well-known type; or at least, no better known. Nevertheless, within each type of repression, there are many kinds of violence, and I will explain their use. However, in order to read the tables, it is important to remember that more than one type of violence may appear in one news item, and so, with respect to the type of violence: there may appear more than one kind of physical or economic violence. This is why the figures in the following tables may be higher than those appearing in this one, No. 23.

Here are the physical forms of violence shown in the news items:

Graph & Table 24 - Physical violence shown in the news (% of the sample)

Source: the author

DESCRIPTIVE DETAILS	NUMBER OF CASES			
	n	% of the sample	% of cases	% of the 679 news items that have shown some kind of violence
Shooting	269	34.1	16.7	40.9
Murder	231	29.3	14.3	35.2
Prison	199	25.2	12.3	30.3
Battlefield	181	22.9	11.2	27.5
Exile	134	17.0	8.3	20.4
Bombardment	114	14.4	7.1	17.4
Enforced Disappearance	104	13.2	6.5	15.8
Torture	62	7.9	3.8	9.4
Labour Battalions	53	6.7	3.3	8.1
Concentration camps	47	6.0	2.9	7.2
Genocide	32	4.1	2.0	4.9
Police violence	31	3.9	1.9	4.7
Crimes against humanity	31	3.9	1.9	4.0
Prison and its harsh conditions	26	3.3	1.6	3.7
Deprivation of freedom	24	3.0	1.5	4.7
Violation of human rights	14	1.8	0.9	2.1
Concentration camp and its harsh conditions	10	1.3	0.6	1.5
Persecution	8	1.0	0.5	1.2
Garrotte	6	0.8	0.4	0.9
Attack	6	0.8	0.4	0.9
Other types and indirect mentions	30	3.8	1.9	4.6
In total	1612	-	100	-
Whole sample	789	100	-	-
No. of news items mentioning physical violence	657	-	-	100

Source: the author

At the same time, the newspaper has shown physical repression in the majority of news items, also showing many types of them. As we can see in the graph & table, murders were mentioned most in the newspaper's discourse, as more than half of the news items in the newspaper mentioned some kind of murder: the idea of execution by firing squad appeared in more than 34% of the news items, murder, named as such, in 29%, and garrotting in just 1%. The following physical violence mentioned most, was the deprivation of liberty: prison, in 28% of news items, concentration camps (also mentioning the harsh living conditions), in 7%; followed by the battlefield, mentioned in 23% of the news items. References to exile, bombings and victims forced to disappear, appeared in less than 20% of the news items. Jointly analysing cases relating to the deprivation of liberty, in contrast, nearly half of the news items, or 46%, at some time mentioned deprivation of liberty as an instrument of repression.

On the other hand, terms such as "political violence" or "crimes against humanity" did not appear until 2005 and 2006 respectively, and specifically, whenever the agenda marked it as such. Moreover, the term *political violence* was increasingly used from 2010, because that was when drafting began on what would later become known as *DECREE 107/2012, of 12 June, which regulates the procedure for the declaration and reparation of victims of unjust sufferings as a consequence of human rights violations between 1960 and 1978, in the context of politically motivated violence experienced in the Basque Autonomous Community*.

With regard to torture, however, although the *investigation of torture in the Basque Country project (1960-2013)*⁷ requested by the General Secretary for Peace and Co-existence of the Basque Country, began to be implemented in 2014, the *Gara* newspaper mentioned torture during the whole time period of the analysed sample, despite only 8% of the news items examined having done so.

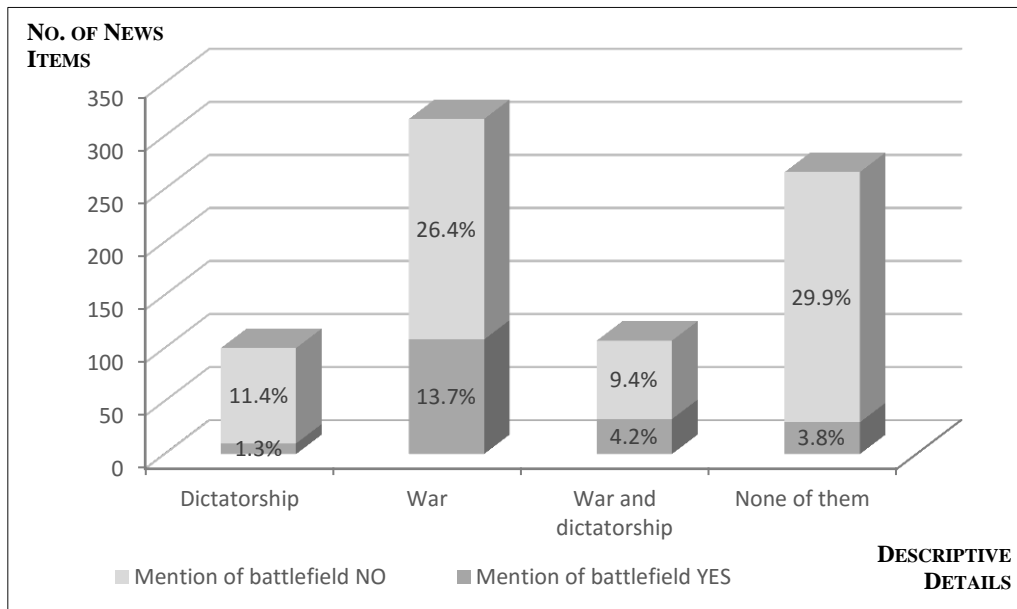
The idea of crimes against Humanity and Human Rights appeared, mostly, from the year 2006, when the international legislation on Human Rights was becoming known; that idea has influence more than 4% of cases.

Throughout this work, the reality of those forced to fight was mentioned on more than one occasion. After carrying out a thorough analysis of physical violence, information has only been found on this factor in two news items; that is, after reporting over 12 years on the historical memory, the newspaper only mentioned on two occasions the fact that some people would be forced to fight in the war. Attacks against the prisons received similar treatment as they appeared in no more than two of the 789 news items analysed. In this regard, both cases were placed in the *other types and indirect mentions* group. In addition to these, into this point we have also grouped the

⁷Available at the following link along with other projects from the Basque Government:
<http://www.euskadi.eus/documentos-paz-convivencia/web01-s1lehbak/es/> last seen: 23/04/2017

forementioned cases through indirect mentions of physical violence, 30 news items in total, or 3.8% of the sample.

Graph & Table 25 - Image of the war and combat in the news

Source: the author

DESCRIPTIVE DETAILS		APPEARANCE OF THE COMBAT SCENE		In total
		No	Yes	
WAR AND RISE OF THE DICTATORSHIP	Dictatorship	90 (11.4%)	10 (1.3%)	100 (12.7%)
	War	208 (26.4%)	108 (13.7%)	316 (40.1%)
	War and Dictatorship	74 (9.4%)	33 (4.2%)	107 (13.6%)
	Neither one	236 (29.9%)	30 (3.8%)	266 (33.7%)
In total		608 (77.1%)	181 (22.9%)	789 (100%)

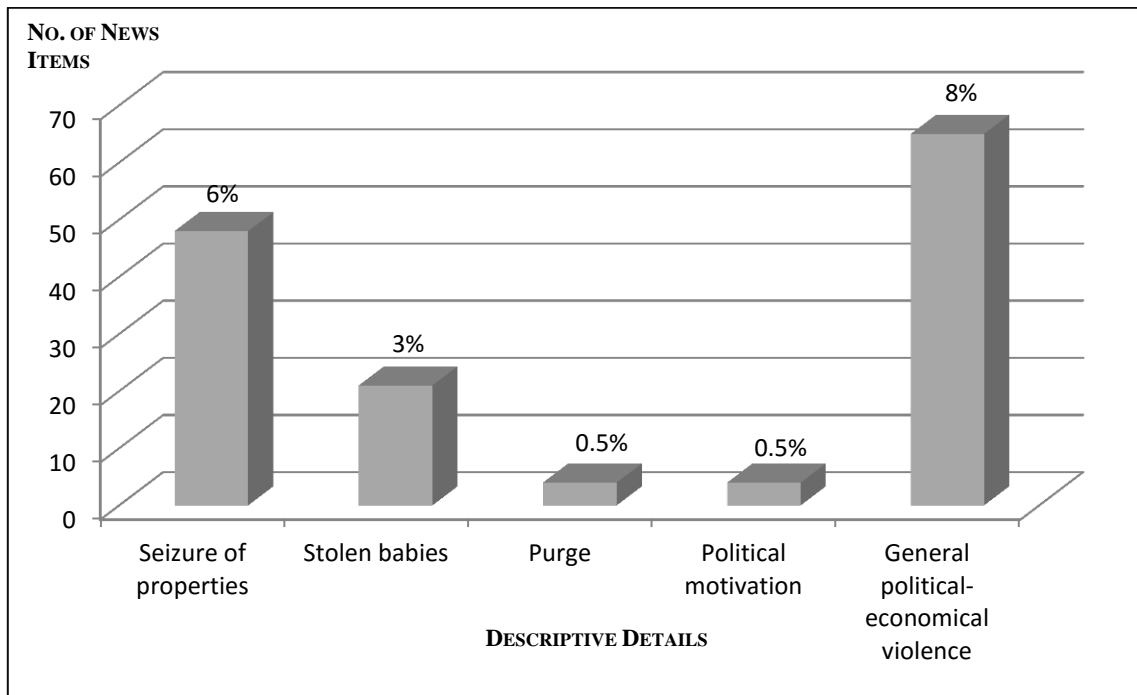
Source: the author

With regard to the battlefield, the belligerent discourse promoted with the word *war* explained above, continues in this section; that is to say 23% of the news items made reference to the battlefield. Counted along with the news items that mentioned the war or battlefield caused by the same, they appeared in 59% of the news items relating to the historical memory, i.e. in more than half of the news. Furthermore: when explaining the dictatorship-era, the discourse mentioned the battlefield in some cases.

Therefore, as has been said, physical violence is a visible type of violence; it is the most easily identified repression type, and when we view the data shown in table Nos. 24 and 25, the types of physical violence shown most by the newspaper are murders, violence for deprivation of freedom (prison, concentration camp...) and the battlefield. Information on victims of enforced disappearance, in contrast, was scarce, and more abstract ideas such as persecution were barely covered. In this regard, the newspaper highlighted the most physical and evident repression; however, in spite of the fact that the war was widely covered, the reality of those forced to fight in the war had no much place in the discourse. In other words, even though the coverage of the physical repression was varied, it is most *simple* or well-known forms predominated, without taking into account the internal plurality of the war. However, as the years advanced, it was noted that the use of the international terminology had increased: *genocide, crimes against humanity, violation of human rights...* This detail could be the signal that, with the passage of time, the discourse on repression is becoming more plural and taking other kind of repression into consideration.

Let us now look at what the discourse of the *Gara* said about political or economic violence:

Graph & Table 26 - Political or economic violence appearing in the news

Source: the author

DESCRIPTIVE DETAILS	NUMBER OF CASES		
	n	% of the sample	% of cases
Seizure of property	48	6.1	33.8
Stolen babies	21	2.7	14.8
Purge	4	0.5	2.8
Political motivation	4	0.5	2.8
General politico-economic violence	65	8.2	45.8
In total	142	-	100
Whole sample	789	100.0	-
Number of news items mentioning political and economic violence	122	15.4	-

Source: the author

In the case of political or economic violence, expropriation was the repression type most mentioned, in spite of only appearing in 6% of the sample. With regard to stolen children, this did not reach 3% of the sample, not forgetting that the cases analysed were examined with regard to those shown in the politics of Vallejo Nájera; because, later on, the alleged economic base promoted by the association *SOS Bebés Robados* appeared in the years 2009-2010, was moving away from the political and ideological reasons of the dictatorship⁸.

On the other hand, cases of purging or political motivation have carried no weight in the discourse of *Gara*. The two represented no more than 1% of the sample. In the remaining cases, the news items used general concepts, mentioning types of repression such as the rise of prices or hunger, but did not offer any profound explanations; in fact, that generalisation predominated in the discourse on political or economic violence, without going into detail.

The term referring to political motivation is linked to Decree *07/2012, of 12 June*, from the Basque Government⁹. Cases dealt with by the Decree have, in themselves, a direct link to police violence; however, as the newspaper has done, during the investigation the ideas have been differentiated in order to show, once again, that the circumstantial policy influences the discourse disseminated by the newspaper.

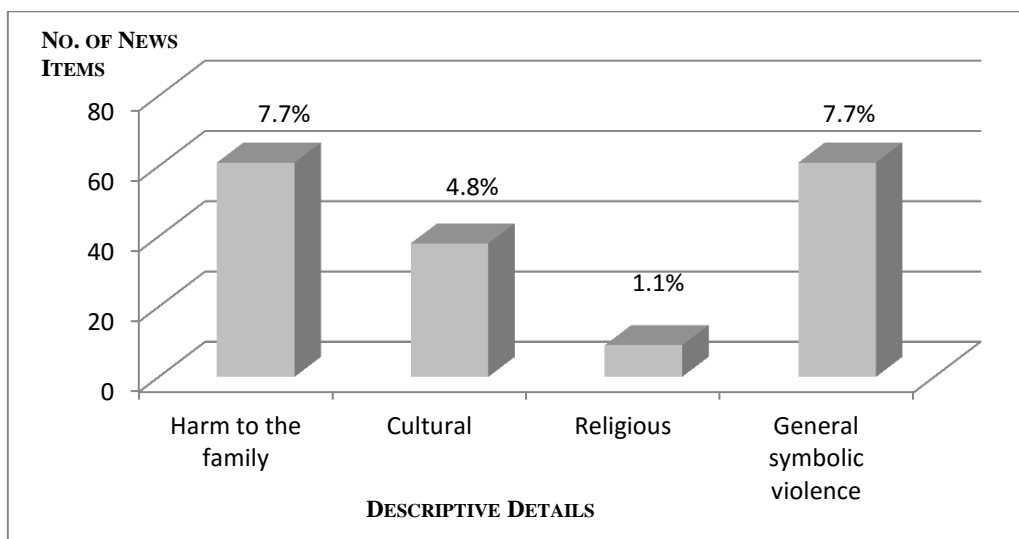
Consequently, coverage of the political and economic violence was general. This type of violence has only appeared in 18% of the news items analysed, and there was no in-depth examination of the cases; that is, in the case of political or economic violence, a high degree of superficial generality predominated.

The following graphs and tables show us data on symbolic and cultural violence:

⁸ We have not analysed those cases in this sample, as they are considered as corresponding to another type of investigation. See: <http://www.eitb.eus/es/noticias/sociedad/bebes-robados/>

⁹<https://www.euskadi.eus/bopv2/datos/2012/06/1202804e.pdf>

Graph & Table 27 - Cultural and symbolic violence appearing in the news

Source: the author

DESCRIPTIVE DETAILS	NUMBER OF NEWS ITEMS		
	n	% of the sample	% of cases
Harm to the family	61	7.7	36.2
Cultural	38	4.8	22.5
Religious	9	1.1	5.2
General symbolic violence	61	7.7	36.2
In total	169	-	100
Whole sample	789	100	-
No. of news items mentioning cultural and symbolic violence	141	17.8	-

Source: the author

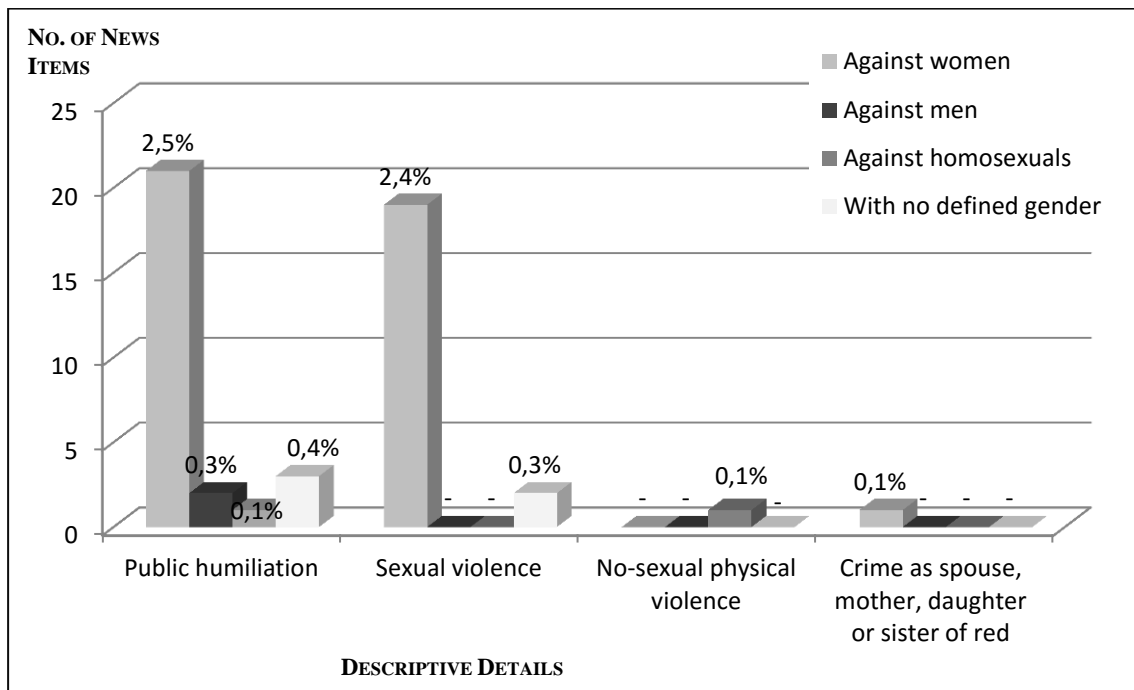
Symbolic repression is not easy to see, and in this case, the discourse has not made it highly visible. 17.8% of the sample mentioned symbolic violence, and 36% of the news items - 8% of the sample - referred to the damage or harm caused in the family. Cultural repression (imposition of Spanish, prohibition of Basque folklore and similar modes of violence), appeared in less than 5% of the news items analysed. Religious impositions, or the forcing of rights according to the religious option, were almost anecdotal, at 1%. Other types of symbolic violence that appeared were strategies such as fear and denial of identity - at 7.7% - once again explained in a rather general way. Repression because of sexual orientation did not appear either, nor violence against LGTB groups (Lesbians, Gays, Transsexuals and Bisexuals).

As for damage/harm caused to families, the absence of dead and disappeared persons due to the repression caused huge damage to families and, although this was not specified in the discourse analysed, women suffered and to a large extent had to overcome that pain, on the one hand, because the majority of the disappearances were men and, on the other, because, in some way, it was related to gender-based violence; for example, on many occasions women had to pay a financial penalty because they were the wives or companions of the disappeared or prisoners.

Consequently, it could be said that the discourse of *Gara* was as much about the damage caused by the repression of families as the suffering caused to daily life. However, the gender perspective of that damage was not taken into account. Moreover, cultural and symbolic violence did not reach 20%, leaving proof that, once again, physical violence - the most well-known type - was the protagonist in the discourse.

Therefore, to deepen understanding of gender-based violence, data obtained in this respect is shown below:

Graph & Table 28 - Image of gender-based violence

Source: the author

DESCRIPTIVE DETAILS	NUMBER OF NEWS ITEMS		
	n	% of the sample	% of cases
Public humiliation against women	21	2.5	40.3
Sexual violence against women	19	2.4	38.7
Physical violence against women	-	-	-
Public humiliation against men	2	0.3	4.8
Sexual violence against men	-	-	-
Physical violence against men	-	-	-
Public humiliation against homosexuals	1	0.1	1.6
Sexual violence against homosexuals	-	-	-
Physical violence against homosexuals	1	0.1	1.6
Public humiliation with no defined gender	3	0.4	6.5
Sexual violence with no defined gender	2	0.3	4.8
Physical violence with no defined gender	-	-	-
Crime as spouse, mother, daughter or sister of <i>red</i>	1	0.1	1.6
In total	50	-	100.0
Whole sample	789	100	-
Number of news items mentioning gender-based violence	39	5.9	-

Source: the author

As was indicated in the previous paragraph, *gender-based violence* is also physical, economic and symbolic repression, but in this investigation a separate section was presented to underline the importance of the gender perspective. In fact, data on gender-based violence was very scarce throughout the time of the analysed sample, and on showing the other type of violence, the newspaper did not go any deeper into the idea of gender.

The newspaper presented gender-based violence as a type of repression against women, despite the fact that the type of violence itself was also used against men. The idea of public humiliation against homosexuals and men, did not appear more than once, and sexual violence against men did not appear at all in the discourse. Along with sexual violence and public humiliation, gender-based physical aggression also appeared - albeit only once and against homosexuals. The crime of being a wife, daughter, mother or sister of a “*red*” also appeared on one occasion in the news items, but without any explanations and without going into the subject in detail.

To put it another way, sexual aggression against men (homosexuals and heterosexuals) did not exist, nor were there any details about the existence of homosexual women, let alone the repression they suffered; all this continues to be taboo in *Gara*. The violence that appeared was that of public humiliation, cutting of hair and sexual forcing type, but other gender-based violence and the crime of being friends with a “*red*”, financial penalties, social exclusion, forced marriages, loss of rights gained during the Republic, the situation of prostitutes. *Gara* did not provide any deep reflection on any of the latter in any of the 789 news items published over 12 years. That silence was undermining the fight against gender difference, and did not help put an end to the gender violence still used against women, men and children both on battlefields and in times of peace, because it continues to be taboo. The same is true of the case of discrimination suffered and which is still suffered in the LGBT groups mentioned in the last point; nor has this been reflected in the analysed discourse.

C) OVERALL PICTURE OF VIOLENCE

On looking at the data presented in the “*What happened*” section, there is no doubt that repression played a major role in the discourse of *Gara*. So, violence shown was, above all, evident physical violence: shootings, prison, murders... mostly miseries that occurred during the war and in the battlefield. The *difficulties* of the war, the fact of having been obligated to take part, having to change side and other realities however, did not enter the newspaper’s agenda. On the other hand, economic, political, cultural and symbolic violence were not as *visible* or apparent, not even in the discourse. On that thread, despite harm caused to families having had its place in the discourse, the latter did not address in depth the nature of that repression, and the gender-based violence was an anecdotal event. Even more: sexual violence against men did not exist in the discourse of *Gara*, and it kept homosexuals and prostitutes in the shadows.

In summary, the discourse reflected much of the physical violence, and showed the injustice of the repression, but the most scathing and complex characteristics of the repression were not reflected. That is, all types of violence may be, simultaneously, physical, economic, political and gender-based; the result that appeared most was the physical. And the cruelty of political, economic, symbolic and cultural repression remained in the background. What is more, the consequences of all these types of violence that were in the daily lives of women did not take part in the discourse.

2.1.2. SUMMARY OF THE DISCOURSE

According to the general discourse developed by the *Gara* newspaper, from the years 2000 to 2012, the most significant era in the historical memory was *the war of 1936*, the conflict that would then lead to a hard repression. That repression was above all physical: the war on the battlefield, executions, deprivation of freedom, murders and repression, but without gender-based violence. Those repressive events of the era have been presented mainly as local occurrences, violence motivated by the war more often than not, and the fight in favour of injustice, in the case of the loyalists. Concerning the protagonists of the era, for this research they have been named as “loyalists”, or those who remained loyal to the republican government before the coup d’état, and “rebels” who defended the coup d’état or joined the subsequent dictatorship. So, in the case of the loyalists, the newspaper underlined the individual, that is, the idea that they were people: patriots, Basque Republicans, from the Basque Country and from the parties EAE/ANV and EAJ/PNV: a *gudari* in the fight and civilians and children in the rear. For the rebels, however, the Francoist regime directed by Franco has been shown as the advocate of the repression, without placing importance on its fascist nature. Male has been the gender of the historical protagonist, and women, above all, were passive victims of the repression according to the discourse. *Gara* adapted the nature of victim’s nature to the regulatory needs and, in any case, to being a victim among the loyalists, not the rebels.

To put it another way, we can say that the discourse disseminated by the newspaper on the historical memory was being adapted from 2000 to 2012. However, the message sent about injustice made physical violence and war visible, but did not call attention to the less obvious characteristics on repression; the newspaper presented the nature of the repression itself and of the historical protagonists, in general, in a simplified way, leaving more personal events and histories to one side.

In this regard, as we advanced to the beginning of the chapter, in the second part will deal with the quality of the information and the journalistic practice, once the data obtained has been examined through the analysis of the content.

In the 3rd point of this chapter results of the research, that is, after analysing the data of the quantitative-interpretative method, we will return to the discourse developed by the newspaper through discursive analysis, in that case, to analyse the data obtained from the five informative cases selected throughout the study of the sample and for interpreting what the coverage was like on the more specific topics.

C. Results (3/5)

2.2. Information quality and journalism performance (Summary)

2.2.1. DIVERSITY

- 2.2.1.1. Geographical diversity and journalists
- 2.2.1.2. Diversity and protagonists in the news
- 2.2.1.3. Diversity and voices within the news
- 2.2.1.4. Being or standing in the media. Protagonists and voices

2.2.2. HEADLINES

2.2.3. DEGREE OF FACTUALNESS

2.2.4. RELATION BETWEEN HEADLINES AND FACTUALNESS

2.2.5. CURRENCY

- 2.2.5.1. Currency of tributes
- 2.2.5.2. Currency of social events

2.2.6. ACCURACY

- 2.2.6.1. Terminology

2.2.7. COMPLETENESS

2.2.8. SUMMARY AND CONCLUSIONS

2.2. Information quality and journalism performance

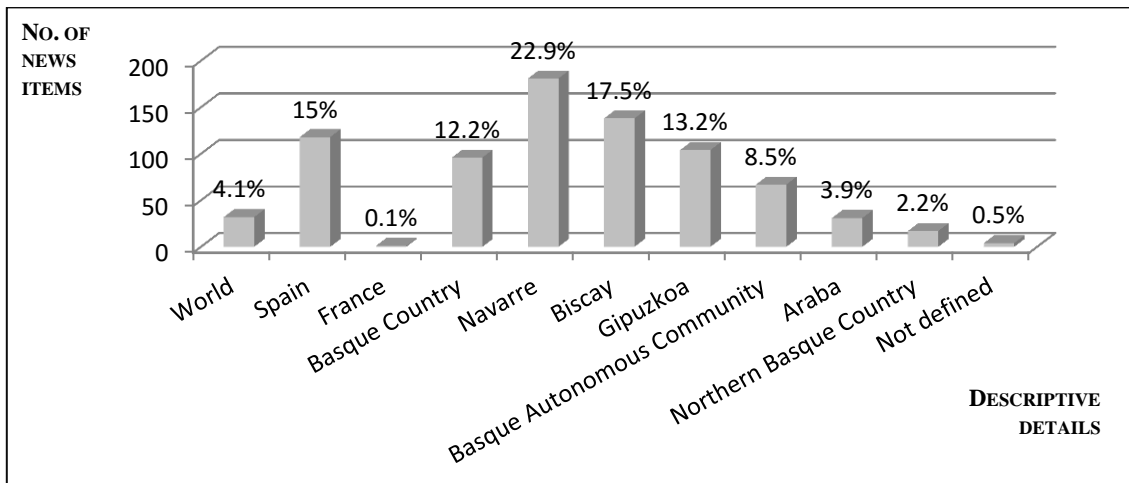
After showing the analysis of the discourse framework chosen by *Gara*, this section looks at HOW that framework has been presented. As previously explained, the content analysis method was divided into two parts, one aiming to examine the discourse framework (seen in the previous section), and the other part measuring the quality of information in order to examine whether the information about historical memory was clearly presented.

2.2.1. DIVERSITY

Diversity can be applied in many different fields. For this investigation: geographical diversity has been compared with the name of the journalist signing the article, and the diversity of protagonists and voices has been quantified and contrasted.

2.2.1.1. Geographical diversity

Graph & Table 29 - Geographical coverage of the news

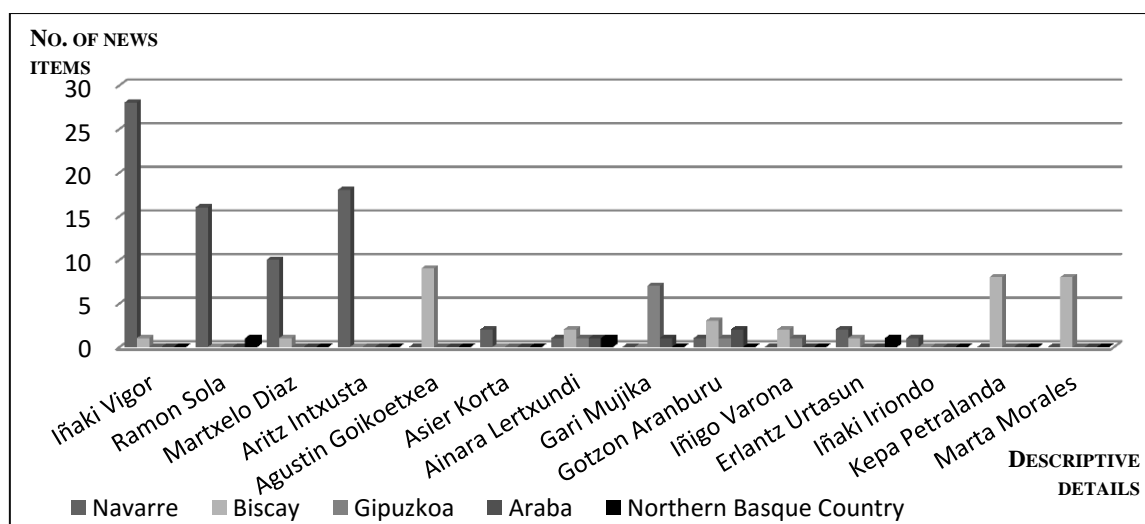
Source: the author

DESCRIPTIVE DETAILS	NUMBER OF NEWS ITEMS	
	n	%
World	32	4.1
Spain	118	15.0
France	1	0.1
Basque Country	96	12.2
Navarre	181	22.9
Biscay	138	17.5
Gipuzkoa	104	13.2
Basque Autonomous Community	67	8.5
Araba	31	3.9
Northern Basque Country	17	2.2
Not defined	4	0.5
In total	789	100

Source: the author

Despite there being a minimum of diversity in the coverage of the historical territories, there is a significant difference between some of them. Navarre is the most mentioned territory, but the Northern Basque Country is barely mentioned at all.

Graph & Table 30 - Journalists regarding geographical coverage

Source: the author

NAME OF THE JOURNALIST	GEOGRAPHICAL LOCATION OF THE COVERAGE										In total	
	World	Spain	France	Basque Country	Navarre	Biscay	Gipuzkoa	Basque Autonomous Community	Araba	Northern Basque Country	n	%
	GARA	9	48	0	21	43	46	42	20	15	2	246
Iñaki Vigor	1	1	0	3	28	1	0	0	0	0	34	4.3
Ramon Sola	0	3	0	10	16	0	0	0	0	1	30	3.8
Martxelo Diaz	0	8	0	1	10	1	0	1	0	0	21	2.7
Aritz Intxusta	0	1	0	1	18	0	0	0	0	0	20	2.5
Agustin Goikoetxea	0	3	1	4	0	9	0	1	0	0	18	2.3
Asier Korta	0	0	0	1	2	0	0	12	0	0	15	1.9
Ainara Lertxundi	2	3	0	1	1	2	1	1	1	1	13	1.6
Gari Mujika	0	3	0	2	0	0	7	0	1	0	13	1.6
Gotzon Aranburu	0	1	0	4	1	3	1	0	2	0	12	1.5
Iñigo Varona	0	0	0	1	0	2	1	7	0	0	11	1.4
Erlantz Urtasun	0	3	0	3	2	1	0	0	0	1	10	1.3
Iñaki Iriondo	0	3	0	0	1	0	0	6	0	0	10	1.3
Kepa Petralanda	0	1	0	0	0	8	0	1	0	0	10	1.3
Marta Morales	0	1	0	0	0	8	0	1	0	0	10	1.3
In total	12	79	1	52	122	81	52	50	19	5	473	59.9
Whole sample	32	118	1	96	181	138	104	67	31	17	789¹	100

Source: the author

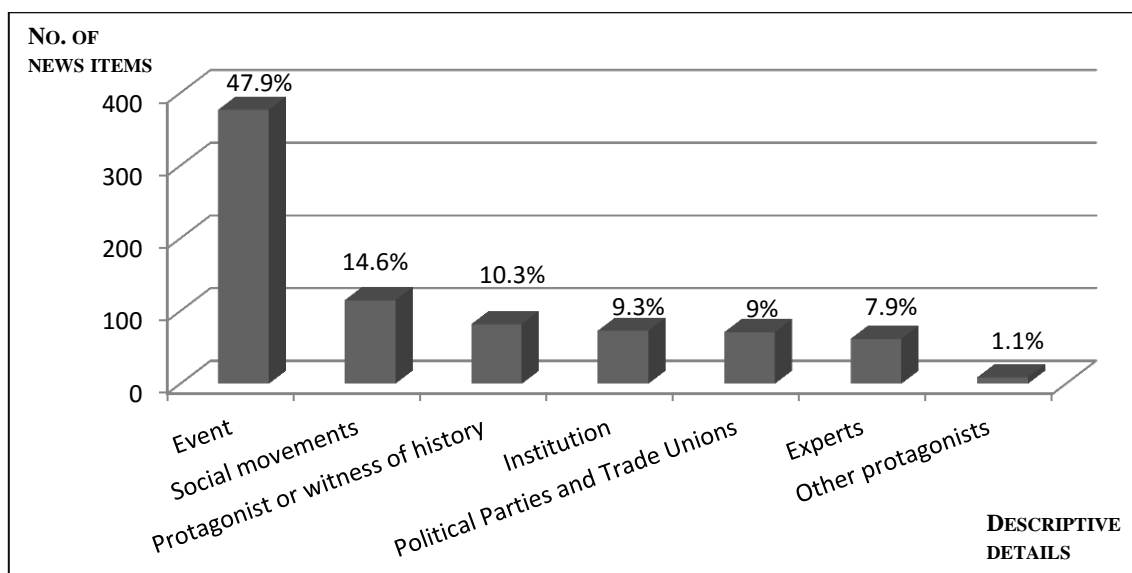
¹ Four cases did not specify the geographical location

Looking at the names of journalists signing the articles there are two concepts to underline. On the one hand, more than a hundred journalists have written at some point about historical memory in *Gara* during the sample period. 40% of those people have written less than 10 articles and many only one or two. The other 60% are shown in the table. On the other hand, the journalists who have written more articles have written about events happening in Navarre, that is why, as seen in the previous graph, Navarre is the most mentioned territory. In fact, there is a certain correlation between the name of the journalists and the territory covered, which could indicate certain personal interest in the subject from the writer.

2.2.1.2. Diversity and protagonists in the news

The previous section analysed the definition of the historical protagonist. The following graph & table shows the protagonist of the article, the main protagonist mentioned in the headline.

Graph & Table 31 - Protagonists in the news

Source: the author

DESCRIPTIVE DETAILS	NUMBER OF NEWS ITEMS	
	n	%
Event	377	47.9
Social movements	115	14.6
Protagonist or witness of history	82	10.3
Institution	73	9.3
Political Parties and Trade Unions	71	9
Experts	62	7.9
Other protagonists	9	1.1
In total	789	100

Source: the author

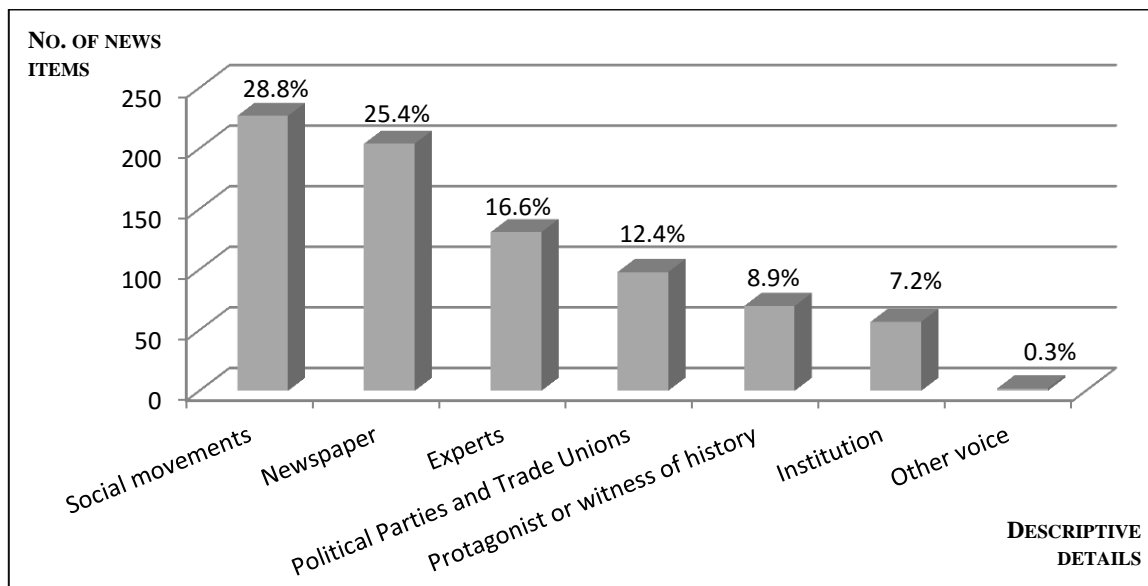
Events have been presented as the main protagonist of the news, and people related to the happenings have been shown as part of the explanation context.

After the events, the social movements have been the main actors of the headlines, followed by the historical protagonists, institutions, political parties and experts.

2.2.1.3. Diversity and voices within the news

It is not the same to be in the media and stand in the media. The next graph & table shows the main voices heard in the news.

Graph & Table 32 - Voice of the news

Source: the author

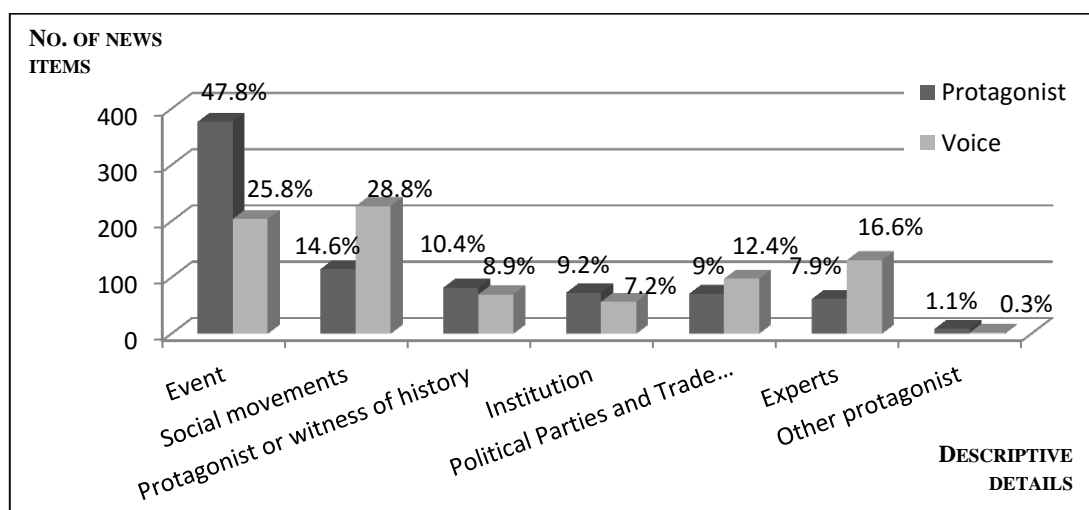
DESCRIPTIVE DETAILS	NUMBER OF NEWS ITEMS	
	n	%
Social movements	227	28.8
Newspaper	204	25.8
Experts	131	16.6
Political Parties and Trade Unions	98	12.4
Protagonist or witness of history	70	8.9
Institution	57	7.2
Other voice	2	0.3
In total	789	100

Source: the author

Social movements had the main voice in the discourse of *Gara* about historical memory. The newspaper itself has been the second voice, and experts have been the third. It is relevant to underline the ideas that political parties had a louder voice than the witnesses of history and that in spite of the fact that the norms agreed by institutions have a determinative impact on the recognition of victims and historical memory, they have not been given much voice in the discourse.

2.2.1.4. Being or standing in the media. Protagonists and voices

Graph & Table 33 - Protagonists vs. voices in the news

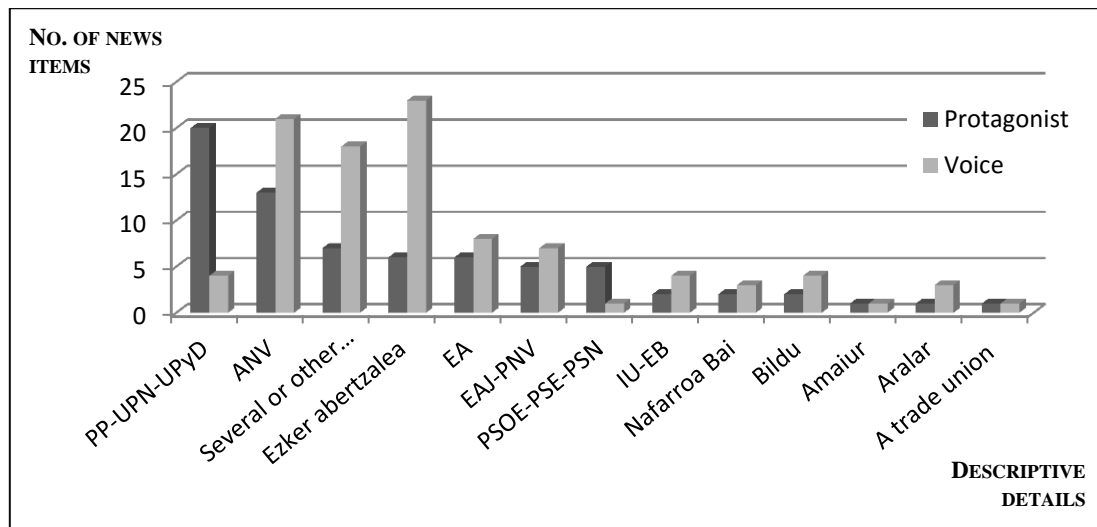

Source: the author

DESCRIPTIVE DETAILS	NUMBER OF NEWS ITEMS			
	Protagonist		Voice	
	n	%	n	%
Event	377	47.8	204	25.8
Social movements	115	14.6	227	28.8
Protagonist or witness of history	82	10.4	70	8.9
Institution	73	9.2	57	7.2
Political Parties and Trade Unions	71	9	98	12.4
Experts	62	7.9	131	16.6
Other protagonist	9	1.1	2	0.3
In total	789	100	789	100

Source: the author

The protagonists and witnesses of history were left in a second place along with institutions. The voice of social movements and experts were significantly more important than their image. In the case of political parties, their voice was slightly more relevant than their image. Therefore, looking as these general groups, on the one hand, much relevance was given to events over any other particular protagonist and, on the other, voice was offered to social movements and experts; the combination of both added reliability to the framework. Social movements and experts work on the recovery of memory, showing them standing in the news grants certain credibility to the exposed information. Additionally, presenting events as the main protagonist avoids misleading personalisation. Still, the lack of participation of witnesses of history dehumanises the topic.

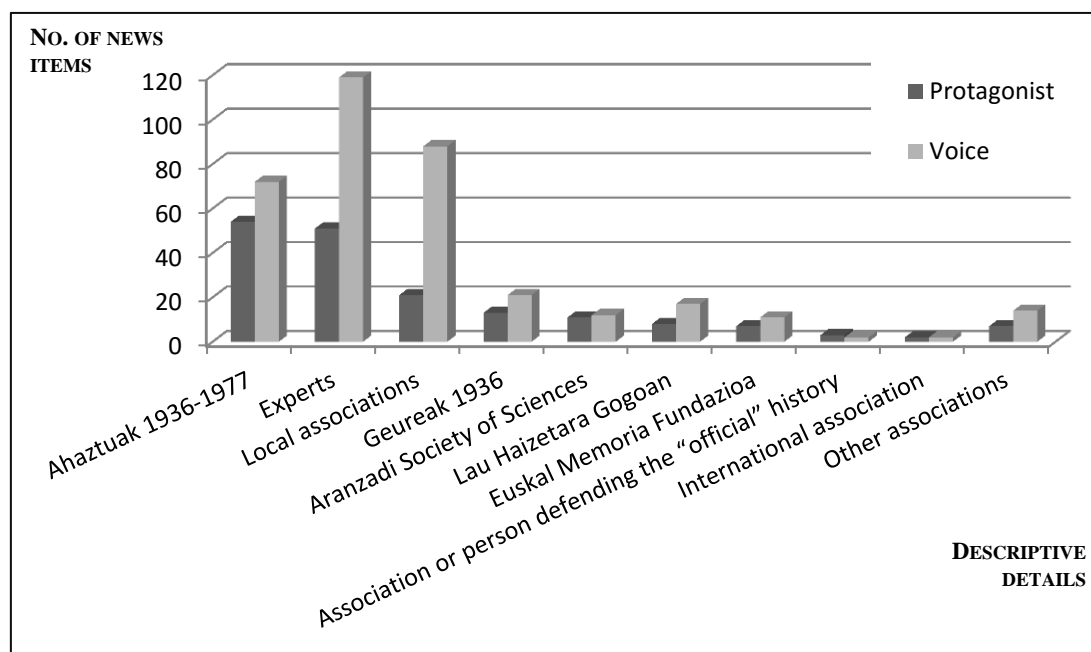
Graph & Table 34 - Political parties as protagonists or voices in the news

Source: the author

DESCRIPTIVE DETAILS	NUMBER OF NEWS ITEMS			
	Protagonist		Voice	
	n	%	n	%
PP-UPN-UPyD	20	2.5	4	0.5
EAE-ANV	13	1.6	21	2.7
Several. or other parties	7	0.9	18	2.3
<i>Ezker abertzalea</i>	6	0.8	23	2.9
EA	6	0.8	8	1.0
EAJ-PNV	5	0.6	7	0.9
PSOE-PSE-PSN	5	0.6	1	0.1
IU-EB	2	0.3	4	0.5
Nafarroa Bai	2	0.3	3	0.4
Bildu	2	0.3	4	0.5
Amaiur	1	0.1	1	0.1
Aralar	1	0.1	3	0.4
A trade union	1	0.1	1	0.1
In total	71	9	98	12.4

Source: the author

In the group of political parties, there are notable differences between ideologies. *Ezker abertzalea* and EAE-ANV were standing in the news more than any other party, whereas PP-UPN-UPyD right wing Spanish parties and PSOE-PSE-PSN socialist parties were the protagonists without a voice. EAJ-PNV and *Nafarroa Bai* Basque nationalist parties, have not been taken into account by the newspaper.

Graph & Table 35 - Social movements as protagonists or voices in the news

Source: the author

DESCRIPTIVE DETAILS	NUMBER OF NEWS ITEMS			
	Protagonist		Voice	
	n	%	n	%
Ahaztuak 1936-1977	54	6.8	72	9.1
Experts	51	6.5	119	15.1
Local associations	21	2.7	88	11.2
Geureak 1936	13	1.6	21	2.7
Aranzadi Society of Sciences	11	1.4	12	1.5
Lau Haizetara Gogoan	8	1.0	17	2.2
Euskal Memoria Fundazioa	7	0.9	11	1.4
Association or person defending the "official" history	3	0.4	2	0.3
International associations	2	0.3	2	0.3
Other associations	7	0.9	14	1.8
In total	177	22.4	358	45.4

Source: the author

With regard to the group of *social movements*, the voice of the experts was significantly more important than their image, and the same applies to local societies. Still, it has to be underlined the importance given to the society *Ahaztuak*, especially taking into account that the society was created in 2004, and the lack of visibility offered to national societies such as ARMH.

2.2.1.5. Conclusions about diversity

The information of *Gara* covers all the historical territories of the Basque Country, still, the most mentioned territory regarding historical memory was Navarre, whilst Araba and particularly the Northern Basque Country have not been given much attention. Still, there is a correlation between the name of journalists and the territory covered, which, on the one hand, indicates certain interest from the journalist about historical memory and on the other hand, how the initiative of the journalists might affect the coverage of the topic in a newspaper. Nonetheless, it has also been noticed a great number of authors writing about historical memory in *Gara*, which opposed to the idea of specialisation.

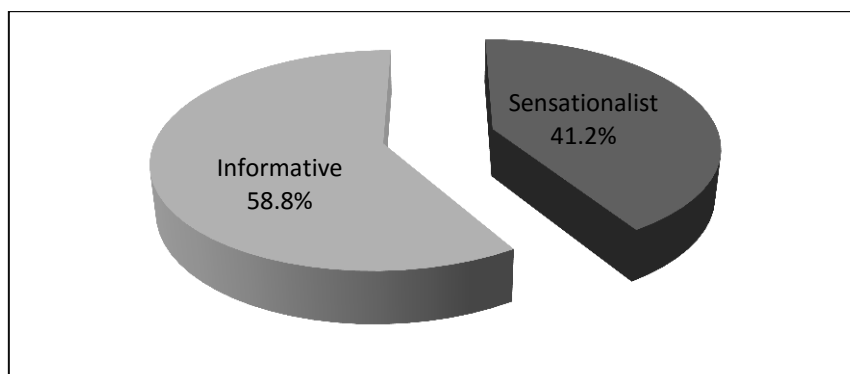
With reference to voices and protagonists in the news, social movements and experts had the main voices in the newspaper, whereas the main protagonists were the events. Witnesses of history, however, have remained less relevant within the framework.

2.2.2. HEADLINES

Headlines aim to be attractive as well as informative. The following graph & table analyses their qualities.

2.2.2.1. Character of the headline

Graph & Table 36 - Type of news headlines

Source: the author

DESCRIPTIVE DETAILS	NUMBER OF NEWS ITEMS	
	n	%
Sensationalist	325	41.2
Informative	464	58.8
In total	789	100

Source: the author

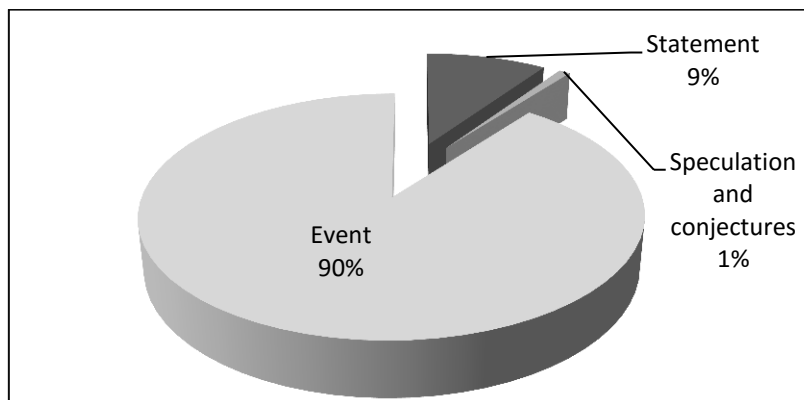
The results of the headlines were very similar when comparing informative and sensationalist characteristics.

The next graph shows the factualness of those headlines in order to contrast the findings.

2.2.2.2. Degree of factualness

Factualness helps to measure the *informativeness* level of information.

Graph & Table 37 - Degree of factualness of news headlines

Source: the author

DESCRIPTIVE DETAILS	NUMBER OF NEWS ITEMS	
	n	%
Statement	75	9.5
Speculation and conjectures	7	0.9
Event	707	89.6
In total	789	100

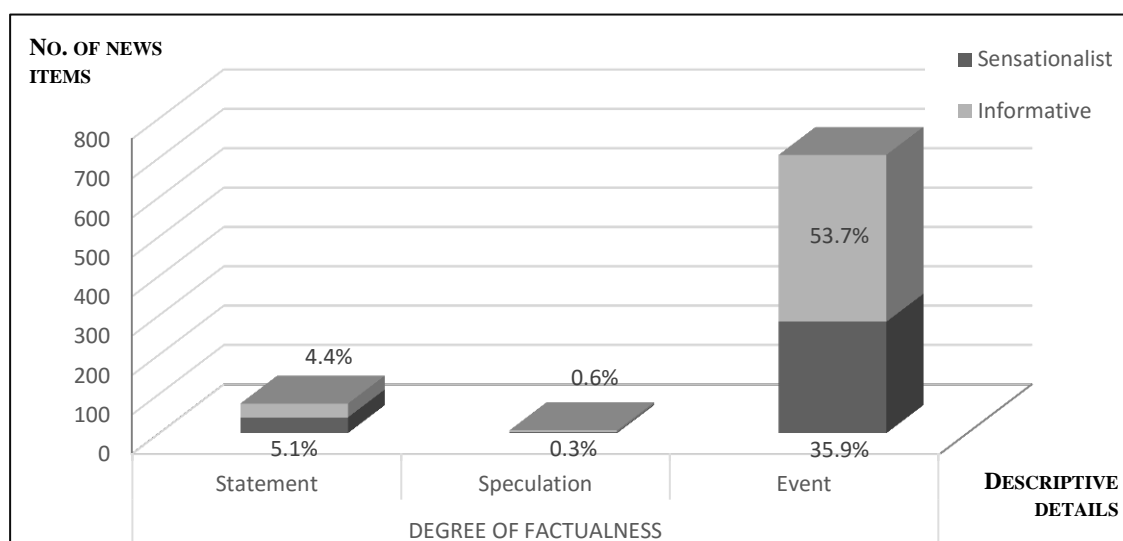
Source: the author

In consistency with the data analysed about the protagonist of the articles², most of the headlines referred to an event rather than a statement or a speculation.

² See graph & table 31.

2.2.2.3. Relation between headlines and their degree of factualness

Graph & Table 38 - Nature and degree of factualness of the headlines

Source: the author

DESCRIPTIVE DETAILS		DEGREE OF FACTUALNESS									In total
		Statement			Speculation			Event			
		n	% of the sample	% of cases	n	% of the sample	% of cases	n	% of the sample	% of cases	
NATURE OF HEADLINE	Sensationalist	40	5.1%	12.3%	2	0.3%	0.6%	283	35.9%	87.1%	325 (41.2%)
	Informative	35	4.4%	7.5%	5	0.6%	1.1%	424	53.7%	91.4%	464 (58.8%)
In total		75 (9.5%)			7 (0.9%)			707 (89.6%)			789 (100%)

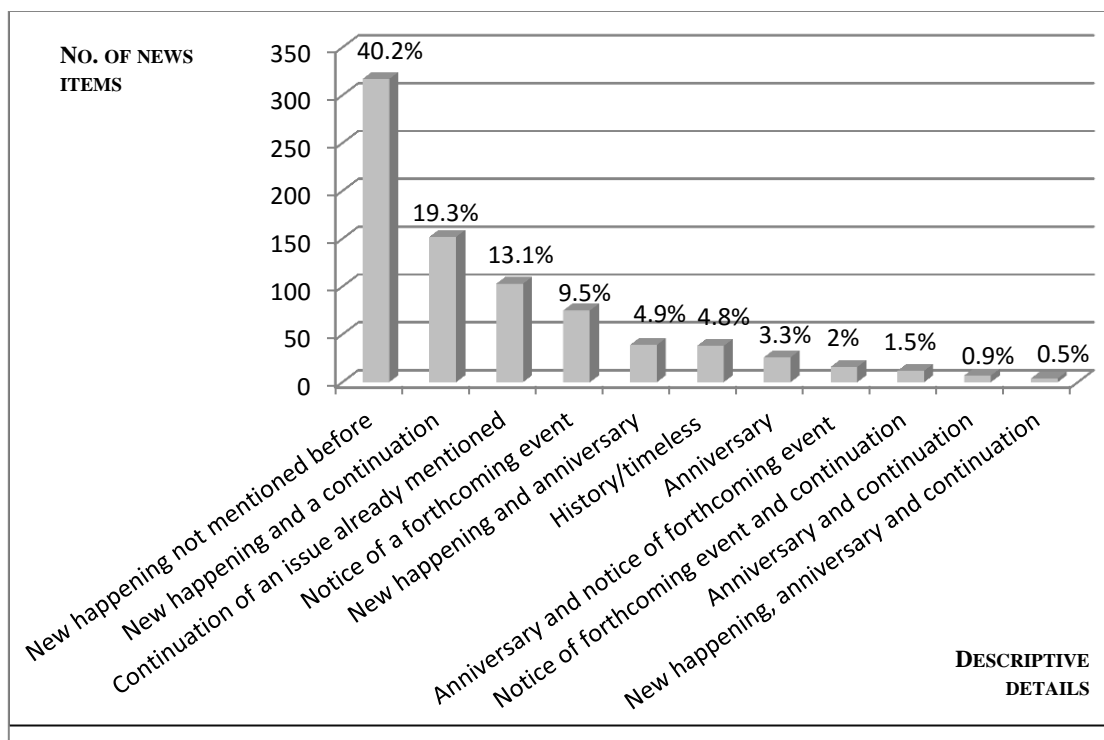
Source: the author

The percentages shown in the graph are related to the whole sample. Despite nearly half of the cases being sensationalist headlines, most of them had a high degree of factualness referring to events rather than speculations or statements. Therefore, it can be said that a balance between information and emotion was achieved.

2.2.3. CURRENCY

For this investigation, the current issues about historical memory have been analysed. The next graph & table show the currency offered to those issues, so as to measure the usefulness of some of them.

Graph & Table 39 - Currency of the news

Source: the author

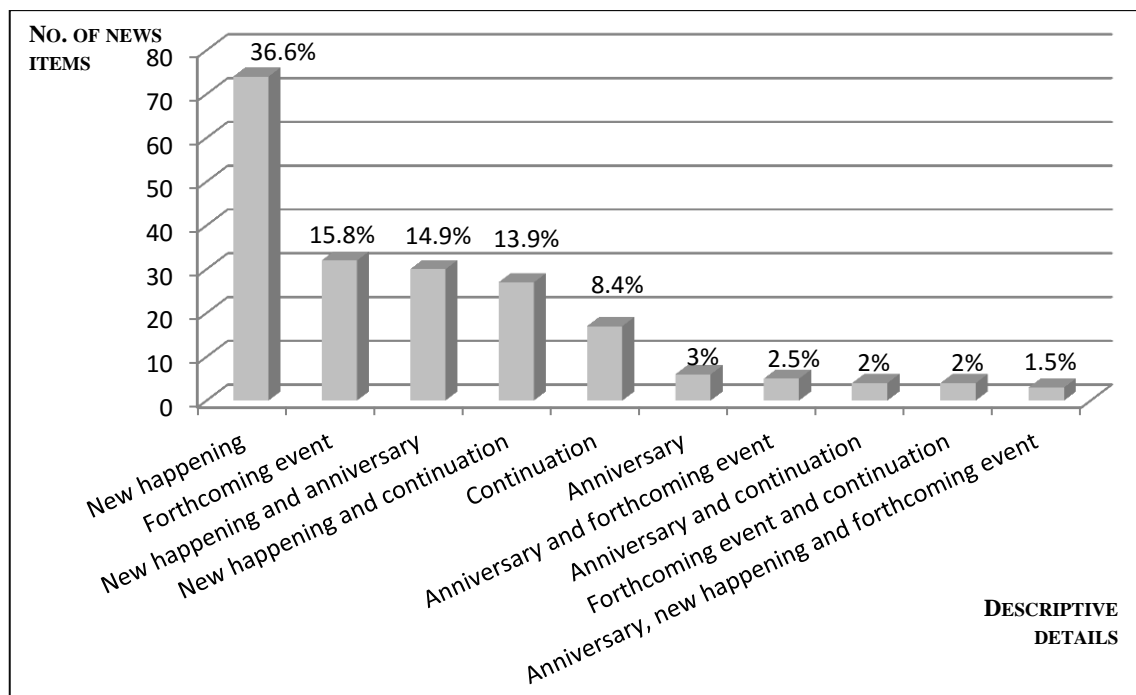
DESCRIPTIVE DETAILS	NUMBER OF NEWS ITEMS	
	n	%
A new happening not mentioned before	317	40.2
A new happening and a continuation of a mentioned issue	152	19.3
A continuation of an issue already mentioned	103	13.1
A notice of a forthcoming event	75	9.5
A new happening and an anniversary	39	4.9
History/timeless	38	4.8
An anniversary	26	3.3
An anniversary and a notice of a forthcoming event	16	2.0
A notice of a forthcoming event and a continuation of a mentioned issue	12	1.5
An anniversary and a continuation of a mentioned issue	7	0.9
A new happening, an anniversary and a continuation of a mentioned issue	4	0.5
In total	789	100

Source: the author

One of the main goals of news is to inform about new events happening every day. In the case of news about historical memory, most of them were, indeed, new happenings. Still, many issues required further information updates, pieces of news that are a continuation of a previous one. Additionally, since the main topic is something related to history there are anniversaries and atemporal issues that need to be covered too.

As for anniversaries, it is proper to stress the idea that in most cases the news were presented as new happenings, a notice of a forthcoming event or as a continuation of an issue already mentioned; they were not presented as a mere reminder of the anniversary without offering new information.

Graph & Table 40 - Currency of news about homages

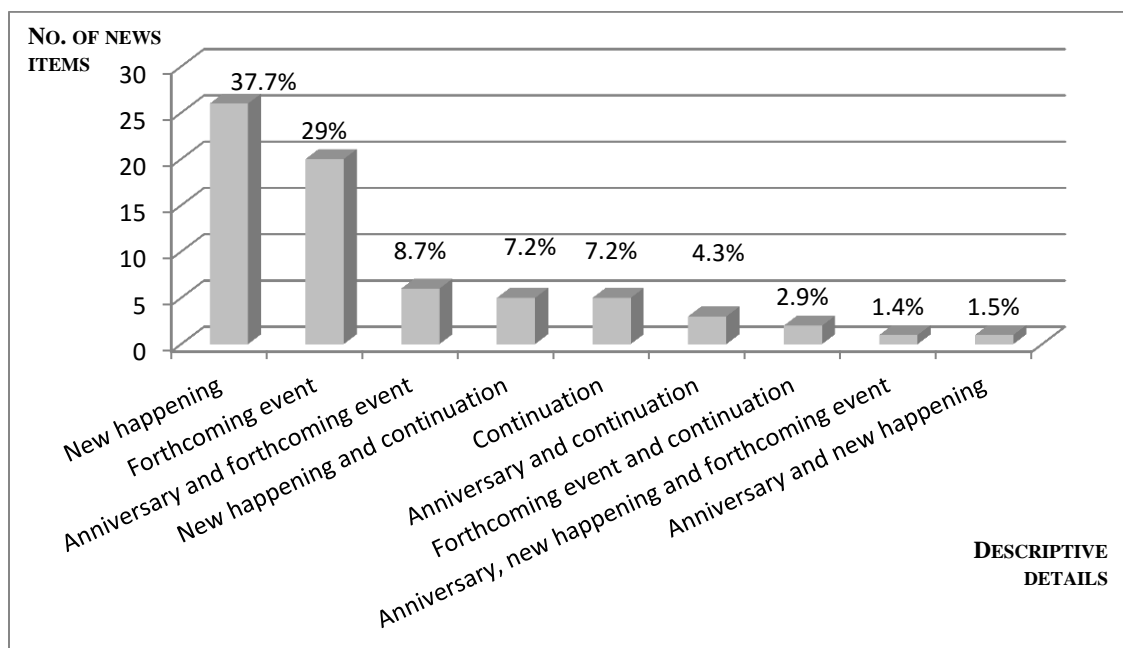
Source: the author

DESCRIPTIVE DETAILS	NUMBER OF NEWS OF HOMAGES		
	n	% of cases	% of the sample
New happening	74	36.6	9.4
Forthcoming event	32	15.8	4.1
New happening and anniversary	30	14.9	3.8
New happening and continuation	27	13.4	3.4
Continuation	17	8.4	2.2
Anniversary	6	3	0.8
Anniversary and forthcoming event	5	2.5	0.6
Anniversary and continuation	4	2	0.5
Forthcoming event and continuation	4	2	0.5
Anniversary, new happening and forthcoming event	3	1.5	0.4
In total	202	100	25.6

Source: the author

When one of the purposes of newspapers is to help in the participation of events, those events need to be known beforehand.

With regard to public acts of recognition such as homages most of the time *Gara* did not inform about the event until it was passed.

Graph & Table 41 - Currency of news about events

Source: the author

DESCRIPTIVE DETAILS	NUMBER OF NEWS OF EVENTS		
	n	% of cases	% of the sample
New happening	26	37.7	3.3
Forthcoming event	20	29	2.5
Anniversary and forthcoming event	6	8.7	0.8
New happening and continuation	5	7.2	0.6
Continuation	5	7.2	0.6
Anniversary and continuation	3	4.3	0.4
Forthcoming event and continuation	2	2.9	0.3
Anniversary, new happening and forthcoming event	1	1.4	0.1
Anniversary and new happening	1	1.4	0.1
In total	69	100	8.7

Source: the author

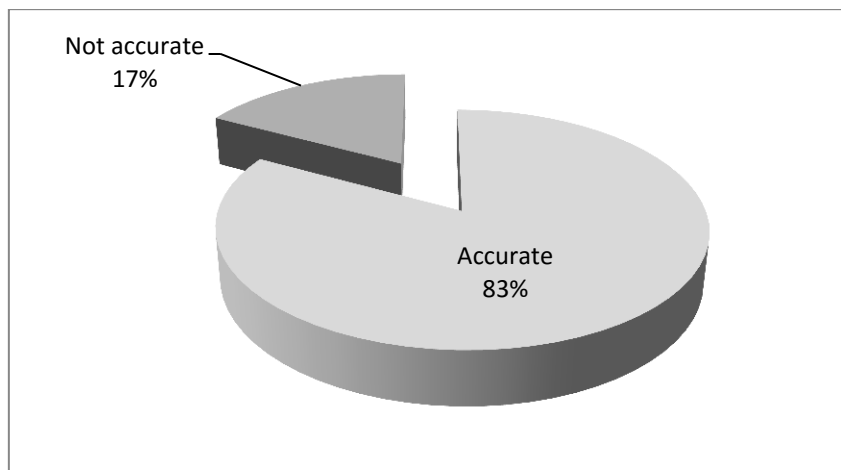
Regarding talks, conferences, exhibitions and other cultural activities, the amount of news informing about it before it happened was higher. Still, the number of tributes mentioned in the newspaper was much higher than other cultural activities. In any case, most of this kind of participation in the recovery of historical memory was not mentioned in *Gara* until they were passed.

2.2.4. ACCURACY

In this part errors of accuracy have been examined, along with incongruences in the use of terminology.

2.2.4.1. Accuracy errors

Graph & Table 42 - Accuracy of news

Source: the author

DESCRIPTIVE DETAILS	NUMBER OF NEWS ITEMS	
	n	%
Accurate	654	82.9
Not accurate	135	17.1
In total	789	100

Source: the author

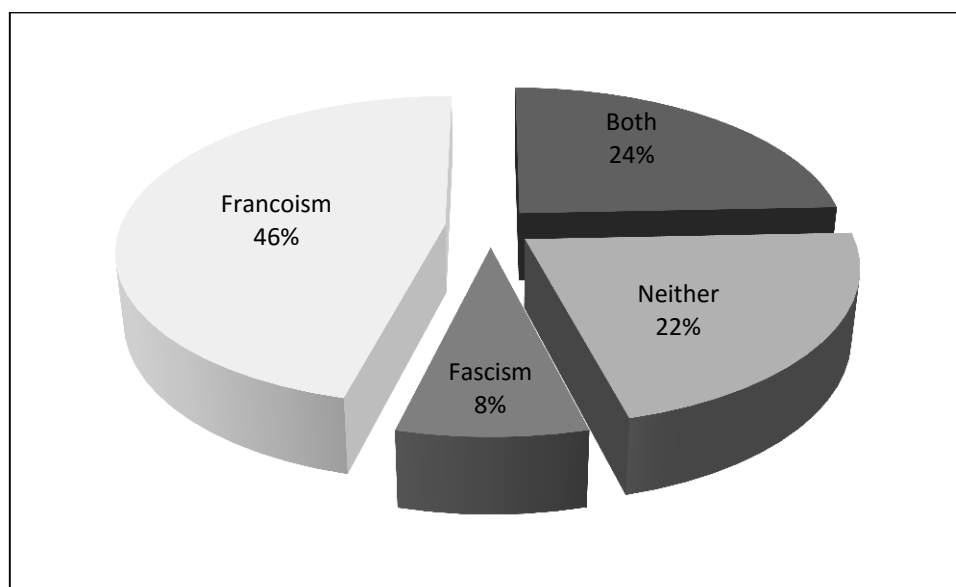
Inaccurate information such as writing the wrong date of the military coup or personal names of relevant protagonists causes “credibility gaps” with readers.

In this case, even if most of the news maintained a minimum degree of accuracy, incongruences such as the ones previously mentioned put the knowledge of the journalist writing the piece into question.

2.2.4.2. Terminology

The length of the dictatorship helped to “normalise” certain vocabulary used by the regime, terms with a very different meaning to what really happened.

Graph & Table 43 - Use of the terms Francoism and Fascism

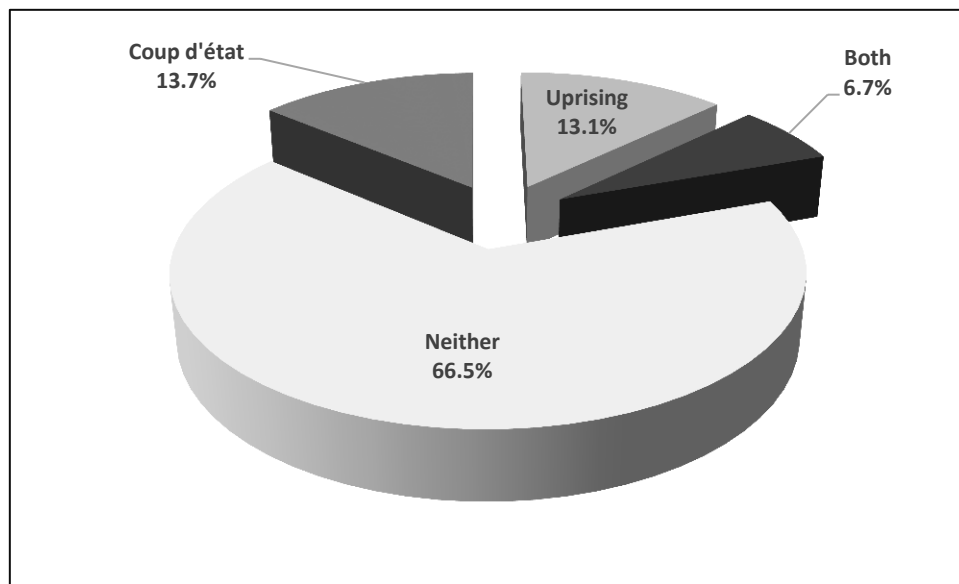

Source: the author

DESCRIPTIVE DETAILS	NUMBER OF NEWS ITEMS	
	n	%
Francoism	364	46.1
Fascism	62	7.9
Both	192	24.3
Neither one nor the other	171	21.7
In total	789	100

Source: the author

A quarter of the analysed news presented Fascism and Francoism as synonyms, and in nearly half of the news, only the word *Franquismo* (Francoism) is mentioned making no reference to the fascist characteristics of the regime.

Graph & Table 44 - Coup d'état vs. Uprising

Source: the author

DESCRIPTIVE DETAILS	NUMBER OF NEWS ITEMS		
	n	% of the sample	% of cases
Coup d'état	108	13.7	40.9
Uprising	103	13.1	39.0
Both	53	6.7	20.1
None of them	525	66.5	-
In total	789	100.0	-
Cited cases	264	33.5	100

Source: the author

Additionally, the term *military coup d'état* did not receive much attention in the information provided in the news. When mentioned it was along with *uprising* as synonyms and only in 13% by itself. In fact, *uprising* has been used to refer to the military coup without mentioning the idea of the coup in the other 13%.

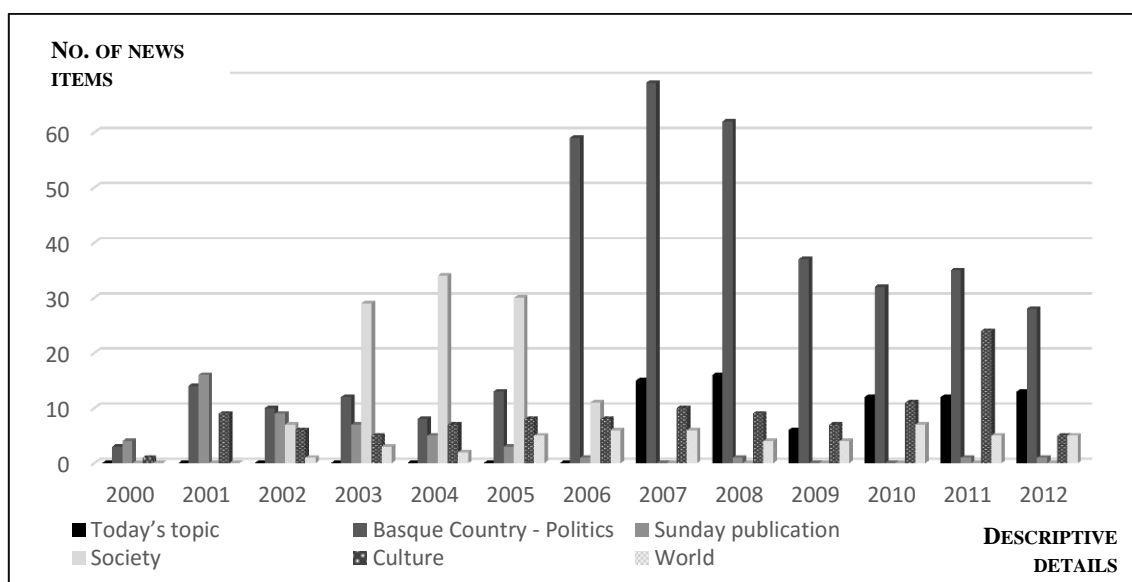
The meaning of those words is very different and using them as synonyms or mentioning only the idea of an uprising to speak about the military coup of 1936 do not represent the historical events.

Similarly, 66% of the analysed sample did not mention either of the terms, despite being the reason for starting a war.

2.2.4.3. Section of the newspaper

Each section is supposed to collect a particular kind of news, political news, social news, cultural news... this graph & table shows the section chosen by *Gara* to inform about historical memory.

Graph & Table 45 - Section

Source: the author

DESCRIPTIVE DETAILS		SECTION										In total
		Today's topic	Basque Country - Politics	Sunday publication	Society	Culture	World	Back page	Local news	Radio & TV	Specials	
YEAR	2000	0	3	4	0	1	0	0	0	1	0	9
	2001	0	14	16	0	9	0	1	1	0	0	41
	2002	0	10	9	7	6	1	0	0	1	0	34
	2003	0	12	7	29	5	3	0	2	0	0	58
	2004	0	8	5	34	7	2	0	1	0	0	57
	2005	0	13	3	30	8	5	0	0	0	0	59
	2006	0	59	1	11	8	6	0	0	0	0	85
	2007	15	69	0	0	10	6	0	0	0	0	100
	2008	16	62	1	0	9	4	1	0	0	0	93
	2009	6	37	0	0	7	4	2	0	0	0	56
	2010	12	32	0	0	11	7	2	0	0	0	64
	2011	12	35	1	0	24	5	1	0	0	2	80
2012	13	28	1	0	5	5	1	0	0	0	53	
In total		74	382	48	111	110	48	8	4	2	2	789

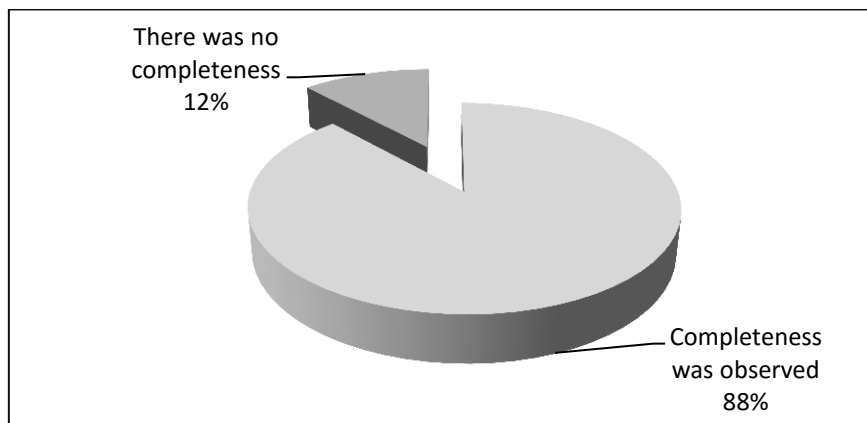
Source: the author

During the first years, there was a variety of sections informing about historical memory. From 2003 and 2005 the newspaper followed the evolution of the social concerns about the *decreto of Madrazo* and the difficulties of collecting the economic reparation offered by the Basque Government. Those pieces of news were treated in the section called *jendartea*, which covers social issues. In 2006, when institutional recognition started to be more visible through various norms and other political decisions, *Gara* started publishing the pieces of news about historical memory in the section called *Euskal Herria*, related to political matters. From then on, historical memory started to be presented as a political issue in the newspaper.

2.2.5. COMPLETENESS

A comprehensive idea about the level of completeness reached by the newspaper can only be measured by analysing all the data gathered during the investigations. Still, it has been considered important to measure whether the pieces of information covered the minimum of information needed within a news article: the 5W (Who, When, Where, How, and Why). Yet, a 12% of the news did not do so.

Graph & Table 46 - Basic information

Source: the author

DESCRIPTIVE DETAILS	ACCURACY OF NEWS ITEMS	
	n	%
Completeness was observed	696	88.2
There was no completeness	93	11.8
In total	789	100

Source: the author

2.2.6. SUMMARY AND CONCLUSIONS

Navarre was the most covered territory and there is a correlation between the data regarding the geographical diversity and the name of the journalist signing the articles. In the case of *Gara*, the personal interest and knowledge of the journalist seem to influence the agenda regarding historical memory.

The most important protagonist of the general framework were the events themselves. Within political parties, *Ezker Abertzalea* and EAE-ANV had a relevant role in the discourse, and local social movements and experts had the voice in the media.

Events have also been important when analysing the degree of factualness. In addition, speculations and statements were not given space in the headlines.

As for accuracy, the main concern has been the inaccuracies of dates concerning important happenings of the past and inaccuracies when writing personal names of relevant people. The lack of consent about the use of terms such as uprising or military coup, or their use as synonyms, weakens a discourse against the injustice of the past, and in line with the imprecisions already mentioned, it extends the credibility gap about the knowledge of the journalist and the attitude of the newspaper.

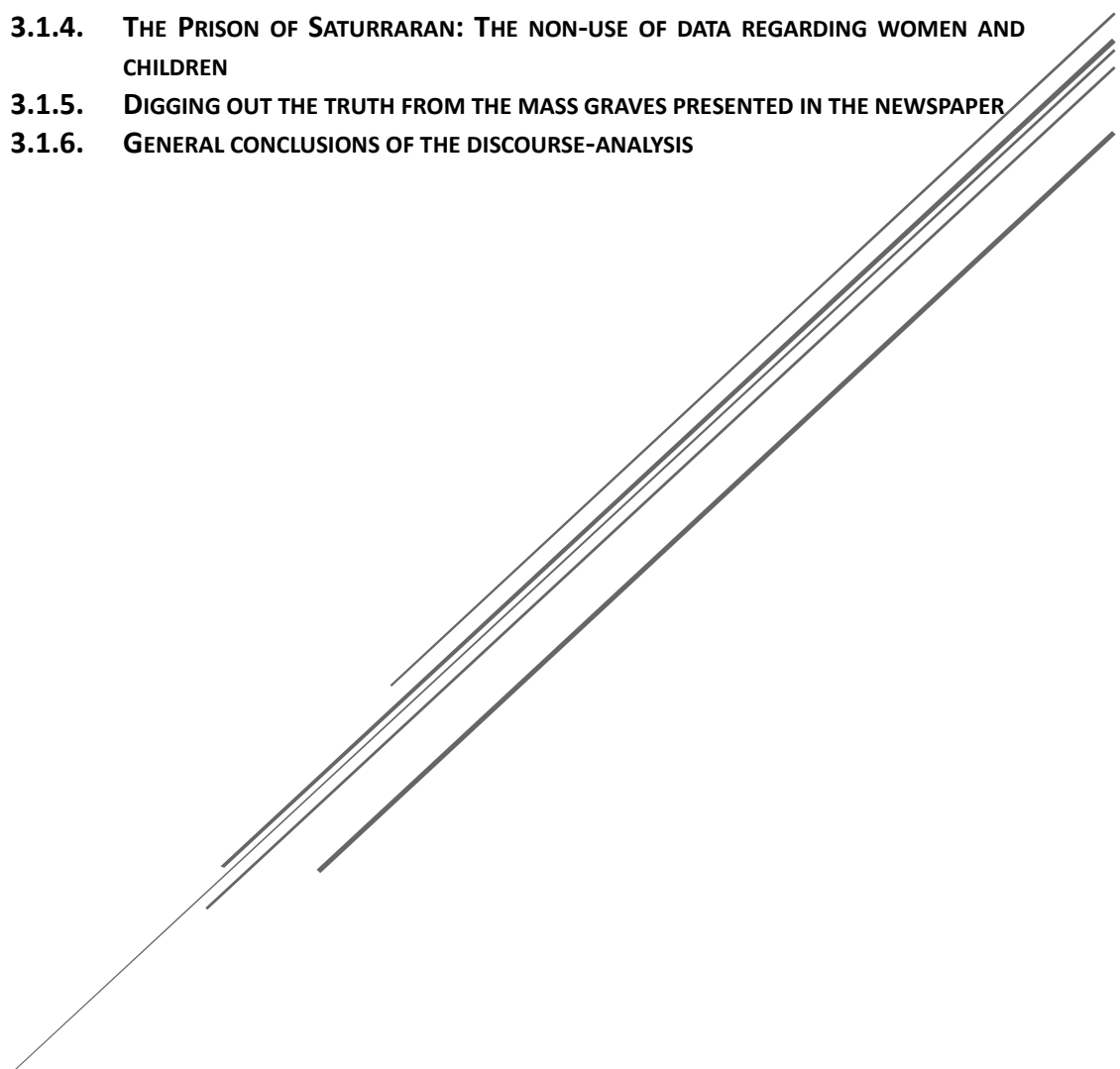
Finally, with reference to currency, the newspaper has made a good use of anniversaries to offer new data regarding historical memory. In contrast, most of the time they did not inform about cultural or recognition events until after they had occurred and it already was late to take part in them.

C. Results (4/5)

3. Results of the qualitative interpretative method (Summary)

3.0. Introduction

3.1. Discourse analysis

- 3.1.1. **DECREE 280/2002, KNOWN AS "THE DECREE OF MADRAZO": THE DOUBLE VICTIMISATION OF VICTIMS.**
 - 3.1.2. **THE VICTIMISED HEROES TXIKI AND OTAEGI: THE RE-INTERPRETATION OF THEIR IDENTITY BASED ON TODAY'S INTERESTS**
 - 3.1.3. **A STOLEN SYMBOL: CÁNDIDO SASETA, COMMANDER-IN-CHIEF OF THE EUZKO GUDAROSTEA**
 - 3.1.4. **THE PRISON OF SATURRARAN: THE NON-USE OF DATA REGARDING WOMEN AND CHILDREN**
 - 3.1.5. **DIGGING OUT THE TRUTH FROM THE MASS GRAVES PRESENTED IN THE NEWSPAPER**
 - 3.1.6. **GENERAL CONCLUSIONS OF THE DISCOURSE-ANALYSIS**
-

3. Results of the qualitative interpretative method

3.0. Introduction

Two different analyses have been done using qualitative methods. In this section, the conclusions of those analyses are presented: the discourse analysis and the focus groups.

3.1. Discourse analysis

As explained in the methodology chapter, during the content analysis five case-studies were chosen to study the discourse of *Gara* regarding these ideas:

- 1) the constant reconstruction of the past based on today's interests
- 2) the use of symbols and stories to underline an identity while hiding others
- 3) the invisibility of females in a very gender based history
- 4) the image of mass graves

The chosen case-studies are:

1. **Decree 280/2002, known as “the decree of Madrazo”:** a double victimisation.
2. **The victimised heroes Txiki and Otaegi:** The re-interpretation of their identity based on today's interests.
3. **A stolen symbol:** Cándido Saseta, Commander-in-chief of the *Euzko Gudarostea*.
4. **The Prison of Saturraran:** The non-use of data regarding women and children.
5. **Digging out the truth** from the mass graves presented in the newspaper.

Based on the collective action frame, these are the conclusions of the discourse analysis:

3.1.1. DECREE 280/2002, KNOWN AS “THE DECREE OF MADRAZO”: A DOUBLE VICTIMISATION

Javier Madrazo was the name of the Minister of the Department of Housing and Social Affairs, the Department which promoted the decree, and as explained in the methodology chapter, the decree 280/2002 aimed to give an economic compensation to the individuals who were deprived of freedom after the military coup of 1936. However, the difficulties that people experienced when trying to collect the compensation neutralised the positive effects of the decree.

The main **injustice** presented in the collection of news informing about the *decree of Madrazo* is the problems that victims of deprivation of freedom had to collect the money offered as economic reparation. Due to the emphasis put on the bad government management government the

rights violation suffered by people after the military coup shifted into the background. Similarly, the **agency** focused on encouraging victims to fight to collect their money rather than gaining recognition. As for **identity**, the historical protagonist is described as an apolitical person, who as a consequence of war suffered from deprivation of freedom. Those speaking in the news, however, have not been the victims but the societies representing them, dehumanising the topic.

Additionally, it is necessary to emphasise the fact that this decree and the news about it took place at the beginning of the phenomenon: the first article is published in July 2003 and the last one in October 2006. During that time the socio-political context regarding historical memory changed and new organisations, such as *Ahaztuak*, appeared. Accordingly, certain adaptations to the new socio-political needs have been noticed in the discourse; one of the last articles mentioned the importance of recognition over money.

3.1.2. TXIKI AND OTAEGI, THE VICTIMISED HEROES: THE RE-INTERPRETATION OF THEIR IDENTITY BASED ON THE INTERESTS OF TODAY

Juan Paredes Manot (Txiki) and Angel Otaegi, members of ETA, were two of the last people executed by firearm after a summarily military trial during the dictatorship, they were killed the 27th of September of 1975.

The newspaper published the first piece of news about them in September of 2005 on the anniversary of their execution. The last publication was in April 2012.

The discourse underlined two main **injustices**: the killing of Txiki and Otaegi, and the injustice of denying them the status of *victim*. Regarding **agency**, their activity in favour of freedom and the Basque Country has been emphasised, especially during the first years. In fact, the continuity of that fight has been shown as positive in order to gain that freedom. The description of their **identity** has changed over the years. At the beginning they were presented as *gudaris*, fighting in favour of the Basque Country and its freedom and mentioning their militancy in ETA. In the last pieces of news, however, their identity as fighters loses relevance in favour of their condition of *victims*. In effect, the discourse changes along with the approval of new institutional norms of recognition. Additionally, it is interesting to see how *Txiki*, despite being born in Badajoz (Spain) is called Jon¹, instead of Juan, and his origin stressed to underline his Basque identity and his commitment to the defence of the Basque Country. Txiki is, in fact, mentioned more times than Otaegi, who was from Gipuzkoa.

Therefore, it can be said that the discourse about Txiki and Otaegi has been adapting to the institutional decisions and the socio-political needs of the context. At first, they were *gudaries who*

¹ Juan is a Spanish name and Jon is the Basque translation of it.

would die defending the Basque Country; in effect, the newspaper presented their death as a necessary sacrifice in order to achieve the freedom of the Basque Country, a sacrifice that would have to continue until that freedom was attained. During the last years, institutions begin to develop politics recognising the victims who suffered human rights violations. Accordingly, the nature of the fighting of Txiki and Otaegi became less relevant in the framework of *Gara* and their status of victim change into a more important recognition than the one about their work in favour of the Basque Country. The new message stressed the violation of human rights more than their struggle².

3.1.3. A STOLEN SYMBOL: CÁNDIDO SASETA, COMMANDER-IN-CHIEF OF THE *EUZKO GUDAROSTEA*

Original documents about any particular political membership of Cándido Saseta have not been found during this investigation. However, some of the writings discovered in the archives show a close relation between the commander and the Basque nationalist party EAJ-PNV.

War is the main protagonist of the discourse in the articles about Cándido Saseta, and despite the military coup being mentioned, there is a romantic reading of the actions of Saseta during the battle. Such a poetic interpretation of war and death during warfare masks the **injustice** of the war. The lack of an obvious injustice intrudes on the meaning of the **agency**, although the recovery of the commanders remains gives hope to finding the ones missing. As for **identity**, a very particular picture of Saseta has been drawn: a brave *gudari* supporter of EAE-ANV, willing to die in defence of justice and the freedom of the Basque Country.

The discourse framework about the commander has given more relevance to the construction of the identity of Cándido Saseta than to the injustice of war. His links with EAE-ANV have been stressed while silencing his relation with EAJ-PNV. Likewise, the bravery of the commander has thusly been extended to EAE-ANV.

3.1.4. THE PRISON OF SATURRARAN: THE NON-USE OF DATA REGARDING WOMEN AND CHILDREN

Over 2,000 women and children were held captive at the Prison of Saturrarán. Out of those at least 116 women and 56 children died during their imprisonment.

The deprivation of freedom has not been the only **injustice** shown in the news, the harsh conditions suffered by the imprisoned women and children has also been mentioned. The injustice, however, has been focused on Saturrarán and gender-based violence did not receive much attention. Not contextualising the general repression experienced by women, as women and as persons,

² The decree 107/2002 finally recognised them as victims of human rights violations. They were executed after a military summary trial with no proof at all of the charges they were accused of.

complicates the development of the **agency of women**. The violence performed in Saturrarán is outlined in an isolated context, and even if some of those women are presented as active survivors, not presenting gender-based violence as a general and current problem does not activate collective action against it. With regards to **identity**, a diversity of the roles of women has been offered: they have been presented as survivors in many cases, but also as passive victims. Still, in consequence of isolating them in Saturrarán and not explaining their situation along with the experiences of other women in other prisons, that identity becomes very particular to the women of Saturrarán.

Hence, the first two articles were descriptions of history produced by the newspaper; the third one covered a public tribute. Next articles referred to a book about the prison and the film based on that book. The book and the film encouraged more social actions, which were also covered by *Gara*. All those initiatives offered currency to the topic of gender-based violence and the situation of women in prison, but the newspaper did not make the most of the opportunity to show a gender perspective of the repression.

3.1.5. DIGGING OUT THE TRUTH FROM THE MASS GRAVES PRESENTED IN THE NEWSPAPER

The beginning of the sample period is based on the date of the first exhumation, October 2000. After that disinterment, hundreds of graves have been opened. During the years of analysis, Aranzadi opened 14 graves in Biscay, Gipuzkoa and Araba and 9 in Navarre³. According to Francisco Etxeberria, 278 graves have been investigated in Spain from 2000 to 2011, and the remains of more than 5,000 people returned to their families⁴.

In the analysed sample *Gara* has informed about the exhumation work of 15 graves, 8 in Biscay, Gipuzkoa and Araba, 4 in Navarre and 3 in Spain. The newspaper has followed the process of some of those exhumations, publishing several articles about the same excavation.

With reference to the collective action frame chosen by the daily to inform about graves and mass graves, despite mentioning shooting as the main cause of death for those people buried in the graves, the general context of the killings has been war. However, the **injustice** suffered by prisoners in Ezkaba during their imprisonment has also been explained in the articles denoting the indignation of what happened to them. **Agency**: the hope of finding missing ones, the need for collaboration and the possibility of making progress in the recovery of graves has been visible. Regarding **identity**, the remains found in the graves are treated as the remains of real people, with name and other personal details described by their relatives, which humanises not only the missing ones but the act of exhumation.

³ Seen at <http://www.memoriahistorica.gob.es/es-es/mapafosas/Paginas/index.aspx> Spanish Minister of Justice web page about historical memory.

Generally speaking, *Gara* has informed about the exhumations of the Basque Country, giving less importance to the work done in Spain. Having said that, the coverage of the disinterment performed by Aranzadi in the Basque Country has been consistent and experts such as Francisco Etxeberria and Francisco Ferrandiz has appeared in the news. An international context of cases of missing people and the legislation of human rights has not been explained; a context that could have helped to measure the importance of working in favour of finding enforced disappeared victims.

3.1.6. GENERAL CONCLUSIONS OF THE DISCOURSE-ANALYSIS

The discourse about history is developing based on current socio-political needs; memory is selective also in the newspapers.

Symbols and stories are used to help in the reconstruction of memory, underlining some identities and *forgetting* others.

The awareness about a necessary gender perspective is rising, but women are still not represented in the media, neither is gender-based violence.

The main injustice of the collective action frame presented in the case studies has been the war. Such war has been read from a romantic perspective. In addition, the identity of a Basque *gudari*/hero, and the idea of fighting in order to gain the freedom of the Basque Country has been reinforced.

C. Results (5/5)

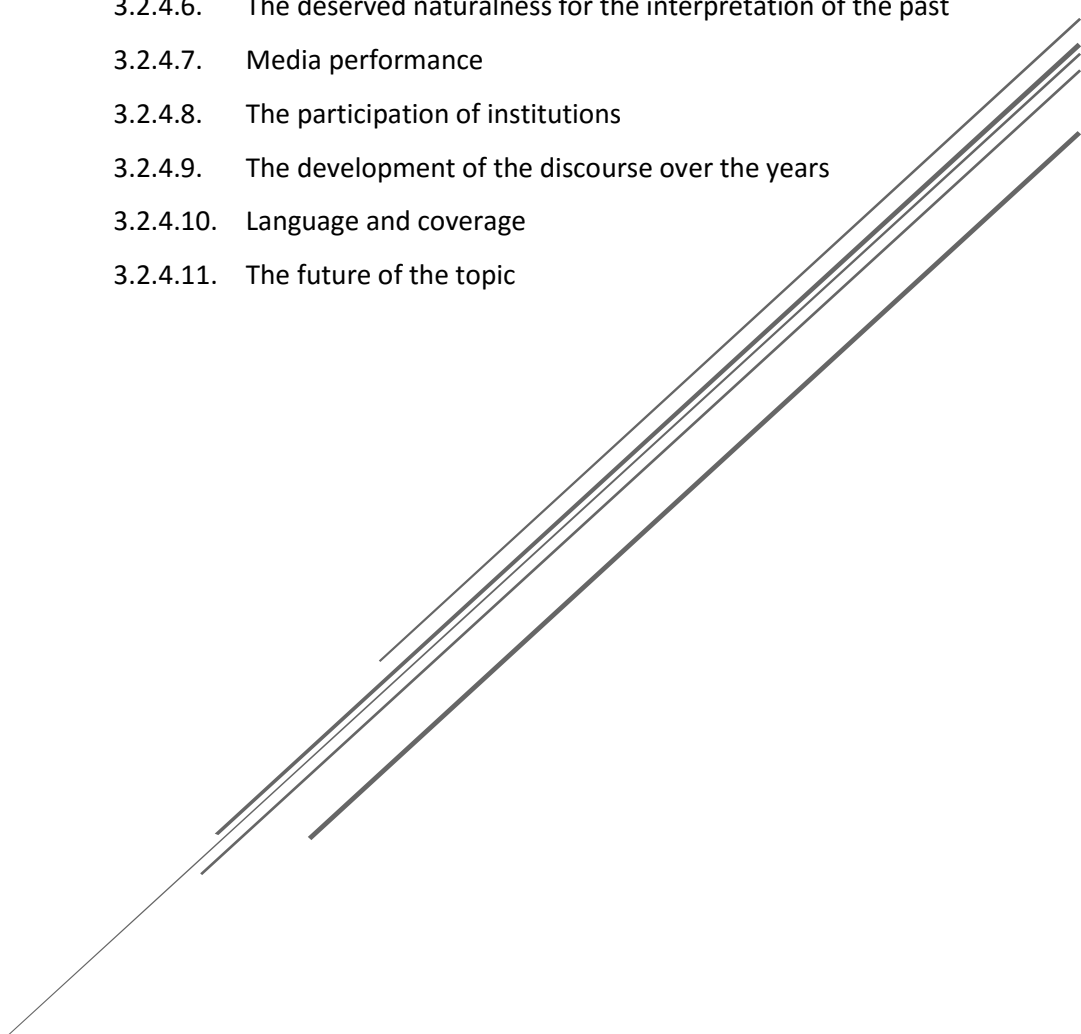
3.2. Focus groups (Summary)

3.2.1. REASONS FOR WRITING ABOUT HISTORICAL MEMORY

3.2.2. WITNESSES OF HISTORY AND FEAR

3.2.3. SOURCES

3.2.4. INFORMATION PROCESSING

- 3.2.4.1. Message and the coverage of history
 - 3.2.4.2. The need for a general context. A continuous injustice
 - 3.2.4.3. The relevance of humane perspective
 - 3.2.4.4. Contradictions in the message and the use of terminology
 - 3.2.4.5. Neutrality
 - 3.2.4.6. The deserved naturalness for the interpretation of the past
 - 3.2.4.7. Media performance
 - 3.2.4.8. The participation of institutions
 - 3.2.4.9. The development of the discourse over the years
 - 3.2.4.10. Language and coverage
 - 3.2.4.11. The future of the topic
-

3.2. Focus groups

As presented in the methodology chapter, four focus group were conducted. Two were organised at the beginning of the investigation, and the other two at the end of it: journalists who, at some point, informed about historical memory; and experts-technicians who work in the recovery of memory and exhumations.

This is the summary of the main ideas spoken of in the discussions:

3.2.1. REASONS FOR WRITING ABOUT HISTORICAL MEMORY

Most of the interviewed technicians are working as volunteers in the recovery of memory.

As for journalists, save for one of them, write about historical memory by their own decision, not because of their media, in fact, most of them also work outside their media writing and investigating about memory.

3.2.2. WITNESSES OF HISTORY AND FEAR

Fear is still present in witnesses of history. Both journalists and technicians have experienced difficulties when interviewing witnesses. Some people still do not want to speak about it, and they are afraid of mentioning names. The journalists and technicians have noticed that even today witnesses are worried about naming those who supported the regime in their towns; they *believe* their descendants do not have any responsibility for what their ancestors did. However, journalists stressed the fact that it is needed to know and accept what happened because history needs to be known without today's generations having to carry the burden of the crimes committed by their predecessors. Still, as pointed by one of the journalists, people are still not ready to admit to all the details and characteristics of their own past.

They all agreed on the importance of showing the complexity of the past and its protagonists. Personal and real stories that would explain today's context.

3.2.3. SOURCES

Aranzadi and local societies were mentioned by the journalists. The consequences of sending "a good journalist" to the exhumations or not were explained by technicians.

They also recalled the fact that memory is very fragile, and after 80 years it is necessary to be very careful with what journalists published as facts when exposing the testimony of witnesses or relatives who heard about their elders.

3.2.4. INFORMATION PROCESSING

3.2.4.1. Message and the coverage of history

The chronological connexion of history has been stressed, especially by the journalist from *Gara*. Still, journalists and technicians affirmed that history was very complex, and it is mainly for that reason journalists recognised their responsibility in interpreting past events in the context of the past in order to avoid a self-interest narration affected by the context and wills of today.

3.2.4.2. The need for a general context. A continuous injustice

The general context of the injustice and the political basis of the repression are seen as essential by journalists, only by having the context will the reader be able to understand why certain things happened in the past and are happening today.

3.2.4.3. The relevance of a human perspective

The general context is necessary to be able to understand the reasons and consequences of events, but personal stories help to humanise the history and its protagonists and come to show a varied and real perspective of the injustice.

One of the journalists recalled when they first went to interview an old *gudari* he was expecting a brave man telling him stories about battles. Conversely, what he found was an old man recalling the meals, the food they had access to during the war and post-war.

Similarly, the technicians underlined the sentiments of families when they go to view the exhumations. They do not work with historical archaeology, those remains are alive in their meaning because it is a current event. There are not simply bones, they are the bones of a person who died in an unjust manner. By recovering those remains it is proved that a cruel repression existed, and the relatives of enforced victims can, at last, begin to close the wound.

Yet again, along with personal information, all the interviewed accentuated that political information about the historical protagonist is essential in being able to understand the context of the repression, why they killed him or her.

3.2.4.4. Contradictions in the message and the use of terminology

Journalists identified contradictions in the way some topics are portrayed. They did not mention the name of ETA, but they did refer to it in order to explain the differences of how justice is interpreted today: they are concerned about the differences between victims the rebels and the victims of the separatist group; accordingly, they are also concerned about the differences between perpetrators.

Terminology is also mentioned, agreeing that society has inherited some particular vocabulary from the dictatorship. They also know that words are not innocent and they can change the significance of the message.

3.2.4.5. Neutrality

There are no differences between the participants when speaking about neutrality: they all believe it is not desirable.

In fact, as pointed out by one of the journalists, recovering and analysing the repression suffered in the past can help fighting against the injustices people suffer still today.

3.2.4.6. The deserved naturalness for the interpretation of the past

In order to overcome the fear of the past, it has to be informed with naturalness. Although journalists themselves recognised that they do not always do so.

3.2.4.7. Media performance

Technicians have noticed that in many exhumations there are some journalists covering the event who lack knowledge about historical memory. Additionally, after publishing the article the technicians have, in various cases, detected mistakes in the information.

Journalists, on the other hand, admit that having to write the whole story in a very limited time and space makes it difficult to explain the whole context. That is the reason why many of them also work on historical memory outside their media, aiming to better explain those issues that concern them.

3.2.4.8. The participation of institutions

Journalists have underlined the fact that the recovery movement itself began many years ago when local people started interviewing witnesses and recovering certain remains, even if it was not done by anthropological methods. Nevertheless, the participation and recognition of institutions in the movement helped the issue to become an official matter, and therefore, something even more important to inform about. At the same time, having the support of institutions as well as becoming a public affair, people started to normalise the past and the fear started to disappear.

3.2.4.9. The development of the discourse over the years

Some of the journalists taking part in the focus groups participated in 2012 and in 2016. As a result of that, they have seen the development of the discourse around historical memory during the last years. One of the things they emphasised was the increased level of information about women in the newspapers since 2012.

Technicians also mentioned how standards in how exhumations are performed have changed, but they have some concerns about the line between needing to inform and becoming a spectacle. Information coverage is necessary but, it can be negative, both for the process and the relatives of missing ones, when media obligations interfere with archaeological and anthropological obligations.

3.2.4.10. Language and coverage

Differences between articles writing in Basque and articles written in Spanish were exposed by journalists. They believe that when they have to chose between one language or the other, the most relevant articles are usually written in Spanish instead of in Basque.

3.2.4.11. The future of the topic

Both journalists and technicians believe that there is still much work to be done in favour for the recovery of historical memory. There is much information that still needs to be explained. They also know that due to the traumatic characteristics of the topic, some distance is needed to be able to focus properly. In the Basque Country there is still a political conflict with ETA, but as underlined by the journalists, history needs to be presented in its total context. Maybe in 20 years, when the analysed historical memory is recovered, society will be able to discuss ETA just as they are doing with the military coup of 1936 and the dictatorship of Franco.

If we work well, people will read us with pleasure

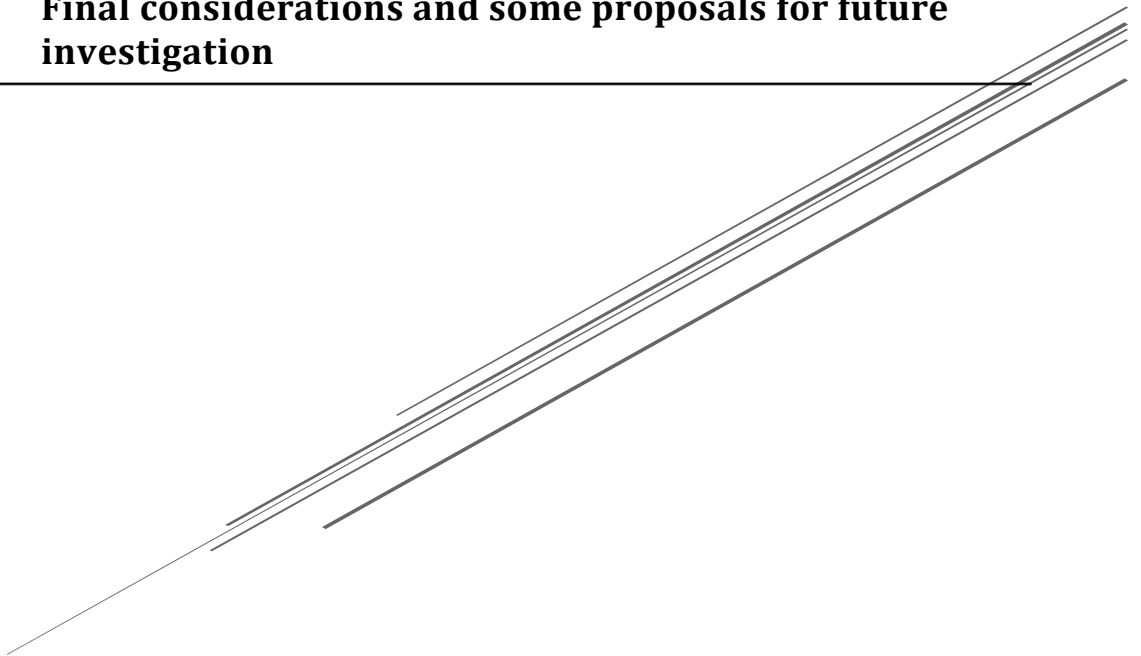
Amagoia Gurrutxaga (*Berría* daily newspaper)

D. Conclusions

1. Hypothesis and conclusions

- 1.1. **Hypothesis:** The historical memory published in the *Gara* newspaper is selectively presented according to current interests.
- 1.2. **Hypothesis:** Many journalists present historical memory in their media work because of their own personal initiative.
- 1.3. **Hypothesis:** Women are not represented in the media.
- 1.4. **Hypothesis:** The *Gara* newspaper offers a romantic idea of war.
- 1.5. **Hypothesis:** The interests of today have conditioned the message built into the frame of the collective action.

2. Final considerations and some proposals for future investigation

It was underlined at the beginning of this work that the investigator, rather than questioning the usefulness of the thesis, should consider who and what it would be helpful for. The work is intended to serve two purposes; firstly, to present some tools with which to improve the communication concerning historical memory and secondly, to make the whole recovery movement more understandable.

Based on the communicative activism in favour of human rights, this research has drawn up some guidelines designed to be taken into account by the media when informing about memory and justice. The daily newspaper *Gara* has been analysed based on these guidelines to study how the Basque periodical has communicated the phenomenon of the recovery and the particular memories that have been recovered. The final conclusions of this research are presented in the following pages.

The theoretical approach recalls the socio-political context and repression that followed the military coup of 1936, paying particular attention to the gender perspective. Although violence was certainly employed by both sides, the harm caused by each one is not comparable, neither in quantity nor in intensity. The violence of those who rebelled against the Republic was direct and political; symbolic, organised and constant. Furthermore, this society consequently suffered repression during the next 40 years of dictatorship.

The dictatorial regime had a large impact on the structure of society and family. As well as losing all the rights obtained during the Second Spanish Republic, women were restricted to the private sphere. Workers also lost their rights, and all who did not support the ideology of the dictator were punished. In that context, over the years social movements against the regime began to gain relevance and strength, especially in the Basque Country: the fight of the Basque priest in favour of social rights, the struggle of workers for the improvement of their working and economic conditions, the work of cultural societies in support and protection of the Basque language and ideology. The socio-political context of Spain and the Basque Country from 1936 to the proclamation of the Spanish Constitution in 1978 was very diverse and complex, and that complexity was reflected in all the political and social movements that formed and developed during that period.

After the death of Franco, the horror of the repression was still very present in society and the lack of a real rupture with the dictatorial regime provoked the silence of the general public. Nonetheless, some people refused to forget and began to recover the memory of the oppression and those who were missing.

1. *Hypothesis and conclusions*

a) Hypothesis

The historical memory published in the *Gara* newspaper is selectively presented according to current interests.

The main goal of a newspaper is to inform, and specifically to inform about the happenings of today. The frame of the information message becomes more complex when history and the present are connected. Yet it cannot be forgotten that the newspapers of today will be the sources of future archives and that the current interpretation of past events will have a direct effect on what will be remembered in the future.

i. **Based on the news published in the present, what kind of interpretation of the past has *Gara* made?**

Regarding the general discourse of this daily newspaper, the most significant period of historical memory was the war of 1936.

There was heavy repression during the dictatorship too, but the vast majority of violence as reported in the newspaper has been the war on the battlefield, deprivation of freedom, and shootings, with far fewer mentions of instances of symbolic, economic and/or psychological force and practically none at all of gender-based violence.

Regarding the historical protagonists, those who fought in favour of the Republic have been presented with names and surnames, along with certain other personal information that has the effect of giving them the qualities of real people, as well as providing a sense of emotional closeness. They were male, patriotic Basque republicans, from the Basque Country and supporters of the EAE-ANV and EAJ-PNV political parties, with particular emphasis placed on the work of the former. On the battlefield they were heroic militiamen (*gudari*), and off it they were innocent civilians and children suffering repression. They were innocent victims.

Rebels, on the other hand, have not been mentioned as much as loyalists, and their individual details have barely been detailed. The name of Franco has had significant prominence within the frame, and the few other names mentioned were of senior officials; in effect, the *regime* itself has been presented as the principal cause of repression. The newspaper has not shown the political and military diversity within the group of rebels; instead, it has presented them as *nameless soldiers without personal lives*. In other words, *Gara* has painted an abstract image of the rebels, producing in readers a feeling of emotional distance towards them.

The memory of those who were forced to go to war has not been recovered, and the category of *victim* has only been granted to the republicans. Aside from not acknowledging their names, the discourse also does not consider the option of the rebels becoming victims of any kind.

The frame of the newspaper has not extended to the variety of movements created during the dictatorship; the efforts of the trade unions to improve the working conditions and the actions of Basque priests striving for better social conditions remain unreported. Still, the image of the *gudari* has been highlighted over the other historical protagonists, and has been interpreted by the paper with a different connotation: *gudari* was the name given to the soldiers fighting within the army of the Basque Government during the war of 1936. The newspaper has used the same term to refer to the activists fighting against Franco during the dictatorship, especially ETA members. As for Franco, there has been no mention of the Basque oligarchy that supported the regime of the dictator.

ii. **Does the current political and social context affect the framing of historical memory?**

The discourse and how it is framed has changed between 2000 and 2012. The *Gara* newspaper has adapted the framing of historical memory and the identity of its protagonists according to the surrounding socio-political climate. On the one hand, the condition of victim has been emphasised according to institutional policies of recognition. *Gara* has appropriated the terminology of *victim* as it has been acknowledged by the relevant institutions through the laws of recognition, and when these institutions began to apply the condition of victim to those *heroes* who suffered repression, *Gara* started to alter its discourse in favour of the term *victim*. In effect, the newspaper did not just begin to underline the terms, but also to present the historical protagonists who fought against Franco with an emphasis on their qualities as innocent victims.

On the other hand, the newspaper has also composed a particular and self-interested identity regarding the past. It has simplified too much the image of the protagonists and their fight, and by ignoring the plurality of the past it has played down the naturalness of the discourse concerning historical memory. All of those who fought in defence of the Basque Country during the war of 1936 are presented as heroic *gudari*. There is no mention of Basque Franco supporters, and rebels have been presented as abstract supporters of Franco and provided with none of the personal information that might humanise them.

So, as for the first hypothesis, **historical memory as presented in the *Gara* newspaper has indeed been based on current interests.** The newspaper has not attempted to face the past in order to explain the memory and its current situation through the context of past times. Instead, it has

recovered the memory of a particular identity, looking at the past through a modern prism rather than considering the context of yesterday; it has praised the heroism of those who died on the battlefield, justifying and reflecting the current fight as the continuation of the war of 1936 instead of presenting the context of the past as a way of helping to explain the current political conflict.

b) Hypothesis:

Many journalists present historical memory in their media work because of their own personal initiative

The recovery movement came from civil society and many journalists supported the idea and played an active role in popularising and promoting it.

i. What kind of knowledge do journalists who inform about historical memory have?

Within the analysed articles there are several that have been authored by the same journalists, which would appear to mark them as having a certain degree of specialisation on the topic. However, taking into account the whole sample, the analysis also shows that there are many different journalists writing about the topic and several who have written less than five articles on it, a fact that goes against the idea of overarching specialisation.

This investigation has found certain credibility gaps regarding the quality of the information. A lack of accuracy and mistakes in historical dates as well as in the names of protagonists call into question the knowledge of a reporter, as well as the credibility of the rest of the information presented in an article. In fact, during the interviews conducted for this research, the technicians working in the exhumation campaigns agreed that they have found incorrect data in various news items published after exhumations.

The journalists interviewed for this research criticise their working conditions, citing a lack of time to complete the information, a lack of space and difficulty in finding documentation. Most of them claim to work on the topic outside of their media duties, partly because they want to study the subject in greater depth, but mainly to avoid the bad habits of the activity of journalism and to be able to cover the topic appropriately.

ii. **Do journalists consider the terminology they use when informing about historical memory?**

Even though the use of terminology established during the dictatorship was strongly discouraged by the journalists who took part in the focus group, the newspaper has continued to use the terms *uprising* and *Francoism* as synonyms of *military coup d'état* and *fascism*. The meaning of these terms, however, is very different and using them as synonyms indicates a lack of accuracy in the newspaper's message.

A military *coup d'état* happens when a group of military soldiers attack a legitimate government in order to take its place by force. An *uprising*, however, refers to a group of people rising up against an unfair government in an effort to improve the situation of the society. Similarly, *Francoism* is the term used to refer to the regime of Franco during the dictatorship, a term that does not imply any reference to the fascist characteristics of the dictatorial regime.

The results of this investigation have shown that **many reporters do indeed work on historical memory due to their own personal initiative**. Nonetheless, the working routines imposed on those in the media and the knowledge and judgement of the journalists themselves all have an impact on the treatment of published information.

c) Hypothesis

Women are not represented in the media

Gender-based violence is still a social problem and the media has a big responsibility regarding the image of women that it is presenting and the way it acknowledges and deals with that violence. Throughout history, women have been shown to be under the control of men, with no mention being made of their skills and contributions. Although the most visual part of gender-based violence – the sexual aggression – is slowly becoming more visible, there is still not enough representation of the problem as a whole.

i. **Has the newspaper recovered the memory of women?**

No. Male gender has prevailed over female gender in the discourse of *Gara*, and whenever women have been mentioned it has been alongside men. Furthermore, in those articles where females were addressed, the paper has not taken advantage of the topic to present the everyday realities of women at that time, be that their endured suffering, their efforts to maintain their family

structure or their work in favour of social rights. There is no doubt that women have been deprived of their deserved gender prominence.

ii. What kind of image of women has Gara presented?

As general rule, women have been presented as passive victims, and usually portrayed simply as the wife, the daughter or the mother of a man. The histories of many organised groups of women have not been explained. For example, although prisons and the conditions endured by prisoners during their captivity have been an important part of the discourse, the activity of *Emakume Abertzale Batza* has not been recognised.

Similarly, the contribution of *Margaritas* and the feminine section of *Falange* to the configuration of the Regime has not been taken into consideration either. The achievements of women, republicans or rebels, have not been included in the framing of the historical memory presented by *Gara*.

The consequences of repression within the family and its structure have been taken into account, but no gender perspective has been presented to explain the direct effects that it had on women. On the same note, the newspaper has not made any in-depth study of the characteristics and consequences of the gender-based violence, despite the fact that it is still a public concern nowadays.

As presumed in the third hypothesis, **the image of woman portrayed in the newspaper is not faithful to reality**. While men are the main protagonists of the discourse, women do not receive recognition for their commitment and achievements against – and in favour of – the dictatorial regime. Additionally, the discourse on repression does not place any emphasis on gender-based violence, and when mentioned it is presented as an isolated matter rather than a general problem. So, by presenting a weak image of women and not granting them any kind of active agency, the newspaper is not helping in the fight against gender-based violence.

d) Hypothesis

The *Gara* newspaper offers a romantic idea of war

As previously mentioned, war has been the most represented period of historical memory in *Gara*, and the Basque *gudari* the main protagonist of the story: the soldier who fought in defence of the Basque Country. However, whether fighting in favour or against justice, the conditions of war are always terrible - the violence of the battlefield, death, missing persons, hunger, fear, forced participation and so on.

i. What kind of injustice has been stressed in the daily newspaper?

As may be expected, obvious physical violence has been the type of repression most mentioned in *Gara*; examples include deprivations of freedom, shootings and the brutality of the battlefield. In the case of the rebels, the main reason alleged for the use of violence has been the war itself, whilst for those who remained loyal to the Second Republic the most common reason given has been to fight in favour of justice.

Again, gender-based violence against women has been presented as an isolated problem, whereas sexual abuse against men has been non-existent in the newspaper. Similarly, anti-homosexual politics has never been brought up either.

As for enforced disappearances, the newspaper has been mentioning the concept of *missing persons* since the beginning of the time period under examination in the sample, while it has also properly explained the process of exhumations. However, the development of national and international laws and examples of other countries have not been included as part of the frame.

Symbolic repressions have been mentioned in the form of such strategies as identity denial and the spreading of fear, but these have not been put into any wider context. Instead, more prominence has been given to obvious physical violence and war.

On many occasions, the seriousness of the injustice has been presented as a local issue; however, a wider geographical context has not been provided, and as a result, many violent events have been shown as extraordinary episodes instead of being regarded as part of a systematic repression.

ii. **What kind of image of war is presented?**

As previously discussed, according to the analysed discourse, rebels used violence because they were at war; the fact that war was a response to the *coup d'état* is not explained. Loyalists, on the other hand, took part in the war in defence of justice and the Basque Country.

However, in the struggle against injustice the discourse has not exposed the nature of war. The ideological reasons of the military *coup d'état* and its consequences have not been explained in depth. There is a simplistic reading of the war that promotes a romantic view of it. The stories of those who were forced to go to war are not visible in the message; neither are the accounts of the soldiers who changed sides in order to try and get something to eat or the pain of the many broken families and the unthinkable restructurings. All these stories and many more like them have vanished within a superficial interpretation. The war and the fight in favour of justice and the Basque Country have been presented as a necessary sacrifice.

Gara has used the context of the war of 1936 to emphasise the activity of EAE-ANV in defence of the Basque Country, but it has forgotten the fact that the Basque Government and its army were formed from all kinds of different ideologies that united to fight the same injustice.

It seems then, that the evidence ratifies the fourth hypothesis, according to which ***Gara* has offered a romantic view of the war of 1936**. Although the visible violence of the battlefield has been shown, no attention has been paid to the cruelty of war and its side effects. A romantic reading of a war masks its injustice and cruelty.

e) Hypothesis

The interests of today have conditioned the message built in the frame of the collective action

Information needs to be understandable and, if measured while working within the collective action frame, also needs to stress a sentiment against injustice. However, if the quality of information is poor and looks at the past from the viewpoint of today, the message will not be well understood and the goal of the collective action frame will not be fulfilled.

i. **What fields of the movement for the recovery of historical memory have been highlighted in Gara, and how?**

Above all, *Gara* has reported on the multiples homages paid by civil society. Furthermore, it has also highlighted different activities regarding historical memory, although this information has generally been published after such events, meaning that readers have not been informed about them beforehand and have thus been unable to decide whether or not to participate themselves.

The quality of the analysed information was questionable. It contained inaccuracies, some of which are in line with the main general discourse. In other words, the voices of intellectuals and local associations have been heard in the discourse of *Gara*, which has given strength to the discourse due to the credibility and value granted to such experts and associations. However, direct witnesses of history have not been given a prominent voice within the discourse. As for political parties, the voice of the patriotic Basque left-wing has prevailed over other voices. This fact coincides with the discourse concerning historical memory in which EAE-ANV and their *gudari* are the most relevant protagonists. In addition, Navarra is the territory with the most extensive coverage, whereas the Northern Basque Country is hardly mentioned.

ii. **Has the newspaper stressed the human rights violations that happened after the military coup d'état of 1936?**

Gara has emphasised injustice and repression, but it has given excessive coverage to the war in comparison with other periods of time, as well as offering a romanticised view of it. Many acts of violence have been presented as isolated happenings and no emphasis has been placed on the systematic nature of the repression. In effect, the lack of geographical context presents certain situations of repression as local issues rather than as general procedure.

On the other hand, *Gara* has made the most of the exhumations by explaining in detail the procedure of the recovery of the missing person when reporting on their disinterment. They have also offered a view of the pain suffered by relatives as a consequence of not knowing where the missing person is; the disappeared are presented as ordinary people just like "us". In these cases, they have provided hope through the recovery of the remains of missing victims and underlined the importance of exhumations. Nevertheless, developments in the sphere of international regulations concerning enforced disappeared victims have not been particularly regarded or reported on. Therefore, the moral need to find the remains of the missing ones has been placed above the legal obligation.

Also, less visible examples of human rights violation, such as economic, ideological or cultural repressions, and the negative consequences that such systematic abuses have had on families, and particularly on women, have been entirely overshadowed by a surplus of coverage about war.

As a result, it can be seen that this fifth hypothesis has been confirmed by the analysis; **the interests of today have conditioned the collective action frame.**

As for **injustice**, the excessive focus placed on war has reduced the visibility and seriousness of the systematic repression that occurred throughout the whole course of the dictatorship.

The focus placed on **agency** by the discourse has changed over the years. *Gara* has offered hope of finding missing victims when reporting on exhumations, but in the general context of the frame it has underlined the necessity of continuing the fight for the liberation of Euskal Herria rather than emphasising the need to keep recovering the memory in order to achieve justice and highlight the injustice of the repression suffered during those years.

Regarding **identity**, *Gara* has described two entirely opposed main characters. On one side, it has offered up a heroic Basque *gudari* loyal to the Second Republic and willing to die defending justice and the Basque Country; it has remembered him by name, presenting his most human side and recognising in him the condition of victim when required. On the other, the rebels are presented as an abstract enemy, simply Franco and his nameless regime; this deficit of personal details has created an emotional barrier between them and the reader. On the whole, there has been an omission of diversity on both sides, an omission that does nothing to assist us in recovering the past in order to help us understand the context of today.

2. Final considerations and some proposals for future investigation

The recovery of historical memory is a process that is constantly adapting to the needs of the present, but if we want to spread a message in favour of justice through the recovery then we cannot ignore the plurality of history and we cannot put the interests of today ahead of the obligations of the past. The decisions made by our ancestors were conditioned by the context in which they were living, which is why we cannot understand them without paying attention to their particular frame of reference.

Still, it is indeed critical to recover the memory if we want to learn from it; only then will we be able to truly comprehend the present and build a desirable future.

Some proposals for future investigation

Society needs time to overcome the trauma of a brutal and sustained repression. The media has the ability to help in this task by reporting and informing as truthfully as possible.

For this investigation, we have analysed the news published in the daily newspaper *Gara* from 2000 to 2012. During those years there have been many changes in the politics surrounding recovery, the context of the Basque Country and within the discourse of the newspaper itself. Consequently, some interesting proposals for future investigations have come to light through the course of the research, some of which are detailed in the following lines.

- 1) A comparative analysis of various different newspapers and other media such as TV, radio and magazines would help to confirm and understand the interpretation of memory and identity based on the interests of the present.
- 2) On the 20th of October 2011, the armed Basque separatist group ETA declared a definitive ceasefire and on the 8th of April 2017 they surrendered their weapons and declared themselves a disarmed organisation. An investigation into the impact of the ceasefires of ETA in the discourse of historical memory would offer a wider view of the effects of the interests of the present in our interpretation of the past.
- 3) Regarding gender perspective, while in the analysed sample gender-based violence is hardly evidenced, from 2012 till 2017 there has been a marked increase in the attention being paid to females and gender-based violence in the media. An investigation with a specific gender perspective concerning historical memory would supplement the data shown in this work.

- 4) Taking into account the importance that *Gara* has placed on tributes, another proposal would be to analyse who and what kind of events have been remembered through public tribute.
- 5) A comparative investigation between articles written in Basque and in Spanish would be interesting in order to analyse and compare the language chosen for recovering different kinds of memory.
- 6) In order to study the importance that the military *coup d'état* of 1936 and the effects that the repression of the dictatorship of Franco had in the Northern Basque Country, as well as the importance given to the recovery of history, an investigation of the Northern Basque media would also be very interesting.

Evidently there is still much work to be done and many questions to be answered concerning the recovery of historical memory, and journalists and researchers have a great responsibility in furthering public knowledge of the subject and ensuring it is reported in a useful and balanced manner.

GLOSSARY

Abertzale: Basque patriot or Basque pro-independence individual or organisation.

Ahaztuak 1936-1937: The forgotten ones 1936-1937 (in Basque). A non-profit organisation founded in 2005 with the aim to organise the collective of victims of the Spanish Civil War and the dictatorship of Franco, and to recover the historical memory of the victims and the places where the events took place. (<http://ahaztuak1936-1977.blogspot.com.es/>)

Alfonsines: A Spanish monarchist movement in favour of the re-institution of King Alfonso XIII after the establishment of the Second Spanish Republic in 1931, competing against the Carlism. In 1937 they joined the National Movement of Francisco Franco.

Amaiur: Founded in 2011 as a coalition of parties from the Autonomous Communities of the Basque Country and Navarre to concur in the Spanish General election. It was formed by Basque Solidarity (EA), Aralar, the left-wing Basque sovereigntist *Alternatiba*, and independents from the Basque patriotic left (*Ezker abertzalea*), and its aim was to defend the self-determination right of the Basque Country in the Spanish Congress and Senate.

Aralar: Basque socialist and pro-independence political party founded in 2000, with its main base in Navarre. It participated on the coalition *Nafarroa Bai* in Navarre, and currently is part of the coalition *Euskal Herria Bildu*. (<http://www.aralar.eus/>)

Aranzadi Society of Sciences: Scientific association founded in 1947 for the research of different areas of knowledge and to encourage a better conservation of the natural environment and the Archaeological and Ethnographical heritage, side by side with the official institutions. Since 2002 it is working on a special plan to assist the relatives of those who disappeared or were killed during the Civil War, carrying out exhumations all around the Basque Country and analysing the remains with a scientific view. (<http://www.aranzadi.eus/>)

ARMH. *Asociación para la Recuperación de la Memoria Histórica* (in Spanish): Association for the Recovery of Historical Memory. In October 2000, twelve men were exhumed using precise anthropological methods, the first time such practices had been employed. After the exhumation, Emilio Silva founded the so-called ARMH. Spanish organisation that collects oral and written testimonies of victims of the Spanish Civil War and the dictatorship of Franco, and searches for those who are still disappeared. (<http://memoriahistorica.org.es/>)

Auxilio Social: Welfare Service. A humanitarian aid organisation formed during the war of 1936 in the rebel territory by militants of the Feminine Section of *Falange*.

Basque Country. *Euskal Herria* (in Basque): Homeland of the Basque People, situated on the western Pyrenees and divided by the French and Spanish border. The territory laying in the French part comprises three provinces: Labourd (*Lapurdi*), Lower Navarre (*Behe Nafarroa*) and Soule (*Zuberoa*). The territory in the Spanish side of the border includes four provinces: Navarre (*Nafarroa*), which has the status of an autonomous community in its own; and Biscay (*Bizkaia*), Gipuzkoa and Araba conforming the Basque Autonomous Community.

Basque Language. *Euskara* (in Basque): Language spoken by the Basque People. Unrelated to any other known language, it is linguistically classified as a pre-Indo-European tongue, the only one still existing in the Western Europe. Banned for generations during the dictatorship of Franco, the current number of native speakers is estimated between 550,000 and 720,000.

Batzokia: Local political and social headquarters of the Basque Nationalist Party (EAJ-PNV). There are currently nearly 200, most of them in the Autonomous Community of the Basque Country and Navarre, but also in the Northern Basque Country and some Spanish cities, as well as in each American country, Australia and several European countries. Apart from offices and meeting rooms, they usually include a bar and a restaurant, and organise cultural activities.

Bildu: Electoral Basque pro-independence coalition founded in 2011 with the political parties Basque Solidarity (EA) and the left-wing Basque sovereigntist *Alternatiba*, together with the Basque pro-independence groups *Herritarron Garaia* and *Araba Bai*, as well as other *Abertzales* and leftists.

Carabineros customs armed corps: Spanish armed force in charge of the security of the coast and borders, and the prosecution of contraband and tax fraud. It had a military structure.

Carlism: A traditionalist and royalist political movement formed during the early 19th century, which adheres to the rights of succession of a separate line of the Bourbon dynasty on the Spanish throne and supports the idea of a Catholic State. The opposition to economic and political measures proposed by the Liberals (the movement in favour of the line of dynasty that held the Crown) boosted several civil wars during the 19th century. During that time at the Basque Country, a mostly rural territory based on small farmsteads but with its own code of Laws (*Fueros*) and legislative system, Carlism found a wide support, particularly in all rural areas, mainly to fighting for the preservation of the agricultural smallholding and the legislative system, the later of which was finally lost in 1975 after a three year civil war. In 1936 Carlists

supported the coup d'état and formed their battalions of armed militia (*tercios de requetés*) to fight against the Republic.

Civil Guard: Spanish national police force created in the 19th century and currently still active. It has a military structure and was initially in charge of protecting rural areas against bandits, although it later came to be employed by several Spanish Governments to confront riots and public disturbances. During the war of 1936 it split and part of the force joined the rebels while the rest remained loyal. The later was renamed National Republican Guard until the end of 1937, when it became part of the new Inner Security Force (*Cuerpo de Seguridad Interior*) created by the Republican Government.

Coup d'état: Sudden defeat of a government through illegal force, with the intention to gain its powers, generally by a relatively small group, and often a military one.

CNT. *Confederación Nacional del Trabajo* (in Spanish): National Confederation of Labour. Spanish confederation of anarcho-sindicalist trade unions, historically affiliated with the Iberian Anarchist Federation (FAI), and founded in 1910. Banned by the dictatorship of Franco after the war, it was later re-legalised. (<http://www.cnt.es/>)

Dictatorship: A form of government where a country or a group of countries is ruled by a leader who has complete power and has not been elected by people.

EA. *Eusko Alkartasuna* (in Basque): Basque Solidarity. Basque nationalist and social-democratic party founded in 1986 as a split from the Basque Nationalist Party (EAJ-PNV). Since 2011 it has joined the electoral platform Bildu, formed as an alliance between different left-wing Basque nationalist forces. (<http://www.euskoalkartasuna.eus>)

EAB. *Emakume Abertzale Batza*: Organisation of Basque Patriotic Women, dependent of the Basque Nationalist Party (EAJ-PNV).

EAE-ANV. *Euzko Abertzale Ekintza - Acción Nacionalista Vasca* (Basque and Spanish): Basque Nationalist Action. Left-wing secular Basque nationalist political party founded in 1930. Banned by the dictatorship of Franco after the war, it became clandestine until the end of the regime, when it resurfaced as a minority party. In 2008 it was ruled illegal by the Supreme Court of Spain.

EAJ-PNV. *Euzko Alderdi Jeltzalea* (in Basque) – *Partido Nacionalista Vasco* (in Spanish): Basque Nationalist Party. Basque nationalist party founded in 1895 with a political position of the centre, although originally created as a Catholic conservative party that sought the Basque Country self-government. Being the leading party in the Basque Government of 1936, it was

banned by the dictatorship of Franco after the war and became clandestine until the end of the regime. Since the end of the dictatorship it has been the party with more members in the Basque population, ruling the regional institutions for most of the years. (<http://www.eaj-pnv.eus/>)

EIA. *Eusko Ikasleen Alkartasuna*: Union of Basque Students against the regime formed around 1947 and precursor of EKIN.

EKIN: Clandestine nationalist group formed in 1952-1953 in defence of the Basque culture and language.

ELA-STV. *Eusko Langileen Alkartasuna* (in Basque) – *Solidaridad de los Trabajadores Vascos* (in Spanish): Solidarity of Basque Workers. Basque nationalist trade union founded in 1911 as Solidarity of Basque Labourers (SOV), with historical strong connections to the Basque Nationalist Party (EAJ-PNV). Banned by the dictatorship of Franco after the war, it resurfaced in 1976 and is currently the most represented trade union in the Basque Country. (<http://www.ela.eus/>)

ETA. *Euzkadi Ta Askatasuna* (in Basque): Basque Country and Freedom. Basque leftist and separatist clandestine organisation founded in 1959 to promote the Basque culture and language, which later evolved into a paramilitary group with the goal to gain the independence of the Basque Country. In 2011 declared a unilateral permanent ceasefire and the cessation of all armed activities. On the 8th of April 2017 they surrendered their weapons and declared themselves a disarmed organisation

EGI. *Euzko Gaztedi Indarra* (in Basque): Basque Youth Force. The youth wing of the Basque Nationalist Party (EAJ-PNV), founded in 1904. After the war of 1936 it was re-founded by exiles in Venezuela while continuing clandestine activities in the Basque Country as *Euzko Gaztedi Interior*. (<http://www.euzkogaztedi.eus/>)

Euskadi: Basque name of the Basque Country.

Euskera: Basque language.

Euzkadi: Ancient spelling of the Basque name of the Basque Country.

Euzko Gudarostea: Basque army commanded by the Basque Government during the war of 1936 and coordinated with the army of the Second Spanish Republic. It was composed of regular soldiers stationed in the Basque Country during the coup d'état and militia from different ideologies, mainly Basque nationalists, republicans, socialists, communists and anarchists.

Ezker abertzalea: Term used to reference left-wing Basque patriotic parties in support of the independence.

Fascism: A radical far-right political philosophy, movement or regime that exalts nation and often race above the individual and that stands for a centralised autocratic government headed by a dictatorial leader, severe economic and social regimentation, and forcible suppression of opposition. It emerged in Italy in the early 20th century, during the First World War, and later spread to other European countries.

Federación Estatal de Foros por la Memoria (in Spanish): State Federation of Forums for Memory. Spanish left-wing organisation founded in 2002 with the purpose of finding, marking and excavating common graves in order to return the remains of the disappeared to their relatives, if they wish so. It also pursues the help and recognition of former prisoners, exiles, combatants and their families, as well as the organisation of informative acts and homages to the victims of the coup d'état of 1936, in order to recover the memory and make possible for the Society to look forward. (<http://www.foroporamemoria.es>)

FRAP. Frente Revolucionario Antifascista y Patriota (in Spanish): Revolutionary Anti-fascist Patriotic Front. Anti-fascist revolutionary organisation founded in 1973 by the Spanish Communist Party (PCE m-l), of Marxist-Leninist ideology. It carried out several violent actions until its dissolution in 1978.

Francoism: Dictatorial regime of Francisco Franco.

GAL. Grupos Antiterroristas de Liberación (in Spanish): Antiterrorist Liberation Groups. Death squads established and financed illegally by officials of the Spanish Government to fight ETA. During the decade of the 1980s performed kidnappings, tortures and killings both at the Northern and Southern Basque Country as well as many other places in Spain.

GRAPO. Grupos de Resistencia Antifascista Primero de Octubre (in Spanish): First of October Anti-fascist Resistance Groups. A clandestine armed group aiming for the formation of a Spanish communist State, founded in 1975 from within the Organisation of Marxist-Leninists of Spain (OMLE).

Geureak 1936: Our own ones 1936 (in Basque): An association of victims of the dictatorship of Franco founded in 2004 in defence of the victims of reprisals who were denied the compensations awarded by the Basque Government according to the call made by the Department of Social Affairs. Later, it started two projects to collect graphic and oral testimonies. Currently not active anymore.

Gudari: Militiaman of the *Euzko Gudarostea* (Basque army) commanded by the Basque Government during the war of 1936.

IK. *Iparretarrak* (in Basque): The Northerners. A Basque paramilitary organisation operating in the Northern Basque Country and founded in 1973. The last action took place in 2000.

International Brigades: Groups of foreign volunteers who fought on the Republican side against the rebels during the war of 1936. A large number of the volunteers were communists. It is estimated that from 32,000 to 35,000 men joined the International Brigades, of which about 15,000 died in combat.

IR. *Izquierda Republicana* (in Spanish): Republican Left. Left wing Republican Party founded in 1934 from the fusion of different republican parties. In 1936 it became the third most represented party in the Spanish Parliament and its main representative, Manuel Azaña, was elected President of the Spanish Republic. Banned by the dictatorship of Franco after the war, it became clandestine until the end of the regime, when it resurfaced as a minority party. It is currently part of IU-*Izquierda Unida* (Unified Left). (<http://www.izquierdarepublicana.es/>)

IU-EB. *Izquierda Unida* (in Spanish) – ***Ezker Batua*** (in Basque): United Left. Founded in 1986 as a political coalition of leftist, greens, socialist, left-wing republicans and the Communist Party of Spain (PCE). Currently dominated by the latter. (<http://www.izquierda-unida.es/>)

Lau-haizetara gogoan (in Basque): Remembering to the four winds. A Coordination Group founded in 2007 with eleven groups and associations of victims of the dictatorship of Franco, aiming to prevent the passing of the Law of Historical Memory and to mobilise against the remaining symbols of the dictatorship. (<http://lau-haizetara-gogoan.blogspot.com.es/>)

MIL. *Movimiento Ibérico de Liberación*: Iberian Liberation Movement. Anti-capitalist organisation active in Catalunya from 1971 to 1973 which praised armed action and written propaganda in order to achieve a libertarian communist society.

Maquis: Also known as Spanish Resistance or Spanish Guerrilla. The resistance began with the advances of the fascist troops during the war of 1936, with those who did not surrender and decided to hide and keep fighting a guerrilla war until early 1960s. The official Spanish media would refer them as bandits (*bandoleros*), with the intention to strip them of all political meaning.

Militia: Military force raised from the civil population to supplement a regular army in an emergency.

Miñones provincial police corps: Armed police force of civil structure dependent of the Provincial Government.

Nafarroa Bai (in Basque): Navarre yes. A coalition of Basque nationalists and regional left-wing parties founded in Navarre for the 2004 Spanish General election. It comprised Aralar, the Basque Nationalist Party (EAJ-PNV), local independents, Basque Solidarity (EA) and Batzarre. The coalition was dissolved in 2015.

Northern Basque Country: Also French Basque Country (in Basque, *Iparraldea*). A region of the Basque Country extending North of the French border and included as part of the French department of the Pyrénées-Atlantiques. It is composed of the three Basque provinces of Lower Navarre (*Behe-Nafarroa*), Labourd (*Lapurdi*) and Soule (*Zuberoa*), which are not officially recognised by France. Still, a French metropolitan government structure named The Basque Municipal Community was established on the 1st of January 2017, which will boost the cooperation between communes.

PCE. *Partido Comunista de España* (in Spanish): Spanish Communist Party. Marxist political party founded in 1921 from the Spanish Socialist Worker's Party (PSOE), with the initial intention to join the Communist International called by Lenin. It was banned by the dictatorship of Franco after the war and became clandestine until the end of the regime. In 1986 it became part of IU-*Izquierda Unida* (Unified Left). (<http://www.pce.es/>)

Police Assault Guard: Member of the Assault Section of the Security Police. This Section, created in times of the Second Republic, was in charge of confronting riots and public disturbances.

PP. *Partido Popular* (in Spanish): People's Party. A right-wing Spanish conservative political party created in 1989 as a re-foundation of the People's Alliance (*Alianza Popular* - AP), a previous political party created in 1976 by Manuel Fraga, a former Minister of Franco. It is one of the two main political parties in Spain, currently leading the Spanish Government. (<http://www.pp.es/>)

PSE-EE (PSOE). *Partido Socialista de Euskadi* (in Spanish) – **Euskadiko Ezkerra** (in Basque): Basque Socialist Party. The Basque branch of the Spanish Socialist Worker's Party (PSOE), founded in 1993 from the fusion of PSE-PSOE and the nationalist party *Euskadiko Ezkerra* (EE) - Left from the Basque Country. (<http://www.socialistasvascos.com/>)

PSN (PSOE). *Partido Socialista de Navarra* (in Spanish): Socialist Party of Navarre. The Navarrese branch of the Spanish Socialist Worker's Party (PSOE), founded in 1982 from the fusion of PSE-PSOE and the nationalist party *Euskadiko Ezkerra* (EE) - Left from the Basque Country. (<http://www.psn-psoe.org/>)

PSOE. *Partido Socialista Obrero Español* (in Spanish): Spanish Socialist Worker's Party. Socialist and labour political party founded in 1879 with a Marxist ideas, although in 1979 it evolved into

the centre-left ideology. Banned by the dictatorship of Franco after the war, it became clandestine until the end of the regime. Currently is one of the two main political parties in Spain. (<http://www.psoe.es/>)

Requeté: A paramilitary Carlist organisation founded in 1833, during the First Carlist civil war. It took part with the rebels in the civil war of 1936, with more than 60,000 volunteers divided in 67 *tercios* or battalions.

Security Police corps: Spanish national police force predating the Second Spanish Republic. It had a military structure.

Servicio Social: Social Service. Six-month compulsory training period for women with ages between 17 and 35 years. Consisting of theory and work and controlled by *Auxilio Social* since its establishment in 1937, the training was based in a deep Catholic tradition and instilled “feminine” values such as submission, dedication, spirit of sacrifice and fragility towards men. It was abolished in 1978.

SOV. *Solidaridad de Obreros Vascos* (in Spanish): Solidarity of Basque Labourers. Original name of ELA-STV trade union, created in 1911. The name was changed in 1933.

Summary trial: A type of trial, civil or criminal, in which due to the matter of urgency, simplicity, severity or flagrancy of the acts, the process is reduced to a single hearing in which charges are heard, evidences are shown and evaluated, a judgement is made, a sentence is passed and, in a short time (hours) the sentence is executed.

State Security Forces: Police forces under direct command from the Central Government of the State.

Traditionalism: A social and political movement against the separation of the powers of the Church and the State, the popular sovereignty, the universal suffrage and freedom with no precautions. In Spain, it refers almost exclusively to Carlism.

Tribunal de Orden Publico (TOP): Public Order Tribunal. Court instance based in Madrid and created in 1963 to repress political crimes. It was dissolved in 1977, at the same time that the National Court was formed to take over many of its competences.

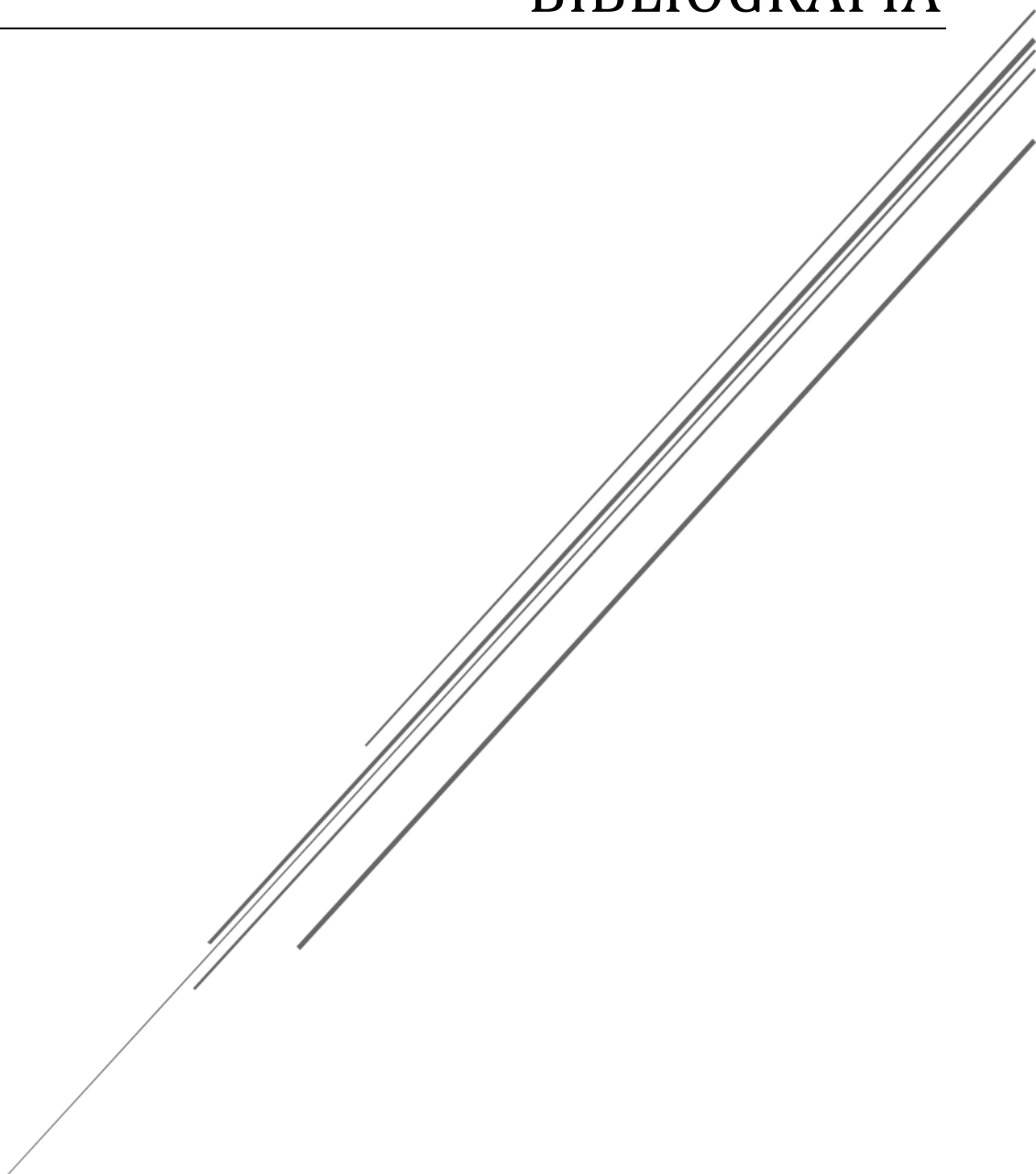
UGT. *Unión General de Trabajadores* (in Spanish): General Union of Workers. Spanish trade union founded in 1888 historically affiliated with the Spanish Socialist Worker’s Party (PSOE). Banned by the dictatorship of Franco after the war, it was legalised in 1977. It is currently the second biggest trade union in Spain. (<http://www.ugt.es/>)

UPN. *Unión del Pueblo Navarro* (in Spanish): Union of the Navarre's People. A regional right-wing conservative political party founded in 1979. A strong opponent of the Basque nationalism, it supports a Spanish identity for Navarre separated from the Basque Country, having acted as a branch of the Popular Party (PP) in Navarre from 1991 to 2008. Since 2015 it is the main opposition party in Navarre. (<http://www.upn.org/>)

Uprising: Refers to a group of people rising up against an unfair government in an effort to improve the situation of the society.

UPyD. *Unión, Progreso y Democracia* (in Spanish): Union, Progress and Democracy. A political party founded in 2007, claiming for the regeneration of Spanish democracy and fiercely opposing Basque and Catalan nationalism. Besides, it seeks the replacement of the State of Autonomies with a more centralised system. (<https://upyd.es/>)

BIBLIOGRAFIA

BIBLIOGRAFIA

LIBURUAK ETA ARTIKULUAK

- ABDULLAH-KHAN, N. (2008): *Male Rape: The Emergence of a Social and Legal Issue*. Basingstoke, England & New York: Palgrave Macmillan.
- AGIRREAZKUENAGA, J. eta URQUIJO, M., (2015): *Memoriaren ibilbideak. Gerra zibilaren memoriarekin lotutako espazioen zerrenda*. Vitoria-Gasteiz: Jaurlaritza.
- AGUILAR FERNANDEZ, P. (2008): *Políticas de la memoria y memorias de la política*. Madrid: Alianza Editorial.
- AHEDO GURRUTXAGA, I.; DOLOSOR, F. (2003): «De 'Sud Ouest' a 'Euskal Herriko Kazeta': Territorialidad y sentimiento de pertenencia en los medios de comunicación escritos en Iparralde», *Zer: Revista de Estudios de Comunicación – Komunikazio Ikasketen Aldizkaria*, 15. zenb., 99-116 or.
- AIZPURU, M.; APAOLAZA, U.; GÓMEZ, J.M.; ODRIOZOLA, J. (2007): *1936ko udazkena Gipuzkoan. Hernaniko fusilatzeak*. Irun: Alberdania.
- ALFONSO, C.; MARTÍN BERISTAIN, C. (2013): *Memoria para la vida. Una comisión de la verdad desde las mujeres para Colombia*. Bilbao: Hegoa – EHU.
- ALMUIÑA FERNÁNDEZ, C.J. (1990): «Proceso a la Prensa Vasca (1936-39): la Inquisición franquista y la formación de la Causa General» (46-80. or.) in TUÑÓN DE LARA, M. *Comunicación, cultura y política durante la II República y la Guerra Civil: II Encuentro de Historia de la Prensa* (1), Bilbao: Universidad del País Vasco.
- ALTAFFAYLLA (2008): *Navarra 1936. De la Esperanza al Terror*. Tafalla: Altaffaylla.
- AMNESTY INTERNATIONAL (2007): *Truth, Justice and Reparation. Establishing an Effective Truth Commission*. London: Amnesty International.
- AMURRIO VELEZ, M., (2006): «Las mujeres en el proceso generizado de construcción de la nación vasca», *Cuadernos de Historia Contemporánea*, 28. zenbakia, 119.-134. or.
- ANDREWS, K.; GANZ, M.; BAGGETTA, M.; HAN, H.; LIM, C. (2010): «Leadership, Membership, and Voice: Civic Associations That Work», *American Journal of Sociology*, 115(4). zenb., 1191-1242. or.
- ARDITTI, R.; LYKES, M.B. (1992): «Recovering Identity: The Work of the Grandmothers of Plaza de Mayo», *Women's Studies International Forum*, 15(4). zenb., 461-471. or.
- ARIZNABARRETA, L. et al. (2006). *Tratamiento de la violencia de género en la prensa vasca*. San Sebastian: Universidad de Deusto.
- ARMENTIA, J.I.; CAMINOS, J.M. (2009): *Redacción Informativa en Prensa*. Barcelona: Ariel
- ARÓSTEGUI, J. (1997): *La guerra civil, 1936-1939: La ruptura democrática*. Madrid: Historia 16.

- AROSTEGUI, J.; GODICHEAU, F. (arg.) (2006): *Guerra Civil. Mito y memoria*. Madrid: Marcial Pons Historia, Casa de Velázquez.
- AZKONA PASTOR, J; LEZAMIZ LUGAREZARESTI, J. (2012): «Los asaltos a las cárceles de Bilbao el día 4 de enero de 1937», *Investigaciones históricas*, 32. zenb., 217-236. or.
- BARBOSA CAVALCANTI, J.S.; NEIMAN, G.; BARBERO, A.; FUNDACIÓN CENTRO DE INTEGRACIÓN, COMUNICACIÓN, CULTURA Y SOCIEDAD (2005): *Acerca de la globalización en la agricultura: territorios, empresas y desarrollo local en América Latina*. Buenos Aires: Ciccus.
- BARRUSO, P. (2005): *Violencia política y represión en Guipúzcoa durante la guerra civil y el primer franquismo: (1936-1945)*. Donostia: Hiria.
- BARRUSO BARÉS, P. (2007): «La represión en las zonas republicana y franquista del País Vasco durante la guerra civil», *Historia contemporánea*, 35. zenb., 653-681. or.
- BASTERRETXEA POLO, J.I. (2002): *Kultura aniztasuna eta gizarte-komunikazioa*. Bilbo: UEU (Udako Euskal Unibertsitatea).
- BONET PÉREZ, J. eta ALIJ A FERNÁNDEZ, R.: (2009): *Impunidad, derechos humanos y justicia transicional*. Bilbao: Universidad de Deusto
- BERAZATEGI, I.; DOMINGUEZ, J. (2006): *1936 memoria de la guerra en Euskadi*. Bilbao: Radio Euskadi.
- BERGER, T.U. (2012): *War, Guilt, and World Politics After World War II*. Cambridge: Cambridge University Press.
- BERINSKY, A.J.; KINDER, D.R. (2006): «Making Sense of Issues Through Media Frames: Understanding the Kosovo Crisis», *The Journal of Politics*, 68(3). zenb., 640-656. or.
- BERNAYS, EDWARD L. (1947): «The Engineering of Consent», *Annals of the American Academy of Political and Social Science*, 250. zenb., 113-120. or.
- BEZUNARTEA, O. (1988): *Noticias e ideología profesional: La prensa vasca en la transición política*. Bilbao: Ediciones Deusto.
- (2001): «Uso y abuso de "declaraciones": El vicio de la prensa», *Zer: Revista de Estudios de Comunicación – Komunikazio Ikasketen Aldizkaria*, 5. zenb., 225-245. or
- BLAIR, C., (2010): «Rethinking the First World War», *Southern Communication Journal*, 75(1). zenb., 94-116. or.
- BLAIR, C.; JEPPESON, M.S.; PUCCI, E., JR. (1991): «Public Memorializing in Postmodernity: The Vietnam Veterans Memorial as Prototype», *The Quarterly Journal of Speech*, 77(3). zenb., 263-288. or.
- BLAIR, C.; MICHEL, N. (2000): «Reproducing Civil Rights Tactics: The Rhetorical Performances of the Civil Rights Memorial», *Rhetoric Society Quarterly*, 30(2). zenb., 31-55. or.
- BLANCO RODRÍGUEZ, J.A. (arg.) (2010): *A los 70 años de la Guerra Civil española. Actas del encuentro celebrado en Zamora 21 y 22 de diciembre de 2006*. Zamora: UNED.
- BORER, T.A. (2003): «A Taxonomy of Victims and Perpetrators: Human Rights and Reconciliation in South Africa», *Human Rights Quarterly*, 25(4). zenb., 1088-1116. or.

- BOURGOIS, P. (2005): «Más allá de una pornografía de la violencia. Lecciones desde el Salvador» (14-34. or.) in FERRANDIZ, F.; FEIXA, C. (arg.): *Jóvenes sin tregua. Culturas y políticas de la violencia*. Barcelona: Anthropos.
- BROWNMILLER, S. (1991 [1975]): *Against Our Will. Men, Women and Rape*. London: Penguin Books.
- CAMACHO MARKINA, I. (2009): «La "gripe A" en la prensa española», *Revista Latina de Comunicación Social*, 64. zenb., 827-843. or.
- CANGA, J.; COCA, C.; PEÑA, S.; A. PEREZ, J. (2010): "Terrorismo y política dominan las portadas de la prensa vasca: Análisis de contenido y superficie de las primeras páginas de los diarios autonómicos", *Revista Latina de Comunicación Social*, 65. zenb., 61-70. or.
- CAPLAN, S. (1991): *To Be A Victim. Encounters with Crime and Injustice*. New York: Springer Science, Business Media.
- CARRAGEE, K.M. (2003): «Evaluating Polysemy: An Analysis of "The New York Times" coverage of The End of The Cold War», *Political Communication*, 20(3). zenb., 287-308. or.
- (1993): «A Critical Evaluation of Debates Examining the Media Hegemony Thesis», *Western Journal of Communication*, 57(3). zenb., 330-348. or.
- (1990): «Interpretive Media Study and Interpretive Social Science», *Critical Studies in Mass Communication*, 7(2). zenb., 81-96. or.
- CARRAGEE, K.M.; ROEFS, W. (2004): «The Neglect of Power in Recent Framing Research», *Journal of Communication*, 54(2). zenb., 214-233. or.
- CASANOVA, I. (2007): *ETA 1958-2008: Medio siglo de historia*. Tafalla: Txalaparta.
- CASSESE, ANTONIO ETA GAETA, PAOLA (2013): *Cassese's International Criminal Law*. Oxford: Oxford University Press.
- CHINCHÓN ÁLVAREZ, J. (2012): *El tratamiento judicial de los crímenes de la Guerra Civil y el franquismo en España. Una visión de conjunto desde el Derecho Internacional*. Bilbao: Universidad de Deusto.
- CHOMSKY, N.; HERMAN, E.S. (1988): *Manufacturing Consent: The Political Economy of The Mass Media*. New York: Pantheon Books.
- CHUECA, J.; FERNANDEZ, L. (1997): *Espainiako Gerra Zibila Euskal Herrian*. Andoain: Egunkaria.
- CONNELL, R (2009): *Gender in World Perspective*. London: Polity Press.
- CROSBY, A.; LYKES, M.B. (2011): «Mayan Women Survivors Speak: The Gendered Relations of Truth Telling in Postwar Guatemala», *International Journal of Transitional Justice*, 5(3). zenb., 456-476. or.
- DE GREIFF, P. (2006): *The Handbook of Reparations*. Oxford, New York: Oxford University Press.
- DIEZHANDINO NIETO, M.P.; COCA GARCÍA, C. (1997): *La nueva información: Análisis de la evolución temática de los contenidos de la prensa vasca (1974/95)*. Leioa: UPV/EHU.
- DOMINGO, C. (2007): *Coser y cantar. Las mujeres bajo la dictadura franquista*. Barcelona: Lumen.

- DUJMOVIC, M. (2009): «Obstruction of Literature and Predominance of Mass Media in George Orwell's Novel "1984" and Aldous Huxley's "Brave New World"», *Knjizevna Smotra*, 41(3). zenb., 49-57. or.
- EGIGUREN, J. (2011): *Prisioneros en el campo de concentración de Orduña (1937-1939)*. Donostia: Txartalo.
- ERRAZKIN AGIRREZABALA, M. (2011): *Memoriaren izenak. Errepresioa eta giza eskubideen urraketa Tolosan, Gerra Zibilean eta Lehen Frankismo garaian (1936-1945)*. Donostia: Aranzadi Zientzia Elkarte.
- ERRAZKIN AGIRREZABALA, M.; AGIRRE MAULEON, J. (arg.) (2009): *1936ko gerra Euskal Herrian: Historia eta memoria*. Bilbo: UEU (Udako Euskal Unibertsitatea).
- ESCUADERO ALDAY, R. (arg.) (2011): *Diccionario de memoria histórica. Conceptos contra el olvido*. Madrid: Catarata.
- ESCUADERO ALDAY, R.; PÉREZ GONZÁLEZ, C. (arg.) (2013): *Desapariciones forzadas, represión política y crímenes del franquismo*. Madrid: Trotta.
- ESPINOSA MAESTRE, F. (arg.) (2010): *Violencia roja y azul*. Barcelona: Crítica.
- (2006): *Contra el olvido*. Barcelona: Crítica contrastes.
- ESPUNY i TOMÁS, M.J. (2008): «Aproximación histórica al principio de igualdad de sexos (IV): De la Ley de Contrato de Trabajo de 1944 a las últimas disposiciones franquistas», *IUSLabor*, 1. zenb. <https://www.upf.edu/iuslabor/_pdf/2008-1/historiaMariaJesus.pdf> (Kontsulta: 2017-04-30)
- ETXEBERRIA GABILONDO, F. (2012): "Exhumaciones contemporáneas en España: Las fosas comunes de la guerra civil", *Boletín Galego de Medicina Legal e Forense*, 18. zenb., 13-28. or.
- ETXEBERRIA, F.; MARTÍN BERISTÁIN, C.; PEGO, L., (2016): *Euskadin gertatutako tortura-kasuak ikertzeko proiektua (1960-2013). Jardueraren memoria/laburpena*. Vitoria-Gasteiz: Eusko Jauriaritza.
<https://www.irekia.euskadi.eus/uploads/attachments/8301/Jardueraren_memoria.pdf?1466957188> (Kontsulta: 2017-04-30)
- FARRÉ, J. (1999): «La esfera pública, comunicación política y prensa diaria: La escenificación periodística de la campaña de las elecciones al Parlamento», *Zer: Revista de Estudios de Comunicación – Komunikazio Ikasketen Aldizkaria*, 4(7). zenb., 89-109. or.
- FATTAH, E.A.; INTERNATIONAL SOCIETY, O.C.; SIMON, F.U.; INTERNATIONAL COURSE, I.C. (1986): *From Crime Policy To Victim Policy: Reorienting The Justice System*. New York: St. Martin's Press.
- FERRANDIZ, F. (2014): *El pasado bajo tierra. Exhumaciones contemporáneas de la Guerra Civil*. Madrid: Anthropos.
- FERREE, M.M.; Gamson, W.A.; Gerhards, J.; Rucht, D. (2002): *Shaping Abortion Discourse: Democracy and The Public Sphere in Germany and The United States*. Cambridge, New York: Cambridge University Press.
- FINNEGAN, A.C. (2010): «Forging Forgiveness: Collective Efforts Amidst War in Northern Uganda», *Sociological Inquiry*, 80(3). zenb., 424-447. or.
- FRANCESC-MARC, Á. (arg.) (2008): *Memoria histórica: Entre la ideología y la justicia*. Barcelona: Institut d'Estudis Humanístics Miquel Coll i Alentorn (INEHCA).

- FREY, L.R.; CARRAGEE, K.M. (2007): *Communication Activism Volume One: Communication for Social Change*. Cresskill, NJ: Hampton.
- (2007): *Communication Activism Volume Two: Media and Performance Activism*. Cresskill, NJ: Hampton.
- FREY, L.R.; PEARCE, W.B.; POLLOCK, M.A.; ARTZ, L.; MURPHY, B.A.O. (1996): «Looking For Justice In All The Wrong Places: On A Communication Approach To Social Justice», *Communication Studies*, 47(1). zenb., 110-127. or.
- GAMSON, W.A. (2006): «The Art of Reframing Political Debates», *Contexts*, 5(1). zenb., 13-18. or.
- (2004): «On a Sociology of The Media», *Political Communication*, 21(3). zenb., 305-307. or.
- (1997): «On Coming to Terms with the Past», *American Journal of Sociology*, 103(1). zenb., 199-221. or.
- (1995): «Hiroshima, the Holocaust, and The Politics Of Exclusion», *American Sociological Review*, 60(1). zenb., 1-20. or.
- (1992): *Talking Politics*. Cambridge, New York: Cambridge University Press.
- (1991): «Commitment and Agency in Social Movements», *Sociological Forum*, 6(1). zenb., 27-50. or.
- (1990): *The Strategy of Social Protest*. Belmont, California: Wadsworth Pub.
- (1989): «Reflections on "The Strategy of Social Protest"», *Sociological Forum*, 4(3). zenb., 455-467. or.
- (1984): *What's News: A Game Simulation of TV News: Participant's Manual*. New York: The Free Press, a Division of Macmillan, Inc.
- GAMSON, W.A.; HERZOG, H.(1999): «Living with Contradictions: The Taken-for-Granted in Israeli Political Discourse», *Political Psychology*, 20(2). zenb., 247-266. or.
- GAMSON, W.A.; LASH, KATHRYN E. (1983): «The Political Culture of Social Welfare Policy» (397-415 or.) in SPIRO, S.; YUCHTMAN-YAAR, E. (1983): *Evaluating the Welfare State: Social And Political Perspectives*, New York: Academic Press.
- GAMSON, W.A.; RYAN, C. (2006): «Knowing Your Adversary: Israeli Structure of Political Opportunity and the Inception of the Palestinian Intifada», *Sociological Forum*, 21(4). zenb., 535-557. or.
- GAMSON, W.; STUART, A. (1992): «Media discourse as a symbolic contest: The bomb in political cartoons» in *Sociological Forum*, 7(1). zenb., 55-86. or.
- GAMSON, W.A.; WOLFSFELD, G.(1993): «Movements and Media as Interacting Systems», *The Annals of the American Academy of Political and Social Science*, 528. zenb., 114-125. or.
- GANZ, M. (2012): «We can be actors, not just spectators», *New Statesman*. <<http://www.newstatesman.com/politics/politics/2012/07/we-can-be-actors-not-just-spectators>> (Kontsulta: 2017-04-30)
- (2009): «Why Stories Matter: The Art Craft Of Social Change», *Sojourners Magazine*, 38(3). zenb., 17-21. or.

- GARITAONAINDIA GAMACHO, C.; DE LA GRANJA SÁINZ, J.L. (arg.) (1987): *La Guerra Civil en el País Vasco. 50 años después*. Leioa: UPV/EHU.
- GARITAONAINDIA GAMACHO, C.; DE LA GRANJA SÁINZ, J.L.; DE PABLO, S.; TUÑÓN DE LARA, M. (1990): *Comunicación, cultura y política durante la II República y a Guerra Civil: País Vasco (1931-1939)*. Leioa: UPV/EHU.
- GARITAONAINDIA GAMACHO, C.; TUÑÓN DE LARA, M. (1996): *La prensa de los siglos XIX y XX metodología, ideología e información. Aspectos económicos y tecnológicos: I Encuentro de Historia de la Prensa*. Leioa: UPV/EHU.
- GIL TÉBAR, P. (1993): «La representación de la realidad. La prensa como reflejo de un sistema de valores. Palme del Río y Guadalgenil (1959-1961)», *Ariadna. Revista de Investigación*, 12. zenb., 113-167. or.
- GILLIS, J.R.(1994): *Commemorations: The Politics Of National Identity*. Princeton, N.J.: Princeton University Press.
- GÓMEZ ISA, F. (arg.) (2006): *El derecho a la memoria*. Zarautz: Alberdania.
- GONZÁLEZ GOROSARRI, M. (2011): *Albisteen kalitatea. "Euskadi Irratia", "Etb1" eta "Euskaldunon Egunkaria"/"Berria"*, Doktorego Tesi Europarra, Leioa: UPV/EHU.
- (2010): "La represión franquista contra las mujeres republicanas en el marco del fascismo europeo" (11-112. or.) in GONZÁLEZ GOROSARRI, M.; BARINAGA, E. (2011): *No lloréis, lo que tenéis que hacer es no olvidarnos. La cárcel de Saturrarán y la represión franquista contra las mujeres, a partir de testimonios de supervivientes*. Donostia: Ttartalo.
- GONZÁLEZ REQUENA, J. (arg.) (1989): *El espectáculo informativo o la amenaza de lo real*. Madrid: Akal.
- GONZÁLEZ, E.; VARNEY, H. (2013): *Truth Seeking. Elements of Creating an Effective Truth Commission*. New York: ICTJ.
- DE LA GRANJA SÁINZ, J. L. (2003): *El siglo de Euskadi: El nacionalismo vasco en la España del siglo XX*. Madrid: Tecnos.
- DE LA GRANJA SÁINZ, J.L.; PABLO CONTRERAS, S.D. (2002): «La prensa nacionalista vasca: De Sabino Arana a nuestros días», *Del periódico a la Sociedad de la Información*, 2. zenb., 111-128. or.
- GRAY, K.; WEGNER, D.M.(2011): «To Escape Blame, Don't Be A Hero: Be A Victim», *Journal of Experimental Social Psychology*, 47(2). zenb., 516-519. or.
- GUILLAMET, J. (2003): «Por una historia comparada del periodismo: Factores de progreso y atraso», *Doxa Comunicación: Revista Interdisciplinar De Estudios De Comunicación y Ciencias Sociales*, 1. Zenb., 35-56. or.
- GUTIÉRREZ, P.P. (2003): «Gabinetes de prensa y relaciones públicas para museos», *Akros: La Revista del Museo*, 2. zenb., 5-10. or.
- HALBWACHS, M. (2004): *La memoria colectiva*. Zaragoza: Prensas universitarias de Zaragoza.
- HAMBER, B. (2009): *Transforming Societies After Political Violence: Truth, Reconciliation, and Mental Health*. Dordrecht, New York: Springer.
- HERMAN, E.S.; CHOMSKY, N. (1988): *Manufacturing Consent. The Political Economy of the Mass Media*. New York: Pantheon Books.

- HERNANDEZ CASTRILLO, S., (2010): *Recopilación de Normativa sobre Memoria Histórica*. Madrid: Ministerio de Justicia.
- HERNÁNDEZ NIETO, M. (2005): «ETA y el nacionalismo vasco en la Transición: Análisis del tratamiento periodístico de la organización ETA en un periódico nacionalista vasco: "Deia"», *Espacio, tiempo y forma. Serie V, Historia contemporánea*, 17. zenb., 345-372. or.
- HUYSEN, A. (1995): *Twilight Memories: Marking Time in a Culture of Amnesia*. New York: Routledge.
- IBARRA, P. (2016): *Memoria del antifranquismo en el País Vasco. Por qué lo hicimos (1966-1976)*, Navarra: Pamiela.
- (2008): «Algunas notas sobre el movimiento obrero en el País Vasco durante el franquismo», in Errepresaliatuak. Represaliados del franquismo de Sestao, *Sestaoko Oroimen Historikoaren inguruko jardunaldiak. 2008ko azaroa*, Bilbao: IDAZKIDE, 63.-71. or.
- IRUJO AMETZAGA, X. (2012): *El Gernika de Richthofen: Un ensayo de bombardeo de terror*. Gernika-Lumo: Gernikako Bakearen Museoa Fundazioa.
- ITZAINA, X. (2007): «Sinestun metodikoak. Eliz mugimenduak eta gizartea 50eko hamarkadan», *Jakin*, 159. zenb., 63-80. or.
- JANSEN, S.C., POOLEY, J.; TAUB-PERVIZPOUR, L. (2011): *Media and Social Justice*. New York: Palgrave Macmillan.
- JUNOD, M., (1951): *Warrior without weapons*. A.W. BAIN & CO. LTD.: London
- LANDA GOROSTIZA, J.M. (2009): *Bases para la puesta en marcha de una Comisión de la Verdad en Euskadi*. Vitoria-Gasteiz: Gobierno Vasco – Eusko Jaurlaritzza.
- LANDA, J.M. (2013): «Human Rights and Politically Motivated Violence in the Basque Country», *Jemie*, 12(2). zenb., 7-29. or.
- LARRAZ ANDÍA, P.; SIERRA-SESÚMAGA, V. (2011): *Requetés. De las trincheras al olvido*. Madrid: La Esfera de los Libros.
- LEATHERMAN, J (2011): *Sexual Violence and Armed Conflict*. Malden, MA: Polity.
- LETSCHERT, R.; VAN DIJK, J. (2011): *The New Faces of Victimhood: Globalization, Transnational Crimes and Victim Rights*. London, New York: Springer Science & Business Media.
- LÓPEZ HIDALGO, A. (arg.) (2001): *El Titular. Manual de titulación periodística*. Sevilla: Comunicación Social.
- LUDI, R. (2012): *Reparations for Nazi Victims in Postwar Europe*. New York: Cambridge University Press.
- LYKES, M.B. (2010): «Silence(ing), Voice(s) and Gross Violations Of Human Rights: Constituting and Performing Subjectivities Through PhotoPAR», *Visual Studies*, 25(3). zenb. 238-254. or.
- MADRID, A. (2010): *La política y la justicia del sufrimiento*. Madrid: Trotta.
- MARTÍN PALLÍN, J.A.; ESCUDERO ALDAY, R. (arg.) (2008): *Derecho y memoria histórica*. Madrid: editorial Trotta.
- MARTÍN, V. (2010): *Universal Justice, The New Dimensions Of Transitional Justice*. Madrid: FRIDE.

- MCGARRY, R.; WALKLATE, S. (2011): «The Soldier as Victim. Peering through the Looking Glass», *The British Journal of Criminology*, 51(6). zenb., 900-917. or.
- MCQUAIL, D. (2010): *McQuail's Mass Communication Theory*. Los Angeles, London, New Delhi, Singapore, Washington DC: SAGE Publications.
- (1992): *Media Performance. Mass Communication and the Public Interest*. London, Thousand Oaks, New Delhi: SAGE Publications.
- MESSUTI, A. (2013): «La querrela argentina por las víctimas del franquismo. La aplicación del principio de justicia universal al caso de desapariciones forzadas», *Desapariciones forzadas, represión política y crímenes del franquismo*, in Rafael Escudero Alday eta Carmen Pérez González (ed.) Trotta:Madrid, 121-140. or.
- MIERS, D. (1989): «Positivist Victimology: A Critique», *International Review of Victimology*, 1(1). zenb., 3-22. or.
- NORA, P. (2009): *Pierre Nora en «Les lieux de mémoire»*. Santiago: LOM Ediciones.
- NÚÑEZ LADEVÉZE, L. (2002): «Encuentro entre teoría y práctica del periodismo desde un enfoque interdisciplinario», *Anàlisi: Quaderns de Comunicació i Cultura*, 28. zenb., 79-96. or.
- (1999):«De la utilidad negativa y de la positiva», *Revista de Estudios Políticos*, 103. zenb., 77-87. or.
- (1999): «Lenguaje del político, lenguaje del informador», *Estudios sobre el Mensaje Periodístico*, 5. zenb., 111-127. or.
- (1992): «El lenguaje del terrorismo», *Cuenta y razón*, 69. zenb., 59-63. or.
- (1991): *Manual para periodismo: veinte lecciones sobre el contexto, el lenguaje y el texto en la información*. Barcelona: Ariel.
- (1985): «Sobre el uso de conceptos comprensivos en las Ciencias Sociales», *Reis: Revista Española de Investigaciones Sociológicas*, 29. zenb., 43-84. or.
- (1984): «Sociedad de masas "versus" sociedad del conocimiento», *Revista de Estudios Políticos*, 38. zenb., 7-26. or.
- OLABARRIA OLEAGA, Z. (2011): *Gerra Zibila Otxandion*. Donostia: Eusko Ikaskuntza.
- ORDEÑANA GEZURAGA, I.(2011): *Víctimas en distintos ambitos del Derecho. Bikitmak Zuzenbidearen arlo desberdinetan*. Leioa: UPV/EHU.
- ORR, J. (2001): *The Victim as Hero: Ideologies of Peace and National Identity*. Honolulu: Hawaii University Press.
- O'TOOLE, L.; SCHIFFMAN, J.R.; EDWARDS, M.L.K. (2007): *Gender Violence: Interdisciplinary Perspectives*. New York: New York University Press.
- PAREJO JIMÉNEZ, N. (2005): «Visión de los fotógrafos de la prensa vasca de los atentados de ETA hasta 1975», *Ondare: Cuadernos de Artes Plásticas y Monumentales*, 25. zenb., 415-424. or.
- PÉREZ MACHÍO, A.I. (koor). (2012): *Situación penitenciaria de las mujeres presas en la cárcel de Saturrarán durante la guerra civil española y la primera posguerra*. Gipuzkoa: Emakunde, UPV-EHU.

- PORTELLY, A. (2003): *The Order Has Been Carried Out. History, Memory, and Meaning of a Nazi Massacre in Rome*. New York: Palgrave Macmillan.
- PRESTON, P. (2013): *The Spanish Holocaust. Inquisition and Extermination in Twentieth-Century Spain*. London: Harper Press.
- PRESTON, P. (2009): *We Saw Spain Die: Foreign Correspondents in the Spanish Civil War*. London: Constable & Robinson.
- PULIDO, N. (2004): El Museo es noticia», *Museo: Revista de la Asociación Profesional de Museólogos de España*, 9. zenb., 19-32. or.
- RENTSCHLER, C.A. (2011): *Second Wounds: Victims' Rights and The Media in The U.S.* Durham: Duke University Press.
- RICOEUR, P. (2003): *La memoria, la historia, el olvido*. Madrid: Editorial Trotta.
- RODRÍGUEZ ALVÁREZ, M.J. (2001): «La lucha antifranquista de posguerra: el caso de los "comandos" vascos», *Vasconia: Cuadernos de Historia - Geografía*, 31. zenb., 275-304. or.
- RUBIO-MARÍN, R. (2009): *The Gender of Reparations: Unsettling Sexual Hierarchies While Redressing Human Rights Violations*. New York: Cambridge University Press.
- RUTA PACÍFICA DE LAS MUJERES; AFONSO, C.; MARTÍN BERISTAIN, C. (2013): *Memoria para la vida. Una comisión de la verdad desde las mujeres para Colombia*. Leioa: UPV/EHU.
- RYAN, C. (1991): *Prime Time Activism. Media Strategies for Grassroots Organizing*. Boston: South End Press.
- RYAN, C., CARRAGEE, K.M.; MEINHOFER, W. (2001): «Theory Into Practice: Framing, the News Media, and Collective Action», *Journal of Broadcasting & Electronic Media*, 45(1). zenb., 175-182. or.
- RYAN, C., CARRAGEE, K.M.; SCHWERNER, C. (2009): «Media, Movements, and The Quest For Social Justice», *Journal of Applied Communication Research*, 26(2). zenb., 165-181. or.
- SÁNCHEZ, P. (2009): *Individuas de dudosa moral. La represión de las mujeres en Andalucía (1936-1958)*. Barcelona: Crítica.
- SANK, D.; CAPLAN, D.I. (1991): *To Be a Victim: Encounters With Crime and Injustice*. New York: Plenum Press.
- SANZ, B. (2006): «Entrevista y reportaje: dos modalidades eficaces en el tratamiento periodístico de la violencia de género» in ARIZNABARRETA, L. *Tratamiento de violencia de género en la prensa vasca*, San Sebastian: Universidad de Deusto, 97.-113. or.
- SCARCE, M. (1997): *Male on Male Rape: The Hidden Toll Of Stigma And Shame*. New York: Insight Books.
- SERRANO, P. (2011): *Contra la neutralidad. Tras los pasos de John Reed, Ryszard Kapuscinski, Rodolfo Walsh, Edgar Snow y Robert Capa*. Barcelona: Ediciones Península.
- SHEPHERD, G.J.; ROTHENBUHLER, E.W. (2001): *Communication and Community*. Mahwah, N.J.: Lawrence Erlbaum Associates.
- SILVA, E. (2011): «Movimiento memorialista», in Escudero Alday, Rafael (Koor.): *Diccionario de la Memoria Histórica. Conceptos contra el olvido*. Madrid: Catarata, 69-75. or.

- SMITH, R. (2014): *Textbook on International Human Rights*. Oxford: Oxford University Press.
- SNOW, D.A.; SOULE, S.A.; KRIESI, H.P. (2007): *The Blackwell Companion to Social Movements*. Oxford: Blackwell Publishing.
- SOLÉ, B.; DÍAZ, B. (2014): "Era más la miseria que el miedo". *Mujeres y franquismo en el Gran Bilbao: Represión y Resistencias*. Bilbao: Asociación Elkasko de Investigación Histórica. Bizkaiko Ikerketa Historikoko Elkarte.
- SOROETA LICERAS, J. (2011): *La eficacia del Derecho Internacional de los Derechos Humanos (Cursos de derechos humanos de Donostia-San Sebastián. Vol.xi)*. Donostia:Universidad del País Vasco.
- SPIRO, S.E.; YUCHTMAN-YAAR, E.; (1983): *Evaluating the Welfare State: Social and Political Perspectives*. New York: Academic Press.
- TUCHMAN, G. (1981) «Myth and the Consciousness Industry: A New Look at the Effects of the Mass Media», in Katz, E. & Szecskö, T. (Ed.), *Mass Media and Social Change*. Beverly Hills: Sage Publications, 83-100. or.
- UGALDE, M., (1993): *Mujeres y Nacionalismo Vasco. Génesis y desarrollo de Emakume Abertzale Batza 1906-1936*. Bilbao: Euskal Herriko Unibertsitatea.
- UGALDE, M. (2004): *Nueva síntesis de la historia del País Vasco. Desde la prehistoria hasta el Gobierno Vasco de Garaikoetxea*. Donostia: Ttartalo.
- URGOITIA, J.A., (2002): *Crónica de la guerra civil de 1936-1937 en la Euzkadi peninsular. Segunda parte. La formación del 1.er Gobierno Vasco. Tomo III*. Gipuzkoa: Sendoa S.A.
- VACAS GUERRERO, T. (2008): «Los museos como agentes dinamizadores del turismo cultural en la ciudad», *RdM. Revista de Museología: Publicación Científica al Servicio de la Comunidad Museológica*, 41. zenb., 6-21. or.
- VAN DIJK, T.A. (1995): «Discourse Analysis as Ideology Analysis» in SCHÄFFNER, C.; WENDEN, A. (arg.): *Language and Peace*. Aldershot: Dartmouth Publishin, 17-33. or.
- (1983): «Discourse Analysis: Its Development and Application to the Structure of News», *Journal of Communication*, 33(2). zenb., 20-43. or.
- VEGA SOMBRÍA, S. (2011): *La política del miedo. El papel de la represión en el franquismo*. Barcelona: Crítica.
- WALKER, M.U. (2006): *Moral Repair: Reconstructing Moral Relations After Wrongdoing*. Cambridge: Cambridge University Press.
- WALKLATE, S. (2007): *Handbook of Victims and Victimology*. Cullompton, UK: Willan.
- ZABALETA, I. (1997): *Komunikazioaren ikerkuntzarako metodologia*. Bilbao: UEU (Udako Euskal Unibertsitatea).
- ZALLO, R. (2013): «Radiografía del franquismo», *Rebelión* <<http://rebelion.org/noticia.php?id=178097>> (Kontsulta: 2016-02-16).
- ZELIZER, B. (1995): «Reading the Past against the Grain: The Shape of Memory Studies», *Critical Studies in Mass Communication*, 12(2). zenb., 214-239. or.

OROIMEN HISTORIKOARI BURUZKO JAURLARITZAKO TXOSTENAK¹

1960. eta 2014 urteen artean hildakoak eragindako erakunde terroristen atentatuen auzibideari buruzko txostena. Euskal kasua

<http://www.euskadi.eus/contenidos/informacion/documentos_paz_convivencia/eu_def/adjuntos/Terroristen%20atentatuen%20txostena.pdf>

2015-2020 aldirako EAEko Plana hobien kokapena ikertzekoa

<http://www.euskadi.eus/contenidos/informacion/documentos_paz_convivencia/eu_def/adjuntos/Borrador%20Plan%20de%20Fosas%20Euskera.pdf>

Biktimen inguruko politika eta ekimenen kudeaketari buruzko txostena. Aldi bereko hamabost lan-ildo eta zentzuzko batasun bat

<http://www.euskadi.eus/contenidos/informacion/documentos_paz_convivencia/eu_def/adjuntos/Biktimen_inguruko_politika_eta_ekimen_txostena.pdf>

Euskadin 1960 eta 2013 urteen artean izandako torturari buruzko ikerketa proiektuaren lehen ondorioak

<http://www.euskadi.eus/contenidos/informacion/documentos_paz_convivencia/eu_def/adjuntos/Memoria%20Proyecto%20tortura%202016%20eus.pdf>

Euskal kasuan gertaturiko giza eskubideen urraketari buruzko oinarritzko txostena (1960-2013)

<http://www.euskadi.eus/contenidos/informacion/documentos_paz_convivencia/eu_def/adjuntos/giza_eskubideen_urraketak.pdf>

Giza Eskubideen Urraketak jasandako Biktimen Balorazioa Batzordean Txostena 1960-1978

<http://www.euskadi.eus/contenidos/informacion/documentos_paz_convivencia/eu_def/adjuntos/Informe%20Vulneraciones%20eus.pdf>

[Gogora institutuko] 2015-2016 aldirako Jarduera Programa

<<http://www.gogora.euskadi.eus/jarduera-programa/aa82-cogogora/eu/>>

Memoria Historikoaren arloko Lehentasunen Oinarri Programa 2015-16

<http://www.euskadi.eus/contenidos/informacion/documentos_paz_convivencia/eu_def/adjuntos/Memoria_Historikoaren_Lehentasunen-Programa.pdf>

Memoriaren Mapa amaituz . Terrorismoaren eta indarkeriaren biktimak oroitzeko eta aitortzeko jarduerak udal-esparruan garatzeko iradokizunak

<http://www.euskadi.eus/contenidos/informacion/documentos_paz_convivencia/eu_def/adjuntos/Memoriaren_Mapa_Amaituz.pdf>

Urraketak jasandako Batzordearen Txostena Giza Eskubideen Biktimen Balorazio 1960-1978

Ekainaren 12ko 107/2012 Dekretuaren barruan.

<https://www.irekia.euskadi.eus/uploads/attachments/7670/Giza_Eskubideen_Urraketak_eusk.pdf?1455789744>

¹ <<http://www.euskadi.eus/bakegintza-bizikidetzadokumentuak/web01-s1lehbak/eu/>> (kontsulta guztiak: 2017-04-30)

OROIMEN HISTORIKOARI BURUZKO ARAUDIA

EUSKAL AUTONOMIA ERKIDEGOAN

280/2002 Dekretua, azaroaren 19koa, Amnistiari buruzko Legean jasotako kasuen ondorioz askatasun-gabetzea jasan zuten pertsonentzako konpentsazioari buruzkoa.

22/2006 Dekretua, otsailaren 14koa, askatasun-gabetzea jasandako pertsoneri, Langile Soldaduen Diziplina Batailoietan egondakoei barne, konpentsazio ekonomikoak emateko ebazpenak ezartzen dituena, Amnistiari buruzko Legean jasotako kasuen ondorioz askatasun-gabetzea jasan zuten pertsonentzako konpentsazioari buruzko azaroaren 19ko 280/2002 Dekretuan araututako baldintza eta betebeharrak izan ditzaten, arau honetan aurreikusitako prozedura-aldaketak salbu.

107/2012 Dekretua, ekainaren 12koa, Euskal Autonomia Erkidegoan, 1960tik 1978ra bitartean, motibazio politikoko indarkeria-egoeran izandako giza eskubideen urraketan ondorioz sufrimendu bidegabeak jasan zituzten biktimak aitortzekoa eta biktima horiei ordainak ematekoa.

12/2016 Legea, uztailaren 28koa, Euskal Autonomia Erkidegoan 1978 eta 1999 bitartean izandako motibazio politikoko indarkeria egoeran giza eskubideen urraketak jasan dituzten biktimei errekonozimendua eta erreparazioa ematekoa

ESPAINIAKO ESTATUAN

10/1976 Errege Lege-dekretua, uztailaren 30ekoa, amnistiari buruzkoa.

46/1977 Legea, urriaren 15ekoa, amnistiari buruzkoa.

52/2007 Legea, abenduak 26koa, gerra zibilean eta diktaduran jazarpena edo indarkeria pairatu zutenen eskubideak onartzen eta zabaltzen dituena, eta haien aldeko neurriak ezartzen dituena.

Ley de 9 de febrero de 1939 de Responsabilidades Políticas
<<http://www.boe.es/datos/pdfs/BOE//1939/044/A00824-00847.pdf>> (Kontsulta 2016-02-16).

Ley de 1 de marzo de 1940 sobre repression de la masonería y el comunismo
<<http://www.boe.es/datos/pdfs/BOE/1940/062/A01537-01539.pdf>> (Kontsulta 2016-02-16).

Ley de 15 de julio de 1945 por la que se modifican los artículos 2º y 6º de la Ley de Vagos y Maleantes de 4 de agosto de 1933
<<http://www.boe.es/datos/pdfs/BOE/1954/198/A04862-04862.pdf>> (Kontsulta 2016-02-16).

SAREKO BALIABIDEAK

Bakea eta Bizikidetzeta. Memoria Historikoa

<<http://www.euskadi.eus/eusko-jaurjaritza/memoria-historikoa-politika/>>

Memoria Histórica. Gobierno de España

<http://www.memoriahistorica.gob.es/es-es/Paginas/index.aspx>

Ministerio de Justicia. Gobierno de España

<http://leymemoria.mjusticia.gob.es/cs/Satellite/LeyMemoria/es/inicio>

EDUKIEN AURKIBIDEA

1. koadroa. Giza eskubideen urraketei buruzko informazio-galderak	74
1. fitxa. Atentzio-eskala	86
1. argazki-adibidea. Lehenengo orrialdearen atalak	87
2. argazki-adibidea. Barne-orrialdeen atalak	88
2. koadroa. Eskuratze-prozesuaren jardun motak	93
3. koadroa. Estatu-kolpearen aurkako jarrera erakutsi zuten pertsonaia historikoak	97
4. koadroa. Estatu-kolpearen aldeko jarrera erakutsi zuten pertsonaia historikoak	98
5. koadroa. Emakumezkoaren isla	105
6. koadroa. Garai historikoa	106
7. koadroa. Kokapen geografikoa	107
8. koadroa. Erabilitako terminologia	108
9. koadroa. Indarkeria motak	110
10. koadroa. Albistearen hedadura geografikoa	115
11. koadroa. Albistearen protagonista	116
12. koadroa. Albistearen ahotsa	117
13. koadroa. Albistearen izenburua	122
14. koadroa. Albistearen egitate-maila	122
15. koadro. Albistearen gaurkotasuna	123
1.go kronograma. Oroimen Historikoaren denbora eta gertakizun lerroa	135
2. kronograma. Ikerketa laginaren denbora lerroa eta gertakari adierazgarrienak	136
1. grafiko&taula. Eskuratze-prozesuaren jardunak	138
2. grafiko&taula. Protagonista historiko leialaren deskribatze-maila.....	146
3. grafiko&taula. Protagonista historiko leialaren deskribatze-datuak	148
4. grafiko&taula. Protagonista historiko leialaren deskribatze-datu pertsonalak	150

5. grafiko&taula. Protagonista historiko leialaren izaera politikoa	152
6. grafiko&taula. Protagonista historiko leialaren izaera sindikala	154
7. grafiko&taula. Protagonista historiko leialaren kideza militarra eta bestelako militantziak	156
8. grafiko&taula. Protagonista historiko kolpistaren deskribatze-maila	159
9. grafiko&taula. Protagonista historiko kolpistaren deskribatze-datu orokorrak	160
10. grafiko&taula. Protagonista historiko kolpistaren deskribatze-datu zehatzak	162
11. grafiko&taula. Generoaren isla albisteetan	164
12. grafiko&taula. Emakumezkoaren isla albisteetan	166
13. grafiko&taula. Emakumezkoa agertu eta rola zehaztu duten kasuak	168
14. grafiko&taula. Biktima hitzaren presentzia albisteetan	170
15. grafiko&taula. Biktima hitzaren presentzia urteetan zehar	172
16. grafiko&taula. Oroitutako garaia	174
17. grafiko&taula. Albisteetan agertu den historiaren kokatze geografikoa	176
18. grafiko&taula. Albisteetan aipatutako gatazkaren oinarria	178
19. grafiko&taula. Indarkeriarako arrazoen azalpenak	180
20. grafiko&taula. Leialek izandako arrazoiak indarkeria erabiltzeko	182
21. grafiko&taula. Kolpisten arrazoiak indarkeria erabiltzeko	184
22. grafiko&taula. Errepresioari buruzko aipamena albisteetan	186
23. grafiko&taula. Albisteetan agertutako indarkeria mota	184
24. grafiko&taula. Albisteetan agertutako indarkeria fisikoa (laginaren %)	190
25. grafiko&taula. Gerra eta borrokaren isla albisteetan	192
26. grafiko&taula. Albisteetan agertutako indarkeria politikoa edota ekonomikoa	194
27. grafiko&taula. Albisteetan agertutako indarkeria kulturala, sinbolikoa eta famiaren barnekoa	196
28. grafiko&taula. Generoan oinarritutako indarkeriaren isla	198
29. grafiko&taula Aniztasun geografikoa	206
30. grafiko-taula. Kazetariak estaldura geografikoaren arabera	208
31. grafiko&taula. Albisteen protagonistak	210

32. grafiko&taula. Albisteen ahotsa	212
33. grafiko&taula. Albisteen protagonistak vs Ahotsak	214
34. grafiko&taula. Alderdi politikoen ahotsa eta protagonismoa	216
35. grafiko&taula. Gizarte-mugimenduen ahotsa eta protagonismoa	218
36. grafiko&taula. Albisteen izenburu mota	221
37. grafiko&taula. Izenburuen egitate-maila	222
38. grafiko&taula. Izenburuen izaera eta egitate-maila	224
39. grafiko&taula. Albisteetan gaurkotasuna	226
40. grafiko&taula. Omenaldiei buruzko informazioaren gaurkotasuna	228
41. grafiko&taula. Jardunaldien informazioaren gaurkotasuna	230
42. grafiko&taula. Albisteen zehaztasuna	232
43. grafiko&taula. Frankismo eta faxismo hitzen erabilera	236
44. grafiko&taula. Estatu-kolpea vs Altxamendua	238
45. grafiko&taula. Saila	240
46. grafiko&taula. Oinarrizko informazioa	242
47. grafiko&taula. Madrazoren dekretuaren saila	251
48. grafiko&taula. Madrazoren dekretuaren albisteetan eskainitako datuak	252
49. grafiko&taula. Ahots nagusiak 280/2002 Dekretuari buruzko albisteetan	254
50. grafiko&taula. Sasetari buruzko albisteetan agertutako afiliazioak	268
51. grafiko&taula. Saturrarango albisteen ahotsa eta protagonismoa	275
52. grafiko&taula. <i>Desagertu</i> hitza indusketei buruzko albisteetan	280
53. grafiko&taula. Indusketen ahotsa	285

ENGLISH VERSION

Table 1 - Attention score	379
Example Photo 1 - News of the front page	380
Example Photo 2 - Type of news inside the newspaper	380
Table 2 - Types of recovery activities	382
Table 3 - Loyalist historical protagonists	384
Table 4 - Historical protagonist supporter of the coup d'état	385
Table 5 - The Female's role	386
Table 6 - Chronological context	386
Table 7 - Geographical context	387
Table 8 - Terminology	387
Table 9 - Violence types	388
Table 10 - Geographical coverage of the news	389
Table 11 - Protagonist of the news	390
Table 12 - Headlines	391
Table 13 - Degree of factualness in the headline	391
Table 14 - Currency of the news	392
Timeline 1 - Most relevant episodes since the military coup d'état	401
Timeline 2 - Most relevant episodes during the sample period	402
Graph & Table 1 - Activities of the recovery process	404
Graph & Table 2 - Descriptive level of the loyalist historical protagonist	410
Graph & Table 3 - Descriptive information on the loyalist historical protagonists	412
Graph & Table 4 - Personal details of the loyalist historical protagonist	414
Graph & Table 5 - Political nature of the loyalist historical protagonist	416
Graph & Table 6 - Trade union nature of the loyalist historical protagonist	418
Graph & Table 7 - Military affiliation and other militancy of the loyalist historical protagonist	420
Graph & Table 8 - Descriptive level of the historical protagonist supporter of the coup d'état	423

Graph & Table 9 - General descriptive details of the rebels	424
Graph & Table 10 - Specific descriptive details of the rebel historical protagonist	426
Graph & Table 11 - Image of gender in the news	428
Graph & Table 12 - Image of the woman in the news	430
Graph & Table 13 - Cases that showed women and specified their role	431
Graph & Table 14 - Presence of the word “victim” in the news	433
Graph & Table 15 - The presence of the word “victim” over the years	434
Graph & Table 16 - Period of the memory	436
Graph & Table 17 - Geographical location of the story that appeared in the news	438
Graph & Table 18 - The root of the conflict mentioned in the news	440
Graph & Table 19 - Explanations of the reasons for violence	442
Graph & Table 20 - Reasons given by the loyalists for the use of violence	444
Graph & Table 21 - Reasons given by the rebels for the use of violence	446
Graph & Table 22 - Mention of the repression in the news	448
Graph & Table 23 - Type of violence shown in the news	450
Graph & Table 24 - Physical violence shown in the news (% of the sample)	452
Graph & Table 25 - Image of the war and combat in the news	454
Graph & Table 26 - Political or economic violence appearing in the news	456
Graph & Table 27 - Cultural and symbolic violence appearing in the news	458
Graph & Table 28 - Image of gender-based violence	460
Graph & Table 29 - Geographical coverage of the news	468
Graph & Table 30 - Journalists regarding geographical coverage	469
Graph & Table 31 - Protagonists in the news	471
Graph & Table 32 - Voice of the news	472
Graph & Table 33 - Protagonists vs. voices in the news	473
Graph & Table 34 - Political parties as protagonists or voices in the news	474
Graph & Table 35 - Social movements as protagonists or voices in the news	475

Graph & Table 36 - Type of news headlines	477
Graph & Table 37 - Degree of factualness of news headlines	478
Graph & Table 38 - Nature and degree of factualness of the headlines	479
Graph & Table 39 - Currency of the news	480
Graph & Table 40 - Currency of news about homages	482
Graph & Table 41 - Currency of news about events	483
Graph & Table 42 - Accuracy of news	484
Graph & Table 43 - Use of the terms Francoism and Fascism	485
Graph & Table 44 - Coup d'état vs. Uprising	486
Graph & Table 45 - Section	487
Graph & Table 46 - Basic information	488